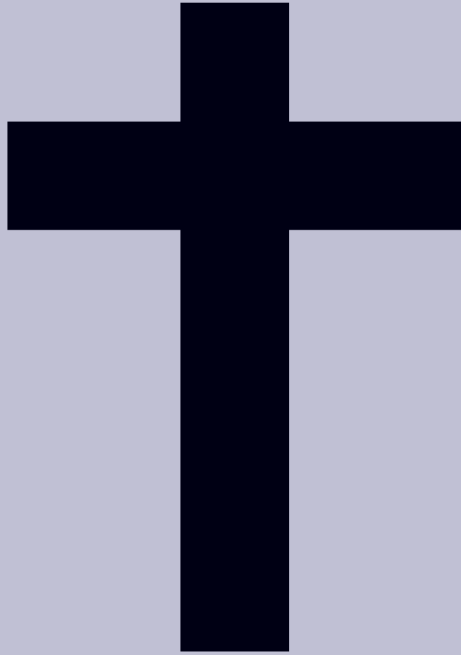

Tuɸarã Majaroka

NT Portions in Tanimuca-Retuarã

Tuṓarā Majaroka NT Portions in Tanimuca-Retuarā

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tanimuca-Retuarā

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Portion only

in Tanimuca-Retuarā

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

Contents

San Marcos	1
Los Hechos	45
1 Corintios	104
2 Corintios	131
Filipenses	150
1 Tesalonicenses	157
2 Tesalonicenses	163
Santiago	166
1 San Juan	173
Apocalipsis	180

Evangelio según San Marcos

*Ruḗuko'a jũjerimaji, Juan imaekaki, ɸo'imajare wãrõekaki
(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9,15-17; Jn 1.19-28)*

¹ Ikuḗaka sime Jesús, Jã'merũkika Tuḗarãte wã'maekaki majaroka. Tuḗarã Maki kime. ã'mitirikõrĩ je'e: jĩitakaja ima sime kimajaroka. ² Ikuḗakaja simaroyireka're ãrĩwa'ri Tuḗarãro'si bojaĩjirimaji Isaías wãmeiki imaekakite o'oeka, Tuḗarãte Kimakire jaika mirãka:

“Miruḗubaji aḗika yirika bojarimajire yiḗũatarãñu. Suḗa imarĩ meyarũki ruḗu yirika bojaweirimaji kimarãñu, ba'iaja nabaaiika naja'ataokaro'si.

³ Po'imajamatorã kimarãñurõ'õrã kire ã'mitirirĩ etarãñurãte jãjirokapi ikuḗaka kãrĩrãñu: ‘Imatikaja, suḗabatirã jia ɸuḗajoekaja mija imabe, Maiḗamakire ikuḗarõ'õḗiji etarãka simamaka. Ba'iaja baabekaja jia oyiaja ɸuḗajoabaraka mija imabe’, kãrĩrãñu, Tuḗarãte ãrĩka”, ãrĩwa'ri Isaías imaroyirekakite o'oeka.

Juanre baarũkia ɸuḗajoaweibaraka i'suḗaka Isaías imaroyikakite o'oeka.

⁴ I'suḗaka kio'oeka be'erõ'õ, ñoaka sajaritikarã Juanre etaeka ɸo'imajare imaberikarõ'õrã. Suḗa imarĩ, ɸo'imajare ruḗuko'a jũjebaraka, ikuḗaka nare kijaika: “Ba'iaja mija baaika ja'atagirã Tuḗarãrika bojariroka ãñu uḗakaja mija baabe. I'suḗaka mija baamaka ãawa'ri, ba'iaja mija baakoḗeikareka ye'kariabaraka Tuḗarãte mijare wayuñarãñu. I'suḗaka mija baarãka be'erõ'õḗi ruḗuko'a mija jũjerũjebe”, Juanre nare ãrĩka. ⁵ Rĩkimarãja Judeakarã, suḗabatirã Jerusalénkarãoka ɸo'imajare kipõ'irã etarijarika kire ã'mitiyaokaro'si. I'suḗaka netamaka ritaja ɸo'imajare imaeka wãjitãji, “Ikuḗaka ba'iaja baaiki ñime”, ãrĩwa'ri Tuḗarãte nabojaroyika be'erõ'õḗi Jordán wãmeiriarã Juanre nare ruḗuko'a jũjeroyika.

⁶ Ruḗuko'a nare jũjerimaji camello ɸoyapi kĩkeka jariroiki kimaeka. Suḗabatirã wa'ibikirãwẽko ajeakaka kiwa'eyoka imaeka. I'suḗakajaoka ãorã ñimia, mumiokoapitiyika ba'arijayuka kimaeka.

⁷⁻⁸ —Yibe'erõ'õḗi ɸuri aḗika etarãki. Yi'i ɸuri, i'suḗakamarĩka ñime. Yire tãrĩwa'ribaji õñuka kimamaka, yi'i ɸuri marãkã'ã baatirã kiũ'ɸuko'a kuterã yuruḗaberijĩki ñime. Tuḗarãte mija ã'mitiripẽamaka ãawa'ri, okoapitakaja mijare ruḗuko'a yijũjeyu. Yibe'erõ'õḗi etarãki ɸuri Espĩritu Santo mijare ña'ajããrãki. I'suḗaka mijare kibaarãka simamaka, Tuḗarãte yapaika uḗakaja jia baarijayurã mija imarãñu,— ãḗaraka Juanre nare wãrõroyika.

*Juan ɸõ'irã eyatirã “Ruḗuko'a yire mijũjebe”, Jesúre ãrĩka
(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)*

⁹ I'sia ɸoto Galilea ka'iaḗi Nazaret wãmeika imaekarõ'õrã Jesúre a'rika. Topi a'ririari Juan ɸõ'irã keyaeka. Torã keyaeka ɸoto Jordán wãmeiriarã ruḗuko'a Juanre kire jũjeka.

¹⁰ Riakapi Jesúre marĩrĩkaekarõ'õjĩte wejeḗemarã yu'awa'ri, kĩaeka ɸoto, wejeḗema wiritãka. I'suḗaka sabaakeka ɸoto okoiḗakoa uḗaka imaekarã ña'rĩjãitirã Espĩritu Santore kireka ña'rĩro'ika. ¹¹ I'suḗaka sabaakeka be'erõ'õjĩte wejeḗemarõ'õḗi, ikuḗaka Tuḗarãte ãrĩka:

—Mi'i imaki Yimaki wãtaka ñoñuka. Jia jĩjimaka ñime mika,— kire kãrĩka.

*Satanãre korikoḗeka Jesúre ba'iaja baarika ãaokaro'si
(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)*

¹² Topi mae ɸo'imajamatorã Jesúre ke'ewa'rika Espĩritu Santo. ¹³ I'suḗaka kire kibaakeka ɸoto ã'ḗarã ɸo'imajarakarĩmi Jesúre torã imatãḗaeka. Torã kimaeka ɸoto, “¿Yaje ritaitaka

Tuɓarāte takaja yi'yuka kime?”, āriwa'ri kire korirī Satanāre kipō'irā ɓemakotowirika. I'suɓaka kire kibaako'omakaja ba'iaja baaberikaki Jesús. Suɓabatirāoka ɓo'imajamato imaekarō'ō simamaka, werika wa'iro'sitakaja imaekarō'ō simako'omakaja ángelrākare kire ĩarĩroyika.

*Galilea ka'iarā mamarītaka Jesúre wārōū'mueka
(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)*

¹⁴ Juanre wēkomaka imariwi'iarā Herodete tarūjeka be'erō'ō Galilearā Jesúre a'rika. Torā keyaeka ɓoto, “Ikupaka Tuɓarārika bojariroka ima”, āriwa'ri ɓo'imajare kiwārōeka.

¹⁵ Torājĩrā mae,

—Mae sarā seyarūkia, koyiaja sajariwa'yu, mamarokaɓi Tuɓarāte ɓo'imajare jā'meū'murūkia. I'suɓaka simamaka ba'iaja mija baaika i'yoɓiɓaraka saja'atatirā, Tuɓarārika bojariroka takaja mija ā'mitiripēabe kirirā mija imaokaro'si,— āriwa'ri nare kiwārōeka.

*Wa'ibaarimaja imaekarāte Jesúre akaeka kika wārūrimaja nimaokaro'si
(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)*

¹⁶ I'tojrā mae, Galilea ɓa'warijepi a'ririjaparaka, Simón, suɓabatirā kibe'erō'ōkaki Andrés wa'ibaarimaja imaekarāte Jesúre ĩatōɓoeka. I'suɓakaja ɓa'warā wāɓua taabaraka nimaekarō'ōrā naɓō'irā keyaeka. ¹⁷ Naɓō'irā eyatirā,

—Dajoa yika. Wa'ibaarimaja imariɓotojo, mae ɓuri yire ā'mitiripēawa'ri, ɓo'imajare yiro'si rēarimaja mijare ñimarūjerāñu,— nare kēriika.

¹⁸ I'suɓaka nare kēriika ɓotojo sarāja nawāɓua yiatatirā kika na'rika.

¹⁹ Toɓi ate sa'riwa'ribaji a'ririjaparaka, Santiago, kibe'erō'ōkaki Juanka nimaeka ɓoto Jesúre nare ĩatōɓoeka. ĩ'rā ĩ'parā nimaeka Zebedeo makarā. Kūmuarā wāɓua jiebaraka nimaeka. ²⁰ I'suɓaka imaekarāte ĩatōɓotirā nare kiakaeka. I'suɓaka nare kēɓakā'ā kika na'rika naro'si mae. I'suɓaka simamaka nakūmuarā naɓaki Zebedeore tuika, kire jeyobaarimajapitiyika.

*Satanārika ima ña'rjāikakite Jesúre jieka
(Lc 4.31-37)*

²¹ Galilea ɓa'warō'ōɓi a'ritirā Caɓernaúm wejearā kika wārūrimajapitiyika Jesúre eyaeka. Judiotatarāte jērītaroyikarīmi simaeka ɓoto narērīwi'iarā Jesúre kākaka. Torā kākaturā mae ɓo'imajare kiwārōū'mueka. ²² Tuɓarāte kire āririjayu upakaja jia nare kiwārōeka ā'mitiritirā, “Kiwārōika upaka wārōirāte ā'mitirikoribeyurā yija ime. Jia wājitāji ɓupajoaiki imarī tērītaka wārōrimaji kime”, narīɓupajoaeka. ²³⁻²⁴ I'suɓaka nimaekarō'ōrā ĩ'rīka Satanārika ima ña'rjāikakite ĩmaeka.

—Jesús, Nazaretkaki, ¿dako a oka mika yijareka imamaka, yijare mijo'ayu? ¿Kopakaja yijare riatatiyarīji mi'tayu bai je'e? Mire ñiawārūyu, Tuɓarāte ɓūataekaki mima imarī, ba'iaja baakoribeyuka mime,— Jesúre kēriika akaserebaraka.

²⁵ I'suɓaka kēɓakā'ā,

—Mijaia'si. Kire mija'atabe,— Jesúre kire āriika.

²⁶ I'tojite mae ɓo'imajire taratatirā jājia akasererikaɓi ikiɓi Satanārika kireka ima ɓorika. ²⁷ I'suɓaka ima ĩakoriberikarā imarī, ritaja torā imaekarāte marākā'ā baawārūberijīka najarika. I'suɓaka imawa'ri, natiyiaja ikupaka narību'aeka:

—¿Marākā'ā kibaayu? Mamaka wārōrimiji simarijiyu. I'suɓakajaoka kijā'meika upakaja Satanārika ima ɓariji kire yi'yua,— ɓo'imajare āriika.

²⁸ I'suɓaka kibaaekarō'ōjite ritaja Galilea ka'iaakarāre sōriɓataeka.

*Pedro mañeko wāmarā imaekakote Jesúre tāāeka
(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)*

²⁹ I'supaka baaweতিরã Jesúre poríwa'rika narēririwi'iareka kimaekarō'ōpi. Santiago, Juan Jesúka a'rikarã Simón, Andréka ĩ'parãrika wi'iarã. ³⁰ Torã neyaeka poto ikupaka Jesúre narĩka:

—Simón mañeko wãmarĩtaka imako. Supa imarĩ kopeyurũkiareka takaja peyuko koime, — narĩka.

³¹ Topi kopō'irã eyatirã kopitakarã ñi'atirã kore kibaimi'mataeka. I'supaka kore kibaaeka potojo wãmarĩa koimakopeka koreka o'rika. I'supaka jariwa'ri, nare ba'arĩ'abaraka koimaeka mae.

Rĩkimarãja risirika nareka imamaka wãmarĩa imaekarãte Jesúre jieka
(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

³² I'sirĩmi aiyate ka'raeka be'erō'ō rĩkimarãja jĩñurã, Satanãrika ima ña'rĩjãikarãteoka Jesús pō'irã ne'eeyaeka. ³³ Nimaupatiji i'sia wejeakarã rērĩkarã kimaeka wi'ikoperekarã.

³⁴ I'supaka nabaamaka, ritajakaka risirika nareka imaekarãte kijieka. Supabatirãoka Satanãrika ima ña'rĩjãikarãte jiebaraka, “Tuṕarã Maki mime”, kire ārĩwãrũrũkirã ni-mako'omakaja, sakijairũjeberika.

Galilea ka'iarã tuṕaraka, judĩorãkare rērĩriwi'iarã Jesúre wãrōroyika
(Lc 4.42-44)

³⁵ Topi ate, bikitojo ñamiji po'imajamatorã Jesúre a'rika, Tuṕarãka jairĩ. ³⁶ I'supaka baarĩ ke'rika be'erō'ō kimabepakã'ã ĩawa'ri, Simón kijeyomarãpitiyika kire mo'arĩ na'rika. ³⁷ Supa imarĩ, kimaekarō'ōrã eyatirã,

—Ritaja po'imajare mire mo'ayuma,— kire narĩeyaeka.

³⁸ I'supaka kire narĩko'omakaja ikupaka nare kiyi'rika:

—Dajoa, apewejearã Tuṕarãrika mabojataparĩ, i'supakaro'siji yi'taeka simamaka,— nare kērĩka.

³⁹ I'supaka nare kērĩka be'erō'ōpi Galileaka'ia ritatojo kijeyomarãpitiyika kitu-ritapaeka mae. I'supaka tuṕaraka torã narēririwi'ia imaekarō'ōrã rakakaja kiwãrōroyika. I'supaka baataṕabaraka Satanãrika ima ña'rĩjãikarãteoka kijieka.

Kĩpo'iarã kãmia po'ijirikakite Jesúre jieka
(Mt 8.1-14; Lc 5.12-16)

⁴⁰ I'supaka turitapabaraka kimaeka poto kipo'iarã kãmia po'ijirikakite* Jesús pō'irã etaeka. Kipō'irã etatirã, kiwãjitãji kiñukurupaeka kire jiyipupayeewa'ri. I'supaka baatirã ikupaka kire kērĩka:

—Yire mijeriyapaye'e, yire mijiebe.—

⁴¹ I'supaka kēpakã'ã, Jesúre kire wayuĩaeka mae. Supa imarĩ kire rabetirã ikupaka kire kērĩka:

—Ãã yiyapaika sime. I'supaka simamaka jia mijape mae,— kire kērĩka.

⁴² I'supaka kire kērĩkarō'ōjĩteje kãmia kireka imakopeka yayaeka. ⁴³⁻⁴⁴ I'supaka imakopekakite a'rĩrã baaeka ruṕu ikupaka Jesúre kire ārĩka:

—Mia'mitipe. Mire yibayaika majaroka ritaja po'imajare bojapibabekaja, wãrũaja a'ritirã miṕo'ia mibeape kurarãkakakite. Kire samibeawearãka poto Moisés imaekakite nare jã'meroyika upakaja mibaabe. I'supakajaoka jia miṕo'ia jayua imarĩ, jĩjimaka imawa'ri ĩ'parã wĩñaka wēkoakaka Tuṕarãro'si kurare joeĩjirã kire mijibe. I'supaka kibaarãka be'erō'ōpi, “Kãmika rataki imakoperoyirapakiji jia kipo'ia jayu mae”, po'imajare mireka ārĩwãrũrũñu,— kire kērĩka.

⁴⁵ I'supaka kire kērĩko'omakaja ritaja po'imajare sakibojapibapataeka. I'supaka kēñua ã'mitiritirã, Jesús pō'irã rĩkimarãja po'imajare rērĩka kire ĩarika yapawa'ri. I'supaka nimaeka simamaka, wejeñe'metãjirã puri kituriberiroyika. I'supaka simako'omakaja

* 1:40 Leproso

rīkimarā ɸo'imajare imabeyurō'ōrā ɸuri kituritap̄aroyika. I'supaka kimaroyika simako'omakaja ritaja wejeakarā rīkimarāja ɸo'imajare kīpō'irā etaeka.

2

Ritaja kīpō'ia rī'mep̄atabeyuka imariɸotojo ðñia imaekakite Jesúre jieka
(Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

¹⁻² I'supaka ñoapañaka kimatapaeka be'erō'ō, Capernaúm wejearā Jesúre ɸe'rietaeka ate. I'supaka simamaka ā'mitiritirā, rīkimarāja ɸo'imajare kīpō'irā rērīka mae. I'supaka baawa'ri wi'ia ɸurutērībakarāja nimaeka. I'supakajaoka simaeka ɸēteɸē'rōtopioka kopereka wā'ta. I'supaka nimamaka nare kiwārōeka mae. ³ I'supaka baabaraka kimaeka ɸoto botarakamarāre kīpō'irā etaeka. Ritaja kīpō'ia rī'mep̄atabeyukate* kīpeyurūki ɸemaɸi ne'era'aeka. ⁴ Rīkimarāja ɸo'imajare imaeka imarī marākā'ā baatirā kākawārūberīwa'ri, wi'ipema ī'rātiji imaekarō'ōrā kire ne'emirīwa'rika. Topi mae, Jesúre imaeka ko'apito wi'irupututua naɸoaeka. I'supaka baatirā kīpeyurūkiapi Jesús ɸō'irā kire naja'aruetaeka. ⁵ “Jia yire yi'riwa'ri, i'supaka nabaayu”, nareka kērīɸupajoaeka. I'supaka ɸupajoabaraka,

—Yijeyomaki, mae ba'iaja mibaaikareka mireka sayijieyu, — ritaja kīpō'ia rī'mep̄atabeyukate kērīka.

⁶⁻⁷ I'supaka kire kērīka ɸoto, ikupaka ɸupajoabaraka Moiséte jā'meka wārōrimajare rupajiyeka: “¿Dako baaerā i'supakataka ī'īre jaiyu je'e? I'supaka āparaka ‘Tuparā upakatakaja ñime’, kiōrīkoɸeyu ruku bai je'e. Tuparā ī'rīkaja imaki ba'iaja mabaaika jūjewārūrimaji”, narīɸupajoaeka. ⁸ I'supaka ɸupajoabaraka nimaeka Jesúre ōrīwārūeka.

—¿Dako baaerā supa mija ɸupajoayu? ⁹⁻¹⁰ ¿Diroka kire ñarījīkareka jia mija ɸuparijīñu ruku? “Ba'iaja mibaaikareka jia mijayu mae”, kire ñarījīka, “¿Yaje rita kire kērītīyayu?”, ni'ioka ārīwārūberījīka sime. “Mi'mitirā, miɸeyurūkia me'ewa'ɸe”, kire ñarījīka ɸuri ñañu upakaja simamaka ĩatirā “Rita kēñu”, yireka mija ārīrāñu. ɸo'imaja Ma'mi ñimamaka, Tuparāte yire ɸūataeka ika ka'iareka ba'iaja ɸo'imajare baaika yijūjeokaro'si. Supa imarī “Rita, i'supaka kibaakaro'si Tuparāja kire jā'meiki”, yireka mija ārīwārūerā, ikupaka mijare yibeerā baayu,— nare kērīka.

Torājīrā mae, ritaja kīpō'ia rī'mep̄atabeyuka imaekakite ikupaka kērīka:

¹¹ —Mi'mirīkatirā miɸeyurūkia me'epe'riwa'ɸe miwi'iarā,— kire kērīka.

¹² Supa kērīka ɸotojo kimi'mirīkaeka. ɸo'imajare rīkimarāja ĩaeka wājītāji mi'mirīkatirā, kīpeyurūkiapitīyika kīɸoriwa'rika. I'supaka nare kibaabeamaka ĩatirā ritaja torā imaekarā ɸo'imajare jījimaka jarika. Supa imarī Tuparāreka jia ɸupajoawa'ri ikupaka narīka:

—Jiitakaja Tuparāte baaika maekaka ɸuri samaiyu. Ikupaka kibaaika ĩakoribeyurā maimaroyirape ruɸu,— narīka.

Levíre, “Dajoa yika wārūrimaji mimaerā”, Jesúre ārīka
(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)

¹³ Torājīrā ate, Jesúre ɸa'warījerā a'rika. Rīkimarāja ɸo'imajare kīpō'irā etamaka, Tuparārika nare kiwārōeka. ¹⁴ Supa nare baaweatirā, topi o'riwa'rikōrī Leví, Alfeo makire kīatōɸoeka. Romatatarā ĩparimarāro'si niñerū† jēñeĳirūkirō'ōrā rupaki. Naro'si i'supaka baarimaji imarī, ritaja ɸo'imajare impuesto kĳirūjerījarika. Kire ĩatōɸotirā ikupaka Jesúre ārīka:

—Dajoa yika.—

I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, Levíre Jesúka a'rika mae.

¹⁵ Kika ke'rika simamaka kiwi'iarā eyatirā Jesúre kika ba'aeka. I'supakajaoka rīkimarāja Romawejeakarā ĩparimarāro'si nañu upakaja wapa jēñeĳirimajare, supabatirā aɸerā “Ba'iaja baarimaja nime”, ɸo'imajare ārīroyikarā ɸariji Jesúka ba'aekarā. I'supaka

* **2:3** Paralítico † **2:14** Impuestos

nabaaeka kire ã'mitiripëairã jariwa'ri. Suḅabatirã kika wãrũrimajaoka imaekarã naka. ¹⁶ Jesúre i'suḅaka baabaraka imaeka ḷoto fariseokaka ḷuḷajoairã imariḷotojo, Moiséte já'meka wãrõrimajare nare ãaeka. Nare ãatirã, ba'iaja baarimajaka imarika yaḷabeyurã imarĩ, Jesúka wãrũrimajare ikuḷaka narĩka:

—¿Dako baaerã ba'iratarãka mijare wãrõrimajire ba'ayu?— narĩka.

¹⁷ I'suḅaka naḷakã'ã ã'mitiritirã, ikuḷaka Jesúre nare yi'rika:

—Jia dako risiriji'yumarĩaja imarã ḷuri ãkobaarimajire yaḷabeyurã. Wãmarĩa imarã ḷuri ãkobaarimajire nare ãkobaarika yaḷairã. I'suḷakaoka sime yiro'si. “Ba'iaja baabeyurã yija ime”, ãñurãte jeyobaaokaro'simarĩa yi'taeka. “Ba'iaja yija baarijayuareka i'yoa yija ime”, ãñurãte ba'iaja baaika naja'ataokaro'si yi'taeka. I'suḷaka simamaka naka ñimarijayu,— nare kërĩka.

“¿Marãkã'ã simamaka, ba'abekaja imatirã Tuḷarãka jairika sime?”, ãrĩwa'ri Jesúre najërĩaeka

(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ Īrãkuri, Juan ruḷuko'a jũjerimajika wãrũrimaja, suḷabatirã fariseokaka ḷuḷajoairã ĩrãrĩmi Tuḷarãte takaja ḷuḷajoabaraka ba'abekaja imaroyikarã. I'suḷaka nimarijayua ãairã imarĩ, ikuḷaka Jesúre najërĩaeka ĩrãrimarã:

—Juanre wãrũekarã Tuḷarãte takaja ḷuḷajoabaraka nimarĩmi ba'abeyurã. I'suḷakajaoka fariseokaka ḷuḷajoairãte ime. ¿Dako baaerã mika wãrũirã ḷuri i'suḷaka baabeyurã je'e?— kire narĩka.

¹⁹ I'suḷaka naḷakã'ã ikuḷaka nare kërĩka:

—Ikuḷaka sime. Naḷitañi'aika niaerã no'yibojairã ḷuri sãawa'ri jĩjimaka imarã. Kika nimarõ'õjĩte takaja jĩjikapĩ kika naba'ayu ruḷu. I'suḷakajaoka imarã nime yika wãrũrimaja. Yika wãrũbaraka nima ḷototakaja jĩjimaka ba'abaraka nime ruḷu. ²⁰ Yire nañi'arãñurĩmi ḷuri, yika nimabesarãka simamaka, ba'iaja ḷuḷayurã nima imarĩ, ba'abekaja nimarãñu.

²¹ Aḷeroka ã'mitirikõrĩ je'e: Saya bikijakaka, mamakapĩ maḷãijĩ'aberijĩka. Mamaḷãipĩ samapãijĩ'ajĩka, samajũjeika ḷoto, baie'ewa'ri bikijakato beriwa'ri já'rĩbaji sajarijĩka simamaka. Ikuḷaka ãrĩrikopakaja sime saya bikijakakapĩ mijare yibojawãrõika: Mamakukukaka majaroka mijare yiwãrõika mamarĩ imara'aekakuku ḷitiyika mija ḷuḷajoarukea'si. ²² ã'mitirikõrĩ je'e: Iyaokoa mamaka ima wa'ibikirãwẽko ajea bikijaka baaeka wajorã maḷaaberijĩka. Bikijaka wajorã samapãamaka berijĩka simamaka.† I'suḷaka simako'omakaja i'suḷakarãja samapãajĩka, sarãja saririjĩñu. I'suḷaka simamaka, mamaka ima iyaokoa wa'ibikirãwẽko ajeakaka baaeka mamawajorã samapãajĩkareka jia simajĩñu. ã'mitirikõrĩ je'e: mamakukukaka majaroka mijare yiwãrõika ã'mitiripëatirã, bikija mamarĩ mija baaroyika uḷakatakaja baabekaja mija imabe,— nare kërĩka.

Jërĩtarĩmi simako'omakaja Jesúka wãrũrimajare trigo rika e'etirã ba'aeka

(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Judiotatarãte jërĩtaroyikarĩmi rioa imaekarõ'õḷi Jesúre tẽrĩo'rika kika imaekarãka. Torã a'ririjaparakã kika wãrũrimajare õterikia e'etirã naba'aeka. ²⁴ I'suḷaka sanaba'amaka ãatirã, fariseokaka ḷuḷajoairã ikuḷaka Jesúre najërĩaeka:

—Yaje. Jërĩtarĩmi ba'iraberika imabeyua. Mika wãrũrimaja õterikia e'etirã naba'aika, ba'irabeirã uḷaka nabaayu. Irĩmi i'suḷaka baarika jájika maro'si sime,— fariseokaka ḷuḷajoairãte ãrĩka.

²⁵ I'suḷaka kire narĩko'omakaja ikuḷaka nare kiyi'rika:

† 2:22 En el proceso de fermentación, vino nuevo hace inflar la bolsa de cuero. Si el cuero de la bolsa es viejo y no flexible, puede reventarse.

—Davidka imaroyikarā ba'arika naro'si imabepakā'ā kēsia imawa'ri, marākā'ā nabaaka ȷyaje mija oñu je'e? ²⁶ Ā'mitirikōrī je'e: Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia ajeakaka baaeka imaroyika poto, kurarāka ĩpamaki imatiyaiki Abiata wāmeiki kimaeka. Kēsirabawa'ri Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā kākatirā pan imatiyaika Tuparāte jia baawa'ri naṗāñroyikakaka Davidre ba'aeka. Moisés imaroyikaki kurarāka imarātakaja “Sanaba'arū”, kērīka simako'omakaja i'supaka kibaaka. Sakiba'aeka poto kijey-omarāteoka Davidre saji'aeka. I'supaka nare kiruputamaka ĩatirā, Tuparāte kire boe-bariberika,— nare kērīka.

²⁷ I'supaka nare ārīweatirā, ikupaka Jesúre nare ārīka ate:

—Jia ṗo'imajaro'si simaerā Tuparāte jērītarirīmi baaeka. “Jērītarirīmi nimarūkiakaka takaja yi'paraka ṗo'imajare imarāñu”, ārīwa'rimarīa Tuparāte nare ṗo'ijiaeka. ²⁸ Supa imarī ṗo'imaja Ma'mi ñimamaka, jērītarirīmi imarikakaka Tuparāte yire jā'mewārūrūjeka. I'supaka ñima simamaka, “Ikupaka irīmi mija baabe, ika ṗuri jiamarīa ima”, ārīwārūiki ñime,— nare kērīka.

3

Kipitaka baikōkotaeka imaekakite Jesúre jieka

(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ I'sia be'erō'ō narērīriwi'iarā Jesúre kākaeka ate. Torā ĩrīka kipitaka baikōkotaekakite imaeka. ² Jesúre torā kākamaka ĩatirā ikupaka fariseokaka ṗupajoairāte ikupaka ṗupajoaeka: “Jērītarirīmi ba'irabebeyurā maima simako'omakaja, ȷkipitaka baikōkotaekakite Jesúre jierāñu ruku?”, kireka narīṗupajoaeka. “I'sirīmi i'supaka kibaarākareka, kire mokabaarāñu. “Tuparāte Moisés imaekakite o'orūjeka yi'riberiwari ba'iaja kibaayu', marīrāñu”, narīṗupajoaeka. ³ I'supaka naṗupajoako'omakaja ikupaka Jesúre ārīka kipitaka baikōkotaekakite:

—ṗo'imaja wājītāji mimi'mirīkabe.—

⁴ I'supaka kire ārīweatirā, ikupaka Jesúre ārīka torā imaekarāte:

—ȷMarākā'ā jērītarirīmi nimarijarirū ārīwa'ri Tuparāte i'sirīmi maro'si ṗo'ijiaeka je'e? ȷJía, ba'ia, supabatirā ṗo'imajare tāārika, nare jāārika, diba'i jiiibaji ima je'e?— nare kērīka.

I'supaka nare kērīko'omakaja okamarīaja kire na'mitirika. ⁵ I'supaka nimamaka boebakapi nare ĩabaraka, ba'iaja kipuparika simaupakaja kipitaka baikōkotaekakite nawayuĭabepakā'ā. I'supaka imariṗotojo mae ikupaka kire kērīka:

—Mipitaka mitīṗatabe.—

I'supaka kire kērīka ṗotojo kipitaka tīṗatatirā jia kijarika mae. ⁶ I'sia kibaamaka ĩatirā fariseokaka ṗupajoairāte ṗoriwa'rika Herodes ṗo'imajapitiyika jaiokaro'si. “ȷMarākā'ā baatirā Jesúre majāāññu?”, ārīokaika naka najaiibu'aeka.

Rīkimarāja ṗa'warijerā Jesúre imaekarō'ōrā ṗo'imajare kipō'irā etaeka

⁷ I'sia be'erō'ō kimaekarō'ōṗi ṗoriwa'ritirā Galilea ṗa'warijerā Jesúre a'rika kika wārūrīmajapitiyika. Torā ke'rika poto tokarā ṗariji rīkimarāja ṗo'imajare kika a'rika.

⁸ Torājīrā mae, “Jiitaka Jesúre baabearijayu”, ṗo'imajare āṗakā'ā ā'mitiriwa'ri, rīkimarāja ṗo'imajare kipō'irā etaeka. Judea, Jerusalén, Idumea, Jordánria i'sipē'rōtorā, Tiro supabatirā Sidónkarā nimaeka. I'siaraka wejekarā ñoakurirā imarā imariṗotojo kire ĩarī netaeka. ⁹⁻¹⁰ I'supaka netaeka imarī, rīkimarāja jīñurāte tāārijayuka kimamaka, “Kire yija rabejīkareka, jia yija jarijīñu”, ārīṗupajoawa'ri kire naraberiyapaeka. I'supaka simamaka kika wārūrīmajare ikupakā'ā kērīka: “Kūmua mija mo'abe, ṗo'imajare rīkimarāja yire rabewā'imarīrijitoika simamaka. Yire natērītājīkareka kūmuarā yijājīñu”, nare kērīka.

¹¹ Supabatirā Jesúre ĩatirā Satanarīka ima ña'rījāikarā ĩrīka upakaja kiwājītāji ñukurupatirā ikupaka nakasereroyika:

—Tuparā Makitakiji mime,— kire narīka.

¹² I'supaka naṗakā'ā,

—Po'imajare samija bojaþiba'si,— jãjirokapi nare kërĩroyika.

*Īþoũ'þuarãe'earirakamarã kika wãrũbaraka imarũkirãte Jesúre wã'maeka
(Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)*

¹³⁻¹⁵ I'sia be'erõ'õ ĩmimapeamarã mirĩwa'rirã kibaaeka þoto, kire jiyuekarakamakire kiakaeka. ĩmimapeamarã kika neyaeka þoto Īþoũ'þuarãe'earirakamarãre kiwã'maeka kijejomarãro'si. I'supaka nare baatirã, “Yirika þo'imajare wãrõtapařĩ mijare yiþũatarãñũ. Supabatirã Satanãrika ima ña'rĩjãirãte þo'imajareka ‘Mija þope’, mija ãrĩrãka upakaja naþorirãñũ”, nare kërĩka. ¹⁶ Īþoũ'þuarãe'earirakamarã kiwã'maekarã ikupaka nawãmea imaeka: Simón wãmeikiteje ĩþaroka wãmeiki kimarika yaþawa'ri, Pedro Jesúre kire wãmejĩ'aeka. ¹⁷ Aþerã kijeyomarã wãmea ikupaka imaeka: Santiago, kibe'erõ'õkaki Juanþitiyika, Zebedeo makarã nimaeka. Īrã ĩþarãte Boanerges Jesúre wãmeyeeka. Nokapi samarĩjkareka, “Wĩþo makarã”, ãrĩrika simaeka. ¹⁸ Aþerã imaekarã: Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Alfeo maki Santiago, Tadeo, supabatirã imaekaki, Simón, Celotekaka þupajoaeka mirãki. ¹⁹ Supabatirã Judas Iscariote. Iki imaerã baaekaki Jesúre bojajããrimaji.

*“Satanãrikapi Jesúre ba'irabeyu”, ãrĩwa'ri kire nokabaaeka
(Mt 12.22-32; Lc 11.14-23)*

²⁰ Nare e'eweaturã, kika wãrũrimajaka wi'iarã ate Jesúre þe'rika. Torã neyaeka þoto rĩkimarãja þo'imajare naþõ'irã rërĩka ate. Supa imarĩ no'ojĩteoka maba'awãrũberijĩka naro'si simaeka. ²¹ I'supaka kire nabaaka ã'mitiriwa'ri, “Jiamarĩa þupajoaiki kime je'e mae”, kirĩrãre kireka ãrĩka. Supa imarĩ kire akarĩ netaeka nawi'iarã kire e'ewa'yaokaro'si.

²² Moiséte jã'meka wãrõrimaja Jerusalenpi etaekarã ikupaka Jesúreka ãrĩkarã:

—Satanãrika ima ĩþamaki Beelzebú kiþupakarã ña'rĩjãikaki kime. Supa imarĩ Beelzeburiþapi ba'iaja nareka ña'rĩjãikarãte kipoatayu,— ãrĩwa'ri ba'iaja kireka najaika.

²³ I'supaka naþakã'ã ã'mitiritirã, “I'supakamarĩa sime”, ãrĩwa'ri nare bojaokaro'si Jesúre nare akaeka:

—¿Yaje ikupaka kirikaja Satanãre baajĩñũ ruku? “Po'imajire ba'iaja jũaerã kireka miña'rĩjãibe”, ãrĩriþotojo ¿marãkã'ã baatirã “Kireka miþope”, ãrĩwa'ri kirikaja kërĩwãrũjĩñũ ruku? I'supakamarĩa sime. ²⁴ Ikupaka sime aþea: Īrãtata imariþotojo najããribu'aturã, jia ĩrãtiji þuparitiirã nimawãrũberijĩñũ. ²⁵ I'supakajaoka simajĩñũ ĩrãwi'irekaja imarãro'si. ²⁶ I'supakajaoka simajĩñũ Satanãro'si. Kirika imaka kijĩrĩjĩka jãjimarĩka jariwa'ri dakoa kibaawãrũberijĩñũ,— Jesúre nare ãrĩka.

²⁷ Ikupaka aþeroka nare kibojaeka ate:

—Īrĩka o'yiokaki wi'iarã kiba'irĩjia ĩ'marĩ eyajĩkire, “Åja'a, miro'si simarũ”, ãrĩwa'ri kire ĩjiberijĩki. I'supaka baabeyuka kimamaka, o'yiokakire werika baatirã, kire kipi'þejĩka be'erõ'õþi þuri kiba'irĩjia kẽ'majĩñũ. I'supakajaoka sime yiro'si. Satanãre tẽrĩwa'ribaji imaki imarĩ, Satanãrika ima ña'rĩjãikarãreka yiþoatarijayu. I'supaka baawa'ri kijã'mekoþeirãte kiro'si yikũmuriarijayu. Supa imarĩ i'supaka yibaaokaro'si yire jey-obaabeyuka kime Satanás,— Jesúre nare ãrĩka.

²⁸ Ikupaka nare kibojañujuka:

—Rita mijare ñañũ. Po'imajare ritaja ba'iaja baarijayua, supabatirã ritaja ba'iaja Tuparãreka najaika, i'yopi'riwa'ri kire sanaye'kariarũjemaka, ye'kariawãrũiki kime Tuparã. ²⁹ I'supaka simako'omakaja Espĩritu Santorikapĩ Satanãrika ima ña'rĩjãikarãre yijjemaka ĩaturã, “Beelzeburiþapi nare kijieyu”, ãñurãte, ba'iaja nabaaka ye'kariaberijĩki kime Tuparã,— Jesúre nare ãrĩka.

³⁰ “Beelzebú kiþupakarã ña'rĩjãikaki imarĩ, i'supaka Jesúre baawãrũyu”, kireka ĩrãrimakire ãrĩka ã'mitiritirã, i'supaka Jesúre nare ãrĩka.

*“Ikuḗaka imarā nime yibe'erō'ōkarā, suḗabatirā yiḗakoarā”, Jesúre ārīka
(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)*

³¹ Torā ḗo'imajaka jaibaraka Jesúre imaeka ḗoto kipakore etaeka, kibe'erō'ōkarāḗitiyika. Torā eyatirā ḗeterāja natuika. ḗēteḗi imatirā kire nakarūjeka.

³² I'suḗaka naḗakā'ā Jesús wā'tarā ruḗataekarāte ikuḗaka kire ārīka:

—Miḗako, mibe'erō'ōkarāḗitiyika ḗeterā imarā. Mire niariyaḗayu nañu,— kire narīka.

³³ I'suḗaka naḗakā'ā ikuḗaka nare kērīka:

—¿Mako koime yiḗako? ¿Nirā nime yibe'erō'ōkarā? Mae mijare yiḗojaerā baayu.—

³⁴ Suḗa nare ārītirā kipō'irā ruḗaekarāte ĩabaraka ikuḗaka kērīka:

—Yibe'erō'ōkarā, suḗabatirā yiḗakoarājaoka mija ime yika imarā. ³⁵ Mia je'e, ikuḗaka sime: Tuḗarāte yaḗaika uḗaka yi'yurā imarā yibe'erō'ōkarā, suḗabatirā yiḗakoarā,— nare kērīka.

4

*Ōterikia Ōterimajire Ōteika ḗuḗajoatirā Jesúre nare bojawārōeka
(Mt 13.1-23; Lc 8.4-15)*

¹ I'sia be'erō'ō Galilea ḗa'warijerā Jesúre wārōeka ate. Torā rīkimarāja ḗo'imajare kipō'irā etaeka. I'suḗaka nimamaka ĩawa'ri kūmuarā kijāirupaeka. ḗo'imaja ḗuri ni-maḗatiji ḗa'warije ka'iareka oyiaja imaekarā. ² I'suḗaka nimamaka ĩ'rāba'ikakamarāḗi bojawārōbaraka ikuḗaka nare kērīka:

³⁻⁸ —Ā'mitirikōrī je'e: Ōterimaji ōterikiyaḗea ōterī ke'rika. Sakiōterūkirō'ōrā eyatirā sakitaaeka ḗoto ĩ'rārī'o ma'arā jūjika wī'ñaka ba'aeka. Aḗea ña'rīka āta watoḗekarā kūḗajī ka'ia imarō'ōrā. Torā ña'rīka wārūaja ḗu'ririḗotojo aiyapeka sajoemaka jia rīkoariberiwa'ri sajīrīka. Aḗea ña'rīka wi'siwatoḗekarā. I'suḗaka imaekarō'ōrā ña'rīka ḗuri ḗu'ririḗotojo jia jājiberiwa'ri saruiberika. Aḗea jia ka'ia imaekarō'ōrā ña'rīka. I'suḗarō'ōrā ña'rīka ḗuri jia jājitirā ḗu'rika. Suḗa imarī ĩ'rārījūki treinta rakao sarikarika, aḗerijūki sesenta rakao, aḗerijūki ḗuri cien rakao rikarika,— ārīwa'ri nare kibojaeka.

⁹ I'suḗaka simamaka ikuḗaka nare kērīka mae:

—I'tojīrāja sime sakaka majaroka. Samija ā'mitiriwārūye'e jia samija ḗuḗajoabe ḗuri,— nare kērīka.

*¿Marākā'ā simamaka bojawārōrikakakāḗi ḗo'imajare miwārōyu? ārīwa'ri Jesúre najērīaeka
(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)*

¹⁰ I'sia be'erō'ō Jesúre ĩ'rīkaja imaeka ḗoto kipō'irā imaekarā suḗabatirā kika wārūrimajapitiyika rērītirā ikuḗaka kire narīka:

—¿Marākā'ā ārīrika mibojawārōyu?—

¹¹ I'suḗaka naḗakā'ā, ikuḗaka nare kērīka:

—Bikija ḗo'imajare sōrīberika simako'omakaja maekaka ḗuri ritaja kirirāte jā'mebaraka jia mija imaerā Tuḗarāte mijare sōrīrūjerijayu. Aḗerāte ḗuri kire ā'mitiriḗeabeyurā nimamaka bojawārōrikakakāḗi yiḗojarijayu. ¹² Ā'mitirikōrī je'e, bikija Tuḗarā ma-jaroḗūñurā no'oeka ikuḗaka āñua: “Saniaika simako'omakaja ĩabeyurā uḗakaja ni-marijayu. I'suḗakajaoka yiḗojaika ā'mitiritiyariḗotojo ā'mitiriḗeabeyurā uḗakajaoka ni-marijayu. I'suḗaka imabekaja, kire takaja ā'mitiriḗeairā imawa'ri, ‘Ba'iaja yibaaika miye'kariabe’, ārīwa'ri Tuḗarāte jēñeirā nimajāāeka. I'suḗaka āñurā nimarikareka sareka nare kiwayuĭajāāeka”, — Jesúre nare ārīka.

“Ikuḗaka ārīrika sime ōterikia ōterimajire sōteika majaroka”, ārīwa'ri Jesúre nare sabo-jawaḗu'ataeka

(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

¹³ Suḗabatirā mae ikuḗaka Jesúre nare ārīka ate:

—¿Yaje òterikia òterimaji majaroka mija òrĩwārũbeyu bai je'e? I'supaka mijare yimajarojojako'a mija òrĩpũabesarãkareka, aþea mijare yibojakopëraãkaoka mija òrĩpũabesarãnu je'e,— nare kërĩka.

¹⁴ I'supaka ārĩtirã ikupaka nare sakibojajiika:

—Òterikia òterimaji ārĩwa'ri mijare yibojako'a Tuparãrika bojataparimaji upakaja sime. Supa imarĩ Tuparã majarouþakaja sime òterikiyapea. ¹⁵ Īrãrimarã po'imaja imarã ma'arã òterikiyapea ña'ataeka upaka imarã. I'supaka imarã nimamaka Tuparãrika na'mitirikopeika be'erõ'õ Satanãre nareka saye'kariayu, kũþajji sanorĩkopeikareka. ¹⁶ Aþerã po'imaja imarã, ãta watoþekarã kũþajji ka'ia imarõ'õrã òterikiyapea ña'rĩka upaka imarã. Tuparãrika ã'mitiritirã jĩjimaka nimakoþeyu. ¹⁷ I'supaka nimako'omakaja Tuparãrika jia nare ña'rĩjãibeyurã imarĩ, nayi'yuaþi ārĩwa'ri oka nare imamaka, supabatirã sapareaoaka aþerãte nare ĩariþe'yomaka, ñojimarĩji Tuparãrika na'mitirikopeika naja'atayu. ¹⁸⁻¹⁹ Aþerã po'imaja imarã wi'siwatoþekarã òteriki yapea ña'rĩka upaka imarã. Tuparãrika ã'mitiriripotojo naþupakarãja jiiitaka oyiaja imarika jitoirã nime. I'supakajaoka “Rĩkimakaja niñerũ yija rikarãka jia yija imarãnu”, ãþaraka wapuþu naþupaka nare þakiyu. I'supaka imawa'ri, sareka takaja þuþaribaraka imarijayurã imarĩ, Tuparãrika naye'kariyu. Supa imarĩ saye'kariyurã imarĩ kiyapaika upakaja baabeyurã nime. ²⁰ Aþerã þuri Tuparãrika jĩjimakaþi ã'mitiririjayurã. Ikuþaka nime: Jia ka'ikirõ'õrã òterikiyapea ña'rĩka jia jãjia þu'riwa'ri rĩkimakaja saruika. Īrãrijũki treinta rakao sarikarika, aþerijũki sesenta rakao, aþerijũki þuri cien rakao rikarika. I'sia rikarika upaka imarã nime Tuparãrika jia ã'mitiripëairã. Jia kire yi'yurã imarĩ, kiyapaika upaka oyiaja baairã nime,— nare kërĩka.

*Peria yaaboika upaka þuþajoatirã, Jesúre nare bojawãrõeka
(Lc 8.16-18)*

²¹ Ikuþaka nare kërĩka ate:

—Þeria mawããyu, jia yaaboairõ'õ imarika yapawa'ri. I'supaka simamaka jotorokarã mu'apããrũkimarã sime. ²² I'supakajaoka sime ika mijare yibojaika jia po'imajare òrĩpũabeyua simako'omakaja Tuparãja “Ikuþaka sime”, kërĩrãka þoto sanorĩrãnu. ²³ Mijare yibojaika jia mija òrĩwārũriyapaye'e, jia samija þuþajoabe þuri,— nare kërĩka.

²⁴ I'supakajaoka nare kërĩka:

—Mijare ñañua mija ã'mitiripëabe. Samija ã'mitiripëaika ko'apitorãja, “Ikuþaka simekã'ã”, mija ārĩwārũokaro'si Tuparãte mijare jeyobaarãnu. I'supaka þemawa'ribaji kibaarãnu jiiitakarãja mijare jeyobaarũkika imarĩ. ²⁵ I'supakajaoka jiiibaji òrĩrika yapawa'ri sã'mitiyukate sapemawa'ribaji sakiõñaokaro'si Tuparãte kire jeyobaarãnu. Sã'mitiripëariyapabeyukate þuri kũþajji kiõrĩkopeika, Tuparãte kireka saye'kariarãnu,— nare kërĩka.

²⁶⁻²⁷ I'supaka þuþajoatirã ikupakaoka Jesúre nare ārĩka:

—Maipamaki Tuparãrirã jiiikuku kio'arũjerũkiakaka mijare yibojaerã baayu mae. Òterikiyapea jia þu'yu upaka nime. Īakõrĩ je'e: Òterimajire òterikia òteika be'erõ'õ ñamiareka, ĩmiarekaoka, kikãnu þoto, kãrĩbeyuka kima þotooka sakiþu'rirũjemakamarã þu'ritirã, saþu'riweiyu. I'supaka sime “Sõnu upakaja saþu'yu ikupaka sime”, kërĩberiko'omakaja. ²⁸ Jia ka'ia imawa'ri, sõnu upakaja jãjia sajayurõ'õrãja þu'ririjayua sime òterikia. Mamarĩ saþu'yu þoto ritabijĩkaja sime. I'supaka sima be'erõ'õ jo'babajijũki jariwa'ri saþũnuayu. Torãjĩrã kopakaja saruiyu mae. ²⁹ Òterikia boþakã'ã ĩatirã, “Saye'eye'e”, ārĩþuþajoatirã saba'ipite se'erĩ a'yu. Òterikia þu'ririjayu upakajaoka sime Tuparãrirãro'si. “I'supaka sime”, narĩwārũberiko'omakaja, Tuparãte yapaika upaka jia baairã nare kijarirũjerijayu,— nare kërĩka.

“Öterikia mostaza wãmeijũki yaþe upaka sime”, ãþaraka Tuþarãte jã'merũkiakaka Jesúre wãrõeka

(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

³⁰ Aþeroka ikupaka nare kibojaeka ate:

—Tuþarãte ritaja kirirã imarãte jã'merũkiakaka jilbaji mija õñaokaro'si, ikupaka majaroka mijare yiwãrõerã baayu. ³¹ Öterikia mostaza yaþea moteika upaka nime Tuþarãrirã. Ritaja aþea öteriki yaþea kũþajilbajirijia sime mostaza yaþea. ³² I'supaka simako'omakaja saþi pu'ritirã aþea öteriki tẽriwa'ribaji imirã saþu'riweiyu. I'supaka imawa'ri rikimakaja ñoaka saripia imamaka ijia jãjia yaaika þoto wĩñaka sarã ru'yu. ã'mitirikõrĩ, i'supakajaoka nime Tuþarãrirã naro'si. Mamarĩ rikimamarĩraja kire ã'mitiripẽairãte imako'omakaja, sabe'erõ'õbaji þuri rikimarãja kire ã'mitiripẽairãte imaritarirãñu,— nare kẽrika.

³³ Noriwaþu'ataekarõ'õjirã, i'supaka rikimaka majarobojarikapi þo'imajare kibojawãrõroyika. ³⁴ I'supakapi oyiaja þo'imajare kiwãrõroyika. Suþa simako'omakaja irikaja kika wãrũrimajapitiyika kimaroyika þoto þuri, bojawãrõrirokakaka jia nare kibojawaþu'ataroyika.

Werika wejea nare baaeka Jesúre o'ataeka

(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

³⁵ I'sirimiji na'irã simaeka þoto ikupaka kika wãrũrimajare Jesúre ãrika:

—Dajoa, þa'wa mawaata'riwa'rirã.—

³⁶ I'supaka kẽpakã'ã, þo'imajare a'ribojaweatirã, Jesúre jãmaeka kũmurã najãika. Suþa imarĩ saþi naka ke'rika mae. Aþea kũmuareka imaekarãoka nabe'erõ'õ tẽriwa'rikarã. ³⁷ Torã natẽrijarika þoto jãjia wĩrõa baeũ'mueka. Sabaemaka jãjia þakuwa'ri kũmuarã jimarĩa okoa jãika. Suþa imarĩ kũmuarã okoa þurueka mae. ³⁸ I'supaka simako'omakaja kirupuko'a ñu'takarã þeatatirã kũmui'topearã Jesúre kãrjãmaeka. I'supaka kimamaka itatirã, kika wãrũrimajare kire tõrõeka.

—Mia'mitipe wãrõrimaji. Maña'mirã baayu. ¿Jia bai miro'si sime je'e?— kire narĩka.

³⁹ I'supaka napakã'ã ã'mitiriwa'ri, mi'mirikatirã ikupaka kẽrika:

—Mibaea'si wĩrõa, i'supakajaoka þakuri,— sakẽpakã'ã so'rika mae.

Wĩrõa baetiyika, suþabatirã okoa þakurimarĩa jarika ⁴⁰ Torãjirã mae,

—¿Dako baaerã mija kíkiko'o je'e? ¿Jia yire yi'riberowa'ri “Yijare iarĩrĩwãrũiki kime”, yireka arĩbeyukajirã mija ime bai?— nare kẽrika.

⁴¹ I'supaka kẽriko'omakaja jimarĩa þupatawa'ri, “¿Maki kime ruku iĩ? Wĩrõa, okoa þariji kire yi'yua”, ãþaraka najẽriabu'aeka.

5

Gerasa ka'iareka Satanãrika ima ña'rĩjãikaki majaroka

(Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ I'supaka simaeka be'erõ'õ Jesúre kika imaekarãpitiyika Gerasa ka'iarã tẽrĩeyaeka. ² Tẽrĩeyatirã Jesúre marĩwa'rika þoto irĩka Satanãrika ima ña'rĩjãikakite kire torika. Majaka ãta wi'iarã nataroyikarõ'õþi Jesús þõ'irã ketaeka. ³ Torã kimaeka wejabiritika upaka oyiaja imaroyikaki imarĩ. Þerumijiaþi kire naþi'þeroyika simako'omakaja ñojimarĩji þi'þeberikaki upaka kijariroyika. ⁴ Irãkurimarĩa kiãñaraka, kipitakaoka kire naþi'þeko'omakaja sakitũrutataroyika. I'supaka kimamaka þo'imajare marãkã'ã kire baawãrũberoyika. ⁵ I'supaka imaki imarĩ, imi, ñamioka, imima watoþekarã, majaka nataroyikarõ'õrã akaseretaþabaraka kituritapãroyika. I'supaka imataþabaraka timarĩji atãpi kipo'ia kiwa'etãpãroyika.

⁶ I'supaka kimaekarō'ōpi Jesúre ĩatirā kipō'irā kirĩrĩra'aeka. Kipō'irā eyatirā kiwājītāji kiñukurupaeka, “Marākā'ā yibaaberijĩki kime”, kipupaka kire ārĩka simamaka.
⁷⁻⁸ I'supaka kimamaka, ikupaka Jesúre kire ārĩka:

—Mia'mitipe Satanárika ima. Ĩ'ĩre kipupakareka mimarō'ōpi miþope,— kire kērĩka.
 I'supaka kēpakā'ā,

—Jesús, Tuparā tērĩrikaja imatiyaiki Maki mime. ¿Marākā'ā yire mibaaerā baayu mae je'e? Tuparāte ĩaika wājītāji, “ ‘Ba'iaja mibaaika þarea ba'iaja mire baabesarāki yi'i mae’, yire meþe”, — akasererikaþi Satanárika ima ña'rĩjāikakite ārĩka Jesúre.

⁹ I'supaka kēpakā'ā ikupaka Jesúre kire ārĩka:

—¿Marākā'ā miwāmea?—

I'supaka kire kēpakā'ā,

—Legiόν ñime, rĩkimarā ba'irā yija ima simamaka.—

¹⁰ Supabatirā “Ika ka'iaþi yijare miþoata'si”, jimarĩ Jesúre kērĩrijarika. ¹¹ I'supaka simaeka þoto nakoyikurirā rĩkimakaja ba'abaraka jējewēkoa þa'itaeka ĩmimajā'āreka.
¹² I'supaka simamaka ikupaka Satanárika ima kire ārĩka:

—Kireka yijare miþoataye'e, “Jējewēko þupakarā mija ña'rĩjāibe”, yijare meþe,—
 āþaraka kire najēñeka.

¹³ I'supaka napakā'ā,

—Torā mija a'þe,— nare kērĩka.

Toþi mae ĩmirĩjireka ña'rĩjāitiirā imakoþekarāre þorika, jējewēkoa imaekarā ña'rĩjāiokaro'si. Supa imarĩ jējewēkoa dos mil rakamaki imaekarā Satanárika ima nare ña'rĩjāimaka jājia narĩrĩwa'rika. Rĩrĩwa'ritirā þusipemarā eyatirā toþi naña'rĩka þa'warā. I'supaka baawa'ri nimaupatiji naña'miþataeka.

¹⁴ I'supaka sabaamaka sĩarĩrĩrimaja rĩrĩwa'ritirā, wejearā, wejematorāoka þo'imajare sanabojaeka. Toþi mae “¿Dakoa supa baaika?”, ārĩwa'ri þo'imajare ĩarĩ a'rika. ¹⁵ Jesúre imaekarō'ōrā eyatirā, ikupaka Satanárika ima kireka ña'rĩjāika imakoþeroyikakite imamaka niaeka: “Jarirooka jāñekaki, i'supakajaoka kimaroyika upakamarĩaja, jia kipupaka japakā'ā, ña'rĩyaaekaja rupaki kime mae”, þo'imajare ārĩþupajoaeyaeka. I'supaka kima-maka ĩatirā, jimarĩa Jesúre nakĩkika “Tērĩritakiji kime”, ārĩwa'ri. ¹⁶ Supabatirā Satanárika ima kireka Jesúre þoataekakaka, supabatirāoka jējewēkoa baaekakaka ĩāekarāte bojaeka aþerāte. ¹⁷ I'supaka kibaaika ā'mitiritirā Gerasakarā Jesúre kĩkiwa'ri nawejeaþi kipe'ririka nayapaeka.

¹⁸ I'supaka nimamaka toþi þe'rira'aerā kũmuarā kijāika þoto ikupaka Satanárika ima kireka þoritapaekakite kire ārĩka:

—Mika a'ririka yaþatiyarĩji yiyapayu yi'ioka,— kire kērĩkoþeka.

¹⁹ I'supaka kērĩko'omakaja ikupaka Jesúre kire ārĩka:

—Yika a'þekaja, miwi'iarā miþe'riwa'þe. “Yire wayuĩaiki imarĩ, jia Maiþamakire yire baayu”, ārĩwa'ri mirĩrāre mibojaokaro'si,— kire kērĩka.

²⁰ I'supaka kērĩka yi'riwa'ri kipe'rika. Þe'riwa'ritirā Decápolireka imaeka wejearā Jesúre kire baaeka majaroka kibojatapaeka. I'supaka kibaaeka ā'mitiritirā marākā'ā þo'imajare ārĩwārũberika, i'supaka ima ā'mitirikoriberikarā imarĩ.

Jairo makore Jesúre tããeka
 (Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)

²¹ Torājĩrā kũmua ke'rikaþiji Jesúre þe'rira'aeka ate. Saþi þe'rietatirā þa'warijerā kirĩkamarika þoto, rĩkimarāja þo'imajare kipō'irā rērĩka. ²² I'supaka nimaeka þoto judiōrākare rērĩriwi'i ĩþamaki, Jairo wāmeikite Jesús pō'irā etaeka. Supabatirā kiwājītāji kiñukurupaeka. ²³ Supabatirā ikupaka kire kērĩka:

—Yimakore þuparirirā baayu. Miþitaka koþo'iarā mija'aþearika yiyapatiyayu kojājiokaro'si,— kire kērĩka.

²⁴ I'supaka kire kēpakā'ā, Jesúre kika a'rika mae. Topi kopakaja rīkimarāja kīrika pō'imajare kika a'rika. ²⁵ Na'rika nawatopekapi i'rāko wāmarīa imaekakote torā imaeka. I'pōū'puarāe'earirakakuri wejejē'rāka koeyawa'rika pu'uriweoko jisia ka'wisijūabaraka. ²⁶ I'rīkaremarīa ikobaarimajare kore nikobaarūjekoperoyika. I'supaka nabaaika wapa koniñerū imakopeka ritaja nare kōjipataroyika. I'supaka baarihotojo jā'rībaji kojarijarijari. ²⁷ I'supaka baabaraka koimaeka poto “Wāmarīa imarāte jimarīa Jesúre bayayu”, ārika koā'mitiroyika. I'supaka simamaka koimaeka wā'tarā Jesúre etamaka itirā, rīkimarāja pō'imajare imaeka watopekapi kipēterō'ōrā koeyaeaka. ²⁸ Jesúre imaekarō'ōrā eyatirā “Kijariroaka yiraberākareka jia yijarirāñu”, kōrīpupajoaeka kopuparō'ōpi. I'supaka pupajoawa'ri kijariroaka korabeka mae. ²⁹ I'supaka kobaeaka potojo koreka so'rika mae. “Risirika yireka imakopeika o'yua mae”, kōrīwārūeka. ³⁰ Kijarijoaka korabeka be'erō'ō, “Tērīrika ñimapi i'rīkate tāñu”, kipupakapi Jesúre āritika. Supa imarī jorowa'ritirā ikupaka pō'imajare kērika:

—¿Maki yijariroaka rabeko'oka?—

³¹ I'supaka kēpakā'ā kika wārūrimajare ikupaka ārika:

—Mipō'irā rīkimarāja imarā mire rabeirā. ¿Marākā'ā simamaka “¿Maki yijariroaka rabeko'oka?”, meñu?—

³² I'supaka kire narīka simako'omakaja pō'imajare ĩabaotabaraka kire rabekakite kimo'arijarijari. ³³ I'supaka kimaeka poto “Yi'i, risirika ñima yire o'yaokaro'si mire rabeko'oko”, ārīpupajoawa'ri kipō'irā koeyaeaka. I'supaka kopupaka imako'omakaja kire kikiwa'ri tararihotojo kiwājitiāji koñukurupaeka. I'supaka baatirā kobaeaka upakaja kire kobojaeka. ³⁴ I'supaka kōpakā'ā, wayuñarimaji imarī, ikupaka kore kērika:

—Mae mia'mitipe yiwāyūaiko. Yire yi'riwa'ri, jia mijayu mae. “Yirisirika yire o'yua”, āriwa'ri jījimaka mipe'riwa'pe mae,— kore kērika.

³⁵ I'supaka kore kērika poto judiorākare rērīriwi'i ĩpamaki Jairo wi'iakarāre etaeka. Torā eyatirā ikupaka Jairote narīka:

—Mimako pupaririko'oko. “Yimakore mibayape”, wārōrimajire merīa'si mae,— kire narīka.

³⁶ I'supaka narīko'omakaja,

—Ba'iaja puparibekaja, yire miyi'pe,— Jesúre kire ārika.

³⁷ Pedro, Santiago, supabatirā Santiago rī'i Juan maekarakamarā tarāreje Jesúre akawa'rika. ³⁸ Naka a'ritirā, rērīriwi'i ĩpamaki wi'iarā jimarīa oparaka nimaekarō'ōrā keyaeka. ³⁹ I'supaka nimamaka, ikupaka nare kērīyaeka:

—¿Dako baaerā mija oyu? Pupariribeyuko me'rōre ime. Kārīkako koime,— kērika oparaka imaekarāte.

⁴⁰ “Kopakaja pupariritiyaekako koime”, āriwa'ri Jesúre neeka. I'supaka nimamaka itirā, nare kiporirūjeka. Supabatirā puparirikakote imaeka kurarakarā kopakiarā, supabatirā kika imaekarā maekarakamarāpitiyika kikākaeka. ⁴¹ Naka kākatiā kopitakarā kore ñi'atirā ikupaka kore kērika:

—Talitá cum,— kore kērika. (Mokarokapi marījīkareka, “Me'rō, mimi'mibe, mire ñañu”, ārika sime i'siroka).

⁴² I'supaka kērika potojīji mi'mirīkatirā, kojaarīkawa'rika. I'pōū'puarāe'earirakakuri wejejē'rāka eyawa'yuko koimaeka. Ōñia kojaripe'pakā'ā ĩawa'ri, marākā'āoka āriwārūberijīka najarika kika imaekarā, i'supaka ima ĩakoriberikarā imarī. ⁴³ I'tojīte,

—Aperāte samija boja'si,— nare kērika.

Supabatirā ba'arika koro'si nare ke'era'arūjeka.

6

Nazaretwejearā Jesúre a'rika
(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Torãjĩrã mae, kika wãrũrimajapitiyika Jesúre a'rika, kime'rãrĩ kimaeka wejearã. ² Torã eyatirã jẽritarirĩmi simaeka poto poto imajare kiwãrõũ'mueka judiorãkare rẽrĩriwi'iarã. Kire ã'mitiritirã, “Jiitakaja õñuka kime”, ãrĩwa'ri marãkã'ã narĩwãrũberika, i'supaka jaikite ã'mitirikoriberikarã imarĩ. I'supaka kibaamaka ikupaka poto imajare kireka ãrĩka:

—¿Marãkã'ã baatirã jiitakaja ãrĩre õrĩpũayu? ¿Maki kire wãrõekaki ruku? Maikoribeyua pariji ritaja baabeaiki kime,— narĩka.

³ Supabatirã ikupaka narĩka apea:

—María maki, õ'õrã yapua yi'yerimaji kime. Supabatirã Santiago, José, Judas, Simónpitiyika nama'miji kimema. Iki kima simamaka kibe'erõ'õkarã rômijãoka õ'õrã makaja imarã,— torã imaekarãte ãrĩka.

I'supaka simamaka “Yija upakaja imaki imarĩ imatiyabeyuka kime”, ãrĩwa'ri kire na'mitiripẽariyapaberika. ⁴ I'supaka napupajoamaka, ikupaka nare kẽrĩka:

—Tuparãro'si bojaĩjirimajire “Jiitaka mare kibojayu”, ritaja poto imajare kireka ãñuka kime. I'supaka simako'omakaja kipõ'ijirika wejeareka, kitã'omajataka puri i'supaka ãrĩbeyurã,— kẽrĩka.

⁵ Supa imarĩ jia kire nayi'ribepakã'ã, maikoribeyua nare kibeawãrũberika. I'supaka imaripotojo ãrĩrimarãre takaja kipitaka ja'apeatirã wãmarĩa nimaeka nareka kijieka.

⁶ Kitã'omajare kire ã'mitiripẽabepakã'ã marãkã'ã ãrĩwãrũberijĩka Jesúre jarika. I'supaka imaripotojo apea wejearã poto imajare wãrõtaparĩ ke'rika mae.

*Jesúre kika wãrũrimajare Tuparãrika nawãrõtapãokaro'si mamarĩ kipũataũ'mueka
(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)*

⁷ ã'põũ'puarãe'earirakamarã kika wãrũrimaja imaekarãte Jesúre akaeka. Supabatirã kirika nare ja'ajiyetirã,

—Satanãrika ima poto imajareka ã'ãrĩjãkarãte mija potoabe mijaro'sioka,— nare kẽrĩka.

I'supaka nare ãrĩweatirã ã'parimaki oyiaja Jesúre nare pũataeka apea wejeareka imaekarãte wãrõtapãokaro'si.

⁸ —Torã mija a'rĩrãka poto pan, yaipi'ia, niñerũoka mija e'ewa'ria'si. I'supaka simako'omakaja mija tu'ua takaja mija e'ewa'pe. ⁹ Supabatirãoka ã'puko'a, jarirooka mija jããika takapiji mija a'pe,— nare kẽrĩka.

¹⁰ Ikupekãoka ate nare kẽrĩka:

—Wejearã yirika bojarĩ mija eyaũ'murãñu, wi'itakarãja mija imabe, ape wi'i, ape wi'irã baabekaja. Apea wejearã mija a'rĩrãka poto takaja topi mija poto. ¹¹ Mija eyarijarirãka wejerakakaja mijare e'etoriberiwa'ri, Tuparãrika ã'mitiripẽarika nayapabesarãkareka, jãjiapi nare jaika ka'wisijũabekaja nare mija ja'atabe. Topi a'rĩrãka poto, ikupaka mija baabe: Mija ã'puko'arã ka'ia uyua eika mija pajepatebe “Yijare mija ã'mitiripẽabeyua simamaka, Tuparãte mijare ba'iaja mijare baarãñu”,— ãrĩwa'ri kika wãrũekarãte kẽrĩka.

¹² I'supaka nare kẽrĩka be'erõ'õ poto imajare wãrõrĩ na'rika mae. Supa imarĩ napõ'irã eyatirã ikupaka nare narĩka: “Ba'iaja mija baaika ja'atatirã Tuparãte mija ã'mitiripẽabe”, neyaekarõ'õrã imaekarãte nabojarijarika. ¹³ I'supakajaoka Satanãrika ima ã'ãrĩjãika imaekarãte nareka sanajieroyika. I'supakajaoka rikimarãja wãmarĩa imaekarãte iyebakapi yo'yebarakã, narisirika nareka ima no'ataroyika.

*Ikupekã sime Juanre reyaekakaka
(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)*

¹⁴ Ritaja maikoribeyua Jesúre baabearoyika ã'mitiritirã poto imajare sabojapibaeka. Poto imajare i'supaka ãñua ã'pi Herodesoka sõrĩkaki. I'supaka poto imajare ãñua ã'mitiritirã ikupaka ãrĩrimarãre ãrĩka:

—Juan, poto imajare rupuko'a jũjerimajiji kime je'e apeyari. Reyariipotojo ate õñia jarijĩki imarĩ, maikoribeyua kibeayu je'e apeyari,— narĩka.

¹⁵ Apeã ikupaka ãrĩkarã:

—Tuparāro'si bojañjirimaji imaroyikaki Elías kime je'e aḗyari,— narīka.

I'supaka narīko'omakaja aḗrimarā p̄uri ikupaka ārīkarā:

—Bikija Tuparāro'si bojañjirimaja imaroyikarā upaka kime je'e aḗyari,— narīka.

¹⁶ I'supaka najaimaka ā'mitiritirā, ikupaka Herodete ārīka kiro'si:

—Juan bikija kirupuko'a yita'terūjekaki imariḗotojo ōñia jariḗe'ritirā i'supaka kibaabearijayu je'e aḗyari ate,— kērīka.

¹⁷⁻¹⁸ I'supaka kēpakā'ā, Juanre najāāerā baaeka ruḗu, kirī'ī Felipe rūmu Herodías wāmeikore ē'matirā Herodete koka imaeka. I'supaka kibaamaka, ikupaka Juanre kire ārīka:

—Herodías mirī'ī rūmure me'maeka ba'iaja mibaayu, Tuparāte jā'meika yi'riberiwari, — ārīwari kire kibojakoperoyika.

I'supaka kēpakā'ā, koka jia imarika yapawa'ri Herodete kire ñi'arūjeka kisurararākare. Kire ñi'atirā ḗerumijiaḗi ḗi'ḗetirā, wēkomaka imariwi'iarā kire natarika.

¹⁹⁻²⁰ "I'supaka kijaika wapa kire jāārika sime", ārīḗupajoaekako imarī, Herodíare kire jāārūjerika yapaeka. I'supaka kopupajoako'omakaja, Herodes p̄uri "Tuparāte yapaika upakaja jia wājia baaiki Juanre ime", ārīwari jia jiyiḗupaka kireka ōrīkaki. Supa imarī Juanre kojāārūjeriyapako'omakaja kiyapaberikoḗeka. I'supakajaoka Juanre bojaroyika j̄jimakaḗi ā'mitirikaki imariḗotojo "Kibojaike upakaja yiyi'riye'e", ārīḗotojo, sareka ña'rīyaarī kimawārūberika. ²¹ I'supaka Juanka kimako'omakaja "Ikuḗaka yibaajīkareka, yiḗupajoaika kitá'tewārūberijīñu je'e", Herodíasre ārīḗupajoaekarīmi seyaeka. I'supaka kōrīḗupajoaekarīmi Herodete ḗo'ijirika wejeḗ'rāka sarākutorika. Supa imarī kiro'si ba'irabeñjirimaja ḗparimarāre, supabatirā surararāka ḗparimarāreoka, Galilea ka'iakarā imatiyarimajareoka kiakaeka, "Mabayaarirā", ārīwari. ²² Ritaja kiakaekarāte rērīkarō'ōrā kākatirā Herodías makore nare bayatāābaeka j̄jimaka nimaokaro'si. "Jiitaka mare kobaabeayu", Herodes kijeyomarāḗitiyika ārīḗupajoaekarā. I'supaka imawa'ri ikupaka kore kērīka:

—¿Dakoa mire ñijirika miyapayu maekaka j̄itakaja mibaaike wapa? Miyapaikaja mire ḗjirā i'supaka ñañu. ²³ Mire ḗakibeyuka yi'i, ika ka'iakaki ḗḗi imarī, ritaja yiba'irījia wapaḗā'rīakaka ñe'metājirō'ōjirā mire ḗjijiki imarī supa mire ñañu,— Herodías makore kērīka.

²⁴ I'supaka kore kēpakā'ā, kopakore jērīarī ko'rika mae.

—¿Dakoa kire yijēñerāñu ruku, ma'i?— kore kōrīka.

I'supaka kōpakā'ā,

—"Juan ḗo'imajare ruḗuko'a j̄jerimaji ruḗuko'a yiyapayu", kire meḗe,— kore kōrīka.

²⁵ I'supaka kore kōpakā'ā, jajuaja a'ritirā koḗḗamaki Herodes ḗō'irā koeyaeka. Kipō'irā eyatirā ikupaka kire kōrīka:

—Juan ruḗuko'a yiyapayu. I'supaka simamaka kimarō'ōrā a'ritirā, sata'tetirā, seroarā saḗeatatirā yire samijibe maekakaja,— kire kōrīka.

²⁶ I'supaka kōpakā'ā jimarīa Herodete ba'iaja ḗuparika. Juanre jāārika yapaberiripotojo, mamarīji kore kērīka kijaita'ariyapaberika. ḗo'imajare ā'mitirika wājitāji, "Miyapaikaja mire ñijirāñu", kērītika simamaka, kojēñeikaja kore k̄jirā baaeka.

²⁷ I'supaka simamaka ñojimarīji ī'rīka kisurarate Juan ruḗuko'a ta'terī kipūataeka. ²⁸ Torā eyatirā Juan ruḗuko'a ta'tetirā, seroḗemarā saḗeatatirā sake'era'aeka. I'supaka baarī ke'rikarō'ōḗi ḗe'rietatirā Herodías makore sakījika. Supa imarī iko mae kopakore s̄jīkako.

²⁹ I'supaka Juanre nabaaeka ā'mitiritirā, kika wārūeka mirārāte kipō'imirāka e'erī etaeka sayayeokaro'si.

Cinco mil rakamarā imaekarāte Jesúre j̄i'aeka

(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

³⁰ I'supaka simaeka be'erō'ō Jesúka wārūrimaja kirika bojataparī turikarāte ḗe'rietaeka. Supa imarī kipō'irā etatirā nawārōtapaeka majaroka kire nabojaeka.

³¹ I'supaka simaeka poto torã rĩkimarãja p'o'imaaja i'tarijayurã, pe'ririjayurãoka imaekarã. I'supaka simamaka kika wãrũrimajaka no'ojĩteoka maba'awãrũberijika Jesúro'si simaeka. Supa imarĩ ikupaka kika imaekarãte kërĩka:

—Dajoa, p'o'imajamatorã kũpajĩ majërĩtaerã,— nare kërĩka.

³² I'supaka nare kërĩka be'erõ'õ, kũmuapi p'o'imajamatorã naka ke'rika mae. ³³ Na'rirã baaeka ruðu rĩkimarãja ãawãrũekarã. I'supaka nabaamaka ãatirã, ritaja wejeekarãre rĩrĩwa'rika Jesúre a'rikarõ'õrã. I'supaka baaekarã imarĩ, kijeyomarãpitiyika torã keyabeyukajiji torã neyaweitika jãjia rĩrĩwa'rikarã imarĩ. ³⁴ I'supaka nabaakea simamaka waata'rieyatirã marĩwa'rikorĩ rĩkimarãja p'o'imajare imamaka Jesúre ãaeka. Torã eyatirã, ovejawẽkoa nare ãarĩrimajire imabeyurã upaka p'o'imajare imamaka kãaeka. I'supaka nimaeka Tuparãrika nare wãrõrimajire imaberika simamaka. I'supaka imaekarã nimamaka “Jia õrĩwãrũbeyurã nime. Supa imarĩ marãkã'ã baawãrũberijĩnurã nime”, ãrĩwa'ri wayuãaekaki imarĩ, ritajakaka nare kiwãrõũ'mueka mae. ³⁵ Aiyate ka'rawa'rirã baaeka poto kika wãrũrimajare kika jairĩ etaeka. Ikuþaka kire narĩka:

—Na'irã sajaritiyu mae. Põ'imamato sime õ'õ. Supa imarĩ ba'arika imabeyua. ³⁶ Supa imarĩ wejekoyikurirã ba'arika waruaparaka p'o'imajare imarõ'õrã sawapaãjiba'arĩ na'rirũ,— kire narĩka.

³⁷ I'supaka napakã'ã ikupaka nare kërĩka:

—Mijaja ba'arika nare mija ji'abe.—

I'supaka kẽþakã'ã ikupaka kire narĩka:

—¿Pan yija wapaãjirãñu bai je'e wapaãjã'rĩtaka simako'omakaja? Rĩkimarãja p'o'imajare imamaka, dosciento rakato denario sawapa simarãñu,— kire narĩka.

³⁸ I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka nare kërĩka:

—¿No'ojĩrãrakato pan mija rikayu je'e? Mija ãabe ruðu.—

I'supaka kẽþakã'ã,

—Ĩrãpitarakatojikaja sime. Supabatirã wa'iaoka ĩ'parãjikaja ima,— kire narĩka.

³⁹ I'supaka napakã'ã ikupaka nare kërĩka:

—“Ritario'ro jia taya imarõ'õrã mija ruþabe”, p'o'imajare mija ãpe.—

⁴⁰ I'supaka kẽþakã'ã, kërĩka upakaja p'o'imajare nabaarũjeka. Supa imarĩ nare najã'meka upakaja nimaekarõ'õrã ĩ'rão'roreka cincuenta, aþerio'roreka cien rakamarã nimaeka. ⁴¹ Supa imarĩ pan ĩ'rãpitarakato imaeka, wa'ia ĩ'parã imaekaoka Jesúre e'erikaeka. Supabatirã wejepemarã yu'ayoitirã, “Jia mibaayu a'bi”, ãrĩweatirã, pan kiña'kata'ruika mae. Supabatirã “P'o'imajare samija þibabe”, ãrĩwa'ri kika wãrũrimajare sakĩjika mae. I'supakajaoka kibaakea ĩ'parã wa'ia imaeka ritaja p'o'imajaka sanapibaba'aerã. ⁴² I'supaka kibaamaka ritaja p'o'imajare ba'aeka, jia ña'þirika najarikarõ'õjĩrã. ⁴³ Sabe'erõ'õ, ĩ'poũ'puarãe'earirakapĩ ĩ'pururika kika wãrũrimajare rãaeka naña'þika þiyia. ⁴⁴ Cinco mil rakamarã ĩmirĩja nimaeka saba'aekarã.*

Okopemapi Jesúre turika

(Mt 14.22-27; Jn 6.15-21)

⁴⁵ I'supaka baaweatirã kika wãrũrimajare ikupaka Jesúre ãrĩka:

—Kũmuarã jãitirã ĩ'sipẽ'rõtorã mija waata'riwa'pe. Supabatirã Betsaida wejearã yire mija ta'abe.—

Kika wãrũrimajare waata'riwa'rika poto p'o'imajare a'yaokaro'si kimajaroka bojabaraka kimaeka ruðu. ⁴⁶ I'supaka baaweatirã, ĩmimakarã kimarĩwa'rika, Tuparãka jairĩ. ⁴⁷ Aiyate ka'raeka be'erõ'õ Galilea pa'wa ñe'metãjirãja kũmua eyawa'rika, sarijepi rĩkamaritirã Jesúre ãamaka. ⁴⁸ Wĩrõa jãjia baemaka jãjia nawẽ'ãko'omakaja sa'ribepakã'ã kãaeka. Supa imarĩ bikitojo ñamiji okopemapi turitirã nakoyikurirã keyaeka. Nare kio'riwa'rirã baatikarã kire niatõþoeka. ⁴⁹⁻⁵⁰ Okopemapi kitupakã'ã ãatirã,

* **6:44** Tal vez la cifra fuera mucho más que cinco mil que comieron, si hubiera contado las mujeres y los niños.

jimarĩa nakasereka, “Po'imaja oþirekoa sime je'e”, ãrĩpupajoawa'ri. I'supaka nimaeka jērãko'atirã, ikupaka nare kērĩka:

—Rikitubaka mija jape, kíkibekaja. Yi'iji ñime,— kērĩka.

⁵¹ Supa nare ãrĩtirã napõ'i kũmuarã kijãika mae. Sarã kijãika poto wĩrõa o'rika mae. Supa imarĩ i'supaka kibaamaka ãtirã marãkã'ã ãrĩwãrũberijĩka najarika, i'supaka ãakoriberikarã imarĩ. ⁵² Sarupubaji, pan kũpajĩ imako'api po'imajare Jesũre ji'amaka ãako'omakaja, “Tẽrĩwa'ribaji imaki Jesũre ime”, ãrĩbeyukajirã nimaeka, õrĩwãrũberikarã imarĩ.

Genesaretka'iakarã jĩñurãte Jesũre tããeka

(Mt 14.34-36)

⁵³ Pa'wa waata'riwa'ritirã Genesaret wãmeika ka'iarã neyaeaka. ⁵⁴ Waata'rieyatirã nakũmua ji'apããtirã namarĩwa'rika potojĩteje torã imaekarãte Jesũre ãawãrũeka. ⁵⁵ Kire ãtirã jajuaja na'rika aþerãte bojarĩ. Sã'mitiritirã wãmarĩa imaekarãte napeyurũkiapi ne'era'aeka kipõ'irã. ⁵⁶ Ke'riroyikarõ'õrãja kũpajĩriwejerã, jo'bariwejerã, wi'imatorãoka, kipõ'irã neyaroyika. Supabatirã rĩkimarãja ba'irĩjia ãjibaraka po'imajare imaekarõ'õrã, jĩñurãte napããjijeroyika nare kitããokaro'si. Kijariroaka kũpajĩji nare kiraberũjerika yapawa'ri jimarĩa jĩñurãte kire akaeka. Kijariroaka rabekarakamarãreje narisirika o'ripataeka mae.

7

“Mañekiarãte baaroyika upakaja yi'yurã imarĩ, Tuparãte jã'meka yi'ribeyurã nime”, ãrĩwa'ri Jesũre bojaeka

¹ Fariseokaka pupajoairã, supabatirã judíotatarãte jã'meka wãrõrimajaoka Jesũs põ'irã etaekarã, Jerusalénrõ'õpi i'tatirã. ² Kipõ'irã eyatirã ãrãrimarã kika wãrũrimajare pitajũjebekaja ba'amaka niaeka. I'supaka nabaamaka ãtirã “Mañekiarã pitajũjetirã oyiaja mare ba'arũjekarã. Kika wãrũrimaja puri ba'iaja baawa'ri pitajũjebekaja ba'airã”, narĩpupajoaeka. ³⁻⁴ (Ikupaka nime, fariseokaka pupajoairã, supabatirã aþerã natã'omaja judíorãkaoka: Nañekiarãte baaroyika upakaja yi'yurã imarĩ, “Tuparãte jia yijare ãjijiyurũkiaro'si sime”, ãrĩwa'ri naba'aerã baaika ruþu napuriakaja pitajũjerioyiaja nabaayu. I'supakajaoka nabaarijayu ba'arika wapañjijep'rietatirã. Supabatirã ko'a, jotoa, seroa þeruakaka baaeka najũjerijayu.* I'supakajaoka nabaayu naba'awearijayu rakakaja ãrãtiji naruparikũmua jia najũjerijayu. “Mañekiarãte yijare wãrõeka yija yi'riberirika yapabeyuka Tuparã. Supa imarĩ kãika wãjitãji ba'iaja baairã yija imakoreka nawãrõeka upakaja yija baayu”, ãrĩpupajoawa'ri, i'supaka nabaakoþeyu). ⁵ Supa imarĩ Jesũka wãrũirãte pitajũjebekaja ba'amaka ãtirã,

—¿Dako baaerã mika wãrũrimaja puri mañekiarãte jã'meka yi'ribeyurã? Miabe, pitajũjebekaja naba'ayu,— kire narĩka fariseokaka pupajoairã, supabatirã judíorãkare jã'meka wãrõrimajaoka.

⁶ Sã'mitiritirã ikupaka Jesũre nare ãrĩka:

—“Tuparãte yapaika upakaja jia baairã yija ime”, ãrĩripotojo mija pupajoaika upakamarĩa mija ime. I'supaka mija imakaka pupajoaweibaraka, Tuparãro'si bo-jãjiookaro'si Isaiás imaekakite o'oeka:

“Ikupaka ika po'imajareka Tuparãte ãñu: ‘Yire jiyipupaka õñurã upaka najaiako'omakaja, napuparõ'õpi yire jiyipupayeebeyurã nime.

⁷ Supabatirã po'imajare jã'meka upakaja nawãrõikakakaja “Tuparãte jã'meka sime”, narĩrijayu. Supa imarĩ dakoa wapamarãja yire najiyipupayeeþeyu’”, kio'oeka, — nare kērĩka.

* **7:3-4** Marcos explica que según las tradiciones de sus antepasados, si algo o alguien no aceptable a Dios, hubiera tocado el objeto, el objeto se quedaría mal frente a los ojos de Dios. Así que cualquier persona que utilizaría el objeto después también se pondría mal en los ojos de Dios. Entonces, lavaban todos los artículos para evitar la posibilidad de ser mal (o impuro) en los ojos de Dios.

⁸ Toꝑi mae, ikupaka Jesúre nare ārīka ate:

—Tuparāte jā'meika ā'mitiripēabeyurā imarī, mañekiarāte mijare wārōeka ꝑuri jia mija ā'mitiripēayu,— nare kērīka.

⁹ I'supakajaoka ikupaka nare kērīka:

—Mañekiarāte wārōeka takaja ā'mitiripēaokaro'si, Tuparāte jā'meika ja'atarika ꝑuri jiiatakaja õñurā mija imema. ¹⁰ Ikupaka Moiséte ārīka mija ĩabe: “Mipakire, mipakoreoka yi'riwa'ri jia nare mibaabe”, ārīwa'ri kio'oeka. I'supakajaoka, “Īrīka kipakire, kipakoreoka ba'iaja baarijayukate majāãkoꝑejĩñu”, ārīwa'ri kio'oeka. ¹¹ Mija ꝑuri “Mañekiarāte ikupaka mare wārōeka”, ārīwa'ri sayi'yurā imarī, ikupakakakapĩ jā'merijayurā: “Yipakire, yipakoreoka jeyobaaberijiki yi'i. Ritaja yirikaika Tuparāro'si oyiaja ima. Iki ĩrīkateje saꝑi yijeyobaarāñu”, añurāteje, “Jia nabaayu”, mija añu. ¹² “I'supaka ꝑupajoairāro'si, kipakiarāte kīarĩrĩberikoꝑejĩka marā imabeyua”, mija ārĩrijayu. ¹³ I'supaka mija jaiyu, mañekiarāte baaroyiroka yi'yurā imarī, Tuparārika yi'ribeyurā mija jayu. Supabatirāoka aꝑea rīkimakaja ima i'supaka mija baarijayua,— nare kērīka.

¹⁴⁻¹⁶ I'supaka nare ārĩtirā ꝑo'imajare kiakaeka ikupaka nare aññaokaro'si:

—Mae mija imaupatiji yire ā'mitiritirā mija õrĩꝑũabe. Ba'arika mija ba'aikamarĩa sime ba'iaja mijare baarũjeika Tuparā ñakoareka. Mija ꝑupakapĩ “Ikupaka yibaaye'e”, ārĩꝑupajoatirā ba'iaja mija baariꝑarea Tuparāte mijare ĩariꝑe'yoyu,— nare kērīka.

¹⁷ I'supaka nare ārĩweatirā wi'itōsuarā kika wārũrimajapĩtiyika Jesúre nare kākataꝑawa'rika mae. Wi'itōsuarā kika kākaturā,

—ꝑo'imajare miwārōko'akaka yijare mibojajĩibe,— kika wārũrimajare kire ārīka.

¹⁸ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—¿Yiwārōko'a jia mija ā'mitiriwārũberiko'o bai je'e mijaro'sioka? “ꝑo'imajare ba'aikamarĩa ba'iaja nare baarũjeika Tuparā ñakoareka”, ñarĩko'ojĩkaja ¿mija õrĩwārũberiko'o bai je'e? ¹⁹ Maba'aika maꝑupaka ña'rĩjāibeyua. Maba'aika mañe'mearā takaja ña'rĩjāirijayua. Supabatirāoka maꝑo'iaꝑi ꝑorirũkiaja sime,— nare kērīka.

(Supa imarī “Ritaja maba'aika jājibaarimajimarĩka Tuparāte ime”, ārīwa'ri i'supaka nare kērīka).† ²⁰ Ikupakajaoka nare kibojajĩika ate:

—Ba'iaja ꝑupajoairā imarā ba'iaja baarijayurā. I'supaka imarā nimamaka, Tuparā ñakoareka ba'iaja nare sabaarũjerijayu. ²¹ I'supaka imarā imarī, ba'iaja ꝑupajoairā najayu. Supabatirā “Yirũmumarĩko iko, yitĩmimarĩka ĩĩ”, ārĩrimarĩaja ba'iaja naka nabaawā'imarĩrijayu. Supabatirā karee'erimaja, jāārimaja, rōmikirā imariꝑotojo aꝑerā rōmijāka ba'iaja baarijayurā, rōmijā tĩmairā imakoꝑeirāoka i'supakaja baarijayurā naro'si. ²² I'supakajaoka aꝑikate ba'irĩja rikaika oakiyurā, ritaja dika jariwa'ririmarĩaja ba'iaja baarijayurā, ꝑakirimaja, supabatirā nayapaika upakaja i'yopĩpekaja ba'iaja baarijayurā, aꝑerā jia kiro'si imarijayurāte ā'mijĩairā imarā. Supabatirā aꝑerāte ba'iaja jaijairibiyaokaro'si ꝑakirika nareka jairijayurā, “Aꝑerāte tēriwa'ribaji imatiyairā yija ime”, añurā, i'supakajaoka Tuparāte yaꝑaikakaka ꝑupajoabekaja, waꝑuju napupaka nare añu upakaja baarijayurā nime. ²³ Napuparō'õꝑi ba'iaja ꝑupajoairā imarī, i'supaka ritaja nabaarijayu. I'supaka imarā nimamaka Tuparā ñakoareka ba'iaja nimarijayu,— nare kērīka.

*Judiotatamarĩko imariꝑotojo Jesúre ā'mitiripēaekako
(Mt 15.21-28)*

²⁴ I'supaka kibojaeka be'erō'õ a'ritirā Tiro‡ wāmeika wejewā'tarā Jesúre eyaeka. Torā keyaeka ꝑoto kareaja wi'iarā keyariyaꝑakoꝑeka. I'supaka kipupajoaeka imako'omakaja ꝑo'imajare sōrĩtika. ²⁵ I'supaka simamaka sã'mitiritirā ikuparō'õꝑiji ĩrākote kipõ'irā

† 7:19 Esta frase es una explicación o comentario de Marcos, el escritor. ‡ 7:24 Una región de gente no judío

etaeka. Satanárika ima ña'rĩjãikako þako koimaeka. I'supaka komakore ima-maka, kore kiwayuñarika yaþawa'ri kiwãjitãji koñukurupaeka. ²⁶ Sirofenciaka'iakako, judíotatarãiko koimaeka. Topi mae ikupaka kire kōrĩka:

—Yire mijeyobaabe. Yimako Satanárika ima ña'rĩjãikako koime. I'supaka simamaka kopupakareka simakoþeika miþoatarika yiyapayu mae,— kire kōrĩka.

²⁷ I'supaka kōþakã'ã ikupaka kore kērĩka:

—Mae judíotatarã, yika wārūrimajaka takaja ñimarãñu ruþu. Suþa imarĩ mimakore jierĩ nare ya'ritapajĩka, jiamarĩa naro'si simajĩñu. Īakōrĩ je'e: I'supaka mire yibaajĩkareka þuri me'rãka ña'þibeyukajirã ba'arika ē'matirã nayaiwēkorĩjãka§ yiji'aika upaka nare yibaajĩñu,— kore kērĩka.

²⁸ I'supaka kēþakã'ã, ikupaka kire koyi'rika:

—Rita meñu, ñipamaki. I'supaka simako'omakaja ba'arika þeatarũkia rokarã me'rãka ba'aña'ruika saba'ayu yaiwēkorĩjãka,— kōrĩka. (Ikupaka ārĩrika i'supaka kire kōrĩka: “Mika wārūrimajare wārōbaraka mimako'omakaja, kũþajĩ yire mijeyobaarãka jia yiro'si simarãñu”).*

²⁹ I'supaka kōþakã'ã ikupaka kore kērĩka:

—Jia miþupajoaika simamaka, i'supaka yire miyi'yu. I'supaka simamaka Satanárika imakoþeika þoyua mimakoreka mae. Suþa imarĩ miwi'iarã miþe'riwa'þe,— kore kērĩka.

³⁰ Kowi'iarã þe'riyatirã koþeyurũkipemarã jia jãjiko komakore þeyumaka kōieyaeka. Kopakaja Satanárika ima koreka þorikako.

Ã'mitiribeyuka imarĩ jaiwārũbeyukate Jesúre jieka

³¹ I'tojĩrã ate Tirowejeapi Jesúre o'rika. Topi o'riwa'ritirã Sidón wãmeika wejearã keyaeka. Topi ke'rika, Decápolispi kio'rika. Supabatirã topi o'ritirã Galilea þa'warã keyaeka. ³² Torã kimaeka þoto ã'mitiribeyuka, jaiwārũbeyuka kiþō'irã þo'imajare e'eeyaeka. Kire e'eeyatirã “Mipitaka kiþo'iarã mija'aþeabe kijiiokaro'si”, kire narĩka.

³³ I'tojĩte ã'mitiribeyukate kire takaja aþerō'ōrã ke'ewa'rika. Torã mae kika takaja kimaekarō'ōrã ã'mitiribeyuka ã'mukoþea ĩ'þapē'rōtowã'tarãja kiþitawãjoa kikãkataeka. Supabatirã kiþitawãjoapi riþo'kaka e'etirã kirērōkakarã kirabeka. ³⁴ Supabatirã weþeþemarã yoimiatatirã, kire wayuñawa'ri Jesúre yiataeka. I'supaka baatirã ikupaka kire kērĩka mae:

—Eþatã,— kire kērĩka. (Kiokapi þuri “Sawiritarũ”, ārĩrika simaeka).

³⁵ I'supaka kērĩka þotojo ã'mitiribeyuka imakoþekakite ã'mitiyuka jarika. I'supakajaoka jia jaiwārũbeyuka kimakoþekareka jia jaiki kijarika mae. ³⁶ I'supaka kire baaweatirã, þo'imaja þō'irã etatirã ikupaka Jesúre nare ārĩka:

—Aþerãte samija boþaþiba'si.—

I'supaka nare kērĩrijarika simako'omakaja, jãjibaji aþerãte sanabojarijariroyika.

³⁷ I'supaka kibaamaka jĩjimaka imawa'ri, ikupaka narĩka:

—Ã'mitiribeyurã, jaiwārũbeyurãte þariþi jieiki kime. I'supaka simamaka ritaja kibaaika jĩtakaja sime,— narĩka.

8

Cuatro mil rakamarã imaeþarã þo'imajare Jesúre ji'aeka (Mt 15.32-39)

¹ Torãjĩrã ate rĩkimarãja þo'imajare kiþō'irã rērĩka. Kika nimekã'ãja naba'arika þurika mae. I'supaka simamaka kika wārūrimajare akatirã ikupaka nare kērĩka:

§ 7:27 Los judíos nombraron a los no judíos perros. En una manera más tierna, a ellos Jesús les refirió como perritos en este ejemplo. * 7:28 Esta frase es información añadida para ayudar a los lectores entender la respuesta de ella.

2—Ĩrãre wayuoka ñoñu, maekarakarĩmi sajaritiyu yika nima. Supa imarĩ naba'arika puyua mae. 3 Naba'arika puyua simamaka, “Mija pe'pe”, nare ñarĩjikareka, ma'a ñe'metãjirãja nakẽsirabaña'rĩjĩñu yoepi i'taekarã pariiji nima simamaka. I'supaka simamaka nare yiji'ariyapayu ruðu, ba'aweatarã nape'yaokaro'si,— kika wãrũrimajare kẽrĩka.

4 I'supaka kẽpakã'ã, ikupaka kire narĩka:

—Po'imajare imabeyurõ'õ simamaka, marãkã'ã baatarã ba'arika nare maji'awãrũberijĩka sime,— kire narĩka.

5 I'supaka napakã'ã ikupaka kẽrĩka:

—¿No'ojĩrã ba'arika mija rikayu je'e?—

I'supaka kẽpakã'ã,

—Ĩ'potẽñarirakato sime pan,— narĩka.

6 Topi mae po'imajare ka'iarã kiruparũjeka. Pan e'erikatirã ikupaka kẽrĩka: “Jia mibaayu Tuparã”, kire kẽrĩka. Supabatarã pan ña'kata'ruitirã kika wãrũrimajare sakĩjika. Ĩrã ritaja po'imajare sapibaekarã mae. 7 Supabatarãoka wa'imakarãka kũpajĩ imaeka. Wa'ia e'erikatirã, “Jia mibaayu Tuparã”, kẽrĩka ate. Supabatarã kika wãrũrimajare sakiþibarũjeka. 8 Nimaeka upatiji po'imajare ba'aeka, jia ña'þirika najarikarõ'õjĩrã. Sabe'erõ'õ, ĩ'potẽñarirakapi'i þururika kika wãrũrimajare rãeaka naña'þika þiyia. 9 Cuatro mil rakamarã eyaerã baakõrĩ nimaeka saba'aekarã. Naba'aweaeaka be'erõ'õ nare ke'ribojaeka. 10 I'sia be'erõ'õ kika wãrũrimajaka kũmuarã kijãika ate. Sapi Dalmanutaka'iarã na'rika.

“Maikoribeyua yijare mibaabeabe”, Jesúre narĩkoþeka

(Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

11 Torã keyaeka poto kire korirã kiþõ'irã fariseokaka þupajoairãte eyaeka. “Ma-jẽnerãka upakaja kibaawãrũbesarãkareka ‘Tuparãte þũataekakimarĩka kime marĩye'e’”, narĩka. I'supaka simamaka ikupaka kire narĩka:

—“Tuparãte þũataekaki kime”, mireka yija ãrĩrã, yija ĩakoribeyua yijare mibearika yija yapayu,— kire narĩka.

12 I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã, ba'iaja þupariwa'ri jãjia kiyiataeka kire yi'riberikarã nimamaka. I'supaka imawa'ri ikupaka nare kẽrĩka:

—¿Dako baaerã maikoribeyua nare yibearika maekukukarãte yapayu je'e? Ritama sime, mija ĩakoribeyua mijare beabesarãki yi'i,— nare kẽrĩka.

13 Supabatarã Galilea þa'wa i'siþe'rõtorã kika wãrũrimajapitiyika nare ki-waata'ritapawa'rika.

Levadura upaka sime fariseokaka þupajoarika

(Mt 16.5-12)

14 Torã Jesúka a'rikõrĩ wãrũrimajare naba'arika ye'karirika. Supa imarĩ ĩ'rãtojĩkaja pan narikaeka kũmuarã. 15 I'supaka simamaka mae ikupaka Jesúre nare ãrĩka:

—Fariseokaka þupajoarika levadura upaka sime. Supa imarĩ samija rakajebe. I'supakajaoka Herodere imakakaoka mija rakajebe,— kika wãrũrimajare kẽrĩka.

16 I'supaka nare kẽrĩka, norĩwãrũberika. I'supaka kẽpakã'ã natiyiaja jaibu'abaraka ikupaka narĩka:

—Pan marikabepakã'ã, supa kẽñu,— narĩka.

17 I'supaka najaiika Jesúre õrĩka. Sõrĩtirã ikupaka nare kẽrĩka:

—¿Dako baaerã, “Pan imabeyuakaka”, mija jaiyu? ¿Yire õrĩbeyukajirã mija ime ruku bai je'e? I'supakajaoka, ¿þupajoarika õrĩþũaberitiyairãja mija ime bai? 18-19 Mija ñakoa imako'omakaja mija ĩawãrũbeyu. Supabatarã ã'mukoþea mijareka imako'omakaja mija ã'mitiriwãrũbeyu. ¿Ĩ'rãþitarakato pan cinco mil rakamarã imarã po'imajare yiji'arapakakaka mija ye'kariritiyu bai je'e? ¿Naba'arapaka be'erõ'õ, þiyia dikarakapi'i sajarirawa'rapaka mija rãarape je'e?— nare kẽrĩka.

I'supaka kēpakā'ā, ikupaka narīka:

—Ī'poū'puarāe'earirakapi'i yija porotarape.—

²⁰ —Ī'potēñarirakato pan, cuatro mil rakamarā po'imajare yipibarapaka, naba'arape piyia saro'si, ¿dikarakapi'i sajariwa'rape je'e?— nare kērīka.

—Ī'potēñarirakapi'i sapiyia yija porotarape,— kire narīka.

²¹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka ate:

—I'supaka yi'riwārūrā imariṗotojo, ¿dako baaerā “Pan marikabeyuakaka mare kibojabeyu”, āriwārūbeyurā mija ime ruṗu bai je'e?— nare kērīka.

Betsaidawejeakaki ñakoātimarīka imaekakite Jesúre jieka

²² I'sia be'erō'ō kika wārūrīmajaka Betsaida wejearā Jesúre eyaeka. Torā neyaeka ṗoto ñakoātimarīkate po'imajare e'eetaeka kiṗō'irā. Torā kire e'eyatirā kire kijierika yapatiyawa'ri “Kire mirabebe”, āṗaraka kire najēñeka. ²³ I'supaka napakā'ā Jesúre kire tītiwa'rika weje a'riwa'ri ṗañakarā. Torā kire e'eyatirā, rijo'kakapi kiñakoa wi'etirā, kiṗitaka kire kija'apeaeka. Supabatirā ikupaka kire kērīka:

—¿Yaje miyoiyu?—

²⁴ I'supaka kērīka be'erō'ō kūṗajī kiāū'mueka. Supa imarī ikupaka kiyi'rika mae:

—Mae ṗuritaka kūṗajī yiyoiwa'tawa'yu. I'supaka simako'omakaja po'imajare ñiakopemaka, yapua rī'meika upaka oyiaja simamaka ñiayu,— kērīka.

²⁵ I'supaka kire kēpakā'ā kiñakoarā Jesúre kiṗitaka ja'apeaeka ate. I'supaka kire kibaape'aeka be'erō'ōṗi ṗuri, ī'rākō'rīmatorāja ñakoṗaraka jia warioyiaja sōiṗataeka kiro'si mae. ²⁶ I'supaka kijapakā'ā ikupaka Jesúre kire ārīka:

—Miwi'iarā miṗe'riwa'ṗe, wejeapi o'ṗekaja ṗuri,— kire kērīka.

“Jā'merūkika Tuṗarāte wā'maekaki mime”, Pedrote ārīka

(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)

²⁷ I'sia be'erō'ō Jesús kika wārūrīmajapitiyika a'ririjarikōrī, Cesarea de Filipō wāmeika wejekoyikurirā neyarijarika. Torā ma'api na'ririjarika ṗoto, kika wārūrīmajare ikupaka kijērīaeka:

—Yireka ṗupajoatirā, “¿Maki kime”, po'imajare yireka āñu?— nare kērīka.

²⁸ Toṗi,

—Ikupaka po'imajare mireka āñu: “Juan po'imajare ruṗuko'a jūjerimaji kime”, aṗerā ṗuri, “Elías imaekaki kime”, āñurā. Aṗerā imarā, “Bikija ī'rīka Tuṗarāro'si bojañjirimaji imaekaki kime”, mireka nañu,— narīka.

I'supaka napakā'ā ikupaka nare kijērīaeka:

²⁹ —Mija je'e, “¿Maki kime”, yireka mija āñu?—

Toṗiji ikupaka Pedrote kire yi'rika:

—Mi'iji mime Jā'merūkika Tuṗarāte wā'maekaki,— kire kērīka.

³⁰ I'supaka kire kēpakā'ā,

—I'supaka aṗerāte mija bojaṗiba'si ruṗu,— nare kērīka.

“Najāārūkikaro'siji ñime”, Jesúre ārīka

(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)

³¹ I'tojite ikupaka Jesúre nare wārōū'mueka:

—Yi'iji imaki Po'imaja Ma'mi. Bikija i'supakaja yireka Tuṗarāte ṗupajoatika simamaka, ba'itakaja jūarūkikaro'si ñime. I'supaka simamaka kurarāka ĩṗarimarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judiorāka ĩṗarimarāte yire ĩariṗe'yotirā yire najāārūjerāñu. Supa yire nabaako'omakaja maekarakarīmi be'erō'ōjo oñia yijariṗe'rirāñu,— nare kērīka.

³² I'supaka nare sakibojaeka jia sanoñaokaro'si. I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā, aṗerō'ōrā Pedrote kire e'ewa'rika. Torā mae,

—“I'supaka simarāñu”, yijare meñua mibojarika yapabeyuka yi'i,— Pedrote kire ārīkoṗeka.

³³ I'supaka kēpakā'ā, jorowa'ri kika wārūrimajare Jesúre ĩaeka. I'supaka nare ĩatirā ikupaka Pedrote kērĭka:

—Yika wārūrimaji mima simamaka, yibe'erō'ōrā imarūkika mime. I'supaka simamaka, marākā'ā baatirā yire jā'merimajimarĭka mime. Supa imarĭ, Satanāre jaika upakaja mijaiyu. Tuparāte yapaika upaka pūpajoarikopakaja wapuĵu pō'imajare yapaika upakaja pūpajoaiki mime,— Pedrote kērĭka.

³⁴ I'supaka kire ārĭweatirā aĵerā kika wārūrimajare, supabatirā ritaja aĵerā torā imaekarāte kiakaeka. Nare rērākū'atirā, ikupaka kērĭka:

—Īrĭka yiriki imarika yaparākiro'si, kiyapaikakaka, supabatirā kirikarākakaka pūpajoabekaja yire yi'ririĵareaja ba'iaja kijūarāñu. Ikuĵaka sime: Ba'iaja jūabaraka yaĵua tetaeka kōkeiki kiyapaika upakaja baawārūbeyuka. I'sirokaĵi pūpajoaiki imarĭ, yika a'rirūkika kime. ³⁵ Ba'iaja jūabaraka reyarika yapaberĭwa'ri “Jesúre yapaika upakaja baabesarāki yi'i”, āñuka ōñia imajĵarika tōĵobesarāki. Yire ā'mitirĵeaiiki imawa'ri, yirika bojariroka kĭbojaika ā'mitirĵe'yowa'ri najāārāki pūri ōñia imajĵarika tōĵorāki. ³⁶⁻³⁷ Īrĭka ōñia kima poto ba'irĭĵiareka takaja pūĵariwa'ri ritaja tōĵoiki pūri, kireyarāka poto ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rĭrāki. Ritaja ba'irĭĵia tōĵoeka mirāki imariĵotoĵo, dako imabeyua saĵi ōñia imajĵarika kiwapaĭĵirūkia. Supa imarĭ ba'irĭĵia kitōĵokoĵeka, dako wapaĵarĭaja kiro'si sajarirāñu. ³⁸ Ikuĵaka sime ĩakōrĭ je'e: Maekaka pō'imaja ba'iaja baariĵayurā nima simamaka, Tuparāte ja'atairā nime. Mia, i'supaka imarāte ĩaika wāĵitāĵi, yire yapaberĭwa'ri “Jesúrikimarĭka ñime, supabatirā kiwārōikaoka ā'mitirĭriyapabeyuka ñime”, āñurāte pūri yiĵe'rietarāñurĭmi i'supakajaoka naka ñimarāñu yiro'sioka. I'supaka naka ñimarāka simamaka “Yirĭrāmarĭrā mĭja ime”, nare ñarĭrāñu yiro'sioka. I'sia poto Pō'imaja Ma'mi imarĭ, Yĭpaki Tuparārika yaaboarikāĵi yiĵe'rietarāñu. Supabatirāoka ĵiirā āngelrāka yika etarāñurā,— Jesúre ārĭka.

9

¹ Ate ikupaka Jesúre nare ārĭka:

—Rita sime, tērĭwa'ribaji kirikaĵi Tuparāte jā'merūkia eyarāñu. I'supaka simamaka ōñia nimañuĵu, ĩrārĭmarā ō'ōrā yika imarāte sĭarāñu,— nare kērĭka.

*Kika wārūrimajare ĩaeka wāĵitāĵi aĵeaja ĩoika Jesúre ĵarika
(Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)*

² Īrōtēñarĭkarĭmi be'erō'ō Pedro, Santiago, Juan maekarakamarāre Jesúre pūsiĵemarā akawa'rika. Torā neyaeka poto aĵeaja ĩoika Jesúre ĵapakā'ā nĭaeka. ³ Kĭĵarĭroaka boĭtakaja ya'tarika saĵarika, samajūĵekopemakaoka pĵemawa'ribaji boĭya'tarika saĵarika. ⁴ I'supaka Jesúre ĵarika poto, torā Elĭas, Moĭsés imaroyĭkarā kĭpō'irā pĵemakotowirĭkarā. I'supaka baatirā kika najaimaka maekarakamarā kiakawa'rikarāte sĭaeka. ⁵⁻⁶ I'supaka sima ĩatirā naĵupataeka. I'supaka simamaka pūpatawa'ri, marākā'ā ārĭwārūberĭwa'riĵi ikupaka Pedrote ārĭka:

—Mĭa'mitĵe wārōrimaji, ō'ōrā maimajĭka ĵiitaka sime. Mĭĵaro'si maekarakawi'i pĵesĭwi'ia yĭja baarāñu. Mĭriwi'i, Moĭsĕriwi'i, supabatirā Elĭariwi'ioika yĭja baarāñu,— kire kērĭka.

⁷ I'supaka kĭmaeka poto oko ũmakaka upaka ruĭra'atirā nare sarubu'ataeka. I'supaka baatirā ikupaka nare saĵaika sawatopĵekaĵi:

—Ī'ĭ, kime Yĭmaki. Yĭwātaitakĭji kime. Supa imarĭ ĵia kire mĭja ā'mitirĵeabe,— sārĭka.

⁸ I'supaka nare sārĭka be'erō'ō, ĩabaotaerā baakōrĭ ĩ'rĭkaja Jesúre rĭkakamaĵakā'ā nĭaeka mae.

⁹ ĩmĭmapemarā nĭmaekarō'ōĵi kika torā a'rikarāĵitĭyĭka Jesúre tu'ara'aeka ate. Natu'arĭĵarika poto ikupaka nare kērĭka:

—Mĭja ĩako'a aĵerāte mĭja boĵa'si. Yĭ'i, Pō'imaja Ma'mire reyarāka simako'omakaja ōñia yĭĵarĭpe'rĭrāka be'erō'ō aĵerāte samĭja boĵarāñu,— nare kērĭka.

10 I'supaka kērīka jia yi'rikarā imarī, aḗerāte sanabojaberika. I'supaka simako'omakaja natiyiaja ḗuri ikupaka narību'aeka:

—¿Marākā'ā ārīwa'ri “Reyaripotojo ate ōñia yijariḗe'rirāñu”, kērīko'o ruku?— narīka.

11 I'supaka ārīkarā imarī ikupaka kire najērīaeka:

—¿Dako baaerā, “Po'imajare jā'merūkika* Tuparāte ḗūātaerā baarāka ruḗu Elías imaki mamarī etaũ'murāki”, Moiséte jā'meka wārōrimajare āñu?— narīka.

12 I'supaka napakā'ā,

—Rita sime supa nañua. Elías imaekakite baaeka upaka baarimaji etarāki mamarī. Etatirā, ritaja imatikaja nimaokaro'si ikupaka ḗo'imajare kērīrāñu: “Koyiaja sajariwa'yu Tuparāte ḗūatarākire etarūkia. I'supaka simamaka Tuparāte yapaika upakaja baabaraka, kire ta'atikaja mija imabe.” Ikuḗaka ñañua ōrīripotojo “Ketarāka ḗotorā jia kire mabaaye'e”, ḗo'imajare ārīḗupajoakoḗeyu. I'supaka napupajoaika simako'omakaja, ikupaka kijūarāñu ārīwa'ri Tuparārika bikija o'ora'aekarāte yireka ārīka: “Po'imaja Ma'mire ba'iaja ā'mika jūarāñu. Supabatirā ‘Tuparāte ḗūataekakimarīka mime’, āḗaraka ḗo'imajare kire ḗe'yorāñu.” 13 Rita sime. Elías imaekaki upaka baarimaji etatirapaki mae. I'supaka simamaka nayapaika upakaja ba'iaja ḗo'imajare kire baarape. I'supaka kijūarūkia upakaja āñua Tuparārika no'oeka ḗūñurā,— nare kērīka.

Me'rī ḗupakareka Satanárika ima ña'rījāikakite Jesúre ḗoataeka

(Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)

14 Torājīrā mae aḗerā kika wārūrimaja ḗō'irā Jesúre ḗe'rieyaeka ate. Torā keyaeka ḗoto kika wārūrimaja ḗō'irā rīkimarāja ḗo'imajare imaeka. Supabatirā Moiséte jā'meka wārōrimajare kika wārūrimajaka okabojibu'abaraka nimamaka kīaeyaeka.

15 “Ikuḗarō'ōḗiji Jesúre etarāñu je'e”, ārīḗupajoabekaja imaekarā imarī, ketamaka ĩawa'ri, jījimaitakaja ḗo'imajare jarika. Jījimaka jariwa'ri kīḗō'irā narīrīwa'rika kire jēñarī.

16 I'supaka ḗo'imajare imaekarō'ōrā eyatirā ikupaka kika wārūrimajare kijērīaeka:

—¿Dakoakaka naka mija okabojiko'o?— nare kērīka.

17 I'supaka kēḗakā'ā, ikupaka ĩ'rīkate ḗo'imaja watoḗekaḗi kire yi'rika:

—Mia'mitipe wārōrimaji. Yimaki kīḗupakarā Satanárika ima kireka ña'rījāika imaki, supabatirāoka okamarīka kime. I'supaka imaki kimamaka, miḗō'irā kire ye'era'ako'o.

18 Ikuḗaka kire sabaarijau: Yimakire ba'iaja sabaaike rakakaja jājia kire saña'atarijau. I'supaka kire sabaaike ḗoto kirijeḗi jōḗotakaja ḗoririjau. Supabatirāoka kīḗia kā'rīḗaatabaraka ritikaja kijiyirijau. I'supaka kimamaka “Yimaki ḗupakarā Satanárika ima ña'rījāikakite mija ḗoatabe”, ñarīkoḗeko'o mika wārūrimajare. Supa ñarīko'omakaja sanapootawārūberiko'o,— kire kērīka.

19 I'supaka kēḗakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesúre ārīka ḗo'imajare:

—Yika ñoaka yibaarijaua ĩarijaurā imariḗotojo, “¿Yaje rita Tuparārikaḗi yijare kijey-obaatiyajiñu ruku?”, āñurā mija ime bai je'e ruḗu. I'supaka imarā imarī, yire mija ā'mitirīḗaokaro'si ¿no'ojīrā takaja mijare yiwārōrāñu je'e? Mae, yiḗō'irā me'rīre mija e'era'abe,— nare kērīka.

20 I'supaka kēḗakā'ā Jesús ḗō'irā kire ne'ewa'rika. Jesúre ĩawa'ri, ikuparō'ōḗiji me'rīreka imaekakire kire tarataeka. I'supaka kire sabaamaka, jīrīña'rītirā kitūrūeka. I'supaka baabaraka jōḗoaja kirijokoḗea jarika. 21 I'supaka kibaamaka ĩatirā ikupaka kīḗakire kijērīaeka:

—¿Dikarakakuri wejejē'rāka mimakire eyawa'yu i'supaka kima?— kire kērīka.

I'supaka kēḗakā'ā, ikupaka kiyi'rika:

—Kūḗajīka kimaeka ḗotorāja i'supaka yimakire imaũ'mueka. 22 ĩ'rākurimarāi ḗekaō'toarā Satanárika ima kire ña'atarape, supabatirā okoarāoka kire saña'ataroyirape kire riatariyapawa'ri. I'supaka simamaka sakaka jiewārūiki mimaye'e, yijare miwayuārākareka yijaro'si kire mijiebe,— kire kērīka.

* 9:11 Mesías

²³ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka kire kērīka:

—¿Dako baaerā, “Jiewārūiki mimaye'e”, yire meñu je'e? Yire ā'mitiripēaiki mi-marākareka, “Dakoa ka'wisika imabeyua miro'si”, yire merīrāñu,— kire kērīka.

²⁴ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka kipakire ārīka:

—“Yimakire kijiejīñu je'e apeyari”, ārīwa'ri mire ña'mitiripēayu. Supa imarī jūibaji mire ña'mitiripēaokaro'si yire mijeyobaabe,— akasererikapī kire kērīka.

²⁵ I'supaka jaibaraka Jesúre imaeka poto rīkimabaji po'imajare naḡ'irā rīrīra'amaka kīaeka. Rīkimarāja ni'tamaka kīaekarāre kipō'irā etabeyukaji ikupaka Satanárīka ima kērīka:

—Mia'mitiḡe, po'imajare okamarīa imaerā, ā'mitiribeyurā nimaokaro'sioka nare imarūjeiki mimamaka me'rī ḡupakareka mire yīporirūjeyu. Supabatirā aḡekurioka kireka miña'rījāibesarāñu,— sakērīka.

²⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri tīmarīji akasererikapī, tararīkaḡitīyīka kire sariaña'taeka. Supa kire baatirā kipupakareka ña'rījāikakite porīka mae. Kīporitapaeka be'erō'ō ḡuparīrikaki upaka me'rīte jarīka. Topī kire ĩatirā, “Kopakaja jīrīka kimajaka ime”, po'imajare ārīka. ²⁷ I'supaka narīko'omakaja kīpitakapī kire ñi'atirā Jesúre kire baimi'mataeka. Ikuḡaka kire kibaaeka potojo jia rīkamañuka kijarīka mae.

²⁸ I'sia be'erō'ō wi'iarā Jesúre kākawa'rika. Torā kika wārūrimajaka takaja kimaeka poto ikupaka kire narīka:

—¿Dako baaerā yija ḡuri Satanárīka ima poatawārūberiko'orā je'e?— kire narīka.

²⁹ Topī ikupaka nare kiyi'rika:

—Tuḡarāte takaja jēñetirā, i'supaka ima mija poatawārūrāñu. Ikipī takaja sime i'supaka baawārūrika, dakoa imabeyua aḡea,— nare kērīka.

“Najāārūkīka ñime”, ārīwa'ri Jesúre nare bojaeka ate

(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)

³⁰⁻³¹ Topī no'rika poto Galilea ka'iarā a'rīrijaparaka kiwārūrimajare kiwārōrijarīka. Nare wārōbaraka kimaekarō'ō po'imajare ōrīrika kiyapaberīka. Ikuḡaka nare kiwārōeka:

—Īrīka imaki yire bojajāārūkīka po'imajare yire ñi'aokaro'si. Po'imaja Ma'mire ñi'atirā, najāārāñu. Supa yire nabaako'omakaja maekarakarīmi be'erō'ō ōñia yijariḡe'rīrāñu,— nare kērīka.

³² I'supaka nare kijaibojarījarīka kika wārūrimajare ōrīwārūberīka. Sōrīwārūberiripotojo, “Ōrīḡūawārūbeyurā mija ime ruḡu bai je'e”, mare kērījīñu aḡeyari”, ārīḡupajoawa'ri kire sanajērīaberīka.

“¿Maki imaki makaki maro'si imatīyarūkīka?”, āḡaraka natīyīaja Jesúka wārūrimajare jaibu'aeka

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

³³ Topī no'riwa'rika Capernaúm wejearā neyaeka. Torā eyatirā wi'iarā nakākaeka. Wi'itōsiarā nimaeka poto, ikupaka nare kijērīaeka:

—Ma'aḡi mai'tarijarīko'o poto ¿dakoakaka mija jaibu'arijarīko'o?— nare kērīka.

³⁴ I'supaka kērīko'omakaja, kire nayi'riberīka. “¿Maki imaki ruku imatīyaiki?”, ārīwa'ri ma'aḡi i'tarijaparaka najaibu'arijarīka kire nabojarībi'aeka. ³⁵ Kire nayi'ribepakā'ā, yurupatirā kika wārūrimajare kiakaeka.

—Īrīkate imatīyaiki imariyaparāka, “Yīḡemawa'ribaji imarā aḡerā”, ārīwa'ri dako okamīrāmarāja ritaja po'imajaro'si ba'irabejīrimaji kimarāñu,— nare kērīka.

³⁶ Supa imarī nawatopekarā imaekaki me'rīre e'erikatirā ikupaka nare kērīka:

³⁷ —Īī me'rī imatīyaikimarīka kime. I'supaka kimako'omakaja, yire yi'riwa'ri ĩrīkate jia kire baajīka, jia yire baarīka kopakaja i'supaka kire kibaayu. Supabaawa'ri yire ḡūataekakiteoka i'supakaja baaiki kime,— nare kērīka.

*“Ba'iaja maka imabeyuka p̄uri majeyomaki kime”, Jesúre ār̄ka
(Mt 10.42; Lc 9.49-50)*

³⁸ Ikuṗaka Juanre kire bojaeka:

—Wārōrimaji, miwāmeap̄i Satanár̄ika ima ṗoatarap̄akire yija ĩarape. Maka imako-ribeyuka kimarape. Satanár̄ika ima ṗoatar̄ika mijā'meberikaki kimamaka, “I'sup̄aka mibaa'si”, kire yija ār̄ape,— Juanre kire ār̄ika.

³⁹ Sup̄a kire kēṗakā'ā, ikuṗaka kiya'rika:

—Jia kibaarape. I'sup̄aka baakite mija jājibaa'si. Ī'r̄ika yire ā'mitirip̄ēawa'ri maiko-ribeyua kibaabeaika be'erō'ō ba'iaja yire jaiyuyebeyuka kime. ⁴⁰ Ba'iaja mare baabeyuka imar̄i, maka imatikaki uṗakaja kime. ⁴¹ Rita mijare yibojayu. Yirirā mija imamaka ĩawa'ri mijare jeyobaaikika jia j̄jimaka Tuṗarāte imarāñu. Okoa kūṗaj̄i kis̄arāka ār̄iwa'ri ṗariji “Jiika kime”, Tuṗarāte kireka ār̄irāñu. I'sup̄aka kibaaika wapa jia Tuṗarāte kire jeyobaarāñu,— nare kēr̄ika.

*“Ba'iaja baarika rakajekaja mija imabe”, ār̄iwa'ri Jesúre nare wār̄ōeka
(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)*

⁴² Me'r̄ire ĩatirā ikuṗaka nare kēr̄ika:

—Me'rār̄ijaka ima uṗaka yire yi'yurāte imarijayu. Sup̄a simamaka, ba'iaja nare baarūjeikite jimar̄ia ba'iaja Tuṗarāte kire baarāñu. I'sup̄aka kijūakoreka ap̄ikate ba'iaja kibaarūki ruṗubaji, āta jo'baka kiwāmuarā j'abaatirā kire naña'metarikareka jia sima-jāēka kiro'si. ⁴³⁻⁴⁴ Ba'iaja baarika mija ja'atabe. Īakōr̄i je'e: Mija ṗitakap̄i ba'iaja mija baarijariye'e samija toata'tabe sap̄i ba'iaja mija baakoreka. Mija ṗitaka ĩ'rāṗē'rōto imabepakā'ā jiamar̄ia mijaro'si simakoṗeko'omakaja Tuṗarā ṗō'irā mija a'rirāñu. Īṗap̄ē'rōto ṗitaka mijareka imamaka, ba'iaja mija baaika, tēr̄iwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia. Peka jū'rēika yaribeyua ima torā. ⁴⁵⁻⁴⁶ Mija ũ'ṗuap̄i ba'iaja mija baarijariye'e ĩ'rāṗē'rōto mija toata'tabe. Mija ũ'ṗua ĩ'rāṗē'rōto imabepakā'ā jiamar̄ia mijaro'si simakoṗeko'omakaja Tuṗarā ṗō'irā mija a'rirāñu. Īṗap̄ē'rōto mija ũ'ṗua imamaka, ba'iaja mija baaika tēr̄iwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia. ⁴⁷ Mija ñakoap̄i ba'iaja mija baarijarirākarekaoka samija e'etabe. Mija ñakoa ĩ'rāṗē'rōto imabepakā'ā jiamar̄ia mijaro'si simakoṗeko'omakaja Tuṗarā ṗō'irā mija a'rirūkirā mija jarirāñu. Īṗap̄ē'rōto mija ñakoa imamaka, ba'iaja mija baaika tēr̄iwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia. ⁴⁸ Peka jū'rēika yaribeyua ima torā. Sup̄a imar̄i jimar̄ia naṗo'ia bekoa ba'arijarirāka.

⁴⁹ Mae imarā ṗo'imaja ba'iaja jūap̄atarūkirā nime. “Ṗekap̄i mooika be'erō'ō rakajekaja maimaye'e”, ār̄iwār̄uirā mija ime. I'sup̄akajaoka ba'iaja jūakoritirā, ba'iaja baarika mija ja'atarāñu, j̄ibaji Tuṗarāte ā'mitirip̄ēaokaro'si. ⁵⁰ Mija ĩabe. Ba'arika yukiraika simamaka jia sajayu. I'sup̄aka simako'omakaja okaka sima sawayu ṗoto p̄uri, marākā'ā baatirāoka okaka samabaawār̄ubeyu ate.† I'sup̄aka simamaka sataarikaja sime i'toj̄irā. Yukira ṗup̄ajoatirā, yukira majāāmaka jia maba'arika jayu uṗaka jia mija baabu'aikap̄i ār̄iwa'ri j̄ibaji imarā mija jarirāñu. Sup̄a imar̄i Tuṗarāte yapaika uṗakaja baarija'atabekaja mija imarijape dakoa okamirāmar̄iaja mija imaokaro'si,— nare kēr̄ika.

10

*“Mija rōmia taabekaja”, ār̄iwa'ri Jesúre nare wār̄ōeka
(Mt 19.1-12; Lc 16.18)*

¹ Capernaúm wejeap̄i imatirā Judea ka'iarā Jesúre a'rika. A'ririjarikōr̄i, torā ey-atirā Jordán wāmeiria kiwaata'rika. Aṗep̄ē'rōtorā keyaeka ṗoto, r̄ikimarāja ṗo'imajare

† **9:50** Frecuentemente, la sal de la región no era pura, sino que fue mezclada con otros minerales. Si la sal se derretiría por la humedad, los minerales sin sabor que se quedarían, no servían para la comida.

kipõ'irã rērīka ate. Neyairõ'õrãja, nare kiwārõrijariroyika upakaja nare kiwārõeka.
² Po'imajare wārõbaraka kimaeka poto fariseokaka pupajoairãte kipõ'irã etaeka. “Jia kiyi'riwārüberirũ”, ãrīwa'ri ikupaka kire najērīaeka:

—¿Imirīji kirūmure kija'ataika, ba'iaja baarika sime bai?— kire narīka.

³ I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã ikupaka nare kiyi'rika:

—¿Marãkã'ã Moiséte mijare jã'meka je'e?—

⁴ I'supaka kēpakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka kire nayi'rika:

—Ikupaka simaeka Moisés imaroyikakite bojaeka: “Īrīkate kirūmure taarika yapajīka, pãpera kio'ojīñu. ‘Mire yitaaerã baayu’, ãrīwa'ri pãpera o'oeka kore ĩjiweatirã naja'atabu'ajīñu”, Moisés imaekakite ãrīka,— fariseokaka pupajoairãte ãrīka.

⁵ I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka nare kērīka:

—Tuparãte ã'mitiripēarika yapaberikarã mija ñekiarãte imamaka i'supaka Moiséte naro'si so'oeka. I'supakajaoka sime mijaro'si. ⁶⁻⁷ I'supaka kibaaeka simako'omakaja po'imajare kipõ'ijiaeka potorãja “Imirīji supabatirã rōmoreoka Tuparãte po'ijiaeka. Supa imarī rōmie'etirã kiro'siji ĩmirījite imarãñu koka. I'supaka simamaka kipakiarãre kōrōtapatirã kipupayariji kimarãñu koka mae. ⁸ I'supaka imaki imarī kirūmuka puri rakakaja pupajoabeyurã najayu mae. Īparã imariþotojo ĩrīka upakaja sime napupaka”, ãrīwa'ri sabojayu Tuparãrika o'oeka pãpera pũñurã. ⁹ “I'supaka nimarũ”, Tuparãte ãñua simamaka, mija rōmia taabekaja mija imabe,— nare kērīka.

¹⁰ Wi'iarã kãkawa'ritirã kijaikakaka kika wārūrimajare kire jērīaeka. ¹¹ I'supaka napakã'ã ikupaka nare kiyi'rika:

—Mamarī kirūmu imaekakote ja'atirã aþeko ke'ekopeiko kirūmumarīko koime Tuparã ñakoareka. Kirūmumarīkoteje kiwã'imañua mamarīkako kirūmutakore ba'iuþakaja baawa'ri i'supaka kibaayu. ¹² I'supakajaoka sime rōmo kotĩmite ja'atirã apikaka kotĩmiarikopeiki kotĩmimarīka kime Tuparã ñakoareka. Kotĩmitakimarīkaka kowã'imañua simamaka mamarīkaki kotĩmitakire ba'iuþakaja baawa'ri i'supaka kobaayu,— Jesúre nare ãrīka.

*“Me'rãka yipõ'irã i'tairãte mija jājibaa'si”, Jesúre ãrīka
 (Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)*

¹³ Jesús põ'irã me'rãka po'imajare e'era'aeka. “Nare rabebaraka ‘Jia nare mibaabe, Tuparã’, ãparaka naro'si kijēñerũ”, ãrīpupajoawa'ri kipõ'irã me'rãka ne'ewa'rika. I'supaka nabaamaka ĩatirã, ikupaka Jesúka wārūrimajare nare ãrīka:

—Jesúre najo'akoreka, kipõ'irã nare mija e'era'a'si,— po'imajare narīka.

¹⁴ I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã Jesúre boebarika. I'supaka imawa'ri kika wārūrimajare ikupaka kibojaeka:

—Yipõ'irã me'rãka etarika mija jājibaa'si. Jiipuparãte jia ã'mitiripēairã nime me'rãka. Nimaupaka yire ã'mitiripēairãte jia Tuparãte imaruputarãñu. ¹⁵ Rita mijare yibojayu. Me'rãrījaka jia yi'yuaakaka pupajoatirã Tuparãte jia mija yi'ririjarijīñu. I'supaka yi'ribeyurãte puri Tuparãte e'etoribesarãñu kijã'merũkirãro'si imarãñurãte,— kika wārūrimajare kērīka.

¹⁶ I'supaka nare ãrīweatirã me'rīre ke'erikaeka. Ke'erikaeka rakamarãre narupuko'arã kipitaka ja'apeatirã ikupaka kērīka: “Jia nare mibaabe”, ãparaka Tuparãte naro'si kijēñeka.

*Īrīka niñerũ ba'ipite Jesúka jairī eyaeka
 (Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)*

¹⁷ Topi Jesúre a'rirã baaeka poto kipõ'irã ĩrīka ĩmirījite rīrīeyaeka. Jesús wājitãji ñukurupatirã ikupaka kire kērīka:

—Jiitaki mime wārõrimaji. Tuparãka õñia ñimajipariyapayu. I'supaka imaokaro'si ¿marãkã'ã yibaajīñu ruku?— kire kērīka.

¹⁸ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka kire kērīka:

—¿Dako baaerā, “Jiitaki mime”, yire meñu je'e? Tuparā ĩ'rīkaja imaki jiika. ¹⁹ Tuparāka ōñia imajiparika miyaparākareka kijā'meika upakaja miyi'ririjape. Ā'mitirikōrī je'e: “Po'imaja jāābekaja. Rōmika imako'omakaja, apekoka wā'imarībekaja. Karee'erimarīa sime. ‘Ba'iaja kibaarape’, āparaka wapuju aperature bojapakibekaja. Po'imajare ba'iaipiji pakitirā naniñerū mija ē'ma'si. Mipaki, mipakoreoka jia mija ā'mitiripeabe”, āparaka sabojayu Tuparā majaropūñurā o'oeka. I'sia ōñuka mime,— kire kērīka.

²⁰ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupakā'ā kire kērīka:

—Mia'mitipe wārōrimaji. Tuparāte jā'meika ōrīwa'ri yime'rārīrāja jia sayi'ririjarikaki ñime,— kire kērīka.

²¹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Jesúre kire wayuñaeaka mae. Supa imarī ikupaka kire kērīka:

—Īrāba'ikaka mibaarika jariwa'yua ruṑu. Miba'irījia aperature mijipatabe sawapa tōpoerā. Supabatirā wayuoka baairāte samijibe. Supa mibaarākareka Tuparā pō'irā eyatirā rīkimabaji sawapa mitōporāñu. Supa imarī ñañu upakaja miyi'rirāka be'erō'ōpi yika wārūrimaji imaokaro'si mi'tabe,— kire kērīka.

²² I'supaka kire kēpakā'ā ā'mitiritirā, rīkimakaja ba'irījika imaki imarī, ba'iaja kipupariwa'rika.

²³ Ke'rika be'erō'ō kika wārūrimajare ĩatirā ikupaka Jesúre ārīka:

—Rīkimakaja ba'irījia rikairāro'si “Tuparāte takaja yi'riwa'ri kiyapaika upakaja yibaarāñu”, ārīpupajoarika ka'wisika sime,— nare kērīka.

²⁴⁻²⁵ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, marākā'ā marīwārūberijīka naro'si simaeka. I'supaka nimamaka ikupaka nare kibojaeaka ate:

—Mija ā'mitipe yijeyomarā. “Ritaja Tuparāte yapaika upakaja yibaaye'e”, ārītirā kirirā najayaokaro'si ka'wisitaka sime po'imajaro'si. Ā'mitirikōrī je'e: Camello jo'baki imarī, perupota kopea kiwapu'ribeyu. I'supakajaoka “Ñipamaki kimamaka, Tuparāte takaja yapaika upaka yibaarāñu”, rīkimaka ba'irījia rikairāte ārīwārūbesarāñu,— kērīka.

²⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitirikoriberikarā imarī, natiyiaja jaibu'abaraka ikupaka narīka:

—I'supaka simarākareka maki Tuparāka ōñia imajiparūkika imabeyuka mirākiyu,— narīka.

²⁷ I'supaka nimamaka ĩatirā ikupaka Jesúre nare bojaeka:

—Napuṑayariji tārībeyurā po'imaja. I'supaka simako'omakaja kire yi'yurāte Tuparā pō'irā a'rirūkia, ritaja baawārūiki kimamaka,— nare kērīka.

²⁸ Supa kēpakā'ā, ikupaka Pedrote kire yi'rika:

—Jia mia'mitipe. Yija ba'irījia ja'ataraparā imarī, mika yija imarijaju,— kire kērīka.

²⁹⁻³⁰ Tōpi ikupaka kire kiyi'rika:

—Rita mijare yibojayu. Aperature Tuparārika bojarī a'yurā, narīrāre ja'atawa'rirāñurā. Nabe'erō'ōkarā, napaki, napako, namakarā, nawi'ia supabatirā narioaoka naja'atawa'ririjarirāñu, yirika bojariroka bojarī na'ririjarirāka poto. Yirirā imarī yirika bojaokaro'si narīrāre ja'atawa'yurāte, jia Tuparāte baarāñu. Maekaka ritaja rikabaraka nima rīkimabaji Tuparāte nare ĩjirāñu. Wi'ia, rioa, nabe'erō'ōkarā, napakoarā supabatirā rīkimarāja makarāritiirā nimaerā Tuparāte nare ja'atarāñu. I'supaka simako'omakaja yire na'mitiripeaika simamaka ba'iaja aperature nare baarāñu. I'supaka naro'si simarāka simako'omakaja ōñia imajiparika Tuparāte nare ja'atarāñu. ³¹ Rīkimarāja maekaka imatijarimaja imakoṑeirā, Tuparā pō'irā neyarāka poto imatijabeyurā najarirāñu. Aṑerā rīkimarājaoka maekaka imatijarimajamarīrā imarā, Tuparā pō'irā neyarāka poto imatijairā najarirāñu,— nare kērīka.

*“Najāārūkika ñime”, ārīwa'ri Jesúre nare bojaeka ate
(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)*

³² I'supaka nare kērīka be'erō'ō Jerusalénrā eyairō'ōrā imaeka ma'aḗi na'rika. Torā a'ririjaparaka kika wārūrimajare kiruḗputawa'rika. Kibe'erō'ōḗi a'paraka ikupaka na-jaibu'arijarika: “¿Dako baaerā kiruḗ wayuḗi'ribekaja Jerusalénrā ke'yu?”, narīka. Kibe'erō'ōḗi i'tarijarikarā ḗo'imaja ḗuri jimarīa ba'iaja ḗuparikoḗekarā. I'supaka ni-mamaka ĩatirā, kika wārūrimajaka takaja jaiokaro'si, ḗo'imajamatorā nare ke'ewa'rika. Torā eyatirā “Ikupaka simarāñu”, āriwa'ri nare kibojaeka ba'iaja kire nabaariwā'imarīrā baaekakaka.

³³ —Jia mija ā'mitipe. Jerusalénrā ma'rirā baayu. Torā ĩ'rīka imaki ḗo'imaja Ma'mire bojajāārūkika. I'supaka kibaamaka kurarāka ĩḗarimarā ḗō'irā, supabatirā Moiséte jā'meka wārōrimaja ḗō'irāoka yire ne'ewa'rirāñu. Supa imarī yire ne'etorirāka ḗoto “Majāārūkika kimarū”, yireka narīrāñu. Supabatirā “Āja'a, kire mija jāābe”, āriwa'ri judiotatamarīrāte yire nijirāñu. ³⁴ Supabatirā ba'iaja yire naḗo'imajī'irāñu. I'supakajaoka yire narijo'kaḗaterāñu. Ajeaḗi yire naḗajerāka be'erō'ō yire najāārāñu. I'supaka nabaako'omakaja, maekarakarīmi be'erō'ō ōñia yijariḗe'rirāñu,— nare kērīka.

*Santiago Juanḗitiyika “Ikupaka yija yaḗayu”, āriwa'ri Jesúre najēñeka
(Mt 20.20-28)*

³⁵ Toḗi Zebedeo makarā Santiago, Juanḗitiyika Jesús ḗō'irā eyatirā, ikupaka kire narīka: —Mia'mitipe wārōrimaji. Mire yija jēñeika miyi'ririka yija yaḗayu,— kire narīka.

³⁶ I'supaka kire naḗakā'ā, ikupaka kiya'rika: —¿Marākā'ā mijaro'si yibaarika mija yaḗayu?—

³⁷ I'supaka kēḗakā'ā ikupaka kire narīka: —ḗemawa'ribaji wejeareka ritaja ḗo'imajare mijā'merāñurīmi seyarāka ḗoto ikupaka yi-jare mibaarika yija yaḗayu: ĩ'rīkate ritapē'rōto, aḗikate kākoḗē'rōtoḗi yijare miruḗarūjebe mire jeyobaabaraka yija imaokaro'si,— kire narīka.

³⁸ I'supaka naḗakā'ā, ikupaka nare kērīka: —Yire mija jēñekoḗeikakaka jia ōriwārūbeyurā mija ime. Ba'iaja ḗo'imajare yire jūarūjerāñu. Yijūarāka upakaja jūaokaro'si ¿yaje mija rakajepāāwārūjīñu je'e mijaro'sioka? — nare kērīka.

³⁹ —Ā'ā, rakajepāāwārūjīñurā yija,— kire narīka.

I'supaka naḗakā'ā ikupaka nare kērīka:

—Rita mijare yibojayu. Ba'iaja yijūarāka upakaja ba'iaja mija jūarāñu mijaro'sioka.

⁴⁰ I'supaka simako'omakaja mija yaḗaika upaka mijare ñimarūjewārūbeyu. Ritapē'rōto, kākoḗē'rōtorā yika ruḗarūkirāte Yīpaki Tuparāte wā'marāñu,— nare kērīka.

⁴¹ I'supaka kire narīka, aḗerā Jesúka wārūrimaja ĩḗaḗitarakamarā imaekarāte ā'mitirika. Supa imarī Santiago, Juanre ā'mitiritirā, “ ‘Aḗerāte tērīwa'ribaji yija ime’, noñu ruku”, āriwa'ri naboebarika. ⁴² I'supaka nimamaka ĩatirā, nare akatirā ikupaka Jesúre nare ārika:

—Ritaja wejeakarā ĩḗarimarā naḗo'imajare jājiḗi jā'merijayurā, nayapaika upakaja nare baawā'imaparaka. I'supaka nare nabaaika ōñurā mija ime. ⁴³ Mija ḗuri, nuḗaka imabekaja. Yirirā imarāro'si ikupaka sime: Mija watoḗekarā ĩḗi imariyapaiki, “Ikupaka ḗo'imajare yaḗayu”, āriwa'ri nayapaika upakaja aḗerāte jia kibaajīkareka jia sime. ⁴⁴ Imatiyarimaji imarika yaḗaiki ḗuri, aḗerāte kijeyobaajīkareka jia sime. I'supaka imawa'ri naro'si ba'irabejirimaji upakaja kiba'iraberijarījīkareka jia sime. ⁴⁵ I'supaka simamaka, ḗo'imaja Ma'mi ñimako'omakaja “Yiro'si ḗo'imajare ba'irabejirū”, āriwa'rimarīa ō'ōrā yi'taeka. I'supaka imabekaja ḗo'imajare jeyobaarimaji imaokaro'si ō'ōrā yi'taeka. Supa imarī ba'iaja nabaaika wapa naro'si reyarī ō'ōrā yi'taeka,— nare kērīka.

*Bartimeo ñakoa Jesúre jieka
(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)*

⁴⁶ Jesús kika wārūrimajapitiyika Jericó wejearā nimaeka be'erō'ō, toḗi na'rika rīkimarāja aḗerāpitiyika. Naka ke'rika ma'arījerā ĩabeyuka Timeomaki, Bartimeore

rupaeka. Wayuoka baaiki imarĩ, niñerũ aþerãte kijẽñeroyika. ⁴⁷ “Jesús Nazaretkaki o'yuka”, napakã'ã ã'mitiritirã jãjia akasererikapĩ ãbeyukate kire akaeka.

—Mia'mitiþe Jesús. Ìþi David imaekaki riparãmi mime. Ritaja þo'imajare mijã'meokaro'si Tuparãte wã'maekaki, yire miwayuĩabe,— ãbeyukate kire ãrĩka.

⁴⁸ I'supaka kiakaseremaka ã'mitiriwa'ri, rĩkimarãja þo'imajare kire waþeka “Mi-akaserea'si”, ãþaraka. I'supaka narĩkoþeko'omakaja jãjibaji kiakasereka.

—Mia'mitiþe David riparãmi. Yire miwayuĩabe,— kire kãrĩka.

⁴⁹ I'supaka kiakasereka ã'mitiritirã, Jesúre tuiĩkaeka mae.

—Kire mija akabe yiþõ'irã ki'taokaro'si,— þo'imajare kãrĩka.

Supa kãpakã'ã ãbeyukate nakaeka.

—Okajãjia mijape. Supabatirã mimi'miriĩkabe. Jesúre mire akayu,— þo'imajare kire ãrĩka.

⁵⁰ I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã, þemakato kijariroaka e'etatirã, mi'maari ñojimarĩji Jesús þõ'irã ke'rika. ⁵¹ Kipõ'irã keyaeka þoto, ikupaka Jesúre kire ãrĩka:

—¿Marãkã'ã mire yibaarika miyapayu?—

—Mia'mitiþe wãrõrimaji. Jia ãaiki yire mijariþe'ririũjerika yiyapayu ate,— kire kãrĩka.

⁵² I'supaka kãpakã'ã, ikupaka kire kiyi'rika:

—Yire ã'mitiriþe'awa'ri “Jesúre yire jierãñu”, merĩþupajoamaka, mire yijieyu mae,— kire kãrĩka.

I'supaka kãrĩka þotojo ãbeyukate yoiki jarika mae. Supa imarĩ,

—Miþe'ririyaþaye'e, miþe'þe mae,— Jesúre kire ãrĩka.

I'supaka kãrĩko'omakaja Jesús be'erõ'õ ãbeyuka imakoþekakite a'rika.

11

Jerusalénrã Jesúre eyaeka

(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹⁻² Jerusalén i'tara'arĩ Olivos wãmeika ãmimakarã neyaeka. Torã ã'þaweje wejea imaeka. Betagé, Betania wãmeika simaeka. Jerusalén koyikurirã eyatirã, ikupaka kika wãrõrimaja ãparãte kãrĩka:

—Maruþurõ'õrã imawejearã mija a'þe. Torã burrowẽko makarãka ãrĩka ji'apããeka mija tõþorãñu. Ni'ĩ ãrĩkaoka þo'imajire marĩþeikoribeyuka kime ruþu. Kire kutetirã, kire mija e'era'abe. ³ Aþerãte mijare jẽrĩamaka: “¿Dako baaerã kire mija e'ewa'yu?”, narĩrãka, ikupaka mija yi'þe: “Maipamakire kire yapayu. Supa imarĩ sayija e'ewa'yu. Ñojimarĩji sakiþe'atarãñu ate”, ãrĩwa'ri nare mija bojabe,— nare kãrĩka.

⁴⁻⁵ I'supaka kãrĩka ã'mitiritirã, na'rika. Torã eyatirã ma'arã burrowẽko makarãka niatõþoeka. Koþereka wã'tarã naji'apããekaki kimaeka. Kire tõþotirã kire nakuteka. I'supaka nabaamaka ãtirã torã imaekarãre ikupaka nare jẽrĩaeka:

—¿Dako baaerã burrowẽko makarãka mija kuteyu?— narĩka.

⁶ I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã, Jesúre nare ãrĩrũjeka upakaja nare nayi'rika. Supa imarĩ “Jee, samija e'ewa'þe”, narĩka burrowẽko ba'iparã. ⁷ Supa imarĩ Jesús þõ'irã sane'ewarika. Supabatirã sayapãia nacamisa þemarã nataþiaekapĩ burrowẽko makarã þemarã napa'aeka. Sapa'aweatirã ne'eeyaeka þotojo sapemarã kimarĩro'ika. ⁸ Rĩkimarãja þo'imaja sayapãia þemakato e'etatirã ke'rika wãjĩtãji sanajitapãþeka. “Yija ãþamaki mime”, ãrĩwa'ri i'supaka nabaaka jiyiþupaka kire õrĩwa'ri. Aþerã wejeriþũñua e'etirã ja'apãþekarã ke'rika wãjĩtãji. ⁹ Supa imarĩ Jesúre ruþutaekarã, kibe'erõ'õ imaekarãoka jimarĩ najiwiariarika jĩjimaka imawa'ri.

—“Jiitaki kime Tuparã!”, þo'imajare ãrĩrũ. ¡Mare kijã'meokaro'si Maipamakite þũataekakire etayu! Jia Tuparãte kire baarũ ãrĩwa'ri. ¹⁰ Mañeki David imaekaki riparãmite etayu mae. Supa imarĩ jia maro'si sime Tuparãte maro'si þũataekapĩ

ãriwa'ri. I'supaka kibaamaka “Tuɓarã, mabo'ikakuriɓi imaki, tẽriwa'ribaji jiika mime”, nimaupatiji ɓo'imajare ãriwũ,— ãriwa'ri najaika j̄jimaka imawa'ri.

¹¹ I'supaka nañuju Jerusalén wejearã Jesúre eyaeka. Torã eyatirã Tuɓarãte jiyiɓupaka òririwi'iarã kikãkaeka. Torã kãkatirã ritaja k̄iɓibataeka. I'sia be'erõ'õ sarã'irã baamaka, Betaniarã kiɓe'riwa'rika, i'pou'puarãe'earirakamarã kika wãrũrimajapitiyika.

Rikamarjũki simariɓareaja Jesúre higuera kumuɓurika
(Mt 21.18-19)

¹² Aɓerĩmi Betaniawejeaɓi no'riwa'rika. O'riwa'ritirã na'ririjarika ɓoto Jesúre kẽsirabaeka. ¹³ Yoepi higuera wãmeika òteriki ritajũkia òimaka k̄iaeka. Jia ɓũñuijũki s̄oimaka “R̄ikimakaja rikaika sime je'e”, k̄er̄iɓupajoaeka.* I'supaka simako'omakaja sawã'tarã eyatirã saɓũñutakaja simamaka k̄iaeka. Rikamarĩa simaeka, sarikayu j̄e'rãmarĩa simaeka imarĩ. ¹⁴ Rikamarjũki simamaka ãtirã, ikupaka sak̄er̄ika:

—Aɓekurioka mirika ɓo'imajare ba'arũkimarĩa mimarãñu,— ãriwa'ri sakikumupurika. I'supaka kijaika kika wãrũirãte ã'mitirika.

Tuɓarãte jiyiɓupaka òririwi'iaɓi waruarimaja supabatirã wapañjirimajare Jesúre ɓoataeka
(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Ate Jerusalénwejearã eyatirã Tuɓarãte jiyiɓupaka òririwi'ip̄ete imaekarõ'õrã kikãkaeka kika wãrũrimajapitiyika. Torã kãkaeyatirã waruaparaka, wapañjibaraka imaekarãte k̄iaeka. Supabatirã aɓetatarãrika niñerũ o'ae'ebaraka imaekarãte ãtirãoka nare kiɓoataeka. Niñerũ o'arimajare naniñerũ ɓeatarũkirõ'õ kituriña'rupateka. Supabatirãoka niñerũ e'eokaro'si okoipakoa† j̄irimaja ruɓarikũmua kituriña'rũeka. ¹⁶ I'supakajaoka, “Tuɓarãte jiyiɓupaka òririwi'ip̄etepi koyikuriji sime”, ãriwa'ri ba'ir̄jia ne'ewa'riroyikarõ'õɓi nare sake'ewa'rirũjeberika. ¹⁷ Supabatirã ikupaka ɓo'imajare kiwãrõeka:

—Kimajaropũñurã o'oekarã ikupaka Tuɓarãte bojayu: “Ritaja tatarãte yika jaiokaro'si nar̄er̄irũkiwi'i simarãñu yiwi'ia”, ãriwa'ri sabojayu Tuɓarãrika o'oeka. Supa imarĩ torã ba'ir̄jia j̄jitarã niñerũ e'ebaraka mija ima kareba'arimaja wi'i upaka samija baayu,— nare k̄er̄ika.

¹⁸ I'supaka k̄epakã'ã ã'mitiritirã, “¿Marãkã'ã baatirã kire majããjĩñu?”, kurarãka iɓarimarãre ãriɓupajoaeka, Moiséte jã'meka wãrõrimajaoka. “Jiitaka kiwãrõika”, ãriwa'ri ritaja ɓo'imajare jaimaka ã'mitiritirã Jesúre nak̄kika. ¹⁹ Na'irã saɓapakã'ã Jerusalénrõ'õɓi kika wãrũrimajapitiyika Jesúre ɓe'rika.

Rikamarjũki higuera j̄r̄ika
(Mt 21.20-22)

²⁰ Aɓerĩmi bikitojo na'rika ɓoto higuerajũki rikamarĩa imaeka wã'tarã neyaeka. Torã eyatirã sar̄koã ɓitiyika ritaja j̄r̄ipataeka simamaka niaeka. ²¹ Topi mae Jesúre jaika mirãka ɓedrote ɓupajoatõpoeaka.

—Miabe wãrõrimaji. Samikumupurapaka be'erõ'õ sañj̄r̄ika ime mae,— kire k̄er̄ika.

²² I'supaka k̄epakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka Jesúre bojaeka kika wãrũrimajare:

—Tuɓarãte mija ã'mitirip̄eabe. “Kire yija j̄ñerãka kiyi'rirãñu”, ãriɓupajoairã mija imabe. ²³ Rita mijare ñañu. Tuɓarãte ã'mitirip̄eaike imarĩ, “Imimaka riakarã ka'raña'r̄irũ”, k̄ẽñu upakaja kiro'si sabaarãñu. I'supaka “Tuɓarãte yiro'si baabesarãñu je'e”, ãriɓupajoabekaja mija j̄ñebe. “Yij̄ñeika upakaja kiyi'rirãñu”, ãriɓupajoabaraka kire mija j̄ñebe. I'supaka mija ɓupajoarãkareka mija yapaika upakaja simarãñu. ²⁴ Supa imarĩ Tuɓarãte j̄ñetirã, “Yij̄ñeika kiyi'ritiyayu”, mija ãriɓupajoabe mija ɓupakapi. I'supaka mija baarãkareka “Tuɓarãte yi'rirãñu”, ãriwa'ri mijare yiɓojayu. ²⁵⁻²⁶ Tuɓarãte jaibarakaja, mamarĩ ba'iaja aɓerãte mijare baika mija ye'karip̄e. I'supaka mija baabe,

* **11:13** La apariencia de muchas hojas señala que la higuera carga higos no maduros, pero comestibles. † **11:15** Ellos vendieron palomas para los sacrificios.

Maṗaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mija baaika mijareka kiye'kariaokaro'si. I'suṗaka simako'omakaja aṗerāte ba'iaja baaika mija ye'kaririberijika, Maṗaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mija baaika ye'kariaberijiki kiro'si,— nare kērīka.

*¿Makire mire jā'memaka i'suṗaka mibaayu? āriwa'ri Jesúre najērīaeka
(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)*

²⁷ I'sia be'erō'ō Jerusalén wejearā ke'rika ate kika wārūrimajapitiyika. Torā eyatirā Tuṗarāte jiyiṗuṗaka ōrīriwi'iarā kikākaeka ṗoto kurarāka iṗarimarāre kiṗō'irā eyarīkaeka, Moiséte jā'meka wārōrimaja, suṗabatirā judiorāka iṗarimarāoka. ²⁸ Torā eyatirā ikuṗaka kire najērīaeka:

—¿Dako baaerā Tuṗarāte jiyiṗuṗaka ōrīriwi'iaṗi ṗo'imajare miṗoatarape? Suṗabatirā ¿makire jā'meikaṗi i'suṗaka mibaarape?— kire narīka.

²⁹ I'suṗaka naṗakā'ā, ikuṗaka nare kiya'rika:

—Yi'ioka i'rāba'ikaka mijare jērīariyapaiki. Yire mija yi'pakā'ā ā'mitiritirā, yire jā'meiki wāmea mijare yibojarāñu. Ikuṗaka mijare yijērīariyapayu: ³⁰ ¿Juanre ṗo'imajare ruṗuko'a jūjeokaro'si maki kire jā'mekaki? ¿Tuṗarā kire jā'mekakikā'ā? ¿ṗo'imajaja kire jā'mekarā bai? Yire mija yi'pe,— nare kērīka.

³¹ I'suṗaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, natiyiaja najaika.

—¿Marākā'ā kire mayi'rijīñu ruku? “Juanre ṗo'imajare ruṗuko'a jūjerā Tuṗarāte kire ṗūataeka”, marījika, “¿Dako baaerā Juanre bojarapaka mija yi'riberape?”, mare kērīrāñu.

³² I'suṗaka simako'omakaja, “ṗo'imajaja Juanre jā'mekarā”, marījika, ṗo'imajare mare boebarirāñu. “Tuṗarā Juanre ṗūataekaki kiro'si bojañirimaji kimaokaro'si”, ṗo'imajare āriṗupajoaika simamaka, ¿marākā'ā Jesúre mayi'rirāñu ruku?— natiyiaja najaibu'aeka.

³³ Suṗa imarī,

—Ōrībeyurā yija,— kire narīka.

I'suṗaka naṗakā'ā,

—Jee, yire jā'mekaki wāmea mijare bojabesarāki yi'ioka,— nare kērīka.

12

*“Yire mija yi'ribesarākareka, ‘Aṗerāte Yimakire yi'rirū’, Tuṗarāte ārīrāñu”, Jesúre nare
ārīka*

(Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)

¹ Bojawārōrikapi ikuṗaka ṗo'imajare kiwārōū'mueka ate.

—Īakōrī je'e: Īrīka iyarioa ōterimajire imaeka. Sōteweatirā sakiwaeta'teka. Suṗabatirā iyaka mukerūkia kibaaeka iyaokoa e'eokaro'si. I'suṗaka baaweatirā imiṗañakarā wi'ia kibaaeka sīarīṗaraka nimarūkirō'ō. I'suṗaka baaweatirā aṗerāte ikuṗaka kērīka: “Yirioa mija tuerākareka iyaka mija e'erākakaka mijare ñijirāñu.” Suṗabatirā turitaparī nare ke'ritapaeka mae. ² Iyaka rērīka ṗoto ĩrīka kiro'si ba'irabeñirimajire kiṗūataeka iyaka kiro'si imaeka ke'eokaro'si. ³ Iyarioarā keyaeka ṗoto kire ñi'atirā rioa tuerimajare kire ṗajeka, kire iyaka ñiriyapaberīwa'ri. Toṗi mae “Me'pe”, kire narīka. Suṗa imarī dakomarīaja kiṗe'rieyaeka kire jā'meṗūataekaki ṗō'irā. ⁴ Iyaka ke'eetabepakā'ā ĩatirā, aṗika ba'iraberimajire kiṗūataeka iyaka kire e'erūjebareka. Iyarioarā keyaeka ṗoto, kiruṗuko'arā kire naṗajeta'ruika. I'suṗaka kire baatirā tīmarīji kire najairiwā'imarīka. ⁵ I'suṗaka kire nabaamaka ĩatirā, aṗikate ate rioba'ipite ṗūataeka. Torā keyamaka, rioa tuerimajare kire jāātorika mae. I'suṗaka nare nabaawā'imapakā'ā ĩawa'ri rīkimarāre rioba'ipite ṗūataeka. I'suṗaka nare kiṗūatako'omakaja ĩrārīmarāre jājia naṗajeka, aṗerāte ṗuri najāāeka.

⁶ Suṗa imarī kimaki ĩrīkaja jariwa'rikaki mae. Jimarīa kiwātaki kimaeka. “Yimakire ṗuri ‘Rioba'ipi maki kime’, āriwa'ri kire nayi'rirāñu je'e”, kērīṗupajoaeka. I'suṗaka ṗupajoawa'ri kimakire ṗiyia kiṗūataeka mae. ⁷ I'suṗaka kiṗupajoaeka simako'omakaja rioba'ipi makire eyamaka ĩatirā, ikuṗaka rioa tuerimajare jaibu'aeka: “Ika rioba'ipi

maki kime. Kipakire reyarāka be'erō'ō kiro'si jariwa'rirūkia sime ika rioa. Kire majāāerā ika rioa maro'si sajariwa'yaokaro'si", narīka. ⁸ I'supaka pūpajoawa'ri kire űi'atirā kire najāāeka. Supabatirā kipo'ia riorijerā nataaeka. I'tojirāja sime ika majaroka,— Jesúre nare ārīka.

⁹ I'supaka nare bojaweatirā, ikupaka pō'imajare kijērīaeka:

—¿I'supaka kiro'si ba'iraberimajare baaekarāte marākā'ā rioba'ipite nare baarāñu ruku? Ikupaka nare kibaarāñu: Rioa tuerimajare jāārī ke'rirāñu. Supabatirā aperedate rioa kīarīrūrūjerāñu.

¹⁰⁻¹¹ Mija ā'mitipe. Tuparā majaropūñu ĩ'rākō'rīmato ikupaka bojaika ¿yaje mija ĩakoyu je'e? Ikupaka Tuparāro'si bojaĳirimajire o'oeka:

“Wi'ia baarimajare āta ĩ'rō taaeka. I'supaka simako'omakaja, apika i'sio ātaᵑi wi'ia kibaamaka apō āta tērīwa'ribaji imatiyaio sajarika. Nayapaberikao imako'omakaja, i'sioᵑi ārīwa'riji maiᵑamaki Tuparāte jia jiyia wi'ia baaeka. I'supaka baaiki kimamaka, ‘Jiitaka sime’, ĳĳimakapi marīpūpajoayu”, ārīwa'ri kibojaeka Tuparārika o'oekaki.—*

¹² I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā, judiōtata ĩᵑarimarāre kire űi'ariyapaeka. “ ‘Rioa ba'iraberimaja upaka nime’, mareka ārīwa'ri i'supaka majaroka Jesúre mare bojako'o”, narīpūpajoaeka. I'supaka simako'omakaja pō'imajare kīkiwa'ri kire nañi'aberika. Supa imarī topi na'rika mae.

“¿Yaje Romawejea ĩᵑamakire imᵑuesto mawaᵑaĳijĩñu?”, ārīwa'ri Jesúre najērīaeka (Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)

¹³ ĩrārimaki fariseokaka pūpajoairā, Herodes jeyomarāoka Jesús pō'irā eyaekarā, nīᵑamarāre nare pūataeka simamaka. “Jesúre jia yijare yi'riwārūbesarākareka, kire yija okabaarāñu”, ārīwa'ri kipō'irā neyaeka. ¹⁴ Kipō'irā eyatirā ikupaka narīka:

—Mia'mitipe wārōrimaji. Rita oyiaja bojaiki mime. Pō'imajare mire jaiyuyekoᵑeika dakoa jo'abeyua mire. Imatiyairā, imatiyabeyurāro'sioka kīkibekaja Tuparārikakaka wārōiki mime. Supa imarī ikupaka mire yija jērīayu: ¿Yaje Romawejeakaki ĩᵑire jā'meika upakaja imᵑuestos kire yija wapaĳijĩñu ruku? Kire yija wapaĳijĩkareka ¿Moisēs imaekakite jā'meka ba'iaja baairā yija jarijĩñu bai?—

¹⁵ I'supaka ĳiapi kire narīko'omakaja kire ᵑakirika naᵑakatarikoᵑeka Jesúre ōrīka. Supa imarī ikupaka nare kiyi'rika:

—¿Dako baaerā mijare yiyi'yua ā'mitiritirā yire mija okabaariyapayu? ĩrāto niñerū† yiro'si mija e'era'abe ñiaokaro'si,— nare kērīka.

¹⁶ I'supaka kēᵑakā'ā ā'mitiritirā, ĩrāto niñerū kiro'si ne'era'aeka. Sīatirā ikupaka nare kērīka:

—¿Maki ᵑema sime samija ĩamaka? Supabatirā, ¿maki wāmea sareka o'oeka sime?— nare kērīka.

I'supaka kēᵑakā'ā ikupaka kire nayi'rika:

—ĩᵑi César ᵑema upaka sime,— kire narīka.

¹⁷ I'supaka naᵑakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka nare kērīka:

—ĩᵑi César rika ima kire samija ĩjibe. I'supakajaoka Tuparārika ima kireje samija ĩjibe,— nare kērīka.† I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā okamarīaja najarika ōrītiyaiki kime ārīwa'ri.

¿Reyarīᵑotojo ōñia pō'imajare jariᵑe'rirāñu ruku? ārīwa'ri Jesúre najērīaeka (Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)

* **12:10-11** Salmo 118.22-23. Estos versículos refieren a Jesús. Así quiere decir: Aunque Jesús fue despreciado por los líderes religiosos de Israel, Dios le hizo la persona más importante; el que salvará a su gente. † **12:15** Denario

† **12:17** Denle entonces al rey lo que es debido a un rey. Y denle a Dios lo que es de Dios: servirle a Él con todo.

18 Supa imarĩ ĩ'rārimaki saduceokaka p̄p̄ajoairāte eyaeka Jesúka jairĩ. “Po'imajare reyarāka be'erō'ō ōñia jaripe'ririka imabeyua”, āñurā nimaeka. Supa imarĩ Jesúre sakaka jērĩaokaro'si kip̄ō'irā neyaeka.

19 —Mia'mitipe wārōrimaji. Ikuṣaka maro'si Moisés imaekakite o'oeka: “Kima'mi makarāmarĩaja rūmure kireyataṣajika, kima'mi rūmu mirākote kibe'erō'ōkaki e'ejika marā imabeyua kika komakarārirā”, āriwa'ri Moisés imaekakite o'oeka,— kire narĩka.

Supabatirā ikuṣaka narĩka ate:

20 —Īakōrĩ je'e: Bikija ĩ'rĩkate imaeka. ĩ'rōtēñarirakamarā kibe'erō'ōkarāre imaeka. Mamarĩ kirōmie'eũ'mueka nama'mi. Makarāmarĩaja kirūmure kireyataṣaeka.

21 Supa imarĩ kotĩmite reyataṣamaka kibe'erō'ōkakite kore e'eka ate. I'supakajaoka makarāmarĩaja kireyaeka kiro'si. Supa imarĩ kibe'erō'ōjitekaki koka imaekaki. Nupakajaoka kireyaeka. 22 I'supakaja oyiaya kirĩrāre ritaja koka imakoripatakoṣeka. Koka makarāririmarĩaja nareyaṣataeka. Nareyaṣataeka be'erō'ō koreyaeka narūmu imakoṣeroyikako. 23 “Po'imaja reyariṣotojo ōñia jaripe'rirāñurā”, āñuka mime. Karemarĩa rita bojaiki mimarākareka, ĩritaja narūmu koimaeka simamaka, ni'ika kotĩmiaritiyarāñu ruku ōñia kojaripe'rirāka ṣoto? — saduceokaka p̄p̄ajoairāte ārika Jesúre.

24-25 I'supaka kire napakā'ā, ikuṣaka kiyi'rika:

—Tuṣarā majarop̄ñurā o'oeka ōrĩbeyurā mija ime. Supabatirā “Ritaja baawārũiki kime Tuṣarā”, āriwārũbeyurā mija. I'supaka imarā imarĩ, rukubaka p̄p̄ajoairā mija ime. Ōñia najaripe'rirāka ṣoto rōmie'ebesarāñurā ṣo'imaja. I'supakajaoka simarāñu rōmijāro'si. Tuṣarāte imarō'ōkarā ángelrāka upaka ṣo'imajare imarāñu. 26 Mae reyariṣotojo ōñia ṣo'imajare jaripe'rirũkiakaka mijare yibojaerā baayu. ĩMoisés imaekakite o'oekekaka ĩakoribeyurā mija bai je'e? Yaṣumakarāka jũ'rēika watoṣekapi Tuṣarāte ikuṣaka ārika Moisés imaekakite: “Mija ñeki Abraham imaekaki jia yire baarijayuka. I'supakajaoka Isaac supabatirā Jacob imaekarā jia yire baarijayurā”, Tuṣarāte kire ārika. 27 “Īrā maekarakamarā jia yire baabaraka imarijayurā”, Tuṣarāte ārika, ōñia nimamaka. Tuṣarā ṣō'irā nime, reyaekarā imariṣotojo naririberika simamaka. Supa imarĩ “Ōñia ṣo'imajare jaripe'ribesarāñu”, āñurā imarĩ, tērĩrikaja rukubaka p̄p̄ajoairā mija ime,— saduceokaka p̄p̄ajoairāte kērĩka.

Imatiyairokakaka Tuṣarāte jā'meika Jesúre bojaeka

(Mt 22.34-40)

28 Toṣi mae saduceokaka p̄p̄ajoairāte Jesúka jaika ṣoto Moiséte jā'meka wārōrimajire sã'mitiritirā, “Jia Jesúre nare yi'yu”, kērĩp̄p̄ajoaeka. Supa āriwa'ri Jesús ṣō'irā ke'rika kire jērĩaokaro'si.

—ĩDika sime Tuṣarāte jā'meika imatiyaika?— āriwa'ri Jesúre kijērĩaeka.

29-30 Supa imarĩ ikuṣaka kire kiyi'rika:

—Tuṣarāte jā'meika imatiyaikakaka ikuṣaka sabojayu: “Mija ā'mitipe Israelka'iakarā. Tuṣarā ĩ'rĩkaja imaki Maiṣamaki. Aṣerāte mawayuĩaika tērĩwa'ribaji jia maiṣamaki Tuṣarāte mayi'ririarijĩñu. I'supakajaoka ritaja ōrĩriṣupakirā maimaṣitiyika jia Tuṣarāte mayi'rijĩñu. Supabatirā ĩ'rāmijipiji p̄p̄ajoatirā jia kire mabaariarijĩñu”, āriwa'ri sabojayu imatiyaika Tuṣarāte jā'meika. 31 I'sia rokajitekaka ikuṣaka bojaika: “Maṣo'ia mawātaika upakajaoka aṣerāte mawātajĩñu.” Dika aṣea ika ĩṣakurikaka Tuṣarāte jā'meika tērĩwa'ribaji imatiyaika imabeyua,— Moiséte jā'meka wārōrimajire kērĩka.

32 Supa kēpakā'ā ikuṣaka Jesúre kiyi'rika:

—Rita meñu wārōrimaji. ĩ'rĩkaja kime Tuṣarā. Maki apika imabeyuka kiupaka imaki. I'supaka meñua rita sime. 33 “Aṣerāte mawātaika tērĩwa'ribaji jia Tuṣarāte mayi'ririarijĩñu. Ritaja ōrĩriṣupakirā maimaṣitiyika jia Tuṣarāte mayi'rijĩñu. Supabatirā ĩ'rāmijipiji p̄p̄ajoatirā jia kire mabaariarijĩñu. I'supakajaoka maṣo'ia

mawãtaika upakaja aþerãteoka mawãtajĩñu”, ãrĩwa'ri mibojaika imatiyaika sime. Moisés imaekakite jã'meka upakaja Tuparãte jia baawa'ri wa'iro'si ri'ia kiro'si majoeĩjiyu. I'supaka mabaaika jia ima simako'omakaja Tuparãte mayi'ririjayua, supabatirã aþerãte mawãtarijayuaoka, tẽrĩrikaja imatiyaika sime,— kire kẽrĩka.

³⁴ Jia kiyi'pakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka Jesúre kire ãrĩka:

—Yire meñua ña'mitiyuareka, “Tuparã, miyapaika upakatakaja yibaarãñu”, ãrĩwãrũrũkika mime. Kirikitaki mimatiyarika kũþajĩji mire jariwa'yua je'e,— kire kẽrĩka.

I'supaka Jesúre ãpakã'ã ã'mitiritirã, ni'i ĩrĩkaoka kire jẽrĩaberikaki mae, “Mare tẽrĩwa'ribaji õñuka kime”, ãrĩþupajoawa'ri.

“¿Maki riþarãmi kime ruku Jã'merũkika Tuparãte wã'maekaki mijareka?”, ãrĩwa'ri Jesúre nare jẽrĩaeka

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Tuparãte jiyiþupaka õrĩriwi'iarã wãrõbaraka kimaekarõ'õþi ikupaka þo'imajare kẽrĩka:

—“Jã'merũkika Tuparãte wã'maekaki§ David imaekaki riþarãmi kimarãñu”, nañu Moiséte jã'meka wãrõrimaja. ¿Yaje rita nañu ruku jee? ¿Yaje kiriþarãmitakioka kimarãñu je'e mijareka? ³⁶ I'supaka naþupajoaika simako'omakaja, kiriþarãmireka ĩþi Davidre jaika þoto, “Ñiþamakiki mime”, kireka kẽrĩka. I'supaka simamaka, David imaekaki Espĩritu Santore kire jeyobaaekapi ikupaka kio'oeka:

“Ñiþamakire ikupaka Tuparãte ãrĩka: ‘Ritaja þo'imajare jã'merimaji mimarãñu. Supa imarĩ yiritapẽ'rõtorã mirupabe. I'supaka mimarãka simamaka mimajamarãre yitẽrĩrãñu mire nayi'yaokaro'si', Tuparãte kire ãrĩka”, ãrĩwa'ri David imaekakire o'oeka.

³⁷ “Ñiþamakiki mime”, ĩþi Davidre kire ãpakã'ã, ¿yaje ruku kiriþarãmitakiji kime je'e? Davidre tẽrĩwa'ribaji kimema,— nare kẽrĩka.

Jia nare kiwãrõmaka ã'mitiritirã, rĩkimarãja torã imaekarãte jĩjimaka jarika.

“Moiséte jã'meka wãrõrimaja ikupaka ba'iaja baarijajayurã”, Jesúre ãrĩka

(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Ikupaka þo'imajare kiwãrõeka ate:

—Moiséte jã'meka wãrõrimajare baarijajayupaka mija baakoreka jia mija þupajoabe. Mija ĩabe, ikupaka nabaarijajayupaka. “Imatiyairã yija ime”, ãrĩþupajoairã imarĩ, jariooka jia jããtirã þo'imajare ĩaika wãjitãji naturirijayupaka. Supabatirã wejeñe'metãji na'ririjayupaka þoto jiaþi aþerãte nare jẽñerika nayapayupaka. ³⁹ Rẽrĩriwi'iarã nakãkaika þoto imatiyarimajare ruparõ'õrã oyiaja narupariyaparijajayupaka. Baya nabaarijajayupaka þoto i'supakajaoka imarika nayapayupaka. ⁴⁰ “Jia baairã maime”, ãrĩriþotojo, nañu upakaja baabeyurã nime. Natĩmiarãte reyataþaekarãte þakitirã, naba'irĩjia, nawi'iaoka nareka ne'marijajayupaka. I'supaka wayuoka baairãte wayuĩabeyurã imariþotojo þo'imajare ĩaika wãjitãji, ñooka Tuparãka najaiyupaka. “Tuparãte yapaika upakaja jia baairã nime”, þo'imajare ãrĩþupajoarũ ãrĩwa'ri i'supaka kika najairijayupaka. I'supaka nabaakoþeika jiamarĩa sime. I'supaka ba'iaja nabaaika wapa, wapaĩjibaraka jimarĩa ba'iaja najũarãñu. Nupaka mija baa'si jia mija þupajoabe,— Jesúre ãrĩka ritaja þo'imajare.

Tĩmite reyataþaekako wayuoka baaiko imariþotojo niñerũ ĩjikako majaroka

(Lc 21.1-4)

⁴¹ Tuparãte jiyiþupaka õrĩriwi'iarã niñerũ jããrũkia wã'tarã Jesúre rupaeka. Po'imajare niñerũ jããika kĩarijarika. Rĩkimaka ba'irĩjia rikairã rĩkimakaja niñerũ i'sikotorã jããekarã.

⁴² I'supaka nabaairõ'õrã wayuoka baaikote eyaeka. Kotĩmite reyataþaekako koimaeka.

Īpato niñerũ yabirĩjiaka i'sikotorã kojããeka. Cobrekaka simaeka imarĩ, waɓajã'rĩmarĩa simaeka koniñerũjĩka. ⁴³ Supa imarĩ kika wãrũrimajare akatirã ikupaka nare kërĩka:

—Jia mija ã'mitipe. Wayuoka baaiko imariɓotojo jia Tuɓarãro'si i'kore ĩjiyu. Rĩkimaka ba'irĩjirã ɓemajĩrã ĩjiko koime. ⁴⁴ Rĩkimakaja ba'irĩjirã ɓuri rĩkimaka niñerũ rikairã. Sakaka nijika simako'omakaja rĩkimakaja sajariwa'yu narika ruɓu. I'ko ɓuri wayuoka baaiko imariɓotojo korikaikajĩka simauɓatiji ĩjipataiko. Ba'arika kowapañjirũkia imakoɓeikaja Tuɓarãte kōjipatayu,— kika wãrũrimajare kërĩka.

13

Tuɓarãte jiyiɓupaka òrĩriwi'ia nakuyepaterãñu ãrĩwa'ri Jesúre bojaeka

(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Tuɓarãte jiyiɓupaka òrĩriwi'ia kimaekarò'òɓi kiporika ɓoto ikupaka ĩrĩka kika wãrũrimajire kire ãrĩka:

—Miabe wãròrimaji. Jiitaka sime i'sia wi'ia. Jia jo'bari'o àtakaka baaeka sime,— Jesúre kërĩka.

² I'supaka kēɓakã'ã ã'mitiriwa'ri, ikupaka Jesúre kire yi'rika:

—Maekaka jiiwi'i samija ĩaika simako'omakaja, ñamajĩ ɓo'imajare kuyepaterũkia sime. Supa imarĩ ika wi'ia kaka ãta ĩ'ɓari'o tuaɓeɓeka ɓeyubesarãka, saririɓatarãka simamaka,— nare kërĩka.

“Ritatojo wejea ririrã baarãka ruɓu ikupaka simarãñu”, Jesúre ãrĩka

(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ I'sia be'erò'ò Olivos wãmeika ĩmimaɓemarã eyatirã Jesúre ruɓaeka. I'sia ĩmima wãjitãji ñoakuri ɓañakarã Tuɓarãte jiyiɓupaka òrĩriwi'ia imaeka. Pedro, Santiago, Juan, Andrépitiyika Jesús ɓò'irã na'rika naro'siji kire jërĩaokaro'si.

⁴ —Mibojaika, ¿marãpate i'supaka simarãñu? I'supaka simarũki ruɓu, ¿dako yija ĩaũ'murãñu ruku?— kire narĩka.

⁵ I'supaka naɓakã'ã, ikupaka nare kiyi'rika:

—Jia mija ɓupajoabe aɓerãte mijare ɓakikoreka. ⁶ Mija ĩabe. “ɓo'imajare yijã'meokaro'si Tuɓarãte ɓũataekaki ñime”, ãɓaraka rĩkimarãja ɓakirimajare eyarãñu. I'supaka baawa'ri rĩkimarãja ɓo'imajare naɓakirãñu.

⁷ Mija koyikurirã imarãñurãte jĩrĩrãka ã'mitiritirã, mija kĩkia'si. Aɓewejeakarãre ɓitã'mua jërãta'arãka ã'mitiritirã, mija kĩkia'sioka. I'supaka simarijarirãka imariɓotojo ñojimarĩtaka riribesarãka ritatojo wejea ruɓu. ⁸ ĩrãtata jĩrĩrãñurã aɓetataka. Supabatirã ĩrãka'ireka imarã, aɓeka'ireka imarãɓitiyika jĩrĩrãñurã. ĩrãrikò'rĩmatorã ka'ia iyirãka. Supabatirã ba'arika ɓupakã'ã, ba'arimarĩa ɓo'imajare jarirãñu. I'supaka jũairã imariɓotojo satërĩwa'ribaji najũarijarirãñu ruɓu.

⁹ Rakajekaja mija imabe. Mijare ñi'atirã ĩɓarimarã ɓò'irã mijare ne'ewa'rirãñu. Supabatirã rërĩriwi'itòsiarã mijare naɓajeriwã'imarĩrãñu. Yire ã'mitiriɓeairã mija imamaka, ĩɓarimarã wãjitãji mijare narĩkamarirũjerãñu. Na'mitirirãka wãjitãji yirika nare bojabaraka, “Jesúre ã'mitiriɓeairã yija ime”, mija ãrĩrãñu. ¹⁰ Ritatojo wejea ririrã baarãka ruɓu ritaja ɓo'imajare yirika bojaɓatarũkia simarãñu. ¹¹ Mijare ñi'atirã ĩɓarimarã wãjitãji mijare ne'ewa'ɓakã'ã, kĩkiwa'ri “¿Marãkã'ã nare mayi'rirãñu?”, ãrĩɓupajoabekaja mija imabe. Mija ãrĩrũkirò'òjĩte eyarãka ɓoto “Ikupaka nare yija ãrĩrãñu”, ãrĩɓupajoairã mija imaokaro'si Espĩritu Santore mijare jeyobaarãñu. I'supaka mijare kijeyobaarãka simamaka, ikiɓi ãrĩwa'ri jia nare mija yi'riwãrũrãñu, mija òñu upakaja mija ɓupajoikaɓimarĩa,— nare kërĩka.

¹² Ate nare kërĩka:

—Yire yi'yurãte ikupaka nabaarãñu. ĩrĩka makarã imariɓotojo yire yi'riɓarea ĩrĩkate nañi'arũjerãñu kire najããokaro'si. Supabatirã yire yi'yurã nimamaka naɓakijji kimakarãte jããrũjerãki. I'supakajaoka yire yi'yurãte ã'mijãwa'ri naɓakiarã majamarã

jaritirã namakarãja nare jããrũjerãñurã. ¹³ Yire ã'mitiripẽairã mija imamaka ñawa'ri, ritaja ðo'imajare mijare ã'mijãrãñu. I'supaka simako'omakaja yire yi'ririja'atabeyurãte takaja ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rirũkirã nimakoþeikareka Tuþarãte nare wayuñarãñu.

¹⁴ Tuþarãte bojañjirimaji imaekakite o'oeka upakaja “Í'rãrĩmi Tuþarãte jiyipupaka õrĩriwi'iarã ï'rĩka ba'iaja baarimaji kimarũkimatorãja kimarãka mija ñarãñu.” (Yi'i Marcos ika þapera yo'oika ñarãñurã, jia samija õrĩwãrũbe).^{*} Tuþarãte yaþaberitiyaika kibaarãka þoto Tuþarãte jiyipupaka õrĩriwi'ia ba'iaja kijarirũjerãñu. I'supaka simarãka ñawa'ri, ñojimarñji Judea ka'iarã imarãte þusiarã ru'rimirĩrãkareka jia naro'si simarãñu. ¹⁵ Kiwi'i þemarã imarãki toþi ruitirã, kiba'irĩjia e'erĩ kiwi'iarã kãkabekaja ñojimarñji kiru'rirũ. ¹⁶ Rioa ba'irabebarakã imarãkioka, wi'iarã ima kicamisa þemaþi kijããrijayuto e'erĩ kiþe'riberijĩñu. ¹⁷ Rõmijã yata imarãñurãro'si ka'wisika simarãñu naru'yaokaro'si. Ûþubaka me'rãka rikarãñurãro'sioka i'supakaja simarãñu. ¹⁸ Þu'ejẽ'rãka simarãka þoto i'supaka simakoreka Tuþarãte mija jẽñeþe. ¹⁹ I'supaka simarãka þoto ba'itakaja ritaja ðo'imajare jũarãñu. Tuþarãte wejea þo'ijiaekarãja ba'iaja najũarijarika þemawa'ribaji ba'iaja ðo'imajare jũarãñu i'sia þoto. I'supaka simarãka be'erõ'õþi þuri aþekurioka i'supaka imarũkiaro'si marĩa simarãñu mae. ²⁰ I'supaka simako'omakaja “Ñoitakaja i'supaka jũabaraka nima'si, i'tojĩrãja simarũ”, Tuþarãte ãrĩrũkimarĩa simarikareka ritaja, ï'rĩkaoka jariwa'ririmarñja ðo'imajare þurijããeka. I'supaka imarũkia simako'omakaja kiwã'maekarãte wayuñawa'ri ñoitakamarñja i'supaka kimarũjerãñu.

²¹ “Mija ñabe õ'õrã Cristore ime”, ï'rĩka mijare ãrĩþakikoþerãkite mija ã'mitiripẽa'si. Aþika ãrĩkaki, “Mija ñabe õ'õrã kime Mesías, Jã'merũkika Tuþarãte wã'maekaki kime”, mijare ãrĩrãkitekoka mija yi'ria'si. ²² Rĩkimarãja þakirimajare eyarãñu. Í'rãrimarã “Yi'i imaki Jã'merũkika Tuþarãte wã'maekaki”, ãrĩrãñurã. Aþerã imarãñurã “Yi'i imaki Tuþarãro'si bojañjirimaji”, ãñurã. Suþabatirã ðo'imajare þakiokaro'si niakoribeyua nare baabearãñurã. Tuþarãte wã'maekarã þariji nare ã'mitiripẽarika yaþawa'ri, i'supaka nabaakoþerãñu. ²³ Jia õrĩwãrũtirã, “I'supaka simarãka”, mija õrĩrã ikupaka mijare ñañu. Suþa imarĩ rakajekaja mija imabe.

*Po'imaja Ma'mire þe'rietarũkiakaka
(Mt 24.29-35,42-44; Lc 21.25-36)*

²⁴ Ba'iaja ðo'imajare jũarãka be'erõ'õ aiyate ñamita'rirãñu. Ñamikakioka yaaboabesarãki. ²⁵ Tã'þia ña'rĩrãka. Ritaja wejeþemareka ima Tuþarãte rĩ'merũjerãñu. ²⁶ I'supaka simarãka þotojĩ ritaja Po'imaja Ma'mire niarãñu ate. Oko ùmakaka watoþekapi jia yaaboaika, suþabatirã tẽrĩwa'ribaji yirikapi yi'tarãñu. ²⁷ Tuþarãte imarõ'õkarã ángelrãkare yipũatarãñu yiwã'maekarãte narẽaokaro'si. I'supaka nare yijã'memaka ritatojo wejeareka ðo'imaja ima upatataja rẽarĩ naþibirãñu.

²⁸ Higuera wãmeika õterikiakaka þupajoabaraka mijare yiwãrõerã baayu mae. Higuera ritajũkia saþũñua so'aika ñatirã, “Kũþajĩ sajariwa'yu ijijẽ'rãka seyarũkia”, marĩwãrũyu. ²⁹ Suþa imarĩ yibojaika upakaja simaũ'murãka þoto, “Kũþajĩ sajariwa'yu Po'imaja Ma'mire etarũkia”, mija ãrĩwãrũrãñu mae. ³⁰ Rita sime ika mijare yibojaika. Yibojaika upakaja simarãka þoto ï'rãrimarã maekaka imarãte õñia imarãñu rupu. ³¹ Ika ka'ia, wejeþemaoka ririrũki oyiaja sime. I'supaka simako'omakaja yirika† þuri ririrũkimarĩa sime.

³² Maki õrĩbeyuka yetarũkirĩmikaka. Mabo'ikakurirã imarã ángelrãkaoka õrĩbeyurã. Yi'i, Tuþarã Maki imariþotojo ñorĩbeyuoka yi'i. Maþaki Tuþarã ï'rĩkaja õñuka yetarũkirĩmikaka.

³³ I'supaka simamaka õrĩweitikaja mija imabe. Sõrĩbeyurã imarĩ, rakajekaja mija imarijape. ³⁴ Jia mija ã'mitipe, ika bojawãrõrikapi mijare yibojaerã baaika: Í'rĩka wi'iba'ipi imaekaki. Turitaparĩ ke'rika þoto, kiro'si ba'irabeñjirimajare wi'ia kĩarĩrũjeka.

* **13:14** Esta advertencia es del escritor, Marcos. No es lo que dijo Jesús. † **13:31** El mensaje de Jesús

Ke'rirã baaeka ruþu “Ika mija ba'iraberika imarãka”, nare kërïka. Koþereka tuer-imaji “Yire ta'abaraka, õ'õrãja wi'ia ïarïþaraka mimabe”, kire kërïka. ³⁵ Kiuþakaja ya'rirãñu yiro'sioka. Suþa imarï jia yire ta'abaraka mija imabe, yi'tarũkia mija õrïbeyua simamaka. “Na'irã, ñami ñe'metãji, karaka akarãka þotojï, wãrïrika ru'ara'arãka þoto, i'tojïte ki'tarãñu”, yireka ãrïwãrũbeyurã mija ime. ³⁶ Ikuþarõ'õþiji etatirã, “¿Dako baaerã mija kãñu, yiyapaika uþaka baabekaja?”, mijare ñarïkoreka, rakajekaja mija imarijape. ³⁷ Mijaro'sitakamarïa ikuþaka yibojaweyu ritaja þo'imajaro'si. Jia imatikaja yire ta'atikaja mija imarijape,— nare kërïka.

14

*“¿Marãkã'ã marïjïkareka Jesúre majããrũjejïñu ruku?”, ãþaraka najaibu'aeka
(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)*

¹ Topi mae, ïþarïmi sajariwa'rika Pascua baya ruþu. Levadura rukeberika þan naba'aribaya simaeka. I'sia þoto þo'imajare õrïbeyuju Jesúre ñi'arika kurarãka ïþarimarãre þakatarikoþeka, Moiséte jã'meka wãrõrimajapitiyika. “¿Dikaþi kire okabaatirã kire majããrũjejïñu?”, ãþaraka najaibu'aeka. ² Ikuþaka ï'rãrimakire ãrïka:

—Pascua baya simarãka þoto Jesúre mañi'ajïkareka, jimarïa þo'imajare boebarijïñu. Boebariwa'ri ba'iaja nabaajïkareka, marãkã'ã baatirã nare mokajããwãrũberijïñu. Suþa imarï Pascua baya simarãka þoto, kire mañi'aberijïñu ruþu,— narïka.

*Rõmore Jesús ruþuko'a þemarã ruþuko'awearũkia yo'yekako
(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)*

³ I'sia ruþubaji þañaka Betania wejearã kimaeka þotojï, Simón kãmia rabaeka mirãki wi'iarã Jesúre imaeka. Torã ba'abaraka nimaeka þoto ï'rãko rõmore naþõ'irã eyaeka, ãta alabastro wãmeikakaka jotoa baaeka rikatirã. Satõsiareka nardo wãmeika iyebaka imaeka jia jiijïsiakaka. Suþabatirãoka waþajã'rïtakakaka simaeka. Alabastrojotoku'rea þeþaru'ataturã Jesús ruþuko'arã iyebaka koyo'yeka kire jiyiþuþayeewa'ri. ⁴ I'suþaka kire kobaamaka ïatirã, jimarïa ï'rãrimarãre kore boebarika. I'suþaka imawa'ri,

—¿Dako baaerã kiruþuko'arã iyebaka koyo'yeyu? Waþuju sakowe'weþateyu. ⁵ I'sia iyebaka trescientos denario rõ'õjïrã waþajã'rïa sime. Sawapa tõþotirã wayuoka baairãte kojïjiri imakoþeyu,— ãþaraka ï'rãrimarãre jaibu'aeka natiyiaja.

I'suþaka ãþaraka kore najaiyuyeka.

⁶ I'suþaka naþakã'ã, ikuþaka Jesúre nare ãrïka:

—Koimaparũ. Jia yire baawa'ri i'suþaka kobaayu. ⁷ Mija watoþekarã imajïþarũkirã nime wayuoka baairã. Suþa imarï mija yaþarãka þotojo nare mija jeyobaarijarijïñu. Yi'ï þuri mijaka imajïþabesarãki. ⁸ Iko þuri koþuþaka kore jiyuika uþakaja jia yire baaiko. Yireyarũki ruþu iyebaka jia jiijïsia yire koyo'yeyu. Yire nayayerũkia þuþajoaweiko uþaka i'suþaka yire kobaayu. ⁹ Rita ika mijare yibojayu. Ritaja wejeareka Tuþarãrika wãrõbaraka, jia yire kobaeka mirãka þo'imajare bojarijarirãñu. Suþa imarï jia kobaeka þuþajoabaraka, kore naye'kariribesarãñu,— nare kërïka.

*Jesúre nañi'aokaro'si karerõ'õþi Judare kire bojajããeka
(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)*

¹⁰ Torãjïrã mae kurarãka ïþarimarãka jairi Judas Iscariotere a'rika. Jesúka wãrũrimaja ï'þoũ'þuarãe'eariakamarãkaki imaki kimaeka. “Jesúre mija ñi'aokaro'si, kimarõ'õrã mijare ye'ewa'rirãñu”, nare kërïka. ¹¹ I'suþaka nare kibojamaka ã'mitiritirã, jïjimaka najarika. I'suþaka jariwa'ri,

—Niñerũ mire yija ïjirãñu,— kire narïka.

Suþa imarï “Po'imajamatorã Jesúre nañi'aerã, ¿marãkã'ã nare yibaarũjerãñu ruku?”, Judare ãrïþuþajoaũ'mueka.

*Jesúre piyia ba'aekakaka**(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)*

¹² Pascua baya ũ'muroyikarĩmi levadura rukeberika pan naba'aribaya seyaeka. I'sirĩmi oveja makarāka jāātirā naba'aroyika. Egiptoka'iarā nañekiarāte imaeka poto Tuparāte nare tāāeka pūpajoabaraka i'supaka nabaaroyika. Supa imarĩ kika wārūrimajare ikupaka kire jērĩaeka:

—¿No'orā ba'arika baaweirĩ yija a'ririka miyapayu, Pascua baya poto maba'arũkia?— kire narĩka.

¹³ Topi ĩ'parā kika wārūrimajare pūataweibaraka ikupaka nare kērĩka:

—Wejearā mija eyarāka poto torā ĩ'rĩka jotoapi okoa kōkewa'yukate mija ĩatōporāñu. Kibe'erō'ō mija a'pe. ¹⁴ Kibe'erō'ō a'ritirā, wi'iarā kikākarāñurō'ō ĩatirā, ikupaka āparaka saba'ipite mija jērĩabe: “Yijare wārōrimaji ikupaka ārĩko'oka: ‘¿No'orā sime yika wārūrimajaka, Pascua baya poto ba'arũkia nabaaweirũkirō'ō?’, kērĩko'o”, mija āpe.

¹⁵ I'supaka mija āpakā'ā ā'mitiritirā, ĩmipē'rōtorā ima kuraraka jo'barō'ōjite mijare kibearāñu. Kopakaja najietikarō'ō simarāñu. Supa imarĩ i'sia kurarakarā maba'arũkia mija baaweibe,— nare kērĩka.

¹⁶ I'supaka nare kērĩka be'erō'ō, torā na'rika. Torā eyatirā Jesúre nare bojaeka upakaja simamaka niaeka. Torā Pascua bayarĩmi naba'arũkia nabaeka mae.

¹⁷ Rā'iwa'ri neiṣupurō'ō sajarika poto Jesúre torā eyaeka kika wārūrimaja, ĩ'poũ'puarāe'earirakamarā kika imaroyikarāpitiyika. ¹⁸ Naka ba'abaraka ikupaka nare kibojaeka:

—Mija ā'mitipe. Rita mijare yibojayu mae. Mawatopekarā ĩ'rĩka imaki maka ba'aripotojo, yimajāmarāre yire ñi'aokaro'si yire bojajāārũkika,— nare kērĩka.

¹⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ba'iaja naṣuparika. Topi mae nimarakamakiji ikupaka kire āparaka najērĩaũ'mueka:

—¿Yi'imarĩka i'supaka baarāki ruku?— āparaka kire najērĩaeka.

²⁰ Topi mae ikupaka nare kiyi'rika:

—ĩ'poũ'puarāe'earirakamaki seroarā yika pan ñu'aba'airākaki kime. ²¹ Tuparā majaropũñurā sabojaika upakaja simaerā baayu yiro'si. Po'imaja Ma'mi ñime. Yire ñi'atirā po'imajare yire jāārāñu. “Aperāte kire ñi'arũ”, ārĩwa'ri yire bojajāārāki puri, jimarĩa ba'iaja jūarāki. I'supaka simamaka imaberiri kimakopeka,— nare kērĩka.

²² Ba'abaraka nimekā'āja pan Jesúre e'eka. Sarikatirā, “Jia mibaayu Tuparā”, kērĩka. I'supaka ārĩtirā sañakatarutirā nare sakĩjika.

—Āja'a, samija ba'abe. Ika pan kopakaja yi'po'ia sime,— nare kērĩka.

²³⁻²⁴ Topi ate ko'a ke'eka. Sarikatirā, “Jia mibaayu Tuparā”, kērĩka. I'supaka ārĩtirā nare sakĩjika. Supa imarĩ nimarakamakiji sanukueka be'erō'ō ikupaka nare kērĩka:

—Ika iyaokoa kopakaja yiriwea sime. Riweajurubaraka yireyarākapi ārĩwa'ri rĩkimarāre Tuparāte tāārāñu. I'supaka yireyamaka ĩatirā, “Ba'iaja naba aika yijũjerāñu”, Tuparāte ārĩka upakaja kibaarāñu mae. ²⁵ Rita mijare ñañu mae, Tuparāte yire jā'merũjerũkia seyabeyukaji iyaokoa mijaka ukuokaro'simarĩa ñime. Yijā'meũ'murāñurĩmi seyarāka poto puri, aṣeupaka, mamaka iyaokoa yukurāñu mae,— nare kērĩka.

“ Jesúre ōrĩbeyuka yi'i, yireka merĩrāñu”, Pedrote kērĩka

(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

²⁶ Supa imarĩ Tuparā baya koyaweatirā Olivos wāmeika ṣusiarā na'rika. ²⁷ Torā na'rika poto ikupaka nare kērĩka:

—Yire ā'mitiripēairā imaripotojo yire mija ja'atarāñu. Supa imarĩ yire ja'atawa'ri rakakaja mija piṣipaterāñu. Tuparā majaropũñurā āñu upakaja simarāñu. Ā'mitirikōrĩ je'e: “Oveja ĩarĩrĩrimajire yijāārāñu. I'supaka yibaamaka kioveja ru'riṣatarāka”, ārĩwa'ri

sabojayu. ²⁸ Supa imarĩ yire najããko'omakaja õñia yijaripe'rirãñu. I'supaka imatirã mija ruþubaji Galileaka'iarã yeyarãñu. Supabatirã torã mijare ye'etorirãñu,— nare kërĩka.

²⁹ I'supaka kēpakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka Pedrote kire ãrĩka:

—Aþerã þuri nimirakamakiji mire ja'atarãñurã je'e. Yi'i þuri mire ja'atabesarãki,— kire kërĩka.

³⁰ I'supaka kēpakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka Jesúre kire ãrĩka:

—Rita mire ñañu. Ire ñamiji karaka ñ'pakuri akaerã baarãka ruþubaji, maekarakakuri, “Jesúre õrĩbeyuka yi'i”, nare merĩrãñu,— Pedrote kërĩka.

³¹ I'supaka Jesúre kire ãrĩko'omakaja, ikupaka Pedrote kire ãrĩka:

—Jëno'otaka, “Mire ñorĩbeyu”, ãrĩbesarãki yi'i. Mikaja reyarũkika þariji ñima simamaka, “Jesúre õrĩbeyuka yi'i”, ñarĩbesarãñu,— Pedrote kire ãrĩka.

Pedrote ãrĩka upaka oyiaja ñ'rĩka upakaja narĩka aþerãoka.

Getsemaní wãmeirõ'õrã Tuparãka jairĩ Jesúre a'rika
(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)

³² Toþi mae Getsemaní wãmeirõ'õrã na'rika. Torã eyatirã kika imaekarãre ikupaka kërĩka:

—I'torã Tuparãka jairĩ ya'yu. Õ'õrãja mija ruþabe ruþu,— nare kërĩka.

³³ Torãjĩrã Pedro, Santiago supabatirã Juanre, kika ke'ewa'rika. Torã na'ririjayukã'ãja jimarĩ kiwayuþi'riũ'mueka. ³⁴ I'supaka imawa'ri ikupaka nare kërĩka:

—Yiþupakapi yiwayuþi'ritiyayu “Reyatiyaerã yibaayu”, ãñurõ'õjĩrã. Õ'õrã mija tuibe ruþu. Kãpekaja yire mija ta'abe,— nare kërĩka.

³⁵ Supabatirã ñoakuripañakarã ke'rika. Torã eyatirã ka'iarã mo'ipãñatirã, Tuparãka kijaika ba'iaja ã'mika jũarika yapaberikopewa'ri. ³⁶ Kika jaibaraka ikupaka kire kërĩka:

—A'bi, ritaja baawãrũiki mime. Supa imarĩ yire najããkoreka, yire mijeyobaarika yiyapayu. I'supaka mire yijẽñeko'omakaja yiyapaika upakamarĩa mibaakoþejĩkaoka marã imabeyua. Miyapaika upakaja simarũ,— Tuparãte kërĩka.

³⁷ Tuparãka jaiweatirã kipe'riwa'rika maekarakamarãte imaekarõ'õrã. Kãrĩrikarekaja nosika þotojĩ naþõ'irã keyaeka. I'supaka nimamaka ñatirã, ikupaka Pedrote kërĩka:

—¿Simón, dako baaerã mikãñu? ¿I'rãkuri aiyajerã rõ'õjĩrãjĩkaja kãpekaja imaberijĩka mime bai je'e? ³⁸ Rakajekaja Tuparãte jẽñebaraka mija imabe, ba'iaja mija baakoreka. “Tuparãte yapaika upakaja yija baarãñu”, ãñurã imariþotojo, mija þo'iaþi þuri samija rakajepããwãrũbeyu. Supa imarĩ Tuparãte yapaika upakaja mija baawãrũbeyu,— nare kërĩka.

³⁹ I'supaka nare ãrĩweatirã Tuparãka jairĩ ke'rika ate. Mamarĩ kire kijẽñeka upakajaoka kire kërĩka ate. ⁴⁰ I'supaka baaweatirã kijeyomarã þõ'irã kipe'riwa'rika. Jimarĩa õõmaka nare baaeka simamaka kãrĩkarã nimaeka. I'supaka nimaekarõ'õrã naþõ'irã keyamaka, tũrũtirã kiruþu ni'yopi'rika. Supa imarĩ marãkã'ã kire ãrĩwãrũberijĩñurã nimaeka.

⁴¹ Supa nimekã'ãja Tuparãka jairĩ ke'rika ate. I'sia be'erõ'õ naþõ'irã etatirã,

—¿I'supakaja kãþarakaja mija imañuju ruþu? Kopakaja yire nañi'arijẽ'rãka seyayu mae. Po'imaja Ma'mite nañi'aokaro'si bojajããrimajire kopakaja etayuju mae. Ba'iaja baarimajare yire kiñi'arũjerã baayu. ⁴² Mija mi'mibe. Dajoa kire matoyari,— kika wãrũrimajare kërĩka.

Jesúre nañi'aeka majaroka
(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴³ I'supaka Jesúre jaiyuju Judare etaeka. Jesúka wãrũrimaji ñ'poũ'puarãe'earirakamarãkaki Judare imaeka. Rĩkimarãja þo'imajare i'taeka kika. Sara, yapua rikabaraka Jesúre ñi'arĩ ni'taeka. Kurarãka ñparimarã, Moiséte jã'meka wãrõrimaja, supabatirã judiorãka ñparimarãre þũataekarã nimaeka. ⁴⁴ “Ikupaka kire yibaarãñu”, ãrĩwa'ri Judare nare bojatikarã nimaeka.

—Jesúre mija ĩawārũokaro'si u'surikaꝑi kire yijẽnerãñu. I'supaka yibaarãka be'erõ'õ kire ñi'atirã jia kire mija ĩarĩrĩwa'ꝑe,— nare kẽrĩka.

⁴⁵ I'supaka nare kẽrĩweaeka be'erõ'õ Jesús põ'irã eyatirã ikupaka kire kẽrĩka:

—¿Yaje mime wãrõrimaji?—

I'supaka kire ãrĩtirã kire kiu'sueka. ⁴⁶ I'supaka kibaamaka ĩatirã, Jesúre nañi'aeka.

⁴⁷ I'supaka kire nabaamaka ĩatirã, Jesús wã'tarã rĩkamarikaki sara baiwararĩ ke'etaeka. Saꝑi kurarãka ĩꝑamaki imatiyaiki ba'irabeĩjirimaji ã'mua kitoakõrõtaeka.

⁴⁸ —¿Dako baaerã sara, yaꝑuapitiyika yire ñi'arĩ mija i'tayu? ¿Karee'erimajire ñi'arirokaꝑi yire mija ñi'arĩꝑakatayu bai? ⁴⁹ ĩ'rãrĩmi jariwa'ririmarĩaja mija watoꝑekarã Tuparãte jiyĩꝑupaka õrĩriwi'iaeka mijare wãrõbaraka ñimaroyi. Torã ñimarijarapaka ꝑoto yire ñi'arĩ mija etaberape ruꝑu. Yire mija ñi'aika, Tuparã majaroꝑũñurã sabojaika upakaja sime yiro'si,— Jesúre nare ãrĩka.

⁵⁰ Supa imarĩ kire nañi'amaka ĩatirã, kika wãrũrimajare nimaupatiji kire ru'ritapawa'rika. ⁵¹ Kire ne'ewa'rika ꝑoto ĩ'rĩka bikirimaji kibe'erõ'õꝑi a'ririJarikaki. Sayapãijĩka takaja wã'ojĩ'atirã kimaeka. Kibe'erõ'õ ke'ririJarika ꝑoto torã imaekarãte kire ñi'ape'rotaeka. ⁵² I'supaka kire baakoꝑewa'ri kisayapãitakaja kireka naba'itatamaka, dakomarĩaja kiru'riwa'rika.

*Judiotatarã ĩparimarã imatiyaitata imaekarã, “Oka mireka ima”, Jesúre narĩka
(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55,63-71; Jn 18.12-14,19-24)*

⁵³ Supabatirã kurarãka ĩꝑamaki imatiyaiki imaekaki wi'iarã Jesúre ne'ewa'rika. Kire ne'eeyaeka ꝑoto kurarãka ĩparimarãre nimaupatiji torã rẽrĩka. Moiséte jã'meka wãrõrimaja, supabatirã judiorãka ĩparimarãoka rẽrĩkarã.* ⁵⁴ I'supaka nabaeka ꝑoto Pedrore ñoakurĩpi a'ririJarapaka kurarãka ĩꝑamaki imatiyaiki wi'i ꝑõteta'teka imaekarõ'õrã keyaeka. Torã kãkatirã Tuparãte jiyĩꝑupaka õrĩriwi'ia tuerimajaka kipekajũrĩrupaeka.

⁵⁵ I'supaka simaeka ꝑoto kurarãka ĩparimarã, supabatirã judiotatarã ĩparimarã imatiyaitataoka “¿Dakoꝑi Jesúre majããrũjeĩñu?”, ãrĩwa'ri jaibu'abaraka nimaeka. Supa imarĩ “Ikupaka ba'iaja Jesúre baarape”, ãrĩwa'ri bojarũkirãte nayapakoꝑeka. I'supaka nayapaeka simako'omakaja ba'iaja oka kireka imaeka natõꝑoberika. ⁵⁶ “Ika ba'iaja Jesúre baarape”, rĩkimarãja narĩꝑakiko'omakaja ĩ'rĩkate bojaeka upakamarĩa nabo-jakoꝑeka. ⁵⁷⁻⁵⁸ ĩ'rãrimarã mi'mirĩkatirã imabeyuapiji ikupaka ãparaka kire nokabaeka:

—“Tuparãte jiyĩꝑupaka õrĩriwi'ia ꝑo'imajare baaeka yĩꝑoapaterãñu. I'supaka simako'omakaja maekakarĩmi be'erõ'õjo ate sayibaarãñu, ꝑo'imajare baaekamarĩa”, Jesúre ãpakã'ã yija ã'mitirape,— narĩka.

⁵⁹ I'supaka bojarĩꝑotojo ĩ'rĩka upakamarĩa rukubaka oyiaja nabojarapakoꝑeka ruꝑu.

⁶⁰ Supa imarĩ kurarãka ĩꝑamaki imatiyaiki nimaupati wãjitãji mi'mirĩkatirã ikupaka Jesúre kijẽrãeka:

—¿Dako baaerã nare miokae'eberitiyayu je'e? ¿Dakoꝑi ãrĩwa'ri i'supaka tĩmarĩtakaja mire nokabaayu je'e?— kurarãka ĩꝑamakire kire ãrĩka.

⁶¹ I'supaka kẽrĩko'omakaja Jesúre kire okae'eberika. I'supaka kimekã'ãja ikupaka kurarãka ĩꝑamakite kire jẽrãeka ate:

—¿Mi'iji bai mime Jã'merũkika Kiwã'maekaki,† Tuparã Maki?— kire kẽrĩka.

⁶² I'supaka kire kẽpakã'ã ikupaka Jesúre kire yi'rika mae:

—Ãã, yi'iji ñime. Supabatirã ñamajĩ Tuparã põ'i ritapẽ'rõtorã Po'imaja Ma'mite ruꝑamaka mija ĩarãñu. Supabatirã ĩmĩpi oko ũmaka watoꝑekaꝑi yiruirã'amakaoka mija ĩarãñu,— kire kẽrĩka.

* **14:53** La Junta Suprema (Sanedrín) de líderes judíos que gobernaba asuntos religiosos. † **14:61** Mesías

⁶³ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, boebariwa'ri kiōñu upakaja kijariroaka pemakato kurarāka ipamakire baibebataeka. “Tuṣarā upakaja ñime’, kēñu ruku”, āriwa'ri i'supaka kibaaeka. I'supaka baawa'ri ikupaka aṣerā iparimarāre kērīka:

—Dika ba'iaja baaike kime aṣerāte āriūkia jariwa'ribeyua mae, kopakaja ritaja ba'iaja kēñua morīwārūṣatayu. ⁶⁴ Mijaoka ā'mitiriko'orā ba'iaja Tuṣarāreka kijaiko'a. Suṣa imarī ħmarākā'ā kire mabaarāñu je'e mijareka?— āriwa'ri kijērīaeka kīṣarimarā jeyomarā imaekarāte.

I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā,

—Oka ba'iaja kiro'si ima simamaka jāārikaja sime kire, — nimirakamakiji narīṣataeka.

⁶⁵ Suṣabatirā ī'rārimarā Jesúre rijo'katapatebaraka kiñakoa ṣi'ṣetātetirā kire naṣajeka. Kire ṣajebarakā ikupaka kire najērīaroyika:

—ħMaki mire ṣajeiki? Karemarīa Tuṣarāte mire bojarākareka, “Iki yire ṣajeko'oka”, merīrāñu,— kire narīwā'imarīka.

Kire e'ewa'ṣaraka Tuṣarāte jiyiṣupaka ōriwi'ia tuerimajaoka kiṣema ṣajerijarīkarā.

*“Jesúre ōribeyuka yi'i”, Pedrote ārikarō'ō
(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18,25-29)*

⁶⁶ I'supaka ba'iaja Jesúre baabaraka wi'itōsīarā nimaeka ṣoto ṣēterāja Pedrote imaeka ruṣu. Torā kimaeka ṣoto kurarāka ipamaki imatiyaikiro'si ba'iraberirōmore kiṣō'irā etaeka. ⁶⁷ Pedrote ṣekaō'to wā'tarā jūrīruṣamaka īatirā, ñoaka kire koyoirīkaeka. Toṣi ikupaka kire kōrika:

—Mi'ioaka Jesús Nazaretkakika turīroyirapaki mime,— kire kōrika.

⁶⁸ I'supaka kire kōpakā'ā, ikupaka kore kiyi'rika:

—I'supaka meñua ōribeyuka yi'i, mijaikaoka ā'mitiriwārūbeyuka yi'i,— kore kērīka.

I'supaka kore āriweatirā, kopereka imaekarō'ōṣi kiṣoriwa'rika ṣoto karaka akaeka.

⁶⁹ Toṣi ate kire īatōṣotirā ikupaka torā imaekarāte kōrika:

—Īī imaki Jesúka wārūrimajakakijioka kime,— nare kōrika.

⁷⁰ I'supaka kōpakā'ā “Kika wārūrimajimarīki yi'i”, Pedrote ārika ate. Ñoapañaka imatirā ate torā imaekarāte ikupaka kire ārika:

—Mi'ioaka naka imaekaki, Galileakaki mime je'e aṣeyari,— kire narīka.†

⁷¹ I'supaka naṣakā'ā ikupaka nare kiyi'rika:

—I'supaka mija añukate ōriberitiyaiki're yi'i! Waṣuju yiṣakijīkareka ba'iaja Tuṣarāte yire baajīñu,— kērīka.

⁷² I'supaka kēñukā'āja ate karaka akaeka. Sakamaka ā'mitiritirā, Jesúre kire bojaeka kiṣupakarā kire ña'rījāirarika, “Īṣakuri karaka akaerā baarāka ruṣu maekarakakuri, 'Jesúre ōribeyuka yi'i', merīrāñu.” I'supaka Jesúre ārika kire ña'rījāirapakā'ā, jimarīa Pedrote orika.

15

*Pilato ṣō'irā Jesúre ne'eeyaeka
(Mt 27.1-2,11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)*

¹ Suṣabatirā aṣerīmi bikitojo iparimarā imatiyarimaja nimaupatiji rērīkarā ate. Kurarāka ipamarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, suṣabatirā judiorāka iparimarāoka torā nimaeka. Rērītirā “Ikupaka Jesúre mabaajīñu”, āṣaraka najaiṣu'aeka. Toṣi mae, Jesús ṣitaka ṣi'ṣetirā Pilato ṣō'irā kire ne'ewa'rika. ² Kiṣō'irā kire ne'eeyaeka ṣoto ikupaka Pilatore kire jērīaeka:

—ħMi'i bai judiōtatarā ipamaki?— kire kērīka.

I'supaka kire kēpakā'ā, ikupaka Jesúre kire ārika:

† **14:70** Por el acento de Pedro, adivinaron que él era de Galilea. Todos los discípulos de Jesús eran de Galilea menos Judas.

—Mi'iji añuka i'supaka,— kire kērīka.*

³Supabatirā kurarāka ĩpamarā rīkimaka ba'iaja Pilato wājītāji Jesúre nokabaaeka. ⁴Supa imarī ikupaka Pilatore kire jērīaeka ate:

—¿Dako baaerā miokae'eberitiyayu je'e? ¿Ritaja mire nokabaaika mia'mitiribeyu bai je'e?— kire kērīka.

⁵I'supaka kire kērīko'omakaja Jesúre okae'ebrika ruðu. Kiokae'ebepakā'ā ĩawa'ri, i'supaka imaekakite ĩakoriberiroyikaki imarī, marākā'ā ārīberijīka Pilatore jarika.

“Jesúre najāāparū”, narīkakaka
(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38–19.16)

⁶Īrākuri wejejē'rā rakakaja Pascua baya simaroyika poto ĩrīka wēkomaka imariwi'iarā imakite Pilatore poataroyika. I'supaka kibaaroyika simamaka ĩrīka sareka imaekakite kipoatarika po'imajare yapaeka. ⁷I'supaka nabaaeka poto wēkomaka imariwi'iarā Barrabásre imaeka kika ba'iaja baaekarāpitiyika. Roma ĩpamakire yi'riberiwari tokarā surararākaka ĩparaka po'imajare jāēka mirāki kimaeka. ⁸Supa imarī rīkimarāja eyaekarā ikupaka Pilatore narīka:

—Mibaarijariroyika upakaja, ĩrīkate mipoatarika yija yapayu,— kire narīka.

⁹I'supaka kire napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—¿Makire yipoatarika mija yapayu? ¿Yaje judíotatarā ĩpamakire yipoatarika mija yapayu je'e?— nare kērīka.

¹⁰“Jesúre ā'mijīairā imarī, yipō'irā kurarāka ĩpamarāre kire e'eetayu”, ārīpupajoekaki imarī, kire poatarika yapakopekaki imarī, i'supaka kērīka. ¹¹Jesúre poatarika kiyapako'omakaja kurarāka ĩparimarā puri jājirokapi ikupaka ritaja po'imajare ārīkarā:

—“Barrabásre mipoatabe Jesús ō'toarā”, Pilatore mija āpe,— kurarāka ĩpamarāre ārīka.

¹²“Barrabásre mipoatabe”, napakā'ā ā'mitiritirā ikupaka Pilatore nare yi'rika:

—I'supaka yibaarākareka, “Judíotatarā ĩpamaki”, mija añukate puri ¿marākā'ā yibaarāñu je'e?— nare kērīka.

¹³I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, akasererikapi,

—¿Yapua tetaekarā kire mipatakīarūjepabe!— kire narīka.

¹⁴I'supaka narīko'omakaja,

—¿Dakoa ba'iaja kibaaeka je'e?— nare kērīka.

I'supaka kēpakā'ā, jājibaji nakasereka ate,

—¿Yapua tetaekarā kire mipatakīarūjebe!— narīka.

¹⁵Supa imarī po'imajaka jia imarika yapawa'ri Barrabásre kipoataeka mae. Jesúre puri, ajeakaka pajerūkia nabaaeka imaroyikapi surararākare kipajerūjeka. I'supaka kire nabaaeka be'erō'ōpi, “Yapua tetaekarā kire patakīarī mija e'ewa'pe”, Pilatore nare ārīka.

¹⁶I'supaka kijā'meka simamaka topi a'ritirā ĩpi Pilato wi'itōsuarā† nakākaeka mae. Supabatirā torā imaekarā surararākare nakaeka nimaupatiji Jesús pō'irā narēñaokaro'si. ¹⁷⁻¹⁸Wi'itōsuarā nimaupatiji rērīpatatirā jairopemakato iyayapea upaka ĩoika Jesúre najāwā'imarīka, ĩpire jāāroyikakaka. Supabatirā potatākobu'ya baatirā, kirupuko'arā tuatirā ikupaka kire nawaperiwā'imarīka:

—Jia ritaja mire najiyipupayeerū, judíotata ĩpamaki,— kire āparaka, ba'iaja kire najaiwā'imarīka.

¹⁹Supabatirā yapuapi kirupuko'arā pajerijaparaka kire narijo'katapaterijarika. Kiwājītāji ñukurupatirā eewā'imaparaka kire nawapeka. “¿Mi'i imaki ĩpi imatiyaiki bai?”, āparaka kire nawapeka. ²⁰Kire eewā'imarīweatirā kijairopemakato iyayapea

* **15:2** La respuesta puede entenderse como “Sí, como usted dice”, o “Usted es quien lo dice.” Probablemente Jesús no afirmó claramente que era rey de los judíos para que Pilato no pensara que él refiere a un rey político como César o Herodes. † **15:16** Llamado pretorio en latín.

uþaka ñoika e'etirã mamarĩ kijããekatojo kire najããeka ate. Suþabatirã yaþua tetaekarã patakĩarĩ kire ne'ewa'rika mae.

Yaþua tetaekarã Jesúre patakĩarĩ ne'ewa'rika
(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Kire ne'ewa'rika þoto Simón, Cirenewejeakakire naþõ'irã etaeka. Alejandro, Rufopitiyika ñ'parã þaki kimaeka. Jerusalénwejearã eyatirã Jesús wã'tapi Simónre o'riwa'rirã baaeka þoto Jesúre naþatakĩarũkia yaþua tetaeka surararãkare kire kõkerũjeka.

²² Suþabatirã Gólgota wãmeirõ'õrã Jesúre ne'ewa'rika. “Ruþuko'a ũ'ã þusia”, ãrĩrika simaeka Gólgota. ²³ Torã eyatirã iyaokoa, mirra ñkoa ruþeka† kire nasĩamaka sakiuku-berika. ²⁴ Torãjĩrã mae Jesúre kijariroaka e'etatrã, yaþua tetaekarã kire naþatakĩaeka. Kijariroaka yaþawa'ri ikuþaka narĩka: “Ni'i kijariroaka e'erika mairã”, ãþaraka barewã'imarĩrikaþi surararãkare sakorika. I'suþaka barewã'imarĩrirokaþi kijariroaka kijããekato ne'eka mae.

²⁵ Bikitojo botarakaoteñarirakakuri aiyajẽrã eyawa'rika þoto kire naþatakĩaeka mae.

²⁶ Kiruþuko'a bo'irã yaþuþãia o'oeka najĩ'ataeka. “Oka kireka imaeka þareaja i'suþaka kijũayu”, narĩrũ ãrĩwa'ri i'suþaka nabaeka. “Ĩĩ kime judiotata ñþamaki”, ãrĩwa'ri sarã no'ojĩ'aeka simaeka. ²⁷ Torã ñ'parã karee'erimajareoka naþatakĩaeka. Ĩ'rika kiritapẽ'rõtoþi, aþika kikãkoþẽ'rõtorã nimaeka. ²⁸ I'suþaka Tuþarã majaroþũñureka sabo-
jatika simamaka i'suþaka kiro'si simaeka. ã'mitirikõrĩ je'e: “Ba'iaja baairãþitiyika kima-
maka, ba'iaja baaiki kime kiro'si”, þo'imajare kireka ãrĩrãñu, ãrĩwa'ri o'oeka simaeka.

²⁹ Jesús wã'tapi o'rikarã kire jiyiþuþayeeberiwari naruþuko'a narĩ'meka. Ikuþaka ãrĩroyikarã:

—jYaa! “Tuþarãte jiyiþuþaka õrĩriwi'ia yiþoapaterãñu. I'suþaka baatirã, maekarakarĩmi be'erõ'õ sayibaarãñu ate”, merãþe. ³⁰ I'suþaka baaiki mimaye'e, mirikaþi miõñu upakaja miþo'ia mitãbe. Suþabatirãoka yaþua tetaekarã mire naþatakĩaikapioka miruirã'abe,— jaiyuyekarã kire narĩka.

³¹⁻³² Kurarãka ñþarimarã, Moiséte jã'meka wãrõrimajaoka ikuþaka ãþaraka kire jaiyuyekarã:

—Aþerãte tããekaki imariþotojo kiõñu upakaja kiþo'ia þuri kitãwãrũbeyu. Karemarĩa Mesías, Israelka'iakarã ñþamakitaki kimarãkareka, kiruirãñu. Yaþua tetaekaþi kiruimaka ñatirã, “Rita, ikiji mime”, kire marĩrãñu,— þo'imajare narĩka.

Jesús wã'tarã yaþua tetaekarã patakĩaekarãoka naka ñ'rãtiji kire jaiyuyekarã.

Jesúre þuþaririka
(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Wãjitãji aiyate eyawa'rika þoto wejea ñamita'rika. Maekarakakuri aiyajẽrã be'erõ'õjĩrã saborika ate. ³⁴ Saborika þoto jãjirokaþi ikuþaka Jesúre jaiwataeka:

—Eloí, Eloí, ¿lama sabactani? — kẽrĩka. (Hebreo okaþi ikuþaka ãrĩrika simaeka: “Tuþarã, Yiþaki, ¿dako baaerã yire miarĩrĩrija'atayu?”, ãrĩrika simaeka).

³⁵ Kire ã'mitiritirã, ñ'rãrimarã torã imaekarãte ikuþaka ãrĩka:

—Tuþarãte bojañjirimaji imaekaki Elíasre kiakakoyu,— narĩka.

³⁶ Suþa imarĩ ñ'rika torã imaekaki okoarã samañu'amaka u'rie'eika§ e'erĩ rĩrĩwa'rikaki. Se'eetatirã iyaokoa kã'marikarã sakiñu'aeka. Suþabatirã Jesús rijearã yaþuapi saki-
taaruþakoþeka sakimi'mirĩtaokaro'si. I'suþaka kire baakopetirã ikuþaka þo'imajare kẽrĩka:

—Jaika ruþu mija ta'abe. Elías imaekakire kire ruetamaka mairã,— nare kẽrĩka.

³⁷ I'suþaka kẽrĩka be'erõ'õ jãjirokaþi akaseretirã Jesúre þuþaririka mae.

³⁸ Kiþuþaririkarõ'õjĩte Tuþarãte jiyiþuþaka õrĩriwi'iarã, sayapãia mo'rĩa baata'teka

† 15:23 Un sedante para que no sufra tanto § 15:36 Esponja

imaeka ñimi beriruika ka'iarã eyabaka. ³⁹ Jesúre puparirika poto surararãka ñpamakire yapua tetaeka wãjitãji yoirikamarika. Kipupariapakã'ã ñatirã,

—Tuparã Makitakiji ñ're imakoepka mirãkiyu,— kërïka.

⁴⁰ Ñoakuripañakapi rômijã ñ'rãrimarãoka kipupariapakã'ã kire ñaekarã. Nawatopekarã nimaeka ikarakamarã aþerã: María Magdalena, supabatirã María, José, kir'ï Santiago ñ'parã pako koimaeka María. Supabatirã aþeko Salomé imaekako. ⁴¹ Galileawejarã Jesúre imatapaeka poto kire jeyobaaeka mirãrã nimaeka ñ'rã rômijã. Rikimarãja rõmitika Jerusalénrã kika eyaekarãoka kipupariapakã'ã ñaekarã.

Jesúre pupariapakã'ã ñatirã ãta wi'iarã kire ne'ewa'rika
(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴²⁻⁴³ Torã apika, José Arimateawejeakakire imaeka. (Judíotatarã ñparimarã imatiyai-tatakaki kimaeka). Supabatirãoka jiyipupaka po'imajare kire õñuka kimaeka. “Tuparãte wã'maekaki imarï, ritaja po'imajare jia Jesúre jã'merãñu”, ñrïrikaoka õñuka Josere imaeka. Jesúre puparirika poto rã'irikoyiaja sajaritika simamaka, kupañji sajariwa'rika jërïtarirïmi ruþu jieweibaraka nimaroyikarïmi puririka. Supa imarï ñojimarïji ãta wi'iarã Jesús majaka natariyapaeka. Supa simamaka okajãja jaritirã kïkirimarïja Pilato põ'irã a'ritirã Jesús po'ia Josere jëñeka. ⁴⁴⁻⁴⁵ I'supaka këpakã'ã ñ'mitiritirã, “Yee, ¿kopakaja kipupariritiyu bai?”, Pilatore ñripupajoeka. Supa imarï surara ñpamakire Pilatore akaeka “¿Yaje rita simatiyayu?”, kire ññaokaro'si. “Rita sime”, surararãka ñpamakire kire ñrïka ñ'mitiritirã, Jesús po'ia Josere ke'erũjeka. ⁴⁶ I'supaka këpakã'ã ñ'mitiritirã, Jesúre buteokaro'si ñ'rãto sayapãia boia jáakaka Josere wapañjika. Supabatirã kipo'ia ruerï ke'rika mae. Kire ruewatirã sayapãiaþi Josere kire buteka. I'supaka kire baatirã ãta wi'ia po'imajare baaekarã kire kitaeka. Sarã kire tatirã ãta jo'bakapi sakitãteka. ⁴⁷ María Magdalena, María, José pakopitiyika kire kitaekarõ'õ niaeka.

16

Õña Jesúre jariþe'rika
(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Jërïtarirïmi, aiyate ka'raeka be'erõ'õ María Magdalena, María Santiago pako supabatirã Salomé wãmeikopitiyika maekarakakorã ruþuko'a wearũkia jia jiiñsia nawapañjika, Jesús po'iarã yo'yeokaro'si. ² Ba'irabeũ'murirïmi* bikitojo wãrïrika ña'rïpataeka poto na'rika ãta wi'iarã. Aiyate warara'aeakarõ'õjite torã na'ririjarika. ³⁻⁴ Supabatirã natiyiaja ikupaka najaibu'arjarika:

—Ãta jo'bakapi ãta wi'ia natãteka, ¿maki maro'si se'etarãki ruku?— narïbu'arjarika.

Torã neyaeka poto ãta jo'baka aþerõ'õrã satapamaka niaeka. ⁵ Ãta aþerõ'õrã tapamaka ñatirã, sarã nakãkawa'rika. Torã kãkawa'ritirã ñapũataerã baakõrï nakãkawa'rika kopëritapë'rõtopi, ñrïka bikirimaji saya boia jãaikite ruþamaka niaeka. Kire ñatirã rômijãte pupatatiyaeka. ⁶ Napupatamaka ñawa'ri, ikupaka nare kërïka:

—Mija pupata'si. Jesús Nazaretkaki yapua tetaekarã napatakïarapakite mo'arï mija i'tayu. I'supaka simako'omakaja kimabeyu õ'õrã. Kipupariapakã'ã õ'õrã kire nayayerapaka be'erõ'õ kopakaja õña kijariþe'yu. Mia, õ'õrã kire natakoþeraparõ'õrã karemarïa kimajika. ⁷ Mija a'þe. Kika wãrïrimaja mirãrãte, supabatirã Pedroreoka ikupaka mija bojape: “Mija ruþubajirã Galilearã eyaokaro'si a'riweítiki Jesús. Mijare kibojatika upakaja torã kire mija ñatõþorãñu”, ñrïwa'ri nare mija bojabe,— nare kërïka.

⁸ I'supaka kërïka ñ'mitiritirã, pupatatiyawa'ri tarabaraka rômijãte ru'riporiwa'rika. I'supaka simaeka ñatirã napupataeka simamaka, aþerãte samajaroþa naboþapibaberika.

* 16:2 Domingo

Ōñia kijaripe'rika be'erō'ō María Magdalena wāmeika imaekakote Jesúre pemakotowirika
(Jn 20.11-18)

⁹ Najērītaroyikarīmi be'erō'ōkarīmi bikitojo ōñia Jesúre jaripe'rika. Bikitojo ñamiji ōñia jaripe'ritirā María Magdalena pō'irā mamarītaka Jesúre pemakotowiriū'mueka. Ī'potēñarirakamaki Satanáríka ima koreka ña'rījāikarāte ki'poataeka mirāko koimaeka. ¹⁰⁻¹¹ Kire ĩatirā, kika turitapaeka mirārāte bojarī ko'rika. Ba'iaja pūpariwa'ri o'paraka nimaekarō'ō na'pō'irā eyatirā ikupaka nare kōrīka: “Ōñia Jesúre jayu ate. Kire ñiako'a simamaka ña'ñu”, āparaka nare kobjakopeka. I'supaka nare kobjako'omakaja kore nayi'riberika.

Kika wārūeka mirārā ĩ'parā pō'irā Jesúre pemakotowirika
(Lc 24.13-35)

¹² I'supaka nare kōrīkopeka be'erō'ō ĩ'parā Jesúska wārūeka mirārā Jerusalénpi na'riri'jarika poto nare ki'pemakotowirika a'peaja ĩoiki jaritirā. ¹³ Pe'riwa'ritirā a'perā Jesúska wārūeka mirārāte sanabojaeka. “Jesúre yija ĩako'o”, nare nabojako'omakaja nare nayi'riberika ate.

“Iku'paka yirika pō'imajare mija wārōrāñu”, ārīwa'ri Jesúre bojaeka
(Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ I'sia be'erō'ō kika wārūeka mirārā ĩ'rōū'puarāe'earirakamaki imaekarāre ba'arupae'karō'ōrā Jesúre pemakotowirika. Na'pō'irā pemakotowiritirā, ikupaka nare kērīka:

—Ōñia yijaripe'rapaka be'erō'ō, ¿dako baaerā a'perā yire ĩaraparāte bojarapaka mija yi'ririya'paberitiyarape?— ārīwa'ri nare kiwapeka.

¹⁵ I'supaka nare ārītirā, ikupaka nare kērīka:

—Ritatojo wejearā mija a'pe, yirika ritaja pō'imajare ōrī'patarū, ārīwa'ri nare sabo-jatapaokaro'si. ¹⁶ Yirika ā'mitiripēawa'ri, “Jesúre yi'yuka ñime mae”, ārīwa'ri kirupuko'a jūjerūjeiki, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'ribesarāki. I'supaka simako'omakaja yirika ā'mitiripēabeyukaro'si pūri ba'iaja kibaaika wa'pa ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā Tuparāte kire pūatarāñu. ¹⁷ Mija ĩabe. Iku'paka yire ā'mitiripēairāte nabaabearāñu: Yirirā nimamaka tērīwa'ribaji yirika'pi Satanáríka ima ña'rījāikarāreka poatarijarirāñurā. Supabatirāoka a'perā oka norībeyua najairāñu. ¹⁸ Āñaka na'ñi'akoperāka, supabatirā okoa rīmaka nukukoperākaoka dakoa nare o'ribesarāñu. Pō'imaja jīñurā pō'iarā na'pitaka naja'a'pearāka potojo pō'imajare jājirijarirāñu,— nare kērīka.

Mabo'ikakurirā Jesúre a'rika
(Lc 24.50-53)

¹⁹ I'supaka maipamaki Jesúre nare ārīka be'erō'ō Tuparāte mabo'ikakurirā kire e'emiawa'rika. Supa imarī ki'pō'irā kiritapē'rōto'pi Jesúre rupe mae, tērīrikaja jiyipupaka ōrīrūkika imarī. ²⁰ Kimirīwa'rika be'erō'ō kika wārūeka mirārāte kirika bojataparī a'rika. I'supaka bojataparabarakā nimaeka poto, niakoribeyua pō'imajare nabeaokaro'si Maipamakite nare jeyobaaroyika, “Rita sime nabojaika”, pō'imajare āñaokaro'si.

I'tojrāja sime ru'pu.

Hechos de los Apóstoles

Espíritu Santore mijare yĩña'ajããrãñu, Jesúre ãrĩka

1-2 ¿Yaje mime Teófilo? Bikija pãpera miro'si yipũataũ'murape. Jesúre imaroyirapaka, supabatirã kiwãrõroyirapakakaka sapi mire yibojaũarape. Ritaja mire yibojaikareka mabo'ikakurirã Tuþarãte kire e'emiaekarõ'õjĩrã miro'si yo'otiyirape. Mabo'ikakurirã Tuþarãte kire e'emiaerã baaeka ruþu kirika bojariroka bojarimaja kiwã'maekarãka kimaeka. Espiritu Santore kire jeyobamaka kiyapaeka upakaja nabaarũkiakaka nare kibojaeka. ³ Reyariþotojo õñia kijariþe'rika be'erõ'õ ĩ'rãkurimarĩa kimajaroka bojatarũkirãte kipemakotowiroyika. ĩ'þarã þo'imajarakarĩmi i'supaka nare baabaraka Jesúre imaeka. “I'kitakijioka kime”, nañaokaro'si supa kibaaroyika. Supa baabaraka “Ikupaka yire yi'yurãte jã'mebaraka Tuþarãte nare imaruputarãñu mae”, ãþaraka nare kiwãrõrijarika.

⁴ ĩ'rãkuri naka rẽritirã ba'abaraka kimaeka þoto, ikupaka Jesúre nare bojareka're:

—Jerusalénrãja mija imabe ruþu. Maþaki Tuþarãte mijare bojaeka upakaja Espiritu Santore mijare kipũatarãñu. Supa imarĩ õ'õrãja kire mija ta'abe. Kopakaja mijare yibojaroyirapaka ã'mitiroyiraparã mija ime. ⁵ Mamarĩ þuri okoapi takaja ruþuko'a þo'imajare Juanre jũjeka. Maekaka þuri no'õjĩrãmarĩaja Espiritu Santore Tuþarãte mijare ña'ajããrãñu kiyapaika upakaja mija imawãrũokaro'si,— kika wãrũekarãte kẽrĩka.

Mabo'ikakurirã Jesúre a'rika

⁶ ĩ'rãrĩmi ate Jesúka rẽritirã ikupaka kire narĩka:

—Yija ĩþamaki, “Maekaka þuri Romatatarãte þoatatarã Israel ka'iakarãre yijã'merãñu Tuþarãte þũataekaki imarĩ”, ¿yaje meñu je'e?— kire narĩka.

⁷ Supa napakã'ã ikupaka nare kẽrĩka:

—Marãkã'ã baatirã mija õrĩrũkimarĩa sime. Maþaki Tuþarã ĩ'rĩkaja sõñuka. ⁸ I'supaka simako'omakaja Espiritu Santore mijare ña'rĩjãirãka þoto, okajãjia mija jarirãñu. I'supaka jariwa'ri apea wejearã a'ritirã, yika imaekarã imarĩ, yimajaroka nare mija bojarãñu. Jerusalénrã, Judeaka'iarã, Samariaka'iarã, supabatirã ritatojo wejearekaoka, yimajaroka mija bojarijarirãñu,— nare kẽrĩka.

⁹ I'supaka nare kẽrĩka be'erõ'õ, kire nayoiyukã'ãja, mabo'ikakurirã ke'rika. Oko ũmakakarã keyawa'rika þoto kopakaja kiõiberika. ¹⁰ Ke'pakã'ã wejepemarãja nañaokarika. I'supaka nimekã'ãja ikuparõ'õþiji ĩ'þarã ángelrãka boia jarirooka jããekarã napõ'irã pemakotowirirĩkaekarã. ¹¹ Topi ikupaka nare narĩka:

—Galileakarã, wejepemarãja mija ñakoaria'si mae. Mijaka imaroyirapaki mabo'ikakurirã Tuþarãte kire e'emiamaka mija ĩaikijioka topi mija þõ'irã etarãki ate ke'yu upakajaoka,— nare narĩka.

Judaswãsa õ'torã Matĩare ne'eka

¹² Olivos wãmeika þusiarã nimaeka apóstolrãka. I'sia be'erõ'õ Jerusalénrã nape'rika mae, nimaekarõ'õþi koyikuriji simaeka simamaka. ¹³ Wejearã eyatirã wi'iarã neyaeka. ĩmika wi'iareka mirĩwa'ritirã, kurarakarã ĩ'rãkõ'rĩmatorãja neyaeka. Ikuþati nimaeka torã eyaekarã: Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Alfeo maki Santiago. Supabatirã aþerã imaekarã Simón Celote, supabatirã Santiago maki Judas. ¹⁴ Jesús be'erõ'õkarã, kipako Marĩa, supabatirã aþerã rõmijãþitiyika ĩ'rãkõ'rĩmatorãja narẽrĩroyika ĩ'rĩka upakaja þupajoawa'ri Tuþarãka jairã.

¹⁵ I'supaka nabaaroyika poto Jesúre ã'mitiripëarĩ naka narëĩroyika, ciento veinte rō'ōjĩrã pō'imaja nimaeka. Ī'rākuri i'sirakamarã watopekapi mi'mirĩkatirã ikupaka Pedrore nare bojaeka:

¹⁶ —Wātaka ñoñurã, mija ã'mitipe. Bikija mañeki David imaroyikaki Espiritu Santore kire ãpakã'ã, Jesúre nañi'aerã Judare bojajããrũkiakaka, kio'oeka. ¹⁷ Mia je'e, yjakakiji Judare imakoperoyirape. Jesúka yija imaokaro'si yijare kiwã'maeka upakaja kiwã'maekaki. ¹⁸ (I'supaka imarihotojo niñerũ yapawa'ri Jesúre kibojajããrape. Kibojajããrapaka wapa mirãka kipe'atarapakapi ka'ia nawaruarape. Sarã mae kirupuko'api ña'rĩtirã, kiñe'mea kijãwatarape kitapisia poripateribaka. ¹⁹ I'supaka kibaaeka ã'mitiritirã, Acéldama Jerusalénkarãre sawãmejĩ'aeka i'sia ka'ia. Nokapi, “Riweka'ia”, ãrĩrika simaeka).*

²⁰ Ikupaka Davidre bikija o'oeka:

“Baiþarãmarĩa wi'ia jariwa'rĩrãka sarã imaekakite a'ritapawa'rika simamaka. Apika etatirã sarã imaberijĩki.”

Topi puri,

“Apika o'atirã kiba'iraberũ”, ãrĩwa'ri David imaroyikakite o'oeka upakaja Judare baaeka.

²¹⁻²² I'supaka kibaaeka simamaka kire o'arika sime mae. Mia, maipamaki Jesúre mapō'irã imaroyirapaka poto makaja imaroyirapakite ma'eye'e. Juanre rupuko'a Jesúre jũjemaka ãekaki, mabo'ikakurirã Jesúre a'rikarō'ōjĩrã maka imaroyirapaki kimajĩñu. Supabatirã reyarihotojo ñña Jesúre jaripe'rika be'erō'ō kire ãekakioka kimarãkareka jia simarãñu,— Pedrote nare ãrĩka.

²³ Torãjĩrã mae, ĩ'parã torã imaekarãte nawã'maeka. “José, Matíasþitiyika nime jia pupakirã”, narĩka. José Barsabás kiwãmea imako'omakaja apewãme Justo kire narĩka.

²⁴⁻²⁵ Torãjĩrã mae,

—Yija ipamaki Jesús, mi'i imaki ritaja pō'imajare pupajoaika ññuka. I'supaka simamaka “Īĩ kime Judas ñ'toarã o'arũkika mijaka wãrōrimaji”, ãrĩwa'ri yijare miōrĩrũjebe. Mia je'e, Judas puri yijare a'ritaparapaki ba'iaja baarika yapawa'ri. Supa imarĩ maekaka ba'iaja baariwapa tiyibeyurō'ōrã kime,— kire narĩka.

²⁶ Supa imarĩ José wãmea ãtarã no'ojĩ'aeka, supabatirã Matías wãmea aporã. Topi mae jotoarã jããtirã, sanajãjeeka mamarĩ ña'rĩrãñuo ãokaro'si. Siatirã, “Matías kime Tuparãte wã'maiki”, narĩka. Torãjĩtepi ĩ'pou'puarãe'earirakamakiro'si kijarika mae.

2

Espiritu Santore nare ña'rĩjãika

¹ Pentecostés* bayarĩmi seyaeka poto Jesúre yi'yurãte nimaupatiji ĩ'rãkō'rĩmatorãja narëĩkũ'ika. ² Ikuparō'ōþiji jãjia wĩrõa baeika upaka sokaarika wejepemapi. I'sia wi'iarã rupataekarã nimaupatiji jia sana'mitirika. ³ Supabatirã pekajũ'rëika upaka simamaka niaeka. I'supaka pekajũ'rëikapi þibitirã nimaekarakamakireje saña'rĩþeika. ⁴ Sapi Tuparãte þũataekaki Espiritu Santore nare ña'rĩjãika. Nareka ña'rĩjãitirã aþerã oka na'mitiribeyua imakopeikaja nare kijaiwãrũrũjeka. I'supaka kibaamaka nimaekarakamakiji rakakaja jairã najarika kijã'meka upakaja.

⁵ I'sia poto judiotatarã imarihotojo aþerō'ōrã pō'ijirikarãoka Jerusalénwejearã imaekarã. I'sirokapi ãrĩwa'ri rakaka oyiaja jairã nimaeka. I'supaka imarihotojo jia Tuparãte jiyipupayeeirã nimaeka. ⁶⁻⁷ Torãjĩrã mae wĩrõa baeika upaka okaaririka ã'mitiritirã, ĩ'rãoka torã rëĩkarã. Torã eyatirã rakakaja jairã imarihotojo nokarokapi jairãte ã'mitiyurã nimaeka. I'supaka simamaka jimarã napupataeka. Topi natiyiaja ikupaka najaibu'aeka:

* **1:19** Probablemente la información en versículos 18 y 19 no fue dicho por Pedro, sino es añadida por Lucas, el escritor para ayudar al lector entender que pasó a Judás. * **2:1** Fiesta judía que se celebraba cincuenta días después de la Pascua.

—Galileakarã nime. ⁸ Tokarã imariþotojo ¿marãkã'ã mija oka, supabatirã yija oka pariiji najaiyuje'e? ⁹⁻¹¹ Ì'rãtatamarã maime. Mija ãabe: Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, Frigia, Panfilia, Egipto, supabatirã Cirenewejea a'riwa'ri Libia, supabatirã Romakarã maime. Creta, Arabiapi i'teakarãoka imarã maka. Supabatirã Romapi i'teakarã, judiorãka, supabatirã Tuparãte jiyipupayeerijayurãoka imarã naro'si. Supa imariþotojo, tẽrãwa'ribaji jia Tuparãte baarimajaroka mokaþiji maka Galileakarãre jairijiyu,— ãrãbu'abaraka nimaeka.

¹² Pupaatiyawa'ri, marãkã'ã ãrãrika imabepakã'ã ikupaka narãka:

—¿Dakoapi ãrãwa'ri supa nabaayu?—

¹³ Supabatirã aperimarã puri,

—Nukuwejabyu,— ãparaka ba'iaja neewã'imarãka.

Torã etaekarãte Pedrote bojawãrõeka

¹⁴ I'supaka nañua ã'mitiritirã, Pedro, kijeyomarã ì'rõõ'puarãe'earirakamarã þitiyika jia wããrõ'õrã nawirirãkaeka. Torãjãrã jãjirokapi ikupaka Pedrote ãrãka ritaja torã imaekarãte ã'mitiyaokaro'si:

—Judiorãka aþerõ'õþi i'teakarã, supabatirã Jerusalénkarãoka jia mija ã'mitipe ruþu.

¹⁵ “Nukuwejabyu”, yijareka mija ãrãko'omakaja wejabiribeyurã yija. Sajẽ'rãkamarã simamaka imabeyurã ruþu ukuwejabyurã. ¹⁶ Ikupaka simatiyayu. Yijare mija ãaika, “I'supakaja simarãñu”, Tuparãrika bojañjirimaji, Joel imaekakite ãrãka. Mia je'e:

¹⁷ “Õ'õjãteþi ñamajã wejetiyia seyarãñurõ'õjãrã Espiritu Santore ritatojo wejeareka imarãte yiña'ajããrãñu. Supa imarã mija makarã yirika bojarimaja nimarãñu. Bikirimajare puri wããrõ'õrãja yibaarũkia ñiarũjerãñu. I'supaka simako'omakaja þakiarãte puri nakãrõmarõ'õþi nare sayibearãñu.

¹⁸ Torãjãrã mae, Espiritu Santore yiña'ajããrãñu yijã'meika upakaja baairãte. Rõmijãte, ãmirãjareoka i'supaka yibaarãñu yirika bojariroka bojarimaja nimaokaro'si.

¹⁹ Mija jẽrãko'abeyua wejepemarã mijare yibearãñu. Supabatirã ritaja wejeareka i'supaka yibaamaka, “Tẽrãriki kime Tuparã”, þo'imajare ãrãrãñu. I'supakajaoka þitã'muapi þuyurã, supabatirã þeka jũ'rẽika ãmakapupakã'ã niarãñu.

²⁰ Mia je'e, ãmikaki aiyate neiñamita'rimaka, ñamikakioka, riwerõ'õjãrã jũ'aka jarirãki. I'supaka simarãka þoto wejetiyia seyamaka, jia supabatirã ba'iajaoka þo'imajare baaeka ãtirã, sawaþa maipamaki Tuparãte nare baarãñu. Imatiyairãmi simarãñu i'supaka kibaarãñurãmi.

²¹ Ñipamaki, ba'iaja baaike ñime. Ba'iaja yibaaike miye'kariabe', yire ãrãrãñurãte puri, ba'iaja nabaake wãþa Tuparãte nare baabesarãñu”, Tuparãro'si Joelre o'oeke,— ãrãwa'ri Pedrote nare bojaeka.

²² Sabe'erõ'õjãte ikupaka Pedrote nare ãrãka ate:

—Mija ã'mitipe Israelkarã. Jesús Nazaretkaki Tuparãrikapi maikoribeyua mijare baabearoyikaki. I'supaka Tuparãte baaeka simamaka “Kijã'meka upakaja Jesure baaeka”, ãrãwãrũirã mija ime. ²³ I'supaka simako'omakaja, Jesure ã'mijãraparã, kire okabaaraparã mija ime. Supabatirã yãþua tetaekarã kire mija þatakãrũjeka. I'supaka mija baarũkia õritikaki Tuparã puri. “Ba'iaja kire nabaarãka imako'omakaja yi'i puri jia þupajoawa'ri Jesure þũatarãki”, Tuparãte ãrãka. ²⁴ Ba'itakaja jũabaraka Jesure reyako'omakaja Tuparã puri õñia kire jariþe'rirũjekaki, reyariba'imarãka Jesure imaeka simamaka. ²⁵ Supa imarã mañeki, David, Jesure imarãkakaka þupajoawa'ri, ikupaka kio'oeke:

“Maipamaki, yikaja yire jeyobaabaraka mime. Supa imarã wayuþi'ribeyuka yi'i.

²⁶ Supa imarã jãjimaka yipupakapi ñime. I'supaka simamaka jãjimakapi mika yijaiyu. Supabatirãoka ‘Reyaripotojo õñia yijariþe'rirãñu’, ãñuka ñime.

27 Maiṗamaki, miyṗamaka, reyairāte nayayeirō'ōrā imarūkimarīka ñime. Suṗabatirā mirikitaki imawa'ri, miyṗaika upakaja baarimaji ñimamaka yiṗo'ia mirabarūjebesarāñu.

28 Suṗa imarī ōñia yire mijariṗe'rirūjerāñu. Suṗabatirā jia jījimaka ñimarāñu ate mika imawa'ri", āṗaraka David imaekakire o'oeka're.

29 Mija ā'mitiṗe yijeyomarā. Mañeki David imaekakite reyamaka ō'ōrāja kire nayayeka suṗakaja kimajapema ōiñujua ruṗu. 30 Suṗa imarī kiro'si imarūkiakakamarā ṗuṗajoabaraka suṗa Davidre ārīka. Ñamajī imarūkiakaka bojarimaji kimaeka. I'suṗaka imarī, "Ñamajī ī'rīka yiriṗarāmi kimarāñu Tuṗarāte ṗūatarūkika, yuṗakajaoka īṗi imarūkika", ārīwa'ri David imaroyikakite ṗuṗajoaeka, Tuṗarāte kire ōrīrūjemaka.

31 Sōñuka imarī, "Jā'merimaji Tuṗarāte ṗūatarāñuka reyariṗotojo ōñia jariṗe'rirāki. Suṗabatirā reyaekarāte imarō'ōrā imabesarāki imarī, kiṗo'iaoka rababesarāka", ārīwa'ri kio'oeka're. 32 Jesúre reyaraṗaka be'erō'ō, kire yija ĩarape ate. Suṗa imarī "Tuṗarāja suṗa kire baarapaki", yija ārīwārūyu. 33 Mabo'ikakurirō'ōṗi imatirā Tuṗarāte akaeka Jesúre. Suṗa imarī Tuṗarāte imarō'ōrā kiritapē'rōto jiyiṗuṗayeerūkirō'ōṗi kirupe mae. "Ō'ōrā jā'mebaraka ñima upakaja Espiritu Santore miṗūatabe", Jesúre kērīka. Suṗa imarī Jesús mae yijare Espiritu Santore ña'ajāēkaki. Mae mija ĩako'a, mija ā'mitiriko'a, Espiritu Santore yijare ña'rījāikakaka sime. 34 Ate David imaekakirika ikupaka mijare yibojayu. "Yi'iji i'suṗaka ñimarāñu", ārīwa'rimarā Davidre so'oeka. Dakoapi ārīwa'ri ritikaja Tuṗarā ṗō'irā kiṗo'ia mirīwa'riberijīki iki. I'suṗaka simamaka Jesúre mirīwa'rirūkia simamaka ikupaka Davidre o'oeka:

"Yiritapē'rōto jiyiṗuṗayeerūkirō'ōṗi mirupabe,

35 mimajamarāre yitērīṗatayuju', Tuṗarāte āñu Ñiṗamakire", ārīwa'ri David imaekakite o'oeka.

36 Suṗa imarī ritaja Israelkarā, ika jia mija ōṗe: Yaṗua tetaekarā mija jāēkaktejeoka Jesúre, Tuṗarāte ṗo'imaja ĩṗamaki imarūjeka, suṗabatirā Jā'merūkika kire kiwā'maeka,— ārīwa'ri Pedrote nare bojaeka.

37 I'suṗaka kēṗakā'ā ā'mitiritirā, jimarā ba'iaja ṗuṗariwa'ri ikupaka Pedrorākare narīka: —¿Yija jeyomarā, marākā'ā yija baarāñu je'e mae?—

38 Toṗi ikupaka nare kērīka:

—Ba'iaja mija baaika ja'atirā jia mija imabe. Suṗabatirā, ruṗuko'a mija jūjerūjebe, "Yijare tāārimaji Jesúre ime", ārīwa'ri. I'suṗaka mija baamaka, ba'iaja mija baaika ye'kariatirā Espiritu Santore Tuṗarāte mijare ña'ajāārāñu. 39 Espiritu Santore mijare kiṗūatarāñu, suṗabatirā mija makarā, mija riṗarāmerā, suṗabatirā yoeṗi i'taekarāteoka. "Yimakarā upakaja mija imarāñu", kērīka upakaja yi'rirāñurā upatireje Espiritu Santo kiña'ajāārāñu,— Pedrote ārīka.

40 Torājīrā mae ikupaka nare kiokajāārijarika:

—"Ba'iaja yija baaika yijareka ye'kariatirā, yijare mitāābe", ārīwa'ri Tuṗarāte mija jēñebe ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ba'iaja baairā ṗo'imajapitiyika mija a'ria'si ārīwa'ri,— nare kērīka.

41 I'suṗaka kibojaeka jījimaka ā'mitiriwa'ri tres mil rakamaki Jesúre yi'rikarā. I'suṗaka imawa'ri ruṗuko'a najūjerūjeka mae. 42 Suṗabatirā apóstolrākare wārōika ā'mitiritirā naṗō'irā narērīroyika. Nawārōika yi'riwa'ri sana'mitiriṗe'arija'ataberika. Suṗa imarī ī'rīka ta'iarāja ṗuṗajoairā najarika mae. I'suṗaka imawa'ri, ī'rākuri jariwa'ririmarāja rērīkū'itirā naṗibaba'aroyika, suṗabatirā Tuṗarāka najaika. Suṗabatirā, "Ika ima Jesús ṗo'ia upaka ima. Mare tāārimaji kime", ārīṗuṗajoabaraka ṗan naṗibaba'arizarika.

Jesúre yi'yurā ikupaka imaekarā

43 Apóstolrāka rīkimakaja maikoribeyua beaekarā, i'suṗaka nabaarūkia Tuṗarāte nare ja'ataeka simamaka. I'suṗaka nabaika ĩawa'ri jimarā ritaja Jerusalénkarāre ṗuṗataeka.

44-45 Jesúre yi'yurã puri i'rĩka ta'iarãja p̄upajoekarã. Supa imawa'ri natiyiaja nayapaika upakaja najeyobaabu'aeka. Aperikuri naba'irĩjia, naka'iaoka nijika sawapa e'etirã najeyomarãte yapaika ko'apitorãja niñerũ nare ĩjirã. 46-47 ĩ'rãrĩmi jariwa'ririmarĩaja, ĩ'rĩka ta'iarãja p̄upakirã imarĩ, Tuparãte jiyipupaka õrĩwi'i p̄eterã narẽĩroyika. Supabatirã najeyomarãre akawa'ritirã nawi'iarã piyia Jesúre ba'aeka upakaja pan naḗibaba'aeka kire jiyipupaka õrĩwa'ri. I'supaka baatirã jiuroka p̄upariritirã ba'arika naḗibaba'aroyika, Tuparãte jiyipupaka õñurã imawa'ri. I'supaka nabaamaka ĩatirã “Jiitaka baairã nime”, ritaja p̄o'imajare nareka arĩpupajoeka. ĩ'rãrĩmi upakaja torã rĩkimabaji Maiḗamakire tãekarãte p̄ubuwa'rika, kire yi'yurã kimarũjekarã imarĩ.

3

Bitamajite Pedrote jieka

1 ĩ'rãrĩmi upakaja rã'irã Tuparãka jairĩ judĩorãkare eyaroyika Tuparãte jiyipupaka õrĩwi'iarã. Torãjĩrã mae ĩ'rãrĩmi Pedro, Juanḗitiyika torã Tuparãka jairĩ na'rika. 2 Torã ĩ'rĩka bitamaji p̄o'ijirikakite koperekarã rupaeka. I'supaka kimamaka ĩ'rãrĩmi upakaja kijeyomarãre kire k̄okewa'riroyika. I'supaka kire baatirã kopereka Jiyurika añua wãmeika rõ'õrã kire narupataroyika. Torã rupatirã wayuoka kibaayu arĩwa'ri “Niñerũ kũḗajĩ yire mija ĩjibe”, aḗaraka kimaeka. 3 Pedrorãkare torã kãkaerã baaeka ĩatirã,

—Yire mija wayuĩabe kũḗajĩ,— nare k̄erĩka.

4 Topi,

—Õ'õrã miabe,— Pedrote kire arĩka.

5 Supa k̄epakã'ã “Mae kũḗajĩ yire nijirãñu je'e”, arĩwa'ri jia nare kiyi'rika.

6 —Niñerũ puri yire imabeyua. Aḗekaka imatiyaika mire yijeyobaarãñu. Jesucristo Nazaretkakire yire jã'mekapi arĩwa'ri, “Mi'mirĩkatirã jia a'yuka mijape”, mire ñañu,— Pedrote kire arĩka.

7 I'supaka kire arĩtirã kipitaka ritap̄e'rõtopi ñi'atirã Pedrote kire mi'marĩkaeka. I'supaka kire kibaamaka kiũ'pua, kiãñarakaoka jiika mae. 8 Supa imarĩ kibu'rirĩkaeka. Supabatirã Pedrorãkapitiyika Tuparãte jiyipupaka õrĩwi'iarã buḗurĩkewa'ritirã kikãkawa'rika mae. “Jia Tuparãte yire baayu, bitamaji upaka ñimareka yire kijieyu”, arĩwa'ri jĩjimaka kimaeka. 9 Kituritapamaka torã imaekarãre kire ĩaeka. Supabatirãoka “Jiitaka Tuparãte yire baayu!”, k̄epakã'ã na'mitirika. 10 Supa imarĩ kire ĩatirã “Niñerũ jẽñebaraka Jiyurika añua wãmeika kopereka rõ'õrã rupako'okaja kimema. ¿Marãkã'ã simamaka i'supaka kijayu je'e?”, narĩka.

Tuparãte jiyipupaka õrĩwi'i p̄ete Salomón wãmeika imaekarõ'õrã p̄o'imajare kibojaeka Pedro

11 Bitamaji imakopækaki, Pedrorãkakaja kimajipaeka. Tuparã jiyipupaka õrĩwi'i p̄ete Salomón wãmeika imaekarõ'õrã i'supaka nimaeka. I'supaka kima ĩatirã p̄upatawa'ri, rĩrĩra'atirã rĩkimarãja p̄o'imajare torã etaeka. 12 Torã netamaka ĩatirã, ikupaka Pedrote nare arĩka:

—Mija p̄upata'si yitã'omaja Israelka'iakarã. Yijapi arĩwa'rimarĩa i'supaka kijayu. Supabatirã “T̄erĩritarã imarĩ noñu upakaja kire najieko'o”, yijareka mija arĩpupajoa'si. Supabatirã “Aḗerã bo'ibajirã jia Tuparãte yi'yurã imawa'ri supa kire nabaako'o”, mija arĩa'sioka. 13 Ikuḗaka simatiyayu: Mañekiarã, Abraham, Isaac, supabatirã Jacobrãkare jiyipupaka õrĩkaki Tuparãte yapaeka upakaja baaekaki kime Jesús. I'supaka kimamaka ritaja p̄o'imajare jiyipupaka õrĩrũkika Tuparãte kire imarũjeka. Kire ĩarip̄e'yowa'ri ĩparimarãre kire mija okabaaeka “Kire mija jããbe”, arĩwa'ri. I'supaka mija arĩko'omakaja Pilato puri ba'iaja kire baarika yapaberikopækaki. 14 Tuparãte yapaika upakaja baaiki Jesúre p̄oatarikopækaja Barsabás, p̄o'imajare jãarimajiratakiteje Pilatore mija p̄oatarũjeka. 15 I'supaka baawa'ri p̄o'imajare õñia imajiparika ja'atarimajire mija jããrũjeka. I'supaka

kire mija baako'omakaja, Tuparã puri õña kire jaripe'rirũjekaki. Kire ñaekarã imarĩ, “Õña kime mae”, yija ãrĩwãrũyu. ¹⁶ Ñĩ bitamaji imakoperoyirapakite õñurã mija ime. Jesúre yi'yurã yija imamaka kiũ'pua kire kijeyu. Kire ñatirã “Rita sime, Jesúre kire jieika”, mija ãrĩwãrũyu.

¹⁷ Ñoñua sime yijeyomarã, mija ñparimarãpitiyika õrĩpũaberiwa'ri Jesúre mija jããrũjeka. ¹⁸ “I'supaka simarãñu”, Tuparãte ãrĩka simamaka supa simarape. Mia je'e, bikija ikupaka Tuparãro'si bojañjirimajare ãrĩka: “Cristore ba'iaja baawã'imarĩtirã kire najããrãñu”, narĩka. ¹⁹ Sõñurã imarĩ, “Ba'iaja kire yija baarapaka yijareka samiye'kariabe”, Tuparãte mija ãpe mijare sakiye'kariaokaro'si. I'supaka mija baarãkareka mijare kijeyobaika jia õñurã mija imarãñu. ²⁰ I'supaka mija imamaka Cristore mija põ'irã Tuparãte pũatarãñu ate. Bikijarãja “Ñĩ nare Jã'merũkika”, Tuparãte ãrĩtikaki kime Jesús. ²¹ Maekaka mabo'ikakurirã Jesucristore ime ruðu. “Mae ritatojo wejea jierĩ me'pe”, Tuparãte kire ãrĩrãñurĩmi õ'õrã etarũkika kime. Ika yibojaika upakaja Tuparãro'si bojañjirimaja bikija kirirã imai'tara'aekarãte ãrĩka. ²² Mia je'e, ikupaka Moisés imaroyikakite bojaeka mañekiarãte: “Maipamaki Tuparãro'si bojarimaji ñima upakaja apika kirika bojarimajire kipũatarãñu. I'supaka baarãñuka matataki imarãki, supabatirã ritaja kërĩrãka upakaja mija yi'pe. ²³ Kẽñu upakaja yi'ribeyurãte puri topi kire poatirã, kire kiriatarãñu”, ãrĩwa'ri Moisés imaroyikakite bojaeka.—

²⁴ Apea ikupaka Pedrote ãrĩka:

—Samuel imaroyikaki, supabatirã kibe'erõ'õ Tuparãro'si bojañjirimajaoka, maekaka imarũkiakaka, simaupakaja bojaekarã naro'si. ²⁵ Bikija, mañekiarãte Tuparãte bojatika nabojaeka kiro'si bojañjirimaja. “Moiséte imaeka upaka apika yirika bojañjirimajire yipũatarãñu”, ãrĩwa'ri mañekiarãte Tuparãte bojatika simamaka, simaupakaja sime maro'si mae. Ikupaka Abraham imaekakite Tuparãte bojaeka: “Jia ritaja po'imajare yibaarãñu, miriparãmpĩ ãrĩwa'ri”, Tuparãte kire ãrĩka. ²⁶ Mia yijeyomarã Israelkarã, Tuparãte yapaika upakaja baarimaji kime Jesús. Õ'õrã Tuparãte kire pũataeka poto mamarĩ maro'si kire kipũataeka jia mare kibaaokaro'si. Ba'iaja mabaika maja'ataokaro'si i'supaka Israelkarãro'si kibaaeka,— Pedrote nare ãrĩka.

4

¹⁻² “Najããekaki imariþotojo õña Jesúre jaripe'rika. I'supaka kibaaeka simamaka mareoka Tuparãte õña jaripe'rirũjerãñu”, Pedro Juanpitiyika po'imajare bojabaraka imaeka poto napõ'irã netaeka kurarãka, saduceokaka pupajoairã, supabatirã Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'ia ñarĩñirimaja ñpamakioka. Kopakaja na'mitiritika simamaka, jimarĩa boebaka nimaeka. ³ Supa nabaamaka Pedro, Juanka ñ'parãte wẽkomaka imariwi'iarã nare ne'ewa'rika. Na'itakarã sajakã'ã “Waeroka bikitojo naka majaiye'e”, narĩpupajoaeka. ⁴ I'supaka nare nabaako'omakaja, Jesús majaroka kibojamaka ã'mitiritirã sayi'yurãte rĩkimarãja imaeka. Mia je'e, ñmirĩjatakaja majoajĩkareka cinco mil rakamarãrõ'õjĩrã Jesúre yi'yurãte imaeka Jerusalénreka.*

⁵⁻⁶ Topi mae bikitojo Jerusalénrãjaoka, judiotatarã ñparimarã, supabatirã Moisére jã'meka wãrõrimaja, supabatirã pakiarimarãpitiyika torã narẽrĩka. Kurarãka ñpamaki imatiyaiki Anás, supabatirã Caifás, Juan, Alejandrõrãkaoka imaekarã. Supabatirã Anás tã'õmajaoka torã imaekarã. ⁷ Supa imarĩ Pedro, Juanpitiyika wẽkomaka imariwi'iarã imaekarãte Anãre akarũjeka. Mae kipõ'irã eyatirã kiwã'tarã narĩkataeka poto, ikupaka nare kijẽrãeka:

—¿Maki i'supaka baarika mijare jã'merapaki? Supabatirã, ¿marãkã'ã simamaka bitamajite mija jierape?— nare kërĩka.

⁸⁻⁹ I'supaka kẽpakã'ã, Espiritu Santore kire jeyobaamaka ikupaka Pedrote yi'rika:

* **4:4** Probablemente hubo mucho más creyentes contando las mujeres y niños también.

—Yija ĩparimarã, pakiarimarãoka, mija ã'mitipe ruþu. Makire yijare jã'memaka bitamajite wãtawari kire yija jierape ãrĩwa'ri mijare sayija bojaerã baayu mae. ¹⁰ Mija ã'mitipe Israelkarã. Jesú Nazaretkakite jã'meikapĩ ãrĩwa'ri ĩ'ĩ bitamajite yija jierape. I'supaka yijare baarũjerapakite yapua tetaekarã mija jããrapaka simako'omakaja õña Tuparãte kire jaripe'rirũjerape. ¹¹ Mija ã'mitipe, bikija David imaekakite ikupaka o'oeka:

“Wi'ia baarimaja, ãta i'rõ mija taaeka. I'supaka simako'omakaja apika i'sio ãtapi wi'ia kibaamaka apo ãta tẽrĩwa'ribaji imatiyaio sajarika”, ãrĩwa'ri David imaroyikakite o'oeka, Tuparãte pũatarũkikate pupajoaweibaraka.†

¹² Jesucristo ĩ'rĩkaja imaki ritatojo wejeareka po'imajare tããrũkika Tuparãte pũataekaki. Maki apika imabeyuka Jesú upaka baaiki,— Pedrote nare ãrĩka.

¹³ Pedro, Juanpitiyika kĩkirimarĩaja najaimaka ã'mitiritirã, ĩparimarãre pupataeka. “Jia pãpera wãrũtiyaberikarã imaripotojo jĩtakaja najaiyu, Jesú jeyomarã mirãrã imarĩ”, narĩpupajoaeka. ¹⁴ Bitamajite Pedrorãkaka imamaka ĩawa'ri, “Ba'iaja mija baayu”, ĩparimarãre nare ãrĩwãrũberika. ¹⁵⁻¹⁶ Torãjĩrã mae, pẽterã ĩparimarãre nare porirũjeka. Pẽterã na'rika be'erõ'õ natiyiaja ikupaka najaiibu'aeka:

—¿Marãkã'ã nare mabaarãñu mae? Ritaja Jerusalenkarãre õrĩpatayu bitamajite najieka. Supa imarĩ “Wapuju pakirimaja nime”, marĩwãrũberijĩka sime. ¹⁷ I'supaka simamaka bitamaji majaroka ã'mitirimarĩa sime. Supa imarĩ ikupaka nare marĩye'e mae: “Jesúrika po'imajare mija jaimirĩrĩkawa'rĩrãkareka ba'iaja mija jũarãñu”, nare marĩye'e,— ãrĩwa'ri ĩparimarãre jaibu'aeka.

¹⁸ I'supaka baaweatirã nimaekarõ'õrã nare akatirã, ikupaka nare narĩka:

—Jesúmajaroka po'imajare mija wãrõa'si mae,— nare narĩkopeka.

¹⁹ I'supaka ĩparimarãre nare ãpakã'ã, ikupaka nare nayi'rika:

—Mija añua yija yi'rĩjĩkareka, Tuparãte yi'ribeyurã yija jarijĩñu. ¿Tuparãte yi'rĩrikopakaja, mijare yija yi'rĩjĩñu bai je'e? Tuparãte ĩaika wãjitãji, ¿dika jĩibaji imaje'e, mija pupajoaikareka? ²⁰ Jesúre ãrĩka yija ã'mitirika mirãka, kibaaroyika yija ĩaekaoka, bojarĩja'ataberĩjĩrã yija ime,— narĩka.

²¹⁻²² I'supaka napakã'ã,

—Samija bojarimirĩrĩkawa'ria'si. I'supaka mija baarãkareka, ba'iaja mija jũarãñu,— ĩparimarãre nare ãrĩka.

Bitamaji imakopekakire tupakã'ã ĩawa'ri, jia po'imajare jiyipupaka Tuparãte õrĩka. Supabatirã najiekaki, ĩ'parã po'imaja pemawa'ribaji wejejẽ'rãka eyawa'yuka kimaeka. I'supaka po'imajare imamaka kĩkiwa'ri ba'iaja Pedrorãkare baabekaja ĩparimarãre nare poataeka.

“ Jesúrika bojariroka bojabaraka nimarũ, ãrĩwa'ri, yijare mijeyobaabe”, ãparaka Tuparãte najẽñeka

²³ Poriwa'ritirã najeyomarã põ'irã Pedrorãkare eyaeka. Napõ'irã eyatirã kurarãka, supabatirã pakiarimarãre jaika nare nabojaeka. ²⁴ Sã'mitiritirã ĩ'rĩka ta'iarãja pupakirã imarĩ ikupaka Tuparãte najẽñeka:

—Yija ĩpamaki, ritaja õñuka mime. Supa imarĩ mi'ijioka imaki wejepema, ka'ia, riapakiaka, supabatirã ritaja sareka imarũkia baaekaki. ²⁵ Bikija, yija ñeki David, miyapaika upakaja baaroyikaki Espĩritu Santore kire jeyobaamaka ikupaka kio'oeka:

“¿Dako baaerã judiotatarã, judiotatamarĩrãoka Tuparãte boebariwa'ri, ba'iuapakaja kire nabaariþupajoaeka?”

²⁶ Ritatojo wejeareka imarã ĩparimarã, supabatirã po'imajare imaruputarimajaka rẽrĩtirã, imaweitikaja nimaeka ba'iaja mire baaerã. Supabatirã ‘Jã'merimaji kimarũ’, ãrĩwa'ri miþũataekakiteoka ba'iaja baaokaro'si nimaeka”, ãrĩwa'ri kio'oeka.

† 4:11 La figura de la piedra quiere decir: Ustedes, los jefes de los judíos rechazaron a Jesús. Aunque ustedes lo hicieron así, él es el único que pueda reconciliar la gente con Dios.

²⁷ Rita Davidre o'oeaka upakaja simarape yija wejearã. Ipi Herodes, supabatirã Poncio Pilato, apetatarã, supabatirã Israelka'iakarãoka i'rika ta'iarãja puparitiirã nimaeka. Miyapaika upaka baarimaji mipũataekakire ba'iaja baaokaro'si i'supaka napupajoaeka. ²⁸ Bikijarãja "I'supaka nabaarãnu", merika upakaja imawa'ri supa nabaarape. ²⁹ Yija Ipmaki, yijare mia'mitipe. "Ba'iaja mija jũarãnu", yijare nañua miye'kariria'si. Jia mire yi'yurã yija imamaka yijare mijeyobaabe. Supabatirãoka dako werikimarãja Jesús majaroka yija wãrõerã yijare mijeyobaabe. ³⁰ Tërïriki imarĩ wãmarã imarãte jiebaraka maikoribeyua mibeabe, "Jesũpi arĩwa'ri i'supaka sime", po'imajare arãokaro'si,— Tuparãte narĩka.

³¹ Tuparãte najaiweaeka poto, nimaekarõ'õ ka'ia iyika. I'supaka sabaaka watopekapi, Espiritu Santore nare ña'rĩjãika. Sapi arĩwa'ri dako werikimarãja Tuparã majaroka po'imajare nabojaeka.

Jesũre yi'yurã tiyiaja ba'irĩja napibabu'aeka

³² Jesũre yi'yurã i'rika ta'iarãja pupakirã imaekarã. Supa imarĩ narikaika, "Yirikatakaja sime", arĩbeyurã imarĩ "Maro'siji sime", arĩwa'ri najeyomarãre najeyobaaeka. ³³⁻³⁵ I'rãrimarã naro'siji ka'iareka imarã, supabatirã wi'ia aperedate nijirũkia nareka imarã, sawapa niñerũ natõpoika apõstolrãkare nijika, wayuoka baairãte najeyobaaerã. Supa imarĩ nakaki i'rikaoka wayuitaka baakite imaberika. Supabatirã Tuparãte nare jeyobaamaka jiiitakapiji "Maipamaki Jesús reyariþotojo õña jaripe'rikaki", arĩwa'ri apõstolrãkare wãrõrija'ataberika. Supa imarĩ Jesũre yi'yurã rakamarãja jijimaka nimaokaro'si Tuparãte nare jeyobaaeka. ³⁶ Mia, Jesũre yi'yurã watopekareka José wãmeiki levita imaeka. Chipe wãmeika jũmurikarã po'ijirikaki kimaeka. Apõstolrãka, Josere Bernabé kiwãmea no'aeka. Griego okapi, "Jijimaka aperedate imarũjerimaji", arĩrika simaeka. ³⁷ Kiro'siji kika'ia kirikaeka José. I'sia apikate kijika sawapa tõpotirã apõstolrãkare ijiokaro'si, wayuoka baairãte najeyobaaokaro'si.

5

Ananías kirũmu Safirapitiyika ba'iaja nabaaka

¹ Ananías kirũmu Safirapitiyika puri ikupaka nabaaka: Ananías kirũmuþitiyika narioa ijitirã sawapa niñerũ natõpoeka. ² I'rãtiji pupakirã imarĩ ka'i wapa imaekakaka kũpaji naya'eka. Supabatirã sapiyia apõstolrãkare kijika poto,

—Õ'õjĩrãja yitõpoko'o,— kërĩpakika.

³⁻⁴ I'supaka kẽpakã'ã ikupaka Pedrote kire arĩka:

—Ananías, ¿dako baaerã Satanãre miyi'yu? Mirioaja sime mijirapaka. ¿Sawapa mire nawapaĩjika mirikamarã sime bai je'e? I'supaka simako'omakaja "Simaja riowapa mijare nijipatayu", merĩpakiyu. I'supaka meñua yijare takajamarã mipakiyu. Tuparãte, supabatirã Espiritu Santoreoka pakiva'ri supa mibaayu,— kire kërĩka.

⁵ I'supaka kire kërĩkarõ'õjĩteje Ananĩare pupaririña'rika. I'supaka ima arĩmitiritirã, jimarã tokarãre pupataeka. ⁶ Topi mae i'rãrimarã bikirimaja kire butetirã kire yayerĩ na'rika.

⁷ Torãjĩrã mae, maekarakakuri aiyajẽrã be'erõ'õ Ananías rũmu mirãkote etaeka, i'supaka kibaaeka õrĩbekaja. ⁸ Koetaeka poto,

—¿Simaupatiji bai sime ika riowapa mija tõporapaka?— Pedrote kore arĩka.

—Arĩ'ã, simaupatiji sime,— kõrĩka.

⁹ I'supaka kõpakã'ã ikupaka kore kërĩka:

—¿Dako baaerã mitĩmika i'rãtiji pupajoatirã, Tuparãte pũataekaki Espiritu Santore mipakiyu je'e? Pẽterã netara'ayu mitĩmite yayerĩ turiko'orã. Mire yayerĩ na'rĩrãnu ate,— kore kërĩka.

¹⁰ I'supaka kērīka potojo, koḥupaririñā'rīka koro'sioka. Torā kākatirā, bikirimajare kore ĩatōḥoeka. Topi mae kore e'ewa'ritirā kotĩmite nayayekarō'ōrā kore nayayeka. ¹¹ Nimarakamakiji Jesúre yi'yurā, supabatirā ritaja ḥo'imaja, "I'supaka sime're", naḥakā'ā ā'mitiritirā jimarīa naḥupataeka.

Aḥóstolrāka rīkimakaja maikoribeyu uḥapakakaka nabaaka

¹² I'sia ḥoto Jesúre yi'yurā ĩ'rīka jariwa'ririmarīaja ĩ'rīka ta'iarāja ḥupakirā imarī, Tuḥarāte jiyiḥupaka ōrīriwi'i wā'tarā Pórtico de Salomón wāmeirō'ōrā narērījarika. Jerusalénkarāre ĩaeka wājitāji Tuḥarāte kirikaḥi nare kijeyobaamaka rīkimakaja maikoribeyu uḥaka ima aḥóstolrākare baabeaeka. ¹³ Jesúre yi'yurāte jiyiḥupaka ōrīwa'ri "Jiirā nime Jesúre yi'yurā", Jerusalénkarāre ārīko'omakaja marā kire yi'yurāka rērīberikarā, "Werika sime je'e", ārīḥupajoawa'ri. ¹⁴ Topi rōmijā, ĩmirījaoka rīkimabaji Maiḥamakire yi'yurāte ḥuburijarika. ¹⁵ Maikoribeyua uḥaka ima Pedrote baabeaeka ā'mitiritirā, wāmarīa imarāte naḥeyurūkiḥi e'era'atirā ma'arierā nare naḥāājiyeka. I'supaka nabaekarā, Pedrote o'ririka nata'aeka, "Yire kiraberū", ārīwa'ri. "Mare kirabeberikoḥerākaoka, kirārārika mabo'ḥi o'rirākḥiji matārīrāñu je'e", āḥaraka kire nata'aeka. ¹⁶ I'supakajaoka Jerusalén koyikuri imaekarā, wāmarīa imarāte, supabatirā naḥupakareka Satanārika nā'rījāikarāreoka naḥō'irā ne'ewa'rika. Topi mae, i'supaka nimaḥatiji jia oyiaja najarika.

Aḥóstolrākare ba'iuḥaka nabaaka

¹⁷ I'sia ā'mitiritirā kurarāka ĩḥamaki imatiyaiki, supabatirā kijeyomarā saduceokaka ḥupajoairāoka aḥóstolrākare jimarīa ā'mijī'aekarā ba'iaja naka imawa'ri. ¹⁸ I'supaka imawa'ri nare ñi'arūjetirā Jerusalénrā imaeka wēkomaka imariwi'iarā, nare natarūjeka. ¹⁹ Torā nimaeka simako'omakaja i'siñamiji ángel Tuḥarāte ḥūataekakite naḥō'irā ḥemakotowirika. Supabatirā koḥereka wiwatatirā nare kiḥoataeka. ²⁰ Nare ḥoatatirā, —Tuḥarāte jiyiḥupaka ōrīriwi'iarā mija a'ḥe. Torā eyatirā, Tuḥarā ḥō'irā ōñia imajīḥarikakaka ḥo'imajare mija bojabe,— nare kērīka.

²¹ I'supaka kēḥakā'ā bikitojo ñamiji, Tuḥarāte jiyiḥupaka ōrīriwi'iarā ḥo'imajare nawārōeka mae.

I'supaka nare wārōbaraka nimaeka ḥoto, kurarāka ĩḥamaki imatiyaiki, kijeyomarāḥitiyika, Israelka'iakarā ĩḥarimarāre nakaeka, naka rēñaokaro'si. Torājīrā wēkomaka imariwi'iarā surararākare naḥūataeka aḥóstolrākare nakayaokaro'si.

²² Wēkomaka imariwi'iarā eyatirā niamaka torā nimaberika. Torā ĩakoḥetirā, surararākare ḥe'riwa'rika ĩḥarimarāre bojarī.

²³ —Wēkomaka imariwi'ia jia tāteka imarō'ōrā yija eyako'o. Satuerimajaoka sakōḥerekarāja imako'orā. I'supaka simako'omakaja koḥereka wiwatatirā, yija ĩamaka, torā nimaberiko'o,— narīka.

²⁴ Sā'mitiritirā, kurarāka ĩḥamaki supabatirā Tuḥarāte jiyiḥupaka ōrīriwi'ia tuerimaja ĩḥamakioka, marākā'ā baaberijīka najūaeka. Supa imarī "¿Marākā'ātaka ruku simarāñu mae?", narīka. ²⁵ I'supaka āḥaraka nimaeka ḥoto ĩ'rīka naḥō'irā eyatirā ikupaka nare ārīkaki:

—Mia, wēkomaka imariwi'iarā mija takōḥekarā, Tuḥarāte jiyiḥupaka ōrīriwi'iarā ḥo'imajare wārōbaraka imarā maekaka,— nare kērīka.

²⁶ Supa kēḥakā'ā Tuḥarāte jiyiḥupaka ōrīriwi'ia tuerimaja ĩḥamaki, kisurararākaka aḥóstolrākare e'erī ke'rika. Naḥō'irā eyatirā ba'iuḥakaja nare baabekaja nare ne'ewa'rika. "Ba'iaja nare mabaamaka, ātaḥi ḥo'imajare mare jāārāñu je'e", narīḥupajoaeka kīkiwa'ri. ²⁷ Nare e'ewa'ritirā, ĩḥarimarā ḥō'irā nare ne'eeyaeka. Torā ne'eeyamaka ĩatirā ikupaka kurarāka ĩḥamakire nare ārīka:

²⁸ —Mijare taka ḥuri "Jesús majaroka mija boja'si", yija ārāḥe're. I'supaka yija ārāḥaka simako'omakaja ritaja Jerusalénkarāre samija wārōyu. Supa imarī nimaḥatiji

sanorĩpatayu mae. “Napareareka Jesúre najããeka”, yijareka mija ãñu,— kurarãka ĩpamakire nare ãrĩka.

²⁹ Topi ikupaka apóstolrãkapitiyika Pedrore kire yi'rika:

—Tuparã kime yi'ritiyarũkika, p'omaja bo'ibajirã imaki kimamaka. ³⁰ Jesús yãpua tetaekarã mija jããrũjekakite, Tuparãte õña jarirũjeka. Iki Tuparã imaki, bikijarãja mañekiarãte jiyipupayeera'aekaki. ³¹ Mabo'ikakuriipi Tuparãte kire akaeka simamaka kiritapẽ'rõto jiyipupayeerũkirõ'õrã Jesúre rupe maekaka. “Po'imaja ĩpamaki mimabe”, kire kẽrĩka. I'supakajaoka p'omajare ba'iaja baaikareka tããrũkika Tuparãte kire imarũjeka. “Mi'ipi ãrĩwa'ri Israel riparãmerãte ba'iaja baaika naja'ataerã nareka sayiye'kariarãñu”, kẽrĩka. ³² Ritaja Jesúre imaroyirapaka ĩaekarã imarĩ, p'omajare sayija bojarijayu. Supabatirãoka “Rita sime nabojarijayua”, p'omajare ãñaokaro'si Espiritu Santore i'supaka baarijayu. Tuparãte jã'meika yi'yurã rakakaja, Espiritu Santore yijare kiña'ajããroyirape,— Pedrote nare ãrĩka.

³³ I'supaka kẽpakã'ã ã'mitiritirã, jimarĩa boebariwa'ri nare jããrika nari'kaeka. ³⁴ Napitiyika ĩ'rĩka fariseokaka pupajoaiki, Gamalielte imaeka. Moisés imaroyikakite jã'meka jiiatakaja wãrõrimaji kimamaka p'omajare jiyipupaka kire õrĩka. Aperã ĩparimarãpitiyika jaiokaro'si wirirĩkatirã, topi Pedrorãkare kiporirũjeka. ³⁵ Supabatirã ikupaka kijeyomarãka kijaika:

—Jia mija ã'mitipe yitã'omaja Israeltatarã. ĩ'rãre baarika mija yãpaikakaka, jia mija pupajoabe. ³⁶ ¿Teudas wãsare baaroyikakaka mija ye'kariritiyu bai je'e? “Imatiyaiki imarĩ pitã'mua Romakarãka ko'apiritirã nare yipõatarãñu maka'iaipi”, kẽrĩkopeka be'erõ'õ dikarakakuri wejejẽ'rãkamarĩaja seyawa'yu. Sã'mitiritirã, “Rita sime je'e”, ãrĩwa'ri cuatro cientorakamarã Teudare nayi'rika. Simako'omakaja surararãkare kire jããeka. Supa imarĩ kika imakopekarãre nayapayu upaka pibipatemaka, kijã'mekopekaoka ritaariberika. ³⁷ Sabe'erõ'õ “I'siarakamarã p'omajare ime”, ãrĩwa'ri nawãmea no'oirĩmi seyaeka poto Galileakaki, Judare õ'õrã etaeka. Kireoka kijaika yi'riwa'ri rĩkimarãja p'omajare kika imakopeka. Teudare nabaeka upakajaoka surararãkare kire baaeka. Supa imarĩ kika imakopekarãoka pibipatekarã. ³⁸ I'supaka simaeka õrĩwa'ri “Ba'iaja baabekaja ĩ'rãre mija ja'atabe”, mijare ñañu. Wapuju napupaka nare ãñu upakaja nabaakareka ritaariberijika sime ãrĩwa'ri ñañu. ³⁹ I'simajaroka bojarĩ Tuparãte pũataraparã nimajikareka puri marãkã'ã nare mija tá'tewãrũbesarãñu. Ba'iaja nare mija baariyaparãkareka jia mija pupajoabe rupe, Tuparãte yãpaika upakamarĩa mija baa'si,— Gamalielre nare ãrĩka.

I'supaka nare kẽpakã'ã,

—Rita meñu,— kire narĩka.

⁴⁰ Torãjirã Pedrorãkare nakaeka ate. Napõ'irã netaeka poto nare pajerũjetirã,

—Jesús majaroka mijare bojarika imabeyua mae,— ãrĩtirã nare napõataeka.

⁴¹ Topi mae jĩjimakapi Pedrorãkare porika ĩparimarã p'õ'ipi. “Jesúre yi'riwa'ri kire ja'atabeyurã imarĩ ba'iaja p'omajare mare baamaka, jiyipupaka Tuparãte mare õñu”, Pedrorãkare ãrĩka. ⁴² “Po'imajare tããokaro'si Tuparãte pũataekaki kime Jesús”, bojarika ĩparimarãre jãjibaako'omakaja p'omajare Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iarã ĩ'rãrĩmi upakaja apóstolrãkare sawãrõroyika. Supabatirãoka nawi'iarã p'omajare imarõ'õrã i'supaka oyi-aja nabaaroyika.

6

ĩpoteñnarirakamarã nare jeyobaarimajare ne'eka

¹ Torãjirã i'sijẽ'rãreka rĩkimabaji Jesúre yi'yurãte imarijarika. Supa imarĩ griego oka jairã ikupaka ãrĩkarã hebreo oka jairãte:

—ĩ'rãrĩmi upakaja ba'arika pibarihotojo, jia ĩ'rãtiji samija ĩjibeyu. Natĩmiarãte rey-atapeakarã hebreo oka jairã rõmijãte takaja rĩkimabaji mija ĩjirijayu,— narĩka griego jairã.

² I'supaka najaimaka ã'mitiritirã, Jesúre yi'yurãte nakaeka apóstolrãka. Supabatirã ikupaka nare narĩka:

—Yija wãrõrijayua ba'arika pibarika pemawa'ribaji imatiyaika sime yijaro'si puri. I'supaka simamaka ba'arika takaja yija pupajoarikareka yija ima ja'atarimaja yija ima-jããeka. ³ I'supaka simamaka yija jeyomarã, ã'potẽnarirakamarã jia pupajoairã, jiyipupaka noñurã imawa'ri Espiritu Santore jia yi'yurãte mija wã'mabe, “Ba'arika pibarimaja mija imabe”, nare yija ãñaokaro'si. ⁴ Yija puri, Tuparãte takaja jairimaja, supabatirã kirika bojariroka wãrõrimaja imarã,— apóstolrãkare nare ãrĩka.

⁵ I'supaka napakã'ã “Rita sime”, ãñurã oyiaja nimaeka Jesúre yi'yurã. Supa imawa'ri “Esteban imaki jia Tuparãte yi'yuka imarĩ, kiyapaika upakaja baarijayuka Espiritu Santore kire jeyobaamaka”, ãrĩwa'ri kire ne'eka. Supabatirã ne'eka Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Pármenas, supabatirã Antioquiakaki Nicolás, judíorãkamarĩka imariþotojo jia nare yi'yukaþitiyika nimaeka ba'arika pibarimaja ne'ekarã. ⁶ Supabatirã apóstolrãka põ'irã nare ne'ewa'rika. “Í'rã nime ba'arika pibarimaja yija wã'mako'orã”, nare narĩka. Supabatirã apóstolrãka napitaka narupuko'a pamarã ja'apeatirã, “Miyapaika upakaja nabaakaro'si nare mijeyobaabe”, Tuparãte najẽñeka.

⁷ Saþi ãrĩwa'ri Jesúrika bojariroka yi'yurãte bojaeka ã'mitiritirã rĩkimabaji sayi'yurãte Jerusalénrã puburijarika. Supabatirãoka kurarãkaoka rĩkimarãja kimajaro­ka ã'mitiripãeakarã.

Estebanre nañi'ae­ka

⁸ Tuparãte kire jeyobaamaka jimarĩa maikoribeyua pò'imajare ãaeka wãjitãji Estebanre baabearoyika. ⁹ I'supaka baabaraka kimaekarõ'õrã judíorãkare rẽrĩriwi'iaþi i'taekarãte eyaeka ikupaka kibaarijarika yapaberowa'ri. “Poyarãre a'ritapaekawi'i”,* ãrĩrika upaka wãmeirõ'õ simaeka. Cirenekarã, Alejandrĩakarã, Ciliciakarã, supabatirã Asiaka'iaakarãþitiyika nimaeka torã rẽrĩkarã. Í'rã Estebanka okabojikarã. ¹⁰ I'supaka kire nabaako'omakaja jia Estebanre nare yi'riwãrũeka, Espiritu Santore kire jeyobaamaka. Supa imarĩ marãkã'ã baatirã kire nokatẽrĩwãrũberika. ¹¹ Kire okatẽrĩwãrũberowa'ri, aþerãte niñerũ nawapaþijika, Estebanre nabojaþããokaro'si. Se'ekarã “Tuparãte, supabatirã Moisés imaroyikakiteoka Estebanre jaiyuyeraþaka ã'mitirapa­rã yija ime”, ãrĩwa'ri aþerãte napakibojaeka. ¹² Napakika ã'mitiritirã, jimarĩa wejeakarã, supabatirã þakiarimarã, Moisés imaroyikakite jã'meka wãrõrimajaoka kire boebariwa'ri Estebanre ñi'atirã judíorãka ãparimarã põ'irã kire ne'ewa'rika. ¹³ ãparimarã põ'irã kire ne'eeyaeka poto majaro­ka þakirimajare nakaeka. Niñerũ nawapaþijimaka ikupaka nabojaþakika:

—Í'rãkurimarĩa Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'ia supabatirã Moiséte jã'mekaoka kijaiyuyemaka yija ã'mitiyu. ¹⁴ Supabatirã “Jesús Nazaretkaki Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'ia kuyepaterãki, supabatirã Moisés imaekakite jã'meroyika saþi pupaika maima kio'arãñu”, i'supaka Estebanre ãpakã'ã yija ã'mitiyu,— ãrĩwa'ri nabojaþakika.

¹⁵ Supa imarĩ torã imaekarãte kire yoirĩkaeka. I'supaka kire nabaamaka ángel pema upaka ya'tarika kípema jarika.

7

“Oka yire imabeyua”, Estebanre ãrĩka kurarãka ãþamakire

¹ Torãjĩrã mae ikupaka Estebanre kẽrĩka kurarãka ãþamaki imatiyaiki:

—¿Yaje rita sime i'supaka nañua?— kire kẽrĩka.

² I'supaka kẽpakã'ã, ikupaka kire kẽrĩka:

—Mija ã'mitipe yitã'omaja. Bikija mañeki Abraham imaekakite Mesopotamiaka'iarã kimaeka poto tẽrĩwa'ribaji õñuka Tuparãte kire pemakotowirika, Haránwejearã ke'rirã baaeka ruþu. ³ Ikupaka sãñu Tuparã majaroþũñurã: “Mimarõ'õ miþoritapabe,

* 6:9 Sinagoga de Esclavos Libertados

supabatorĩ mirĩrĩareoka topĩ me'ewa'pe aƤea ka'ia mire yibearĩnurõ'õrã”, Tuparĩte kire arĩka. ⁴ I'supaka Tuparĩte kire arĩpakã'ã arĩmitiritirã, Caldearõ'õpi poritirã Harãnwẽjarã imarĩ ke'rika. Torã keyaeka be'erõ'õ mae kipaki wã sare kire reyataƤaeka. I'sia be'erõ'õ ika maka'iarã Abrahamre imaerã Tuparĩte kire Ƥũataeka. ⁵ “Torã mimabe”, Tuparĩte kire arĩko'omakaja, saba'ipimarĩa kimaeka ruƤu. Supa imarĩ “Yirika sime ika ka'ia”, Abrahamre arĩwãrũberika. Topĩ mae ikupaka simatĩyayu Tuparĩte kire arĩka: “I'sia ka'ia mire ñijirãnu. Mireyarãka be'erõ'õ, mirĩƤarãmerãrika simarãnu”, kire kãrĩka, makarãmarĩka kimako'omakaja. ⁶ Topĩ ikupaka Tuparĩte kire arĩka ate: “Ñamajĩ topĩ poritirã aƤerã ka'iarã mirĩƤarãmerãte imarãnu. Torã nimarãka Ƥoto cuatro ciento rakakuri wejẽrãrãkarõ'õjĩrã nare najã'mewã'imarĩrijarirãnu. ⁷ I'supaka simako'omakaja mirĩƤarãmerãte ba'iaja nabaarãka wapa ba'iaja nare yibaarãnu yiro'si. Supa yibaamaka topĩ Ƥe'rira'atirã ika ka'iarã mirĩƤarãmerãte etarãnu ate. Torã imatirã ñamajĩ yire jiyĩƤupaka õrĩwa'ri yika najairĩjarirãnu”, Tuparĩte arĩka mañeki Abraham imaroyikakite. ⁸ Supabatorĩ ikupaka Abrahamre kãrĩka ate: “Mire yibojaike arĩmitirĩƤatirã, I'supaka yibaarãnu”, merĩrãkareka, mimakire Ƥo'ijirĩrãka be'erõ'õ circuncisión kire mibaabe. ‘Tuparĩriki kime’, arĩwa'ri i'supaka kire mibaarãnu”, Abrahamre kãrĩka. I'supaka Tuparĩte kire arĩka simamaka, kimaki Isaacre Ƥo'ijirika maekarakaotẽnarirakarĩmi seyawa'rika Ƥoto circuncisión Abrahamre kire baaeka. Supabatorĩoka Isaac, kimaki Jacobre i'supakajaoka kibaeka. Jacoboka i'supakaja baaekaki kimakarã mañekiarã ĩ'Ƥoũ'Ƥuarãe'earirakamarã imaekarãre.

⁹ Jacob makarã, narĩ'ĩ Josere jimarĩa na'mijãka, (napakire wãtatiyaekaki kimamaka)*. Supa imarĩ Egiptokarãre kire ĩjirã kiwapa nare najẽneka. Supa kire nabaamaka Egiptokarã naba'iraberimaji upaka kimaokaro'si kire ne'ewa'rika. I'supaka kire nabaako'omakaja Tuparã Ƥuri jia kika imaekaki. ¹⁰ Egiptorã Josere ba'iaja jũarũkia imakoƤekareka Tuparĩte kire tããeka. I'supaka kire kibaamaka tokaki ĩpi Faraón Ƥo'irã Josere imaeka. I'supaka kimaeka Ƥoto jia kiõrĩwãrũrũkia Tuparĩte ja'ataeka Josere. Sapi arĩwa'ri Faraõnte jĩjimaka Josẽka imarĩjarika. I'supaka kika imawa'ri “Egiptokarã imaupatireje yiwĩ'iakarãreoka jã'merimaji mimabe”, Faraõnre kire arĩka.

¹¹ I'sia Ƥoto Egiptorã ba'arika Ƥurika. Supabatorĩ Canaán ka'iarekaoka i'supakaja sajarika. Supa imarĩ ba'arika imabepakã'ã kãsirabawa'ri, jimarĩa ba'iaja najũaeka. I'supaka najũaeka mañekiarã no'orã ba'arika tõƤowãrũberĩwa'ri. ¹² Supa imarĩ mañeki Jacob, “Egiptorã trigo nawaruayu're”, arĩrika majaroka arĩmitirĩwa'ri, Josẽ ma'merãre kipũataeka “Samija wapaĩjiape”, arĩwa'ri. ¹³ Supa imarĩ torã ba'arika e'erĩ natuyarika. Sabe'erõ'õ torãjaoka na'rika ate. I'supaka nabaamaka ikupaka Josere nare arĩka: “Yire mija ĩawãrũbeyu, mija rĩ'ĩji ñime”, nare kãrĩka. I'supaka Josere nare arĩka majaroka Ƥo'imajare kire bojamaka, “Jee, hebreataki kime kã'ã”, Faraõnre arĩka. ¹⁴ Torãjĩrã mae, kirĩrã nimaupatiji kipakĩƤitĩyika setenta y cinco rakamarã imaekarãte Josere akarũjeka Egiptorã nimaokaro'si. ¹⁵ Torãjĩrã mae, Egiptorã imarĩ, Jacobre a'rika. Ñoaka torã kimaeka be'erõ'õ kireyaeka. Supabatorĩ kimakarã mañekiarã wãsarãoka torãja reyaekarã. ¹⁶ Nareyaeka rakakaja Siquem wãmeirõ'õrã nare ne'ewa'rika, ãta wĩ'iarã namajaka tarĩ. Abraham wã sare Hamor makarãte wapaĩjĩkarõ'õ simaeka nare nataekarõ'õ.

¹⁷ I'supaka simako'omakaja rĩkimabaji Egiptorã mañekiarãte imarĩjarika. I'supaka nimekã'ãja, koyia sajarirĩjarika “MirĩƤarãmerãte ka'ia ñijirãnu”, arĩwa'ri Abrahamre Tuparĩte arĩka upaka seyarũkia. ¹⁸ I'supaka simarĩjarika Ƥoto Josere imaroyika õrĩbeyuka, supabatorĩ mañekiarãte imaroyikaoka jiyĩƤupaka õrĩbeyuka Egiptorã mamaka ĩpire imaeka. ¹⁹ Iki ĩpi imaekaki Ƥakibaraka ba'iaja mañekiarãte baaekaki. I'supaka baabaraka, “Rõmijãre makarãarĩtirã, ĩmirĩji kimajĩkareka kire mija taabe kijĩñaokaro'si”, nare kijã'meka. ²⁰ I'supaka kijã'meka Ƥoto jiyuritakijĩka Moise'te Ƥo'ijirika. Supa imarĩ

* 7:9 Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la envidia de ellos. Véase Génesis 37:3-4

maekarakamaki aiya kire ja'atabekaja kipakiarâte kire ba'iarika. ²¹⁻²² Marākā'ā baatirā wi'iarā kire ya'ewārūberiwa'ri kipakore kire taeaka, topi Faraón makore kire e'eeka komaki upaka kire ba'iaaokaro'si. Koka kimarijayukā'āja Egiptokarāre pupajoaikakaka jia Moiséte ōrīwārūeka. Supa imarī jia jaiwārūiki, supabatirāoka imatiyaika oyiaja baaiki kimaroyika. I'supaka kimamaka ĩatirā jia jiyipupaka kire norīka.

²³ ĩ'parā po'imajarakakuri wejejē'rāka keyaeka poto “Matikuri yitā'omajare ĩarī ya'riye'e mae”, kērīpupajoaeka. ²⁴ Torā keyaeka poto, kitā'omajire kipajeka ĩrīka Egiptoka'iakaki. Supa kibaamaka, rupuwapae'erā baakōrī, Moiséte kire jāēka. ²⁵ “Egiptoka'iakarāte ba'iaja mare baamaka mare e'eru'awa'ririmaji Tuparāte jā'mekaki Moiséte ime’, yitā'omajare yire ārīrū”, kērīpupajoaeka. I'supaka kipupajoako'omakaja, sayi'ribeyurā upaka nimaeka. ²⁶ Topi mae aperiimi ĩ'parā Israelkarā pajairāte kīaeka. Nare ĩatirā ikupaka nare kērīka: “Mija ā'mitipe. ¿Dako baaerā ĩrātomaja imariṗotojo mija jīñu?”, nare kērīka. ²⁷ I'supaka kēpakā'ā, Moiséte turitatirā ikupaka pajabaraka imaekakite kire ārīka: “¿Maki 'Maiṗamaki mimabe’, mire ārāpaki? ²⁸ ¿No'oka Egiptoka'iakakire mijāārapaka upaka yire jāēerā mibaayukā'ā?”, Moiséte kērīka. ²⁹ I'supaka kire kēpakā'ā “Kopakaja Faraónte sōrīrā baayu”, ārīwa'ri Egiptopi Madián ka'irō'ōrā Moiséte ru'riwa'rika. Torā mae rōmie'etirā ĩ'parā kimakarārika.

³⁰ Torājīrā ĩ'parā po'imajarakakuri wejejē'rā be'erō'ō, ĩrārīmi Sinaí wāmeika pusiwāta po'imajamatorā Moiséte imaeka. I'suparō'ōrā imariṗotojo, kiwā'tarā ĩrābi yapumakarāka jū'rēka watopekapi ángelte kire pemakotowirika. ³¹⁻³² Yapumakarāka jū'rēka yoitirā, Moiséte pupataeka. Pupatarīṗotojo jia ĩatiyaokaro'si sawā'tabajirā ke'rika poto ikupaka Tuparāte kire ārīka: “Yi'i imaki Tuparā. Miñekiarā Abraham, Isaac, Jacobrāka jiyipupaka norīroyikaki”, kire kērīka. Sā'mitiritirā kipupaka kīkiwa'ri yapumakarāka jū'rēka kiyoiberika. ³³ Topi mae ikupaka maiṗamaki Tuparāte kire ārīka: “Ō'ōrāja ñima simamaka ba'iaja baarūkimato sime. Supa imarī miū'puko'a e'etatirā yire mijiyipupayeebe.† ³⁴ Yirirā Israelkarā, Egiptorā ba'iaja najūamaka ñiayu. I'supaka imawa'ri ba'iaja najaijoamaka ña'mitiyu. Supa imarī 'Egiptokarā imarā judiorākare ru'rirū’, ārīwa'ri nare jeyobaarī yi'tako'o. Supa imarī Egiptorā mire yipūatayu mae”, Tuparāte ārīka Moiséte,— ārīwa'ri Estebanre bojaeka ĩparimarāre.

³⁵ Topi ikupaka kērīka ate:

—Apika marīka Moiséjeoka kime, mañekiarāte kire yi'riberiroyikaki. “Yija ĩṗamaki marīka mi'i. Supa imarī ba'iaja yija baaika ĩarīrīrimajimarīka mime”, mañekiarāte kire ārīka. I'supaka narīka simako'omakaja Tuparāte Egiptorā imaekarāre Moiséte e'ewa'rirūjeka niṗamaki kimaokaro'si. Ika ñañua kūṗajīka yapua jū'rēka watopekapi kiángelpi Tuparāte bojaeka Moiséte. ³⁶ I'sia poto rīkimakaja maikoribeyua baabeabaraka Egiptorā Moiséte imaeka. I'supaka baarika pīkoweritirā mañekiarāte ke'era'aeka mae. Topi i'tarijaparaka, riapakiaka Oko Jū'ayakareka, supabatirāoka po'imajamatorā maiko-ribeyua Moiséte baabearijarika ĩ'parā po'imajarakakuri wejejē'rākarō'ōjīrā. ³⁷ Ikijioka imaekaki ikupaka mañekiarāte bojaekaki: “Tuparāte yire ārīka upakaja kiro'si jaijirimaji i'tarāki apika. I'supaka Tuparāro'si baarimaji matā'omajijioka imarāki”, Moiséte nare ārīka.‡ ³⁸ I'sia bojaekakijioka kimaeka mañekiarāka Sinaí wāmeika pusiwāta po'imajamatorā rērīroyikaki. I'supaka imabaraka ĩrīkaja pusipemarā marīwa'ritirā ángelka jairī ke'rika. Torā Moiséte eyaeka poto Tuparāte jā'meka ángelte kire bojaeka. Sabe'erō'ō kire kibojakakaka mañekiarāte bojarimaji kimaeka Moisés. Supa imarī maimajiparūkiakaka kibojaka upakaja simara'aeka maro'sioka.

³⁹ I'supaka simako'omakaja kibojaka upaka ima mañekiarāte yi'riberiroyika. I'supaka imawa'ri, Egiptorā pe'ririka nayapaeka ate. ⁴⁰ I'supaka simaeka poto

† **7:33** Según las costumbres de los judíos, para mostrar reverencia, no se permitía llevar sandalias o zapatos en un lugar sagrado. Véase Josué 5.15 ‡ **7:37** Véase Deuteronomio 18.15,18. Pasaje referido al futuro Mesías (Cristo).

pusipemarã Moiséte imekã'ãja, ikupaka kima'mi Aarónte naríka: “No'orã kime mirĩ'i, Egiptoka'iarã maimarapaka poto mare e'era'arapaki. Torã kime morĩberijiki kime mae. Supa imarĩ, jērãka yija jiyipupayeerũkirãteŠ mibaapo'ijiabe. Mare imaruputarimajaka maimajĩkareka, jia maro'si simarãñu. I'suparãre imarãkareka ma'ririyapairõ'õrãja mare na'rirũjerãñu”, Aarónte naríka. ⁴¹ I'supaka pupajoawa'ri wa'ibikirãwẽko makarãka upaka ïoika jērãka nabaaka. I'supaka sapo'ijiatirã wa'iro'sia sanajoeĩjiroyika. Supabatirã nabaapo'ijiaeka jiyipupaka õrĩwa'ri nabayaarika. ⁴² I'supaka nabaamaka Tuparãte nare ĩarĩja'ataeka, “Nayapayu upakaja nabaarũ”, arĩwa'ri. Supa imawa'ri tã'pia, aiyaka, ñamikaki aiyateoka jiyipupayeebaraka nimaeka. ĩakõrĩ je'e: Tuparãro'si bojaĩjirimaji imaroyikaki Amós ikupaka arĩkaki:

“Israelkarã, yire mija ã'mitipe ruðu. ĩ'parã po'imajarakakuri wejejẽ'rãka po'imajamatorã mija imatapaeka poto yire jiyipupayeeberikarã, wa'iro'sia yiro'si mija joeĩjiberika.

⁴³ Yire jiyipupayeerimarĩaja mija pupaka mijare arĩka upakaja mija baaeka jiyipupaka õñurã mija ime. ĩakõrĩ je'e: Kũpajĩka wi'ia baatirã, sareka Moloc wãmeikite kõketirã mija jiyipupayeerijariroyika. I'supakajaoka tã'pi upaka mija baaekaki Refán wãmeikiteoka jiyipupaka mija õrĩroyika. I'supaka mija baamaka, Babilonia a'riwa'rirã mijare yitaarãñu”, Tuparãte arĩka,— arĩwa'ri Estebanre bojaeka ĩparimarãre.

⁴⁴ Topi ikupaka nare kērĩka ate:

—Mañekiarãte po'imajamatorã imaroyireka poto cabra ajeakaka baaeka wi'i wã'tarã imatirã Tuparãte najiyipupayeeroyireka. I'sia imaeka “Tuparãte makaja ime”, arĩwa'ri kire najiyipupayeerũkirõ'õ. Pusipemarã Tuparãte kire sabaeka upakaja po'imajamatorã ruitirã Moiséte sabaarũjeka. ⁴⁵ Topi mae Moiséte reyaeka be'erõ'õ Josuére kiõ'toarã o'aeka. Kio'aeka be'erõ'õ i'sia wi'ia namakarã mirãrãte e'ewa'rika Canaán wãmeirõ'õrã. Na'rikarõ'õ namajamarã ka'ia simako'omakaja, naka jĩrĩkarãte Tuparãte poataeka. Cabra ajeapi wi'ia nabaaroyika imaeka ruðu Davidre judiotatarãte jã'meyukã'ãja. ⁴⁶ Jia jĩjimaka Tuparãte imaeka mañekiarã ĩpamaki David imaroyikakika. Supa imarĩ Tuparãka jĩjimaka imawa'ri kitã'omajapitiyika Tuparãte jiyipupaka kiõñaokaro'si wi'ia kiro'si baarika kipupajoakopeka. I'supaka simako'omakaja Tuparãte kire sabaarũjeberika. ⁴⁷ David maki Salomón puri Tuparãro'si wi'ia baaekaki mae. ⁴⁸ I'supaka simako'omakaja po'imajare baaeka wi'iarã imabeyuka kime Tuparã, pemawa'ribaji imatiyaiki imarĩ. Mia je'e ikupaka bikija kiro'si bojaĩjirimajire o'oeka:

⁴⁹⁻⁵⁰ “Ritajakaka ĩpamaki ñime. Supabatirã yi'iji imaki ritaja po'ijiaekaki. Supa imarĩ yiro'si wi'ia mija baarãka, ¿yikoyaja simarãñu bai je'e?”, Tuparãte arĩka,— arĩwa'ri Estebanre bojaeka.

⁵¹ I'supaka nare arĩweatirã, ikupaka nare kērĩka ate:

—Mija ã'mitipe, Tuparãte yi'ririyapabeyurã mija ime. Supabatirãoka kirika ã'mitiririyapabeyurã mija ime. I'supaka imawa'ri mañekiarã wãsarã upakaja Espiritu Santore yi'ribeyurã mija ime mijaro'sioka. ⁵² Ritaja Tuparãro'si bojaĩjirimajare ba'iaja jũarũjerimaja mija ñekiarãte imaeka. Supabatirãoka Tuparãte yapaika upakaja yi'ririjayuki etarũkia bojarimajare najããeka mija ñekiarã. Supa imarĩ maekakaja ketaeka potojo “Kire najããrũ”, arĩwa'ri kire mija okabaaeka. ⁵³ Tuparãte jã'meika mija yi'ribeyu, ángelrãkapĩ arĩwa'ri mija ñekiarãre Tuparãte sabojaeka simako'omakaja,— Estebanre arĩka ĩparimarãre.

Estebanre najããeka

⁵⁴ I'supaka kẽpakã'ã yaiwẽkoa boibayua upaka no'pia Estebanre nabeaka, boe-batakaja jariwa'ri. ⁵⁵ I'supaka nabaako'omakaja, Espiritu Santore jia kire jeyobaaikaki

imarĩ, yu'awa'ri ãaerã baakõrĩ, yaaboaika Tuḡarãrika kĩaeka. Suḡabatirã Tuḡarã ritapẽ'rõtorã Jesúre rĩkamarika. ⁵⁶ I'sia ãatirã, ikupaka ãparimarãre kẽrĩka:

—¡Aya! Mabo'ikakurirã ñiyau mae. Tuḡarã ritapẽ'rõtopi Po'imaja Ma'mire rĩkamayu,— Estebanre ãrĩka.

⁵⁷ Torãjĩrãja puri kopakaja kijaika ã'mitiririka yapaberirwa'ri, na'mukoḡea natãteka. I'supaka baatirã okajãjirokapi akaserebaraka kipõ'irã narĩrĩwa'rika. ⁵⁸ Suḡabatirã weje a'riwa'rirã kire ne'ewa'rika, ãtaḡi kire jããriataokaro'si. Torã kire e'eeyatirã najariroaka ḡemakato e'etatirã, Saulote sanijika sakĩarĩñũkaokaro'si. Sakĩarĩñũkã'ãja ãtaḡi Estebanre najããbareũ'mueka. ⁵⁹ I'supaka kire nabaayukã'ãja, ikupaka Jesúre kẽrĩka:

—Ñĩḡamaki Jesús, yire me'etoḡe,— kẽrĩka.

⁶⁰ I'supaka ãrĩweatirã ñukurupatirã, akasererikapi,

—Ñĩḡamaki, ba'iaja yire nabaaka nareka samiye'kariabe!— Jesúre kẽrĩka.

I'supaka kijaika be'erõ'õjĩte kopakaja kipuparirika mae.

8

Jesúre yi'yurãte ba'iaja Saulote baariyapãeka

¹⁻³ Topi mae, jia Tuḡarãte yi'yurã imaekarã judiotatarã Estebanre nayayeka. I'supaka kire baatirã ñajoabaraka jimarĩa kire norika. I'sirĩmijioka tokarã Jesúre yi'yurãka jiamarĩa imarijayurãte ba'iaja nare baaũ'mueka. Ìakõrĩ je'e: Saulo, “Estebanre najããparũ”, ãrĩḡupajoækaki, i'supakaja ba'iaja nare ḡupajoarũjerã baaekaki. Ìrãwi'i jariwa'ririmarĩaja mo'abaraka Jesúre yi'yurãte tõḡotirã ãmirĩja, rõmijãteoka wẽkomaka ãmariwi'iarã nare kitaroyika. I'supaka simamaka Judea ka'iarã, suḡabatirã Samaria ka'iarã Jesúre yi'yurãte ru'riwa'rika. I'supaka aḡerãte baaeka imako'omakaja aḡõstolrãka puri Jerusalãnrãja tuikarã.

Samaria ka'iarã Jesúrika bojariroka Felĩpete wãrõeka

⁴ Jerusalãnrõ'õḡi ru'riwa'rikarã ãmarĩḡotojo aḡerõ'õrã eyatirã Jesúrika bojariroka nawãrõeka. ⁵ Felĩḡe Jerusalãnrĩ ru'riwa'ritirã, Samariaka'iarã ãmawejearã eyaekaki. Torã eyatirã, “Po'imajare tããokaro'si suḡabatirã nare jã'merimaji kimaokaro'si Tuḡarãte kire ḡũataeka”, ãrĩwa'ri Jesúrikakaka Felĩḡere nare bojaeka. ⁶ Torãjĩrã mae, rĩkimarãja ḡo'imajare kipõ'irã rẽrĩka kire ã'mitiririyapawa'ri. Suḡabatirã, maikoribeyua kibaabeamakaoka ãawa'ri kibojaeka jiaḡi na'mitirika. ⁷ I'supaka maikoribeyua baabeabaraka rĩkimarã ḡo'imaja ḡupakarã Satanãrika ãma ña'rĩjãikarãreka Felĩpete ḡoataeka. I'supaka kibaamaka nareka imaekarã akaserebaraka ḡorika. Suḡabatirãoka rĩkimarãja bitamajareoka kijieka. ⁸ Suḡa ãmarĩ i'sia wejekarãre jĩjimaarika.

⁹⁻¹¹ I'sia wejearã Simõnre ãmaeka. Ìrãkuri wejejẽ'rãmarĩa ye'oiki ãmarĩ, kipupakapi baabeabaraka kimaroyika. I'supaka baarijaparakã “Yi'i ãmaki ãmatiyaiki”, tokarãre kẽrĩroyika. I'supaka nare kibaamaka rĩkimarãja ãmatiyairã, ãmatiyabeyurã ḡariji kire nayi'rika. “Tuḡarãte kire jeyobaamaka tẽrĩtaki kime”, ãrĩwa'ri jiyĩḡupaka noñuka kimaeka. ¹² I'supaka ãmako'omakaja Felĩḡe puri Jesucristorika bojariroka nare wãrõekaki. “Tuḡarãte ḡũataekaki kime Jesús. Suḡabatirãoka kire yi'yurã puri jia Tuḡarãte nare ãmaruputarãñũ”, ãrĩwa'ri nare kibojaeka. I'sia ã'mitiritirã Jesúre ãmirĩja, rõmijãoka kire nayi'rika. I'supaka ãmawa'ri Felĩpete narupuko'a najũjerũjeka “Kopakaja Jesúre yi'yurã yija ãme mae”, ãrĩwa'ri. ¹³ Simõnoka, ye'oiki ãmarĩḡotojo, Jesúrika bojariroka yi'ritirã rupuko'a kijũjerũjeka. Torãjĩteḡi mae Felĩḡeka kijeyoariũ'mueka. Kika ãmarĩjaparakã Tuḡarãrikapi maikoribeyua Felĩpete baabeamaka ãatirã marãkã'ã baaberĩjĩkarõ'õjĩrã Simõnre jarika i'supaka ãma ãakoriberikaki ãmarĩ.

¹⁴ Aḡõstolrãka Jerusalãnrĩ, “Samariaka'ikarã rĩkimarãja Tuḡarãrika na'mitirĩḡeyu”, ãrĩrika na'mitirika. I'supaka simamaka Samariarã ḡedro suḡabatirã Juanka Ìḡarãte napũataeka. ¹⁵⁻¹⁶ Samariaka'iarã eyatirã torã Jesúre ã'mitirĩḡeairã rupuko'a jũjekarã

imaripotojo “Tuparāte pūataekaki Espiritu Santore nareka imabeyurā nime ruḡu”, narīwārūeka. I'supaka nimamaka “Espiritu Santore nare ña'rījāirū”, ārīwa'ri Tuparāte naro'si najēneka. ¹⁷ Supabatirā Jesúre ā'mitiripēairāte ĩrīkate jariwa'ririmarīaja narupuko'a narabemaka Espiritu Santore nare ña'rījāika.

¹⁸⁻¹⁹ Pedrorāka nare narabemaka Espiritu Santore nare ña'rījāimaka Simónre ĩaeka. I'sia ĩatirā niñerū nare ĩjirika yapawa'ri ikupaka nare kērīka:

—Mija baaeka upaka yibaamaka Espiritu Santore nare ña'rījāirika yiyapayu yiro'sioka. Supa imarī ika sime i'supaka yire mija baarūjerūki wapa,— nare kērīka.

²⁰ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka Pedrote kire ārīka:

—Wapamarīaja Tuparāte ja'ataika, mawapaĳirūkimarīa sime. I'supaka miḡupajoaika simamaka, miniñerūḡitiyika ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā me'rirū ārīwa'ri.

²¹ Ba'iaja miḡupajoaika oñuka Tuparā. Supa imarī, yijaka aḡerāte Espiritu Santore ña'ajāārimajimarīka mime. ²²⁻²³ Kopakaja mae ba'iaja miḡupaka mireka ñiawārūyu. Mia, Tuparāte tērīrika imakakapi yija baarijayua mioakiyu. Supabatirā ba'itakaja baarimaji imarī, marākā'ā baatirā aḡe upaka imarimajimarīka mime. Ba'itakaja miḡupajoaika ja'atirā Tuparāte mijēnebe, “Ba'iaja yḡupajoaika yireka miye'kariabe”, ārīwa'ri,— Pedrote kire ārīka.

²⁴ I'supaka kēpakā'ā ikupaka Simónre kire ārīka:

—Maiḡamakī Tuparāka yiro'si mija jaibe. “I'supaka mijūarāñu”, yire meñua jūarika yapabeyuka yi'i ḡuri,— Pedrorākare kērīka.

²⁵ I'sia be'erō'ō Jesúre baaroyika niaeka mirāka, supabatirā nare kibojaroyikakaka tokarāre nabojaeka. Po'imajare wārōweatirā, Jerusalénrā ḡe'riwa'rikōrī Samariaka'iarā wejerakakaja Jesúrika nawārōrijarika.

Etiopíaka'iakakire Felipete ruḡuko'a jūjeka

²⁶ I'sia be'erō'ō Tuparā Felipe ḡō'irā ángelte pūataekaki ikupaka kire kēñaokaro'si:

—Jerusalénrā me'ḡe. Torā meyarāka ḡoto, Gaza wāmeika wejearā a'yu ma'arā me'ḡe. Yapumatopi o'yuma'a sime i'sima'a,— Felipete kērīka.

²⁷ Supa imarī kire kērīka upakaja Felipete a'rika mae. Topi a'ririḡaraka Etiopíaka'iakakire kīaeka. Etiopíaka'iakarā ĳpamakore niñerū ĩarīrīrijeyobaarimaji imatiyaiki kimaeka. Jerusalénrā Tuparāte jiyḡupayeerī turikaki, torājīte kḡe'rieyawa'rika.

²⁸ Kawarure kitūrūrūkiapi kire yierijayukā'āja Tuparāro'si bojarimaji Isaías wāsare o'oekakaka kīarijarika.

²⁹ Torājīrā mae, ikupaka Espiritu Santore ārīka Felipete:

—Kire eyatirā, kiwātapiji me'ririḡape,— kire kērīka.

³⁰ Supa imarī kire rīrīeyatirā, Tuparāte bojaĳirimaji Isaíare o'oekakaka ĩabaraka ki-jaiḡatemaka, kiā'mitirika. Topi mae,

—Torā mijaiḡateika ḡyaje miōrīwārūyu?— Felipete kire ārīka.

³¹ I'supaka kēpakā'ā,

—“I'supaka sāñu”, ārīwārūbeyuka yi'i, maki yire sabojabeyua simamaka,— kire kērīka mae.

Topi mae,

—Yḡō'irā mimarījāibe yire samiwārōkaro'si,— Etiopíakakire kire ārīka.

³² Isaías Tuparārika o'oeka kijaiḡatekarō'ō ikupaka bojaeka:

“Oveja jāāokaro'si ne'ewa'yu upakaja ĩrīkate ne'ewa'rirāñu. Kḡooya nata'amaka oveja akaserebeyua sima upakaja ba'iaja kire nabaako'omakaja kiakaserebesarāñu.

³³ Rīkimarāja ḡo'imajare ĩarāka wājitāji ba'iaja kire nabaarāñu. ‘Ba'iaja baaiki kime’, kireka napakā'ā ki'yopi'rirāñu ba'iaja baabesarāki imarī. Supabatirā ḡo'imajare kire jāāmaka, kirīḡarāmerā imabesarāñurā”, ārīwa'ri o'oekarō'ō Etiopíakakire jaiḡateka.

³⁴ Supa imarī kiḡō'irā Felipete marījāika.

—Tuɓarãro'si bojañjirimajite o'oekekaka ñatirã yire mibojabe. ¿Yaje kirikakakaja kio'oeaka bai? ¿Apikareka ɓuɓajoawa'ri i'suɓaka kio'oeaka kã'ã?— Felipete kërïka.

³⁵ Toɓi mae, Isaíare o'oekekaka ã'mitiritirã, ikuɓaka Felipete kire ãrïka:

—Isaías i'suɓaka o'oeekali Jesúre ba'iaja jũarũkiakaka ɓuɓajoawa'ri.—

Suɓabatirã jía Jesúmajaroka kire kibojaeaka. ³⁶ A'ririjari ma'arijerã ɓa'wa imaekarõ'õrã neyaeka.

—Ñakõrï, õ'õrã sime okoa. Maekaka ruɓuko'a yire mijũjebe ñarĩjïka ¿yaje rukuya jia simajĩñu?— Etiopíakakire kire ãrïka.

³⁷ I'suɓaka kẽɓakã'ã, ikuɓaka kire kërïka:

—Yi'ritiyarĩji Jesucristore miyi'rijïka, ruɓuko'a mire yijũjerãñu.—

I'suɓaka kẽɓakã'ã,

—Ã'ã, Tuɓarã Makiji kime Jesucristo,— Etiopíakakire ãrïka.*

³⁸ Suɓa imarĩ “Õ'õrã mituibe”, tũrũrũkia tuarimajite ãrĩtirã, saɓi merĩrĩkatirã ɓa'warã natu'arĩkaeka Felipete Etiopíakaki ruɓuko'a jũjeokaro'si. ³⁹ Pa'wapi namarĩrĩkaeka ɓoto, ikuɓarõ'õɓiji Felipete Espíritu Santore e'ewa'rika. Sabe'erõ'õ ɓuri Etiopíakakire kire ñaberika ate. I'suɓaka simako'omakaja jĩjimakaɓi Etiopíakakire o'rika. ⁴⁰ Apewejearã Espíritu Santore kire e'ewa'rika be'erõ'õ, “Azotowejearã ñimekã'ã mae”, Felipete ãrĩɓuɓajoaeaka. Toɓi o'riwa'rikõrĩ wejerakakaja Jesúrika wãrõrijaparaka Cesareawejearã keyaeka.

9

Saulote yi'riũ'mueka Jesúre (Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Saulo Jesúre yi'yurãte jãarika ri'kawa'ri ba'iaja nareka kijairoyika ruɓu. Suɓa imarĩ “Ba'iaja nare yibaaerã”, ãrĩwa'ri kurarãka ñɓamaki imatiyaiki ɓõ'irã ke'rika. ² “Íĩ Saulo, yiɓũataiki Jesúre ã'mitiripẽairãte kiñi'arũ”, ãrĩwa'ri ɓaɓera kio'ookaro'si kijẽñeka, Damascorã judíorãkare rẽrĩriwi'ia imaruɓutarimajare beaokaro'si.

—Ika mijã'meikaɓi nare ñiatõɓorãka uɓakaja ñimirja, rõmijãteoka ñi'atirã Jerusalénrã nare ye'era'arãñu,— Saulote kire ãrïka.

³ Suɓa imarĩ ma'api a'ririjari Damasco wejearã baaekarõ'õjĩte, ikuɓarõ'õɓiji mabo'ikakuriɓi yaaboaike kire jããta'aeka. ⁴ Toɓi mae marãkã'ã baaberiwa'ri sarãja Saulote ña'rïka. Torãjĩte mae, ikuɓaka kire sãrïka:

—Saulo, Saulo, ¿dako baaerã ba'iaja yire mibaariwã'imañu?— kire sãrïka.

⁵ Sã'mitiritirã,

—¿Maki mime je'e Ñiɓamaki?— kërïka.

—Ba'iaja mibaawã'imarĩrijayuka Jesús ñime,— kire kërïka.

⁶ I'suɓaka kire ãrĩtirã,

—I'suɓaka baarikopakaja, mi'mitirã, Damascorã me'ɓe. Torã meyarãka ɓoto, “Ikuɓaka mibaabe”, ñrĩkate mire ãrĩrãñu,— Saulote kërïka.

⁷ Sauloka a'rikarã, sajaikakite ã'mitiriripotojo kire niatõɓoberika. ɓuɓataekarã imarĩ torã najiyirĩkataka suɓabatirã jaiberijĩkaoka najarika. ⁸ Sabe'erõ'õ mi'mirĩkatirã yoibao-taerã kibaakoɓeka. Torãjĩrã mae õibeyua kiñakoa jarika simamaka Damascorã kijey-omarãre kire tĩtiwa'rika. ⁹ Torã kire ne'eeyaeka be'erõ'õ maekarakarĩmi yoibeyuka, ba'abekaja, suɓabatirã dakooka ukurimarĩaja Saulote imaeka.

¹⁰ I'sia wejearã Jesúre yi'yuka, ñrïka Ananías wãmeikite imaeka. Makãrãrũñuroka uɓakaɓi kire ɓemakotowiritirã,

—¿Yaje mime Ananías?— Jesúre kire ãrïka.

* **8:37** La mayoría de las traducciones de la Biblia no incluyen versículo 37 porque no aparece en las copias de la Biblia más antiguas.

—Ā'ā Nīpamaki, ō'ōrā ñime,— kire kērīka.

¹¹—Ā'ā, mae Wājima'a wāmeirō'ōpi me'pe. I'sima'api a'ririjari Judas wi'iarā meyarāñu. Torā eyatirā “¿Yaje ō'ōrā Saulo, Tarsowejeakakire ime?”, kire mepe. Mia, i'supaka merīrāñu yire jēñebaraka imaki kimamaka. ¹² Makārārūñuroka upakapi ikupaka kiro'si simako'o: Īrīka Ananías wāmeikite kire yibeako'o. Supa imarī kipō'irā kākaeyatirā mipitaka kipemarā mija'apearāka poto, ate yoiki kijarirāka, kire yibeako'o,— Ananiare kērīka

¹³ I'supaka kire kēpakā'ā ikupaka Ananiare ārīka:

—Jimarīa kimajaroکا ña'mitiyu, Jerusalénkarā mire yi'yurāte ba'iaja kibaari-jayuakaka. ¹⁴ Supabatirā kurarāka ĩpamarāre kire jā'mepūtamaka, ō'ōrā Saulote etaeka. Supa imarī mire ā'mitiripēairā yija imamaka, wēkomaka yijare baaokaro'si Jerusalénrā yijare e'ewa'ririmaji kime,— Ananiare kire ārīka.

¹⁵ I'supaka kērīko'omakaja ikupaka Jesúre kire bojaeka:

—Mire ñañu upakaja kipō'irā me'pe. Yimajaroکا pō'imajare wārōrimaji kimaerā kire yiwā'maeka. Judíotatarā, judíotatamarīrā, supabatirā nīparimarāteoka sawārōrimaji kimarāñu. ¹⁶ I'supaka baarimaji kimamaka “Sapi ĩ'rākurimarīaja jimarīa ba'iaja mijūarāñu”, kire ñarīrāñu,— kireka Jesúre ārīka Ananiare.

¹⁷ Torājīrā kipō'irā Ananiare a'rika mae. Kimaeka wi'irā kipō'irā eyatirā kipitaka Saulo pamarā kija'apeaeka. Supabatirā ikupaka kire kērīka:

—Yijeyomaki mia'mitipe. Maiṣamaki Jesús, mi'tarijarapaka poto mire pemakotowirapakiji, yire pūatakoka miñakoa jirū ārīwa'ri. Supabatirāoka Espiritu Santore mire ña'rījāirū ārīwa'ri pariṣi yire kipūatayu,— kire kērīka.

¹⁸ I'supaka kērīkarō'ōjiteje, wa'ititi upaka ĩoika Saulo ñakoapi ña'rīka. Torājīrā puri jia kiñakoa jarika. I'supaka kire kibaamaka, kimi'mirīkaeka poto Ananiare kire rupuko'a jūjeka. ¹⁹ I'supaka kijarika be'erō'ō ba'atirā okajājia kijarika. I'supaka jaritirā ñoapañaka Jesúre yi'yurāka Damascorā kimaeka.

Damasco wejeakarāre Jesúrika bojariroka Saulote bojaū'mueka

²⁰ Torājīrā mae judíorākare rērīriwi'iarā kākatirā, Jesúrika bojariroka wārōbaraka “Tuṣarā Maki kime Jesús”, Saulote nare ārīka. ²¹ I'supaka kibaamaka, kopakaja pō'imajare pūpataeka.

—Mia, ĩ'iji kime Jesúre yi'yurāte ba'iaja baarimaji Jerusalénrā. Ō'ōrā kime Jesúre yi'yurāte ñi'atirā, kurarāka ĩpamarā pō'irā nare e'ewa'yaokaro'si,— pō'imajare ārīka.

²² I'supaka napupajoako'omakaja Tuṣarāte kire jeyobaamaka, jībaji Jesúrika bojariroka kibojamirīrīkawa'rika. “Rita sime, Jā'merūkika Tuṣarāte wā'maekaki kime Jesús”, nare kērīroyika. Jia sakibojamaka, Damascokarā judíorāka ĩparimarā marākā'ā kire nokatērīwārūberika.

Judíotatarāte kire jāārīka ri'kamaka Saulote ru'rika majaroکا

²³ Damascorā ñoatakaja sawārōbaraka Saulote imamaka, “Kire majāāerā”, judíorāka Jesúre yi'ribeyurāte ārīpupajoaeka. ²⁴ Supa imarī ñami, ĩmioka kire napāñaroyika wejeapi porīwa'rirūkirō'ō koperekarā kire jāāokaro'si. I'supaka nabaako'omakaja Saulote sōrīka.

²⁵ Kiōrīka simamaka kibojaeaka yi'yurāte kire jeyobaaeka, kiru'yaokaro'si. Torājīrā mae, ñami wejea nata'tekarō'ōpi imatirā pi'i upaka ĩoikarā kire jāātirā aṣepē'rōtorā kire naruetaeaka kiru'yaokaro'si.

Jerusalénrā Saulote imaeaka mae

²⁶ Topi, ru'riwa'ritirā Jerusalénrā keyaeka mae. Torā Jesúre yi'yurāka jeyoaririka kiyapakopeka. I'supaka kiyapako'omakaja “Jesúre yi'ribeyuka kime Saulo puri”, ārīwa'ri kire nakīkika. ²⁷ I'supaka nimako'omakaja, Bernabé wāmeiki, Saulote jeyobaaekaki. “Mi'tabe, apóstolrākaka majairā”, kire kērīka. Sauloka napō'irā eyatirā ikupaka Bernabére nare ārīka:

—Saulo kime ĭĩ, ma'ap̄i ke'ririjayukã'ã maipamaki Jesúre kire pemakotowirika. Supabatirã kika kijaika. I'supaka Jesúre kire baaeka be'erõ'õ Damascorã dako weriki-marĩaja p̄o'imajare Jesúrika bojariroka wãrõrapaki kime,— Bernabére nare arĩka.

²⁸ I'supaka nare k̄epakã'ã “Maka imarũkika Saulote ime mae”, kireka narĩka. I'supaka napakã'ã, Jerusalénrã naka kimaeka. Naka imarijari dako werikimarĩaja tokarãre Jesúrika kibojaeka. ²⁹ Judiotatarã imariþotojo griego oka jairãka Saulote jaibaraka imaeka. Tuþarã majaropũñu añua nare bojabaraka, “Sãñu upakaja Jã'merũkika Tuþarãte wã'maekaki kime Jesús”, nare k̄erĩka. I'supaka k̄epakã'ã ã'mitiriwa'ri kire jãarika nari'kaeka. ³⁰ I'supaka kika nima ã'mitiriwa'ri, Cesarearã kijeyomarãre kire e'ewa'rika. Torã eyatirã Tarsowejarã kire nape'riwa'rirũjeka.

³¹ I'sia p̄oto p̄uri Judea, Samaria, supabatirã Galilea ka'iarãoka ba'iaja Jesúre yi'yurãte jũaberika. Supa simamaka Espiritu Santore nare jeyobaamaka j̄jimakaþi Jesúre j̄ibaji yi'yurã nimamirĩrkawa'rika. Supa imarĩ rĩkimabaji Jesúre yi'yurãte imarijarika. Supabatirãoka ritaja jiyipupaka Maipamakire õparaka nimarijarika.

Bitamajite Pedrote jieka

³² Supa imarĩ Jesúre yi'yurãte ĭ'rãweje jariwa'ririmarĩaja Pedrote ĩataparoyika. I'supaka imawa'ri Lida wãmeirõ'õrã napõ'irã turirĩ keyaeka. ³³ Torã eyatirã Eneas wãmeikite k̄iaeka. Bitamaji imarĩ, maekarakaotẽnarirakakuri wejeje'rãka keyawa'rika kikãrĩrũkirõ'õrãja p̄eyubaraka. ³⁴ Torãjĩrã mae, ikupaka Pedrote kire arĩka:

—Eneas, mia'mitipe, Jesucristore mire jieyu mae. Supa imarĩ mimi'mirĩkabe. Supabatirã mikãrĩrũkia mibuþebe,— kire k̄erĩka.

I'supaka kire k̄erĩkarõ'õjiteje, bitamaji imakoþekakite mi'mirĩkaeka. ³⁵ Rĩkimarãja Lidakarã supabatirã Sarónka'iaakarãoka ĩaekarã supa kibaeka. Supa imarĩ nimaupatiji Jesúre yi'yurã oyiaja najarika.

Reyaekakote Pedrote tããeka

³⁶ ĭ'rãko Joþe wãmeirõ'õkako Tabitã wãmeikote imaeka, Jesúre yi'yuko. Griego okaþi p̄uri Dorcas wãmeiko koimaeka. Jiiko p̄o'irõmo imarĩ wayuoka baairãte jia kojeyobaaroyika. ³⁷ I'supaka imariþotojo ikuparõ'õþiji wãmarĩ jariwa'ri koreyaeka mae. Koreyamaka ĩatirã reyairãte nabaaika upakaja kopõ'ia najũjeka korĩrã. Supabatirã ĩmipẽ'rõtorã imaeka kurarakarã koro'siji kore nataeka. ³⁸ I'supaka kore baatirã “Lidarã Pedrote ime”, p̄o'imajare añua Joþekarã Jesúre yi'yurãte ã'mitirika. Sã'mitiritirã ĩþarãte Pedrote akarĩ napũataeka, koyikurirãja kimaeka simamaka. Kipõ'irã eyatirã ikupaka kire narĩka:

—Dajoa wãrũaja yijaka.—

³⁹ I'supaka napakã'ã ã'mitiriwa'ri, naka Pedrote a'rika Joþerã. Torã eyatirã Dorcas majaka nataekarõ'õrã kire ne'ewa'rika. Supa imarĩ kopõ'irã rĩkimarãja natĩmiarãte reyatapaeakarãre õparaka imamaka k̄iaeka. Ketamaka kipõ'irã narẽrĩka kika jaiokaro'si.

—Dorcate reyaerã baarapaka ruþu rĩkimakaja saya yijare kopu'aĩjirape,— ãparaka Pedrote sanabeaeka.

⁴⁰ I'supaka kire napakã'ã,

—Mija þoriwa'þe ruþu,— nare k̄erĩka.

Naporiwa'rika be'erõ'õ, ñukurupatirã Tuþarãka kijaika. Kika jaiweatirã, reyaekakote jorowa'ri ĩatirã,

—Tabitã mimi'mibe,— kore k̄erĩka.

I'supaka k̄erĩka p̄otojo koñakoa wiritaeka. Supa imarĩ Pedrote ĩatirã komi'mirupaeka.

⁴¹ Toþi mae, kopitakaþi ñi'atirã Pedrote kore mi'mataeka. Supabatirã “Mija þoþe ruþu”, k̄erĩkarãte kiakaeka.

—Kopakaja õñia kojayu. Ate kore mija ĩarape mae,— Jesúre yi'yurã natĩmiarã reyatapaeakarã, supabatirã aþerã najeyomarãreoka k̄erĩka.

⁴² I'supaka kojarika ritaja Joþekaräre ä'mitiripataeka. Sã'mitiritirã rĩkimarãja Jesúre nayi'rika. ⁴³ Sabe'erõ'õ torã ñoaka Pedrote imaeka, wa'iro'si ajea ba'iraberimaji Simón põ'irã.

10

Cornelio põ'irã Pedrote a'rika

¹ Cesareawejearã Cornelio wãmeikite imaeka. Torã rĩkimarãja surararãka Itali-akarãkaki imatirã ĩ'rãþitarakamarã þo'imajarakamaki surararãka ĩþamaki kimaeka. ² Judiorãkimarĩka imariþotojo Tuparãte jiyiþupaka õñuka, kiwi'iareka imarãþitiyika. Judiorãka wayuoka baairãte rĩkimakaja niñerũ jeyobaarimaji, supabatirãoka Tuparãte jaijipaki kimaeka. ³ I'supaka kimamaka ĩ'rãrĩmi tres rõ'õjĩrã aiyate eyawa'rika þoto makãrãrũñuroka upakapi Tuparãte þũataekaki ángelte kipõ'irã etaeka. Jia Corneliore kire ĩatiyaeka. Supabatirã kipõ'irã kãkaeyatirã,

—Cornelio,— ángelte kire ãrĩka.

⁴ Toþi mae, kireka ñakoariji,

—Aya, ¿marãkã'ã sime je'e ñiþamaki?— þupatawa'ri kire kërĩka. I'supaka këpakã'ã

—Tuparãte mijeñerijayu rakakaja mire kiã'mitiyu. Supabatirã wayuoka baairãte mi-jeyobaaikarekaoka jĩjimaka kime. I'supaka mimamaka mireka þupajoajipaki kime.

⁵ Supa imarĩ Joþewejearã imaki Simónre akarĩ a'rĩrũkirãte miþũatabe. Kiwãmeaoka Pedro.

⁶ Apika Simón wa'iro'si ajea ba'iraberimaji riapakirijerã imaki põ'irã kime. Torã Simón Pedrote natõporãñu miþũatarãñurã,— ángelte kire ãrĩka.

⁷ I'supaka kire ãrĩweatirã ángelte a'rika. Sabe'erõ'õ ĩ'þarã kiba'iraberimaja, supabatirã ĩ'rĩka surara jia Tuparãte yi'yuka imaekakiteoka kiakaeka. ⁸ Supa imarĩ kipõ'irã netaeka þoto, ángelte kire ãrĩkakaka Corneliore nare bojaeka. Nare sabojaweatirã Joþerã nare ke'rĩrũjeka.

⁹ I'supaka këpakã'ã a'ritirã, aþerĩmi wãjitãji aiya simaeka þoto Joþe koyikurirã neyaeka. I'tojĩte wi'i ruþututuarã Pedrote mirĩka Tuparãka jairĩ. ¹⁰ Tuparãka jaibaraka kimaeka þoto kopakaja kikësirabaeka. I'supaka kimamaka aþerãte ba'arika kiro'si baayukã'ãja ikupaka makãrãrũñuroka upakapi kiro'si simaeka: ¹¹ Mabo'ikakurirã kĩaeka þoto sayapãia jo'bato ĩ'þapẽ'rõto ñi'atirã maja'aruetaika upaka saruirã'aeaka. ¹² Satõsuarã ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwẽkoa þariji imaeka. Wa'ibikirãka upaka tuyua, wiyua, supabatirã yiibaraka tuyuaoka simaeka. * ¹³ Supa imarĩ ĩmiþi ikupaka Pedrote sajaiko-rika:

—Pedro mimi'mibe. Samijããba'abe,— kire sãrĩkorika.

¹⁴ I'sia oka ã'mitiritirã ikupaka kiyi'rika:

—Marãkã'ã baatirã yibaaberijĩka Ñiþamaki, Moisés wãsare jãjibaaeka ba'akoribeyuka ñime ruþu.—

¹⁵ Toþi ate sajaikorika

—“Jãjika yiro'si sime”, merĩa'si, Tuparãte ba'arũjeika þuri “Miba'abe”,— mabo'ikakuripi sãrĩkorika.

¹⁶ Maekarakakuri i'supaka Pedrote sabaaeka. Sabe'erõ'õþi mae sayapãia Tuparãte e'eka. ¹⁷ I'sia ĩawa'ri “¿Dako baaerã supa yire sabaayu jee?”, Pedrote ãrĩþupajoaeka. I'supaka þupajoabaraka kimekã'ãja, “No'orã Simónre ime”, ãþaraka þo'imajare jẽrĩarijariji, Simón wi'iarã neyaeka Corneliore þũataekarã. ¹⁸ Torã eyatirã ikupaka najẽrãka:

—¿Õ'õrã yaje Simón Pedro wãmeikite ime?— narĩka.

¹⁹ Kĩaeka mirãka þupajoabaraka kimekã'ãja, Espĩritu Santore kire jaika,

* **10:12** Fue prohibido en la ley de Moisés comer animales tal como reptiles, culebras, marranos, perros, varios insectos, etc. Véase Levítico 11

—Mia'mitiþe. Maekarakamaki ĩmirĩja mire mo'arĩ etairã. ²⁰ Mae miruiwa'þe, naka me'yaokaro'si “¿Yaje judıorãkamarĩrãka ya'rijĩnu je'e?”, ãrĩþuþajoabekaja mimabe. Yıþũatairã nime,— Espĩritu Santore kire ãrĩka.

²¹ Suþa imarĩ, Corneliore þũataekarã maekarakamaki þõ'irã Pedrote ruiwa'rika.

—Yi'iji ñime mija mo'aiki. ¿Dakoa ãrĩwa'ri mija i'tako'o?— nare kërĩka.

²² I'suþaka kēþakã'ã ikuþaka nayi'rika:

—Yija ĩþamaki Cornelio miþõ'irã yijare þũatarapaki. Jiika þo'imaji kime Cornelio. Suþabatirã Tuþarãte jiyiþuþayeeiki. Ritaja judıotatarãoka kire jiyiþuþayeeirã. Suþa imarĩ ikuþaka ángelte kire ãrãþe're: “Mia'mitiþe Cornelio, Simón Pedrote miakapũabe. Suþabatirã mire kibojarãka jia mia'mitiþe”, ángelte yija ĩþamakire ãrãþe,— Simón Pedrote narĩka.

²³ Suþa napakã'ã,

—Õ'õrã kãkara'atirã yiþõ'irã mija kãþe ruþu,— Pedrote nare ãrĩka.

Aþerĩmi þuri naka Pedrote a'rika mae. Joþewejeekarã ĩ'rãrimarã Jesúre yi'yurãoka, naka jeyoariwa'rikarã.

²⁴ Aþerĩmi Cesareawejearã neyaeka. Neyaerã baaeka ruþu, kirĩrã suþabatirã kijejomarãþitiyika rërĩtirã Corneliore imaeka, “Simón Pedrote bojarãka ma'mitiriye'e”, ãrĩwa'ri nare kioyibojaeka. ²⁵ Torã neyaeka þoto Pedrote e'etorirĩ Corneliore þorika. Suþabatirã Corneliore ñukurupaeka kire jiyiþuþayeeokaro'si. ²⁶ I'suþaka kibaamaka kipitakarã ñi'atirã,

—Mimi'mibe. Miupakaja þo'imaji ñime yiro'sioka,— Pedrote kire ãrĩka.

²⁷ I'suþaka kēþakã'ã kimi'mika mae. Suþa imarĩ jaibu'arikaþiji wi'iarã nakãkaeka mae. Torã kãkawa'ritirã rĩkimarãja þo'imaja rërĩkarãte Pedrote ĩaeka. ²⁸ I'suþaka nimamaka ĩatirã, ikuþaka Pedrote nare bojaeka:

—Yija judıotatarã aþetatarãþitiyika rukubaka imarika, suþabatirã napõ'irã turirikaoka jãjibaairã yija ime. I'siakaka õrĩwãrũirã mija ime. I'suþaka simako'omakaja Tuþarã þuri ikuþaka yire bojarapaki: “ ‘Jãjibaarimarã sime’, ñãñua ‘Jãjibaarika sime’, mija ãrĩa'si”, Tuþarãte yire ãrãþe. Suþa imarĩ “Judıotataki imariþotojo aþetatarãka rukubaka ñima jãjibaarũkimarã sime”, ñãrĩwãrũyu maekaka þuri. ²⁹ Suþa imarĩ Cornelio majaroka yire nabojarapaka þotojo ñojimarĩji miþõ'irã yi'tarape. Suþa imarĩ ¿marãkã'ã ãrĩwa'ri oka yire mija þũatarape?— Pedrote nare ãrĩka.

³⁰ I'suþaka kēþakã'ã, ikuþaka Corneliore kire ãrĩka:

—Botarakarĩmi sajaritiyu tres rõ'õjĩrã aiyate eyawa'rapaka þoto, Tuþarãka jaibaraka ñimarapaka be'erõ'õ. Ikuþarõ'õþiji ángelte saya yaaboaike jããtirã yiþõ'irã kipemakotowirape. ³¹ Toþi ikuþaka yire kërãþe mae: “Cornelio. Tuþarãte mijẽñeika jĩjimakaþi kiã'mitiyu. Suþabatirã wayuoka baairãte mijeyobaaika jiaoka kiro'si sime. Saþi ãrĩwa'ri jia mire kibaayu. ³² Suþa imarĩ Joþewejeearã imaki Simón Pedro wãmeikite miakarũjebe. Aþika Simón wa'iro'si ajea ba'iraberimaji wi'iarã kime riapakirijerã”, ángelte yire ãrãþe. ³³ I'suþaka yire kibojamaka ã'mitiriwa'ri, ñojimarĩji oka mire yiþũatarape. Jia oka mi'tayu õ'õrã. Tuþarãte ĩaika wãjitãji yija rërĩko'o kioka simaupatiji õñaokaro'si. Tuþarãte mire bojaika yija ã'mitiriyapayu,— Corneliore kire ãrĩka.

Cornelio jeyomarãre kiwãrõeka Pedro

³⁴ Sã'mitiritirã, ikuþaka Pedrote jaiũ'mueka mae:

—“Aþerimarãre kiwãtaika þemawa'ribaji ĩ'rãtareje wãtabeyuka kime Tuþarã”, ñãrĩwãrũyu mae. ³⁵ Ritatojo wejeareka þo'imajatata imaupatirekaja jiyiþuþaka kire õrĩwa'ri, kiyapaika upakaja baairãka jĩjimaka kimarijayu. ³⁶ Yija tã'omaja Israel wãsa riþarãmerãro'si Jesucristo, ritatojo wejeareka imarã ĩþamakite baaekapĩ ãrĩwa'ri jia Tuþarãka nimarũkiakaka nare kibojaka. ³⁷⁻³⁸ Mamarĩ Galileaka'iarã, suþabatirã ritaja Judea ka'iareka Jesús Nazaretkakire baaeka õñurã mija ime. Þo'imajare wãrõbaraka Juanre narupuko'a jũjeyukã'ãja, mae kirikaþi baawãrũki Jesúre kimaũ'murũjeka

Tuṗarā. Suṗabatirā Espírítu Santore kire kija'ataeka. I'suṗaka kibaaekaki imarī, Galileakarāre suṗabatirā Judeaka'iakarāreoka jia kibaaeka. Suṗa imarī ritaja Satanāre ba'iaja jūarūjeroyikarāte kitāāroyireka. I'suṗaka kibaaroyireka, Tuṗarāte kika imaeka simamaka. ³⁹ Yija, aṗóstolrāka, Jerusalénwejearā, suṗabatirā judíotatarā ka'iarā ritaja Jesúre baaeka ĩaekarā. Sabe'erō'ō Jerusalénrā judíotatarā ĩṗarimarāte yaṗua tetaekarā kire jāārūjeka. ⁴⁰ I'suṗaka kire nabaako'omakaja maekarakarīmireka, Tuṗarā ṗuri Jesúre ōñia jarirūjekaki. Suṗabatirā Jesúre yijare kīṗemakotowiaataeka. ⁴¹ Judíotatarāte nimaṗatiremarā Jesúre ṗemakotowirirā Tuṗarāte baaeka. Mamarītaka kiwā'maekarā yija imamaka i'suṗaka kibaaeka, “Ōñia Jesúre ime ate”, yija ārīwārūokaro'si. Ate ōñia Jesúre jariṗe'rika be'erō'ō kika ba'aekarā yija ime. ⁴² “ ‘Ōñia imarāte suṗabatirā reyaekarāteoka, ba'iaja nabaaka waṗa nare jēñerimaji mimabe’, ārīwa'ri Tuṗarāte yire jā'meka ārīwa'ri ṗo'imajare mija bojabe”, Jesúre yijare ārīka. ⁴³ Tuṗarāro'si bojaĳjirimaja imaeka rakamakiji Jesúre imarūkiakaka ṗuṗajoawa'ri no'oeka. Suṗa imarī Jesúre yi'yurāte ba'iaja baaeka waṗa Tuṗarāte ye'kariarūkiakaka no'oeka,— Pedrote nare ārīka.

Judíotatamarīrāteoka Espírítu Santore ña'rĳjāika

⁴⁴ I'suṗaka āṗaraka Pedrote imekā'āja Espírítu Santore nare ña'rĳjāika. ⁴⁵⁻⁴⁶ Suṗa imawa'ri ĩrārokamarā ṗo'imaja oka norĳbeyuaja jaibaraka nimaeka Tuṗarāte jiyiṗuṗayeebaraka. Sĳatirā “Judíorākamarīrāteoka Espírítu Santore ña'rĳjāiyu mae”, ārīwa'ri naṗuṗataeka judíorāka Pedroka ĩrātiji etaekarā. ⁴⁷ Toṗi ikuṗaka judíorākare Pedrote ārīka ate:

—Mija ā'mitipe yijeyomarā. Muṗakajaoka Espírítu Santore nare ña'rĳjāimaka ō'ōrā imarāte ĩ'rĳkaoka “Ruṗuko'a nare mija jūjea'si”, ārīrika imaberijĳñu,— judíorākare kērīka.

⁴⁸ Suṗabatirā,

—“Jesucrestore yi'riwa'ri kirirā maime mae”, ārīwa'ri ruṗuko'a mija jūjerūjebe,— Corneliarākare kērīka.

Suṗa imarī naruṗuko'a najūjeka Pedroka imaekarā. Sabe'erō'ō,

—Me'ria'si ruṗu. Yijaka mimabe ñojimarĳji ruṗu,— Pedrote narĳka Cornelioka imaekarā.

11

Jerusalénkarā Jesúre yi'yurā imaekarāte Pedrote majarobojaeka

¹ Toṗi mae, aṗóstolrāka, suṗabatirā Judeaka'iakarā Jesúre ā'mitirĳēaekarāoka, “Judíotatamarīrā imarĳotojo, Jesúre na'mitirĳēayu're”, ārīka majaroka na'mitirika. ²⁻³ Suṗa imarī Jerusalénrā Pedrote ṗe'rieyaeka ṗoto, ikuṗaka kire narĳka:

—¿Dako baaerā judíotatamarīrā wi'iarā mikākarape? Suṗabatirāoka ¿marākā'ā ārīwa'ri naka miba'arape?— Pedrote narĳka.

⁴⁻⁵ I'suṗaka kire naṗakā'ā ikuṗaka wājĳrokapi Pedrote nare bojajūika:

—Jopewejearā Tuṗarāte jaibaraka ñimarapaka ṗoto ikuṗaka simarape. Makārārūñuroka uṗakapi ikuṗaka yire saṗemakotowirape: Mabo'ikakurĳpi sayapāia jo'bato ĩ'ṗapē'rōto ñi'atirā maja'aruetaika uṗaka ĳoika ima yiṗō'irā etarapaka. ⁶ “¿Dakoa satōsiareka ima?”, ārīwa'ri jia sañiatiyarape. Ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwēkoa ṗariji imarapaka. Wa'ibikirāka uṗaka tuyua, wiyua, suṗabatirā yiibaraka tuyuaoka simarape.

⁷ Sañiawearapaka ṗoto mabo'ikakurĳpi ikuṗaka yire sārĳkorape: “Pedro mimi'mibe. Jāātirā samiba'abe”, yire sārĳkorape. ⁸ “Marākā'ā baatirā yibaaberijĳka Ñiṗamaki, Moisés wāsare jājĳbaaeka ba'akoribeyuka ñime ruṗu”, ārīwa'ri yiyrāpe. ⁹ Suṗa ñaṗakā'ā ikuṗaka yire sārĳkorape ate: “ Jājika yiro'si sime’, merĳa'si, Tuṗarāte ba'arūjeika ṗuri ‘Miba'abe’ ”, sārĳkorape. ¹⁰ Maekarakakuri i'suṗaka yire sārāpe. Sabe'erō'ōpi mae Tuṗarāte sayapāia e'emiarape mabo'ikakurirā. ¹¹ Ikuṗarō'ōpiji i'suṗaka simarapaka be'erō'ō maekarakamaki ṗo'imajare ñimaraparō'ōrā eyarape. Cesareawejeakaki Cornelio nare ṗūatarapaki, yire ne'eayaokaro'si. ¹² “Netarāka ṗoto, ba'iaja ṗuṗaribekaja naka me'ṗe”,

Espíritu Santore yire āpakā'ā, ya'rape. Supabatirā ĩ'rōtēñarirakamarā Jesúre ā'mitiripēairā yika ō'ōrā imarā yijeyoa turaparā. Naka mae Cornelio wi'iarā yija kākarape. ¹³ Yija kākaeyarapaka poto, ikupaka Corneliore yijare bojarape: “Yiwi'iareka ñimarapaka poto ángelte yire pemakotowirirīkarape. Mia je'e ikupaka yire kērape: ‘Jopewearā Simónre akarī a'rirūkirāte miṗūatabe. Pedrooka kire nañu. ¹⁴ Mija ṗō'irā eyatirā, “Mire, miwi'iareka imarāteoka ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia imakoṗeikareka ikupaka Tuṗarāte mijare tāārāñu”, āriwa'ri mijare kibojarāñu', Corneliore yijare ārāpe”, ángelte kire ārika bojabaraka. ¹⁵ I'supaka yire kērapaka be'erō'ō, yi'i ate nare bojaū'murapaki. Nare yijaiū'murapaka potojo, ikuparō'ōṗi Espiritu Santore nare ña'rījāirape, mare mamarī kibaarapaka upakajaoka. ¹⁶ I'supaka simakaka ĩawa'ri, Maiṗamakire bojaeka yipupajoatōṗorape. Mia, ikupaka kērika: “Bikijarā ṗuri okoṗi Juanre ruṗuko'a mijare jūjeka. Tuṗarā ṗuri Espiritu Santo mijare ña'ajāārāki, kiyapaika upakaja baawārūirā mija imaokaro'si”, i'supakajaoka mamarīrāja Jesúre mare bojatika. ¹⁷ Jesucristore yi'yurā maimamaka, Espiritu Santore Tuṗarāte mare ña'ajāārāpaka upakaja judiorākamarīrā nimako'omakaja nareoka Espiritu Santore kiña'ajāārāpe. I'supaka Tuṗarāte nare baamaka “I'supakamarīa sime. Judiorākamarīrā mija ṗuri marākā'ā baatirā yijaka imaberijirā mija”, āriberijika ñimarape,— Pedrote nare ārika.

¹⁸ I'supaka kēpakā'ā kire najērīatiyika. Toṗi mae ikupaka naṗupaka no'aeka:

—Jiitakaja baaiki kime Tuṗarā. Judiorākamarīrāteoka ba'iaja nabaaiika naja'atarāka, nare kiye'kariarāñu jia kika nimajiparū,— āriwa'ri narīka.

Antioquíakarā Jesúre nayi'riū'mueka

¹⁹ I'sia ruṗubaji Jesúre yi'ribeyurā Estebanre jāēkarā. Supabatirā aṗerā kiupaka imaekarā Jesúre yi'yurāteoka ba'iaja nabaaiika. Supa imarī ĩ'rārimarā Jesúre yi'yurā Feniciaka'iarā, Chiṗrejūmurikarā imawejeareka, supabatirā Antioquía wejearāoka naru'riwa'rika. Torā eyatirā, judiorākare takaja Jesúrika bojariroka nabojaeka. ²⁰ Aṗerā ṗuri, Chiṗrekarā, Cirenekarā a'ritirā Antioquíarā eyaekarā. Torā eyatirā judiorākamarīrā imaekarāteoka maiṗamaki Jesúrika nabojaeka. ²¹ “Jia nabojawārūrū”, āriwa'ri Tuṗarāte nare jeyobaaeka. Supa imarī rīkimarāja Jesúrika nabojaeka ā'mitiritirā, mamarī nayi'rikoperoiyika naja'ataeka, kire yi'riwa'ri.

²² Antioquíawejarā Jesúre nayi'yua majaroka, Jerusalénkarā Jesúre yi'yurāte ā'mitirika. Sā'mitiritirā Antioquíarā Bernabére naṗūataeka. ²³ Supa kire naṗakā'ā ke'rika. Torā eyatirā, Tuṗarāte jia nare baaeka kīaeyaeka. I'supaka nimaeka ĩatirā ikupaka jījimakaṗi nare kibojaka:

—Ika mija ima upakaja jiiṗaji Jesúre mija yi'ririmirīrkawa'pe,— nare kērika.

²⁴ Espiritu Santore kire jeyobaaikaṗi jiiṗupaki kimaeka. Tuṗarāte yapaika upakaja oyiaja imaki imarī, jia Jesúre yi'yuka Bernabére imaeka. Supa imarī rīkimarāja kibojaka ā'mitiritirā, Jesúre nayi'rika.

²⁵ I'sia be'erō'ō Tarso wāmeika wejarā Bernabéte a'rika, Saulote mo'arī. ²⁶ Kire tōṗotirā, “Dajoa Antioquíarā”, kire kērika. Supa kire kēpakā'ā ĩ'parā najeyoariwa'rika torā. ĩ'rākuriwejejē'rāka torā nimaeka, Jesúre yi'ririmajaka. Torā imatirā rīkimarāre Jesúrika nawārōeka. I'sia wejekarā Jesúre yi'yurātejeoka “Cristianorāka nime”, ṗo'imajare āriū'mueka.*

²⁷ I'sia potojo Jerusalénkarā, Tuṗarāro'si bojaījirimajare eyaeka Antioquíarā, Jesúre yi'yurāte rēritirā imaekarō'ōrā. ²⁸⁻³⁰ Torā eyaekarākaki ĩ'rīka imaekaki Agabo wāmeiki. Jesúre yi'yurāte rēritirā imaekarō'ōrā eyatirā, Espiritu Santore jeyobaaikaṗi ṗupajoatirā, ikupaka nare kērika: “Ritatojo ka'iarā nakēsirabarāñu, ba'arika torā ṗurirāka simamaka”, Agabote nare ārika. (Ñamajībaji ba'arika torā ṗurika Romawejea ĩṗamaki Claudiore imaeka poto). Sā'mitiritirā, “Judeakarāre ba'iaja jūaerā baayu're, niñerū

* **11:26** El nombre Cristiano quiere decir “Cristo es nuestro Señor.”

nare maḗūataye'e", Antioquíakarã Jesúre yi'yurãte ãrĩka. Narĩka upakaja, narikaeka ko'apitorãja Saulo, Bernabépitijika ĩ'parãwã'taja nijika, "Judeakarã Jesúre yi'yurãte imaruḗutarimajare samija ĩjibe", ãrĩwa'ri.

12

Santiagore najããeka, supabatirã wẽkomaka imariwi'iaḗi Pedrote ḗorika

¹ I'sia ḗoto ritaja Jesúre yi'yurã upatireje ba'iaja Herodere kisurararãkare baarũjeũ'mueka. Supã imarĩ ĩ'rãrimarã nare imaruḗutarimajare wẽkomaka imariwi'iarã nataeka. ² Supabatirã, Juan ma'mi Santiagore nañi'apakã'ã, "Kiwãmua mija toata'tabe", nare kẽrĩka. ³⁻⁴ I'supãka kẽrĩka ã'mitiritirã, ĩjimaka judiorãka ĩparimarãre jarika. Topi ĩjimaka nimamaka ĩawa'ri ḗan levadura rukeberika naba'aroyikarĩmi Pedroteoka kiñi'arũjeka wẽkomaka imariwi'iarã kire tayaokaro'si. Pedrote ru'rikoreka jia kisurararãkare kãrĩrĩrũjeka Herodes. Botarakatata imatirã rakaka tatareka botarakarimarã nimaeka. I'sirakamarã imarĩ,

—Botarakamaki oyiaja mija o'arijarirãñu kire tuerikareka,— nare kẽrĩka.

Supabatirã "Pascua baya o'riwa'rĩrãka ḗoto, ḗo'imajare ĩarãka wãjitãji Pedrote ba'iaja jaiwã'imarĩtirã, kire yijããrũjerãñu", Herodes ḗupãka imaeka. ⁵ Supã imarĩ ĩ'rãrĩmi upakaja jĩtakaja Pedrote natueka. I'supãka nima ã'mitiritirã, kijeyomarã Jesúre yi'yurã jimarĩa Tuparãte kiro'si jaiĩjika.

⁶ Torã kimaeka ñami simakoḗeka Herodete kire jããrũjerũkirĩmi. Mia, wẽkomaka imariwi'iarã ĩ'parã surararãka kire tuerimaja watoḗekarã ĩ'ḗamiji ḗerumijiaḗi ḗi'ḗekaki kikãrĩḗañaeka. ĩarĩrĩtiyarũkirõ'õ simamaka aḗerã surararãka koḗerekarã tuekarã.

⁷ Ikuḗarõ'õḗiji, ángelte kiḗõ'irã etaeka. Supabatirã kimaeka kurara yaaboeka jãjia jãta'airõ'õ jarika. Topi mae, kãrĩka imaekaki Pedrote ángelte rabetõrõtaeka. Kitũrũeka ḗoto,

—Wãrũaja mimi'mibe,— kire kẽrĩka.

I'supãka kire kẽrĩka ḗotojo ḗerumijiaḗi kiḗita arikaka naḗi'ḗekoḗeka kutueka.

⁸ I'supãka kijarika ḗoto,

—Mijariroaka mijããũ'mube, miũ'ḗuko'aoka,— Pedrote kẽrĩka.

Topi ikuḗapãka kire kẽrĩka ate:

—Mijariroaka ḗemakatooka mijããbe. Supabatirã yibe'erõ'õ mi'tabe,— ángelte kire ãrĩka.

⁹ I'supãka kire kẽḗpakã'ã, Pedrote kibe'erõ'õ a'rika. I'supãka baariḗotojo "Supã sime", marĩwãrũberijika simaeka kiro'si. "¿Yaje ritaitaka sime je'e?", ãrĩriḗotojo "Makãrãrũñuroka upãka yiro'si sime je'e", kẽrĩḗupãjoaeka. ¹⁰ A'rĩrijariji mamarĩkaki surarate tueirõ'õ o'ritirã, aḗikate imarõ'õoka no'rika. Sa'riwa'ri jiyiakaka ḗeruakaka baaeka wejekuraraka koḗerekarã neyaeka ḗoto soñu upakaja sawiritãeka. Topi ḗoritirã na'rĩrijayukã'ãja ikuḗarõ'õḗiji ángelte ririwa'rika. I'supãka simamaka ĩ'rĩkaja Pedrote tuika.

¹¹ Topi mae, "Rita sime. Kãrãrũrĩbeyuka yi'i. Herodete yire jããkoreka yire kiḗoaerã ángelte kiḗūatayu Tuparã. I'supãka simamaka judiorãka ĩḗamarã ba'iaja yire nabaariḗakatayureka, yiwãḗu'yu mae", Pedrote ãrĩḗupãjoaeka.

¹²⁻¹³ I'supãka kiḗupãka imekã'ãja Juan Marcos ḗako, María wi'iarã ke'rika. Satõsirõ'õrã rĩkimarãja Tuparãte jaibaraka ḗo'imajare imaeka. I'supãka nimaekarõ'õrã eyatirã koḗerekaḗi,

—¿Yaje mija ime?— nare kẽrĩka.

Sã'mitiritirã ĩ'rãko torã ba'iraberimajo, Rode, koḗerekarã eyarĩkaritirã, ã'mitirikako, "¿Maki kime?", ãrĩwa'ri. ¹⁴ Sakowierã baaeka ruḗu, Pedrote jaika koã'mitiriwãrũeka. Sã'mitiriwãrũtirã ĩjimaka jariwa'ri koḗereka wiebekaja,

—ḗeterã Pedrote imakoyu,— ãrĩwa'ri torã imaekarãte bojarĩ ko'rika.

¹⁵ I'supãka nare kõḗpakã'ã,

—Miwejabyu je'e,— kore narīka.

Toṗi,

—Ritama ñañu,— nare kōrīka.

I'supaka nare kōpakā'ā,

—Kire ĩarīrīka mirāki ángel kime je'e aṗeyari,— kore narīka.*

¹⁶ I'supaka narīko'omakaja,

—¿Yaje mija ime?— ṗēteṗi Ṗedrote ārīrīkamarika.

I'supaka simamaka koṗereka wiwatatirā kire ĩawa'ri koṗakaja naṗuṗataeka.

¹⁷ I'supaka nimamaka, kiṗitaka kimimataeka “Kareaja mija imabe”, ārīwa'ri. Toṗi mae, “Wēkomaka imariwi'iarā ñimako'orō'ōṗi ikupaka Tuṗarāte yire baako'o”, nare kērīka. I'supaka nare ārītirā,

—Majeyomarā Jesúre yi'yurāte samija bojabe. Supabatirā i'supakajaoka mija āṗe Santiagoreoka,— nare kērīka.†

I'supaka nare ārīweatirā aṗerō'ōrā ke'rika.

¹⁸ Kiru'rika ñamibikitojo torā ĩarīrīmaja imaekarā surararākare jimarīa ba'iaja ṗuṗarika Ṗedrote imabepakā'ā ĩatirā. “¿Marākā'ā Ṗedrote baatiyako'o je'e? Ba'itakajama sime”, narīka. ¹⁹ Kimabepakā'ā ĩatirā, Herodete kire mo'arūjeka. Kire natōṗobepakā'ā Herodete nare jērīapeatiyaeka. I'supaka nare kijepakā'ā marākā'ā nayi'riwārūberijīka simaeka naro'si. Supa imarī Herodete nare jāārūjeka mae. I'supaka nare baatirā Judeaṗi ke'rika Cesarearā imarī.

Tuṗarā reyarūjekaki Herodete

²⁰ Tirowejeakarā supabatirā Sidónwejeakarāka jimarīa imawa'ri boebaka naka Herodete imaeka. I'supaka tokarāka imawa'ri, niñerū e'eokaro'si ba'arika nare ṗūatarika kika'iakarāre kijājibaaeka. Herodes ka'iaṗi naba'arika e'etoyurā nimaeka Tirowejeakarā supabatirā Sidónwejeakarāoka. Supa imarī ĩ'rīka upaka ṗuṗajoawa'ri Herodes ṗō'irā okajierī ṗo'imajare naṗūataeka. Herodete najairā baaeka ruṗu, kijeyomaki imatiyaiki, Blastoka najaika. Jiṗi kire najaiējemaka “Jia mika imariyapairā nime”, ārīwa'ri Blastore kire ārīka. I'supaka kēpakā'ā, “Īrārīmi naka yijairāñu ruṗu”, Herodete kire ārīka. ²¹ Naka kijairā baaekarīmi, ĩṗi imarī, jia jariroaka ĩṗarimarāre jāāroyika upakakaka kijāāeka. Supabatirā ĩṗire ruṗaroyikarō'ōrā imatirā, torā rērīkarāre kijaika. ²² Torājīrā mae, sā'mitiritirā,

—Mia, majiyiṗuṗayeeroyikite‡ mare jaiyu, ĩmirīji upakamarīa kime,— āṗaraka jimarīa ṗo'imajare akasereka jījimaka imawa'ri.

²³ I'supaka āṗaraka nimaeka ṗoto, Tuṗarāte ṗūataekaki ángel, jimarī ba'iaja Herodete kimarūjeka. “I'supaka yireka ārībekaja Tuṗarāte mija jiyiṗuṗayeebe”, kērīberiripareareka, wājua Herodete ba'ariataeka.

²⁴ I'supaka simaeka be'erō'ō Jesúre yi'yurāte kirika bojamaka rīkimabaji sayi'yurāte pubueka.

²⁵ I'tojītejeoka Bernabé, Sauloṗitiyika Jerusalénkarāre niñerū ĩjirī na'rika. Nare ĩjiweatirā, Juanre Antioquíarā ne'ewa'rika. Juanrejeoka nawāmeyeeka Marcos.

13

Bernabé Sauloṗitiyika, Jesúrika bojariroka nabojataṗaeka

¹ Antioquíarā Jesúre yi'yurāte rērībaraka imaroyika. Īrārimarā nakarā jia kirika bojawaṗu'atarimaja Tuṗarāte nare imarūjeka. I'supaka imarā imariṗotojo, “Ikupaka

* **12:15** Algunos judíos creyeron que Dios enviaba ángeles para cuidar su gente. Creyeron que el ángel podía aparecer en una forma similar a la persona que cuidaba. Posiblemente la gente en la casa pensaron que un ángel llegó para avisarles que Pedro ya fue matado. † **12:17** Refiere a Santiago, el hermano de Jesús que era un líder de los creyentes en Jerusalén. El otro Santiago (el apóstol) había muerto (véase 12.2) ‡ **12:22** Un dios

po'imajare mija bojawaɸu'atarijape", ar̄iwa'ri kiro'si bojañjirimaja pariiji nimaeka. Mia, Bernabé, Simón (kirejeoka nar̄ika Neika), Lucio Cirenekaki, Menahem Galileakaki (ipi Herodespitiyika pakiarikaki), supabatirā Saulooka imaekaki naka. ² Maiɸamakika jaiokaro'si rēr̄itirā torā nimaeka. Supa imarī Tuparāte puɸajoabaraka ba'abekaja kire jaibaraka nimaeka. I'supaka nimaeka poto ikupaka Espiritu Santore nare ar̄ika:

—Bernabé, Sauloteoka yiyapaika upakaja baarimaja nimaokaro'si nare ye'erape. Supa imarī yimajaroka wār̄otaparī nare mija pūatabe nare yijā'metika upakaja,— nare kēr̄ika.

³ I'supaka kēr̄ika ā'mitiritirā ba'abekaja Tuparāka jaibaraka nimaeka ruɸu. Supabatirā, Bernabéro'si, Sauloro'sioka jaijibaraka naɸo'iarā napitaka naja'apeamomeka, Tuparāte nare jeyobaarū ar̄iwa'ri. I'supaka baatirā nare na'rirūjeka.

Chiɸre wāmeika jūmurikarā na'rika

⁴ Supa imarī Espiritu Santore nare ar̄ika upakaja Seleuciarā Saulote a'rika, Bernabépitiyika. Torā eyatirā waɸuruɸi na'rika Chiɸre wāmeika jūmurikarā. ⁵ Torā, Salamina wāmeika wejea imaekarō'ōrā namar̄ika. Torā eyatirā judiorākare rēr̄iriwi'iarā Tuparārika nawār̄oeka. Juan Marcos naka imaekaki, nare jeyobaarimaji imarī.

⁶⁻⁸ I'sia jūmurikareka turitapabaraka Pafoswejea wāmeirō'ōrā neyaeka. Neyaeekarō'ōrā judiōtataki Barjesús wāmeikite imaeka. Elimas wāmeiki kimaeka griego okapi puri. Maikoribeyua beapakibaraka “Tuparāro'si jairimaji ñime”, po'imajare ar̄irijayuka kimaeka. Jūmurika ipamaki Sergio Pauloka jeyoayuka kimaeka. Sergio Paulo puri jia ōr̄iwār̄ūrika puɸajoaiki kimaeka. I'supaka imawa'ri Tuparārika ā'mitiritirā Bernabé, Sauloteoka kiakarūjeka. Elimas, maikoribeyua beapakirimaji puri Bernabé, Saulopitiyika naɸuɸajoaika upakamarīa puɸajoaekaki. Supa imarī “Jesucristorika najaika mia'mitiripēa'si”, i'sia wejeakaki ipire kēr̄irijarika. ⁹⁻¹⁰ Supa imarī Espiritu Santore jeyobaaekapi kire iar̄ikatirā ikupaka Saulote kire ar̄ika (kiwāmeaoka imaeka Pablo):

—Satanāre yapaika upakaja baarimaji mime. Supabatirā ritaja jia ima yaɸabeyuka mime. Saɸi ar̄iwa'ri pakibaraka ba'iaja po'imajare mibaarijayu. Maiɸamaki Tuparārika bojarirokamarīa mibojapakiyu. I'supaka mibaaika mija'atabe. ¹¹ I'supaka mibaaika wapa maekakaja ba'iaja Tuparāte mire jūarūjerā baayu. Supa imarī miñakoa yarirā baaika mae. I'supaka simamaka iabeyuka mimatarāñu. Aiyate yaaika pariiji miabesarāñu,— Pablote kire ar̄ika.

I'supaka kēr̄ika potojo kiñakoa ta'sikā'āja ririwa'rika mae. I'supaka imawa'ri kire t̄itirimaji i'r̄ikate kiyapakopeka. ¹² I'supaka kijapakā'ā puɸatawa'ri jūmurika ipamaki puri, Jesúre kiā'mitiripēaeka. “Ritaitaka sime nabojaiika”, ar̄iwa'ri sakiyi'rika.

Pisidiareka imaeka Antioquíarā Pablorākare eyaeka

¹³ Toɸi mae, Pablo kijeyomarāpitiyika Pafoswejeapi nakūmujāika Panfilia ka'ia, Perge wāmeirō'ō wejearā a'yaokaro'si. Torā nare maatatirā Juan Marcos puri Jerusalénrā pe'rikaki. ¹⁴ Toɸi mae, Pergepi imatirā Antioquíawejearā na'rika, Pisidiaka'iwāta imaekarō'ōrā. Toɸi imatirā jēr̄itarir̄imi simaeka poto, judiorākare rēr̄iriwi'iarā nakākaeka. ¹⁵ Torā narupayukā'āja Moisés imaekakite jā'mekakaka supabatirā Tuparāro'si bojañjirimajare o'oekekaka iabaraka i'r̄ikate sajaiɸateka. Kibojaeka be'erō'ō, judiorāka rēr̄iriwi'i iparimarā Bernabé, Pablopitiyika iparāte ikupaka nar̄iɸūaeka:

—Yija jeyomarā, jia majaroka yijareka mija bojarūkia simaye'e, maekaka samija bojabe,— nare nar̄ika.

¹⁶ I'supaka napakā'ā, Pablote mi'mir̄ikaeka. “Jaibekaja mija ā'mitipe ruɸu”, ar̄iwa'ri kipitaka kimimataeka. Torājirā ikupaka nare kēr̄ika:

—Yija jeyomarā Israelkarā, supabatirā judiorākamarirā imariɸotojo jia Tuparāte yi'yurāoka, jia samija ā'mitipe. ¹⁷ Jiyipupaka kire moñuka Tuparāja, Israel ka'iareka imarā ñekiarāte wā'maekaki. Nare wā'matirā jia Tuparāte nare baaeka. Egiptoka'iarā

nimaeka, naka'iarãmarĩa nimako'omakaja rĩkimabaji nakãrĩpoyaokaro'si nare kijey-
obaaeka. Narejeoka kirikapĩ Egiptoka'iarã nimaeka poto kiru'rirũjeka. ¹⁸ Topĩ
ru'ritirã, p̄o'imajamatorã ĩ'parã p̄o'imajarakakuri wejejẽ'rãka Israeltatarãte imaeka.
Torã ĩ'rãkurimarĩa kire ã'mitirip̄ebekaja nimako'omakaja nare ĩarĩrimaji Tuparãte
imaeka. ¹⁹ Canaán wãmeika ka'iakarã ĩ'p̄otẽnarirakatatarãte Tuparãte riataeka, naka'ia
Israeltatarã ñekiarãte k̄jiokaro'si. ²⁰ Supa imarĩ Egiptoka'iarã nimaũ'mueka be'erõ'õ
Canaán ka'ia ne'maekarõ'õjĩrã cuatrocientos cincuentarakakuri wejejẽ'rãka sajarika.

Sabe'erõ'õ, Samuel, Tuparãro'si bojaĩjirimaji kimaerã baaeka ruḡu, Israeltatarãte
ĩarĩrimaja nimaokaro'si ĩ'rãrimarãre Tuparãte imarũjeka. ²¹ Samuelte nare
imarup̄utayukã'ãja “ĩrĩka yija ĩpamaki yija yaḡayu”, mañekiarãte ãrĩka Tuparãte.
I'supaka napakã'ã, Saúl, Quis maki, nĩpamaki kimaerã Tuparãte kire wã'maeka. Supa
imarĩ ĩ'parã p̄o'imajarakakuri wejejẽ'rãka rõ'õjĩrã ĩpi kimaeka. Benjamín imaekaki
riparãmerã riparãmi kimaeka Saúl. ²² I'tojĩrã be'erõ'õ Saúlre p̄oatirã Davidre ĩpi
Tuparãte imarũjeka. “David, Jesé maki, yip̄upajoaika upakaja p̄upajoaiki imaki ñiamaka.
I'supaka imaki imarĩ yiyapaika upakaja kibaarãñu”, Tuparãte kireka ãrĩka. ²³ David
riparãmerã riparãmi kimaeka Jesús. Bikija Tuparãte bojara'atika upakaja Israel
ka'iakarãre kitããokaro'si Tuparãte kire pũataeka. ²⁴ Jesúre etaerã baaeka ruḡubaji
Juan, Israelkarãre Tuparãrika wãrõekaki. Supa imarĩ ritaja tokarãre ikupaka k̄erĩka:
“Ba'iaja mija baaika ja'atirã ruḡuko'a mija jũjerũjebe”, nare k̄erĩka. ²⁵ Supabatirã
kireyaerã baaeka ruḡupañaka upakaja ikupaka Juanre ãrĩka: “Tuparãte pũataekakiji
kime', yireka mija ãrĩkoḡeyu. Jẽno'o i'supakamarĩa sime. No'ojĩrãmarĩa sajarĩwa'yu yire
p̄emawa'ribaji imakite etarũkia”, Juanre nare ãrĩka're,— ãrĩwa'ri Pablote nare bojaeka.

²⁶ —Yijeyomarã Abraham riparãmerã, supabatirã judĩorãkamarĩrã imariḡotojo jia
Tuparãte yi'yurãoka, jia mija ã'mitipe. Jesúre yi'riwa'ri ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã
ma'rirũkia imakoḡeikareka Tuparãte mare tããekakaka mare kiã'mitirirũjeyu. ²⁷ I'supaka
simako'omakaja Jerusalénkarã supabatirã nĩparimarãoka, “Mare tããrimaji kime”,
ãrĩwãrũberikarã. Supabatirã j̄erĩtarirĩmi rakakaja Tuparãro'si bojaĩjirimajare o'oeka
ĩatirã aḡerãte sabojako'omakaja sanorĩwãrũberika. I'supaka imawa'ri Jesúre ĩariḡotojo,
“Tuparãte pũataekaki kime”, narĩwãrũberika. Sapĩ ãrĩwa'ri Jesúre najããrũjemaka,
Tuparãro'si bojaĩjirimajare o'oeka upakaja sajarika. ²⁸ “Ikapi kipareayu”, ãrĩwãrũbeyurã
imarĩḡotojo, “Kire mijããrũjebe”, ãrĩwa'ri Pilatore napakatarika. ²⁹ I'supaka baawa'ri
Jesúre najããmaka, Tuparãro'si bojaĩjirimajare o'oeka upakaja sajarika. I'supaka kire
nabaaeka be'erõ'õ yaḡua tetaekareka kimakoḡekarõ'õpi aḡerãte kire rueka. I'supaka
kire baatirã ãta wi'iarã kire natarika. ³⁰ I'supaka kire nabaako'omakaja Tuparãte
õñia kire jariḡe'rirũjeka. ³¹ Galileapĩ Jerusalénrã kika a'rika mirãrãte ĩ'rãkurimarĩa
kipemakotowirika. I'supaka nare kibaabeaeka ĩaeka mirãrã nime maekakaoka “Rita
sime, õñia jarikaki Jesús”, ãrĩwa'ri p̄o'imajare bojarimaja.

³²⁻³³ Supa imarĩ Bernabépitiyika jia majaroka mijare yibojaetayu. “Jia nare
yibaarãñu”, ãrĩwa'ri mañekiarãte Tuparãte bojaeka upakaja mare kibaaeka nariparãmerã
mirãrã maimamaka. Mia, Jesúre najããeka simako'omakaja õñia kire kijariḡe'rirũjeka.
I'supaka Tuparãte baarũkia p̄upajoaweibaraka Salmo segundo wãmeĩpũñurã ikupaka
Davidre o'oeka: “Maki, yimakitakiji mima simamaka, mae ritaja p̄o'imajare
sañorĩrũjeyu”, Tuparãte ãrĩka Jesúreka p̄upajoabaraka. ³⁴ “Kireyako'omakaja õñia
kire yijariḡe'rirũjerãka simamaka reyarũkimarĩka kimarãñu mae”, Tuparãte ãrĩka.
I'supaka simamaka ikupaka sãñu kimajaropũñurã: “Davidre ñarĩtika upakaja, jia
mijare baarimajiji ñimarãñu”, Tuparãte ãrĩka. ³⁵ Mia aḡea: “Jiyip̄upaka mire õñuka
imarĩ, miyapaika upakaja baaiki ñime. I'supaka simamaka, yip̄o'ia rabakoreka õñia
yire mijariḡe'rirũjerãñu”, ãparaka Davidre o'oeka. ³⁶ Õñia kimaeka poto Tuparãte
yapaika upaka baaiki Davidre imaeka. I'sia be'erõ'õ kireyaeka. Kireyamaka kiñekiarãte
nayayeka wã'tarã kire nataeka. Torã kip̄o'ia rabaeka. Supa imarĩ ap̄ikate p̄upajoawa'ri

majaroka kio'oeka. ³⁷ Jesús ɸuri rababerikaki Tuɸarāte ōñia kire jariɸe'rirūjeka simamaka. ³⁸⁻³⁹ Mija ā'mitipe yijeyomarā, ikuɸaka mija ōrīrika yija yaɸayu: Moiséte jā'meka ma'mitiripēakopemaka, ba'iaja mabaaikareka mare tāābeyuka Tuɸarā. I'suɸaka simako'omakaja Jesúre ā'mitiripēairāte takaja ba'iaja baarikareka Tuɸarāte ye'kariayu. Suɸa imarī Jesúre baaekapi āriwa'ri, ba'iaja baakoribeyurā maima Tuɸarā ñakoareka. ⁴⁰⁻⁴¹ Rakajekaja mija imabe, bikija Tuɸarāro'si bojañjirimajare bojaeka uɸaka mijare sima'si āriwa'ri. Mia je'e, ikuɸaka sime:

“ Jia mija ā'mitipe yire eebaraka, yire jaiwā'imañurāoka. Mija ruɸurō'ōrā ima ikuɸarō'ōpiji mijare ɸuɸatarāka. I'suɸaka baawa'ri, mijare sariatarāñu. Mija ĩarāka wājitāji majērāko'abeyua yibearāñu. Īrīkate mijare sabojarikareka samija ōrīwārūberijāāeka', Tuɸarāte ārika”, āriwa'ri kirika bojarimajire o'oeka,— āriwa'ri Pablote wārōeka Antioquíakarāre.

⁴² I'suɸaka jaiweatirā Pablorākare ɸoriwa'rika judíorāka rērīriwi'iaɸi. Naɸoriwa'rika ɸoto,

—Aɸea jērītarikareka ate yijare sawārōrī mija i'tabe,— nare narīka.

⁴³ Topi naɸoriwa'rika ɸoto rīkimarāja judíorākare Pablo, Bernabépitiyika nayejoariwa'rika. Suɸabatirā judíorākamarīrā imariɸotojo Moiséte jā'meka yi'riwa'ri judíorākare baaroyika uɸakaja baarimajaoka naka a'rikarā. I'suɸaka nabaamaka ikuɸaka Pablorākare nare bojaeka:

—“Mare wayuñariwa'ri Jesúre reyaekapi āriwa'ri jñimaka Tuɸarāte maka ime”, āriwa'ri mijare yija bojako'a mija yi'ririya'ata'si,— nare kērīka.

⁴⁴ I'sia be'erō'ō jērītarirīmi imaekareka, rīkimabaji i'sia wejeakarāre torā rērīka Tuɸarārika ā'mitiyaokaro'si. ⁴⁵ I'suɸaka nabaamaka jiamarīa simaeka judíotatarā ĩparimarāro'si. I'sirokapi āriwa'ri Pablote bojamaka ā'mitiritirā aɸerō'ōrā oyiaja nayi'rika. Suɸabatirā kiwārōeka okae'ebaraka ba'iuɸakaja kire najairiwā'imarīka. ⁴⁶ I'suɸaka nabaamaka, okajājiapi ikuɸaka Pablorākare nare ārika:

—Judíorāka mija imamaka Tuɸarārika mijare yibojaū'mutirape. I'suɸaka simako'omakaja samija yi'ribeyu ruɸu. I'siaɸi āriwa'ri, Tuɸarāka ōñia imajiparika yaɸabeyurā uɸakaja mija ime. Mijare yija bojaika yaɸabeyurā mija imamaka judíorākamarīrāte Tuɸarārika yija bojaerā baayu mae. ⁴⁷ Mia, ikuɸaka Tuɸarāte yijare ārika:

“Judíorākamarīrā ɸō'irāoka mire yiɸūatayu yimajaroka mibojaerā. ‘Ritaja ɸo'imajare Tāārūkikate yi'yurāte takaja ōñia kika Tuɸarāte imajiparūjerāñu’, āɸaraka ritaja ɸo'imajare mibojabe”, āriwa'ri Tuɸarā majaropūñurā sabojayu,— nare narīka.

⁴⁸ I'suɸaka naɸakā'ā judíorākamarīrā imaekarā jñimaka imawa'ri “Jiitaka sime Tuɸarārika bojariroka”, narīka. I'suɸaka imawa'ri kika ōñia imajiparūkirāte kire ā'mitiripēaeka. ⁴⁹ Suɸa imarī Pablo, Bernabépitiyika nabojaeka ā'mitiritirā tokarā sakoyikuri imaekarāoka saboɸaɸibaekarā. ⁵⁰ I'suɸaka simako'omakaja judíorāka ĩparimarā ɸuri i'sia wejeakarā imatiyairāte suɸabatirā judíorāka ɸuɸajoaimiji yi'yurā rōmijā imatiyairāpitiyika najaibu'aeka. Bernabé Pabloka boebaka imawa'ri, ɸo'imajare naboibataeka. I'suɸaka baawa'ri topi nare naɸoataeka. ⁵¹ I'sia wejeapi naɸorika ɸoto nu'ɸuarā ka'ia eika naɸajepateka. “Īka wejeakarā Jesúrika bojariroka ā'mitiriripe'yoirā imarī ba'iaja najūarūkiareka waɸu'ribeyurā nime”, āriwa'ri i'suɸaka nabaaka. I'suɸaka baatirā, Iconio wāmeika wejearā na'rika. ⁵² I'suɸaka nabaako'omakaja Antioquíawejearā nabojaeka yi'rikarā ɸuri jñimaka imaekarā. Suɸabatirā Espiritu Santore nare jeyobaamaka ritaja Tuɸarāte yaɸaeka uɸakaja nabaarijarika.

14

Iconiowejearā imaekarāte Pablorākare wārōeka

¹ Iconiowejearã eyatirã judíorãkare rērĩriwi'irã Pablorãkare kãkaeka. Supabatirã Jesúrika bojariroka nare nabojaka. Sanabojamaka, judíorãka, judíorãkamarĩrãoka rĩkimarãja sanayi'rika. ² I'supaka simako'omakaja ĩrãrimarã judíorãka Jesúre ã'mitiripēaberiwa'ri judíorãkamarĩrã imaekarã Pablorãkare nabobayaokaro'si nare wapuju najaiapakirijarika. I'supaka nabaamaka, “Ba'irã nime”, nareka narĩpupajoaka. ³ I'supaka nare nabaata'ako'omakaja Iconiorã ñoaka Pablorãkare imatapaeka. Torã imatapabaraka okajãjirã imarĩ, “Po'imajare wayuĩawa'ri jia Cristore mare baaeka”, ãriwa'ri namajarobojatapaeka. “Ritatakama sime”, po'imajare ãñaokaro'si, majērãko'abeyua pariiji Pablorãkare beaerã Tuparãte nare jeyobaaeka. ⁴ I'supaka simako'omakaja tokarãre ĩ'rĩka ta'iarãja pupajoaberika. Mia je'e: ĩrãrimarã judíorãka upaka pupajoaripotojo aperiã Pablorãka upaka pupajoaekarã. ⁵ Supabatirã Pablorãkare ba'iaja baariupajoawa'ri, judíorãka, judíorãkamarĩrã, ĩparimarãkaoka jaitirã, “Ātaḽi Pablorãkare majããye'e”, narĩka. ⁶⁻⁷ I'supaka nareka narĩka rakajewa'ri, Licaonia ka'iarã Pablorãkare ru'riwa'rika. Torã eyatirã tokarãre Jesúrika bojariroka nabojatapaeka. Litra wãmeirõ'õ supabatirã Derbe wãmeika wejearãoka sanawãrõtaḽaeka. I'supakajaoka nabaaka sawã'tarã imaekarãte.

Listrakarã Pablote ãtaḽi najããbareka

⁸⁻⁹ Listrarã ĩ'rĩka bitamaji turiwãrũbekaja po'ijirikakite imaeka. Tokarãre Pablote jaimaka kiã'mitirirupaka kiro'si. Kire ĩarĩkatirã, “ ‘Yire jieĩki Tuparã’, ãriupajoaiki kime”, Pablote kireka ãriupajoaka. ¹⁰ Toḽi mae,

—Mi'mitirã jia meyarĩkape,— Pablote kire ãrĩka.

I'supaka kire kērĩka potojo bu'rĩrĩkatirã kituriũ'mueka. ¹¹ I'supaka nabaamaka ĩawa'ri, —Yeeja'a, ĩrã ĩ'parã majiyipupayeeroyirã nime. Po'imaja po'iuapakapi ña'rĩjãitirã ĩmipi maḽõ'irã netayu,— ãriwa'ri tokarãre akasereka apetomaja okaḽi.

¹² I'supaka imawa'ri Bernabére Zeus, narĩka, supabatirã Pablote Hermes* narĩka, “Zeusro'si jia bojawapu'atarimaji kime”, ãriwa'ri. ¹³ I'sia wejeata'i a'riwa'ri rõ'õrã Zeusre jiyipupayeeriwi'ia imaeka. Tokaki kura upaka naro'si imaekaki Pablorãkare jiyipupayeeriyaḽaekaki. Supa imarĩ wa'ibikirãwẽkoarã õ'õrika ja'apeatirã, wejeakuraraka koperekarã sake'ewa'rika. Torã eyatirã wa'ibikirãwẽkoa jããrika nayapaeka, Pablorãkare jiyipupayeekaro'si. ¹⁴⁻¹⁵ I'supaka naro'si nabaariyaḽamaka ĩatirã, Pablorãkare najarirooka baibebaruika. “Jiamarĩa mija baariyaḽayuma”, ãriwa'ri i'supaka nabaaka. Supabatirã, po'imaja watopëkarã jorobaraka jãjirokapi ikupaka nare najērĩaeka:

—¿Dako baaerã i'supaka mija baariyaḽayu? ¡Mija upaka po'imajajaoka yija ime! Tuparãrika bojariroka mijare bojarĩ yija i'tayu, mija õñu upakaja mija baapo'ijiaekarãte mija jiyipupayeeriya'ataokaro'si. I'supaka simamaka Tuparã õñia imajipakite mija jiyipupayeebe. Mia je'e, iki imaki ka'ia, wejeḽema, riapakiakaoka, supabatirã ritaja sareka imaoka po'ijiaekaki. ¹⁶ Bikija imaekarã nayapaika upakaja wapuju imaja jiyipupayeera'aekarã. Sayapaberiko'omakaja, Tuparãte nare saja'atarũjeberika. ¹⁷ Kire najiyipupayeerberiko'omakaja jia nare kibaaeka, “Jia baaiki Tuparãte ime”, narĩwãrũokaro'si. Mia, okoa kijarirũjeyu, jia ba'arika bikiokaro'si. I'supaka ima ba'atirã ña'pirika maimaerã, supabatirã jĩjimaka maimaerã mare kijeyobaayu,— Pablorãkare nare ãrĩka.

¹⁸ I'supaka narĩko'omakaja wa'ibikirãwẽkoa po'imajare jããriyaḽaeka Pablorãkare jiyipupayeekaro'si. I'supaka nabaamaka ĩawa'ri, “Yijare jiyipupayeewa'ri puri wa'ibikirãwẽkoa mija jãã'sima”, Pablote po'imajare ãrĩtataeka.

¹⁹ Torãjĩrã judíorãka Antioquíakarã supabatirã Iconiokarãoka etaekarã. Torã eyatirã torã imaekarãre kire nokabaaeka Pablote niaripe'yoerã. I'supaka napakã'ã Pablote

* **14:12** Zeus y Hermes eran dioses en la mitología de los griegos. Zeus era el capitán de los dioses y Hermes el mensajero de los dioses.

ātapi najāābareka. Topi “Kopakaja kire mariatayu mae”, āriwa'ri weje a'riwa'ririā kire nayiewa'rika. ²⁰ I'supaka nabaako'omakaja Jesúre yi'yurāte kiṕō'irā eyaeka ṕoto Pablote jājika. I'supaka imawa'ri wejearā naka kiṕe'riwa'rika ate. Aṕerīmi mae Derbe wāmeirō'ōrā ke'rika Bernabēṕitiyika.

²¹ Torā eyatirā Jesúrika bojariroka ṕo'imajare nawārōeka. Sanabojamaka ā'mitiritirā rīkimarāja sanayi'rika. Torā imatitirā, Listrarā, Antioquíarā, Iconiorāoka ate nawī'ituririjarika ṕe'ririṕaraka. ²² Wejerakakaja neyarijarikorō'ōrā Jesúre ā'mitiriṕēairṕitiyika najaika. Sanajaimaka ā'mitiriwa'ri, jībaji Jesúre yi'riwa'ri okajājia tokarāre jarika. “Jesúre mija yi'yua mija ja'ata'si. Tuṕarāte jā'meirō'ōrā maeyaerā baarāka ruṕu rīkimakaja ba'iaja jūarijarirūkirā maimē”, āṕaraka nabojarijarika. ²³ Wejerakakaja neyarijarika uṕakaja Jesúre yi'yurāte imaruṕutarimaja imarūkirāte nawā'maeka. Maiṕamaki Jesúre jiyiṕuṕayeewa'ri ba'abekaja ruṕu ikuṕaka kire najaika: “Ō'ōrā mirirāte imaruṕutarimajare jia mijeyobaabe”, Pablorākare kire ārika.

Siria ka'iakaka Antioquíarā Pablorākare ṕe'riwa'rika

²⁴ I'supaka nabaeka be'erō'ō Ṕisidiarō'ōṕi o'riwa'ritirā Panfiliaka'iarā neyaeka. ²⁵ Perge wāmeika wejearā Jesúrika bojariroka wārōweatirā, Atalía, riṕakirijerā imaekarō'ōrā na'rika. ²⁶ Atalíarō'ōṕi kūmujāitirā Siria ka'iarā imaeka Antioquíarō'ōrā na'ririṕarika. Mamarī i'sia wejearā Jesúrika bojariroka nabojatṕaerā baaeka ruṕu, “Mirika ba'iraberika nare mija'ataeka uṕaka oyiaja nabaawārūerā nare mijeyobaabe”, Jesúre ā'mitiriṕēakarāte ārika Tuṕarāte. Suṕa imarī narīka uṕakaja baatṕaweatirā Antioquíarā Pablorākare ṕe'rietaeka. ²⁷ Torā ṕe'rietatirā Jesúre ā'mitiriṕēakarāte narērīrūjeka. Suṕabatirā ritaja Tuṕarāte nare jeyobaekakaka tokarāre nabojaeka. “Jia Tuṕarāte yijare jeyobaarṕe. Suṕa imarī judíorākamarīrā imarāoka Jesúrika bojariroka jia ā'mitiyurā imarī Jesúre nayi'yu”, āriwa'ri nabojaeka. ²⁸ Ńoaka torā Jesúre ā'mitiriṕēairāka Pablorākare imaeka.

15

Jerusalénrā Pablorākare eyaeka ṕoto aṕóstolrāka, imaruṕutarimajaka narērīka

¹ Antioquíarā nimaeka ṕoto Judeaka'iaṕi judíorāka Jesúre yi'yurāte etaeka. Torā eyatirā Jesúre yi'rikarāte judíotatarākare baaroyika nare nawārōeka.

—Bikija Moisés imaekakite jā'meka uṕaka circuncisión mija baabesarākareka, Tuṕarāte mijare tāābesarāñu,— nare narīka.

² I'supaka narīka ā'mitiritirā Pablorākaro'si jiamarīa simaeka. Suṕa imarī ī'ṕaṕē'rōtorāja jājiaṕi najaibu'aeka. Suṕa imarī “Ritamarīa simeje'e nawārōika”, āriṕuṕajoawa'ri Jerusalénrā Pablote kijeyomaki Bernabēṕitiyika, suṕabatirā ī'rārimarā naka imaekarāteoka na'rirūjeka, aṕóstolrāka, suṕabatirāoka Jesúre yi'yurāte imaruṕutairāka jaiokaro'si. “Torā eyatirā ‘¿Dako baaerā circuncisión baarika sime?’, āriwa'ri nare mija jēṕe”, narīka.

³ Topi a'ritirā Fenicia, Samaria ka'iarāoka eyatirā, Jesúre yi'rikarāte ikuṕaka nabojaeka: “Judíorākamarīrā imariṕotojo yija bojaika yi'riwa'ri jiyiṕuṕaka norīkoṕeka ja'atatirā Jesúre yi'yurā”, āriwa'ri nare nabojaeka. Suṕa narīka ā'mitiritirā jījimaka narīka.

⁴ Jerusalénrā neyaeka ṕoto aṕóstolrāka, suṕabatirā Jesúre yi'yurā, nare imaruṕutarimajaoka jia nare e'etorikarā. Topi mae, Tuṕarāṕi āriwa'ri ritaja nabaaroyika majaroka nare nabojaeka. ⁵ I'supaka napakā'ā, ī'rārimarā fariseokaka ṕuṕajoairā imariṕotojo Jesúre yi'rikarā imarī, aṕerā Jesúre yi'yurāka jairā nami'mirīkaeka.

—Judíotatarīrā imariṕotojo Jesúre yi'yurāteoka circuncisión baarika, suṕabatirā Moiséte jā'meka uṕakaja yi'ririṕarika sime,— narīka.

⁶ Supa imarĩ apóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruputarimajaoka rērĩkarā sajaiokaro'si.
⁷ Ńoaka jaibaraka nimaeka be'erō'ō, mi'mirĩkatirā ikupaka Pedrote nare ārĩka:

—Yupaka imarā, mija ā'mitipe. Bikija mijakakiteje e'etirā, Tuparāte yire pūataeka judíorākamarĩrāte Jesús majaroka yibojaerā. Sā'mitiritirā Jesúre nayi'rirū ārĩwa'ri nare sayibojaeka. I'supaka mijare ñañua õñurā mija ime. ⁸⁻⁹ Tuparā imaki ritaja pō'imajare pupajoaika õñuka. I'supaka imaki imarĩ “Judíorākamarĩrāoka yirirā nimarū”, ārĩwa'ri Espíritu Santore nare kiña'ajāāeka, mare kiña'ajāāeka upakaja. Supa imarĩ “Judíorākamarĩrā nimamaka ba'iaja nabaaika nareka yiye'kariabesarāñu”, kērĩberika. Mupakaja Jesúre yi'yurā nimamaka kireyaekapi ārĩwa'ri ba'iaja nima nareka jōjotatirā jipuparā nare kimarūjeka. ¹⁰ I'supaka simako'omakaja “Jijimaka mijaka Tuparāte imaerā mija baarũkia jariwa'yua ruḡu”, Jesúre yi'yurāte mija ārĩrijayu. I'supaka jā'mebeyuka maekaka Tuparā. I'supakamarĩa simako'omakaja mija pakatayuapi ārĩwa'ri jiamarĩa mijaka Tuparāte ime. Mia, Moisés imaekakite jā'meka simaja yi'riwārũberikarā mañekiarāoka. Sanayi'ripatawārũberika upakajaoka maro'si sime maekaka. ¹¹ Ikuḡaka simatiyayu: Jia maipamaki Jesúre mare baaekapi ārĩwa'ri ba'iaja mabaaikareka Tuparāte mare tāāyu. I'supakajaoka judíorākamarĩrāro'si sime,— Pedrote nare ārĩka.

¹² I'supaka Pedrote ārĩka ā'mitiritirā nimaupatiji nokata'rika. I'supaka nimaeka poto, Tuparāpi ārĩwa'ri maikoribeyu upaka ima judíorākamarĩrāte nabaabeaeka, Pablo, Bernabépitiyika nare nabojaeka. ¹³ Sabe'erō'õjĩte Santiagote ikupaka ārĩka:

—Ñañua jia mija ā'mitipe yijeyomarā. ¹⁴ Judíorākamarĩrā majaroka Simónre mare bojaweayu. Sā'mitiritirā, “Judíotatamarĩrāteoka kirirā nimaerā jia Tuparāte baaũ'mueka”, marĩwārũyu. ¹⁵ I'supakajaoka Tuparāro'si bojaĩjirimajare bikija o'oeka:

¹⁶ “David wi'ia* pō'imajare riatako'omakaja ñamajĩ ate jia sabaape'aokaro'si yetarāñu.

¹⁷⁻¹⁸ I'supaka yibaarāñu ‘Tuparāte mayi'riye'e’, judíorākamarĩrā yiwā'maekarāte añāokaro'si. Yi'i, mija ĩpamakiji, i'supaka ñañu, bikijarāja yirirāte sōrĩrũjera'aekaki imarĩ.”

¹⁹ Ika yijaiweaikapi ārĩwa'ri: Matā'omajamarĩrā imarā ba'iaja nabaaika ja'atairā nime Tuparāte yi'riwa'ri. I'supaka simamaka, “Mañekiarāte imara'aeka upakaja baarika sime”, nare ārĩrũkimarĩa sime. ²⁰⁻²¹ I'supaka nare ārĩbekaja, papeera nare mapūataye'e ikupaka nare okajāāokaro'si: “Wapuju imaja jērāka† jiyipupaka õrĩwa'ri sawā'tarā ri'ia napāāeka mija ba'a'si. Rōmikirā, tĩmiairā, rōmimarĩrā, tĩmiamarĩrāoka ba'iaja baabekaja mija imabe. Supabatirāoka wa'iro'sia sawāmua namokoru'ataeka mija ba'a'si, i'supakajaoka sariwea.” Jērĩtarĩmi rakakaja judíorākare rērĩriwi'iarā i'supaka nabojara'aeka nimatapaekarō'õrā. Supa imarĩ, i'supaka ñañu, jiyubeyua judíorākare naka jarikoreka,— Santiagore nare ārĩka.

Judíorākamarĩrāte papeera napūataeka

²² I'supaka kēpakā'ā, apóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruputarimaja, supabatirā kire yi'yurā nimaupatiji ikupaka ārĩkarā: “I'supaka mare kibojaioka simamaka, ĩrārimarā maka imarāte mapūataerā Pablorākaka ika papeera ne'ewa'rirā”, narĩka. Sayi'rikarā imarĩ Judas (kirejeoka narĩka Barsabás) supabatirā Silas nimaeka Antioquiarā Pablorākaka jeyoariwa'rirũkirā. Jesúre yi'yurāte imaruputarimaja nimamaka i'supaka nare nabaaeka. ²³ Ikuḡaka sabojaeka i'sia papeera:

“Apóstolrāka, supabatirā kire yi'yurāte imaruputarimaja ika papeera pūatairā. Antioquía, Siria, Ciliciarō'õrā imarāro'si oka yija pūatayu. Judíorākamarĩrā imariḡotojo Jesúre yi'yurā imarĩ, yija jeyomarā mija ime. ²⁴ Ikuḡaka sime, mia: ĩrārimarā yijakarā mija pō'irā eyatirā rukubaka nare napupajoarũjerape ārĩrika majaroka yija ā'mitiyu. I'supaka mijare wārōrĩ nare yija pūataekamarĩrā nime. ²⁵⁻²⁷ I'supaka simamaka ĩrĩka ta'iarāja pupajoatirā ‘Naka jairimajare mapūataye'e’, yija añu. I'supaka pupajoawa'ri, Judas, Silas,

* 15:16 El reino de David † 15:20-21 Ídolo

wayuoka moñurã Pablu, Bernabépitijika mija p̄o'irã yija p̄ñatarãñu. Pablorãka aþerãte nare jããrika yaþakoþeko'omakaja Jesúrika bojariroka bojarija'atabeyurã imarã nime ï'parã narupuko'amarã. Mija p̄o'irã eyatirã ika yija o'oika upakaja mijare bojarimaja nime. ²⁸ Espiritu Santore yijare jeyobaaikap̄i pupajoairã imarĩ, 'Mañekiarãte imara'aeka upakaja yi'ririka sime', mijare yija ãrĩþakataribeyu. Supa imarĩ ika takaja mijare yija ãñu: ²⁹ 'Waþuju imaja jërãka jiyipupaka õrĩwa'ri sawã'tarã ri'ia naþããika mija ba'a'si. Supabatirã wa'iro'sia mija jããika þoto sariwea juruikaoka mija ba'a'si. Sawãmua namokoru'ataikaoka ba'abekaja. Mia, rõmikirã, tĩmiairã, rõmimarĩrã, tĩmiamarĩrãoka ba'iaja baabekaja mija imabe.' Samija yi'rirãkareka, jia mija imarãñu, mijare yija ãñu. Jia mija imabe", ãrĩwa'ri no'oeka.

³⁰ I'supaka nare ãrĩtirã nare sane'ewa'rirũjeka. I'supaka na'þakã'ã Antioquíarã eyatirã Jesúre yi'yurãte narẽrãtaeka. Narẽrĩka þoto þaþera nare nijika. ³¹ Nare nijika ïatirã jĩjimaka tokarãre jarika, jia nare sabojaeka simamaka. ³² Supa imarĩ Judas, Silasoka Tuparãro'si bojaĩjirimaja imarĩ, tokarã Jesúre yi'yurã imaekarãte rĩkimarãre kirika nabojarãrõoka. I'sia majaroka ã'mitiritirã jibaji Jesúre yi'riwa'ri okajãjia najarika. ³³ Torã nuþaka imaekarãka imatitirã "Yijare p̄ñatarãparã p̄o'irã yija þe'rirã baayu mae", narĩka. I'supaka naþakã'ã "Jia nimarũ mijare p̄ñatarãparã", nare narĩka Tuparãte yi'yurã. ³⁴⁻³⁵ Topi naþe'riwa'rika þoto Antioquíarã Pablu, Bernabépitijika natuika Jesúrika bojariroka bojarĩ aþerã najeyomarãþitijika.†

Pablote Jesúrika bojaþe'arĩ a'rika

³⁶ Supa imarĩ ï'rãrĩmi ikupaka Pablote ãrĩka Bernabére:

—Jesúrika mawãrõekarãte ïarĩ ma'rirã, Jesúre yi'yurãte marãkã'ã ime ãrĩwa'ri.—

³⁷ I'supaka kãþakã'ã, "Jee, dajoa, supabatirã Juan Marcote maka ma'ewa'riye'e", Bernabére kire ãrĩka. ³⁸ I'supaka kãrĩko'omakaja, Pablote yaþaberika, "Panfiliarã yija imaeka þoto yijare ja'atitirã Jerusalãnrã Juan Marcote yijare þe'ritapawa'rika", ãrĩwa'ri kibojaeka. Supa imarĩ Pablote kire akariyaþaberika ate. ³⁹ I'supaka simamaka ñoaka na-jaibu'aeka simako'omakaja ï'rĩka upakaja naþupajoaberika. I'supaka imawa'ri þibitirã rakaka oyiaja na'rika. Juan Marcos, Bernabéka waþuruþi, Chiþre wãmeika jũmurikarã na'rika. ⁴⁰ Pablu jeyomaki Silas imaekaki kika a'rirũkika. Torã na'rirã baaeka ruþu jia Tuparãte nare baarũ ãrĩwa'ri, naro'si kire najẽñeka tokarã Jesúre ã'mitiripẽairã. I'supaka nabaaeka be'erõ'õ kopakaja na'rika mae. ⁴¹ Torã a'ririjarikõrĩ Siriarã, supabatirã Ciliciarõ'õrãoka Jesúrika bojariroka nabojaeka. Jesúre yi'rikarãka jaitirã jibaji Jesúre yi'þaraka okajãjia nimaerã i'supaka Pablorãkare nare jeyobaaeka.

16

Pablorãkaka Timoteore jeyoariwa'rika

¹ Topi Pablorãkare Derbewejearã a'ritirã, Listra wãmeika wejearã neyaeka. Torã eyatirã Jesúre ã'mitiripẽaikite niatõþoeka. Timoteo wãmeiki kimaeka. Kipako imaekako judiotatoko, Jesúre yi'yuko. Kipaki þuri griegotatoki kimaeka. ² Listrawejearã, supabatirã Iconiowejearã Jesúre ã'mitiripẽairã jia pupajoabaraka najaika Timoteoreka. ³ I'sia õrĩwa'ri Timoteore naka a'ririka Pablote yaþaeka. Naka ke'rika ruþubaji, circuncisión Pablote kire baaeka. "Judiotatamarĩki kipakire imamaka circuncisión Timoteore kibaarũjiberika. I'supaka kireka nimaupatiji noñu", ãrĩwa'ri i'supaka Pablote kire baaeka judiotatarãte kire ïaripẽ'yoa'si ãrĩwa'ri. ⁴ Listrarã nimaeka be'erõ'õ aþea wejearã na'rika. Supa imarĩ Timoteore naka jeyoariwa'rika. ï'rãweje jariwa'ririmarĩaja ikupaka Jesúre yi'yurãte nabojarijarika: "Jerusalãnrã aþõstolrãka supabatirã Jesúre yi'yurãte imaruþutarimajare rẽrĩtirã ikupaka mijare narĩþũayu: ' "Judiotatarã ñekiarãte

† 15:34-35 Algunos textos antiguos incluyen el versículo 34: "Õ'õrã yituirãñu", kãrĩpupajoeka Silas.

imara'aeka upakaja yi'ririka sime”, mijare yija ārībeyu.’ Īrāriroka takaja mija yi'rijīñu”, apóstolrākare ārāpakakaka nare nabojaeka. ⁵ I'supaka napakā'ā ā'mitiriwa'ri, Jesúre yi'rikatatarāre jībaji kire ā'mitiripēamirīrīkawa'rika. Supabatirā Īrārīmi upakaja rīkimabaji napuburijarika.

Makārārūñuroka upakaḗi Macedoniakakire Pablote ĩaeka

⁶ Asiaka'iarā Jesúrika bojariroka nabojatapaarika napupajoako'omakaja, topi no'rirūkimarīa simaerā Espiritu Santore nare ōrīrūjeka. Supa imarī Frigiaka'ia, Galaciaka'iarā Pblorākare o'ritapawa'rika. ⁷ Topi o'riwa'ritirā Misiaka'ia ta'irō'ōrā neyaeka. Topi Bitiniaka'iarā a'ririka napupajoakoḗeka. I'supaka simako'omakaja Espiritu Santore topi nare a'rirūjeberika. ⁸ Misiaka'iaḗi o'riwa'ritirā Tróade wāmeika wejearā natu'aeyaeka. ⁹ I'sia wejearā eyatirā i'sirīmi ñami makārārūñuroka upakaḗi Macedoniakakire rīkamapakā'ā Pablote ĩaeka.

—Ō'ōrā Macedoniarā mi'tabe, yijare jeyobaaokaro'si,— Macedoniakakire Pablote ārīka.

¹⁰ “Ikuḗaka yikarārūrīko'o”, Pablote āpakā'ā ā'mitiriwa'ri, “Macedoniarā kirika bojariroka wārōrī Tuparāte mare pūatayu”, yija ārāḗe.* Supa imarī a'yaokaro'si yija ba'irījia yija jierape.

Filipos wejearā Pblorākare etaeka

¹¹ Tróade wejeḗi kūmujāitirā, wājiaja Samotracia wāmeika jūmurikarā yija a'raḗe. Aḗerīmi Neápolisrā yija eyarape. ¹² Topi Filiposrā yija a'raḗe. Rīkimarāja Romawejeakarāre imarape torā. Macedonia ka'iareka imatiyaiweje simarape. Ñoapañaka yija imarape torā. ¹³ Jērītarīmi simarapaka ḗoto weje a'riwa'ri imarapaka rikarā yija turape. “I'sia wejearā imarāte Tuparāka jairijayurō'ō sime je'e”, yija ōrīkoḗerape. Torā eyatirā, yija eyaruparimomerape. Topi ruparījī, torā rērībaraka imaraparā rōmijāte Jesúrika bojariroka yija bojarape. ¹⁴ Īrāko Lidia wāmeiko, Tiatirawejeakako, naka imarapako. Supabatirā sayapāia jía iyayapea ĩoika waruaka ĩjirirōmo koimarape. Judiorākamarīko imariḗotojo Tuparāte jiyipupaka ōñuko imarī, Pablote jaimaka Tuparāte kore ā'mitiripēarūjerape. ¹⁵ Jesúre koā'mitiripēamaka, rupuko'a kore yija jūjerape supabatirā korīrāreoka. I'supaka kore yija baarapaka be'erō'ō ikuḗaka yijare kojairape:

—“Ritaoka Jesúre yi'yuko koime”, mija ārīye'e, mija i'tabe yiwi'iarā,— jiaḗi yijare kōrāḗe.

I'supaka kōpakā'ā kowi'iarā tuirī yija a'raḗe.

¹⁶ Īrārīmi ḗo'imajare Tuparāka jairoyikarō'ōrā a'rikōrī bikirirōmore yija ĩatōḗorape. Satanárīka ima ña'rījāikako koimarape. I'supaka imarapako imarī, ñamajī wejeareka o'rirūkia kobojarape. Supa imarī koīparimarāre rīkimaka niñerū tōḗorape, i'supaka bojaiko koimamaka. ¹⁷ Iko bikirirōmo yija be'erō'ōḗi rīrīra'atirā ikuḗaka koakasererape:

—Īrā ĩmirīja imarā imatiyaiki Tuparāte yi'yurā. “Jesúre mija yi'rirākareka, mijare kitāārāñu”, ārīwa'ri mijare nabojayu,— ārīokaika ritaja ḗo'imajare kobojarape.

¹⁸ Īrārīmi upakaja i'supaka kire koakasererīka. I'supaka jajua kobaata'amaka ĩawa'ri, ba'iaja simaeka Pbloro'si. Supa imarī jororīkatirā Satanárīka ima koreka ña'rījāikakite ikuḗaka Pablote ārīka:

—Jesucristorikaḗi koreka mire yiporirūjeyu,— Pablote ārīka Satanárīka ima.

I'supaka kērīka ḗotojo kore ña'rījāikoḗekakite koreka ḗorika.

¹⁹ Koreka kiporitapaeaka be'erō'ō, ñamajī o'rirūkia kobojawārūberika mae. I'supaka koimamaka ĩatirā, “Aḗekurioka ate niñerū tōḗobesarāñurā maime mae”, koīparimarāre ārīpupajoaeka. Supa imarī Pablote, Silareoka naboebarika. Supa baatirā nare ñi'atirā

* **16:10** El uso de “nosotros” (yija) en los versículos 16.10-17 indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo, Silas y Timoteo en el viaje a Filipos.

wejeñe'metãji imatiyairõ'õ ìparimarã põ'irã nare ne'ewa'rika. ²⁰ Ìparimarã wãjitãji nare e'eyatirã ikupaka narĩka:

—Ìrã judíotatarã mawejeakarãre rukubaka pupajoarũjerimaja imarã. I'supaka imarã imarĩ mawejarã oka napo'ijiyau mae. ²¹ Romatatarãre baaroyika upakamarĩa nawãrõrijayu. Supa imarĩ nawãrõika upaka mabaaberijĩñu,— narĩka ni'parimarãre.

²² I'supaka napakã'ã ã'mitiriwa'ri, Pablorãkare jimarĩa naboebaeka po'imaja. Supa imarĩ nare napajeũ'mueka. Topi jariroaka† nare ne'etarũjeka i'sia wejeakarã ìparimarã. Supabatirã wajoapi nare napajerũjeka. ²³ I'supaka jãjiapi nare pajetirã, wẽkomaka imariwi'iarã nare natarũjeka. Supabatirã,

—Jia nare miarĩpe naru'rikoreka,— wẽkomaka imariwi'ia ìarĩrĩrimajire narĩka.

²⁴ I'supaka ìparimarãre ãpakã'ã ã'mitiriwa'ri, wẽkomaka imariwi'i tõsibajirã imaeka kurarakarã maporiwãrũberijĩrõ'õrã nare kitarika. Supabatirã nu'pua yapupãia koperu'aika watopekarã kipi'peka.

²⁵ I'supaka kibaako'omakaja Pablo, Silaspiiyika Tuparãka jaitirã ñami poto nabayakoyaeka. Aperã wẽkomaka imariwi'iarã imaekarã nabayakoyamaka ã'mitirakarã. ²⁶ Iku'parõ'õpiji ka'ia jãjia iyika. Supabatirã wẽkomaka imariwi'ia iyika. I'supaka sabaayuju kopereka wiritapataeka. I'supaka sabaamaka torã imaekarãte perumijia nare napi'peka kutupataeka. ²⁷ I'supaka simamaka wẽkomaka imariwi'i ìarĩrĩrimajire tũrũeka. Ìrãkopereka rakakaja wiritapataeka imamaka, ìawa'ri, “Wẽkomaka imariwi'iarã imakopeirãte ru'ripatayu je'e”, kërĩpupajoako'peka. Supa imarĩ kisara e'etirã kiõñu upakaja jããririrã kibaako'peka. ²⁸ I'supaka kibaaerã baaeka poto ikupaka Pablote kire ãrĩka:

—iMipo'ia jããbekaja! Yija imaupatiji õ'õrã yija imapatayu.—

²⁹ Supa imarĩ yaaboaike wẽkomaka imariwi'ia ìarĩrĩrimajire jẽñeka. Supabatirã Pablorãka põ'irã rĩrĩkãkawa'ritirã nawãjitãji kiñukurupaeka, kikiwa'ri tarabaraka. ³⁰ Aperõ'õrã nare e'ewa'ritirã, ikupaka nare kijërĩaeka:

—¿Marãkã'ã yibaajĩñu, ba'iaja yibaaikareka Tuparãte yire wayuĩaokaro'si?— kërĩka Pablorãkare.

³¹ I'supaka kẽpakã'ã, ikupaka nayi'rika:

—Maipamaki Jesucristore mia'mitiripẽarãkareka, Tuparãte mire tããrãñu, supabatirã mirĩrãreoka,— kire narĩka.

³² Supabatirã maipamaki Jesucristorika bojariroka kire nabojaeka. Kiwi'iarã imaekarãteoka nabo'apataeka. ³³ I'siñamiji nare napajeka kãmia kijũjeka Pablorãkareka. I'supaka nare baaweatirã kirupuko'a kijũjerũjeka, kirirãreoka. ³⁴ I'sia be'erõ'õ kiwi'iarã Pablorãkare kiakawa'rika nare ba'ariji'aokaro'si. “Tuparãte yi'yurã yija ime mae”, ãrĩwa'ri kirĩrãpitiyika jia jĩjimaka nimaeka mae.

³⁵ Bikitojo i'sia wejeakarã ìparimarã surararãkare pũataekarã, wẽkomaka imariwi'ia ìarĩrĩrimajire bojarĩ,

—Nare mija'atabe mae, na'yaokaro'si.—

³⁶ Supa imarĩ wẽkomaka imariwi'ia ìarĩrĩrimaji ikupaka ãrĩkaki Pablote:

—Ìparimarãre jã'meika upakaja mijare yija'ataerã baayu. Supa imarĩ dakoa ba'iaja puparibekaja mija a'pe mae,— kërĩka.

³⁷ I'supaka kẽpakã'ã ã'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote bojaeka surararãkare:

—Dakoa parea yijare imaberiko'omakaja ika wejea ìparimarã po'imaja wãjitãji yijare napajerũjerape. I'supaka yijare nabaarũjerape ¿dakoa ba'iaja nabaako'o? ãpekaja. Supabatirã ika wẽkomaka imariwi'iarã yijare natarũjerape. Romakarã‡ upaka yija imako'omakaja najã'meika yi'ribekaja i'supaka yijare nabaarape. Supa imarĩ maekaka

† 16:22 Camisa ‡ 16:37 Ciudadanos de Roma

po'imajare òrībeyukaji yijare naja'atariyapakoŕeyu. I'supakamarĩa simarãñu. Noñu upakaja yijare poarĩ ni'tarũ,— Pablote ãrĩka surararãkare.

³⁸ I'supaka kēpakã'ã ã'mitiritirã ìparimarãre bojarĩ surararãkare a'rika. I'supaka nabo-jamaka ã'mitiritirã, Romakarãja Pablorãkare imamaka òrĩwãrũtirã ìparimarãre kĩkika. ³⁹ Supa imarĩ Pablorãka pò'irã okajierĩ ìparimarãre a'rika. I'supaka baaweaturã, nare naja'ataeka. “Apea wejearã mija a'pe ruŕu”, jiaŕi nare narĩka. ⁴⁰ Wēkomaka imariwi'iaŕi poritirã Lidia wi'iarã Pablorãkare a'rika. Torã eyaturã Jesũre ã'mitiripēaekarãte narērãtaeka. Jesũrikakaka nare nabojaeka jibaji Jesũre yi'paraka okajãja nimaerã. I'supaka naka najaike be'erõ'õ apea wejearã na'rika mae.

17

Tesalónica wejearã oka po'ijirika

¹ Filiposwejeaŕi a'ritirã, Anfipoliswejea, supabatirã Apoloniawejeaŕi Pablorãkare o'ririjarika. I'sia be'erõ'õ Tesalónica wãmeika wejearã neyaeka. I'sia wejearã judiotatarãte rēriwi'ia imaeka. ² Pablo, kibaaroyika upaka baarĩ, judiotatarãte rēriwi'iarã a'rikaki. Supabatirã maekarakakuri jērĩtarirĩmi Tuparãrika bojariroka torã rēritirã imaekarãte kibojawapu'ataeka. Tuparãro'si bojaĩjirimaja imaekarãte o'oeke pupajoaturã, ikupaka po'imajare kibojaka:

³ —“Po'imajare Jã'merũkika, Tuparãte pũatarãñuka ba'iaja jũarãki. Supabatirã kire-yarãñu. Reyakoŕeripotojo ate õña kijaripe'rirãñu”, ãrĩwa'ri Tuparãro'si bojaĩjirimajare ãrĩo'oekekiji kime Jesucristo, mare Jã'merũkika Tuparãte wã'maekaki,— Pablote nare ãrĩka.

⁴ I'supaka kēpakã'ã ã'mitiriwa'ri, ìrãrimarã judiotatarã Jesũre yi'rikarã mae. Supa imarĩ Pablo, Silaspitiyika ìrĩka upakaja pupajoaekarã imarĩ nare najeyoarika. Rĩkimarãja judiotatamarĩã imariŕotojo Tuparãte jiyipupayeekarãte kibojamaka ã'mitiritirã, Jesũreoka na'mitiripēaeka mae. Rĩkimarã tokarã rōmijã imatiryairã Jesũre ã'mitiripēaekarã naro'si. Ìrãjaoka jeyoarikarã Pablote, Silaspitiyika. ⁵ Pablorãkare rĩkimarãja po'imajare ã'mitiripēamaka ìawa'ri, tokarã judiotatarãte Pablorãkare ã'mijãka. Supa imarĩ i'sia wejeareka imaekarã ba'iaja baairãte narērãtaeka. “Yijare mija jeyobaabe. Ika wejeareka imarã wãjitãji Pablorãkare ba'iaja majairãñu, Pablorãkare nabobayaokaro'si po'imaja”, judiotatarãte nare ãrĩka. I'supaka baawa'ri, rĩkimarãja po'imajare narērãtaeka. Supa imarĩ Jasón wi'iarã Pablorãkare mo'arĩ na'rika, nare e'epoaturã po'imajare nare ìjiryapawa'ri.

⁶ Nare tōpoberiwa'ri, Jasónre, supabatirã ìrãrimarã Jesũre ã'mitiripēaekarãte ìparimarã pò'irã ne'ewa'rika. Ikupaka jãjirokapi ìparimarãre nabojaeka:

—Pablo, Silaspitiyika rĩkimakaja wejeareka rukubaka oka baataraparã imarã. Mawe-jeareka rukubaka baarĩ netayu. ⁷ Ìĩ Jasón kiwi'iarã nare e'etorapaki. Ìrĩka Jesũs wãmeikireka, “Iki kime ìpi imatiyaiki”, ãrĩwa'ri maipamaki Césarte jã'meka yi'ribeyurã nime,— niŕamarãre narĩka.

⁸ I'sia oka ã'mitiriwa'ri i'sia wejeakarã, niŕimarãpitiyika jiamarĩa naro'si simaeka. ⁹ “Mijare yija ja'atarika mija yapaye'e, yijare mija wapaĩjibe”, narĩka Jasónrãkare. Supa imarĩ ìparimarãre nawapaĩjika.

Pablorãkare Bereawejeearã imatapaka

¹⁰ Sarã'ika be'erõ'õ ñami Jesũre ã'mitiripēaekarã Pablorãkare napũataeka Bereawejeearã. Torã eyaturã judiotatarãte rēriwi'iarã nakãkaeka. ¹¹ Bereawejeareka imaekarã Tesalonicawejeakarãre jibaji Pablorãkare ã'mitiriyapaeekarã. Torã Jesũrika bojariroka kibojamaka jia jĩmakapi na'mitirika. Supabatirã kire ã'mitiritirã, “¿Yaje Tuparã oka ãñu upakaja yijare kibojayu?”, ãrĩwa'ri Tuparã majaropũñu niarijarika. ¹² “Rita sime kibojaka”, ãrĩwa'ri rĩkimarãja judiorãkare Jesũre yi'rika. I'supakajaoka ìrãrimarã judiotatamarĩã imatiryairã ìmirĩja, rōmijãpitiyika Jesũre yi'rikarã. ¹³ “Berearã Pablote Tuparãrika bojarikaroka bojayu”, ãrĩwa'ri majaroka Tesalonicakarã judiotatarãte

ã'mitirika. I'sia ã'mitiriwa'ri naboebarika. Supa imarĩ Bereawejeearã a'ritirã ðo'imajare rukubaka naþuþajoarũjeka. Supa imarĩ Bereawejeekarã Pablote boebarikarã. ¹⁴ I'supaka nimaeka ã'mitiriwa'ri, ñojimarĩji ĩ'rãrimarã tokarã Jesúre ã'mitiripẽairã Pablote riapakirijerã e'ewa'rikarã. Silas, Timoteopitiyika þuri tuikarã, naka a'ribekaja. ¹⁵ Riapakiakarã tu'aeyatirã waþuruþi Atenas wãmeika wejeearã Pablote ne'ewa'rika. Torã kire taritirã Berearã naþe'rika ate. Naka Pablote majaroka þũataeka, “Silas, Timoteopitiyika ñojimarĩþañakaja ni'tarũ”, ãrĩwa'ri.

Atenawejeearã Pablote imataþaeka

¹⁶ Silare, Timoteopitiyika ta'abaraka Atenawejeearã ĩataparĩ Pablote a'rika. I'sia wejeearã rĩkimaka waþuju imaja jẽrãka najiyiþuþayeeika ĩawa'ri ba'iaja kiþuþaritiyaeka. ¹⁷ Supa imarĩ judĩorãkare rẽriwi'iarã Jesúrika Pablote bojaeka judĩotatarãte, supabatirã judĩotatamarĩrã imariþotojo Tuþarãte jiyiþuþayeeekarãte. I'supakajaoka ĩ'rãrĩmi jariwa'ririmarĩaja wejeñe'metãji* turitaparãte i'sirokajaoka Pablote bojaeka. ¹⁸ Tokarã epĩcureoskaka wãrũrimaja, supabatirã estoicoskaka wãrũrimajaoka Pablota nokatotoeka. Jesús majaroka, supabatirã reyakoþeripotojo ate õña kijariþe'rika majaroka nare kibojaka. Supa imarĩ ĩ'rãrimarã ikupaka ãrĩkarã:

—¿Dakoakaka õrĩþũabeyukate i'supaka jaiyu?— narĩka.

Aþerã þuri:

—Aþeto wejeekarã najiyiþuþayeeroyirãreka† kijaiyu je'e aþeyari,— narĩka.

¹⁹ Supa imarĩ “Areóþago‡ wãmeirõ'õrã dajo majaiari”, ãrĩwa'ri Pablote ne'ewa'rika. Torã rẽritirã imaekarã ĩparimarãre ikupaka ãrĩka:

—Mamaka majaroka mibojaka ã'mitiririka yija yaþayu. ²⁰ Yija ã'mitirikoribeyua majaroka miwãrõyu. ¿Marãkã'ã ãrĩrika miwãrõyu? Yijare mibojabe ruþu,— kire narĩka.

²¹ Atenakarã, supabatirã aþeto ka'iakarã torã imaekarã mamaka þuþajoariroka þuþajoabaraka jaikarã, aþea baabekaja. Supa imarĩ mamakukukaka majaroka Pablote bojarika na'mitiririyapaeka.

²² Supa imarĩ nawatoþekapi mi'mirĩkatirã ikupaka Pablote nare bojaeka Areóþago wãmeirõ'õrã:

—Mija ã'mitipe Atenareka imabayurã. Rĩkimaka jẽrãka jiyeka mija jiyiþuþayeeemaka ñiyau. ²³ Mija wejeearã, turitaparabara jẽrãka jiyiþuþayeerĩ mija rẽririjayurõ'õ rakakaja ñiataparape. ĩ'rãkõ'rĩmato ikupaka ãrĩo'oekarõ'õ yitõþorape: “Õ'õ sime Maikoribeyukate jiyiþuþayeerũkirõ'õ”, ãrĩo'oeka simarape. Mija õrĩbeyuka majaroka yibojaerã baayu mae.

²⁴ Ika ka'ia, ritatojo ika wejeareka ima þo'ijiaekaki Tuþarã. Ritaja ika ka'iareka imarã, mabo'ikakurirã imarã ĩþamaki imarĩ, þo'imajare baapõ'ijiaeka kire jiyiþuþaka õrĩriwi'iarãmarĩa kime. ²⁵ Dika jariwa'ribeyua kiro'si. Kiro'si mabaarijĩtokopeika yaþabeyuka. Iki imaki ritaja õña maimarũkia mare ja'ataiki.

²⁶ Mamarĩtaka ĩmirĩjite takaja Tuþarãte þo'ijiaeka. Ikiþi ãrĩwa'rĩji ritaja þo'imajatatarãte Tuþarãte kãrĩþoaeka. Ika ka'iarã rakakaja nimaokaro'si Tuþarãte nare þibataeka kiyapaeka upakaja. Iki imaki “Ika ka'iareka nimarãñu, supabatirã i'tojĩrã wejeareka õña nimarãñu”, ãrĩrũkika. ²⁷ I'supaka Tuþarãte baaeka “¿Marãkã'ã Tuþarãte morĩjĩñu je'e?”, þo'imajare ãrĩrũ ãrĩwa'ri. “Yire õrĩriyapawa'ri yirirã þo'imajare imarũ”, Tuþarãte ãrĩka. Kire morĩriyapajĩkareka þuri, yoerãmarĩaja Tuþarãte ime. Makaja imaki kime. ²⁸ “Tuþarãþi ãrĩwa'ri õña maima, marĩ'meyu, supabatirã ika ka'iarã mare kimarũjeyu. Kimaberirikareka maimaberijããeka.”§ Ikupaka aþaraka ĩ'rãrimarã mijaro'si majarobojarimajare o'oeka: “Tuþarã makarã maima”, ãrĩwa'ri.* ²⁹ I'supaka simamaka “Ikupaka

* **17:17** En la plaza de la ciudad † **17:18** Dioses de extranjeros ‡ **17:19** Una corte compuesta de jueces griegos para decidir, más que todo, cuestiones de religión o moralidad. § **17:28** En 600 a.C. el poeta griego Epimenides escribió esa poema en que alguien dijo estas palabras pensando en Zeus, el capitán de los dioses. * **17:28** Dos poetas griegos escribieron esta frase (300 a.C.) pensando en Zeus.

kime Tuparā”, āriḗpupajoawa'ri, ātakaka, orokaka, platakakaoka najiyipupayeerūkika ḗo'imajare jia baap'o'ijiako'omakaja, Tuparā makarā imarī “I'supaka nabaap'o'ijiaeka ŗoiki Tuparāte ime je'e”, marīpupajoaberijīñu. ³⁰I'supaka ḗo'imajare jia ŗriḗpūaberiripotojo ba'iaja baaeka wapa Tuparāte nare jēñeberika ruḗu. I'supakamarīa sime maekaka. Supa imarī maekaka ritaja ba'iaja mabaaika ja'atarika Tuparāte mare jā'meyu. ³¹Ŋamajī ba'iaja ḗo'imajare baaika wapa kijēñerūkiriimi ŗriḗtiiki Tuparā. Jia oyiaja baaiki imarī, nabaaeka takaja sawapa nare kijēñerāñu. Ī'rīka kiwā'maekaki i'supaka baarāki. “Reyakoperipotojo ŗñia Tuparāte kire jariḗe'rirūjeka simamaka Cristo imaki Tuparāte wā'maekaki”, ritaja ḗo'imajare āriwārūyu,— Pablote nare ārīka.

³²Ōñia jariḗe'ririkakaka ā'mitiriwa'ri eebaraka Pablote Ī'rārimarāre boiwā'imarīka. I'supaka nabaako'omakaja aḗerā ḗuri ikupaka ārikarā:

—Ate samijaiḗe'arika ā'mitiririka yija yaḗayu,— Pablote narīka.

³³Supabatirā rērībaraka nimaekarō'ŗpi Pablote ḗoritapawa'rika. ³⁴Ī'rārimarā kiupaka ḗupajoatirā Jesūre ā'mitiripēaekarā. Ī'rīka Dionisio wāmeiki naka imaekaki, Areŗpago rērīroyikarākaki. Ī'rāko Dāmaris wāmeikooka Jesūre ā'mitiripēaekako. Supabatirā aḗerāoka kire yi'rikarā naro'si.

18

Corintowejearā Pablote imatapaeaka

¹I'sia be'erō'ŗ Atenawejeaḗi Pablote a'rika, Corintowejearā. ²Torā eyatirā Ī'rīka Aquila wāmeiki, Pontoka'iakakika Pablote tŗḗobu'aeka. Aquila kirūmu Priscilapitiiyika Italiaka'iaḗi a'ritirā Pablo ruḗubaji Corintorā neyaweika. Romakaki ĩḗi Claudio wāmeiki Italiaka'iarā judiŗotatarāte imarika yaḗaberirawa'ri, nare kiḗoataeka. Supa imarī Corintorā Aquilate a'rika kirūmuḗitiiyika, judiŗotatarā imarī. Sabe'erō'ŗ naḗŗ'irā wi'ituriḗi Pablote a'rika. ³Pablo upakaja sayapāia mo'rīakakapī Aquilate wi'ia* baaeka kirūmuḗitiiyika. Supa imarī Ī'rākō'rīmatorāja ba'irabeokaro'si naka kituika nawi'iarā. ⁴Ī'rākuri jērītarirīmi jariwa'ririmarīa judiŗorākare rērīriwi'iarā Jesūrika bojariroka bojarī Pablote a'riroyika. Judiŗotatarā supabatirā judiŗotatarāteoka Jesūrika na'mitiripēaokaro'si nare kijaiējeriyapaeaka.

⁵I'sia be'erō'ŗ, Macedoniapī i'tatirā, Silas, Timoteḗitiiyika neyaeka Pablo ḗŗ'irā Corintowejearā. Neyaeaka ḗoto kiba'iraberika ja'atatarā Jesūrika bojarirokatakaja bojabaraka Pablote imaeka. Ikuḗaka judiŗotatarāte wārŗbaraka kijaika: “Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki, kirejeoka yija āñu Jesús”, kērīka. ⁶I'supaka kērīko'omakaja, aḗerā aḗeupaka ḗupajoawa'ri, jajua kire baata'aekarā. Supabatirā ba'iaja kire naḗipeka. I'supaka napakā'ā ā'mitiriwa'ri, kijarirooka kijāāḗateka “Kŗpakaja mijare yokajāākoḗeko'o”, āriḗpupajoawa'ri. Supabatirā ikupaka kērīka:

—Tuparāte yire jā'meka upakaja kirika bojariroka mijare yibojakoḗeyu. Supa imarī mija reyarāñurīmi ba'iaja imarika tiyibeyurō'ŗrā mija a'rirāka, oka yire imabesarāka. Supa imarī mija ā'mitiriyapabeyua ĩawa'ri, irīmiḗi judiŗotatarāteoka Jesūrika bojariroka yibojaū'muerā baayu,— kērīka.

⁷Toḗi ḗoriwa'ritirā Ticio Justo wi'iarā Pablote a'rika ḗo'imajare wārŗrī. Judiŗorākamarīki imariḗotojo Tuparāte jiyipupaka ŗrīkaki kimaeka Ticio Justo. Kiwi'i wā'tarā simaeka judiŗorākare rērīriwi'ia. ⁸Crisḗo wāmeiki imaekaki judiŗorākare rērīriwi'i ĩḗamaki. Iki, kirīrāoka maipamaki Jesūre ā'mitiripēairā nimaeka. I'supakajaoka Corintowejearā Jesūrika ā'mitiritirā rīkimarāja kire ā'mitiripēaekarā. Supabatirā ruḗuko'a najūjerūjeka. ⁹⁻¹⁰Ī'rāñami makārārūñuroka upakapī Jesūre jaika Pablote,

* **18:3** Tiendas de campaña

—Mikaja ñime. Supa imarĩ mikĩkia'si. Aþerã ba'iaja mire baawãrũbesarãñurã. Okajãjia jaritirã yimajaroka þo'imajare mibojajipabe. Ika wejeareka rĩkimarãja yire ã'mitiripẽarũkirã imamaka, samibojarija'ata'si,— Pablote kẽrĩka.

¹¹ Supa imarĩ Corintorã ĩ'rãkuri wejejẽ'rã aþejẽ'rã ñe'metãjirã þo'imajare Jesúrika bojariroka bojabaraka kimaeka.

¹² I'sia be'erõ'õ Galión wãmeiki Acaya ka'iarã ĩþi† kimaeka þoto ĩ'rĩka upaka oyiaja þupajoawa'ri Pablote judiotatarãte ñi'aeka. Supabatirã Galión wãjitãji kire ne'ewa'rika.

¹³ ĩkupaka kire nabojaeka:

—“ĩkupaka Tuparãte majiyipupayeeyu”, ãrĩwa'ri Moiséte yijare jã'meka upakamarĩa kiwãrõtãpe ĩ'ĩ,— Galiónre narĩka.

¹⁴ Pablote jairã baaeka þotojo ikupaka Galiónre nare ãrĩka:

—Ba'iaja baaiki kimarikareka, supabatirã Romatatarãre jã'meika yi'ribeyuka kimarikareka, mijare ña'mitirijĩñu imakoþeyu. ¹⁵ Mija õñu upakaja mija jã'meika simamaka, mija þupayariji oka mija jiebe. Yi'i þuri i'sia oka jierimaji marĩka imarika yapaiki, — judiotatarãte kẽrĩka.

¹⁶ Supabatirã judiotatarãte Galiónre þoatarũjeka surararãkare. ¹⁷ Supabatirã judiorãkare rẽrĩriwi'i ĩþamaki Sóstenerena ña'ni'aeka þo'imaja. I'supaka baatirã Galión wãjitãji kire napajeka. I'supaka nabaako'omakaja, “¿Dako baaerã kire mija þajeyu?”, Galiónre ãrĩberika. “Marã imabeyua yire”, kẽrĩþupajoaeka.

Antioquíarã þe'rieyatirã ate Tuparã oka Pablote bojatapãeka

¹⁸ Corintorã matikuri Pablote imaeka ruþu. I'sia be'erõ'õ Jesúre ã'mitiripẽaekarãte kimajaroka kibojaeka a'yaokaro'si. Supabatirã Aquila, kirũmu Priscilapitiyika Siriaka'iarã a'yaokaro'si, Cencreaswejearã natu'awa'rika. Cencreaswejeapĩ na'rirã baaeka ruþu, “Tuparã, miwãjitãji mire yibojarapaka upakaja yibaako'o”, ãrĩwa'ri kiruþua Pablote wi'epaterũjeka. ¹⁹ Waþuruþi a'ritirã Éfesowejea þapitakarã neyaeka. Torã eyatirã Aquila, kirũmu Priscilapitiyika torã natuika. Pablo þuri marĩwa'ritirã, judiorãkare rẽrĩriwi'iarã eyatirã, “Jã'merũkika Tuparãte wã'maekaki kime Jesús”, ãrĩwa'ri nare jaiẽjerĩ. ²⁰ Matikuriji naka kimarika judiotatarãte yapakoþeka. I'supaka simako'omakaja Pablo þuri yapaberikaki. ²¹ Supa imarĩ ikupaka nare kimajarobojaeka toþi o'yaokaro'si:

—ĩ'rãrĩmi Tuparãte yaparãkareka, mijare ĩarĩ yi'tarãñu ate,— nare kẽrĩka.

I'sia be'erõ'õ waþuruþi Éfesowejeapĩ ke'rika. ²² Cesarea þapitakarã eyatirã Jerusalénkarã Jesúre ã'mitiripẽaekarã þõ'irã Pablote wi'ituriwa'rika. Naka imatirã Antioquíarã ke'rika ate. ²³ Torã kimatapãeka be'erõ'õ ke'riũ'mueka ate. Galaciaka'iarã imatirã, toþi Frigiaka'iarãoka keyaeka. I'sia ka'iareka Jesúre ã'mitiripẽairã imaekarãte Jesúrika bojariroka kiwãrõtãpãeka. I'supaka kiwãrõmaka ã'mitiriwa'ri, jũibaji Jesúre yi'riwa'ri okajãjia najarika.

Éfesorã Tuparã oka Apolore wãrõdeka

²⁴ I'sia þoto ĩ'rĩka judiotatiki Apolos wãmeiki Éfesorã eyaekaki. Alejandríawejeakaki kimaeka. Þo'imajare ĩaika wãjitãji jia jaiwãrũiki kimaeka. Supabatirã Tuparã majaropũñu o'oeka jia kiõrĩka. ²⁵ “Jesúre yapaika upakaja maimajĩñu”, aþerãte wãrõmaka, jia ã'mitiripẽaekaki kimako'omakaja Juanre ruþuko'a þo'imajare jũjekakaka takaja õñuka kimaeka ruþu. Tẽrĩtaka Jesús majaroka õrĩberikoperipotojo kiõrĩkarõ'õjĩrã kireka wãjiaja okajããbaraka jĩjimakapĩ þo'imajare kibojaeka. ²⁶ ĩ'rãrĩmi judiorãkare rẽrĩriwi'iarã, dakoa kĩkirimarãja jia þo'imajaka kijaika. Aquila kirũmu Priscilapitiyika kijaimaka ã'mitirikarã. Kijaika be'erõ'õ kika jaiokaro'si aþepañarõ'õrã kire ne'ewa'rika. Jesúrika jia kiõrĩþũawãrũberikakaka jia kire nabojawapũ'ataeka. ²⁷ I'sia be'erõ'õ Acayaka'iaakarãre Jesúrika bojariroka bojarĩ ke'ririyaþãeka. “Jia sime. Me'þe”, narĩka Éfesokarã Jesúre

† 18:12 Gobernador

ã'mitiripëaekarã. Suḡa imarĩ “Aḡolore jia mija e'etope”, ãrĩwa'ri ḡaḡera no'oeka Acayaka'iaakarãro'si. Torã eyatirã jia nare kijeyobaaeka. “Jesúre mija yi'ḡe”, Tuḡarãte ãrĩkarã nimaeka. ²⁸ Po'imaja wãjitãji, Tuḡarã majaropũñu o'oekakaka bojabaraka, —Jã'merũkika Tuḡarãte wã'maekaki kime,— ãrĩwa'ri judíotatarãre kiwãrõeka. I'suḡaka jiitaka nare kibojamaka, “I'suḡakamarĩa sime”, judíotatarãte ãrĩwãrũberika.

19

Éfesorã Pablote imataḡaeka

¹ Aḡolore Corintowejearã imañujuju, ḡusi watoḡekarã imaeka ka'ia o'riwa'ritirã Éfesowejearã Pablote eyaeka. Torã eyatirã Jesúre ã'mitiripëaekarã ĩ'rãrimarãre kíatõḡoeka.

² Suḡa imarĩ ikuḡaka nare kijërĩaeka:

—Jesúre mija ã'mitiripëarapaka ḡoto ¿yaje Espíritu Santore mijare ña'rĩjãirape?— nare kërĩka.

I'suḡaka kḡḡakã'ã ikuḡaka kire nayi'rika:

—“Espíritu Santore ima”, maki yijare bojaberapaki,— kire narĩka.

³ Suḡa imarĩ Pablote nare jërĩaeka:

—¿Makire yi'riwa'ri ruḡuko'a mija jũjerũjerape?— nare kërĩka.

—Juanre wãrõeka upakaja ruḡuko'a yijare najũjerape,— narĩka.

⁴ I'suḡaka napakã'ã ikuḡaka Pablote nare ãrĩka:

—Po'imaja ba'iaja nabaaika ja'ataekarãre ruḡuko'a Juanre jũjeka. Suḡabatirã ikuḡaka Juanre nare bojaeka: “Yibe'erõ'õ etarũkikate mija yi'ririjape”, ãrĩwa'ri kiwãrõeka. I'suḡaka kërĩkakiji kime Jesús,— Pablote nare ãrĩka.

⁵ I'suḡaka ã'mitiritirã, naruḡuko'a najũjerũjeka “Maĩḡamaki Jesúre yi'yurã yija ime”, ãrĩwa'ri. ⁶ Suḡabatirã kíḡitaka Pablote naḡo'iarã ja'aḡeaeka ḡoto Espíritu Santore nare ña'rĩjãika. I'suḡaka simamaka norĩbeyua imakoḡeka oka najaika. Suḡabatirã Tuḡarãte nare õrĩrũjeka nabojaeka. ⁷ ĩ'ḡoũ'ḡuarãe'earirakamaki rõ'õjĩrã nimaeka.

⁸ Maekarakamaki aiya jërĩtarirĩmi rakaka judíorãkare rërĩriwi'iarã nare kibojaka na'mitiripëaokaro'si ḡo'imajare jaiëjeriyapaiki Pablote imaeka. “Ikuḡaka Jesúre yi'yurãte jã'mebaraka Tuḡarãte nare imaruḡutarãñu”, ãrĩwa'ri kíkirimarĩaja nare kibojaka.

⁹ I'suḡaka simako'omakaja ĩ'rãrimarã kijaika ã'mitiripëaberikarã, aḡekurioka sã'mitiririka yaḡaberikarã ate. Po'imaja wãjitãji Jesúre ḡo'imajare tããika majaroka ba'iaja najaika. Suḡa imarĩ nare a'ritapãtirã Jesúre ã'mitiripëaekarãte kika ke'ewa'rika, Tirano wãmeiki wãrõriwi'iarã. Torã ĩ'rãrĩmi jariwa'ririmarĩaja nare kiwãrõroyika. ¹⁰ Torã ĩ'ḡakuri wejẽ'rãka wãrõbaraka kimaeka. Suḡa imarĩ Asia wãmeika ka'iaakarã, judíotatarã, judíotatamarĩrã imaekarãoka maĩḡamaki Jesúrika bojariroka ã'mitiripataekarã. ¹¹ Pablopĩ ãrĩwa'rĩji rĩkimakaja maikoribeyua Tuḡarãte beaeka. ¹² Suḡa imarĩ Pablote rabeka mirãka sayapãia, jariroakaoka ḡo'imaja jĩñurã ḡo'irã ne'ewa'pakã'ã narisirika o'riroyika. Suḡabatirã Satanãrika ima ña'rĩjãikarãteoka ḡorikarã.

¹³⁻¹⁴ I'sia ḡoto ĩ'rãrimarã judíotatarã ḡo'imajareka Satanãrika ima ña'rĩjãika imaekarãte naḡoatataḡaeka. Pablote ĩaji'awa'ri, “ Jesús, Pablote kireka bojaiki wãmeapĩ nareka mija ḡoḡe', marĩũ'mukoyeye'e”, narĩka. I'suḡaka baairã upakajaoka Esceva, kurarãka ĩḡamaki makarãte baataḡaeka. ĩ'ḡotẽñarirakamaki nimaeka. ¹⁵ ĩ'rãrĩmi i'suḡaka narĩko'omakaja, ikuḡaka Satanãrika ima nare yi'rika:

—Jesúre ñoñu, suḡabatirã Pabloteoka yijërãko'ayu. Mijare ḡuri ñiawãrũbeyu. ¿Marã je'e mija?— nare kërĩka.

¹⁶ Suḡabatirã Satanãrika ima ña'rĩjãikite naḡo'irã teritaeka. Tërĩrikaja jãjiapĩ ba'iaja nare kibaaeka. Suḡabatirã najariroakaoka kibaiwa'ruika. Suḡa imarĩ riweḡuparaka wi'iaḡĩ naru'riwa'rika. ¹⁷ Éfesowejearã nimaupãtiji, judíotatarã suḡabatirã judíotatamarĩrãoka

i'sia majaroka ā'mitiripataekarā. Sā'mitiritirā nakīkika. “Tērīritaki kime Jesús”, āriwa'ri rīkimarā maipamaki Jesúre jiyipupaka ōrīkarā mae.

¹⁸ I'sia majaroka ā'mitiriwa'ri ba'iaja nabaaiika rīkimarāja Jesúre ā'mitiripēaekarāte bojaeka. ¹⁹ Supabatirā ikupaka ye'okirāre baaeka ĩ'rārimarā ye'oroka koririmajare: Ye'orokakaka bojaika napapera, po'imaja wājītāji e'ewa'ritirā najoeka. I'sia papera najoeriatataka cincuenta mil rakato plata rō'ōjīrā wapajā'rīa ririka.* ²⁰ I'supaka simamaka maipamaki Jesús majaroka ĩ'rākō'rīmatomarīa sapibimaka, rīkimarāja Jesúre na'mitiripēaeka.

²¹ I'supaka so'rika be'erō'ō Jerusalénrā pe'ririka Pablote pupajoaeka. “Macedoniaka'ia, supabatirā Acayaka'ia yo'riwa'rirāñu. Jerusalénrā ñimarāka be'erō'ō, Romawejearā a'ririka ima yiro'si”, kērīpupajoaeka. ²² I'supaka āriḡupajoatirā Timoteo supabatirā Eras-toka kire jeyobaarimajare kirupu kipūataeka Macedoniaka'iarā. Iki puri Asiaka'iarā† matikuriji kituika ruḡu.

Éfesorā rukubaka napupajoamaka oka po'ijirika

²³ Pablote Éfesorā imaeka poto, “Jesús ĩ'rīkaja imaki po'imajare tāārimaji”, āriwa'ri po'imajare yapabepakā'ā jimarīa oka napo'ijiaeka i'sia wejearā. ²⁴ Demetrio wāmeiki kimaeka i'sia oka bitamataū'muekaki. Artemisare‡ najiyipupayeerūkiwi'i upaka ĩoikarījaka platakaka baarimaji kimaeka. Aḡerāoka kiupaka baarimaja imarī, aḡerāte sījibaraka rīkimakaja niñerū natōporoyika. ²⁵ Supa imarī kire jeyobaarimajare, supabatirā nupakajaoka ba'iraberimajareoka kirērātaeka. Supabatirā ikupaka nare kērīka:

—Maa, ika ba'irabeirā puri, rīkimaka niñerū tōḡoirā maime. ²⁶ ¿Pablote po'imajare bojaika ā'mitirikoribeyurā mija bai? “Mija ōñu upakaja baatirā mija jiyipupayeeika, jiyipupayeerūkimarīa sime”, kēñu. Kijaika ā'mitiritirā rīkimarāja po'imajare kire ā'mitiripēayu. Éfeso wejekarā takajamarīa kire ā'mitiripēairā. Ritaja Asia ka'iarā imarā kire ā'mitiripēairā oyiaja nime. ²⁷ Ba'iaja maro'si simarāñu. Supa imarī mabaapō'ijiaika po'imajare waruaribesarāñu. Supa simamaka sawapa matōḡowārūbesarāñu. Supabatirā Artemisare jiyipupayeeriwi'iarā po'imajare a'ribesarāñu. Ritaja Asiaka'iarā, supabatirā ritatojo wejareka Artemisare jiyipupaka ōñurā. I'supaka simako'omakaja, Pablote ā'mitiripēawa'ri “Imatiyaikamarīko Artemisare ime”, po'imajare āriḡrāñu,—Demetriore nare ārika.

²⁸ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, jimarīa naboobarika. Supabatirā ikupaka āḡaraka nakasereka:

—¿Éfekarāre jiyipupayeerijayuko, Artemisa jītako koime!— narīka.

²⁹ Nakasereka ā'mitiritirā, rīkimarā po'imajare napō'irā a'rika. ĩ'rāoka boebaritirā, akaserekarā. Supa imarī ritaja wejareka oka po'ijirika. I'supaka simamaka Gayo, Aristarco Pabloka jeyoariwa'rikarāte nañi'aeka. Macedoniakarā nimaeka. Po'imajare rērīriwi'iarā nare ne'ewa'rika. ³⁰ Kijeyomarāre jaijeyobaarī torā Pablote kākariyapakopeka. Kākarika kiyapamaka ĩatirā, “Mikāka'si”, Jesúre ā'mitiripēaekarāte kire ārika. ³¹ ĩ'rārimarā i'sia ka'ia ĩḡarimarāre§ torā imaeka. Pablo jeyomarā imarī, majaroka kiro'si pūataekarā: “Naka ĩ'rātiji baabekaja”, āriwa'ri. ³² Rērīrūkikō'rīmatorā rukubaka nakasereka. Aḡeupaka, aḡeupaka nakaseremomeka. ĩ'rīka upaka pupajoaberiwa'ri rukubaka pupajoabaraka nimaeka. “¿Dakoa baaerā yija rērīko'o?”, narīwārūberika. ³³ Judīotataki naka imaekaki Alejandro po'imaja wājītāji naro'si kire jairūjekarā judīorāka. Torā rērītirā imaekarāte jaiokaro'si, Alejandrote kipitaka mi'mataeka “Mija jia'si ruḡu”, āriwa'ri. I'supaka kibaako'omakaja nokata'riberika. “Dakoa oka imabeyua

* **19:19** Cincuenta mil dracmas. Una dracma (moneda) valía un día de trabajo. † **19:22** En Éfeso ‡ **19:24** Artemisa era la diosa principal de Éfeso. Los Romanos la llamaba Diana. Su templo en Éfeso era magnífico. § **19:31** Oficiales de la provincia

judíorãkaro'si”, ãrĩwa'ri nare kibojaerã baakoþeka. ³⁴ Judíotataki kimaeka õrĩwa'ri judíorãkamarĩrãte tẽrĩwa'ribaji akasereka,

—¿Éfesokarãre jiyipupayeerijayuko, Artemisa jiitako koime!—

Ĩpakuri aiyajẽrãrõ'õjĩrã i'supaka ĩ'rĩka upakaja akaserebaraka nimaeka.

³⁵ ĩ'rĩka tokaki imaruþutarimaji þo'imajare okata'rĩrũjekaki, supabatirã ikupaka nare kẽrĩka:

—Mija ã'mitipe Éfeso wejeareka imarã. Majiyipupayeeiko Artemisa wi'ia ĩarĩrĩrimaja maima ika wejeareka imarã. Supabatirã koþo'ijẽrãka ĩmipi ña'rĩka maiarĩrĩrijayu. “I'supaka imarã nime”, ritaja þo'imajare ãrĩwãrũpatayu mareka. ³⁶ Nirã þo'imaja “Pakirika sime”, ãrĩbeyurã. Supa imarĩ mija jo'ria'si, i'tojĩrãja samija ja'atabe. Ba'iaja mija baa'si, jia mija þupajoabe. ³⁷ ĩrã ĩmirĩja mija e'era'airã majiyipupayeeiko Artemis-rika karee'ebeyurã. Supabatirã ba'iaja koreka jaibeyurã nime. ³⁸ Demetriere kika ba'irabeirãpitiyika aþerãte nare okabaajĩkareka, niþarimarã þõ'irã oka jierĩ nare e'ewa'ritirã jia simajĩnu. Oka naro'si imajĩkareka, ĩþarimarãre nabojaĩnu. ĩþarimarã, jã'merimaja nime oka jierimaja. ³⁹ Aþea oka bojarika mija yaþajĩka, Romakarãre jã'meka ãnu upakaja ĩþarimarãre rẽrĩrãka þoto nawãjitãji mija bojaĩkareka jia simajĩnu.

⁴⁰ Mia, ¿marãkã'ã Romatatarã ĩþarimarãte þupajoarãnu ruku i'supaka þo'imajare oka þo'ijiamaka? Ikuþaka napupajoarãnu je'e aþeyari: “Mare boebariwa'ri ĩ'rãþẽ'rõtorãja mare nabaariyaþayu Éfesokarã”, narĩþupajoarãnu je'e. I'supaka simamaka werika maro'si simajĩnu. Supa imarĩ “¿Marãkã'ã oka imamaka, i'supaka þipebaraka mija ime?”, Romatatarãte ãrĩrãkareka, marãkã'ã nare yi'riwãrũberijĩka maima, — torã imaruþutarimajite ãrĩka.

⁴¹ Sabe'erõ'õ “I'tojĩrãja simarũ”, ãrĩtirã nare kiþe'rĩrũjeka.

20

Macedoniarã Pablote a'rika

¹ I'supaka oka imaeka be'erõ'õ Jesúre ã'mitiripẽaekarãte Pablote akaeka. Ke'rĩrã baaeka ruþu “Jesúre yi'rĩrijariwa'ri jia mija imabe”, ãrĩwa'ri naka kijaika. I'supaka ãrĩtirã, nare kimajaroka kibojaeka a'yaokaro'si. Supabatirã Macedoniaka'iarã ke'rika. ² Macedoniaka'iarã a'rĩrijaparaka ĩ'rãweje upakaja Jesúre ã'mitiripẽaekarã þõ'irã kituririjarika. Napõ'irã eyatirã “Jia Jesúre ã'mitiripẽabaraka okajãjia mija imabe”, nare kẽrĩka. I'sia be'erõ'õ Greciaka'iarã keyaeka. ³ Maekarakamaki aiya torã kimaeka be'erõ'õ Siriaka'iarã waþurupi a'rĩrã kibaaeka. I'supaka simako'omakaja judíotatarãte kire jããerã nari'kaika majaroka kiã'mitirika. Supa imarĩ “Yi'tarãþarõ'õrã Macedoniaka'iarã yipe'riwa'rĩrãnu bo'ipi”, Pablote ãrĩþupajoaeka. ⁴ Kika jeyoariwa'raparã ikarakamaki yija imarãþe: Sóþater Bereakaki Þirro maki, Segundo supabatirã Aristarco, Tesalónicawejeakarã, Gayo Derbewejeakaki, Timoteo supabatirã Tíquico, Trófimo Asiaka'iaakarã, supabatirã yi'i Lucas. I'siarakamarã Pablota yija jeyoariwa'rapa. ⁵ Filiposwejea eyatirã, yijaka imarãþarãte a'riweirape Tróadewejeaerã yijare ta'arĩ.* ⁶ Pan levadura rukebekaja ba'aribayarã yija imarãþaka be'erõ'õ Filipospi yija a'rapa waþurupi. ĩrãþitarakarĩmi be'erõ'õ Tróadewejeaerã yija eyarãþe. Yija ruþu a'raparã, yija jeyomarãre torã yija eyarãþe. Torã ĩ'þotẽñarĩrakarĩmi yija imarãþe.

Tróadewejeaerã Pablote imatãþaeka

⁷ Ba'irabeũ'murĩrĩmi† yija rẽrãþe Jesúre yi'yurãþitiyika. Maro'si Jesúre reyaeka þupajoabaraka kijã'meka upakaja þan þibaba'aerã yija rẽrãþe. Yija ba'aerã baarãþaka ruþu Pablote yijare bojarãþe. Aþerĩmi ke'rĩrã baarãþaka simamaka yijare kiwãrõyuju ñami ñe'metãji seyarãþe. ⁸ I'sia wi'ia maekarakakuku yuraika ima wi'ireka,

* **20:5** El uso de “nosotros” (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 21.25 † **20:7** Domingo

piyikukurō'ōrā rērītirā yija imarape. Rīkimakaja yaaboaike imarapaka i'sia kurarakarā.
⁹ Supa imarī ĩrīka bikirimaji Eutico wāmeiki ĩmirā kurarakapi yoirūkia kopereka †
 imaraparō'ōrā ruḡarapaki. Nōaka Pablote jaimaka, kopakaja oōmaka bikirimajite
 riarapaka. Kopakaja kārītiyawa'ri kiña'rāpe mae. Poriwa'ritirā kire yija kōae'ekoperape.
 Kopakaja reyaekaki kimarape. ¹⁰ Supa imarī ruiwa'ritirā, kimajakarā eyapañaritirā
 Pablote kire wā'wojī'arape. Supabatirā ikupaka yijare kērāpe:

—Mija puḡata'si. Ōñia jariḡe'yuka kime,— yijare kērāpe.

¹¹ I'sia be'erō'ō Pablopitiyika yija mirīwa'raḡe ate. Torā mirīeyatirā ḡan kiḡibarape.
 Yija ba'arapaka be'erō'ō jairīji Pablote wārāpe. I'sia be'erō'ō Asowejearā turitaparī
 ke'raḡe. ¹² Jia jājika bikirimajite japakā'ā, kiwi'iarā ḡo'imajare kire e'ewa'raḡe. I'supaka
 kimamaka jia jījimaka najarape.

Miletowejearā Pablote a'rika

¹³ Pablote ārāpaka upakaja waḡuruḡi Asowejearā yija a'raḡe. Toḡi waḡuruḡi a'ritirā
 kire yija ta'arape, ma'api ke'rapaka simamaka. ¹⁴ Asorā keyarapaka ḡoto waḡuruḡi kire
 yija jāatorape. Kire jāatoritirā Mitilene wāmeika wejearā yija a'raḡe mae. ¹⁵ Aḡerīmi
 toḡi yija a'rapaka be'erō'ō Quío wāmeika jūmurika yija o'raḡe. Aḡerīmi Samos wāmeika
 jūmurikarā yija eyarape. Toḡi a'ritirā aḡerīmi Miletowejearā yija eyarape. ¹⁶ “Asiaka'iarā
 Jesúre ā'mitiripēairā ḡō'irā ya'rījīkareka yiba'ejīñu”, Pablote āpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Éfesowejea
 wājiaja yija o'ritapawa'raḡe. “Jerusalén wejearā Pentecostés baya ĩaokaro'si wārūaja
 ma'rījīkareka jia simajīñu”, ārīḡupajoawa'ri, “Jajuaja ma'riye'e”, Pablote yijare ārāpe.

Éfesokarā imaruḡutarimajare ḡiyia jia kiokajāñeka Pablo

¹⁷ Miletorā imatirā, Éfesowejearā Jesúre ā'mitiripēairāte imaruḡutarimajare Pablote oka
 ḡūatarape: “Mija i'tabe o'ōrā. Éfesorā a'riberījīka ñime”, ārīwa'ri nare kibojaḡūarape.

¹⁸ Supa imarī yija ḡō'irā neyarapaka ḡoto ikupaka Pablote nare ārāpe:

—Mamarī Asiaka'iarā eyatirā jia mijaka ñimaroyirapaka mija oñu. ¹⁹ Mijaka

ñimarapaka ḡoto Maiḡamakiro'si ba'irabejībaraka, “Mija tērīwa'ribaji oñuka ñime”,
 ārīberapaki yi'i. Supabatirāoka ḡo'imajare Jesúre ā'mitiripēabeyua ĩawa'ri yorape.
 Supabatirā judiōtatarāte ba'iaja baaokaro'si yire nari'kamaka ba'iaja yijūarape.

²⁰ Jesúrika bojariroka mijare yibojarapaka ḡoto, dakoa jia bojarika mijaro'si
 ma'rāḡāberapaki yi'i. “Kīrika bojariroka ā'mitiritirā jia nimarū”, ārīwa'ri mijare
 sayibojapatarape. Rīkimarā wājītāji, supabatirā mija wī'iarāoka mijare sayibojaroyirape.

²¹ “Ba'iaja mija baaika puḡajoariwa'ri samija ja'atabe. I'supaka Tuḡarāte yi'rīrika
 yaḡawa'ri maiḡamaki Jesucristore mija ā'mitiripēabe”, ārīwa'ri judiōtatarā supabatirā
 judiōtatamarīrā imarāteoka yibojaroyirape. ²² Espīritu Santore yire jā'meika upakaja
 maekaka Jerusalénrā ya'rīrā baayu. Torā yire o'rīrūkia o'ribeyuka yi'i. ²³ Ikatakaja mijare
 yibojawārūyu. Ritaja wejearā ya'rīrijayurō'ōrā ikupaka Tuḡarāro'si bojaījirimajare yire
 bojayu Espīritu Santore nare sōrīrūjemaka: “Wēkomaka imariwī'iarā mire natarāñu.
 Supabatirā ba'iaja mijūarāñu”, yire nañu. ²⁴ Maiḡamakiro'si yiba'iraberūkia yire
 kija'ataeka jia simauḡatiji yibaawearāka be'erō'ō yire najāñīkareka marā imabeyua.
 “ḡo'imajare wayuīawa'ri Kimakire Tuḡarāte reyarūjeka mare tāāokaro'si”, ārīwa'ri
 ḡo'imajare yibojaerā maiḡamaki Jesúre yire ḡūataeka.

²⁵ “Kire ā'mitiripēairāte Tuḡarāte jia jā'merāñu”, ārīwa'ri ritaja mijare yibojarape. Mae
 ḡuri “Aḡekurioka yire niabesarāñu”, mijareka ñarīḡupajoayu. ²⁶⁻²⁷ Ritaja Tuḡarāte
 ḡo'imajare bojarīyaparapaka upakaja mijare yibojarape, kūḡaji ma'rāḡāñbekaja. Supa
 imarī ika mijare yibojayu: ĩrīka mijakaki Tuḡarā ḡō'irā eyabesarākareka, kireje
 oka imarāka, yiremarīa. ²⁸ Supa imarī rakajekaja mija oñu upakaja jia mija
 puḡajoabe, Jesúre yaḡaika upakaja mija baarijayaokaro'si. I'supakajaoka Éfesowejearā

pe'rieyatirā, Espiritu Santore mijare jā'meika upakaja jia Jesúre ā'mitiripēairāte mija ĩarĩpe. Maiḡamaki Jesúre maro'si riwejurubaraka reyaekapi āriwa'riji, Tuḡarārirā maime. Suḡa simamaka jia nare mija imaruḡutabe, oveja ĩarĩrimajare ĩarĩnu upaka. ²⁹ Yiḡuḡajoaikareka, ya'ritaparāka be'erō'ō aḡerā, ḡakirimajaroka bojarimajare etarānu. Yaia oveja saba'ariataika upaka Jesúre ā'mitiripēairāte ḡakirimajaroka nawārōrānu, Jesúre nayi'ririġa'atarū āriwa'ri. ³⁰ Mija watoḡeka ĩrārimarā imarā ḡariġi ḡakirimajaroka Jesúre yi'yurāte wārōrānurā. “Yija ḡuḡajoaika upaka naḡuḡajoarū narosioka”, āriwa'ri suḡa nabaarānu. ³¹ Suḡa imarĩ rakajekaja mija imabe Jesúrika bojariroka imatiyaika mija ā'mitiripēariġa'atakoreka. Maekarakakuri wejeġ'rāka, ũami, ĩmioka mijare yiwārōraḡaka mija ōrĩriġape. ĩrākurimarā oḡaraka mijare yokajāāroyirape.

³² Yijeyomarā, mijaro'si Tuḡarāka yijairā baayu, mijare kĩarĩnaokaro'si. “Mare wayuġawa'ri ba'iaġa mabaaiġa waḡa, Tuḡarāte ye'kariayu”, āriwa'ri mija ḡuḡajoamaka, ġiibaji kirika bojariroka mija ā'mitiripēaerā Tuḡarāte mijare jeyobaarānu. Suḡa imarĩ “Yirirāte jia yibaarānu”, kēriġa upakaja Tuḡarāte baarānu. ³³ Aḡerā niñerū, najariroakaoka oakiriberapaki yi'i. ³⁴ Ikuḡaka simarape: ũoñu upakaja ba'irabetirā ba'arika, jariroaka yitōḡorape. Suḡabatirā yika imaraparāteoka yitōḡoġirape. I'sia ōñurā mija ime. ³⁵ Ritaja yiba'irabeka ĩapatawa'ri, “ḡablote baaika upaka, jia maba'irabeġĩnu sawapapi wayuoka baairāte majeyobaaokaro'si”, mija āriwārũeka. Ikuḡaka maiḡamaki Jesúre bojarapaka mija ye'kariria'si: “Se'etoyukate tēriwa'ribaji ġĩġimaka kime sĩġirimaji”, Jesúre āriġa,— ḡablote nare ārāpe.

³⁶ I'suḡaka ḡablote ārāḡaka be'erō'ō naka ũukurupatirā Tuḡarāka kijairape. ³⁷ Tuḡarāka kijaiwearapaka ḡoto oḡaraka kire nawā'ojĩ'arape, suḡabatirā kiye'tearā nu'surape. ³⁸ “Aḡekurioka yire ĩabesarāñurā mija mae”, ḡablote āriġa simamaka, ġimarā ba'iaġa naḡuḡarape. I'sia be'erō'ō ḡapitakarā kire najeyoariwa'rape.

21

Jerusalénrā ḡablote a'riġa

¹ Jesúre ā'mitiripēairāte a'riboġaweatirā waḡururā yija ġairape. Suḡabatirā wāġiaġa Cos wāmeika ġūmurikarā yija a'rape. Aḡerĩmi Rodas wāmeika ġūmurikarā yija a'rape. Toḡi ḡatararā yija eyarape. ² Suḡa imarĩ marĩrũkirō'ōrā yija imarapaka ḡoto, “Feniciaka'iarā sa'rirā baayu ika waḡuru”, naḡakā'ā, i'sia waḡuruḡi yija a'rape. ³ A'ririġari Chiḡre wāmeika ġūmurika yija ĩao'rape. Wejerĩriġa ḡē'rōtoḡi yija o'rape i'sia ġūmurika. Siriġa'ĩ wāġitāġi yija a'ririġarape. Waḡuruḡi ne'ewa'rapaka ba'irĩġa Tiroweġearā namaataerā torā yija ḡāārape. ⁴ Torā Jesúre ā'mitiripēairāte ĩatōḡotirā ĩ'ḡotēñarirakarĩmi naka yija imarape. “Jerusalénrā ḡablote ba'iaġa ġūarānu”, āriwa'ri Espiritu Santore nare ōrĩrũġemaka, “Jerusalénrā me'ria'si”, kire narĩka. ⁵ I'suḡaka narĩko'omakaja ĩ'ḡotēñarirakarĩmi be'erō'ō a'rirā yija baaeka ate. Torā Jesúre ā'mitiripēairā imaraparā, narōmia, namakarāoka yijaka wejeapĩ jeyoariwa'ritirā ḡapitakarā eyaraparā. ḡō'sirō'ōrā eyatirā ĩ'rākō'rĩmatorāġa ũukurupatirā Tuḡarāka yija ġairape. ⁶ I'sia be'erō'ō nare yija majaroka yija bojarape a'yaokaro'si. I'suḡaka baaweatirā waḡururā yija ġairape. ĩrā ḡuri toḡi ḡe'raparā.

⁷ Tirowejeapĩ a'ritirā Tolemaidaweġearā yija eyarape. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiripēairāte ĩatōḡotirā “ġYaje mija ime?”, nare yija ārāpe. Suḡabatirā ĩ'rāriĩmi naka yija imarape. ⁸ Aḡerĩmi toḡi a'ritirā Cesarea wāmeika weġearā yija eyarape. Torā eyatirā Jesúrika bojariroka boġataparimaji Felipe wi'iarā yija a'rape. Iki imaekaki ĩ'ḡotēñarirakamarākaki Jerusalénrā Jesúre ā'mitiripēairā aḡostolrākare jeyobaarũkika najā'mekaki. ⁹ Botarakakorā makarōmiki kimarape. Tĩmiamarĩrā nimarape. Suḡabatirā Tuḡarāte nare ōrĩrũġeikakaka aḡerāte bojarimaja rōmijā nimarape. ¹⁰ Torā ĩ'rāriĩmimarā yija imatirapakarā, Judeaka'iaḡi Tuḡarāro'si boġaġĩrimaji, Agabo wāmeikite etarape.

11 Yija pō'irā eyatirā Pablo wa'eyoka kiwarerape. Sapi kiōñu upakaja kiū'pua, kipitaka kipi'perape. Supabatirā ikupaka kibojarape:

—“Jerusalénrā ikupaka judíotatarāte ika wa'eyoba'ipite pi'perāñu. Kire pi'petirā judíotatarāte imarāte kire nijirāñu”, āriwa'ri Espiritu Santore yire bojayu,— Agabote ārāpe.

12 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri “Jerusalénrā me'ria'si”, āriwa'ri Pablote yija bojarape Cesareakarāpitiyika. 13 I'supaka yija āriko'omakaja ikupaka Pablote yi'rape:

—Mija oria'si. Mija opakā'ā ĩawa'ri, yirīomayu. I'supaka simako'omakaja yipupaka puri simaupakaja ima. Jerusalénrā yire napi'perāka takamarīa, yire jāārika nari'karākareka, “Yire mija jāā'si”, nārībesarāñu. Mai'pamaki Jesúre jā'meka upakaja baarimaji nime,— Pablote yijare ārāpe.

14 Yija ārāpaka upaka kiyi'ribepakā'ā, i'tojrāja kire yija jaiējerija'atarape. Supabatirā ikupaka kire yija ārāpe:

—Mai'pamakire yapaika upakaja simarū.—

15 I'supaka āriweatirā yija ba'irīja jieweatirā Jerusalénrā yija a'rape.

16 Cesareawejeakarā ĩrārimaki Jesúre ā'mitiripēairāka yijaka jeyoariwa'raparā. ĩrīka Mnasón wāmeiki wi'iarā yijare ne'ewa'rape torā tuiokaro'si. Chi'prekaki mirāki kimarape. ĩrājē'rāmarīa Jesúre ā'mitiripēatiki kimarape.

Santiago pō'irā wi'iturirī Jerusalénrā Pablote eyaeka

17 Jerusalénrā yija eyarapaka poto jia jījimakapi Jesúre ā'mitiripēairāte yijare e'etorape.

18 Aperi'imi bikitojo Santiago pō'irā wi'iturirī Pablota yija a'rape. Nimaupatiji Jesúre ā'mitiripēairāte imaru'putarimaja imapataraparā Santiago pō'irā. 19 “¿Yaje mija ime?”, āriweatirā, “Judíotatarāte Jesúrika bojariroka yibojamaka, jimarī jia Tuparāte baarape”, āriwa'ri ritaja o'rikakaka Pablote nare bojarape. 20 I'sia ā'mitiritirā jījimaka imawa'ri, “Jiitaka baaiki kime Tuparā”, narāpe. Supabatirā ikupaka Pablote narāpe:

—Yija jeyomaki, matatarā rikimarāja imarā Jesúre yi'yurā. Kire ā'mitiripēairā imari'potojo Moiséte jā'meka upaka oyiaja mabaarijayu ru'pu. I'sia miōñu. 21 Aperi' puri ō'ōrā imarāte ikupaka bojairā: “Judíotatarāte ka'iarā Pablote imatapapoto 'Moisés imaekakite jā'meroyika mayi'rija'atajīñu’, āriwa'ri judíorāka torā imarāte kibojayu. I'supakajaoka 'Mija makarā circuncisión baarika, supabatirā matatarāte baarijariroyika yi'riri'atarika sime’, kēñu”, ĩrārimarāte āririjayu,— Pablote narāpe.

22 —Metaika norīrāñu. “Kireka po'imajare bojakopeika majaroka ritamarīa sime”, nañāokaro'si ¿marākā'ā mibaarāñu? 23 Ikupaka mibaajīkareka jia simajīñu. Ō'ōrā maka botarakamaki ĩmirīja imarā, “Miaika wājītāji ikupaka yija baarāñu”, Tuparāte ārikarā nime. “Tuparāte yija ārika upakaja, yija baarape”, āriwa'ri, Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā narupua wi'epaterūjerī na'rirāñu. 24 Mi'ioka naka me'pe. Ba'iaja nabaai'kareka jūjerika yapawa'ri judíotatarāte baaroyika upaka naka mibaabe. Oveja joe'ijio'okaro'si mijaro'si samiwaruape. Tuparāro'si sajoējītirā, kurarākare mija ru'pua mija wi'epaterūjebe “Tuparāte yija ārika upakaja, yija baarape”, āriwa'ri. I'supaka mibaamaka ĩawa'ri, “ 'Moiséte jā'meroyika yi'ribeyuka Pablote ime’, aperi'ate āñua puri pakirika sime. Simaupakaja kiyi'yu”, matatarāte āri'arāñu. 25 Judíotatarāte Jesúre ā'mitiripēairāte pāpera yija pūatarape. Ikupaka bojabaraka naro'si yija o'orape: “Ikatakaja mijare yija bojapūayu: Wapuju imaja jērāka jiyipupaka ōriwa'ri ri'ia napāāikakaka mija ba'a'si. Riweaoka mija ukua'si. I'supakajaoka wa'iro'sia wāmua namokoru'ataeka ri'ia mija ba'a'si. Supabatirā rōmikirā, tīmiakirā, rōmimarīrā, tīmiamarīrāoka ba'iaja baabekaja mija imabe”, āriwa'ri yija o'orape,— Pablote narāpe.

Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā Pablote nañi'aeka

26 Supa imarī aperi'imi botarakamaki imaekarāte Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā Pablote e'ewa'rika. Ba'iaja nabaai'ka najūjeroyika upaka naka kibaaeka. I'supaka baatirā,

ikupaka kurarākare kibojaeka: “Ikarakarīmi sajariwa'yu ruḗu ba'iaja yija baaika yija jūjewearūkia. Piyirīmi seyarāka ḗoto Tuḗarāro'si oveja mija joejirika yija yaḗayu, yija imarakamakiro'si”, nare kērīka.

²⁷ Īḗotēñarirakarīmi seyaerā baaeka ḗoto Tuḗarāte jiyiḗupaka ōrīriwi'iarā Ḓablote imamaka, ĩrārīmarā Asiaka'iakarā judiŗotatarāte kire ĩatŗoeka. Jājirokaḗi ḗo'imaja wājītāji ba'iaja kireka akaserebaraka kire nañi'aeka. ²⁸ Ikuḗaka kire nokabaaeka:

—Yija tā'omaja, Israeltatarā, yijare mija jeyobaabe. Īĩ ĩmirīji imaki ba'iaja mare jaitaḗarimaji. I'suḗakajaoka “Moiséte jā'mekakaka mayi'rirūkimarīa sime”, āḗaraka ḗo'imajare kibojāḗibayu. Suḗabatirā ika Tuḗarāte jiyiḗupaka ōrīriwi'ia ba'iaja jaiyuyeiki kime. Judiŗotatarāte ḗariji Tuḗarāte jiyiḗupaka ōrīriwi'iarā ke'eetamaka ba'ia saki-marūjeyu Tuḗarā ñakoareka,— ārīwa'ri aḗerāte nabojaeka.

²⁹ (I'sia ruḗubaji ĩrārīrīmi wejeñe'metāji Trŗfimo wāmeikiḗitiyika Ḓablote imamaka ni-aeka. Ēfesowejakaki kimaeka Trŗfimo. Suḗa imarī, “Kika kime je'e”, ārīḗupajoakoḗewa'ri “Judiŗotatarāte Tuḗarāte jiyiḗupaka ōrīriwi'iarā ke'ewa'yu”, narīkoḗeka).

³⁰ Tuḗarāte jiyiḗupaka ōrīriwi'iarā oka ḗo'ijirika majaroka ā'mitiriwa'ri, i'sia wejeareka imaekarāte torā rīrīwa'rika. Ḓablote ñi'atirā kire nayieḗoeka. I'sia wi'iaḗi ḗoritirā, simaḗatiji koḗereka natāḗepataeka, torā oka ḗo'ijirikoreka. ³¹ I'suḗaka kire jāāerā nabaaeka ḗoto, Jerusalénwejeareka imaekarāte oka ḗo'ijiaeka majaroka Romakaki surararāka ĩḗamakire ā'mitirika. ³² I'sia majaroka ā'mitiritirā kisurararākare, suḗabatirā kirokajītekarā ĩḗarimarā imaekarāteoka kiakaeka. Suḗabatirā rīrīwa'ritirā rukubaka ḗupajoabaraka ḗo'imajare boebarikarō'ōrā neyaeka. Surara ĩḗamakire kisurararākaḗitiyika ketamaka ĩawa'ri, Ḓablote naḗajerija'ataeka. ³³ Suḗa imarī surara ĩḗamaki Ḓablote ñi'arūjekaki kisurararākare. Kire ñi'atirā, ĩḗamiji ḗerumijiaḗi nare kire kipiḗerūjeka. Suḗabatirā ḗo'imajare kijērīaeka: “¿Maki kime ĩĩ? ¿Dakoa kibaako'a?”, kērīka. ³⁴ Rakaka oyiaja ḗupajoawa'ri akasererikaḗi najaiika. Nakaseretarūḗamaka ā'mitiriwārūberīwa'ri, “I'suḗaka oka kireka ime”, kērīwārūberika. Suḗa imarī surararāka wi'iarā Ḓablote ke'ewa'rirūjeka surara ĩḗamaki. ³⁵⁻³⁶ Surara wi'iarā kire ne'ewa'pakā'ā ĩatirā rīkimarāja ḗo'imajare kibe'erō'ō a'rika. “Kire mija jāāḗabe”, āḗaraka nakasererīrīka. Surara wi'ia mirīrūkirō'ōrā neyaeka ḗoto, jājibaji boebarīwa'ri okajājia najarika. Suḗa imarī ḗo'imajare kire jāā'si ārīwa'ri Ḓablote surararākare e'emīawa'rika.

Po'imajare ĩaeka wājītāji, “Dakoa oka yire imabeyua”, Ḓablote ārīka

³⁷ Surara wi'iarā kire ne'ekākaerā baaeka ḗoto, ikupaka niḗamakire Ḓablote ārīka griego okaḗi:

—Mika jairika yiyāḗayu,— kērīka.

I'sia ā'mitiritirā,

—¿Yaje griego oka jaiki mime? ³⁸ “Bikitakamarīa Egiptokakite cuatro mil rakamaki ba'iaja baairāka jeyoariwa'ritirā ḗo'imajamatorā kimaruḗutaeka. Roma ĩḗarimarāre ĩrāḗē'rŗotorāja kibaariyaḗakoḗeka. I'suḗaka baarāḗaki kime”, mireka ñarīḗupajoako'o. I'suḗaka yiḗupajoakoḗeko'omakaja griego oka mijaikareka, Egiptokakimarīka mime,— kire kērīka.

³⁹ I'suḗaka kēḗakā'ā ikupaka Ḓablote kire ārīka:

—Jēno'o aḗika ñime. Judiŗotataki ñime yi'ĩ ḗuri. Tarso wāmeika wejeakaki ñime. Imatiyai-weje Ciliciaka'iarā sime. ¿Yaje ḗo'imajaka yire mijairūjeñiñu?— Ḓablote kire ārīka.

⁴⁰ I'suḗaka kēḗakā'ā,

—Naka mijaiibe,— kire kērīka.

Suḗa imarī mirīrūkirō'ōrā rīkamaritirā ḗo'imajare wiriwirijayaokaro'si kiḗitaka kimi'mataeka. Po'imajare okata'rika be'erō'ō hebreo okaḗi Ḓablote jaika:

22

¹ —Yijeyomarã judíorãka, þakiarimarãoka mija ã'mitipe ruþu. “Dakoa oka kire imabeyua”, mija ãñaokaro'si yimajaroka mijare yiþojaerã baayu ruþu,— Þablote ãrĩka.

² Nokapi kijaimaka ã'mitiriwa'ri, wiriwiri najaritiyaeka. Ikuþaka Þablote nare bojaeka:

³ —Judíotatakiji ñime yiro'si oka. Cilicia ka'ia, Tarso wãmeika wejeareka þo'ijirikaki ñime. Suþabatirã õ'õ Jerusalénrã yiþakiarika. Gamaliel wãmeikiþi ãrĩwa'riji þapera yiwãrũrape. Mañekiarãte jã'mekakaka jia yiwãrũrape. Maekaka Tuþarãte mija yi'yu upakaja yi'ririka yiyaparoyirape yiro'si oka. ⁴ “Jia Tuþarãte yi'yuka ñime”, ãrĩwa'ri, Jesúre ã'mitiripeairãte ba'iaja jãuerã suþa yibaarape. Aþerikuri nare yijããrũjerape. Ìmirija, rõmijãteoka ñi'awa'ritirã wëkomaka imariwi'iarã nare yitarũjerape. ⁵ Kurarãka ðpamaki imatiyaiki suþabatirã ðparimarã imatiyarimajaoka “I'suþaka kibaarape”, yireka ãrĩwãrũirã. Ìrãjaoka þapera yire baañiraparã, matã'omaja Damascowejeakarãre yibearũkia imakoþerapaka. I'sia þapera e'etoritirã, so'oeka yire jã'meika upakaja Jesúre ã'mitiripeairãte mo'arĩ ya'rikoperape. Jerusalénrã nare e'era'atirã ðparimarãte wëkomaka nare baarũjerã yibaakoþerape.

*“Ikuþaka Jesúre yiyi'riũ'murape”, ãrĩwa'ri Þablote bojaeka
(Hch 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ I'suþaka baarĩ Ìmi ñe'metãji ma'aþi ya'rapaka þoto, Damascowejewã'tarã ñimarapaka þoto, ikuþarõ'õþiji wejeþemaþi jãjia yaaboaike yire yaarapaka. ⁷ Suþa imarĩ ka'iarã yiña'rãpe mae. Suþabatirã ikuþaka yire sajaikorapaka ña'mitirape: “Saulo, Saulo, ¿dako baaerã ba'iaja yire mibaarijaju?” ⁸ I'sia ã'mitiriwa'ri ikuþaka yiyi'rape: “¿Ñipamaki, maki mime?”, ñarãpe. I'suþaka ñapakã'ã ikuþaka kiyi'rape: “Yi'iji ñime Jesús, Nazaretkaki. Ba'iaja mibaarijayuki ñime”, yire kërãpe. ⁹ I'suþaka sayaaboamaka ïatirã yika a'raparãre þupatarape. I'suþaka sayaaboamaka ïatirã yika a'raparãre þupatarape. Ìrã þuri i'suþaka yaaboarapaka ïakoþeripotojo yire jairapaki oka na'mitiriberape. ¹⁰ I'suþaka yire kijaimaka ã'mitiriwa'ri kire yijëñirape: “¿Marãkã'ã yibaarika miyapayu Ñipamaki?”, ñarãpe. I'suþaka ñapakã'ã ikuþaka yire kiyi'rape: “Mi'mitirã Damascorã me'þe. Torã Ìrĩkate mire bojarãñu ritaja mibaarũkia miro'si yija'ataeka”, yire kërãpe. ¹¹ I'sia yaaboaike ñiarapaka þoto yiñakoyarape. Suþa imarĩ yika a'raparã Damascorã yire títieyaraparã.

¹² Torã Ìrĩka Ananías wãmeikite imarape. Moisés imaekakite jã'mekakaka simaupakaja yi'ripataiki kimarape. Tokarã judíotatarã, “Jia baaiki kime”, ãrĩwa'ri kireka najairape.

¹³ I'sia wejeare yeyarapaka be'erõ'õ yiþõ'irã Ananíare etarape. Yiwã'tarã rĩkamaritirã ikuþaka yire kërãpe: “Yijeyomaki Saulo, miyoibe ate.” Ikuþarõ'õþiji kire ñiarape.

¹⁴ Suþa imarĩ ikuþaka yire kërãpe: “Tuþarã, mañekiarãte jiyiþupayeeroyikakite wã'maiki mime kiyapãika upakaja mibaarũkia miõñaokaro'si. Suþabatirã kiþũataekaki, ba'iaja baakoribeyukate* miaerã, suþabatirã kijaika mia'mitiyaokaro'si Tuþarãte miþõ'irã kire þũatarape. ¹⁵ Jesús majaroka mibojataparãñu. Miaeka mirãka, mia'mitirikaoka ritaja þo'imajare mibojataparãñu. ¹⁶ Miba'ea'si. Jesúre ã'mitiripeatirã, ba'iaja mibaaike kijũjerã kire mijëñebe. Suþabatirã ruþuko'a mijũjerũjebe”, yire kërãpe.

¹⁷ Ñoapañaka Jerusalénrã imakoþeka yiþe'riwa'rape. Torã Ìrãrĩmi Tuþarãte jiyiþupaka õrĩriwi'iarã Tuþarãka jairĩ ya'rape. Tuþarãka jaikõrĩ makãrãrũñuroka upakapi Maipamakire jaimaka ñiarape. ¹⁸ Topi ikuþaka yire kërãpe: “Ñojimarĩji Jerusalén wejeape me'þe. Õ'õrã imarã þo'imaja yimajaroka nare mibojakoþemaka ã'mitiripeabesarãñurã”, yire kërãpe. ¹⁹ I'suþaka këpakã'ã ã'mitiritirã ikuþaka kire yiyi'rape: “Maipamaki, õ'õrã imarã ritaja yibaaeka mirãka õñurã. Mire ã'mitiripeabaraka judíorãkare rëñriwi'iarã imarãte e'epoatirã wëkomaka imariwi'iarã nare yitaroyirape. Suþabatirã nare yiþajewã'imarĩroyirape. ²⁰ Mimajaroka bojarimaji Estebanre najããmaka

* 22:14 Refiere a Cristo, el Mesías

yiyoirīkamarāpe. Kire jāābaraka jarirooka nawaratarapaka ĩarĩrĩrimaji ñimarape. Supa imarĩ Estebanre jāāweatirā, 'I'supakaja kire mabaajika jia sime', ñarĩpupajoarape yiro'sioka", Maipamakire ñarāpe. ²¹ I'supaka ñarĩko'omakaja ikupaka yire kiyi'rape: "Me'pe. Yoerā mire yipūatayu judiotatamarĩrāte miwārōkarosi", yire kērāpe,— ārĩwa'ri pō'imajare Pablote bojaeka.

Surararāka ĩpamaki Pablote ñi'arũjekaki

²² I'supaka judiotatamarĩrāreka kērĩka poto pō'imajare kire ā'mitiritiyika. Ate boebariwa'ri akasererikapi kire napipeka.

—Kireyaparũ. Ōña imaberijiki kime,— narĩka.

²³ Ñarĩyaarĩmarĩaja napipeka. Supabatirā najarirooka pemakato† warataturā ka'ia uyuakaka ĩmirā nabaremiarũka. "Boebaka yija ime", ārĩrika i'supaka nabaaka.

²⁴ I'supaka nabaamaka ĩawa'ri, surara ĩpamaki kisurararārkare nawi'iarā Pablote ke'ekākawa'rirũjeka. "¿Dakoa oka imamaka, pō'imajare mire ā'mijĩayu?", ārĩwa'ri, "Pablote ajeapi mija pajebe", surara ĩpamakire nare ārĩka. ²⁵ Kire pajerā napĩperĩkaweaka poto ikupaka Pablote jaika tokaki ĩpamakire:

—¿Īrĩka Romatatakite mija pajejika jia simajĩñu ruku? ¿Ba'iaja yibaaika ĩakoribekaja yire mija pajerā baayu bai?— Pablote kire ārĩka.

²⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, kĩpamaki pō'irā a'ritirā, ikupaka kire kibojaeka:

—Jia mirakajebe, i'supaka mibaarũki ruu. Īĩ ĩmirĩji mipajerũjeiki Romatataki kime,— kērĩka surara ĩpamakire.

²⁷ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri surara ĩpamakire ikupaka Pablote jērĩaeka:

—¿Yaje rita sime Romatataki mima?—

—Ikijioka ñime,— Pablote ārĩka.

²⁸ —Rĩkimaka yiwapaĩjirape Romatataki imaokaro'si,— surara ĩpamakire kire ārĩka.

I'supaka kēpakā'ā,

—Romatataki pō'ijirikakiji ñime,— Pablote ārĩka.

²⁹ Supa imarĩ kire pajerika yapakoekarā kĩkiwa'ri aperiō'orā kire na'ritapawa'rika. "Ba'iaja Romatatakite yipajerũjekopeyu", ārĩwa'ri surararāka ĩpamakioka kĩkikaki.

Īparimarā imatiyairā wājitāji Pablote jaika

³⁰ "¿Dakoa oka imamaka, pō'imajare Pablote ā'mijĩaeka?", ārĩwa'ri aperiĩmi, kurarāka ĩpamarā, judiotatarā ĩparimarā imatiyaitataoka surararāka ĩpamakire rērātaeka. Supabatirā Pablote perumijia kutetirā, nawājitāji kire e'ewa'ritirā kire kija'arĩkaeka.

23

¹ Judiotatarā ĩpamarāre ĩarĩkatirā ikupaka Pablote ārĩka:

—Yitā'omaja, ōña ñimatiyikuriji Tuparāte yapaika upaka baarimaji ñime. Supa imarĩ kiwājitāji jajumarĩaja ñime,— Pablote nare ārĩka.

² I'sia ā'mitiritirā kurarāka ĩpamaki imatiyaiki, Ananías* wāmeiki Pablo pō'irā rĩkamarikarāte "Kirijea mija paape", kērĩka. ³ I'supaka nabaamaka ikupaka Pablote kire ārĩka:

—"Jia baaiki ñime", āñuka imarihotojo, ba'iaja mibaayu. Supa imarĩ sawapa ba'iaja mijũaerā Tuparāte ba'iaja mire baarāñu. "Moiséte jā'meika yi'ribeyuka mime", yireka merĩko'omakaja kijā'meika yi'ribekaja yire mipemapaarũjeyu,— Pablote ārĩka kurarāka ĩpamaki imatiyaikire.

⁴ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, torā imaekarāte ikupaka Pablote ārĩka:

—Tuparāte wā'maekaki kurarāka ĩpamaki imatiyaikite ba'iaja mijaiyu.—

⁵ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Pablote ārĩka:

† 22:23 Mantos * 23:2 El sumo sacerdote de los años 48-58 d.C.

—Yitã'omaja, “Kurarãka ïpamaki imatiyaiki kime je'e”, ñarĩwãrũbeyu. “Mija ïpamakire jaiyuyebekaja”, ãrĩwa'ri Tuparã majaropũñu bojaika. “Ïpamaki imatiyaiki kime”, ñarĩwãrũrikareka, kire yijaiyueberijããeka,— Pablote ãrĩka.

⁶ Judiotatarã ïparimarã rakaka oyiaja pũpajoairã nimaeka. Ïrãrimarã saduceokaka pũpajoekarã, aperiã fariseokaka pũpajoekarã. I'sia õrĩwa'ri ikupaka jãjirokapi Pablote jaika:

—Yitã'omaja, fariseokaka pũpajoaiki ñime yiro'sioka. Yirĩrãoka i'supakaja pũpajoairã imarã. “Reyakoperipotojo pũ'imajare õña jaripe'rirãñu ate”, ãrĩpũpajoaiki ñime. I'supaka pũpajoaiki ñimamaka, mija wãjitãji “Oka kire ima”, ãrĩwa'ri i'supaka yire mija jẽriayu,— Pablote nare ãrĩka.

⁷ I'supaka kẽpakã'ã ã'mitiriwa'ri, saduceokaka pũpajoairã okatotoũ'muekarã fariseokaka pũpajoairãka, rakakaja pũpajoekarã imarĩ. ⁸ (Ikupaka nañu saduceokaka pũpajoairã: “Reyairã pũ'imaja ate õña jaripe'ribesarãñurã, ángelrãkaoka imabeyurã, supabatirã Satanãrika imaoka imabeyua”, narĩpũpajoayu. Fariseokaka pũpajoairã pũri, i'supaka ãrĩpũpajoabeyurã). ⁹ Supa imarĩ rakaka oyiaja pũpajoairã imarĩ, jãjirokapi nokatotoeka ruðu. Topi mae Moiséte jã'meka wãõrimaja mi'mirĩkaekarã jaiokaro'si. Fariseokaka pũpajoairã nimaeka naro'sioka.

—Dika ba'iaja baabeyuka kime i'ĩ. Damascorã ke'rapaka poto ángelte kire jairape je'e apeyari. “I'supakamarĩa sime”, marĩberijĩñu,— ãrĩwa'ri najaibu'aeka.

¹⁰ Jimarĩa jãjirokapi okatotobu'abarakã, boebaitaka nimamaka ïawa'ri, “Pablote ba'iaja baawã'imarĩtirã kire najããriatarãñu je'e”, surara ïpamakire ãrĩpũpajoaeka. Supa imarĩ kisurararãkare akatirã ikupaka nare kijã'meka: “Pablote nawatopekapi e'epoatirã mija wi'iarã kire mija tape ate”, nare kẽrĩka.

¹¹ I'siñami Pablo pũ'irã maipamaki Jesúre pemakotowirika. Kiwã'tarã eyarĩkaritirã, ikupaka Jesúre kire ãrĩka:

—Okajãjia mimabe Pablo. Jerusalénrã mima poto yimajaroka mibojaika upakajaoka Romawejearã mimarãka poto mibojarãñu,— Pablote kẽrĩka.

Pablote jããrika napakatarika

¹² Aperiimi Ïrãrimarã judiotatarã takaja kareaja rẽritirã, “Pablote majããjĩñu”, narĩpũpajoaeka. “Õña kimarãkarõ'õjĩrã maba'abesarãñu, supabatirã okoa mukubesarãñuoka. Kire majããbesarãkareka, Tuparãte mare jããrũ”, natiyiaja narĩbu'aeka. ¹³ Ïrĩka upakaja i'supaka jaibu'abarakã imaekarã ïparãpũ'imajarakamarã tẽriwa'ribajirõ'õjĩrã nimaeka. ¹⁴ I'sia be'erõ'õ kurarãka ïpamarã, judiorãka ïparimarãka jairĩ na'rika. Napũ'irã eyatirã ikupaka narĩka:

—Yija ïrĩka upaka pũpajoawa'ri, “Pablote õña imarãkarõ'õjĩrã, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimaye'e. Kire majããbesarãkareka, Tuparãte mare jããrũ”, yija ãrĩko'o. ¹⁵ Mija, judiotatarã ïparimarã imatiyaitatarãoka ikupaka mija baajĩkareka jia simajĩñu: Maekakaja surara ïpamakire oka mija pũatabe, waeroka bikitojo mija pũ'irã Pablote ke'era'arũ. “Yaje rita oka pareã kire imarika yija õriyapayu. Supa imarĩ õ'õrã Pablote me'era'abe”, ãrĩpakitirã oka kire mija pũatabe. I'supaka mija ãrĩrãkareka õ'õrã Pablote etabeyukajiji kire yija jããtorirãñu,— narĩka.

¹⁶ Pablo paka'imaki i'supaka oka imamaka õrĩkaki. Supa imarĩ i'sia oka Pablote bojarĩ, surara wi'iarã kikãkaeka. ¹⁷ Torã eyatirã Pablote kibojaeka. Supa imarĩ torã imaekaki ïrĩka surara ruþuko'amakite Pablote akaeka.

—Ïĩ bikirimajire mipamaki pũ'irã me'ewa'pe. Oka bojaerã kibaarijiyu,— Pablote kire ãrĩka.

¹⁸ I'supaka kẽpakã'ã ã'mitiritirã surararãka ïpamaki pũ'irã kire ke'ewa'rika. Ikupaka kĩpamakite kibojaeka:

—Yija ĩarĩñuka Pablo yire akatirã, “Īĩre miþamaki þõ'irã me'ewa'pe”, kēþakã'ã kire ye'era'ako'o. Mire oka bojarika kiyaparijiyu,— kire kēřika.

¹⁹ I'supaka kēþakã'ã ã'mitiriwa'ri, aþerõ'õ þañakarã kire e'ewa'ritirã kire kijērĩaeka,
—¿Dakoa yire bojarika miyapayu?— kēřika.

²⁰ Supa imarĩ ikupaka kire kibojaeka:

—Judiotatarã ĩřika upakaja þupajoawa'ri niþarimarã wãjitãji Pablote mija e'ewa'yaokaro'si oka þũatarãñurã. “Yaje rita oka kire imarika õřrika yija yapayu”, narĩþakirãñu. ²¹ I'supaka mijare narĩkoþemaka miyi'ria'si. Naka imarã ĩ'parã þo'imajarakamarã tēřiwa'ribajirõ'õjĩrã ma'a ñe'metãji Pablote jããerã nata'arãñu. “Pablote õñia kimarãkarõ'õjĩrã, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimarãñu. Kire majããbesarãka, Tuþarãte mare jããrũ”, ãñurã nime. Mire najēñerãka upakaja mijã'merũkia ta'atikaja nime,— surara ĩþamakire kēřika.

²² —Me'pe. Yire mibojaika aþerãte mibojaþiba'si,— surara ĩþamakire kire ãřika.

Félix þõ'irã Pablote ne'ewa'rirũjeka

²³ Supa kibaaeka be'erõ'õ surararãka ĩþamaki, kirokajĩte imaekarã ĩþarimarã ĩ'parãte akatirã ikupaka nare kibojaeka:

—Ire ñami nueve rõ'õjĩrã aiyate eyawa'rirãka þoto Cesarearã Pablote mija e'ewa'rirãñu. Ikarakamaki mijaka a'rirãñurã: Doscientorakamarã imarãñurã ũ'þuapĩ a'rirãñurã. Supabatirã setenta rakamarã a'rirãñurã kawaru þemaþi. Supabatirã doscientorakamarã imarãñurã bejoarikawa'ririmaja. ²⁴ Supabatirã kiþemaþi Pablote a'yaokaro'si kawaru tõþoweitikaja mija imabe. ĩþi Félix þõ'irã õñikaja Pablote eyarika yiyapayu,— nare kēřika.

²⁵ Ikupaka ãřiwa'ri naka surara ĩþamakire þapera þũataeka Félixre:

²⁶ “Yi' Claudio Lisias ika þapera þũataiki. ¿Yaje mime Félix, ĩþi imatiyaiki? ²⁷ Judiotatarã ĩĩ Pablote ñi'atirã kire jããerã nabaakoþerape. ‘Romatataki kime’, naþakã'ã ã'mitiriwa'ri, kire najãã'si ãřiwa'ri yisurararãkaþitiyika a'ritirã kire yija ē'marape nareka. ²⁸ ‘Tsiakaka oka kire ima’, naþakã'ã ã'mitiyaokaro'si, judiotatarã ĩþarimarã imatiyaitata þõ'irã Pablote ye'ewa'rape. ²⁹ ‘Yija ñekiarãte jã'mekakaka yi'ribeyuka kime’, ãřiwa'ri kire naboebarape. Pablo þuri Romakarã ĩþarimarãre jã'meika yi'ribeyukamarĩka imarĩ, wēkomaka imariwi'iarã imaberijĩki, majããberijĩkioka. ³⁰ Judiotatarã kire jããrika nari'kaika õřitirã miþõ'irã kire yiþũatayu. Kire okabaarimajareoka yiþũatayu. Supa imarĩ torã na'yu ‘Ikupaka sime oka kiro'si’, mire nañaokaro'si. I'tojĩrãja sime”, ãřiwa'ri Félixre þapera kiþũataeka.

³¹ Supa imarĩ surara ĩþamakire jã'meka upakaja Pablote e'ewa'ritirã Antĩþatriswejearã neyaeka. ³² Aþerĩmi surararãka ũ'þuapĩ a'rikarãte nawi'iarã þe'rieyaeka ate. Cabaru þemaþi a'rikarã takaja Pabloþitiyika o'rikarã. ³³ Cesarearã eyatirã ĩþi Félixre þapera naja'ataeka. Supabatirã Pablote kiþõ'irã natarika. ³⁴ I'sia þapera ĩaweatirã ikupaka Pablote kijērĩaeka:

—¿No'okaki mime?— kire kēřika.

I'supaka kēþakã'ã,

—Ciliciaka'iakaki ñime,— Pablote ãřika.

I'supaka kēþakã'ã ã'mitiriwa'ri,

³⁵ —“Mire þarea ima”, ãřĩřĩ mire okabaarimajare etarãka þoto nare mijairika ña'mitirirãñu ruþu,— Félixre kire ãřika.

Supa imarĩ, ĩþi Herodes wãsare baarũjekawi'iarã kisurararãkare kire kĩarĩřĩrũjeka.

24

Félixre ĩaeka wãjitãji, “Oka imabeyua yiro'si”, Pablote ãřika

¹ Īrāpitarakarīmi be'erō'ō kurarāka ĩpamaki imatiyaiki Ananías, supabatirā judíotatarā pakiarimarāpitiyika Cesarearā neyaeka. Nare jaijirī Tərbulo wāmeikite naka eyaeka. Cesarearā eyatirā ĩpi pō'irā na'rika, “Pablote oka ima”, ārīrī. ² Supa imarī ĩpi Félixre akaeka Pablote. “Oka Pablote ima”, ārīwa'ri ikupaka Tértulote ārīka Félixre:

—Jia mibaayu ĩpamaki. Miōñuapī ārīwa'riji, werika imabeyua maro'si. Supabatirā jia mijērāko'aikapī ritaja jībaji simamaka ika ka'iareka imarāte jia mijeyobaayu. ³ I'supaka mibaarijayua ōrītirā ritaja pō'imajare jījimaka mika ime. “Īpamaki jia yija jiyipupayeeiki, jia mibaayu”, yija āñu. ⁴ Ima apea miba'iraberika je'e. Supa imarī ñoaka mika yijaiberijñu miba'iraberika yiriatakoreka. Ņojimarīji yijaika mia'mitipe ruḡu. ⁵ Ī'ī imaki, Pablo kiokapī pō'imajare rukubaka pūpajoarūjeiki. Īrāwejerāmarīa turitirā judíotatarāte rukubaka kipūpajoarūjetape. Jesús Nazaretkakire ā'mitiripēairā ruḡuko'amaki kime. ⁶ Tuḡarāte jiyipupaka ōrīriwi'ia Tuḡarā ñakoareka ba'iaja baarūjeriyapawa'ri torā kākaberijirā uḡarāka torā kikākarape.* Supa imarī kire yija ñi'arape. Yija ñekiarāte jā'meka upaka, “Oka kire ima”, ārīrika yija yapakoperape. ⁷ I'supaka baarika yija yapako'omakaja surara ĩpamaki, Lisias yija pō'irā eyatirā, okajāja baatirā yijareka Pablote kē'marape. ⁸ Ikupaka yijare kērāpe: “ ‘Oka Pablote ima’, ārīrika mija yaparākareka, ika ka'i ĩpamaki Félix pō'irā mija a'pe”, yijare kērāpe. Supa imarī, ĩpamaki Félix, miōñu upakaja kire jērīakōrī je'e parea kire imakaka. I'supaka mijērīarāka be'erō'ō “Kire nokabaaika rita sime”, merīrāñu,— Tértulote ārīka Félixre.

⁹ Torā judíotatarā kika imaekarāoka “Rita sime”, ārīkarā. ¹⁰ Supa imarī Félix jērābaekaki Pablote kipitakapī, “Mijaipe”, ārīwa'ri. I'supaka kibaamaka ĩatirā, Pablote jaiū'mueka,

—Ņoñu, ika ka'iarā bikija ĩpi imaū'muekaki mime. Supa imarī miwājītāji “Dakoa oka imabeyua yiro'si”, ārīwa'ri jījimakapī yijairā baayu. ¹¹ Ī'pōū'puarāe'earirakarīmi rō'ōjirāja seyawa'yu ruḡu Jerusalénrā Tuḡarāte jiyipupayeerī yiturapaka be'erō'ō. “Rita sime je'e”, merīrākareka, aḡerāte mijēpe. ¹² Marāpateoka Tuḡarāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā rērītirā imarāka yokatotomaka ĩaberaparā ĩrā. Supabatirā simaupatiji judíorākare rērīriwi'ia yituriroyiraparō'ōrā rērāparāre rukubaka pūpajoarūjeberapaki yi'i. Jerusalén wejeareka oka yipō'ijaberapaka simamaka, “I'supaka Pablote ba'iaja baarapaka poto kire yija ĩarape”, maki ārīwārūberijīki. ¹³ Supa imarī “Pablote yija okabaaika ritataka sime”, narīwārūberijīñu. ¹⁴ Ika mijare yibojawapū'aerā baayu. Tuḡarā, yiñekiarāte jiyipupayeeekakite jiyipupaka ñoñu yiro'sioka. I'supaka imariḡotojo Jesúre yijare wārōeka upakaja Tuḡarāte yijiyipupayeeeyu. Judíotatarā ĩparimarā puri “Jesúrika bojariroka pakirimajaroka sime”, āñurā. Tuḡarāte yi'yuka imarī, Moisés imaekakite jā'mekakaka, supabatirā Tuḡarāro'si bojaĳirimajare o'oekaoka yi'yuka ñime. ¹⁵ “Nimauḡatiji reyairāte ate Tuḡarāte ōñia jariḡe'rirūjerāñu”, ĩrārimarā ō'ōrā imarāte āñu upaka āñuka ñime yiro'sioka. Ba'iaja baairā reyairāte, jia baarijayurā reyairāteoka i'supaka kibaarāñu. ¹⁶ Supa imarī jia oyiaja yibaariyapayu, Tuḡarā wājītāji, pō'imaja wājītājioka, yire oka imakoreka.

¹⁷ Īrājē'rāmarīa, aḡea wejearā turitapātirā, Jerusalénrā yipe'rietarape. Torā pe'rieyatirā wayuoka baairāte niñerū yipibarape. Supabatirā Tuḡarāte jiyipupayeebaraka wa'iro'sia kiro'si torā yijoeĳirūjerape. ¹⁸ Tuḡarāte jiyipupaka ōrīriwi'iareka i'supaka baabaraka ñimarapaka poto ĩrārimarā judíotatarā yire ĩatōḡoraparā. Yija tatarā ba'iaja nabaarijayua najūjeika upakaja yibaawearapaka poto, yire niatōḡorape. I'sia poto rīkimarā imaberaparā pō'imaja yika, supabatirāoka, oka imaberapaka. ¹⁹ Aḡerā judíotatarā Asiaka'iakarā puri yire ĩatōḡotirā oka pō'ijiaraparā. I'supaka imarā imarī “Oka kire ima”, ārīwa'ri, bojarī ni'tarū maekakaja. ²⁰ Bojarī ni'tabesarākareka, ĩrā ō'ōrā imarāja bojarū. Ī'pōū'puarāe'earirakarīmi rō'ōjirāja seyawa'yu

* **24:6** La segunda parte de la frase es información añadida para ayudar a los lectores entender a que refiere el abogado Tértulo.

ruḡu Jerusalénrā yija judíotatarā ĩḡarimarā imatiyaitata wājitāji yimajaroka nare yibojarapaka be'erō'ō. Ō'ōrā imarā, sā'mitiraparā imarī “Ikupaka Pablote ba'iaja baarape”, āriwa'ri yijare nabojaĵikareka jia simajĩñu. ²¹ Aḡeyari “Reyaripotojo ate ōñia jariḡe'rirāñurā ḡo'imaja”, ika takaja ĵājirokapi torā ñarāpaka ā'mitiritirāja “Oka kire ima”, mija āñuje'e,— Pablote ārika.

²² Jesúre ḡo'imajare ā'mitiripēaika majaroka ōritikaki Félixre imaeka imarī ikupaka nare kērika:

—I'tojirāja ña'mitirirāñu ruḡu. Surara ĩḡamaki Lisiare etarāka ḡoto, “Oka kire ima, oka imabeyua kiro'si”, ñarirāñu,— Félixre ārika.

²³ Suḡa imarī ikupaka surara ĩḡamakire kērika:

—Wēkomaka imariwi'iarā Pablote mija ĩarīḡe. Torā tīmarĵi kire mija baa'si. Kijey-omarāre etarākareka kire najeyobamaka mija ĵājibaa'si,— kērika.

²⁴ I'sia wāriwa'ri aḡerĩmirō'ōjirā be'erō'ō Félixre etaeka ate kirūmu Drusilapitiyika. Judíotatako koimaeka. Torā eyatirā Pablote kiakarūjeka. Ketaeka ḡoto, Jesucristore ā'mitiripēarikakaka kibojamaka Félixre ā'mitirika. ²⁵ Ikupaka Pablote kire bojaeka: “ Ĵia ĩrātiji ḡuḡajoawa'ri i'suḡaka mija imabe', āriwa'ri Tuḡarāte mare bojayu. Ba'iaja baarika mare ĵitoko'omakaja ba'iaja baabekaja maimajĩñu. ĩrārĩmi ba'iaja mabaaike wapa Tuḡarāte mare ĵēñerāñu”, Pablote ārika. I'suḡaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Félixre ḡupataeka.

—Me'ḡe ruḡu. Dakoa baabekaja ñimarāñurĩmi ate mire yakarāñu i'siakaka rĩkimabaji ña'mitiyaokaro'si,— Pablote kērika.

²⁶ “Niñerū yire kĵirākareka, kire yija'atarāñu”, āriḡuḡajoawa'ri, ñemeaja Pablote ki-akaeka, kika jairā. I'suḡaka simako'omakaja kiyapaeka upakamarĩa Pablote baaeka.

²⁷ I'suḡaka kibaayukā'āja ĩ'ḡakuri wejeĵ'rāka so'rika. I'sia be'erō'ō ĩḡi kimaekareka Félixre ḡorika. Supabatirā ḡorcio Festo wāmeiki kiō'toarā ĩḡi ĵaikaki. Félix ĩḡamaki kimaeka kiḡorirā baaeka ruḡu judíotatarāpitiyika jia imarika yaḡawa'ri Pablote kija'ataberika ruḡu.

25

Festo wājitāji Pablote jaika

¹ Festo ĩḡi imarī kikākaeka be'erō'ō maekarakarĩmi simaeka ḡoto Cesareapi imatirā Jerusalénrā turirī ke'rika. ² Torā keyaeka ḡoto kurarāka ĩḡamarā suḡabatirā, judíotatarā ĩḡarimarā imatiyairā “Oka ima Pablote”, āriwa'ri Festore bojarĩ netaeka.

³ —Ĵia yijare mibaabe. Ō'ō Jerusalénrā Pablote etaerā kire miakapūabe,— āriwa'ri Festore naḡakatarika.

Saruḡubaji natiyiaja ikupaka najaika simamaka: “Pablote kiakarāka ḡoto ma'a ñe'metājirō'ōrā kire majāñe'e.” ⁴ I'suḡaka naḡakā'ā, ikupaka Festore nare ārika:

—Cesarearā wēkomaka imariwi'iarā Pablote ime. “Suḡa imarī ñojimarĵi yipupayariĵi torā ya'rirāñu”, ñarīḡuḡajoayu. ⁵ Yika na'rirū ĩrārimarā ĩḡarimarā mijaka imarā. Oka kire imarākareka ḡuri, yika a'ritirā, “Oka kire ima”, narĩrū,— Festore nare ārika.

⁶ ĩḡapitarakarĩmi Jerusalénrā imatirā, Cesarearā Festore ḡe'riwa'rika ate. Aḡerĩmi oka ĵieriwi'iarā ke'rika. Torā eyatirā Pablote kiakaeka. ⁷ Pablote kākaeyaeka ḡoto judíotatarā Jerusalénpi i'taekarāte kiḡō'irā narākutorirĩkaeka. “Rĩkimakaja oka kire ima”, ārikoḡeripotojo, “I'siakaka oka kire ima”, narĩwaḡu'awārūberika. ⁸ I'suḡaka naḡakā'ā ā'mitiritirā, “Oka yire imabeyua”, āriwa'ri ikupaka Pablote ārika:

—Yija judíotatarāte ĵā'meika ā'mitiripēabeyukamarĩki ñime. Tuḡarāte ĵiyipupaka ōriwi'iarā ba'iaja baarĩ kākaberapaki yĩ'i. Supabatirā ĩḡi Césarte* yĩ'ribeyukamarĩki yĩ'i,— Pablote ārika torā ā'mitirirupaekarāte.

⁹ Judíotatarāka jia imarika yaḡawa'ri, ikupaka Pablote kiĵērāka Festa:

* 25:8 El emperador de Roma

—¿Yaje Jerusalénrã me'ririyaḡayu? Jerusalénrã ḡo'imajare ãarãka wãjitãji, “¿Yaje oka mire ima?”, ãrãwa'ri yijẽrãrika, “¿Yaje miyaḡayu?”,— Festore kire ãrãka.

¹⁰ I'suḡaka kẽḡakã'ã ã'mitiriwa'ri, ikuḡaka ḡablote yi'rika:

—Jẽno'o. Ő'õrã miwãjitãji yirãkame “Oka mire imabeyua, oka ima miro'si”, yire meñaokaro'si. I'suḡaka õ'õrã baarimaji Īḡi Césarte mire imarũjemaka, õ'õrãja yire mijẽrãbe. Judiotatarãte ba'iaja yibaaberapaka jia miõñu. ¹¹ Ba'iaja yibaaeka miõrãrkareka ḡuri, yire mijããrũjebe. “Yire mijããrũjea'si”, ãrãberijãki yi'i. “Oka kiro'si ima”, yireka nokabaaika ritamarã simarãkareka, ĩ'rãkaoka judiotatarã ḡõ'irã yire mija ḡũatawãrũberijãñu. Suḡa imarĩ, Īḡi César kipuḡakarãja, “Oka mire ima, oka mire imabeyua”, yire kẽrãrika yiyapayu,— ḡablote ãrãka Festore.

¹² I'suḡaka kẽḡakã'ã ã'mitiriwa'ri, kire jaijeyobaarimajaka Festore jaika. Suḡabatirã ikuḡaka ḡablote kẽrãka:

—Suḡa sime, “Īḡi Césare yire ãrãrika yiyapayu”, meḡakã'ã ã'mitiriwa'ri, kipõ'irã mire yija ḡũatarãñu,— Festore kire ãrãka.

Īḡi Agriḡare ãaeka wãjitãji ḡablote jaika

¹³ I'sia wãrãwa'ri aḡerĩmirõ'õjĩrã ĩḡi imatiyaiki Agriḡa wãmeiki kibe'erõ'õkako Bereniceḡitiyika, Cesarearã neyaeka. Festore mamaka ĩḡi jãika simamaka, “Jia mimabe”, kire ãrãrĩ na'rika. ¹⁴ Ñoḡaḡãka torã imatirã ḡablo majaroka Festore bojaeka ĩḡi Agriḡare.

—Īḡi Félixre imaeka ḡoto wẽkomaka imariwi'iarã ĩ'rãkate kitaeka, õ'õrãja kime ruḡu. ¹⁵ Jerusalénrã ñimarapaka ḡoto kurarãka ĩḡamarã suḡabatirã judiorãka ĩḡarimarã, “Oka kire imamaka kire majããjãkareka jia simajãñu”, yire narãḡe. ¹⁶ Ikuḡaka nare yiyi'raḡe: “Yija Romatatarãte jã'meika ikuḡaka sime: ‘Oka kire ima’, ãñurã wãjitãji rãkamaparakaka, ‘Ikuḡaka simamaka, oka yire imabeyua’, nare kẽrãbeyukaji kire jããrika imabeyua”, nare ñarãka. ¹⁷ Suḡa imarĩ õ'õrã judiotatarãte etarapaka ḡoto, yiba'eberaḡe. Aḡerĩmi ĩḡarimarãre oka jieirõ'õrã naka eyatirã, ḡablote yakarũjerape. ¹⁸ Yiḡuḡarõ'õḡi, “‘I'siakaka ba'iaja baarapaki kime’, õ'õrã etairã judiotatarãte kireka ãrãrãñu je'e”, ñarĩḡuḡajoakoḡerape. I'suḡakamarã simarape. Aḡeakaka oyiaja kire nokabaarape. ¹⁹ “Tuḡarãte yija jiyiḡuḡayeerijayu uḡaka yi'ribeyuka kime”, ãrãwa'ri “Oka kire ima”, kireka narãḡe. Suḡabatirã ĩ'rãka Jesús wãmeikireka “Reyakoperipotojo ate õñia ki-jariḡe'rika”, ḡablote ãḡakã'ã kire nokabaarape. I'sia takaja nabojarape. ²⁰ Marãkã'ã i'siakaka nare jẽrãwãrũberiwã'ri ikuḡaka ḡablote yijẽrãraḡe: “‘Jerusalénrã, oka kire ima, oka kire imabeyua’, ãrãwa'ri, oka najieirõ'õrã ¿yaje me'ririyaḡayu?”, kire ñarãkoḡerape. ²¹ “Jẽno'o, Romakaki ĩḡi César, ‘Oka kire ima, oka kire imabeyua’, yire kẽrãrika yiyapayu”, ḡablote ãrãḡe. I'suḡaka kẽḡakã'ã ã'mitiriwa'ri, “Romawejarã kipõ'irã mire yipũatarãkarõ'õjĩrã wẽkomaka imariwi'iarã mimarãñu ruḡu”, kire ñarãḡe,— Festore ãrãka Agriḡate.

²² Suḡa imarĩ ikuḡaka Agriḡate ãrãka Festore:

—Yi'ioaka ḡablote jairika ã'mitiriyaḡaiki.—

—Jee, waeroka bikitojo kijaimaka mia'mitirirãñu,— Festore kire ãrãka.

²³ Suḡa imarĩ bikitojo Agriḡa, Bereniceḡitiyika, ḡablote jaimaka ã'mitirirã neyaeka. Torã eyatirã “Tẽrãrikaja imatiyairã nime”, ḡo'imajare ãrĩḡuḡajoaokaro'si jã jariroaka wãḡajã'rãkaka jããtirã, rẽrĩrũki wi'iarã nakãkaeka. Surararãka ĩḡamarãḡitiyika, suḡabatirã i'sia wejeareka ĩḡarimarã imatiyairãḡitiyika nakãkaeka. Nakãkamaka ĩatirã, Festore akarũjeka ḡablote. ²⁴ ḡablote etamaka ĩatirã, torã rẽrĩtirã imaekarãte ikuḡaka Festore ãrãka:

—Ñiḡamaki Agriḡa, suḡabatirã yijaka rẽrĩtirã imarã, mija ãbe, ĩĩ kime ḡablo. Rãkamarãja judiotatarã “Oka kire imamaka, kireyaḡajãñu”, ãrãwa'ri akaserebaraka kire nokabaarijayu yire, Jerusalénrã suḡabatirã õ'õ Cesarearãoka. ²⁵ Yiḡuḡajoaikareka, oka

imatiyaika imabeyua kiro'si. Suḡa imarĩ “Kireyaḡarũ”, ñarĩwārũbeyu. “Maiḡamaki César wājitāji, 'T'siakaka oka mire ima, i'sia oka mire imabeyua', yire kērĩrika yiyayayũ”, kērāḡaka uḡakaja “Īḡi ḡō'irā kire yipũatarāñũ”, ñarĩḡuḡajoayu. ²⁶ “T'siakaka ḡablote oka imatiyaika”, ārĩwa'ri ñiḡamakiro'si ḡaḡera yo'owārũbeyu. Suḡa imarĩ ḡablote yakako'o, kire mijēñaokaro'si rita bojarikareka ñiḡamaki Agriḡa. I'suḡaka mijērĩarāka be'erō'ō i'sia oka ā'mitiritirā ĩḡi César ro'si yo'orāñũ. ²⁷ Waḡuju “T'siakaka oka kire ima”, ārĩwārũberikoperiḡotojo, ḡablote yipũatajĩka waḡuju ōrĩḡũabeyuka uḡaka yibaajĩñũ,— Fe-store kire ārĩka.

26

“Yibojaika mia'mitiḡe, ĩḡi Agriḡa”, ḡablote ārĩka

¹ I'suḡaka kēḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, ḡablote kijairũjeka Agriḡa.

—Miōñũ uḡakaja, “Oka yire imabeyua”, ārĩwa'ri mibojabe,— kērĩka.

I'suḡaka kēḡakā'ā ā'mitiritirā, ḡablote kipitaka mi'mataeka jiyiḡuḡaka ĩḡiḡe ōrĩwa'ri. Suḡabatirā ikuḡaka kijaika mae:

²⁻³ —Ñiḡamaki Agriḡa, mia'mitiyaokaro'si ĳĩmakapi yijairā baayu. Yija judiōtatarāte baarijayua jia miōñũ. ḡuḡajoatirā yija jaikaoka jia miōñũ. Suḡa imarĩ judiōtatarāte, “Oka kire ima”, āñuakaka mae sayibojaerā baayu. Jia jajumarĩaja ritaja yibojaika mia'mitiḡe,— ḡablote kire ārĩka.

⁴ —Yitā'omaja judiōtatarā ritaja ñimaeka mirāka ōñurā nime. Yiwejeareka me'rĩ ñimaeka suḡabatirā Jerusalénrā ñimatapaeka mirākaoka jia noñũ. “Me'rārĩrāja mañekiarāte baaroyika uḡakaja kiyi'rika”, yireka nañũ ruḡu. ⁵ Yitatarā fariseokaka ḡuḡajoairā, ĩrā imarā tērĩrikaja Moisés imaekakite jā'meroyikakaka yi'yurā. Me'rĩ ñimaeka ḡotorāja fariseokaka naḡuḡajoaika yipḡajoaroyika. “I'suḡaka kimaroyika”, narĩjĩka, rita sime. ⁶ “Reyairāte ate ōñia yijariḡe'rirũjerāñũ”, ārĩwa'ri Tuḡarāte bojapũaeka yija ñekiarāte. Mia, i'suḡaka yipḡajoamaka, “Oka kire ima”, ārĩwa'ri ō'ōrā yire ne'era'ayu. ⁷ “Tuḡarāte ārĩka uḡakaja kibaarāñũ”, ārĩwa'ri nata'ayu judiōrāka ĩ'ḡoũ'ḡuarāe'earirakatata imarā. Suḡa imarĩ ĩmi, ñamioka Tuḡarāte jiyiḡuḡayeebaraka nime. Nuḡakaja i'siakaka yipḡajoako'omakaja “Oka kire ima”, yireka nañũ. ⁸ “Reyairāte ōñia Tuḡarāte jariḡe'rirũjerāñũ”, āñurā imariḡotojo ¿dako baaerā “Jesúre ōñia jariḡe'riberika”, mija āñũ je'e, judiōtatarā ō'ōrā imarā?— ḡablote ārĩka.

“Jesúre yi'yurāte ba'iaja yibaarape ruḡu”, ḡablote ārĩka

⁹ Aḡea ikuḡaka ḡablote jaika:

—“Jesús Nazaretkakire ā'mitiriḡeairāte ba'iaja yibaaḡarũ”, ñarĩroyirape ruḡu mamarĩ. ¹⁰ I'suḡaka yipḡajoarapaka uḡakaja yibaarape Jerusalénrā. Kurarāka ĩḡamarāre jā'memaka, Jesúre ā'mitiriḡeairāte wēkomaka imariwi'iarā yitarũjeroyirape. Jesúre yi'yurāte najāāmaka, “I'suḡaka mabaapajĩñũ”, ñarĩḡuḡajoarape yiro'si. ¹¹ ĩrākurimarā Jesúre ā'mitiriḡeairāte ba'iaja yibaarape, “Jesúre yi'ribeyurā yija ime”, narĩrũ ārĩwa'ri. Ritaja judiōrākare rērĩriwi'irā nare e'ekākatirā i'suḡaka ba'iaja nare yibaaroyirape. Suḡabatirā, ĳimarā nare boebariwa'ri aḡewejarā ya'raḡe ba'iaja nare baaokaro'si.

“Ikuḡaka Jesúre yiyi'riũ'murape”, ḡablote nare ārĩka

(Hch 9.1-19; 22.6-16)

¹² Kurarāka ĩḡamarāre jā'meika yi'riwa'ri i'suḡaka baarĩ Damascowejarā ya'raḡe. ¹³ Ñiḡamaki Agriḡa, ma'api ya'ririḡarapaka ḡoto, aiyate tērĩwa'ribaji jājia yaaboaika ñiarape ĩmiñe'metāji seyawa'rapaka ḡoto. I'suḡaka yaaboarapaka āātika yire jāāta'arapaka suḡabatirā yika a'raparāteoka. ¹⁴ Suḡa imarĩ yija imarakamarāja yija ña'rāpe ka'iarā. Suḡabatirā hebreo okapi ikuḡaka yire sajamaka ña'mitirape: “Saulo, Saulo, ¿dako baaerā ba'iaja yire mibaarijayu?”, ārĩwa'ri sajaikorape ĩmiḡi. “I'suḡaka mibaakopeika miḡo'iaja ba'iaja mibaayu. ḡota miterujĩkareka, mire sayi'arāñũ. I'suḡaka baariuḡaka

mibaayu”, āriwa'ri yire sajaikorape. ¹⁵ I'supaka sajaaimaka, “¿Maki mime je'e Ñipamaki?”, ñarape. I'supaka ñapakā'ā ikupaka Maiḡamaki yire ārape: “Yi'iji oka ñime, Jesús ba'iaja mibaaiki. ¹⁶ Mimi'mirikabe. ‘Yiyapaika upakaja kibaarū’, āriwa'ri, miḡō'irā yipemakotowiyu. Supa imarī yimajaroka ḡo'imajare mibojapibarāñu. Maekaka mi-aika, supabatirā ñamajī mire yibearūkiaoka ḡo'imajare mibojapibarāñu. ¹⁷ Judiotatarā, supabatirā judiotatamarīrā imarāte mire jāārika ri'karāka ḡoto mika ñimarāñu. ‘Ritaja ḡo'imajare yimajaroka Pablote bojarū’, āriwa'ri naḡō'irā mire yipūatayu. ¹⁸ Naḡō'irā mire yipūatayu, aḡeupaka naḡupajoaokaro'si. Supa imarī ḡakirimajaroka yi'ribekaja, rita imakaka norīwārūrāñu. Supabatirā Satanāre īrāḡē'rōtorāja baatirā, Tuḡarāte yapaika upakaja nabaarāñu. I'supaka Tuḡarāte na'mitiripēarāka ba'iaja nabaakoḡeika kiye'kariarāñu. Supa imarī kirirā nimajiparāñu”, āriwa'ri yire sajaikorape,— Pablote ārika Agriḡate.

“Jesúre jā'meraḡaka simaupakaja yiyi'raḡe”, Pablote ārika

¹⁹ —Ñipamaki Agriḡa, i'supaka īmiḡi kijaimaka ā'mitiriwa'ri, kērapaka upakaja Jesúre yiyi'raḡe. ²⁰ Kērapaka upakaja Damascokarāre Jesúrika bojariroka yibojaū'muraḡe. I'sia be'erō'ō Jerusalénkarā Judea ka'iakarāre nimaupatiji, supabatirā judiotatamarīrāteoka kimajaroka yibojatarape. “Ba'iaja mija baaika ja'atatirā, Tuḡarāte yapaika upakaja mija ḡupajoabe. Supabatirā jia baabaraka mija imabe, ‘Tuḡarāte yi'yurā nime’, aḡerāte āriwārūokaro'si”, nare ñarape. ²¹ I'supaka yibojamaka ā'mitiriwa'ri, Tuḡarāte jiyipupaka ōriwi'iarā judiotatarāte yire ñi'araḡe. Supabatirā yire najāāriyaparape. ²² I'supaka nabaariyapako'omakaja, Tuḡarāte yire jeyobaaraḡe. Maekakaoka Tuḡarāte yire jeyobaayu ruḡu. Supa imarī ō'ōrā ḡo'imaja imatiyarimajare, supabatirā waḡuju imabayurāteoka Tuḡarārika yibojayu. “I'supaka simarāñu”, Moisés imaekakite bojatika upakaja, supabatirā Tuḡarāro'si bojaījirimajare bojatika upakaja i'siakaka mijare yibojayu. ²³ Moisés supabatirā Tuḡarāro'si bojaījirimajaoka ikupaka narīka: “Tuḡarāte ḡūatarāñuka ba'iaja jūatirā, reyarūkika. Iki imarāki reyakoḡeripotojo mamarīji ōñia jariḡe'rirāki. Ate ōñia jariḡe'ritirā Judiotatarā, judiotatamarīrāteoka kitāārūkia nare kiōrīrūjerāñu”, āriwa'ri no'oeka. Nabojaeka upakaja simaraḡe,— Pablote nare ārika.

Cristore kiā'mitiripēaokaro'si Agriḡate jaiējeriyapaekaki Pablo

²⁴ I'supaka “Oka yire imabeyua”, āriwa'ri Pablote jaiyukā'āja jājirokaḡi Festore jaita'taeka,

—ḡWaḡuju jaiwejabiyuka mime Pablo! Tērītaka ḡaḡera miwārūeka simamaka rukubaka miḡupajoayu,— Festore kire ārika.

²⁵ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote yi'rika:

—Jēno'o ñipamaki Festo, waḡuju jaiwejabiribeyuka yi'i. Jia ḡupajoatirā yijaiyu, supabatirā ritaitaka oyiaja sime. ²⁶ Maiḡamaki Agriḡa, yijaikakaka jia ōriḡūaiki. Supa imarī kīkirimarāja i'siakaka kiwājītāji yijaiyu. Wāārō'ōrāja Jesúre wārōeka, i'supakajaoka ḡo'imajare kijeyobaaeka. Supa imarī Jesús majaroka nimaupatiji ḡo'imajare ā'mitiripataika upakaja, ikioka sā'mitiripatarapaki ñarīḡupajoayu,— Festore kērika.

²⁷ —Ñipamaki Agriḡa, Tuḡarāro'si bojaījirimajare bojaeka ḡyaje mia'mitiripēayu? “Sā'mitiripēaiki kime”, mireka ñarīḡupajoayu,— Pablote kire ārika.

²⁸ —¿I'supaka yire mijaikajīkaḡi “Jesúre kiā'mitiripēarāñu”, yireka merīḡupajoayu bai? — Agriḡate ārika.

²⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote kire ārika:

—Rīkimaka majaroka yijaijīka, kūḡajī yijaijīkaoka, miro'si Tuḡarāte yijēñeyu. Supabatirā ō'ō yijaika ā'mitiyurā ritajaro'si Tuḡarāte yijēñeyu, Jesúre ña'mitiripēaika upaka mija ā'mitiripēaokaro'si. I'supaka simako'omakaja yupaka ḡerumijiaḡi ḡi'ḡekarā mija imarika yiyapabeju,— Pablote nare ārika.

³⁰⁻³¹ I'supaka kērīka be'erō'ō Agriṗa, Festo, Berenice torā nimaeka uṗatiji aṗerō'ōrā na'rika, ikupaka natiyiaja jaiokaro'si:

—Dakoa oka imabeyua kiro'si. Supa imarī “Kireyapārū”, maki kireka ārīberijīki. I'supakajaoka wēkomaka imariwi'iarāoka kimaberijīnu,— narīka.

³² Supa imarī Agriṗate ikupaka ārīka Festore:

—“Īṗi César ṗō'irā oka jierika yiyapayu”, kērīberirikareka, maekaka kire maja'atajīnu imakoṗeyu,— kire kērīka.

27

Romawejearā Pablote naṗūataeka

¹ Torājīrā mae, “Pablote, supabatirā kika wēkomaka baariwi'iarā imarāteoka Itali-aka'iarā maṗūatajīnu”, ĩṗarimarāre ārīka ṗoto surara ĩṗamaki Julio wāmeikite Itali-aka'iarā yijare ne'ewa'rirūjerape.* Īṗi César surara wāmeitatarā ĩṗamaki kimarape.

² Supa imarī Adramitio wāmeika wejeaṗi i'taeka waṗururā jāitirā yija a'riū'murape ate. Asia ka'iareka ima wejea ṗaṗitaka turitaparī a'yua simarape i'sia waṗuru. Īrīka Aristarco wāmeikite yijaka a'rape. Macedonia ka'iarā Tesalónica wejeakaki kimarape iki. ³ Cesareṗi yija a'rape. Aṗerīmi Sidónwejearā yija eyarape. Torā eyatirā jia Pablote ĩawārūwa'ri jia Juliore kire baarape. I'sia wejeareka imarā kijeyomarāre Pablote ĩarika yaṗamaka jājibaaberapaki Julio, “Kire jariwa'yua, ba'irījia kire nijirānu je'e”, ārīwa'ri. ⁴ Sidónṗi yija o'rapaka ṗoto jājia wīrōa yijare baerapaka. Wājia a'riwārūberīwa'ri Chiṗre wāmeika jūmurika jājitaka wīrōa baeberapaka ṗē'rōtopi yija o'rape. ⁵ Ciliciaka'ia, ṗanfiliaka'ia, wājitāji yija o'rape. Topi o'ritirā Liciaka'iarā Mira wāmeika wejearā yija eyarape.

⁶ Torā eyatirā surara ĩṗamaki Julio Italiaka'iarā a'yua ĩ'rākūmu waṗuru kīatōṗorape. Alejandrīakaka simarape i'sia waṗuru. Sarā yija jāirape saṗi a'yaokaro'si. ⁷ Jājia wīrōa baemaka, ĩrārīmimarīa a'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Cnido wāmeika wejea ko'aṗito yija eyarape. Wājitāji sayija o'ritaparape. Yija a'rapaka wājitāji jājia wīrōa baemaka, wājia yija a'riwārūberape. Wejerīrīka ṗē'rōtorā tērīwa'ritirā Salmona wāmeika wejearā yija o'rape. Supabatirā Creta wāmeika jūmurika, wīrōa rārīta'airō'ōṗi yija a'ririjarape. ⁸ Topi rākuwa'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Lasea wāmeika wejewā'tarā, Buenos Puertos nawāmeyeeirō'ōrā yija eyarape.

⁹ ĩrārīmimarīa sajaritirape yija a'riū'murapaka be'erō'ō. ṗu'ea koyiaja sajarīwa'rapaka simamaka werika simarape riapakiaka mae. Supa imarī ikupaka Pablote nare oka-jāārape:

¹⁰ —Yijeyomarā yīṗuṗajoaikareka ō'ōṗi mo'yua, werika simarānu maro'si. Waṗuru ña'mirāka, supabatirā waruakaoka ña'mīṗatarāka je'e. Maririrānu je'e aṗeyari,— Pablote nare ārāpe.

¹¹ I'supaka kērīko'omakaja surara ĩṗamakire kire ā'mitirīṗēaberape. Waṗuru ĩṗamaki, supabatirā waṗuru temarīkarimajire takaja kiā'mitirīṗēarape. ¹² “ṗu'ea simarāka ṗoto marakajepāābesarānu ō'ōrā”, ārīṗuṗajoawa'ri, i'sia ṗaṗitakarā ṗu'ea nare o'ririka aṗerāte yaṗaberape, yijaka a'raparā. Supa imarī “Fenicewejearā Cretajūmurikarā ma'riye'e. Torā ṗu'ea mareka o'rirū”, narāpe. Ka'arirō'ō ṗañaka simamaka waṗuru ṗāārūkirō'ōrā jājia wīrōa baeberijīka simarape.

Werika wejea nare baaeka

¹³ Wejerīrīkaṗi jājimarīa wīrōa baemaka ĩawa'ri, “Fenicērā maeyarānu je'e”, narīṗuṗajoarape. I'supaka ṗuṗajoatirā Creta jūmurika rijepē'rōtopi yija rākuū'murape ate. ¹⁴ I'sia be'erō'ō no'ojīrāmarīaja jājitaka ma'karoka ṗē'rōtopi waṗururā wīrōa eiū'murapaka.

* **27:1** El uso de “nosotros” (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 28.16.

Jājia wīrōa Nordeste wāmeika simarape. ¹⁵ Jājia wīrōa waḡuru baemaka wājītāji yija a'riwārūberape. Supa simamaka wīrōa e'ewa'rapaka upakaja yija a'rape mae. ¹⁶ Kūpājīka jūmurika Cauda wāmeika rārīta'aipē'rōtopi jājītaka baetiyabeyurō'ō yija o'rape. Supa imarī ka'wisi be'erō'ō kūmumakarāka naji'abaawa'rapaka ne'erape. Waḡurureka sayiepāātirā sanapi'perape. ¹⁷ Sanamaajāārapaka be'erō'ō pāukārōapi waḡuru napi'perape jiyia sañi'aokaro'si, wīrōa baemaka saña'mia'si ārīwa'ri. I'sia be'erō'ō, “Sirte wāmeika pō'sirō'ōrā wīrōa baepūatarākareka pūri sawerīpañarañu”, ārīpupajoawa'ri, wīrōa sarā eirūkia sayapāia naruerape mae, waḡuru jājia turikoreka. Supa imarī wīrōa baepūatarapaka upakaja yija a'rape mae. ¹⁸ Supa imarī aperiimi wīrōa jājia baetēatamaka, waḡurureka imarapaka waruaka riapakiakarā nabareū'murape wiibaapañaka sajayaokaro'si. ¹⁹ Aperiimi ate waḡurureka imarapaka pāukārōa, sayapāia, waḡuru tuarūkia ba'irījia riapakiakarā nabarerape. ²⁰ Ī'rārīmimarīa jimarī okoa ūmakaka imamaka, tā'pia, aiyakaoka ōiberapaka. Supabatirā yijare jājia wīrōa eimaka, “Ōñia imaberijīka maimē”, yija ārīpupajoarape.

²¹ Ī'rārīmimarīa ba'abekaja yija imarape. Supa imarī i'supaka simamaka ĩawa'ri mi'mirīkatirā ikupaka Pablote jairape:

—Creta pāpitakarā yijairapaka mija yi'ririkareka, ikupaka ba'iaja majūaberijāārape. Supabatirā waḡuru bitamarīberijāārapaka, waruakaoka ririberijāārapaka. ²² Maekaka pūri mija wayuḡi'ria'si. Ika waḡuru ririko'omakaja, ĩrīkaoka makaki riribesarāñuki. ²³ Ikupaka sime: Nīpamaki Tuparā, kiyapaika upakaja yiyi'ririjayuka, ñami yipō'irā ángelte kipūatako'o. ²⁴ Yipō'irā eyatirā, ikupaka yire kibojako'o: “Pablo, mikīkia'si. Romawejearā eyatirā ĩpi César wājītāji, ‘Oka yire imabeyua’, kire merīrāñu. Supabatirā Tuparāte mijēñemaka mire kiā'mitirape. Supa imarī mika waḡuruḡi a'yurā nimaupatiji tāriḡatarāñurā”, ángelte yire ārīko'o. ²⁵ Supa imarī okajājia mija imabe yijeyomarā. Tuparāte yi'riwa'ri “Ángelte bojaka upakaja simarāñu”, ñarīpupajoayu. ²⁶ I'supaka simako'omakaja, jūmurikarā waḡuru eirāka poto torā matuirāñu,— Pablote yijare ārāpe.

²⁷ Ī'pakuri jērītarika seyawa'rape Adriático wāmeika riapakiakareka sayapairō'ōrāja wīrōa yijare baepūatarapaka ruḡu. I'siñami ñe'metājirō'ōjīrā, “Ka'iarā maeyaerā baayu”, waḡuru tuarimajare ārāpe. ²⁸ Supabatirā ñutakārōapi āta kārōbaatirā “¿No'ojīrā ĩki sime?”, ārīwa'ri najērābaarape. Treinta y seis metros rō'ōjīrā ĩki simarape. Ñoapañakarā ate najērābaamaka veintisiete metros rō'ōjīrā ĩki simarape. ²⁹ Ātarā eiwa'ri yija ñamia'si ārīwa'ri, botarakao wakaika pōta pakiaka† ñutakārōa ñoakapi kārōbaatirā waḡuru itoḡepē'rōtopi sanaña'metarape. Waḡuru meñamaka sabaiḡarū ārīwa'ri i'supaka nabaarape. I'supaka baatirā ñojimarīji sawārīrika yaḡawa'ri Tuparāte najēñerape. ³⁰ I'supaka simeje waḡuru tuarimajare ru'ririka pupajoarape. Supa imarī waḡuru pū'earā, wakaika pōta pakiaka ña'metaerā nabaayu āñu upakaja kūmumakarāka nayieña'tarape. ³¹ I'supaka nabaamaka ĩawārūwa'ri, surararāka supabatirā nīpamakireoka ikupaka Pablote bojarape:

—Waḡuru tuarimajare rurirākareka, mija tāriwārūbesarāñu,— surararākare kērīka.

³² I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, kūmumakarāka pi'pekopeka nayiita'ruirape, “Sōñu upakaja sameñaparū”, ārīwa'ri.

³³ Bikitojo ñamiji neiḡupurō'ō ikupaka Pablote yijare ārāpe:

—Mija ba'abe pañakama kūpājī. Ī'pakuri jērītarika sajaritiyu, wayuḡi'paraka, ba'abekaja mija ima. ³⁴ Mae mija ba'abe pañakama kūpājī. “Jia rikitubaritirā, mija tāriñāñu”, ārīwa'ri mijare yiba'arūjeyu. Mija wayuḡi'ria'si. Ī'rīkaoka mijakarā reyabesarāñurā,— Pablote yijare ārāpe.

³⁵ Supabatirā pañ e'etirā, “Jia mibaayu”, Tuparāte kērāpe yija ĩarapaka wājītāji. Supabatirā kūpājī ña'kata'arī e'etirā kiba'arape. ³⁶ I'supaka kibaamaka ĩawa'ri, okajājia

yija jarape. Supa imarĩ yija imarakamakiji sayija ba'arape. ³⁷ Doscientos setenta y seis rakamaki po'imaja yija imarape i'sia wapurupi a'raparã. ³⁸ Yija ba'ariyaparaparõ'õjirã yija ba'arape. Ba'aweatirã trigo nabarerape, wapura wiibaka jayaokaro'si.

Wapura ña'mika

³⁹ Sawãrãpaka poto wapura tuarimajare jũmurika ñarikoperipotojo "I'supaka wãmeika sime i'sia jũmurika", narĩwãrũberape. I'supaka simako'omakaja jũmuri ritakarã põ'sia õimaka ñatirã, "Torã mapããye'e", narĩpupajoarape. ⁴⁰ Supa imarĩ wakaika pota pakiaka wapura ñi'aokaro'si mamarĩ naña'metaeka nayiitatarape. Supa imarĩ ñikirã okowatopekarãja satuika. Supabatirã wapura temarĩkarũkia sarĩ'mekoreka napĩ'pekopeka nakutepaterape ate sanatemarĩkaokaro'si. Supabatirã wĩrõa eirũkia sayapãia sarupurõ'õpi imaekato namiatarape. Supa imarĩ põ'sipẽ'rõtorã wapura waawa'rapaka mae. ⁴¹ Torã sawaawa'rapaka poto kopakaja wapura riarijerã eyaerã baarapaka poto põ'siarã wapura eitirape. Supa imarĩ kopakaja sapũ'erõ'õpi põ'siarã sayairape. Marãkã'ã baatirã mo'riberijika simekã'ãja wapura i'topepẽ'rõtopi jãjia sapa'kumaka sawa'riũ'murape.

⁴² I'supaka sabaamaka ñawa'ri, wẽkomarãre najããerã baarape surararãka. "Nare majããpajĩñu, nabariru'ria'si ñrĩwa'ri", narĩbu'arape. ⁴³ I'supaka narĩko'omakaja surara ñpamaki puri Pablote õña imarika yaparapaki. Supa imarĩ kisurararãkare nare ki-jããrũjeberape.

—Mija bariwãrũirã wãrũaja bariwa'ritirã riarijerã mija a'pe mae, — kërãpe wapurureka imaraparãte mamarĩ.

⁴⁴ Supabatirã aperiã bariwãrũbeyurãte,

—Wapura pãimirãkapi mija a'pe,— kërãpe. Supa imarĩ ñrĩkaoka riririmarĩaja ka'iarã yija eyapatarape.

28

Malta wãmeika jũmurikarã Pablote turitaãaeka

¹ Riarijerã eyatirã, "Malta wãmeika sime ika jũmurika", yija ñrĩwãrũrape mae. ² I'sia ka'iakarã jia yijare baaraparã. Okoa jarapaka imarĩ, jijia simamaka peka napẽ'arape. I'supaka baatirã, "Mija pekajũpe", yijare narãpe. ³ Supa imarĩ peka põpoa Pablote rëarape. I'sia peka kisiarapaka poto peka jũ'rëika ru'riwa'ri sapi ññaaka porapaka. Kipitakarã sakã'rĩjĩ'iarape. ⁴ Ññaaka kire kukumaka ñatirã, i'sia ka'iareka imaraparã ikupaka natiyiaja najaibu'arape:

—Po'imajare jããrimaji kimarijiyu ñrĩ. Supa imarĩ riapakiakarã kiriribepakã'ã jiyipupaka moñuko* jia pupajoawa'ri ba'iaja kibaaika wapa kire koriatarũjeyu mae,— narãpe.

⁵ I'supaka narĩko'omakaja Pablo puri pekaõ'toarã ññaaka teratarapaki. Dakoaoka kire baaberapaka. ⁶ Ritaja torã imaraparã puri "Kire sapĩpirãñu je'e, supabatirã ñojimarĩji kipupaririña'rĩrãñu je'e", narĩkoperape. I'sia be'erõ'õ ñoaka ta'akopetirã kijĩribepakã'ã ñawa'ri, ape upaka napupajoarape ate: "Majiyipupayeerijayuka po'imaja po'iaipi ña'rĩjãitirã ketayu mae", narãpe.

⁷ Peka õ'towã'tarã simarape ñrãkõ'rĩmato ka'ia jũmurikarã imarã ñpamakirika. Publio wãmeiki kimarape iki. Kiwi'iarã yijare e'etoritirã maekarakarĩmi torã yija imarapaka poto jimarĩ jia yijare kibaarape. ⁸ Torã yija imarapaka poto Publio paki, yoyaka, jopirika pitiyika kijĩrĩbayurape. Kipõ'irã ñarĩ Pablote a'rape. Kipõ'irã eyatirã Tuparãte ki-jẽnerape. Supabatirã kipitaka wãmarĩa imarapaki pamarã kija'apearapaka poto kijãjirape.

⁹ I'supaka kibaamaka ñ'mitiriwa'ri, i'sia jũmurikareka aperiã wãmarĩa imaraparãte kipõ'irã etarape. Supa imarĩ wãmarĩa nima o'rapaka nareoka. ¹⁰ Yijare ñ'mitiripẽairã imarĩ, jia

* 28:4 La diosa de justicia

yijare nabaarape. Yija a'rirā baarapaka ruḡu ritaja yija ba'awa'rirūkia yijare nijirape dakoa jariwa'ririmarāja.

Romawejearā Pablote eyaeka

¹¹ Maekarakamaki aiyaka i'sia jūmurikarā yija imarapaka be'erō'ō a'yaokaro'si wapururā yija jāirape ate. Pu'ea o'yaokaro'si torā tuika simarape i'sia wapura. Alejandria wāmeirō'ōpi i'taeka simarape. Sapū'erō'ōpi, jērāka najiyipupayeeika Cástor, supabatirā Pólux ruḡuko'a upaka baaeka simarape. ¹² I'sia wapurupi a'ritirā Siracusa wāmeika wejea papitakarā yija eyarape. Maekarakarīmi torā yija imarape. ¹³ Topi Regiowejearā yija eyarape. Wejerīrikapi wīrōa baerapaka jia yijare jeyobaarapaka. Supa imarī aḡerīmiji Pozzuolirā eyatirā torā yija marāpe. ¹⁴ I'sia wejeareka aḡerā Jesúre yi'yurāte yija ĩatōporape. “Yija pō'irā ĩ'rākuri jērītarika mija tuibe”, yijare narāpe. I'sia be'erō'ō ma'api yija a'riū'murape Romawejearā. ¹⁵ Romareka Jesúre yi'yurā yija a'rapaka ōrīweitirā nimarape. Yoe naro'si simako'omakaja ma'arā yijare torirī netarape. ĩ'rārimarā, Foro de Apio wāmeika wejearā yijare toraparā. Supabatirā aḡerā Tres Tabernas wāmeika wejearā yijare toraparā. Torā nare ĩatōpotirā, “Jia mibaayu”, Tuḡarāte kērāpe Pablo. Supa imarī jia jījimakapi okajājia kimarape. ¹⁶ Romarā yija eyarapaka be'erō'ō wēkomaka imariwi'iarā Pablote nataberape. Kiyapaika upakaja kiro'siji wi'iarā kire nimarūjerape. Torā ĩ'rārimī upakaja ĩ'rīka surara kire tueroyirape.

Romarā Pablote imaeka

¹⁷ Keyaeka be'erō'ō maekarakarīmireka judiōtatarā imatiyarimajare Pablote akarūjeka. Narērīpataeka poto ikupaka nare kibojaeka:

—Yijeyomarā, dikaoka ba'iaja judiōtatarāte baaberapaki yi'i. Mañekiarāte baaroyikakakaoka ba'iaja jaiberapaki yi'i. I'supaka yibaaberiko'omakaja matatarā Jerusalénrā yire nañi'arape. I'sia be'erō'ō surara ĩpamakite Cesarearā yire pūatarape, “Oka kire ima, oka kire imabeyua”, ārīwa'ri Romakarāre yire jērīaokaro'si. ¹⁸ Yire jērīatirā yire ja'atarika nayapakoperape, “Dika oka mire imabeyua. Supa imarī mire jāāriatarika imabeyuaoka”, ārīwa'ri. ¹⁹ I'supaka simako'omakaja matatarā yire ja'atarika yapaberaparā. Supa imarī “Ñipamaki Romakaki, ‘Oka miro'si ima, oka mire imabeyua’, yire kērīrika yiyapayu”, ñarāpe. Roma ĩpamaki wājitāji matatarāte yokabaaokaro'simarā i'supaka ñarāpe. ²⁰ Supa imarī i'sia mijaka jaiokaro'si, mijare yakarūjepūako'o. Judiōtatarāte ta'aroyiki Jesucristo kime. Kire ā'mitiripēaiki ñimamaka, perumijiaḡi pi'pekaki ñime,— Pablote ārīka.

²¹ I'supaka kēpakā'ā ikupaka kire narīka:

—Oka mire imakaka papea Judeaka'iakarāre pūataika e'etoribeyurā yija. Matā'omaja topi i'taraparāoka dakoa mireka ba'iaja jaietaberaparā. ²² “Jiamarā sime ḡo'imajare Jesúre ā'mitiripēarika”, ārīrikakaka oyiaja yija ā'mitiyu. Supa imarī ika mamaka pūpajoarikakaka, mi'i pūri, ¿marākā'ā samipūpajoayu? I'siakaka yija ā'mitiriyapayu,— kire narīka.

²³ Supa imarī “T'sirīmi marērīye'e je'e”, narīka. I'supaka ārīweatirā napibika. Najērāpāāekarīmi seyaeka poto rīkimarāja ḡo'imajaka jeyoariwa'ritirā neyaeka Pablote imaekarō'ōrā. Narēpakā'ā ĩatirā, “Ikupaka Jesúre yi'yurāte jā'mebaraka Tuḡarāte nare imaruḡutarāñu”, ārīwa'ri Pablote bojaeka. Bikitojo ñamiji kibojaū'mueka, rā'itakarā kibojatiyika. Moisés imaroyikakite o'oekekaka supabatirā Tuḡarāro'si bojañirimajare o'oekekakaoka kibojaeka “Jesúre na'mitiripēarū”, ārīwa'ri. ²⁴ ĩ'rārimarā Pablote jaika jia ā'mitirikarā. Aḡerā pūri sā'mitiripēaberikarā. ²⁵ Supa imarī ĩ'rīka upakaja pūpajoaberiwa'ri nokabojiū'mueka. Napibirā baaeka ruḡu “ĩ'rārimarā yire ā'mitiriyapabeyurā”, ārīpūpajoawa'ri, ikupaka Pablote nare bojaeka:

—Isaiaḡi ārīwa'ri ikupaka wājia Espīritu Santore bojaeka mañekiarāte:

²⁶ “Ikuḗpaka judíotatarāte yiro'si mija bojape: Í'rākurimarīa yibojaika ā'mitirikoperipotojo, samija ōrīḗūawārūbesarāñu. Yibaaroyika ĩakoperipotojo, “I'suḗpaka Tuḗparāte baayu”, mija ārīwārūbesarāñu.’ ”

²⁷ Ikuḗpakaoka Tuḗparāte ārīka Isaíare: “Yirika yi'ririyapabeyurā imarī, sōrīḗūawārūbeyurā nime. Suḗpa imarī na'mukoḗea natāteyu. Suḗpatirā napīḗiyu, dakoa ĩakoreka. Yirika nayi'riyaparikareka, nare ñañua, nare yibojaikaoka norīḗūajāāeka. I'suḗpaka imawa'ri, ba'iaja nabaaika naja'atarikareka, nare yitāājāāeka”, Tuḗparāte ārīka Isaíare.

²⁸⁻²⁹ Maekakaoka mija judíotatarā Tuḗparārika bojariroka ā'mitiriyapabeyurā ruḗpu. Suḗpa imarī Tuḗparāte ḗo'imajare tāārimajaroka, judíotatarā imarāte bojarika simarāñu. Í'rā ḗuri sā'mitiritirā jījimaka sayi'rirāñurā,— ḗablote nare ārīka.

I'suḗpaka kēḗpakā'ā ā'mitiriwa'ri, natiyaja okatotobaraka judíotatarāte a'rika.

³⁰ Íḗpakuri wejejē'rāka jia ḗablote torā imaeka. Wi'iareka kima wapa wapaījibaraka kimaeka. Torā kire ĩarī etaroyikarā rakamakiteje jia ke'etoriroyika. ³¹ Kīkirimarīaja, “Ikuḗpaka Jesúre yi'yurāte jā'mebaraka Tuḗparāte nare imaruḗputarāñu mae”, ārīwa'ri nare kibojaroyika. Suḗpatirā maiḗamaki Jesucristorika kiwārōroyika. I'suḗpaka bojabaraka ḗablote imaeka ḗoto makioka “Jesús majaroka miwārōa'si”, kire ārīberika.

I'tojrāja sime ruḗpu.

Primera carta de San Pablo a los Corintios

Pablote p̄p̄era p̄ũataeka Corintoreka Jesúre yi'yurã imaekarãro'si

¹ ¿Yaje mija ime Corintokarã? Yi'i Pablo, Sóstenes majeyomakika, “Jia nimarũ”, mijare yija ãrĩpũayu ika p̄p̄erap̄i. Kiyapaeka upakaja apóstol ñimaokaro'si Tuparãte yire wã'maeka. Supa imarĩ Jesucristorika bojariroka wãrõtapaiki ñime. ² Mija Corintowe-jeakarãoka Tuparãte jiyipupaka õñurã imarĩ, jia kire baawa'ri mija rẽrĩrijayu. Jesucristorirã mija imamaka Tuparãte mijare wã'maeka kirirã mija imaokaro'si. I'supaka kibaaeka “Ba'iaja baabekaja nimarũ”, ãrĩwa'ri. I'supaka oyiaja sime ritaja wejeareka Jesucristore ã'mitirip̄ẽairãro'si. Maipamaki kima upakaja ritajaro'sioka nipamaki kime Jesucristo. ³ Mapaki Tuparã, supabatirã maipamaki Jesucristoreoka “Jia nare mija baabe”, ãparaka mijaro'si nare yija jẽñerijayu. I'supakaja yija baayu j̄jimaka p̄up̄aparaka mijare nimarũjeokaro'si.

⁴⁻⁵ Jesucristorirã mija imamaka jia Tuparãte mijare jeyobaarijayu. I'supaka kibaa-maka, “Jia mibaayu Tuparã”, kire ñarĩrijayu. Supa imarĩ kioka jia mija jaiokaro'si, supabatirã kirikakaka jia mija õrĩwapu'awãrũokaro'si mijare kijeyobaayu. I'supakajaoka ritaja kiyapaika upakaja mija baawãrũokaro'si kirika Tuparãte mijare ja'atayu Jesúrirã mija imamaka. ⁶ I'supaka mijaro'si kibaaeka simamaka, “Jesucristorika bojariroka yijare nabojaeka rita sime”, mija ãrĩwãrũeka. ⁷ Supa imarĩ maipamaki Jesucristore etarũkirĩmi ta'abaraka mija ima p̄oto jia mijare jeyobaarijaparaka Tuparãte ime. I'supaka jia mijare kibaamaka dakoa jariwa'ribeyua mijaro'si, kirika mija ba'irabewãrũrijayaokaro'si. ⁸ I'supakajaoka Jesucristore mija ã'mitirip̄ẽarija'ata'si ãrĩwa'ri Tuparãte mijaka imajiparãñu. Supa imarĩ maipamaki Jesucristore p̄erietarãñurĩmi “Oka nareka ima”, maki mijareka ãrĩwãrũbesarãki. ⁹ Supa imarĩ “‘Ikuþaka yibaarãñu’, k̄erĩka upakaja Tuparãte mare baarãñu”, ãrĩwãrũirã mija ime. Supabatirãoka iki Tuparãja imaki Kimaki Jesucristo Maipamakika jia j̄jimaka maimabu'arijarirã mare wã'maekaki.

Corintokarã ãrĩka ta'iarãja p̄up̄ajoarimarãja narakakaja nap̄up̄ajoaeka

¹⁰ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Jesucristore p̄ũataekaki ñima imarĩ ikupaka mijare ñañu: Ìrĩkate p̄up̄ajoairokap̄iji mija imabe, rakaka p̄up̄ajoabekaja. I'supaka mija baarãkareka ãrĩka ta'iarãja mija imarãñu. ¹¹⁻¹² “Rakakaja p̄up̄ajoabaraka Corintokarãre ime”, Cloe tã'omajare yire ãñu. “ ‘Pablote yija ã'mitirip̄ẽayu’, ‘Yija p̄uri Apolore ã'mitirip̄ẽairã.’ Supabatirã ‘Pedrote ã'mitirip̄ẽairã yija ime’, ãñurã, aþerã ‘Jesúre yija ã'mitirip̄ẽayu’, ãñurã naro'sijioka imarã”, ãrĩwa'ri yire nabojayu. ¹³ ¿Dako baaerã i'supaka mija jaibu'ayu je'e? “Cristo ãrĩkaja kime Maipamaki”, ãñurã imariþotojo “¿Rĩkimarãja maiparimarãre ime”, ãñurã upaka mija ime bai je'e? ¿Yi'i bai yaþua tetaekarã mijaro'si reyaĩjiekaki? “¿Pablorirã yija imaye'e”, ãparaka rupuko'a mija jũjerũjeka bai je'e? Jẽno'o Jesúrirã imawa'ri rupuko'a mija jũjerũjeka. ¹⁴⁻¹⁵ Mija p̄õ'irã imarã, Crisþo supabatirã Gayore rupuko'a yijũjerape. Sapi ãrĩwa'ri “Kiupaka oyiaja p̄up̄ajoairã yija imamaka, Pablote yijare rupuko'a jũjeka”, mija ãñaokaro'simarãa simarape. Supa imarĩ ã'parãte takaja rupuko'a yijũjeka simamaka, “Jia sime yiro'si”, ñarĩp̄up̄ajoayu. ¹⁶ (Ã'ã, mae aþea ñoñu. Estéfanos rĩrãre rupuko'a yijũjeka. I'supaka baaekaki ñimako'omakaja aþerã imabeyurã rupuko'a yijũjekarã ñoñuareka). ¹⁷ “Rupuko'a mijũjetapaape”, ãrĩwa'rimarã Jesúre yire p̄ũataeka. “Po'imajare tããrimaji kime Cristo”, ãparaka “Yirika bojariroka mibojatapape”, ãrĩwa'ri yire kip̄ũataeka. Jiyurika yoka ã'mitiririjiyuwa'ri p̄o'imajare yire yi'rĩrũ ãrĩwa'rimarã Jesúrika bojariroka yiwãrõyu. Yipupaka yire ãñu upaka jiyurika na'mitiyuap̄itakaja

nare yiwārōrikareka “Mare tāāwa'ri yapua tetaekarā Cristore reyaeka”, ārīrika ōrībeyurā ƀo'imajare imajāāeka.

Maro'si Jesucristore reyaekaƀi, ārīwa'ri jia maimarijaju āñua jairōō

¹⁸ Supa imarī Jesucristore yapua tetaekarā napatakāekakaka majaroka ā'mitirikopetirā, “Wapuju ōrīƀūamarī oka sime”, nañu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā. Tuƀarāte yi'riwa'ri kiƀō'irā a'rirūkirā ƀuri, “Tērīwa'ribaji imaki imarī, ika majarokaƀi Tuƀarāte mare tāārāñu”, āñurā maima. ¹⁹ Mija ĩabe, ikuƀaka sabojaju mamarīji kiro'si o'orimajire Tuƀarā majaropūñurā o'oeka:

“ Jia ƀupajoarika ōñurā imarī, jītaka sime yija wārōika', nañua dako wapamarīa ñamajī naro'si sayijarirūjerāñu. Jia napuƀajoakoƀeika ñiarīƀe'yorāñu”, Tuƀarāte ārīka o'oeka ƀūñurā.

²⁰ Jesúre reyaekaƀi ārīwa'ri bikija sabojatika upakaja sajarika. Supa imarī jia ƀupajoarika ōñurā, noñuapī Tuƀarāte ōrīwārūbeyurā. I'supakajaoka Moisés imaroyikakite jā'meka wārōrimaja, saƀi natāārūkimarīa sime. Supabatirā napuƀaka nare āñu upakaja ƀupajoatirā jia jaiwārūrijayurāoka, saƀi Tuƀarā ƀō'irā eyawārūbesarāñurā. I'supaka ƀupajoairāre dako wapamarīa napuƀajoaika jarirūjeiki kime Tuƀarā. ²¹ Ritaja jērāko'awārūƀataiki imarī, “Napuƀajoaikaƀi yire ōrībesarāñurā ƀo'imaja”, Tuƀarāte ārīka. I'supaka simamaka ikuƀaka simarika kiyapaeka: Kirika bojariroka yi'yurāte ba'iaja jūarūkia imakoƀekareka Tuƀarāte nare tāāeka, “Wapuju ƀakiriroka sime Jesucristorika bojariroka”, kire ā'mitirīƀebeyurāte ārīko'omakaja.

²² “Karemarīa rita ima ƀablote yijare bojarikareka, maikoribeyua Tuƀarāte jey- obaaikaƀi yijare kibaabeajāāeka”, judiōtatarāte ārīƀupajoayu. Judiōrākamarīrā ƀuri, “Yija ōñumijikakamarīa Jesucristorika bojariroka imamaka, sayija yapabeyu”, ārīƀupajoairā.

²³ Tuƀarāte yi'yurā ƀuri, “Maro'si yapua tetaekarā Jesúre reyaeka”, āñua majaroka bojarijayurā maima. Samabojarika ā'mitiririyapabeyurā imarī, judiōtatarāte saƀe'yoyu. Judiōtatamarīrāoka sā'mitiritirā, “Wapuju ōrīƀūamarī oka sime”, nañu naro'si. ²⁴ I'supaka narīko'omakaja ĩrārimaki judiōrāka, supabatirā judiōrākamarīrāoka Tuƀarāte wā'maekarā imarī, Jesúrika bojariroka ā'mitiritirā sayi'yurā maima. Supa imarī “Cristoƀi ārīwa'ri mare tāāekaki imarī, ritaja tērīwa'ribaji kime Tuƀarā. Supabatirāoka ritaja ōñuka kime”, marīƀupajoarijaju. ²⁵ Tuƀarā ōrīwārūriroka ōrīwārūbeyurā imarī, “Kimakire reyaerā Tuƀarāte ƀūatamaka wapuju ōrīƀūabekaja kibaaeka”, nañu kire ā'mitirīƀebeyurā. “Dika jariwa'ririmarīa yija ōñu”, narīkoƀeko'omakaja, norīkoƀeika tērīwa'ribaji sime Tuƀarāte ōñua. I'supakajaoka, “Kimakire reyaerā kiƀūatamaka tērīrimarīka kimaeka”, nañu. I'supaka narīko'omakaja “Tērīribajirā yija ime”, narīkoƀeika i'supakamarīa sime. Kimakire ƀūatawa'ri nare tērīwa'ribaji kimaeka.

²⁶ Mija ā'mitipe yijeyomarā. “Kūƀajījika ōrīƀūairā nime”, ƀo'imajare mijareka ārīko'omakaja Tuƀarāte mijare wā'maeka. Supabatirā kūƀajījikaoka mijakarā ƀo'imajare jā'merimaja imaeka. I'supakajaoka nimaeka imatiyarimaja makarā mija watoƀekarā.

²⁷⁻²⁸ Tuƀarāte mijare wā'maeka “Jia ōrīƀūabeyurā nime”, kire ōrībeyurāre mijareka ārīko'omakaja. “Jia ōñurā yija ime”, ārīkoƀekarāte “Ba'iaja maƀupajoayu”, narīwārūrū ārīwa'ri, i'supaka kibaaeka. Supabatirā i'supakajaoka baawa'ri “Imatiyabeyurā nime”, narīkarāte Tuƀarāte wā'maeka kirirā nimaokaro'si. I'supaka kibaaeka “Tērīrā yija ime”, ārīkoƀekarāte wayuƀi'rirū ārīwa'ri. Supabatirā ƀo'imajare jiyīƀupaka ōrībeyurāte kiwā'maeka, Tuƀarāte yi'ribeyurāte jiyīƀupayeeikakaka “Dako wapamarīa sime”, ƀo'imajare ārīwārūokaro'si. ²⁹ I'supaka baaiki Tuƀarāte imamaka, kīaika wājītāji, “Imatiyaiki ñimamaka, yire miwā'maeka”, ārīƀupajoarika imabeyua. ³⁰ I'supaka simamaka Tuƀarāƀi ārīwa'ritakaja Jesúre yi'yurā majayu. Kimakīƀi ārīwa'ri mare kitāāeka ōñurā imarī, “Ritaja ƀuƀaiki kime”, marīwārūyu. Cristore reyaekaƀi ārīwa'ri ba'iaja mabaakoƀeka wapakoyika simamaka jīirā maima kiñakoareka mae. Supa imarī kirirā mare jarirūjekaki imarī, ba'iaja mabaako'omakaja saja'atabaraka jiaƀiji kika

imarijayurã Tuparãte mare imarũjeyu. ³¹ I'supaka maro'si kibaaeka simamaka, ikupaka sabojayu kioka o'oeka pũñurã: “Maɸupayariji maimakaka j̄jimaka bojabekaja Tuparãte maro'si baarijajuakaka takaja j̄jimakaɸi mabojarijariye'e”, ãrĩwa'ri sabojayu.

2

“Yaɸua tetaekarã Jesúre reyaeka”, ãrĩwa'ri samajaroka Pablote bojaeka

¹ Mija p̄o'irã yeyarapaka ɸoto Tuparãrika bojariroka, ɸo'imajare ã'mitirikoribeyua mijare yiwãrõũ'murapaka jia mija õɸe yijeyomarã. “Jiitaka õñuka kime”, yireka narĩrũ”, ãrĩwa'rimarĩa mijare sayiwãrõraɸe. I'supaka jaibekaja, jia mija õrĩwaɸu'airokaɸi mijare yiwãrõraɸe. ² Mija p̄o'irã ñimarapaka ɸoto “Yaɸua tetaekarã Jesúre reyaekakaka takaja nare yibojaye'e”, ãrĩwa'ri mijare yibojaraɸe. ³ Mija p̄o'irã yeyarapaka ɸoto “Nare bojawap̄u'atawãrũberijĩki ñime”, ãrĩwa'ri wãjiaja yitararaɸe. ⁴ Cristore reyaekakaka mijare yibojaraɸaka “Jia õñurã yija ime”, ãñurãte jairokaɸimarĩa mijare yibojaraɸe. “Pablote jia bojaika simamaka Cristore yija ã'mitirip̄eayu”, narĩrũ”, ãrĩwa'rimarĩa mijare sayibojaraɸe. I'supaka imabekaja, Espĩritu Santorikaɸi maikoribeyua mijare yibaabearapaka ĩawa'ri yibojaraɸaka mija ã'mitirip̄earaɸe. ⁵ I'supaka simamaka jia j̄rãko'airã upaka jiaɸi yijaiiroka mija ã'mitirip̄earikopakaja Tuparãrika ĩatõɸowa'ri Jesucristore mija yi'ririka yiyaraɸe.

Jia Tuparãte mare baaeka morĩwãrũerã Espĩritu Santore mare wãrõyu

⁶ Supa simako'omakaja jia ɸupaka yija wãrõyu Jesucristorika jia õñurãte. Kire ã'mitirip̄eabeyurã ɸuri, supabatirã niɸarimarã naro'siji, naɸupamiji t̄ɸikaɸi najaika upaka yija wãrõbeyu. Niɸarimarãre reyarãñurĩmi nakaja saririrãñu norĩkoɸeika. ⁷ I'supaka simamaka Tuparãrikaɸi mijare yija wãrõyu. Ika wejea kiɸo'ijiaerã baaeka rupubajirã, “Ikupaka baatirã ɸo'imajare yitããrãñu, supabatirã jiitakaja nare yibaarãñu”, k̄erĩtika. Ruɸu i'siroka ɸo'imajare Tuparãte õrĩrũjeberika imakoɸeika nare yija wãrõyu. ⁸⁻⁹ Iroka i'sia ni'ĩrĩkaoka ĩɸarimarãkaki õrĩwaɸu'abeyua. Norĩwaɸu'arikareka Maiɸamaki t̄erĩrikaja imatiyaikite yaɸua tetaekarã najããberijããeka. Iroka norĩwaɸu'aberiko'omakaja, ikupaka kiro'si bojaĩjirimajite o'oekakaka morĩye'e:

“J̄jimakaɸi kire õñurãte jia imarũkia Tuparãte jieweitika ɸo'imajare ĩakoribeyuakaka. Supabatirã aɸekurioka naɸupajoabeyua, i'supakajaoka na'mitirikoribeyua”, sabojayu Tuparã majaroka o'oeka pũñurã.

¹⁰ I'supaka ɸo'imajare õrĩberika simako'omakaja, maekaka ɸuri sayija õñu Espĩritu Santore yijare sõrĩrũjemaka. I'supaka Espĩritu Santore baayu dakoa jariwa'ririmarĩa õñuka imarĩ. Supa imarĩ ritaja Tuparãte ɸupajoaimiji ɸariji õrĩɸataiki kime.

¹¹ ɸo'imaja matiyiaja, “Iki i'supaka ɸupajoaiki mae”, ãrĩɸupajoawãrũbu'abeyurã maima. I'supaka imarã maimamaka, ĩrĩka ɸo'imajire ɸupajoaika, ĩrĩkaja kiõrĩrũkia sime. I'supakajaoka sime Espĩritu Santoro'si ĩrĩkaja Tuparãte ɸupajoaika ritaja kiõñua. ¹² Jesúre ã'mitirip̄eabeyurã naro'siji naɸupamiji t̄ɸikaɸi nabojakoɸeika ã'mitirip̄eabeyurã yija ime. Espĩritu Santore wãrõika takaja yija ã'mitirip̄eayu. Jia Tuparãte mare ja'ataekakaka morĩwãrũerã Espĩritu Santore maro'si kiɸũataeka. ¹³ I'supaka simamaka Espĩritu Santore yijare wãrõikaɸi yija jaiyu. Kire ã'mitirip̄eairã imarĩ, yijare kijeyobaaikaɸi aɸerã kire ã'mitirip̄eairãte yija wãrõwaɸu'atayu. Yija ɸupajoaimiji t̄ɸikaɸimarĩa wãrõrimaja yija ime.

¹⁴ Tuparãte nayi'ribepakã'ã Espĩritu Santore nare ña'rĩjãiberikarã ɸuri, kijeyobaaikaɸi nare yija bojaika ã'mitiriwãrũbeyurã. “Waɸuju õrĩɸũaberi oka sime”, narĩɸupajoayu.

¹⁵ Espĩritu Santore nare ña'rĩjãikarã ɸuri ɸo'imajare imarijaya ĩatirã, “Ikupaka sime jia baarika, ika ɸuri ba'iaja baarika ima”, ãrĩɸupajoawãrũirã. Jesúre yi'ribeyurã ɸuri Espĩritu Santore ña'rĩjãiberikarã imarĩ, “I'supaka ba'iaja nabaayu”, ĩrĩkaoka ãrĩberijĩki yijareka. ¹⁶ I'supaka mijare yo'õɸũayu ikupaka Tuparã oka pũñu o'oekarã sabojaika

simamaka: “Maiḡamaki Tuḡarāte ḡuḡajoaika maki ḡrībeyuka. I'suḡakajaoka maki kire wārḡberijīki”, āriwa'ri sabojayu Tuḡarā oka ḡūñu.

I'suḡaka simako'omakaja Cristore ḡuḡajoaimijikakaḡi maḡuḡajoarijaju Espiritu Santore mare ña'rījāikarā imarī.

3

Ikuḡaka nime Tuḡarārika ba'iraberimaja

¹ Mija ā'mitiḡe yijeyomarā. Mija ḡḡ'irā ñimarapaka ḡoto aḡerḡḡkarā Espiritu Santore ña'rījāitikaḡate yiwārḡrapaka uḡakamarīa mijare yiwārḡraḡe. Tuḡarāte jia yi'riwārḡbeyukajirā mija imamaka, mijaro'siji mija ḡuḡamiji ba'ia tīḡikarā mija imarapaka imarī me'rāka wārḡū'muika uḡaka Cristorika mijare yiwārḡraḡe. ² I'suḡaka mija imarapaka simamaka jia Jesucristore yi'yurāte ḡñuakaka mijare yiwārḡberaḡe ruḡu. Maekakaoka i'suḡakaja ka'wisikakaka mijare yiwārḡwārḡbeyukaji ruḡu. ³ I'suḡaka mijare ñañu Tuḡarāte ḡrībeyurāte baaika uḡakaja baarika yaḡairā mija ime ruḡu āriwa'ri. Ā'mitirikḡrī je'e. Mija tiyiaja oakīḡaraka mija jaiyuyebu'arijaju. I'suḡaka mija imamaka, ĩatirā, “Espiritu Santore ña'rījāiberikarā uḡaka ḡuḡajoawa'ri nayapaika uḡakaja nabaariyaḡayu”, mijareka ñañu. ⁴ I'suḡaka imawa'ri, “Pablote ā'mitirīḡairā imarā yija ḡuri”, ĩrārimarāre āḡakā'ā, “Jēno'o, Aḡolore yi'yurā yija ḡuri”, āḡaraka mija āriḡu'arijaju. I'suḡaka mija imamaka, Tuḡarāte yi'ribeyurāte baaika uḡakaja mija baarijaju ruḡu.

⁵ Yi'i Pablo, Aḡolḡitiyika Tuḡarārika ba'iraberimaja yija ime. I'suḡaka simamaka, yija wārḡrapaka yi'riwa'ri Jesúre mija ā'mitirīḡaraḡe. “Ikuḡaka rakakaja baarimaja mija imarāñu”, āriwa'ri Maiḡamakire yijare jā'meka uḡakaja yija ba'irabeyu. ⁶⁻⁷ Yi'i mijare mamarī wārḡū'murapaki. Yibe'erḡḡ Aḡolo i'suḡakajaoka mijare wārḡrijarapaki. I'suḡaka simako'omakaja Tuḡarā ĩrīkaja imatiyaiki imarī, Jesúre yi'yurā mijare jarirūjetirā, saḡi jia kirika mija ḡrīmīrīrkawa'yaokaro'si jia mijare jeyobaarijayuka. I'suḡaka kimamaka, mamarī kirika bojariroka aḡerāte wārḡrimaja, sabe'erḡḡḡḡi sabojawaḡu'atarimajaoka imatiyabeyurā imarā.* ⁸ Tuḡarārika bojariroka mamarī wārḡrimaja, sabe'erḡḡḡḡi bojawaḡu'atarimajaka ĩrātijiji ba'irabeirā nime. Kirika naba'irabekamijikaka kiḡñua simamaka sawaḡa jia Tuḡarāte nare baarāñu. ⁹ Yi'i, Aḡolḡitiyika ĩrīka uḡakaja ḡuḡajoatirā Tuḡarārika takaja ba'iraberimaja yija ime. Kirirā mija imamaka, mija ḡḡ'irā Tuḡarāte yijare ḡūataeka. ¹⁰ Supa imarī jia yire jeyobaatirā, mamarītaka kirika bojariroka mijare yiwārḡū'muerā Tuḡarāte mija ḡḡ'irā yire ḡūataeka. Sabe'erḡḡḡḡi aḡerā mijare sawārḡrimaja imarā mae. Jia wājia ḡuḡajoabaraka sanawārḡrijarīrkareka jia simarāñu.† ¹¹ I'suḡaka simamaka ikuḡaka āḡaraka mamarī mijare yiwārḡū'mueka: “Jesucristoḡi Tuḡarāte mare tāāyu”, āḡaraka mijare yiwārḡraḡe. Aḡeupakaḡi Tuḡarāte mare tāārūkia maki mijare wārḡberijīki. ¹²⁻¹³ I'suḡaka simako'omakaja ĩrārimarā imarā wājimiji Tuḡarārika bojariroka wārḡruputairā. Aḡerā ḡuri kirika wārḡrimaja imariḡotojo i'suḡakamarīa baairā. Cristore wā'marāñurīmi, wāārḡḡrāja “Ika jia ima, ika ḡuri jiamarīa ima mirākiyu”, āḡaraka kirika maba'irabeka mirāka jia ĩatiyarīji sakīarāñu marākā'ā sime āriwa'ri. ĩākḡrī je'e. Wejejē'rākaja simaokaro'si jiyiakaka wi'ia mabaajīñu. Jiamarīakaka samabaajīka ḡuri, wejejē'rākaja simaberijīñu. Wāārḡḡrāja “Jiamarīakaka wi'ia nabaaraḡe”, ḡo'imajare āriḡāñu.‡ ¹⁴ Jia ḡo'imajare nawārḡeka mirāka kīarākareka ḡuri, “Jia sime”, kērīrāñu. Supa imarī śatirā jia sawaḡa Cristore nare baarāñu. ¹⁵ ḡo'imajare

* **3:6-7** La figura dice que Pablo era como sembrador de semillas y Aḡolo el que regaba agua al sembrado después. Pero Dios es el que hizo crecer lo sembrado y los creyentes son como su chagra. † **3:10** La figura dice que los creyentes eran como la casa de Dios. Pablo y otros maestros ayudaron construir esa casa por medio de enseñar bien a los creyentes para que sean fuertes en fé. ‡ **3:12-13** La figura dice que las personas que enseñan correctamente son como los que construyen un edificio con materias buenas (oro, plata y piedras preciosas). Los que no enseñan enfocado en lo que hizo Jesucristo, son como los que construyen con materias que no dura (madera, paja y cañas).

jia wārōberikarāte ba'irabekoḗpeka ĩatirā ḗuri “Jiamarĭa sime”, kērĭrāñu. Suḗa imarĭ naba'iraberiwapa tōḗoberiripototojo, Cristoka imarūkĭrā nimarāñu imarika. Ā'mitirikōrĭ je'e: ikupaka sime: Wi'iba'ĭḗi kiwi'ia oomaka, kiru'yu upaka imarā nimarāñu. Ritaja kiwi'iareka ima oḗpatariḗpototojo saba'ĭḗi ḗuri ru'riḗporikaki imarĭ, tāñuka. I'suḗaka simarāñu wājimijĭḗi wārōberikarāro'si.

¹⁶ Espĭritu Santore ña'rĭjāĭkarā imarĭ, mija watoḗekarā Tuḗarāte imamaka, jiyĭḗupaka kire ōrĭriwi'i upaka torā mija ime. Ķ'siakaka ōrĭbeyurā mija ime bai je'e? ¹⁷ Tuḗarāka imarā maimamaka, ba'iaja baabekaja maimarika kiyapayu. Suḗa imarĭ ĩ'rārimarāre rukubaka wārōĭkapĭ jiamarĭa Jesúre yi'yurāre nimabu'arūjeika ḗareaja ba'iaja Tuḗarāte nare jūarūjerāñu.

¹⁸ Mija ḗupakarāja ḗakirimaja mija jaria'si. Tuḗarāte yi'riḗe'yobaraka naro'siji naḗupamiji tĭḗikapĭ imarāte ōñua ā'mitirĭḗeĭatirā “Jia ōñurā yija ime”, mija ārĭa'si. I'suḗaka ḗupakirāre bojaika yi'ribekaja Tuḗarāte ōñutakaja mija ā'mitirĭḗeĭajĭka jia sime. I'suḗaka mija baamaka ĩatirā “Ōrĭbeyurā nime”, mijareka narĭko'omakaja, Tuḗarāte ĩaika wājitāji ḗuri jia ōñurā mija ime. ¹⁹ I'suḗaka Tuḗarāte mijare ĩaika simamaka kire yi'ribeyurāte “Jia ōñurā yija ime”, ārĭkoḗpeika dakowapamarĭa sime Tuḗarāro'si. Ā'mitirikōrĭ je'e. Ikupaka sabojayu kimajaropūñurā: “ ‘Tērĭrika ōñurā imarĭ, aḗerāte bo'ibajirā yija ime’, narĭḗupajoakoḗeĭkapĭji jiamarĭa Tuḗarāte naro'si sabaarāñu”, ārĭwa'ri sabojayu. ²⁰ Toḗi aḗea ikupaka sabojayu: “ ‘Yire yi'ririḗe'yoirāte ḗupajoaika ñorĭḗatayu. “Ritaja ōrĭḗatairā yija ime”, narĭko'omakaja, norĭkoḗpeika dakoa wapamarĭa sime’, Tuḗarāte āñu”, ārĭwa'ri sabojayu. ²¹⁻²² Suḗa imarĭ mijare wārōrimajare ĩatirā “Ī'ĭre yija ā'mitirĭḗeĭayu, aḗerā wārōrimajare tērĭwa'ribaji ōñuka kimamaka”, āḗaraka jĭjimaka mija ḗuparia'si. Jia jĭjimaka mija imaokaro'si ritaja Tuḗarāte mijare ja'atayu. Yi'i ḗablo, Aḗolo, ḗedropĭtiyika kirika bojariroka mijare yija wārōerā mija ḗō'irā yijare kĭḗūataeka. Jia mija imarūkĭa mijaro'si kibaatika simamaka ōñia mija imatiyĭkuri, reyaekarā mija imarāka ḗotooka jia Tuḗarāka mija imarāñu. Suḗabatirāoka maekaka, ñamajĭ mija imarijarirūkĭa jia mijaro'si simarijarirāñu. Ā'mitirikōrĭ je'e, ritaja ō'ōrā imakaka, jia oyiaja mijaro'si sime. ²³ I'suḗaka mijaro'si simarijayu Cristore yi'yurā mija ima simamaka. Suḗa imarĭ ḗemawa'ribaji mija wārōrimaja ḗupajoabekaja ikupaka sime: Mija ruḗuko'amaki kime Cristo. I'suḗakajaoka Cristo ruḗuko'amaki kime Tuḗarā.

4

Aḗostolrāka ba'iraberika

¹ “Jesúrikaitakaja ba'iraberimaja nime”, yijareka mija ārĭḗupajoabe. I'suḗaka simamaka yijare kĭḗūataeka Tuḗarārika bojariroka ḗo'imajare ā'mitirikoribeyumiji imakoḗekakaka yija wārōerā. ² Ikupaka sime ba'irabeĭjirimaja imarikakaka: Ba'iraberika nare naja'ataekareka jia naba'iraberika ime jĭjimaka ĩḗarimarāre naka imaokaro'si. ³ Mija ĩabe, ikupaka sime kirika yiba'iraberikakaka. “Jesúre yapaika upakaja jia ḗablote ba'irabeyu”, mija ārĭjĭka, mija ārĭberĭjĭkaoka marākā'ā imabeyua yiro'si. Suḗabatirāoka ritaja aḗerāte i'suḗaka yire ārĭberikoḗeĭjĭka marākā'ā imabeyua. “ĶYaje ritaitaka jia Jesúrika yiba'irabeyu jee? Jiamarĭa yiba'irabeyu je'e aḗeyari”, ārĭwārūbeyuka ñime ñoñu upakaja ḗuri. ⁴ Yiḗupajoaikareka jia Jesúrika yiba'irabeyu. I'suḗaka simako'omakaja, “Oka imabeyua yire”, ārĭrūkĭmarĭa sime. Maiḗamaki Jesús ĩrĭkaja ōñuka, “Jia ḗablote yirika ba'irabeyu”, ārĭrika. ⁵ Suḗa imarĭ kĭḗe'rietarāñurĭmi mabaakoḗeka ḗo'imajare ōrĭbeyua wāārō'ōrāja sakibojarāñu. I'suḗakajaoka kibaarāñu maḗupajoaeka mirākakaka. ĩ'sia ḗoto ĩrĭka upakaja kirika maba'irabeka mirāka simamaka ĩatirā mabaakeka upakaja sawapa mare kibaarāñu. Suḗa simamaka ketarūkĭ ruḗubajirā, aḗerāte baaika ĩatirā “Ba'iaja baairā mija ime”, āḗekaja maimaye'e.

⁶ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Ī'rīka ta'iarāja mija imaokaro'si yirikakaka supabatirā Aḡolorika kakaoka mijare yibojayu. Supa imarī simara'aeka upakaja mija pūpajoerā ikupaka sabojayu: “Po'imajareka mija jairā poto Tuparā majaropūñu āñu pemawa'ribajirā mija baa'si”, āriwa'ri sāñu. Supa imarī “Yijare wārōrimaji pūri mijariki wārōrimajire tērīwa'ribaji jia oñuka kime”, mija āribu'a'si. ⁷ Dakoa aḡea aḡikate tērīwa'ribaji mijare imarūjeika imabeyua. Ritaja mija baawārūika Tuparāte mijare ja'ataeka sime. I'supaka mijare kija'ataeka simamaka “Yija oñu upakaja jia kirika yija ba'irabewārūyu”, mija āri'a'si.

⁸ Supabatirā “Maekaka pūri ritaja Tuparārikakaka oñurā yija ime”, mija ārikoḡeyu. I'supakajaoka “Kirika yija ba'irabewārūerā ritaja Espiritu Santore yijare ja'atapataeka”, mija āriḡupajoakoḡeyu, yipūpajoaikareka. Cristoka jā'mebeyukajirā yija imako'omakaja ḡmija pūri kika jā'merimaja jaritirā bai je'e? Karemarītaka mija pūpajoaika upaka simarikareka, yijaro'sioka jia simajāāeka mija upaka kika jā'merimaja yija imaokaro'si.

⁹ Aḡe upaka sime yipūpakareka yiro'si pūri. “Aḡóstolrāka yija imako'omakaja jiyipūpaka po'imajare oribeyurā upaka Tuparāte yijare pūataeka”, yija āriwārūyu. Īakōrī je'e: Surararākare ñi'aekarā upaka imawa'ri, niḡamakite jā'meika poto, po'imajare ĩaika wājitāji reyarūkirā upaka yija ime. I'supaka simamaka nimaupatiji po'imaja, supabatirā āngelrākaoka yijaro'si simarāka upakaja ĩabaraka imarā. ¹⁰ Jesucristore yapaika upakaja yija baamaka “Dako oribeyuratarā nime”, po'imajare yijareka āriḡupajoayu. “Yija pūri, Cristorirā yija imamaka, dika jariwa'ririmarīa yijare kiōrīrūjeyu”, mija āriḡupajoakoḡeyu. “Tuparāro'si jia baakoḡeirā nime”, ĩrārimarāre yijareka āñu. Mija pūri “Tērīwa'ribaji kiro'si baairā Tuparāte yijare imarūjeyu”, mija āriḡupajoakoḡeyu. Supabatirā jīimaka po'imajare mijaka imako'omakaja yijare jiyipūpaka norībeyu. ¹¹⁻¹² Bikija ba'iaja yija jūara'aeka upakaja maekakaoka yija jūarijayu ruḡu. Īrākurimarīa yija kēsirabarijayu, okoa ukurijitokoḡeko'omakaja okoa yijaro'si jia yija tōḡowārūbeyu. I'supakajaoka jarirorō'ō, yija o'ajāārūkia imaberirijayua yijaro'si. Ba'iuḡaka yijare baawā'imaparaka po'imajare yijare pajewā'imarīrijayu. Supabatirā wi'imarīrā yija ime. Tuparārika bojariroka yija wārōika simako'omakaja yija imarūkiwapa, yija ba'arūkiwapaoka tōḡoerā jimarīa ba'irabejīaparijayurā. Ba'iaja po'imajare yijare jaiwā'imarīko'omakaja, ba'irokaḡi nare yija okae'ebeyu. I'supaka baabekaja “Jia nare mijeyobaabe, Tuparā”, āparaka naro'si kire yija jēñerijayu. Ba'iaja yijare nabaata'ako'omakaja nare yija ruḡuwapa'e'ebeyu. ¹³ Ba'iaja yijareka najaiyuyeko'omakaja jiaḡiji naka yija imarijayu. Burua upaka yijare norīrijayu. Bikija niḡe'yora'aeka upakaja maekakaoka i'supakaja niḡe'yoirā yija imarijayu ruḡu.

¹⁴ Mijare wapewa'rimarīa ikupaka mijaro'si yo'oyu. Mamakarāka mawātaika upaka mijare yiwātayu. Supa imarī mijare okajāāwa'ri ikupaka mijaro'si yo'oyu. ¹⁵ Diez mil rakamarā Jesúrika bojariroka mijare wārōrimajare imakoḡeko'omakaja yi'i ĩrīkaja pūri kirika mijare wārōū'murapaki. Mijare yibojamaka ā'mitiritirā Jesúrirā mija jarika. I'supaka mijare wārōū'murapaki imarī, mijapaki upakaja ñime. ¹⁶ Mijapaki upakaja imaki ñimamaka yibaarapaka upakaja mija baarika yiyapayu.

¹⁷ I'supaka mija imarika yapawa'ri Timoteore jībaji mijare wārōerā torā kire yipūatayu. Yimaki upakaja wātaka ñoñuki imarī, Maiḡamakire yapaika upakaja baaiki kime Timoteo. Supa imarī mijare yiwārōtirapaka mirākaja mijare kiwārōrāñu je'e ate. Supabatirā “Jesúre yi'yuka imarī, ikupaka Pablote imarijayu”, āriwa'ri mijare kibojarāñu. I'sirokajaoka aḡerā Jesúre yi'yurāte yiwārōtaparijayu. ¹⁸ “Maḡō'irā pūri Pablote etabesarāñu je'e mare kīkiwa'ri”, āriwa'ri ĩrārimarā mija pō'ikarāre jiiwari-arikoḡeyu. ¹⁹ “Tuparāte yire pūatarārīmi, mijare ĩarī ya'rirāñu”, ñariḡupajoayu. Mija pō'irā yeyarāñurīmi, marākā'ā imawa'ri i'supaka najaiyu āriwa'ri naka sayikorirāñu. “Wapuju jairimirātakaja sanajaiyu je'e aḡeyari”, āriwa'ri nare ñiaeyarāñu. I'supakajaoka karemarītaka Espiritu Santore nare jeyobaikaḡi najaika upakaja kika naba'iraberika jia

naro'si simamaka ñiaeyarãñu. ²⁰ Naṗupajoaika upakaja najairijayuapi takaja Tuṗarãrika naba'iraberijarirãkareka dako waṗamarĩa simarãñu. Tuṗarãte jã'mekarã ṗuri kijey-obaaikapi ãrĩwa'ri kirika ba'iraberijayurã. ²¹ I'supaka simamaka, ikupaka mijare yijẽriayu mae: ¿Marãkã'ã mija yaṗayu? “¿Dako baaerã ba'iaja mija baabu'akũ'ñu?”, ãrĩwa'ri ¿mijare yiwapeeyarika mija yaṗayu bai? Ba'iaja baarika ja'ataekarã mija imamaka, ¿jĩjimakapi mija ṗõ'irã yeyarika mija yaṗayukã'ã?

5

Waṗuju rõmitika wã'imarĩrika imabeyua

¹ Aṗea ikupaka ima. Mijakaki majaroka ikupaka ña'mitiyu. “Kĩṗaki rũmuka ba'iaja kiwã'imarĩrijayu”, ãrĩwa'ri sime kimajaroka. I'sia ima ba'itakaja kibaaika. Aṗerã ṗuri Tuṗarãte y'i'ribeyurã imariṗotojo i'supakaitaka baabeyurã. ² I'supaka mija watoṗekareka ba'iaja baabaraka imakite imako'omakaja “Aṗerã tẽrĩwa'ribaji jia Jesúre y'i'yurã yija ime”, ãṗaraka ¿jĩjimaka mija imarijayu bai je'e? I'supaka imabekaja ba'iaja kibaamaka i'yoṗi'riwa'ri mijaka kire mija imarũjea'si. ³ Wããrõ'õrã mijaka imabeririṗotojo yipupakapi ṗuri mija ṗõ'irã ñimarijayu. Mijaka imabeririṗotojo, “Ikupaka ba'iaja kibaaika waṗa kiwapaṗakoyirũ”, ãrĩṗupajoaweitikakiji ñime. ⁴ “Ba'iaja baaiki kimamaka ikupaka sawaṗa kijũarãñu”, ãñaokaro'si mija rẽrĩrika yiyapayu. I'supaka mija baarãka ṗoto yipupakapi ṗuri mija ṗõ'irã imaki upakaja ñimarãñu. Supabatirã i'supakajaoka maipamaki Jesucristore mijare jeyobaarãñu. ⁵ I'supaka simamaka rẽritirã mija jairãka be'erõ'õ kire mija ãṗẽa'si, kiyapaika upakaja Satanãre kire baaokaro'si. I'supaka ba'iaja kijũarãñu kipupape'yaokaro'si. Supa imarĩ maipamaki Jesucristore ṗe'rietarãrĩmi kire kitããrãñu.

⁶ I'supaka ba'iaja baaikite mija watoṗekarã imakoṗeko'omakaja, “Aṗerã tẽrĩwa'ribaji jia Jesúre y'i'yurã yija ime”, ãṗekaja mija imabe. Mija ãabe. Pan baaokaro'si kũṗajĩji levadura marukekoṗeko'omakaja, jia koyirika sarukuka upaka sime ba'iaja baarikakaka. Ba'iaja baaikite mija watoṗekarã imajĩka ba'iaja baairã upaka oyiaja mija jariṗatajĩñu. ¿I'supaka simakaka õrĩbeyurã bai je'e mija? ⁷ I'supaka mijaro'si simakoreka mija watoṗekarã kire mija imarũjea'si, Tuṗarãte yaṗaika upaka oyiaja baairã mija imaokaro'si. Mija ãabe, Pascua baya naro'si jẽ'rãta'yu ṗoto simaupatiji levadura nawi'iarã ima judiorãkare taarijayu. Levadura bikijaka nawi'iarã ima upaka naro'si sime ba'iaja baarika naṗupajoamaka. Supa imarĩ “Aṗekurioka ba'iaja baarũkimarĩrã maimaye'e”, ãrĩwa'ri levadura nawi'iarã ima nataarijayu. I'supakajaoka Pascua baya ṗoto oveja weiwa'yua najããrijayu upaka ba'iaja Jesúre maro'si jũaeka. Ba'iaja mabaaika maro'si waṗaĩjiwa'ri kireyaeka õñurã imarĩ, ba'iaja baarika maja'ataye'e. ⁸ Supabatirã “Jimarĩa ba'iaja Jesucristore jũaeka mare tããokaro'si”, ãrĩwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijaya ja'ataturã jĩjimakapi, wãjimiji takaja ṗupajoabaraka maimarijariye'e, ṗakirimarĩaja.

⁹ Bikija mamarĩ ṗaṗera mijare yipũataũ'murapakapi ikupaka mijare yibojarape: “Rõmijã ãmirĩjaka baariwã'imarĩrijayurã, i'supakajaoka ãmirĩja rõmijãka baariwã'imarĩrijayurãka mija jeyoaria'si”, ãṗaraka o'oekapi mijare yibojaṗũarape bikija. ¹⁰ I'supaka mijare ñarãṗe, “Jesúre y'i'ribeyurãte mija waṗata'ritapabe”, ãrĩwa'rimarĩa. Ikupaka nime Jesúre y'i'ribeyurã: Rõmijã ãmirĩja aṗerãka wã'imarĩrijayurã upaka nime, rĩkimakaja niñerũ rikariṗotojo rĩkimabaji yaṗarijayurã. I'supakajaoka karee'erimaja, supabatirã waṗuju imaja jẽrãka jiyipupayeerijayurã nime Jesúre y'i'ribeyurã. I'supaka baarimaja rĩkimarãja nima simamaka, naka imarika yaṗaberwa'ri ṗo'imajamatorã mija a'rijĩñu. I'supaka simako'omakaja maki i'supakaitaka baaberijiki. ¹¹ “Ikupaka mija baabe”, ãrĩwa'ri i'supaka mijaro'si yo'oṗũaeka. “Jesucristore y'i'yurã yija ime”, ãrĩriṗotojo rõmijã ãmirĩja aṗerãka wã'imarĩrijayurãka mija jeyoaria'si. Supabatirãoka rĩkimakaja niñerũ rikariṗotojo rĩkimabaji yaṗarijayurã, i'supakajaoka waṗuju imaja jẽrãka jiyipupayeerijayurã, aṗerãte jaiyuyeirã, wejabiaikaka ukutirã wejabiririjayurã,

supabatirã wapuju pakitirã karee'erimajakaoka mija jeyoaria'si. Supabatirãoka naka mija ba'arijaria'si. ¹²⁻¹³ Jesúre yi'ribeyurãte ba'iaja baamaka “Ikupaka nare mabaaye'e”, ãñaokaro'simarãa maima. Tuparã ã'rikaja imaki ba'iaja nabaekapi ãrãwa'ri sareka jiamarãa nare baarũkika. I'supaka simako'omakaja mupaka Jesucristore yi'yurã imariþotojo ba'iaja nabaatika ja'atarika yapabeyurãka jeyoaribekaja maimaye'e. Æ'mitirikõrã je'e, ikupaka sabojayu Tuparãrika bojariroka o'oeka þũñurã: “Mija þõ'irã ba'iaja baabaraka imarijayukaka mija jeyoaria'si”, ãrãwa'ri sabojayu.

6

Jesucristore yi'ribeyurã þõ'irã okajerã a'pekaja, mija tiyiaja oka mija jiebe

¹ Apea mijare ñaãnu mae. Mija bojajããbu'arãka be'erõ'õ, Jesúre yi'yurã þõ'irã ã'rãtiji sajierã a'pekaja, Jesúre yi'ribeyurã ãparimarã* þõ'irã sajierã mija a'yu. ¿I'supaka napõ'irã mija baaika i'yoþi'ribeyurã bai je'e mija? ² Jesúre yi'yurã imarã, ñamajã õ'õrã ate kipe'rietarãñurãmi ritaja þo'imajare baaeka mirãka ãabaraka “Ika jiamarãa ima, ika þuri jia ima”, ãrãrũkirã maima. ¿Yaje sõrãwãrũirã mija ime je'e? Ika ka'iareka imarãte wã'marũkirã imariþotojo ¿maekaka dakomarãjãkaja oka dajaka imakoþeika mija jiewãrũbeyu bai je'e? ³ Ångelrãkare baaeka mirãka þariji wã'marũkirã imarã, õ'õrã dakomarãjãkaja oka mijare imakaka jia ãwãrũrimaja mija ime. ⁴ I'supaka imarũkirã imariþotojo ¿dako baaerã oka mijareka ima mija tiyiaja sajiebekaja Cristore yi'ribeyurã þõ'irã sajierã mija a'ririþayu je'e? ⁵ Mija i'yoþi'yaokaro'si i'supaka mijare yiboþayu. ¿Ni'i ã'rãkaoka mija watoþekakaki jãpañaka õrãþũatirã okajiewãrũiki imaberitiyaikiji bai je'e? Imakoþeiki je'e aþeyari yiþupajoaikareka. ⁶ Supa simako'omakaja ã'rãrimarã mijaka imarã okajerikoþakaja, nokatotoriþayu. Jã'rãbaji sime ãparimaki Jesúre yi'ribeyurã þõ'irã a'ritirã, nawãjitãji nabojajããbu'aika.

⁷ I'supaka mija tiyiaja mija bojajããbu'ariþayu, Jesúre yi'yurã baarũkimarãa sime. I'supaka baarikoþakaja ã'rãrimarãre ba'iaja mijare baakoþeika samija rakajepããbe. “Yire jaita'apakitirã me'maeka i'supaka simaparũ”, ãþaraka mija imabu'abe. ⁸ I'supaka baarikoþakaja ã'rãrimarã mija þõ'irã þo'imajare jaita'apakitirã karee'erimaja imariþayurã. Najeyomarã Jesúre yi'yurã imariþotojo i'supaka nare ba'iaja nabaariþayu.

⁹⁻¹⁰ “Ba'iaja yija baariþayu marã imabeyua Tuparãro'si”, ãþaraka þupajoabekaja mija imabe. “Ba'iaja baarimaja imarã, Tuparãte jã'meirõ'õrã eyarũkirãmarãrã nimarãñu”, ãñua ¿mija õrãbeyu bai? Mija ã'mitipe, ikupaka nabaayu ba'iaja baairã: Rõmijã ãmirãjaka wã'imarãriþayurã upaka nime, supabatirã wapuju imaja jãrãka jiyiþupayeerijayurã. I'supakajaoka ãmirãja rõmikirã, rõmijã tũmiakirãoka jeyoika jaritakarã imariþotojo aþerãka yapabu'ariþayurã, supabatirã ãmirãja natiyiaja yapabu'ariþayurã. Supabatirã karee'erimaja, supabatirã rãkimakaja niñerũ rikairã imariþotojo rãkimabaji niñerũ yapariþayurãoka imarã. Aþerimarã imarã wejabiaikaka ukutirã wejabiririþayurã, aþerãte jaiyuyeyurã. Supabatirã aþerã imarã aþerãte rikaika jaiþakitirã nare ã'mariþayurã. I'supaka baarimaja Tuparã þõ'irã eyabesarãñurã. Supa imarã nupaka ba'iaja baariþotojo “Tuparã þõ'irã eyarũkirã maima”, mija ãrãþupajoariþaria'si. ¹¹ Bikija þuri nimaupaka baabaraka ã'rãrimaki mija imaeka ruþu. Maekaka þuri i'supaka baabeyurã mija imaokaro'si Espãritu Santore mijare jeyobaayu Jesucristore mijaro'si reyaeka simamaka. Ba'iaja mija baaekareka Tuparãte mijare tããeka, supabatirã kirirã mijare kimarũjeka mae. I'supakajaoka “Ba'iaja nabaekaka wapa yire wapaþiabeyurã nime”, Tuparãte mijareka ãñurã mija ime mae.

¹² Ikupaka ã'rãrimarã mija watoþekareka imarãre ãñu: “Maekaka Jesúre yi'yurã imarã, ritaja yija yapaika upakaja baajãrã yija ime”, narikoþeyu. I'supaka simako'omakaja “Ritaja mabaariþayuriþayureka ã'rãriba'ikaka jiamarãa imariþayu sime maro'si.

* 6:1 Jueces que no eran creyentes

Supabatirã ĩ'rãriba'i mabaarijayua, marãkã'ã baatirã maja'atawãrũberijka sime maro'si. Supã imarĩ i'supaka mabaaberjĩnu", ñãnu. ¹³ ĩ'rãrimarã ikupaka añurã: "Ba'arika maba'aika ña'rĩjãirũkiaro'si sime ñe'mea. I'supakaja mamarĩrãja Tuparãte po'ijiatikarã maima. I'supaka imarã imarĩ, imajiparũkimarã sime mañe'mea, ba'arikaoka", narĩkopeyu.† Kësia mare baamaka, ba'arijayurã maimako'omakaja rõmitika ĩmirĩjaka ba'iaja wã'imañua baarika mare jitoika naka baarimajamarĩrã maima. Cristore yapaika upakaja baairã maimaokaro'si Tuparãte mare po'ijiaeka. Kirirã imarĩ, mapo'iaipi i'supaka baarũkirã maima. ¹⁴ Tuparãte kirikaipi maipamaki Jesucristore õña kijaripe'rirũjeka upakajaoka mare kibaarãñu.

¹⁵ I'supaka imarã imarĩ, Jesúpo'iakakaja sime mapo'ia Tuparãte ĩamaka. I'supaka ima õñurã mija ime. ¿I'supaka imaripotojo rõmitika ĩmirĩjaka wã'imañua niñerũpi wapaĩjitirã, mija yapaika upaka koka mija baaika jia sime bai? ¹⁶ Ikupaka mijare ãrĩrika ñarĩko'o, ĩ'rĩka upakaja imarã nime Tuparãte ĩamaka. Ika ñãñua õrĩwãrũekaja mija imabe. Tuparã majaropũñurã o'oeka ikupaka bojaika: "Rõmiki kirũmupitiyika ĩ'rĩka upakaja imarã", ãrĩwa'ri sabojayu. ¹⁷ Rõmika imarikakaka sabojaika upakaja, Cristorirã maima simamaka kika ĩ'rĩka upakaja pupairã maima Tuparãte ĩamaka.

¹⁸ I'supaka mare kĩaika simamaka, ba'iaja baabekaja maimaye'e. I'supaka baairã puri, aperiãka ba'iaja wã'imarĩwa'ri ĩ'rĩka po'i upakaja naka imarã. Supã imarĩ napo'ia nabitatayu. Apea ba'iaja baarika upakamarã sime rõmitika ĩmirĩjaka ba'iaja wã'imañuaka baarika. ¹⁹ Espĩritu Santore mare ña'ajããiki kime Tuparã. I'supaka mare kiña'rĩjãika poto mapo'iaja kiwi'upaka ima kiro'si. ¿Samija õrĩkopeyu bai je'e? I'supaka simamaka Tuparãrika sime mapo'ia, maro'sitakajamarã. ²⁰ Mija ĩabe. Kirirã maimaerã Jesúre reyaljiekapi ãrĩwa'ri kirirã Tuparãte mare imarũjeka. I'supaka simamaka, maimarijayuareka kiyapaika upaka oyiaja baabaraka jiyipupaka kire mija õpe.

7

Rõmie'erika

¹ Õrĩrika yapawa'ri pãperapi yire mija jaiũũãika mijare yibojaerã baayu mae. "Tuparãte yapaika upakaja imawa'ri kirũmuka baabekaja kimajka ¿yaje jia simajĩnu ruku?", ãparaka yire mija jẽrĩapũãika. ² Supã imarĩ ikupaka mijare yibojaerã baayu mae: Torã rĩkimarãja ba'iaja baabaraka mija ima simamaka, rõmie'ekaki imaki puri dakoa okamirãmarãja kirũmuka imarimaji kime. I'supakajaoka sime rõmoro'si. ³ Rõmika imakiro'si koyapaika upakaja kiyi'ririjarirãkareka jia simarãñu. I'supakajaoka koimarãñu kirũmu koro'si. ⁴ I'supaka simamaka "Yipupajoaika upakaja yibaaye'e", kotĩmite kõrĩberijĩnu. I'supakajaoka sime ĩmirĩjiro'si. ⁵ Supã imarĩ tĩmiaiko tĩmite baarika yapamaka "Jẽno'o, baabekaja imarimajaja maimaye'e", mija ãrĩrijayua mija ja'atabe. I'supakajaoka sime ĩmirĩji rõmika imakiro'si. "Tuparãka jaiokaro'sitakaja mako'apiribu'arijayua maja'ataerã ruðu", ãrĩwa'ri ĩ'parã wã'tarãja sanayi'ribu'ajĩkareka jia sime. Sabe'erõ'õpi puri nima upakaja nimarijarijĩnu, Satanãre yapaika upaka ba'iaja aperiãka mija baawã'imarĩbu'aa'si ãrĩwa'ri.

⁶ Mija ko'apiribu'arijayua ja'atarũkimarã mijaro'si simako'omakaja, Tuparãka jairã baaeka kũpajĩ ja'atirã i'supaka mija imatarijarijĩnu mija yapajĩkareka. "I'supaka oyiaja mija baarijape", ãrĩwa'ri mijare jã'merimajimarĩka ñime. ⁷ Rõmimarĩkaja ñimako'omakaja jo'ribekaja ñima upaka oyiaja ritaja po'imajare imarikareka jia simajããeka yireka puri. I'supaka simako'omakaja ĩ'rĩka ta'iarãja imabeyurã maima. I'supaka maima simamaka marakakaja maimarũkia Tuparãte mare ja'ataeka. Supabatirã rõmikirãja, rõmimarĩkajaoka jia maimaokaro'si mare kijeyobaayu.

† 6:13 Había una creencia o pensamiento que a Dios no le importa lo que uno hace con el cuerpo. Por pensar así, tener relaciones sexuales con cualquiera cuando uno tenía el deseo es lo mismo que comer cuando uno tiene hambre.

Rōmijā natīmirāre reyataḗaekamarā, ĩmirĭja narōmia reyataḗaekarāka Pablote jaika

⁸ Mae rōmijā natīmirāre reyataḗaekamarā, ĩmirĭja narōmia reyataḗaekarāre ikupaka ñañu: “Rōmimarĭa maekaka ñima upaka, ĩmirĭja rōmimarĭa imarā, i'supakajaoka rōmijā tīmiamarĭa imarā mija imarijarijĭka jia sime. ⁹ I'supaka simako'omakaja rakajepāāwārūbeyurā p̄uri ne'ebu'ajĭka marā imabeyua, dako okamirāmarĭaja nimarijayaokaro'si.”

“Tīmiarĭā, rōmikirākaoka, mija ja'atabu'a'si”, Pablote ārĭka

¹⁰ Mae “Ikuḗaka Maiḗamakire jā'meka”, ārĭwa'ri tīmiakirāre, rōmikirāreoka yibojaerā baayu ate: Tīmiakirā imarā mija ja'atabu'a'si. Ñoñu upakaja yipupajoaikapimarĭa ikupaka mijare yibojayu, i'supakaja Maiḗamakire jā'meka simamaka. ¹¹ ĩrāko kotĭmite ja'atirā apĭka ĩmirĭjĭka tīmiarirĭka imabeyua. Apĭkaka tīmiaribekaja kotĭmi imatikakikaja jia imape'rĭrā kika oka kojiejĭka jia sime. I'supakajaoka sime ĩmirĭjiro'si.

Jesúre yi'yurā kire yi'ribeyurāka e'ebu'arikakaka “Ikuḗaka sime”, Pablote ārĭka

¹² Mae ate Jesúre yi'yuka kire yi'ribeyukoka ne'ebu'aekakaka mijare yibojaerā baayu. Maiḗamakire bojaekamarĭa sime ika. Yipupajoaika upakaja ikupaka mijare yibojayu: Ikuḗaka simarijayu ĩrārimarāro'si: Jesúre yi'ribeyurā oyiaja imabu'atirā, be'erō'ōpĭ p̄uri ĩrĭka kire yi'yuka. I'supaka imariḗotojo mija rōmia mijare ja'atarĭka yaḗabesarāka nare mija ja'ata'si. ¹³ I'supakajaoka sime rōmijā Jesúre yi'ribeyurāka tīmiarĭkarāro'si. Jesúre yi'ribeyurā imariḗotojo mijaka nimariyaḗamaka nare mija ja'ata'si. ¹⁴ Mija tīmiarā Jesucristore yi'ribeyurā nimako'omakaja, ĩḗarā imariḗotojo ĩrĭka upakaja mija ime Tuḗarāte ĩamaka, kirirā upaka mijare kĭarĭrĭrijayu. I'supakajaoka ĩmirĭja Jesúre yi'yurāro'si sime. I'supakamarĭa simarikareka, kirĭrāmarĭrā mija makarāte imajāēka Tuḗarāte ĩamaka. Kirirā upaka mijare kĭamaka p̄uri jiaḗi mija makarāte kĭarĭrĭrijayu. ¹⁵ Jesúre yi'yuka rūmu Jesúre yi'ribeyuko imarĭ, kire koja'atariyaḗajĭka, koyapayu upakaja ko'rĭjĭka marā imabeyua. I'supakajaoka ĩmirĭji Jesúre yi'ribeyuka kirūmu Jesúre yi'yukote kija'atariyaḗamaka kiyapayu upakaja kibaaĭñu. I'supaka nayapayu upakaja “Na'riḗarū”, ñañua simako'omakaja ja'atabu'abekaja mija imajĭkareka jiibaji simajĭñu. I'supakaja ḗo'imajaka okamirāmarĭaja maimarĭka Tuḗarāte yaḗayu. ¹⁶ “Jia natīmiarāka imawa'ri Jesucristore nayĭ'rĭrāñu je'e naro'sioka aḗeyarĭ”, ārĭwa'ri i'supaka rōmijāro'si ñañu. I'supakajaoka sime ĩmirĭjaro'si.

¹⁷ Rakakaja maimaokaro'si Tuḗarāte mare ja'ataeka. Supa imarĭ mare kiwā'maeka ḗoto maimara'aeka upakaja maimarijarijĭkareka jia sime. Jesúre yi'yurāte rēñurō'ōrā yeyaika rakakaja iroka nare yibojarijayu. ¹⁸ ĩrārimarā Jesúre nayĭ'rĭrā baaeka ruḗubajirā judĭotatarā imarĭ, circuncisión baatĭkarā imarā. “Mae Jesúre yi'yuka imarĭ circuncisión kurare yire baakoḗeka yo'arāñu”, ārĭrĭka imabeyua. ĩrārimarā Jesúre nayĭ'rĭrā baaeka ruḗubajirā judĭorākamārĭrā imarĭ, circuncisión baaberĭkarā imarā. “Jesúre yi'riwa'ri circuncisión yibaaerā judĭotatakaki jayaokaro'si”, ārĭrĭka imabeyua. ¹⁹ Circuncisión baaekarā, circuncisión baaberĭkarā maimajĭkaoka marā imabeyua. Tuḗarāte mare jā'meika upakaja baarĭka sime imatiyaika. ²⁰ Supa imarĭ Tuḗarāte mare wā'maeka ḗoto maimara'aeka upaka maimarijariye'e. ²¹ Mia, Jesúre yi'yurā imariḗotojo aḗerāte ba'irabeĭjibaraka “Ba'itaka naḗoyarā yija ime”, mija ārĭa'si. I'supaka simako'omakaja mijare naja'atarākareka p̄uri wājĭaja mija ḗoḗe. ²² Ikuḗaka sime: Aḗerāro'si ba'irabeĭjirimaja* mija imakoḗejĭka marā imabeyua. Jesúre yi'yurā mija jarirūki ruḗubaji ba'ĭaja baarĭroka yi'yurā mija imaeka. Maekaka p̄uri Jesúrĭrā mija imamaka, i'supaka mija imakoḗeka kija'ataekarā mija ime kiyapaika upaka baaokaro'si. I'supakajaoka aḗerāte ba'irabeĭjirimajamarĭrāoka, kire yi'yaokaro'si mijare kiwāmamaka p̄uri kiro'si ba'irabeĭjirimaja upaka mija ime mae. ²³ Ba'ĭaja Jesúre jūaeka wapa kirirā maimaerā Tuḗarāte mare wā'maeka. Supa imarĭ Tuḗarā ĩrĭkaja kime Maiḗamaki

* 7:22 Esclavos

imatiyaiki. I'supaka simamaka, “Jia Tuparāka mija imarijitoye'e yija āñu upakaja mija imabe”, āñurāte mija yi'ria'si. ²⁴ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Tuparāte mare wā'maeka poto maimaeka upakaja maimamirīrkawa'rijīkareka jia sime. I'supaka maimamaka jījimaka Tuparāte maka imarijarirāñu.

²⁵ Mae papepapi yire mija jērīapūarapakakaka mijare yibojaerā baayu ate. “Ikupaka tīmiamarīrāre, rōmimarīrāteoka Maiṣamakire nare jā'meyu”, ārīwārūbeyuka yi'i. I'supaka simako'omakaja Jesúre yire jeyobaarijayuapi yipupajoaikakaka wājiroka mijare yibojaerā baayu. Supa imarī yire mija ā'mitiripēarika yiyapayū. ²⁶ “Cristore mija yi'yuaṣi ārīwa'ri ba'itakaja jiamarīapi mijare nabaata'arijayua simamaka rōmimarīa mija ima upakaja mija imarijarīkareka jia sime”, nārīpupajoayū. ²⁷ “Rōmie'etika imarā, mija rōmia mija ja'ata'si. Rōmimarīa imarā rōmie'erika pakatapekaja mija imabe”, mijare nāñu. ²⁸ I'supaka nāñua simako'omakaja īrīka imirīji rōmie'erika yapajīkite rōmie'ejīka marā imabeyua. I'supakajaoka tīmiaririyapaiko, ba'iaja baawa'rimarīa kotīmiarirāñu. Ka'wisika jūarijayurā maima maekaka. I'supaka simamaka rōmika jaritīkarā, tīmiaika jaritīkarāro'si ka'wisibaji simarāñu. I'supaka mijaro'si sima'si ārīwa'ri “Rōmimarīaja mija imarijarīkareka jia sime”, ārīwa'ri i'supaka mijare yibojayū.

²⁹ Mija ā'mitipe yijeyomarā. “No'ojīrāmarīaja sajariwa'yu ō'ōrā maima pūrirūkia. Supa imarī apeakaka pūpajoatīyabekaja Cristorika maba'iraberījariye'e”, ārīwa'ri ikupaka mijare yibojayū: Rōmika imarā rōmimarīrā upakaja kirika mija ba'iraberījape. ³⁰ Ba'iaja pūpayurā, ba'iaja mija pūpayū takaja pūpajoabekaja mija imabe. Jījimaka imarāoka, jījimaka imarikatakaja mija pūparībekaja mija imabe. I'supakajaoka waruaka rīkimaka wapañirījayurā, sarekaja pūparībekaja mija imabe, “Ō'ōrā nōoka ōñia imarūkimarīrā maima”, ārīpupajoawārūrā imarī. ³¹ “Maekaka ritaja mabaarijayua, ritaja ima maikaoka imajīparūkimarīa sime”, āñurā imarī, sareka pūpajoatīyabekaja maimaye'e.

³² Ba'iaja mija pūparīrika yiyapabeyū. Maiṣamakirika ba'irabeiki pūri rōmimarīka imarī, Jesúre yapaikakaka takaja pūpayūka. ³³ Rōmika imaki pūri kirūmure jia jījimaka kika imaerā jia koka imarikakaka pūpajoarijayūka. ³⁴ Īakōrī je'e, ikupaka sime kiro'si: Tuparāte yapaika upaka, supabatīrā kirūmure yapaika upakajaoka pūpajoarijayūka kime. I'supakajaoka sime rōmijāro'si. Tīmiamarīrā maiṣamaki Jesucristorika ba'iraberika pūpajoairā, “Ritaja kiro'si yija baarijayua ĩatīrā jījimaka Cristore imarū”, ārīrika pūpajoarijayurā. Tīmīairā pūri natīmiarāte jia jījimaka imaerā nīmarūkiakakajaoka pūpajoarijayurā.

³⁵ “Mija tīmīaria'si, i'supakajaoka mija rōmie'ea'si”, mijare ārībeyuki yi'i. Tuparāte yapaika upakaja jia mija imarika yapawa'ri i'supaka mijare nāñu, aṣerō'ōrā mija pūpajoakoreka.

³⁶ Bikījarāja kirūmuro'si kijaiṣāātīkakote īrīkate e'ebeyua simamaka, “Kopakaja pakiako kojayū mae, kore ye'epaye'e”, ārīpupajoawa'ri kore ke'ejīka marā imabeyua. ³⁷ Aṣika pūri kīpupaka kire āñu upakaja rōmimarīaja kimajīka marā imabeyua. Maki jājiapi kire jā'meberījīki imarī, kiyapaika upakaja jo'ribekaja kimarū ārīwa'ri. Supabatīrāoka rōmimarīaja imarika rakajepāāwārūtīrā i'supaka kimajīka jia sime. ³⁸ I'supaka simamaka kirūmuro'si imatikakore e'eiki pūri jia baaiiki. I'supaka simako'omakaja rōmimarīaja imarika pūpajoaiki imaki satērīwa'ribaji jia pūpajoaiki.

³⁹ Tīmiaika jaritīkako kotīmite ōñia imañujukā'aja aṣikaka imaberījīko. Kotīmite reyajīka be'erō'ōṣi pūri, aṣika Jesúre yī'yukakajaoka kotīmiarīkareka jia sime. ⁴⁰ I'supaka simako'omakaja aṣikate tīmiarīrika pūpajoabekaja koimajīka jīibaji koimajīñu yireka. Yi'ioka Espīritu Santore yire jeyobaaikaṣi i'supaka ārīrijīyūka.

8

Aṣerāte jia imarūkia pūpajoabekaja, “Dakoa jājībaarika imabeyua yijaro'si”, āṣaraka ba'iaja aṣerāte mija baarūjea'si

¹ Waɓuju imaja jērāka jiyiɓupayeewa'ri wa'iro'si ri'ia sawājītāji ji'aika upaka napāārijayuakaka ɓaperapi yire mija jērīapūarapaka mijare yibojaerā baayu mae. “Waɓuju napupajoaika upakaja nabaaka sime”, āriwārūrā maimē. I'supaka simako'omakaja “Aɓerāte tērīwa'ribaji ōñurā yija ɓuri”, ārikoɓeirā mija ime. I'supaka ɓupajoabekaja, jia wayuīabu'abaraka majeyobaabu'arijariye'e. ² “Jia dakoa jariwa'ririmarīaja ōriɓūairā jaritika'ra yija ime”, āɓaraka waɓuju jaiirā jia ōriɓūabeyurā imarā ruɓu. ³ Aɓerā ɓuri, jījimakaɓi Tuɓarāte noñua imarī, “Yirirā nime”, kēñurā nime.

⁴ “Waɓuju imaja jērāka jiyiɓupayeekaraka wa'iro'si ri'ia naji'aekakaka maba'ajīka”, mija āñuakaka mijare yibojaerā baayu mae. “Waɓuju imaja jiyiɓupaka noñua ōñimarīa sime. Tuɓarā īrīkaja imaki imatiyaiki”, āriwārūrā maimē. ⁵ Waɓuju imaja jiyiɓupayeerimaja ɓuri “Wejeɓemarā ōika, ka'iarā ima oka majiyiɓupayeerūkia sime”, narīɓupajoakoɓeyu. Rita nañu, rīkimakaja sime waɓuju imaja najiyiɓupayeekoɓeika. ⁶ I'supaka napupajoaika simako'omakaja, “Maɓaki Tuɓarā īrīkaja imaki majiyiɓupayeetiyarūkika. Ritaja ɓo'ijiaekaki imarī, kiyapaika upakaja mabaakerā mare kipo'ijiaeka. I'supaka simamaka Jesucristo īrīkaja kime Maiɓamaki. Ikiɓi āriwa'ri ritaja jia wejea Tuɓarāte baaeka. Supabatirā ikiɓi āriwa'ri ōñia imajiparika maro'si ima”, āriɓupajoairā maimē.

⁷ I'supaka maɓupajoako'omakaja aɓerimarā Jesúre yi'yurā imariɓotojo jia sakaka ōriwapu'abeyukajirā. Jesúre yi'yurā nimaerā baaeka ruɓubajirā waɓuju imaja jērāka najiyiɓupayeeka. “Po'imaja baarirata sime”, āriwārūbeyurā nime ruɓu. Supa imarī tuɓarāreka je'awa'ri “Ba'arika napāākoɓeka mirāka yija ba'aika sajiyiɓupayeewa'ri yija baayu”, narīɓupajoayu. I'supaka ɓupajoawa'ri sanaba'akoɓeika “Kire yi'riri'ataiki upaka yibaayu Tuɓarāte īamaka”, āñurā najayu. ⁸ I'supaka simako'omakaja ba'irījia maba'aika, maba'abeyuaoka imatiyabeyua sime Tuɓarāro'si. “Samaba'abesarākareka Tuɓarāte mare wayuīarāñu”, āririka ɓuri imabeyua. I'supakajaoka “Samaba'arākareka jījimaka Tuɓarāte maka imarāñu je'e”, āñuokaro'simarīaoka sime. ⁹ “Dakoa mare jājibaabeyua”, āñurā mija imako'omakaja mija yapaika upakaja imarika mija rakajebe. I'supaka mija imamaka jia Tuɓarāte yi'riwapu'abeyukajirāte īajīkareka, mija ima upakaja nabaajīñu je'e. “Tuɓarāreka jia sime, jiamarīa sime je'e”, āriwārūbeyurā nimamaka ba'iaja nare mija baaruɓutaika. ¹⁰ Ikuɓaka sime: Jia ōriwārūrā imawa'ri “Waɓuju imaja jērākarosiji ri'ia napāākoɓeka mirāka samaba'aye'e”, āriwa'ri ba'arī sajiyiɓupayeeriwi'iarā mija kākayu. I'supaka samija ba'amaka īawa'ri, “Naba'aika upakaja sayiba'arāñu yiro'sioka”, jia Tuɓarāte yi'riwapu'abeyukajikate āriñu kiro'si. ¹¹ I'supaka simamaka “Waɓuju imajaro'si ri'ia napāākoɓeka mirāka maba'ajīka marā imabeyua”, āriwa'ri, mija ba'amaka īatirā, jia Tuɓarāte yi'riwapu'abeyukajikate saba'awa'ri ba'iaja kibaape'ayu ate. “Jia ōriwārūrā yija”, āñurā imariɓotojo mija jeyomakiro'si ba'iaja kibaaika wapa Cristore reyaījika simako'omakaja ba'iaja kire mija baaruɓatayu. I'supaka baawa'ri Cristore kiyi'rikoɓeika ja'atirā mamarī kimaeka mijirāja kijayua ba'itakaja sime. ¹² I'supaka baawa'ri ba'iaja Jesucristore yi'yurāte mija baaruɓatayu. “I'supaka yija baamaka, ba'iaja yijaro'si simarāñu”, āriwārūrīɓotojo, i'supaka mija baaika īatirā i'supakajaoka aɓerāte baayu. I'supaka mija baaika naro'si takajamarīa ba'iaja ima. “Yirirāte ba'iaja nabaaka simamaka, i'supakajaoka yire nabaayu”, mijareka Cristore āriɓupajoayu. ¹³ Supa imarī ikuɓaka mijare ñañu: “Ritaja yibaajīka īaji'atirā yibaaika upakaja baawa'ri ba'iaja aɓikate jūaa'si āriwa'ri i'supaka yibaaberijīñu.”

9

“Apóstolmarīka Pablote ime”, ārikarāte “Ikuɓaka sime”, Pablote ārika

¹ Ritaja Tuɓarāte mare jājibaabeyua yibaajīkareka, marā imabeyua. ¿Apóstolmarīka ñime bai je'e? ¿I'supakajaoka maiɓamaki Jesúre īaeka mirāmarīka ñime bai je'e?

I'supakajaoka aþea, “Pablote wārōmaka ā'mitiritirā Jesúre mayi'riū'murape”, ¿mija ārībeyu bai?*

² “Aþóstolmarīka Pablote ime”, aþerāte ārīko'omakaja mijareka þuri i'supaka þupajoarika imabeyua je'e. Yiwārōrapaka ā'mitiritirā Jesúre mija yi'rapaka simamaka, “Cristo þūatarimaki kime Pablo”, āñurā mija þuri.

³⁻⁴ Po'imajare yire kērājaimaka ā'mitiritirā ikupaka nare yiyi'yu: Aþóstolrāka yija imakaka mija þupajoabe. Mijare wārōrimaja yija imamaka, yijare mija ji'aika, okoa yijare mija sīaika e'etoririmaja yija ima mija oñu.

⁵⁻⁶ Mia, aþóstolrāka, Pedro, Jesús be'erō'ōkarā narōmiapitiyika Jesúre yi'yurāte turirijayu þoto nare jeyobaarūkirā. Supa imarī ritaja nare mija jeyobaaika upakajaoka mija baarūkirā yija ime. Aþóstolrāka imarī, mijare yija wārōko'omakaja ¿yijare ruku mija jeyobaaberijīñu bai je'e? I'supaka simako'omakaja, Bernabéka ba'irabetirā yija yapaika yija tōporijayu.

⁷ Mija õþe. Wapa tōþoirā nime surararāka. I'supakajaoka, iyaka õteiki sarikayu þoto ¿kākāerāmarīa sakiõteyu bai je'e? Aþea mia: Oveja ĩarīřrimaji sūþeokoa kibikerijayu þoto ¿sukuberijīki bai je'e mijareka?

⁸⁻⁹ I'supakamarīa sime, maba'irabeikapi ārīwa'ri sawapa matōþoyu. Yija takajamarīa imarā i'supaka āñurā. Tuþarārika bojariroka o'oeaka þūñurāoka i'supakaja sabojayu. Tuþarā ikupaka Moisés imaekakite kio'orūjeka: “Trigo yapea wa'ibikirāwēkoa rī'kati'baaurīrāka ‘Sakaka kūþajī kiba'arū’, ārīwa'ri kiōmea mija þi'þea'si”, ārīwa'ri sabojayu Tuþarā oka þūñurā. “Wa'ibikirāwēko takaja jia kimarū”, ārīwa'rimarīa i'supaka Tuþarāte bojaeka.

¹⁰ Po'imajaro'si þariji þupajoawa'ri i'supaka Tuþarāte bojaeka. Ā'mitirikōři je'e: Ríoa ba'iraberimaja, supabatirā trigo yapea ka'rerimajaoka “Sakaka kūþajī yitōþoye'e yiro'sioka”, ārīþupajoawa'ri sanaba'irabeyu.

¹¹ Supa imarī Tuþarārika mijare wārōū'muraparā imarī, “Mare najeyobaarū”, mijareka yija ārīþupajoaika, ¿jiamarīa sime bai je'e? ¹² Aþerā Jesucristorika wārōrimajare “Mare wārōrimaja nimarū”, ārīwa'ri “Nare majeyobaaerā”, ārīþupajoairā mija ime. I'supaka mija þupajoaika simamaka, “Mamarītaka mare wārōū'muraparā nime Pablorāka. Supa simamaka nare majeyobaatiyaye'e”, aþerāte tēřiwa'ribaji yijareka mija ārīþupajoatiyarūkirā yija ime. I'supaka simamaka “Yijare mija jeyobaabe”, mijare yija ārījīka, jia simakoþeyu.

I'supaka simako'omakaja, mijare yija jēñeberape. “Niñerū tōþoerā Pablorākare Jesúrika bojariroka wārōyu”, þo'imajare ārīþupajoarikareka yija wārōika na'mitiripeberijāæka. Supa imarī rīkimakaja yija yapaika imako'omakaja sarakajepāāwa'ri mijare yija jēñeberape.

¹³ Tuþarāte jiyiþupaka õřiriwi'iarā wa'iro'sia þo'imajare kiro'si tarijayu. Sajāātirā kiro'si najoeĳirijayuakakaja torā ba'iraberimajare ba'arijaya jia õñurā mija ime. Bikijarāja “Yire najoeĳirākakaka naba'arāñu”, Tuþarāte ārītika.

¹⁴ I'supakaja sime Jesúrika bojariroka wārōrimajaro'si. Maipamaki Jesúre ārīka “Nawārōeka wapa kopakaja nare jeyobaarūkirā nime naka wārūekarā.”

¹⁵ “Tuþarā þūatairāre majeyobaaye'e”, ārīka simako'omakaja ĩrākurioka mijare yijēñeberape. Yiwārōriwapa mijare jēñebeyuka imarī, kēsia yijīřikoþejīka marā imabeyua yiro'si. Ikupaka mijaro'si yo'oika “Yire mija ĳjibe”, ārīwa'rimarīa sayo'oyu. “Wapamarīaja Jesúrika bojariroka yibojataparijayu”, ārīwa'ri ĳĳimaka ñime.

¹⁶ I'supaka þupajoaiki imariþotojo Jesúrika bojariroka þo'imajare wārōiki imarī, “ĳiitaki ñime”, ñarīþupajoabeyu. Kirika yibojatapaerā Jesucristore þūatariki imarī, yire kijā'meka upakaja baarijarirūkika ñime. Po'imajare kirika yiwārōberirikareka yire kijā'meka upaka baabeyuka ñimajīñu.

¹⁷ Ñoñu upakaja þupajoatirā yiwārōrikareka þuri, “Sawapa yire nijirū”, ñarījāæka. I'supakamarīa sime. Cristore yire jā'meka upakaja baaiki imarī, aþerāte yiwārōrijayu. Supa imarī yire najeyobaamaka, supabatirā najeyobaaberikopemakaoka nare yiwārōrijarirāñu.

¹⁸ Ikupaka sime yiro'si: Sawapa tōporikopakaja, “Kire ā'mitiripeairāre Tuþarāte tāārū”, āþaraka yiwārōyu. Supa imarī mi-

* **9:1** Pablo está afirmando que él es apóstol. Algunos en Corinto, por alegar que Pablo no era un apóstol, no prestaron atención a sus instrucciones y enseñanzas.

jare yiwārōika wapa yiwapajēñejika simako'omakaja mijare yiwapajēñeberape. I'supaka baaiki imarī, j̄jimaka ñime.

¹⁹ Supa imarī yire nawapañibeyua simamaka marākā'ā baatirā po'imajare yire jā'mewārūbeyu. I'supaka simako'omakaja jia p̄paiki imarī, “Rīkimabaji po'imaja Jesucristore na'mitiripēarijarirū”, ārīwa'ri i'supaka yibaayu. ²⁰ Mija ĩabe: Judiotatarāka ñima poto, nima upakaja ñimarijau. I'supaka ñimamaka “Jesúrika bojariroka nare yibojarāka poto yire ā'mitiripe'yorimarīaja, sanayi'rirū”, ārīwa'ri i'supaka ñimarijau. I'supakajaoka Moisés imaekakite jā'meka yi'yurāka ñima poto nupakaja ñimarijau. I'siakaka yi'riberirūkika imaripotojo Jesúre na'mitiripēarika yapawa'ri, i'supaka yibaayu. ²¹ Judiotatamarīa imarī Moisére jā'meka ōrībeyurāte Jesúrika bojariroka yibojarijau. Naka ñima nupakaja baaripotojo, Tuparāte ĩamaka ba'ia baabekaja, Jesucristore yapaika upakaja yibaarijau “Jia Jesucristore nayi'rirū”, ārīwa'ri. ²² Jia Tuparārika ōrīwapu'aberiwa'ri “Iroka takapi imawa'ri jia kika maimajīñu je'e”, añurāka ñima poto, nupakaja ñimarijau. Ritaja najājibaaikakaka niaika wājītāji baabeyuka yi'i. Jia naka ñimamaka, yiwārōika ā'mitiritirā “Jiibaji Jesucristore na'mitiripēarū”, ārīwa'ri i'supaka naka ñimarijau. Po'imaja apetatarāka ñima poto nupakaja ñimarijau. I'supaka yibaarijau “Kire ā'mitiripēairāte Jesúre tāārāñu”, ārīwa'ri yiwārōika ā'mitiritirā ĩrārimarāre kire yi'yaokaro'si. ²³ “Kire ā'mitiripēairāte Jesúre tāārāñu”, añuakaka po'imajare ā'mitiripataokaro'si i'siakaka yiba'irabeyu. “Naṗitiyika yijare jia Tuparāte baarū”, ārīwa'ri i'supaka yibaarijau.

²⁴ “Tuparā pō'irā jā yija tōporāñu”, ārīwa'ri kiyapaika upakaja baabaraka mija imarijape. Ā'mitirikōrī je'e. Rīrīrika po'imajare koyu poto, rīkimarāja nime rīrīrimaja. Nakaki ĩrīkaja imaki tērīrūkika. Iki imaki jājia rīrītirā aṗerāte ruṗubajirā eyaiki imarī, sawapa tōpoiki. Mamarī eyaū'muiki upaka jia okajājiapi Tuparāte yapaika upakaja baabaraka mija imabe. ²⁵ Narīrīrā baaika ruṗu “Aṗerāte yitēriye'e”, ārīwa'ri ĩrārīmi upakaja narīrīkoririjau. Rīrīkōparaka ka'wisitaka najūayu sawapa tōpoerā. Supa imarī rīparaka tēñukate pūñuakaka kīkeka bu'ya nijiyu kiruṗuko'arā tuaokaro'si. Pūñuakaka imarī, ñoaka imarūkimarā sime. I'supakamarā sime maro'si p̄uri. Sawapa imajiparūkia mo'abaraka maimarijau. ²⁶ “Ikupaka yibaarika Tuparāte yapayu”, ārīpupajoawārūtirā Tuparārika yiba'irabeyu. ĩrīka wapuju rīrīkōpeiki upakamarā yibaayu. Aṗea ĩakōrī je'e. ĩrīkaka yitutebu'ajīka poto, wapuju kitorō'ōrāja tuteberijīki yi'i. “Ikupaka Tuparāte yapayu”, ārīwārūtirā kirika yiba'irabeyu. ²⁷ I'supaka ñimarijau nare yiwārōeka be'erō'ō i'yoa yipo'ia yibaakoreka. Supa imarī “Jia Tuparārika yiba'iraberū”, ārīwa'ri ka'wisijūaripotojo yirakajepāārijau. Jia kirika yiba'irabeika wapa kipō'irā yitōpoye'e ārīwa'ri.

10

Bikija judiotatarāte baaeka majaroka ōñurā imarī, nupakamarā maimaye'e Tuparāte yi'riwa'ri

¹ Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Bikija judiotatarā ñekiarā imaekarā majaroka mija ye'kariria'si. Nimaupatiji oko ūmakakarokapi* Tuparāte nare ruṗutawa'rika. Supabatirā Egiptoka'iakarāre ru'paraka Okojūaka wāmeika riapakiaka ū'puapi natērīwaata'yaokaro'si nare kijeyobaaeka. ² I'supaka Riapakiaka Okojūaka wāmeika tērīwaata'riwa'ri, oko ūmakakarokapi turitapawa'ri Moiséte bojaeka ā'mitiripēairā najarika. Cristore yi'riwa'ri ruṗuko'a majūjerūjeika upakaja naro'si simaeka. ³ Supabatirā ĩmipi Tuparāte ña'atarijarika maná nimirakamakiji naba'arijarika. ⁴ I'sia be'erō'ō okoa nare jitomaka, āta watopekapi Tuparāte okoa jururūjeka sanukuokaro'si. Sukutirā, natārīka. Āta watopekapi okoa juruika takajamarā nare tāāeka. Kire jērāko'abeyurā nimako'omakaja

* **10:1** En el desierto Dios guió a los Israelitas durante el día mediante una columna de nube. Véase Éxodo 13.21, 14.19-22

na'yu upakaja Cristore nare ĩarĩrika imarĩ, ikiji i'supaka naro'si baaĩjikaki. ĩakõrĩ je'e: I'sia āta upaka Cristore imaeka. ⁵ Tuparā ĩrĩkaja kibaawārũikapĩ ba'arika, okoa nare kĩjika simako'omakaja rĩkimarāja Tuparāte yapaeka upaka nabaaberika. Ba'iaja nabaarijarika simamaka, ĩjimaka Tuparāte naka imaberika. Supa imarĩ kire nay'riberika pi'iwa'ri po'imajamatorā nareyarijarika.

⁶ “I'supaka yija ñekiarāre jũaeka”, ārĩwārũriputojo nabaaka upaka baabekaja maimaye'e. ⁷ Supa imarĩ wapuju imaja jērāka ĩrārĩmarā yija ñekiarāte jiyipupayeeka upaka mija baa'si. Ritaja nimarijarika mirākakaka Tuparā majaropũñurā ikupaka sabojayu: “Wapuju imaja jiyipupayeekaraka, ukurũkia ukuwejabiparaka, ba'abaraka nimaeka. Supabatirā ba'iaja baawā'imaparaka nabayatāāeka”, ārĩwa'ri sabojayu. ⁸ I'supaka baawa'ri ĩmirĩja rōmijāpitiyika ba'iaja baawā'imaparaka nimaeka. Sapĩ ārĩwa'ri 23,000 rakamarā ĩrārĩmiji nareyapataeka. I'supaka najũaeka õñurā imarĩ nabaaka upaka baabekaja maimaye'e. ⁹ Ika rupubajirā, ba'iaja nabaarijarika simako'omakaja “Maipamakite ba'iaja mare baabesarāñu”, ārĩwa'ri ĩrārĩmarā yija ñekiarāre baaeka upaka mabaaberiyee. I'supaka ba'iaja nabaaka ĩawa'ri āñaka napõ'irā kipũataeka sapĩ ĩrārĩmarāre ĩññaokaro'si. ¹⁰ Ikupeka sime apea ĩakõrĩ je'e: Nipamaki kimaerā Tuparāte wā'maekakire nakērājaika ĩrārĩmarā. “Moisére kiwā'maberiri imakoperape Tuparā”, ārĩwa'ri ba'iaja nabaaripearaja ĩrĩka ángel Tuparāte pũataeka nare kiriataokaro'si. I'supaka najũaeka simamaka nabaaka upaka baabekaja mija imabe.

¹¹ Ritaja yija ñekiarāro'si simaeka upakaja o'oeke sime Tuparā oka pũñurā. Wejetiyia eyaerā baawa'ri i'supakajaoka maro'si sime ika majaroka. I'supaka najũaeka õrĩtirā, nabaaka upaka ba'iaja mabaakoreka kiripũñurā o'oeke sime. ¹² Supa imarĩ “Tuparāte yi'ririkakaka jia õrĩtirā imarĩ, ba'iaja mabaabeyu”, ārĩriputojo ba'iaja baarika marakajejĩñu. ¹³ Supa imarĩ “Ba'iaja baarika yijare jitoika upaka jũabeyurā je'e aperā”, mija ārĩpupajoaika, ritamarĩa sime. I'supakajaoka sime apearō'sioka. Mijare kērĩka upakaja jeyobaarũkika kime Tuparā. Supa imarĩ “Ba'iaja baarika yijare jitoika”, ārĩpupajoariputojo, mija pupaka mijare āñu upaka baabekaja mija imawārũrijayu. Ba'iaja baarika mijare jitokoperāka pototo kirika Tuparāte mijare ja'atarāñu. I'supaka kibaamaka samija rakajepāārāñu.

¹⁴ Supa imarĩ ikupaka mijare ñañu yijeyomarā. Ba'iaja wapuju imaja jērāka po'imajare jiyipupaka õñua ĩapēabekaja mija imabe. ¹⁵ Jia õrĩpupakirā imarĩ, “Rita Pablote mare bojayu”, ārĩpupajoawārũirā mija ime. ¹⁶ Piyia Jesúre ba'aekakaka pupajoabaraka maba'arāka pototo, “Yiriwea sime iyaokoa”, āparaka maro'si kija'ataeka simamaka iyaokoa mapibaukurijayu. Supa imarĩ sukuerā baaeka, “Jia mibaayu Jesús. Ba'iaja yija baaika wapaĩjirā yijaro'si mireyaeka”, āññaokaro'si marērĩrijayu. I'supaka mabaaka simamaka “Kĩrirā maima”, marĩrijayu. Supabatirā “Yipõ'ia sime pan”, ārĩwa'ri maro'si sakija'ataeka simamaka, sapibaba'aerā baaeka, “Yapua tetaekarā Jesúre maro'si reyaĩjikatarā maima”, mañu. ¹⁷ Jesúrirā maima simamaka ĩrātókakaja pan mapibaba'arijayu. I'supaka mabaaka simamaka, rĩkimarā imariputojo Tuparāka ĩrĩka ta'iarāja imarā maima.

¹⁸ Israel ka'iakarāre baarijayua pupajoaikõrĩ je'e. Wa'iro'si ri'ia Tuparāte najoeĩrijayuaakakaja kũpajĩ naba'arijayu. I'supaka ba'airā imarĩ ĩrĩka upakaja Tuparāte jiyipupayeerĩ nime. ¹⁹ I'supaka simako'omakaja “Wapuju imaja jērāka po'imajare baaeka simamaka, wa'iro'si ri'itakaja sanijirijayua, imatiyabeyua sime”, ārĩwa'ri i'supaka mijare ñañu. ²⁰ Ikupeka simatiyayu mijare yibojaika: Tuparāte õrĩbeyurā wapuju imajaro'si ri'ia napāāika pototo Satanarika ima jiyipupayeewa'ri supa nabaayu. Supa imarĩ i'supaka baairāka jeyoaparaka mija ba'aika pototo Tuparāte jiyipupayeerikopakaja, Satanarika ima jiyipupaka mija õñu. Supa imarĩ i'supaka mija baaika yiyapabeyu. ²¹ Maipamaki Cristore reyaekakaka pupajoawa'ri iyaokoa pibaukubaraka, pan pibaba'abaraka imarijayurā maima kirirā imarĩ. I'supaka

imarã imarĩ, waþuju imaja jiyipupayeeriwi'irã ba'arika napããikakaka ba'abekaja, ukubekajaoka mija imabe Satanarika imapitiyika mija jeyoarikoreka.

²² “Yirirã imaripotojo ba'irãka najeyoarijayu”, ãrĩwa'ri Maipamakire boebarirũjebekaja maimaye'e. Kire tẽrĩwa'ribaji baawãrũbeyurã imarĩ ba'iaja mijare kibaarũkiareka tãrĩwãrũbesarãñurã mija ime.

Aþerãoka jia nimaokaro'si maro'si wãjitãji takaja pupajoabekaja maimaye'e

²³ Mia je'e, ikupaka imaja yi'yurã mija ime: “Tuparãreka marã imabeyua yijaro'si yija yapaika upakaja baarika”, ãrĩwa'ri mija bojayu. I'supaka mapupaka mare ãñua simako'omakaja ritaja mabaariyapaika mare jeyobaabeyua sime. I'supakajaoka Tuparãte yapaika baairã majayaokaro'si ritaja mabaariyapaika mabaajika poto mare jeyobaabeyua sime. ²⁴ Supa imarĩ jia maimarũkitakaja pupajoabekaja aþerãte jia imaokaro'si nare jeyobaarikaoka mapupajoaye'e.

²⁵⁻²⁶ Mia, ika ka'iareka ima ritaja Tuparãte þo'ijiaeka sima imarĩ dika jariwa'ririmarĩaja kirika oyiaja sime. Sapi ãrĩwa'ri ritaja maba'aika jia oyiaja ima. I'supaka simamaka wa'iro'si ri'ia aþea ritaja nawapaãjirõ'õ “¿Waþuju imaja jiyipupayeeriwi'ikakamarĩ bai sime?”, ãrĩwa'ri jẽrĩabekaja sawapaãjiritirã, mija yo'aba'abe.

²⁷ Jesũre yi'ribeyuka, “Yipõ'irã mija ba'arape”, ãrĩwa'ri, mijare kibojarãka, mija a'rirãka, kiruputaba'arãka upakaja kire yi'ribi'abekaja mija ba'abe. Supabatirã “¿No'okaka sime ika ri'ia?”, ãþaraka jẽrĩabekaja samija ba'abe. ²⁸ Supa simako'omakaja “Waþuju imaro'si napããika mirãka simamaka ba'iaja sime je'e aþeyari”, ĩrĩkate mijare ãrĩrãkareka, kire wayuãwa'ri, mija ba'a'si. I'supaka mija baamaka kiwayuþi'ribesarãñu. ²⁹⁻³⁰ “Ritaja ba'arika oyiaja sime”, mija ãñua simako'omakaja, “ ‘Samija ba'a'si’, ãñukate ba'iaja þuparia'si”, ãrĩwa'ri i'supaka mijare ñañu.

Mija ã'mitipe. “Ritaja maba'aika marã imabeyua”, ãñuka imarĩ, aþerãte ba'iaja baawa'rimarĩa sayiba'aika imarĩ, ¿dako baaerã ĩrãrimarã jaijairiþareaja sayiba'aja'atajĩñu je'e? Supabatirã ba'aerã baaeka “Jia mibaayu Tuparã”, ñarĩrijayua simamaka ba'iaja yireka jairijaririka imabeyua. ³¹ Ikuþaka simatiyayu mija ĩabe. Ritaja maba'aika rakakaja, maba'abeyu þotooka, mukurijayu rakakaja, i'supakajaoka ritaja mabaarijayu rakakaja, Tuparãte yapaika upaka oyiaja mabaarijariye'e þo'imajare jiyipupaka kire õñaokaro'si. ³² Supa imarĩ “Jia Jesucristore nayi'rirũ”, ãrĩwa'ri judiotatarã, judiotatamarĩrãoka, aþerã Jesũre yi'yurãre ba'iaja mija baaruþutakoreka, jia mija pupajoabe. ³³ Yi' þuri ikupaka pupajoaiki: Ritaja yibaaika jĩjimakaþi þo'imajare ĩarika yiyapayu. Supa imarĩ ñimarũkia takaja yipuparibeyu. “Jesũre ã'mitiripẽawa'ri jia þo'imajare imarũ”, ãrĩwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã na'rirũkia imakoþeikareka Tuparãte nare tãarika yiyapayu.

11

¹ Jesũre wã'maekaki imarĩ kire ã'mitiripẽawa'ri kimaeka upakaja yibaayu yiro'si. Supa imarĩ yibaaika upakaja mija baabe mijaro'sioka.

“Marẽrĩrijayu poto ikupaka rõmijãte baajika jia sime”, ãñua

² Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mijare yiwãrõrapaka upakaja baarijayurã mija ime. Supa imarĩ samija ye'kariribeyua simamaka jĩjimaka ñime. ³ Aþea ikupaka ima mija õrĩrika yiyapayu. ĩmirĩja rupuko'amaki kime Jesũs. I'supakajaoka rõmijãro'si nime natĩmiarã. I'supakajaoka Jesũs rupuko'amaki kime Tuparã. ⁴ Narẽrĩriwi'iarã Tuparãte najaika poto, kirika kiro'si bojaãjibaraka sayapãiaþi narupuko'arã ja'aþeabekaja ĩmirĩjare jairijayu. ĩrĩka þuri kirupuko'a kija'aþearikareka “Yirupuko'amakimarĩka kime Cristo”, ãñu upaka kire jiyipupayeeyuka upaka kibaayu. ⁵ Rõmijã þuri, Tuparãte jaibaraka, kirika bojariroka kiro'si bojaãjibarakaoka, narupuko'arã sayapãiaþi ja'aþeakeka imarũkirã nime. Rõmo korupuko'arã ja'aþeabeyuko þuri kotĩmite jiyipupaka õrĩbeyuko upaka

kobaayu. Koruþua wi'eþatekako uþaka i'yoa imako. ⁶ I'suþaka simamaka koruþuko'arã ja'aþearika yaþabeyuko þuri, sarekaja koruþua kowi'eþataþarũ. Saþi ãrĩwa'ri “Jiamarĩa yiro'si sime”, ãñuko imarĩ, koruþuko'arã koja'aþearũ. ⁷ I'suþaka simako'omakaja narẽriwi'iarã Tuþarãte najairãka þoto ìmirĩja þuri naruþuko'arã ja'aþearũkimarĩrã imarã Tuþarãte kirika uþakaja kiþo'ijiaeka maimamaka. I'suþaka mare kibaaeka simamaka “Ritaja jia baaiki Tuþarã”, mañu. I'suþakajaoka ìmirĩjika rũmu imarĩ, koruþuko'arã ja'aþeaiko koime “Kore imaruþutarimaji kotĩmite ime”, mañaokaro'si. ⁸ Ikuþaka sime: Ìmirĩjire Tuþarãte þo'ijiaeka þoto rõmo yatawi'iũ'apimarĩa kire kiþo'ijiaeka. Rõmore þuri ìmirĩji yatawi'iũ'a e'etatirã kiþo'ijiaeka. ⁹ Suþa imarĩ, ìmirĩjite jeyomarĩa imamaka, ãawa'ri rõmore Tuþarãte þo'ijiaeka. Rõmore, jeyomarĩa imamaka, ãawa'rimarĩa. ¹⁰ Suþa imarĩ “Yijare imaruþutarimaja imarĩ, yija ruþuko'amarã nime yija jeyomarã”, ãrĩwa'ri naruþuko'arã ja'aþeatirã, narẽriwi'iarã najaika þoto jia sime rõmijãro'si. Suþabatirã i'suþaka nabaamaka ãawa'ri “Jia sime”, ángelrãkare ãñaokaro'si, naruþuko'arã rõmijãre ja'aþearũ. ¹¹ I'suþaka simako'omakaja, maipamaki Jesucristore yi'yurã imarĩ, rõmijã naro'siji, ìmirĩja naro'sijioka imaberijĩrã. Ìrãtiji þuþariwa'ri jeyoaþaraka imarũkirã maima. ¹² Æ'mitirikõrĩ. Ìmirĩji yatawi'iũ'api rõmore Tuþarãte þo'ijiaeka. I'suþaka simako'omakaja rõmijãpi þo'ijiyurã maima. Ìþarãwã'taja Tuþarãte þo'ijiaekarã oyiaja maima.

¹³ Jia þuþajoaeka mija imabe. Rẽriwi'iarã sayapãia ruþuko'arã ja'aþeabekaja Tuþarãte kojaijĩka ¿yaje jia simajĩñu je'e mijareka? Jẽno'o jiamarĩa simajĩñu. ¹⁴ Suþabatirãoka, “Ruþua jĩ'ĩbeyurã watoþekarã Ìrĩka ìmirĩjite ruþua jĩ'ĩjĩka i'yoa simajĩñu kiro'si”, ãrĩþuþajoapatairã maima. ¹⁵ Rõmore þuri ruþua ñoaka kojĩ'ĩmaka jiyuriko kore maiyu. Suþa imarĩ ruþua ñoaka jĩ'ĩwa'ri koruþuko'arã ja'aþeaiko koime. ¹⁶ Ika mijare yibojaja ã'mitiriyapaberwa'ri “I'suþakamarĩa sime”, Ìrãrimarãre ãrĩrãkareka ikuþaka nare ñarĩrãñu: Yija uþaka aþea wejeareka Jesúre ã'mitiripẽabaraka imarã “Nare yija bojarijayua yi'riwa'ri Ìrãtiji oyiaja simauþakaja sabaarijayurã nime”, ãrĩwa'ri yibojayu.

“Jesúre þiyia ba'aeka uþaka ba'abaraka ba'iaja mija baabu'arijayu”, Pablote nare ãrĩka

¹⁷ Mae ate ika mijaro'si yo'oyu: Tuþarãte jiyiþuþayeeokaro'si rẽritirã jia imarikopakaja ba'iaja mija baabu'arijayua simamaka “Jia oyiaja baairã mija ime”, mijareka ñarĩbeyu. ¹⁸ “Narẽririjayu þoto Ìrãtiji þuþajoaberwa'ri ba'iaja naro'si simarijayu”, nañua mija majaroka ña'mitiyu. “Rita sime je'e aþeyari”, ñarĩþuþajoayu. ¹⁹ Jia Ìrãtiji imabu'aberwa'ri mija þibikoþejĩka marã imabeyua je'e. Mija rakakaja mija ãrĩþuþajoairoka õrĩwãrũtirã, “Ìrã nime wãjia þuþajoatirã Tuþarãte yapaika uþakaja baairã”, marĩwãrũyu. ²⁰ Jesúre þiyia ba'aeka uþaka rẽritirã mija ba'aika þoto mija wãjitãji takaja þuþajoairã imarĩ, Maipamakire jiyiþuþayeebeyurã uþaka mija baayu. ²¹ Æaikõrĩ je'e. Ba'arika mija ba'aika þoto wayuoka baairãte þibabekaja mija ba'ayu “Yijarikaja sime”, ãrĩwa'ri. I'suþaka mija baamaka, ba'arimarĩa imarãre kẽsirabarijayu. Aþerã þuri jia rĩkimaka ba'atirã, jĩjimakaþi ukuwejabiririjayurã. ²² ¿Jia sime bai je'e? Mijaro'siji ba'arika mija yaþaye'e mija wi'iarã a'ritirã mija ba'abe. Aþerã jia ba'atõþobeyurãte ãika wãjitãji mija ba'aika ba'iaja i'yoa nare mija jũarũjeyu. Suþabatirã Jesúre ã'mitiripẽairã nimako'omakaja nare ãariþe'yoirã uþaka mija baayu. I'suþaka mija baaika õrĩwa'ri, “Jia baairã mija ime”, ¿mijare ñarĩrãñu bai je'e? Jẽno'o, jiamarĩa sime.

*Ikuþaka sime þiyia Jesúre ba'aekakaka
(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)*

²³ Maipamakire yire wãrõekakaka, kopakaja mijare yiwãrõtirape. I'suþaka simako'omakaja mijare sayibojajerã baayu ate. Maipamaki Jesúre nañi'aerã Judare bojajããeka ñami, þan Jesúre e'erikaeka. ²⁴ Se'erikatirã, “Jia mibaayu Tuþarã”, kẽrĩka. Sañakatarutirã ikuþaka kika wãrũrimajare kẽrĩka: “Æja'a, mija ba'abe. Ika sime yiþo'ia. Mijaro'si yireyarãñu. Yireyarãka be'erõ'õ mijaro'si yibaaeka mirãka mija

puḗajoabe. Yire puḗajoarija'ataberiwa'ri ikupakaja rē̄rībaraka samija ba'arijape”, kika wārūrimajare kērīka. ²⁵ Naba'aeka be'erō'ō i'supakajaoka iyaokoko'a Jesúre e'erikaeka. Torājīrā ikupaka nare kērīka: “Āja'a, mija ukube. Mijaro'si riwejurubaraka yireyarāñu. ‘Kiriweapi āriwa'ri ikupaka jia po'imajare yibaarāñu’, Tuḗarāte ārika upakaja simarijarirāñu mae. Yireyarāka be'erō'ō mijaro'si yibaaeka mirāka puḗajoabaraka yire ye'karipekaja ikupaka rē̄ritirā samija ukurijape”, nare kērīka. ²⁶ Pan maba'arāka, iyaokoa mukurāka kopakaja maro'si Jesúre reyaeka. Maiḗamakire etarākarō'ōjīrā jērāika, ikupaka baawa'ri maro'si Jesúre reyaekakaka po'imajare mija baabeayu.

Ikupaka baatirā piyia Maiḗamakire ba'aekakaka maba'aye'e

²⁷ Ikupaka simatiyayu: Jesúre ā'mitiripēairāte wayuīabeyuka imariḗotojo Maiḗamakire piyia ba'aeka upaka kibaaīka, jiamarīa baaiki kime. I'supaka baaiki puri maro'sitaka Maiḗamakire riwejurubaraka reyaeka ōrīwārūberiwa'ri, ba'iaja kibaayu. ²⁸ I'supaka simamaka Maiḗamakire piyia ba'aekakaka ba'aerā baaeka, ukuerā baaekaoka jia maḗupajoaye'e. “Cristorirāre wayuīabekaja ba'itakaja nare yibaayu”, maḗupakapi marījīkareka, ba'iaja nare mabaarijayua maja'atajīñu. ²⁹ Jesúrirāre wayuīabeyurā imariḗotojo pan waḗuju maba'amaka, iyaokoa mukumakaoka ba'iaja Tuḗarāte mare jūarūjerāñu. ³⁰ I'supaka simamaka waḗuju saba'aekarā rīkimarāja mija rūetaayu. I'supaka imawa'ri īrārimarāre reyarijayu. ³¹ Maba'aerā baarāka ruḗu maimakaka puḗajoatirā aḗerāte mawayuīabeyua maja'ataye'e. I'supaka mabaamaka sawaḗa Tuḗarāte mare waḗajēñebesarāñu. ³² Maiḗamakite ba'iaja mare jūarūjeyu ate ba'iaja mabaape'akoreka. I'supaka baawa'ri kire yi'ribeyurāte ba'iaja baarūkirīmi seyarāka poto naka ba'iaja mare kijūarūjebesarāñu.

³³ Yijeyomarā, Jesúre piyia ba'aekakaka ba'aerā baaeka mija rē̄rīrāka, īrīka jariwa'ririmarīaja īrātiji jajumarīaja mija ba'abe. ³⁴ Mija wi'iaḗi jia ña'pirika ba'atirā rē̄riwi'iarā mija a'pe kēsia torā mijare baakoreka. Rē̄riwi'iarā mija ba'aika puri jia mija ña'piokaro'simarīaja ima. I'supaka īrātiji jia jajumarīa mija ba'arākareka ba'iaja Tuḗarāte mijare baabesarāñu. Mija ḗō'irā eyatirā aḗeakaka mijare yibojarāñu.

12

Jia kirika maba'irabewārūerā Espiritu Santore mare ja'ataika

¹ Mae aḗea paḗerapi yire mija jērīaḗūataeka mijare yibojaerā baayu. Jia puḗajoabaraka Cristorika maba'irabewārūerā Espiritu Santore mare ja'ataekakaka mija ōrīrika yiyapayu yijeyomarā.

² Jesúre mija yi'rirā baaeka ruḗubajirā, Satanārika ḗakiri-roka yi'rira'aekarā imarī, waḗuju imaja jērāka jiyeka maka jaiḗbeyua mija jiyiḗupayeeka. ³ Supa imarī ikupaka mijare yibojaū'muyu: “Ba'iaja Jesúre jūarū”, āribeyuka kime Espiritu Santore kireka ña'rījāikamaki. Supabatirā Espiritu Santore jeyobaaikapī takaja “Maiḗamakitaki kime Jesús”, īrīkate ārīwārūrijayu.

⁴ Cristorika īrīka upakaja maba'irabewārūokaro'si kirika Espiritu Santore mare ja'atayu. Rakakaja mabaarūkia mare kija'ataika simako'omakaja Espiritu Santo īrīkaja imaki mare saja'atarimaji. ⁵ Tuḗarāte yapaika upakaja Maiḗamakirika maba'irabeyu. Rakakaja kirika maba'irabeika simako'omakaja Maiḗamaki īrīkaro'siji maba'iraberijayu. ⁶ Kirika Tuḗarāte mare ja'atayu, Jesúre yi'yurāte jia majeyobaaokaro'si. Marakakaja aḗeba'ikaka kija'ataika imako'omakaja, Tuḗarā īrīkaja i'supaka baaiki. ⁷⁻⁸ Ikupaka Espiritu Santore rakakaja mare ja'ataeka majeyobaabu'awārūokaro'si: Īrārimarāre “Jia puḗajoatirā bojawārūirā nimarū”, āriwa'ri norīwārūokaro'si Espiritu Santore nare ja'atayu. Aḗerā puri Tuḗarāte kirika jia nare ōrīwaḗu'atarūjeyu, “Po'imajare sanabojawārūrū”, āriwa'ri. ⁹ Aḗerā imarā “Yija jēñeika upakaja Tuḗarāte yi'riri-jarirāñu”, āñurā. Jīñurāte natāāwārūerā

kirika Espiritu Santore ja'ataekarã nime aþerã. ¹⁰ Espiritu Santo kirikaþi aþerãte jeyobaaiki maikoribeyua nabaabeawãrũerã. Aþerã “Nare yibojaika ã'mitiritirã yiro'si bojawaþu'atarimaja nimarũ”, ãrĩwa'ri kirika Espiritu Santore nare ja'atayu. Aþerã imarã, “Íĩ kime Espiritu Santore jã'meikaþi jaiki. Íĩ þuri Satanãrika ima kire jã'memaka i'supaka jaiki”, narĩwãrũokaro'si Espiritu Santore nare jeyobaayu. Na'mitiribeyua aþerã oka imakopeikaja najaiwãrũerã Espiritu Santore jeyobaayu aþerãte. I'supakajaoka na'mitiribeyua simako'omakaja aþerãte jaika upakaja nabojarikatawãrũerã kijeyobaayu aþerãte. ¹¹ Írĩkaja kime Espiritu Santo kirikaþi mabaarijaju rakakaja mare ja'ataiki. Kiyapaika upaka oyiaja mabaawãrũerã i'supaka mare kijeyobaayu.

Írãtijimarĩrã imariþotojo írĩka upakaja imarã maimẽ añurõ'õ

¹² Maþo'iarã ritaja imariþotojo írã þo'iji sime. ã'mitirikõrĩ je'e. Þitaka, ñakoa, ã'mua, ã'þua ritaja ima maþo'iarã. I'supakajaoka maimẽ Jesucristore ã'mitiripẽairã. Rĩkimarãja imariþotojo Cristore oyiaja ã'mitiripẽairã imarĩ, jeyobaabu'abarakã írĩka upaka oyiaja imarã maimẽ. ¹³ Ritaja tatarã maimẽ. Judiotatarã, judiotatamarĩrãoka, supabatirã aþerãte ba'irabejirã imarĩ, nayapaika upaka baawãrũbeyurã, aþerã imarã nabaariyapaika upaka baawãrũrijayurã. I'supaka maimako'omakaja ruþuko'a majũjerũjeka þoto írĩka ta'iarãja Espiritu Santore mare imarũjeka. Jesucristore ã'mitiripẽatirã Espiritu Santore ña'rĩjãikarã oyiaja majarika.

¹⁴ Írã þo'iji maþo'ia imariþotojo ritaja sime sareka. ¹⁵ ã'þua jaika imarikareka, “Þitaka upakamarĩa ñima simamaka, þo'iarekamarĩa ñime”, ãrĩkoþeko'omakaja þo'iarekaja ima sime. ¹⁶ I'supakajaoka ã'mua jaika simarikareka, “Ñakomarĩa ñima simamaka, þo'iarekamarĩa ñime”, ãrĩriþotojo þo'iarekajaoka ima sime. ¹⁷ Ñakotaþojo maþo'ia imarikareka, dakoþi ma'mitiriberijããeka. ã'mutakaja simarikarekaoka dakoþi mawĩ'ĩberijããeka. ¹⁸ Ikuþaka sime. Maþo'ia imarũkia kiyapaeka upakaja Tuþarãte mare þo'ijiaeka. I'supakajaoka sime Jesucristore yi'yurãro'si. “Rĩkimarãja imariþotojo írãtata upaka nimarãñu”, Tuþarãte ãrĩtika sime. ¹⁹ Írãba'ikakaja* maþo'ia imarikareka þo'imarĩa simajããeka. ²⁰ Ikuþaka simatiyayu: Maþo'iareka ritaja mareka simako'omakaja írãþo'iji sime maþo'ia. I'supakajaoka maimẽ Jesúre ã'mitiripẽairã. Rĩkimarãja imariþotojo írĩka upaka oyiaja þupajoawa'ri jeyobaabu'airã maimẽ.

²¹ Ñakoa jaika imarikareka “Yire jeyobaabeyua sime þitaka”, sãrĩberijããeka. I'supakajaoka ruþuko'a jaika imarikareka “Yire jeyobaabeyua sime ã'þua”, sãrĩberijããeka. ²² Ikuþaka sime: Maþo'iakaka ima “Dako waþamarĩa sime yiro'si”, mañurõ'õ simakoþeko'omakaja imatiyaika sime. ²³ Maþo'iareka ima “Jiyurimarĩa sime”, ãrĩþupajoawa'ri jibaji aþerãte sayoiokaro'si jia samairĩrijayuu. I'supakajaoka aþea maþo'iareka ima ritaja þo'imajare ãkoreka jariroaka jããtirã oyiaja maimẽ. ²⁴ I'supaka simako'omakaja írãrikõ'rĩmato ima maþo'iareka sãrĩrĩmarĩaja jariroaka rã'rĩta'apatabeyurõ'õ. Kiyapaeka upakaja maþo'ia Tuþarãte mare þo'ijiaeka. I'supaka kibaakeka simamaka maþo'iareka ima “Imatiyabeyua sime yiro'si”, mañua simakoþeko'omakaja jibaji mairĩñurõ'õ sime. ²⁵ Maþo'iareka ritaja mareka simako'omakaja írãtiji oyiaja sajeyobaabu'ayu. I'supakajaoka maimẽ maro'si. Rĩkimarãja maimã simako'omakaja írĩka upakaja þupairã imarĩ, majeyobaabu'arijaju. ²⁶ Írãkõ'rĩmato maþo'ia mare yi'arãka þoto mare yi'abeyurõ'õ þariji sayi'apatayu. Supabatirã írãkõ'rĩmato maþo'ia jiyurika þo'imajare ãikaþi ritaja jĩjimaka maimẽ. I'supakajaoka maimẽ Jesúre ã'mitiripẽairã maro'si. Maka imakite ba'iaja þuparirãka, maimaupatiji kika ba'iaja maþupariþatarãñu. Supabatirãoka maka imakite jĩjimaka imarãka, maimaupatiji kika jĩjimaka maimaupatarãñu.

* **12:19** Por ejemplo, si el cuerpo fuera compuesto solamente de ojos, o de orejas.

²⁷ Ikuṕaka simatipayu: Jesúrika ba'irabebaraká jeyobaabu'arijayurá imarí, ír'íka ta'iarája Jesús ꝑo'iuṕakaja imarā maimé. I'suṕaka simamaka ír'íka uṕakaja imatipayirā oyiaja maimarijayu. Maka imaki ír'íkate maro'si ò'totoirāka maimaupatiji Jesúrika ba'irabeirāro'si jiamaríá simarāñu. ²⁸ I'suṕaka Jesús ꝑo'iuṕaka ír'íka ta'iarája maimamaka, ír'íka jariwa'ririmaríá kirika ba'iraberika Tuṕarāte mare ja'atayu majeyobaabu'aokaro'si. Mamarítaka ír'ārimarāre Tuṕarāte wā'maeka apóstolrāka nimaokaro'si. I'suṕaka kibaaeka narokabajirā ír'ārimarāre naṕuṕarō'ōṕi nare kéñua kiro'si bojañjirimaja nare kimarūjeyu. Narokajíte aṕerā kirika bojariroka wārōrimaja, suṕabatirāoka aṕerā Tuṕarā ír'íkaja kibaawārūika maikoribeyua bearūkirāro'si nare kimarūjeyu. I'suṕakajaoka aṕerimarā jññurāte tārīmaja nare kimarūjeyu. Aṕerā imarā aṕerāte jeyobaarūkirā, suṕabatirā Tuṕarāte yí'yurā jia natiyiaja ba'iraberuṕutarimaja nimaerā aṕerimarāre kijeyobaarijayu. I'suṕakajaoka aṕetomaja oka na'mitiribeyua imakoṕeikaja najaiwārūerā kijeyobaayu. ²⁹ Ír'āba'ikaka takaja kiro'si maba'iraberāmaríá Tuṕarāte ritaja ima mare ja'atayu. Á'mitirikōrī je'e: Ír'íka ta'iarája Jesucristorika bojatarimaja oyiaja marírā maimé. I'suṕakajaoka ír'íka ta'iarája Tuṕarāte mare òr'írujēika kiro'si bojañjirimaja oyiaja marírā maimé. Suṕabatirā ír'íka ta'iarája kirika bojariroka wārōrimaja oyiajamaríá maimé. I'suṕakajaoka ír'íka ta'iarája Tuṕarā uṕaka maikoribeyua baabearūkirāmarírā maimé. ³⁰ Ír'íka ta'iarája jññrimajare tārīmaja oyiaja marírā, suṕabatirā ír'íka ta'iarája majaiwārūbeyua oka imakoṕeika jaiwārūrimaja oyiaja marírā maimé. Najaika ā'mitiritirā, “Ikuṕaka ār'írika nañu”, ār'iwārūrimaja oyiaja marírā maimé. ³¹ “Jia jeyobaabu'aokaro'si Espírítu Santore mare jeyobaaikaṕi imatiyaika yibaariyapayu”, ār'íwa'ri Tuṕarāte mija jēñebe. I'suṕaka mija baarākareka jia simarāñu.

I'suṕaka mija ār'írūkia simako'omakaja tēr'íwa'ribaji imaroka mijare yiwārōerā baayu mae.

13

Aṕerāte mawayuñajíka, ika sime imatiyaika

¹ Ritaja aṕetomaja oka jairā imariṕotojo, suṕabatirā ángelrākare jaika ṕariji jaiwārūirā imariṕotojo, aṕerāte wayuñabeyurā maimajíka, “Dakoa waṕamaríaja najaiyu”, ꝑo'imajare mareka ār'íññu. ² Tuṕarāro'si bojañjirimaja maimaokaro'si ritaja mare kiōr'írujērikareka, aṕerāte mawayuñaberijíka, dakoṕi ār'íwa'ri imatipayirā maimaberijāēeka. I'suṕaka imarā imarí karerō'ōṕi ritaja imarūkiakaka mare kibojarikareka, suṕabatirā ritaja Tuṕarāte mare ja'ataika mor'irikarekaoka, dako waṕamaríá simajāēeka. Suṕabatirāoka jia Tuṕarāte yí'riwa'ri “Ika ṕusia miwiaríkabe Tuṕarā”, maṕakā'ā kire mañu uṕakaja kiyi'rijíka simako'omakaja aṕerāte mawayuñaberijíka, dakowaṕamaríá simajññu. ³ Wayuoka baairāte jeyobaawa'ri marikaika ritaja ñjiriṕotojo, aṕerāte mawayuñaberijíka, dakoa sawaṕa Tuṕarā ꝑō'irā matōṕoberijññu. Tuṕarārika bojariroka wārōrika maja'atabeṕakā'ā “Tuṕarā majamarāre yire joeriataparū”, maríjika simako'omakaja aṕerāte mawayuñaberijíka, dakoa sawaṕa jia matōṕoberijññu.

⁴ Mija íabe. Ikuṕaka sime wayuñabu'arikakaka: ꝑo'imajare ba'iaja mare baako'omakaja, sarakajepāēekaja maimaye'e. Sarakajepāēairā imarí, nare boebaririka imabeyua. Suṕabatirā “Aṕerā yijare jññbaji imarā”, ār'íwa'ri nare ā'mijñabekaja maimaye'e, ritaja imarā rokarā maimaokaro'si. ⁵ ꝑo'imajare i'yōṕi'rikoreka niaika wājítāji ba'iaja nare mabaabeabesarāñu. Suṕabatirā maro'si wājítāji takaja jia ṕuṕajoabekaja jia ꝑo'imajare imarikakaka ṕuṕajoarika sime. I'suṕakajaoka ba'íjika mare naṕakā'ā nare boebaririmaríá sime. Aṕea i'suṕakajaoka aṕikate mare ba'iaja baako'omakaja ñoaka saṕi boebaka imaṕañarimaríá sime. ⁶ ꝑo'imajare ba'iaja baaika íatirā, “Ba'iaja baairā nime”, āṕaraka jññimaka imarimaríá sime. I'suṕaka imabekaja Tuṕarāte yapaika uṕakaja baairā imarāte íatirā jññimaka maimarāñu. ⁷ Wayuñariṕuṕakirā imarí, aṕerāte ba'iaja mare baako'omakaja nareka majaibeyu. Jia nare ṕuṕajoawa'ri “Ōr'íṕūarūkirā

nimamirĩrĩkawa'rirãñu je'e ruþu”, marĩþuþajoayu. Ba'iaja rakajepããbaraka aþerãte wayuñarija'atarika imabeyua.

⁸ Wãtaka þo'imajare õrĩrika ja'atarũkimarĩa sime. Tuþarãte mare añua kiro'si mabojaĩjika þuri tiyirãka. I'supakajaoka simarãñu þo'imaja oka majaibeyua Tuþarãte mare jairũjeika, suþabatirã morĩrã Tuþarãte mare ja'ataeka. ⁹ Ikuþaka sime: Maekaka õrĩþũarika Tuþarãte mare ja'ataika simako'omakaja ritaja õrĩþatabeyurã maima. I'supakajaoka mare kiõrĩrũjeika kiro'si mabojaĩjirũkia morĩþatabeyuaoka. ¹⁰ I'supaka maima simako'omakaja kiþõ'irã maeyarãka þoto þuri jia õrĩwãrũtiyairã Tuþarãte mare jarirũjerãñu. Suþa imarĩ i'sirĩmi seyarãka þoto maekaka morĩkoþeika waþamarĩa jarirãka.

¹¹ Mija ãbe: Me'rĩ ñimaeka þoto, ritaja jia yijaiwãrũberika ruþu. Suþabatirã, yiþuþaka, suþabatirã õrĩwãpu'atarikakakaoka, i'supakaja simaeka ruþu yiro'si. Pakiariwa'ri yime'rãrĩ ñimaeka upakamarĩa ñimarijayu mae. ¹² I'supakajaoka maekaka maro'si simañuju ruþu, ritaja Tuþarãrika morĩwãrũbeyua simamaka. Ûþeria majakaþi maþema mayaakoþeika upakaja maima Tuþarãrikakaka jia morĩbesarãka. I'supaka simako'omakaja ñamajĩ Tuþarã þõ'irã eyatirã, kire mairãñu. I'sia þoto mare kiõrĩþataika upakajaoka kire morĩwãrũþatarãñu maro'sioka.

¹³ I'supaka simamaka maekarakaba'ikaka ima maekaka mabaarijarirũkia. Ìakõrĩ je'e: Jia Tuþarãte ã'mitiripëarijaparaka maimarijariye'e. Suþabatirã “Kiþõ'irã maeyarãka þoto mare kẽñu upakaja jia mare kibaarãñu”, ãrĩþuþajoabaraka imarijarirũkia sime. I'supakajaoka þo'imajare jia wayuñabaraka maimarijariye'e. Maekarakaba'ikaka mabaarijarirũkia imako'omakaja wayuñabu'arikakaka sime tẽrĩwa'ribaji imatiyaika.

14

Tuþarãte mare jeyobaamaka ikupaka mabaabu'aye'e

¹ Suþa imarĩ þo'imajare jia mawayuñarijariye'e. I'supakajaoka “Þo'imajare miro'si yija bojaĩjiwãrũerã yijare miõrĩrũjeika yijare mija'atabe”, ãþaraka Tuþarãte mija jẽñebe. ² Ikuþaka sime: Rẽritirã nimarõ'õrã oka kiõrĩbeyuapi jaikite þo'imajare ã'mitiriwãrũbeyua. Kipupaka simamaka Tuþarã i'rĩkateje saþi kijaiyu. ³ Apika þuri Tuþarãte kire bojarũjeika þo'imajare bojaiki. Kire ã'mitiritirã, jiibaji Tuþarãte nayi'rirãñu. I'supakajaoka jia okajãjia imatirã Tuþarãte yapaika upaka nabaaokaro'si, suþabatirã jiiþuþarã nimaerã i'supaka kibojayu. ⁴ Oka kiõrĩbeyuapi Tuþarãte jaiki, i'supaka kibaaika kiro'si takaja jia sime. Tuþarãrika na'mitiyuapi aþerãte bojaikite þuri sã'mitiritirã jia þo'imajare sõrĩwãpu'atarijayu. I'supaka kibaaika simamaka jia Jesũre yi'yurãte kiwãrõrijayu.

⁵ Ìrĩka jariwa'ririmarĩa aþetatarã oka mija õrĩbeyua imakoþeika mija jaiwãrũrikareka, jia simajããeka yiro'si. I'supaka jia simako'omakaja aþerã oka kiõrĩbeyua kijaika tẽrĩwa'ribaji imatiyaika sime Tuþarãro'si bojaĩjirika. Aþerã oka kijaika þo'imajare ã'mitiriwãrũbeyua Ìrĩka bojarikatarimajite imajĩka þuri jia sime. ⁶ Mija ã'mitiþe yijey-omarã. Mija þõ'irã eyatirã mija ã'mitiribeyua yijaijĩka, dako waþamarĩa mijaro'si simajĩñu. Tuþarãte yire õrĩrũjeika mijare yibojajĩka þuri jia mijaro'si simajĩñu. I'supakajaoka sime Tuþarãrika mija ã'mitiyurokaþi yiwãrõika.

⁷ Ì'mitirikõrĩ je'e. Ìrĩkate ma'saka jia þupuwãrũbeyua ã'mitiritirã, “Tsiroka kipupuyu”, ãrĩwãrũbeyurã maima. I'supakajaoka arþa wameikaþi bayaoka jia kibirewãrũbeþakã'ã, “Tsiakaka kibireyu”, marĩwãrũberijĩñu. ⁸ Aþea ima. Surararãkare akarimajire tromþeta wãmeika jia kipupuwãrũberijĩka, namajamarãka jĩrĩrã imatikaja nimawãrũberijĩñu. ⁹ I'supaka sime, aþetatarã oka mija õrĩbeyua mija jaikoþeika ã'mitiriwãrũberiwari, “Tsupaka ãrĩrika nañu”, aþerãte ãrĩwãrũberijĩñu. I'supaka simamaka, waþuju ko'torõ'õrãja jairã upakaja mija baajĩñu. ¹⁰ Rita sime, ika ritatojo wejeareka ritajatata þo'imaja rakakaja noka najaiyu. I'supaka simako'omakaja Ìrãtatata imarã imarĩ najaiika

ã'mitiribu'awârũirã. ¹¹ I'supaka simako'omakaja majeyomarãkaki ña'mitiribeyuapi yika kijaijika ï'rãtiji yija ã'mitiribu'abepakã'ã, "Apetomaji upaka kime", ñarĩrãñu. I'supakajaoka yireka kipupajoarãñu kiro'sioka. ¹² I'supaka mijaro'si simakoreka, Espiritu Santore ja'atarijayua yapairã imarĩ, "Jesúre yi'yurãte yija jeyobaarũkia yijare mija'atarika yija yapayu", kire mija arĩrijape.

¹³ I'supaka simamaka aperedate jeyobaarika pupajoairã imarĩ, "Espiritu Santo yire jeyobaaikapi aperedã oka ñoribeyua yijaiko'omakaja aperedate jia sayibojarikataokaro'si mirikakaka yire mija'atabe", aparamaka Tuparãte mija jẽnerijape. ¹⁴ Ikuþaka sime: Tuparãte jiyipupayeabaraka aperedã oka ñoribeyua yipupakarã yire ña'rĩjãikapi upakaja kire jairipotojo, "I'supaka yijaiyu", ñarĩwãrũbeyu. ¹⁵ I'supaka simamaka ikuþaka mabaaye'e: Aperikuri aperedã oka moribeyua mapupakarã mare ña'rĩjãikapi upakaja Tuparãte majairijariye'e, i'supakajaoka mabayakoyaye'e. Aperikuri puri moriwapu'ataikapi kika majairijariye'e, i'supakajaoka kiro'si mabayakoyarijarirãñu. ¹⁶ Ika mijare yibojaika upakaja mija baabe. I'supaka mija baaberijikareka, sã'mitiriberiwa'ri "Jia mibaayu Tuparã", mijare ã'mitiririmajare arĩwãrũberijĩñu. ¹⁷ Kire jiyipupayeabaraka, "Jia mibaayu Tuparã", jia mañua simako'omakaja, majaika ã'mitiriberiwa'ri jibaji kire nayi'riwãrũbeyu. ¹⁸ Mijare tẽrĩwa'ribaji ñoribeyua oka imakopeika jaiwãrũiki ñime. I'supaka imaki imarĩ, "Jia mibaayu Tuparã", sapĩ kire ñañu. ¹⁹ I'supaka simako'omakaja Jesúre yi'yurãka rẽritirã diez mil rakaroka na'mitiribeyuapi nare yijaijika dakowapamarĩaja simajĩñu. Na'mitiriwãrũikapi puri ï'rãpitarakarokatakaja nare yibojako'omakaja sanõrĩwãrũjika jibaji sime yiro'si.

²⁰ Me'rãka jia õrĩpũabeyukajirã upaka mija pupajoa'si yijeyomarã. I'supaka simako'omakaja me'rãrĩjaka ba'iaja baakoribeyurã upaka Tuparãte yapaika pupajoabaraka pakiaiyurã upaka jia mija imabe. ²¹ Mija ïabe, ikuþaka Tuparã majaropũñurã sabojayu: "Judiotatarã põ'irã apetomajare yipũatarãñu aþea okaþi nare najaiokaro'si yire ã'mitiribeyurã nimamaka. I'supaka nare yibaako'omakaja, yire nayi'ribesarãñu rupu", arĩwa'ri sabojayu Tuparã oka pũñurã. ²² Supa imarĩ i'supaka Tuparãte mare jairũjeka "Wẽkomaka yijare baarãki Tuparã", kire ã'mitiriripe'yoirãte arĩwãrũokaro'si. Maro'si puri kirika Tuparãte mare õrĩrũjeika mabojamaka "Maka kime", marĩwãrũyu. ²³ Ikuþaka sime: Mija rẽñurõ'õrã aperedã oka mija õrĩbeyua ï'rĩka upakaja jaibaraka mija imajika poto, Jesúre yi'ribeyurãte mija põ'irã eyajĩñu. I'supaka mija jairijayu poto ïakoribeyurã imarĩ, "Wejabisimajataka ï'rãre ime", mijareka narĩrãñu. ²⁴⁻²⁵ I'supaka baabekaja Tuparãro'si bojaĩjibaraka mija imarõ'õrã ï'rĩka Jesúre yi'ribeyuka kãkatirã, Tuparãte mijare õrĩrũjeikarõ'õjĩrãja mija bojarãka jia sakiõrĩwãrũpatarãñu. Supa imarĩ, "Ba'iaja baatiyaiki ñime. Ya'erõ'õrã yipupajoakopeika Tuparãte õñua", kẽrĩrãñu. Supabatirã Tuparãte jiyipupayeewa'ri ñukurupatirã, "¡Mijaka Tuparãte ime mirãkiyu!", kẽrĩrãñu.

Jesúre yi'yurãka rẽritirã, ikuþaka Tuparãte majiyipupayeeye'e

²⁶ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Ikuþaka mija baarijape mija rẽrĩrijarirãka poto: ï'rãrimarã imarã bayakoyariyapairã. Aperedã imarã wãrõrika yapairã. Supabatirã Tuparãte nare õrĩrũjeika bojariyapairã ñime aperedã. Aperimarã imarã noribeyua simako'omakaja aþea okaþi jairika yapairã. Supabatirãoka imarã sabojarikatariyapairã. Ritaja mija baarijauapi Jesúre yi'yurãte jibaji kire nayi'yaokaro'si nare mija jeyobaarijarijika jia sime. ²⁷ Aperedã oka mija õrĩbeyua mija jairiyapaye'e, ï'parã, maekarakamaki rõ'õjĩrãja samija jaiþe. ï'rĩka mamarĩ, aþika kirokajirã mija jairijape. Ma'mitiribeyurokapi jaikite jairãka be'erõ'õ aþika sabojarikatarãñuka, aperedate sã'mitiyaokaro'si. ²⁸ Bojarikatarimajire imabesarãkareka, mija rẽñurõ'õrã aþerokapi jaibekaja mija imabe. ï'rãrimarãja aþerõ'õrã Tuparãka i'supaka mija jairijape. ²⁹ I'supakajaoka, Tuparãte mijare õrĩrũjeika mija bojariyapãrãka, ï'parã, maekarakamaki rõ'õjĩrã mija jaiþe. ï'rĩkaja mamarĩ aþika kirokajirã

mija jairijape. I'supaka mija jaimaka aperia Jesure yi'yurã jia sã'mitirirãñurã, “Rita, Espiritu Santore kire õrĩrũjeikapi kijaiyu”, narĩwãrũrãñu. ³⁰ Ìrĩkate jaika poto apika sã'mitirirupakite kijairũkia Tuparãte kire õrĩrũjeĩkareka, mamarĩji jaiũ'muikite okata'rijĩñu apikate jaiũ'muokaro'si jia sime. ³¹ Ìrĩkaja mamarĩ kirokajĩrã apika Tuparãro'si bojaĩjirimajare jaimaka Ìrĩka jariwa'ririmarĩaja mija jaiwãrũrijarirãñu. I'supaka mija baarãka, jibaji Tuparãrika õrĩwa'ri okajãjia pupaparaka jia mija imarãñu. ³² Tuparãro'si bojaĩjirimaji puri, sakibojarũkirõ'õjite ta'awãrũiki kipupayariji. Aperia te jairãka poto okamarĩaja kime ruðu. ³³ Rukubaka baarika yapabeyuka kime Tuparã. Supa imarĩ ritaja jiyipupaka õrĩbu'abaraka mija rĩrĩrijarirãka jia simarãñu.

I'supaka oyiaja aperia Jesure yi'yurãte baarijayua sime narĩrĩrijayurõ'õ rakakaja. ³⁴ Rĩrĩtirã mija imarãka poto, jairĩ wiriwa'ribekaja imirĩjate jaikatakaja ã'mitirirũkirã nime rõmijã. Kotĩmite ã'mitirirũkiko koime, i'supakaja Moise te o'oea simamaka. ³⁵ Kojĩrĩariyapajĩka, nawi'iarã pe'rieyatirã kotĩmite sakojĩrãrũ. Mia, narĩrĩwi'iarã Ìrãko rõmore jairãka, “¿Dako baaerã i'yopĩpekaja kojaiyu?”, aperia te ãrĩpupajoarãñu.

³⁶ ¿Marãkãã mija pupajoayu je'e? Mamarĩ Tuparãrika bojaũ'muekamarĩrã mija ime. I'supakajaoka mija tarãja kirika bojariroka yi'rikamarĩrã mija ime. I'supaka simako'omakaja ¿aeria Jesure yi'yurãte baarijayu upaka baarũkimarĩrã mija ime bai je'e? Jẽno'o i'supakamarĩa sime. ³⁷ “Tuparãte yijare kiõrĩrũjeika bojaĩjirimaja yija ime”, ãñurã imarã je'e torã. I'supakajaoka “Kirikapi ba'irabeokaro'si Espiritu Santore yijare ja'atayu”, aperia ãñurã mijakarã. “I'supaka kijeyobaairã yija ime”, ãñurã nimaye'e, “Maipamakire jã'meika upakaja Pablote maro'si o'oyu”, naro'sioka narĩrũ. ³⁸ “Maipamakire jã'meka upakamarĩa Pablote bojayu”, ãñukate, “Kipupajoaika upakaja kijaiyu”, Tuparãte kireka ãrĩrãñu.

³⁹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Ikuþaka simatiyayu maimarũkia: “Tuparãte yire ãñua bojawãrũiki ñimaerã yire kijeyobaarika yiyapayu”, aþaraka kire mija jẽnebe. I'supaka simako'omakaja, aperia oka na'mitiribeyua jairãte jãjibaarũkimarĩa sime. ⁴⁰ Mija rĩrĩrijayu rakakaja, jia oyiaja mija imabe rukubaka baabekaja.

15

Jesure reyariþotojo, õñia kijariþe'rikakaka jibaji Pablote nare bojajũka ate

¹ Yijeyomarã, Jesurĩkakaka mijare yiwãrõrapaka jia mija õrĩrika yiyapayu. Ika majaroka bikija mija yi'riũ'mutika sime. Sayi'rikarã imarĩ, jia Jesure yi'rĩrijayurã mija imarijayu.

² Mijare yiwãrõrapaka ã'mitirĩþeawa'ri Cristore mija yi'rĩrija'atabesarãkareka ba'iaja mija jũarũkia imakopeikareka Tuparãte mijare wayuĩarãñu. I'supaka mija baabesarãkareka, dakowaþamarĩa kire mija yi'rikopeika jarirãka.

³ Imatiyairoka mijare yiwãrõrape Cristore mamarĩ yire sawãrõrapaka upakaja. Ikuþaka sime ãkõrĩ je'e: Ba'iaja mabaaike wapa Cristore reyaekakaka mijare yibojarape. I'supaka Tuparã majaropũñurã bojatika upakaja sajarika. ⁴ “Ãta wi'iarã kire natako'omakaja, maekakarĩmi be'erõ'õ Tuparãte õñia kire jarirũjeka ate”, ãrĩwa'ri bikija sabojatika Tuparãrika o'oea pũñurã. ⁵ I'supaka simamaka õñia kijarika be'erõ'õ Pedro te kire ãeaka. I'sia be'erõ'õ Ìþõũþuarãe'earirakamaki kika wãrũeka mirãrã þõ'irã kipemakotowirika mae. ⁶ I'sia be'erõ'õ 500 rakamaki bo'ibajirã kire yi'yurã imaekarã þõ'irã keyaeka. I'supaka kibaaka ãeaka mirãrã, rĩkimarãja õñia imarã ruðu. Ìrãrimarã puri reyatarã. ⁷ I'supaka simaeka be'erõ'õ Santiago þõ'irãoka keyaeka. Sabe'erõ'õ nimaupatiji kirika bojariroka nabojatapaerã kijã'mekarã þõ'irãoka keyaeka.

⁸ Nabe'erõ'õpi yireoka kipemakotowirape. Aperia apõstolrãkare kiwã'maeka upakamarĩa apõstol yire kimarũjerape. ⁹ “Yire tẽrĩwa'ribaji imatiyairã aperia apõstolrãkare ime”, ñarĩpupajoayu. Mia, Jesure yi'yurãte ba'iaja baaike ñimaeka ruðu. I'supaka ñimako'omakaja apõstol ñimaokaro'si Tuparãte yire wã'maeka. ¹⁰ Yire wayuĩawa'ri, kirika

ba'iraberimaji ñimaokaro'si Tuḡarāte yire jā'meka. Jiitaka yire kibaaeka simamaka kirika jia yiba'irabeyu. Saḡi āriwa'ri “Yirika bojataḡarimaji kimarū āriwa'ri kire yiḡūatakoḡeka”, yireka āriḡbeyuka Tuḡarā. Aḡerā aḡóstolrāka imarāte ḡemawa'ribaji Tuḡarārika ba'irabeiki ñimaeka jia Tuḡarāte yire jeyobaaeka takapiji. ¹¹ Aḡóstolrākare Tuḡarārika mijare wārōeka, suḡabatirā mijare yiwārōrapakaoka, marākā'ā imabeyua ĩrātiji ima simamaka. Sā'mitiritirā samija yi'raḡe.

Mareyarāka simako'omakaja ḡñia Tuḡarāte mare jariḡe'rirūjerāñu

¹² Aḡóstolrāka ĩrātiji oyiaja bojairā yija ime. “Kireyaeka simako'omakaja ḡñia Cristore jarika ate”, āriwa'ri yija bojarijayu. Mijare sayija bojako'omakaja ḡdako baaerā “ḡñia jariḡe'rirūkimarīrā maima mareyarāka be'erō'ō”, ĩrārimarā tokarāre āñu je'e? ¹³ ĩākōrī je'e: Reyariḡotojo ḡñia jariḡe'rirūkimarīrā maimaberirikareka karemarīa Cristore ḡñia jariḡe'riberijāāeka. ¹⁴ I'suḡaka simaberirikareka kirika bojariroka yija wārōika jiamarīa imajāāeka. Suḡabatirāoka dakoa waḡamarīaja Cristore mija yi'rijāāeka. ¹⁵ Reyariḡotojo ḡñia jariḡe'ririka imaberirikareka Tuḡarāreka mijare ḡakirimaja yija imajāāeka, “ḡñia Cristore kijariḡe'rirūjeka”, āḡaraka. ¹⁶ I'suḡakajaoka reyarijayurāte ḡñia jariḡe'ririka imaberirikareka, Cristooka ḡñia jariḡe'riberijāāekaki. ¹⁷ I'suḡaka Jesúro'si simaberirikareka waḡuju kire mija yi'rijāāeka. I'suḡakamarīa simarikareka ba'iaja mabaaikareka Tuḡarāte mare wayuīaberijāāeka. ¹⁸ I'suḡakajaoka ḡñia Cristore jariberirikareka, kire yi'rikarā mirārā reyaekarā ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā na'rika. ¹⁹ I'suḡaka simarikareka, ḡakirika yi'rikopewa'ri, “Jesucristo uḡaka, Tuḡarāte ḡñia mare jariḡe'rirūjerāñu”, āriwa'ri ḡñia maimatiyikuriji jia kire yi'ririkareka jiamarītaka simajāāeka. Ba'iaja jūariḡotojo kire yi'rija'atabeyurā imarī, waḡuju kire yi'rikopēirā maimarikareka, ritaja ḡo'imaja ḡemawa'ribaji mare nawayuīājāāeka.

²⁰ I'suḡakamarīa sime. Cristore reyaeka simako'omakaja Tuḡarāte ḡñia kire jarirūjeka. Suḡa imarī iki imaki mamarī ḡñia jariḡe'riū'muekaki. I'suḡakajaoka kire yi'yurā uḡatiji i'suḡaka oyiaja jarirāñurā. ²¹ Mamarī imaū'muekaki ba'iaja baaekapi āriwa'ri reyarika imaū'mueka ḡo'imajaro'si. I'suḡaka simako'omakaja Jesúre maro'si reyaījekapi āriwa'ri ḡñia jariḡe'rirūkia maro'si ḡo'ijirika. ²² Adán imaekaki riḡarāmerā imarī, reyarūkirāro'si oyiaja maima. I'suḡaka simako'omakaja Cristore yi'riwa'ri kirirā malarika simamaka Tuḡarāte mare ḡñia jarirūjerāñu. ²³ Suḡa imarī sōritikaja maimarijayu. Cristo imaki reyaripotojo wāārō'ōrāja mamarī ḡñia jariḡe'riū'muekaki. Ńamajī ketarāka ḡoto kire yi'rika mirārāte i'suḡakajaoka narō'si simarāñu. ²⁴⁻²⁵ Ritaja Tuḡarāte ĩariḡe'yomijipi jā'meirāte kitērīrāka be'erō'ō wejetiyia seyarāñu. I'suḡaka nare baatirā “Koḡakaja yimajamarāre yitērītiyu. Mae miyapaika uḡakaja ritaja mijā'mebe”, Kipaki Tuḡarāte kērīrāñu. I'suḡaka Cristore baarāñu “Nare mitērītiyarāñurīmi rō'ōjīrāja ritajare jā'merimaji mire ñimarūjerāñu”, Tuḡarāte kire āḡakā'ā. ²⁶ I'suḡaka simarāka ḡoto ḡo'imajare reyaika ḡariji Cristore tiyetarāñu. Saḡi āriwa'ri ritaja majamarāika maimaoka tiyipatarāka. ²⁷ Mia je'e, ikuḡaka sabojayu Tuḡarārika o'oeka ḡūñurā: “Ritaja ĩḡamaki imarūkikaro'si Tuḡarāte kire ḡūataeka”, āriwa'ri sabojayu. I'suḡaka simako'omakaja Tuḡarāte ḡuri jā'mebeyuka kime Cristo, “Ritajate yiro'si mijā'mebe”, kire kērīka simamaka. ²⁸ Suḡa imarī ritaja kimajamarāre Cristore tērīrāka be'erō'ōḡi nimaupatireje jā'merimaji kijarirāñu. Suḡabatirā “Mae ĩḡamaki mime”, Tuḡarāte kērīrāñu. I'suḡaka kire kēḡakā'ā ritaja dika jariwa'ririmarīa ĩḡamaki Tuḡarāte jarirāñu.

²⁹ “Reyaripototaka ḡñia jariḡe'ririka imabeyua”, aḡerāte ārikoḡeikakaka mijare yibojaerā baayu mae. I'suḡaka āriḡupajoariḡotojo ḡdako baaerā aḡerāteje reyaekarāro'si ruḡuko'a najūjerūjeyu ĩrārimarā je'e? Reyaekarā ḡñia jariḡe'ririka imaberirikareka ḡuri, waḡuju dakowaḡamarīaja ruḡuko'a narō'si najūjeĭjikoḡejāāeka. ³⁰ Yijaro'si ḡuri, Tuḡarārika yija wārōika ḡoto werika sime, rīkimarāja yijare jāārika ri'kairāte imamaka. ḡMarākā'ā āriwa'ri werika yijaro'si simako'omakaja sayija wārōrija'atabeyu ruḡu bai

je'e? ³¹ Rita mijare ñañu yijeyomarã. Īrãrĩmi jariwa'ririmarĩaja yire jããrika nari'kayu. I'supaka yiro'si simako'omakaja mijare yiwãrõikapi jia Jesucristore mija yi'yua simamaka jĩjimaka ñimarijayuaoka rita ima. ³² Éfesowejearã yiwãrõrapaka poto, yaiwẽkoa boebaitaka ima upaka imawa'ri yire jããrika ri'kakop̄erap̄arã yire yi'ririyaḡaberap̄arã. I'supaka yire nabaamaka “Reyarip̄otojo õñia majariḡe'rirũkia imabeyua”, ãñuka ñimarikareka dako baaerã ba'iaja jũariḡotojo nare wãrõka'wisijũaberijããekaki yi'i. Reyariḡotojo õñia majariḡe'rirũkia imaberirikareka p̄uri “Ñoaka õñia imarũkimarĩã maimẽ. Sup̄a imarĩ õñia maimatiyikuriji mayapaika upakaja ukubaraka, ba'abaraka maimaerã”, ãparaka Jesũre yi'ribeyurãte baaika upakaja baairã maimajããeka maro'si.

³³ I'supaka simamaka waḡuju boḡapakirimajare mija ã'mitirip̄ẽa'si. Ikuḡaka sime: Ba'iaja baairãka mija jeyoarirãka, jia baarijayurã imariḡotojo nuḡaka ba'iaja baairã mija jarirãñu mijaro'sioka. ³⁴ Jia wãjirokapi mija p̄upajoape'awa'ri ba'iaja baarika mija ja'atabe. Mija p̄õ'irã Īrãrimarã Tuparãte õrĩbeyurã imarã je'e. Mija i'yoḡi'yaokaro'si i'supaka mijare ñañu.

Ikuḡaka simarãñu maḡo'ia õñia majariḡe'rirãka be'erõ'õ

³⁵ “Reyarip̄otojo õñia reyaekarãte jariḡe'rirãñu”, ñañua simako'omakaja, ikuḡaka Īrãrimarãre jẽrĩajĩñu je'e: “¿Marãkã'ã simamaka reyaeka imariḡotojo maḡo'ia õñia jariḡe'ritiyarãka ruku? I'supakajaoka ¿marãkã'ã ĩoirã nimarãñu ruku koḡakaja rabaekarã imariḡotojo?”, nañu. ³⁶ I'supaka yire jẽrĩairã jia p̄upajoabeyurã imarã. Ikuḡaka sime ĩakõrĩ je'e: Őterikiyapea moteika sajetakaja rabaika. I'supaka simako'omakaja satõsirõ'õrã imapi saḡu'yu. Sajea rababerijĩkareka, marãkã'ã baatirã saḡu'riberijĩñu. ³⁷ ĩakõrĩ je'e: Trigo wãmeika õterikia, sayapeapi motemaka saḡu'yu, samoteika upakamarĩa. ³⁸ Samoterãka be'erõ'õ pu'ritirã Tuparãte yapatika upakaja sajayu. Sup̄a imarĩ õterikiba'i ima upakaja saḡu'ririḡayu saro'si. ³⁹ Sup̄abatirã i'supakajaoka sime ika. ã'mitirikõrĩ je'e: Wa'ia, wa'iro'sia, wĩ'ñaka, ḡo'imajaoka ĩrĩka ta'iarã oyiajamarĩa ḡo'ikirã maimẽ. ⁴⁰ I'supakajaoka mabo'ikakurirã imarũkiaro'siji Tuparãte torã ḡo'ijiaeka. Sup̄abatirã õ'õrã imarũkirãteoka kibaaeka. Īrãtijitakamarĩaja imariḡotojo ĩḡaba'iwã'taja jiyurika sime. ⁴¹ Aiyate yaaika upakamarĩa kiyaaboayu ñamikaki aiya. I'supakajaoka sime tãḡia saro'si. Tãḡirãka natiyiaja rakaka oyiaja ya'tairã nime.

⁴² I'supakajaoka maimarãñu maro'si. Reyaekakite mayayerãka be'erõ'õ kiḡo'ia rabarãka. I'supaka simako'omakaja Tuparãte õñia kire jarirũjerãka be'erõ'õ p̄uri, imajip̄arũkikaja imarĩ, apekurioka reyarũkimarĩka kimarãñu. ⁴³ Reyaekakite mayayeika, jiamarĩa ima kiḡo'ia mayayeyu. I'supaka simako'omakaja õñia kijariḡe'rirãrõ'õjĩrã p̄uri jia jiyurika, rikitubaka kiḡo'ia jarirãka. ⁴⁴ “Jia ika ka'iareka nimarũ”, ãrĩwa'ri Tuparãte mare ḡo'ijiaeka. I'supaka simako'omakaja mareyarãka be'erõ'õ õñia mare kijarirũjerãka poto jĩibaji kika imarũkirã maimẽ. Ő'õrã õñia maimẽ maḡo'iaḡi. I'supaka simamaka Tuparã p̄õ'irã eyatirãoka apeupakakaka ḡo'iaḡi maimarãñu, torã jia imarũkia.

⁴⁵ Ikuḡaka sabojayu Tuparã majarop̄ũñurã: “Mamarĩtaka Adán wãmeiki ḡo'imajire Tuparãte ḡo'ijiaeka. Sup̄abatirã õñika kire kimarũjeka”, ãrĩwa'ri sabojayu. Cristo p̄uri, Adán upakamarĩa imaki, mareyarãka poto Tuparã p̄õ'irã õñia mare imajip̄arũjerimaji kime. ⁴⁶ I'supaka simako'omakaja õ'õrã maḡo'ia ima saḡiji õñia mabo'ikakurirã kika maimajip̄arũkimarĩa sime ruḡu. Mareyarãka be'erõ'õ mare kija'atarãñu ḡo'i imarãka p̄uri mabo'ikakurirã kika maimajip̄arũkia. ⁴⁷ Mamarĩ imaũ'muekakite ka'iaḡi Tuparãte ḡo'ijiaeka. Saḡi ãrĩwa'ri õ'õrã imarũkikaro'siji kimaeka. Kibe'erõ'õ Cristo p̄uri mabo'ikakurikaki imaki. ⁴⁸⁻⁴⁹ Ika ka'iareka imarã maimamaka, Adán ḡo'ia imaeka upakaja sime maḡo'ia. ĩmirã Tuparã p̄õ'irã õñia majarirãka poto p̄uri, Jesũḡo'ia upakaja maḡo'ia imarãka. I'supaka maro'si simamaka, kiupaka maimarijariye'e mae.

⁵⁰ Ikuḗaka mijare yibojaerā baayu yijeyomarā: Maekaka ima maḗo'ia wejeje'rākaja imarūkimarīa imarī, Tuḗarāte ritaja jā'merō'ōrā imabesarāka. ⁵¹ Mija ā'mitiḗe. Po'imajare ōrīberika mijare yibojaerā baayu. Cristore ḗe'rietaerā baarāka ruḗu ritaja reyapataekarāmarīa maimarāñu. I'suḗaka simako'omakaja ī'rīka uḗakaja Tuḗarāte maḗo'ia o'aḗatarāñu. ⁵² Ikuḗarō'ōḗiji maḗī'rūtaika uḗaka maḗo'ia Tuḗarāte o'arāñu. Tromḗeta wāmeika okaarirāka ḗoto, “Wejetiyia seyayu mirākiyu”, marīwārūrāñu. Sokaarirāka ḗoto reyakoḗekarāre mamaka naḗo'iaḗi ōñia jariḗe'rirāñu. I'sirīmi ōñia imarāñurāteoka naḗo'ia Tuḗarāte o'arāñu. ⁵³ Maekaka maḗo'ia ima rabarūkia ima simamaka kika ōñia maimajīḗarūkiḗi Tuḗarāte mare so'arāñu. I'suḗaka kibaarāñurā imarī aḗekurioka reyarūkimarīa maimarāñu. ⁵⁴⁻⁵⁵ I'suḗaka Tuḗarāte mare baarāñu kimajarōḗñurā sabojaeka uḗakaja simamaka. Mia je'e: “Maḗo'ia mare o'awa'ri ḗo'imajare reyaika Tuḗarāte tiyetamaka, reyarika imabesarāka. Suḗa simamaka 'Yija reyarāñu', ārīwa'ri kīkirika imabesarāka maro'si”, sabojayu. ⁵⁶ Ba'iaja baawa'ri mareyarāñu. Tuḗarāte jā'meika yi'ribeyurāte reyarika simamaka i'suḗaka mare sariatayu. ⁵⁷ I'suḗaka simako'omakaja maīḗamakī Jesucristoḗi ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ma'rirūkia imakoḗekareka mare kitāāmaka “Jiitaka mibaayu Tuḗarā”, jījimakaḗi kire marīrijayu.

⁵⁸ I'suḗaka simamaka ḗuḗarukubekaja, jia Jesucristore yi'ḗaraka mija imabe yijey-omarā. Suḗabatirāoka “Waḗuju Tuḗarāro'si yija ba'irabekoḗeyu”, ārīḗuḗajoabekaja, jiaḗi kirika mija ba'iraberijape.

16

Aḗerāte jeyobaaokaro'si niñerū rēarika

¹ Aḗerā Jesúre yi'yurāte jeyobaabaraka niñerū mija rēarūkiakaka mijare yijaierā baayu mae. Jesúre yi'yurā Galacia ka'iakarāre yibojaraḗaka uḗakaja mija baajīkareka jia sime mijaro'sioka. ² Ikuḗaka mija baabe: Domingo rakakaja mija tōḗorijayu uḗaka kūḗajīritirījaka mija jierijape. I'suḗaka mija baarijayua simamaka, yeyarāñurīmi imatikaja simarāñu. ³ Mija ḗō'irā eyatirā, Jerusalénrā niñerū e'ewa'rirūkirāte “Īrā nime se'ewa'rirūkirā”, mija ārīrāñu. Suḗa imarī “Jiirā ḗo'imaja nime. Nare mija e'etoḗe”, ārīwa'ri ḗaḗera nare yo'oījirāñu Jerusalénkarāre nabeaeyaerā. ⁴ “Naka ya'riye'e je'e”, ñarīḗuḗajoarākareka, naka ya'rirāñu.

Corintowejearā a'ririka ḗablote ḗuḗajoaeka

⁵ Ō'ōḗi a'ritirā Macedonia wejearā yeyarāñu. Toḗi turitaḗabaraka mija wejea Corintorā yeyarāñu. ⁶ Ōoḗaḗañaka mija ḗō'irā ñimarāñu je'e aḗeyari. ḗu'eje'rākarō'ōjīrā torā ñimarāñu je'e aḗeyari. I'sia be'erō'ō aḗea wejea yiyapairō'ōrāja ya'yaokaro'si yire imabeyuakaka yire mija ījijeyobaarākareka jia simarāñu yiro'si. ⁷ Jajuḗi mija ḗō'irā īawa'ririka yapabeyuka yi'i. I'suḗaka simamaka, karemarītaka Maīḗamakire yaparāka ḗoto ñoaka mija ḗō'irā ñimarāñu je'e. ⁸⁻⁹ I'suḗaka simako'omakaja Éfeso wejearā yituirāñu Pentecostés baya o'rirāñurō'ōjīrā. Ō'ōrāja ñimariyapayu ruḗu rīkimarāja yiwārōika īaḗe'yoirāte imako'omakaja, rīkimarājaoka Tuḗarārika yiwārōika jia sana'mitiririyaḗaika simamaka.

¹⁰ Timoteore mija ḗō'irā eyarāka ḗoto jia kire mija baabe mijare kīkibekaja kimaokaro'si. I'suḗaka kire mija baabe yuḗakajaoka Maīḗamakirika ba'irabeiki kima-maka. ¹¹ Ba'iaja kire baabekaja kire mija e'etoḗe. Suḗabatirā jia kire mija jeyobaabe yiḗō'irā īarī ketaokaro'si. “I'suḗaka kire mija baabe”, ñañua simamaka ketarika yita'ayu, aḗerā Jesúre yi'yurāḗitiyika.

¹² “¿Marāḗate majeyomaki Aḗolore etarāñu ate?”, āḗaraka ḗaḗeraḗi yire mija jērīaeka ñiarape. Suḗa imarī aḗerā Jesúre yi'yurāka mija ḗō'irā turirī keyaokaro'si kire yīpakatarikoḗeraḗe. I'suḗaka yibaako'omakaja, “Torā ya'ririka Tuḗarāte

yapay maekaka”, kēriḡupajoabeyu ruḡu. Suḡa imarī “Mae ya'rijikareka jia sime”, kēriḡupajoarāñurīmi mija ḡō'irā turirī ke'rirāñu je'e.

Piyia jia Pablote nare bojatiyaeka

¹³ Jia ḡupajoatirā rakajetigarāja mija imabe. Suḡabatirā maiḡamaki Jesucristore yi'ririja'atabekaja, okajājiapi mija ḡupajoabe. ¹⁴ Rakakaja ritaja mija baarijayua aḡerāte wayuḡarikapitiyika oyiaja samija baarijape.

¹⁵ Estéfnas imaki, kika imarāḡitiyika Acaya ka'iakarā mamarītaka Tuḡarārika yi-bojarapaka yi'riū'muraparā. Suḡa imarī maekaka aḡerā Jesúre yi'yurāte jeyobaari-maja imarī, i'supakajaoka nabaarijayu naro'si. I'supaka simarapaka ōñurā mija ime.

¹⁶ I'supaka simamaka jiapi nare mija yi'ririjaririka yiyapayu. I'supakajaoka naka Tuḡarārika ba'iraberimajaka jia mija imarika yiyapayu.

¹⁷ Mija tā'omaja Estéfnas, Fortunato suḡabatirā Acaicotatarāre etamaka jia jījimaka ñime. Mija ḡuri yoeḡi imarā imarī, yire jeyobaawārūbeyurā. I'supaka simamaka mija ḡō'ikarā yiḡō'irā etairā tarāja ḡuri yire jeyobaairā. ¹⁸ Okajājia mija imaerā mijare na-jeyobaaika upakaja yiḡō'irā etatirā okajājia ñimaerā yire najeyobaayu. I'supaka baairāte majiyiḡupayeejīkareka jia sime.

“Jia nimarū ḡo'imaja”, Pablote āriḡūaeka

¹⁹ Asia ka'iakarā Jesúre yi'yurā, “Jia nimarū”, mijare āriḡūairā. Aquila, kirūmu Prisca, suḡabatirā nawi'iarā Maiḡamakire yi'riwa'ri rēñurāoka, “Jia nimarū”, mijare āriḡūairā.

²⁰ Ō'ōkarā muḡaka Jesúre yi'yurāoka, “Jia nimarū”, mijare āriḡūairā naro'si. Tuḡarāte yi'yurā imarī, jia jījimakaḡi mija jēñetoribu'abe.

²¹ Yi'i Pabla, ñoñu upakaja “Jia nimarū”, āriwa'ri ikupaka yiḡitakaḡi mijaro'si yo'opūayu.*

²² Torā maiḡamaki Jesucristore yapabeyurāte “Ba'iaja Tuḡarāte nare baarū”, āriwa'ri i'supaka mijare ñañu. “No'ojirāmarāja Maiḡamakire ḡe'rietarūkirīmi seyaparū”, āriwa'ri yapatiyaiki ñime.

²³ “Jia maiḡamaki Jesúre mijare baarijarirū”, mijare ñarīḡūayu. ²⁴ I'supakajaoka “Jesucristore ā'mitiriḡeairā mija imamaka, jimarītakaja nare yiwayuḡayu”, mijareka ñarīḡūatayu.

I'tojirāja sime ruḡu.

* **16:21** Después de dictar la carta a otra para escribir, Pablo añade su firma para que los lectores sepan que la carta realmente es de él. (Véase 2 Tesalonicenses 3.17)

Segunda carta de San Pablo a los Corintios

Ate Corintowejeakarãro'si Pablote pãpera pũataeka

¹ ¿Yaje mija ime yijeyomarã? Yi'i Pablu, yijeyomaki Timoteopitiyika, “Jia nimarũ”, mijareka yija añu. Tuparãte yire jã'mekapĩ arĩwa'ri Jesucristorika bojariroka bojatarimaji ñime*. Corintowejeareka supabatirã Acayaka'iarãoka imarã Tuparãte jiyipupayeeokaro'si rãrĩrijayurãro'si ika pãpera yipũatayu. ² Maþaki Tuparã, supabatirã maipamaki Jesucristopitiyika jia mijare nabaarũ. Supabatirãoka jia pupaparaka mija imaokaro'si mijare najeyobaarũ.

Pablote ba'iaja jũako'omakaja Tuparãte kire jeyobaaeka

³ Maipamaki Jesucristo Pakika jĩjimaka imawa'ri “Jia mibaayu Tuparã”, kire yija arĩrijayu. Maþaki imarĩ, mare kiwayuñayu. Supabatirã ba'iaja mapuparirijayu poto mare jeyobaaokaro'si maka imaki kime Tuparã. ⁴ Ritaja ka'wisika yijaro'si simako'omakaja ba'iaja yija puparikoreka yijare jeyobaaerã Tuparãte yijaka imajipe. Supa imarĩ yijare kijeyobaaika upakaja aþerã ka'wisika jũairãte ba'iaja napuparikoreka nare yija jeyobaaawãrũyu. ⁵ Cristore yi'yurã imarĩ, ba'iaja kijũaeka upakaja yija jũayu yijaro'sioka. I'supaka simako'omakaja Cristorirã yija imamaka, ba'iaja yija puparikoreka Tuparãte yijare jeyobaaayu. ⁶ Jesucristorika bojariroka bojaripareaja ba'iaja yija jũarijayu. I'supaka simako'omakaja, sayija rakajepããrijayu jia mijare jeyobaaokaro'si. I'supaka mijaro'si yija imamaka Cristore mija yi'yua ja'atabeyurã mija imarijarirãñu. Ba'iaja yija jũarijayu poto Tuparãte yijare jeyobaarijayu. I'supaka yija imarijayua õñurã imarĩ, ba'iaja jũariþotojo okajãjia imawa'ri samija rakajepããyu mijaro'si. ⁷ Yija upakaja Cristore yi'yurã imarĩ, ba'iaja jũarijayurã mija ime. Supa imarĩ “Yijare kijeyobaaika upakaja Tuparãte nare jeyobaarãñu, jia kire nayi'yaokaro'si”, mijareka arĩpupajoairã imarĩ, ba'iaja yija puparibeyu.

⁸ Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Asia ka'iarã tuparaka jimarĩa ba'iaja yija jũarapakakaka mija õrĩrika yija yapayu. Jimarĩtaka ba'iaja jũawa'ri, okajãjimarĩa sarakajepããwãrũbeyurã rõ'õjĩrãrãja yija jarape. Supa imarĩ “Reyarũkirãja yija ime je'e mae”, arĩpupajoabaraka ba'iaja yija puparape. ⁹ Supabatirã “Najããrũkirãja yija ime”, yija arĩpupajoarape. Supa imarĩ yija pupayariji marãkã'ã yija þo'ia iarĩrĩwãrũbeyu. I'supaka simako'omakaja “Reyaekarã imakopẽirãte þariji õña jariþe'rĩrũjeiki imarĩ, Tuparã i'rikaja imaki yijare iarĩrĩwãrũiki”, yija arĩwãrũerã i'supaka yijaro'si simarape. ¹⁰ “Yija reyaerã baayu”, yija arĩtirapakarã werikareka Tuparãte yijare o'atarape. Supa imarĩ, “Ñamajĩoka i'supaka oyiaja Tuparãte werikareka yijare baajiparijarirãñu”, arĩpupajoawa'ri ba'iaja yija puparitiyabeyu. ¹¹ I'supaka yijaro'si simaerã Tuparãte mija jẽñeĩjirijayuapĩ arĩwa'ri yijare kijeyobaarijayu. Jia Tuparãte yijare jeyobaamaka ñawa'ri, “Jia mibaayu Tuparã. Mire yija jẽñeika upakaja mibaarape Pablorkaro'si”, rĩkimarãja þo'imajare kire arĩrãñu.

Ikupaka simamaka Corintowejarã Pablote a'riberika

¹² Aþea ikupaka pupajoawa'ri jĩjimaka yija ime. “Tuparãte yapaika upakaja wããrõ'õrãja þo'imajare jia yija baarijayu, nare þakibekaja”, yija puparõ'õpi yija arĩpupajoayu. Ika wejeareka imarã wapuju pupajoatirã nawãrõika upaka mijaka yija imawãrũbeyu. I'supakamarĩa sime, Tuparãte yijare jeyobaamaka jia mijaka yija imawãrũrijayu. ¹³ Supa imarĩ rukubaka mija pupajoaokaro'simarĩa pãpera o'otirã mijaro'si sayija pũatarijayu. Yija wãrõika jia mija õñaokaro'si mijaro'si sayija o'oyu. ¹⁴ Ika mijare yibojaika, “Pablu kijeyomarãpitiyika wãjia bojairã nime”, jia arĩwãrũbeyukajĩrã i'rãrimarãre ime ruþu. I'rãrĩmi

* 1:1 Apóstol

jia yijare òrĩtirã “Í'rá þuri jiiitaka yijare wãrõekarã”, yijareka nimaupatiji narĩrika yija yapayu. I'supakajaoka maiþamaki Jesucristore þe'rietarãñurĩmi “Jia yijare ã'mitiriwa'ri mire nayi'rika”, jĩjimakaþi kire yija ãrĩrãñu.

15 “Jia yika nime je'e. Supa imarĩ Macedonia ka'iarã ya'rĩrãka þoto napõ'ipi yo'rĩrãñu mamarĩ”, ñarĩþupajoakoperape. I'supaka yibaarikareka Í'þakuri mija þõ'irã eyawa'ri jiiþaji mijare yijeyobaajããeka. 16 “Macedonia ka'iarã ya'rĩrãka þoto napõ'i ñimatawa'rĩrãñu, supabatirã yiþe'rĩrãka þotooka i'supakajaoka yibaarãñu ate”, ñarĩþupajoakoperape. “Judeaka'iarã yeyawãrũokaro'si Corintowejeekarã yire jeyobaarãñurã”, ñarĩþupajoarape. 17 “¿Jia þupajoarimarĩaja i'supaka yijare kërãþe bai je'e”, yireka mija ãrĩþupajoayu bai? Tuþarãte òrĩbeyurã þuri nañu upakaja baabeyurã imarĩ, “Ã'ã, i'supaka yibaarãñu”, ãrĩriþotojo ñamajĩ ate “Jẽno'o, aþe upaka yibaarãñu”, ãñurã. I'supaka ãrĩbeyuka ñime yi'i þuri. 18 Kẽñu upakaja baaiþi kime Tuþarã. I'supakajaoka, “Ikuþaka yibaarãñu”, ñañua aþe upaka baabeyuka ñime. 19 Kẽñua upakaja baarijyuka Tuþarã Maki Jesucristo. Supa imarĩ “Ã'ã ikuþaka yibaarãñu”, ãrĩriþotojo, aþe upaka baabeyuka kime. Kirika bojariroka mijare yija wãrõrijayu, yi'i Þablo, Silvano supabatirã Timoteopitiyika. I'supaka simamaka “Ikuþaka yija baarãñu”, ãrĩriþotojo aþe upaka yija baabeyu yijaoka. 20 “Ikuþaka jia yibaarãñu yirirãte”, kërĩka upakaja ritaja Tuþarãte baaeka Kimaki Jesucristoþi ãrĩwa'ri. Supa imarĩ jia Jesucristoþi mare kibaarijyua õñurã imarĩ “Rita, kërĩka upakaja baaiþi kime”, ãrĩwa'ri Tuþarãte majiyiþupayeerijayu. 21-22 Jesucristore mayi'yua maja'atakoreka Tuþarãte mare jeyobaayu. Supa imarĩ ikijioka kime Jesucristorirã maimaokaro'si mare wã'maekaki. Supabatirã kirirã maima beaokaro'si Espĩritu Santore maþupakarã kiña'ajããeka. I'supaka kibaamaka, “ Jia yirirãte yibaarãñu”, kërĩka upakaja Tuþarãte mare baarãñu”, marĩþupajoayu.

23 “Mija þõ'irã ya'rĩrãñu”, ñarãþaka mijare þakiberapaki yi'i. Okajãjiþi mijare okajãriyapaberĩwa'ri mija þõ'irã ya'riberape ruþu. Tuþarãte ñaika wãjitãji ikuþaka mijare ñañua rita sime. 24 Mijare okajãtikarã imariþotojo, “Ikuþaka mija baabe, ikuþaka þuri mija baa'si”, ãrĩwa'ri mijare jã'meriyapabeyurã yija. Cristore yi'ritikarã mija imamaka, jĩjimaka mija imaokaro'si wãrõbaraka mijare jeyobaarika yija yapayu.

2

1 Bikija mija þõ'irã eyatirã, mija þupape'rĩrã okajãjia mijare yijaimaka ba'iaja mija þuparape. I'supaka simako'omakaja, “Tuþarãte yapaika upaka baabeyurãte þuri yokajããrãñu je'e ruþu”, ñarĩþupajoarape. I'supaka simamaka “Ba'iaja napuparia'si ate”, ãrĩwa'ri mija þõ'irã turirĩ ya'ribeyukaji ruþu. 2 Jĩjimaka yire imarũjerimaja mija ime. Supa imarĩ okajãjiþi mijare yijaijĩka ba'iaja þupariwa'ri, marã aþerã jĩjimaka yire imarũjerimaja imaberijĩñurã. 3 “I'supaka napuparijĩñu”, ãrĩwãrũtirã ba'iaja mija þuparirika yapaberĩwa'ri mija þõ'irã ya'ribeyu ruþu. Mija þõ'irã yeyarũki ruþu mijaka okajierika yapawa'ri “Ikuþaka mija baabe”, ãþaraka þapera takaja mija þõ'irã yiþũatarape. Okajietirã ba'iaja þupapekaja jĩjimaka yire þuparirũjerũkirã mija imaokaro'si mijare sayiþũatarape. Supa imarĩ “Napõ'irã yeyarãka þoto jia simamaka ñatirã jĩjimaka nimarãñu je'e naro'sioka”, ñarĩþupajoayu. 4 I'sia þapera mijaro'si yo'orapaka þoto jimarĩa ba'iaja yiþuparape yoraparo'õjĩrã. Supa simako'omakaja sĩatirã ba'iaja mija þupayaokaro'simarĩa þapera mijare yiþũatarape. “Jia mare wayuñaiþi kime Þablo”, mija ãrĩwãrũokaro'si mijare sayiþũatarape.

Ba'iaja mare baakoþerapakiteoka mija wayuñabe, Þablote ãrĩka

5 Ba'iaja mija watopekarã baarapakite jia imarika yapawa'ri jãjia kire mija baarapakakaka mijaro'si yo'oerã baayu mae. Ba'iaja kibaarapaka ã'mitiritirã, ba'iaja yiþuparapaka simamaka saþemawa'ribaji mija imarape je'e, mijaro'sioka. I'supaka simako'omakaja “Ba'itakaja mijare þuparirũjetiyaberapaki kimarape je'e”, ñañu ba'itakaja kijũarika yapaberĩwa'ri. 6 Ba'iaja kibaarapaka simamaka mija rërãþaka

ɸoto “Ikuɸaka kire mabaaye'e kiɸuɸape'yaokaro'si”, mija ima uɸatiɸañakaja ārĩtirã i'suɸaka kire mija baarape. I'suɸaka simamaka maekaka ɸuri ɸuɸape'yuka kijayua simamaka koɸakaja samija ja'atabe. ⁷ I'suɸaka kire baabekaja, ba'iaja kibaakoɸekareka ye'kariritirã jia kire mija jeyoape ate. I'suɸaka kika mija imabe, tẽritakaja ba'iaja ɸuɸariwa'ri “Marãkã'ã baatirã jia naka imawãrũbeyuka yi'i”, kẽriɸuɸajoakoreka. ⁸ Kika mija jeyoapakã'ã, “Rita yire nawayuĩayu ate”, kẽñaokaro'si i'suɸaka kika mija imarika yiyapayu. ⁹ Kire yibaarũjerapaka uɸakaja mija yi'rirã ɸapeera mijare yiɸũatarapaka imarĩ, “Maekakaoka nare ñaũu uɸakaja baairã nime”, mijareka ārĩɸuɸajoaiki ñime. ¹⁰ Suɸa imarĩ ba'iaja baakoɸekakite ba'iaja baaeka mija ye'karirirãkareka i'suɸakajaoka simarãũu yiro'sioka. Yire ba'iaja kibaaika imakoɸejĩka sareka kire yiwayuĩajĩũu. Īrĩka uɸakaja jĩjimaka mija imarika yaɸawa'ri Cristore ĩaika wãjitãji i'suɸaka ñimarijayu. ¹¹ Kire mawayuĩaye'e, ba'iaja ɸuɸawa'ri Satanãre yaɸaika uɸakaja kibaa'si. I'suɸakajaoka maro'si sima'si, majeyomakite mawayuĩajĩũu. Satanãre mare ɸakiriyapãikakaka õñurã maima.

Corintokarã majaroka Pablote ã'mitiriyapaeaka

¹² Tróadewejearã yeyarapaka ɸoto Maiɸamakire yire jeyobaaikaɸi ārĩwa'ri imatikaja ɸo'imajare imarape yire na'mitiyaokaro'si. Suɸa imarĩ Jesúrika bojariroka nare yiwãrõmaka jĩjimakaɸi tokarãre yire ã'mitirape. ¹³ I'suɸaka simako'omakaja Tróaderã majeyomaki Titore imabepakã'ã ba'iaja yiɸuɸarape. Torãjĩrã mae, tokarãre yimajaroka bojaweatirã Macedoniaka'iarã ya'rape Titore mo'arĩ.

¹⁴ Ba'iaja yiɸuɸariko'omakaja Cristorirã yija imamaka dakoã imabeyua yijare tẽrĩrũkia mae. Suɸa imarĩ “Jiitaka mibaayu Tuɸarã”, ãɸaraka jia yija ɸuɸarijayu. Suɸabatirã Cristorika bojariroka bojaɸibarimaja yija imaokaro'si Tuɸarãte yijare ɸũataeka ritaja ɸo'imajare sõñaokaro'si. I'suɸaka simamaka ĩ'rãkõ'rĩmato jariwa'ririmarĩaja sayija bojatapamaka ã'mitiritirã, Cristore nayi'yu. Īakõrĩ je'e, ikuɸaka sime: Mapaõmeã majoeika ɸoto ritaja sajĩsia ɸibika ritaja ɸo'imajare wĩĩka uɸaka simarijayu. ¹⁵ Cristorika bojariroka yija bojaɸibamaka ĩawa'ri jĩjimaka Tuɸarãte yijaka ime. Kirika yija wãrõtapa, Tuɸarã ɸõ'irã a'rirũkirã, suɸabatirãoka ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rirũkirã ɸariji sã'mitiririjayurã. ¹⁶ Cristore yi'riberirika ima, “Ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'ririwãpaka”, ārĩwa'ri nare yija bojamaka nayi'ribeyu Cristorika yija wãrõika ã'mitiriyapabeyurã. Tuɸarã ɸõ'irã a'rirũkirãro'si ɸuri nare yija wãrõika nayi'yu õñia nimajĩɸarũkiroka naro'si simamaka. I'suɸaka Cristorika yija wãrõrijayu ɸemawa'ribaji imatiyaika simamaka Tuɸarãte yijare jeyobaaberirikareka, marãkã'ã baatirã wãjia sayija bojawãrũberijããeka. ¹⁷ I'suɸaka ñaũua simako'omakaja, rĩkimarãja nime niñerũ tõɸoriyaɸawa'ri takaja Cristorika bojariroka wãrõtapaɸarimaja. Nuɸaka baarijaribeyurã yija ɸuri. Jesúrirã imarĩ, kirika bojariroka ɸakirimarĩaja ɸo'imajare wãrõerã Tuɸarãte ɸũatairã yija ime. I'suɸaka ɸuɸajoairã yija ima simamaka kĩaika wãjitãji wãjirokaɸi yija wãrõrijayu.

3

“Mamarĩ imara'aekakukukaka be'erõ'õ mamakukukaka majaroka mayi'ririjarirũkia ikuɸaka sime”, Pablote ārĩka

¹ I'suɸaka yo'oko'omakaja “Yija imarã imatiyarimaja”, ārĩwa'rimarĩa i'suɸaka mijare yija bojayu. Aɸerã wãrõrimaja ɸuri “Imatiyarimaja yija ime”, ārĩkoɸerijayurã. Mija ɸõ'irã netarijayu ɸoto ɸapeera naro'si aɸerãte o'oeka mijare nabearijayu. I'suɸaka mijare nabeaika ɸapeera ima, “Jia wãrõirã nime”, ārĩwa'ri nawãrõirõ'õkarãre no'orũjerijayu. I'suɸakajaoka aɸerõ'õrã na'yu ɸoto mijare nawãrõikakaka ɸapeera no'orũjerijayu. Yija ɸuri, i'suɸaka baabeyurã. ² Mijaja imarã “Jia wãrõirã yija ime”, ãɸaraka ɸapeera yija bearũkirã uɸaka yijaro'si imarã. Yija wãrõika yi'riwa'ri ba'iaja mija baaika ja'atatirã aɸeuɸaka mija

o'amaka ïatirã, “Jia Cristorika bojariroka Pablorãkare nare wãrõyu”, ritaja þo'imajare ãrĩþupajoarijayu. I'supaka mija baaika yija þupakarã sayija õñu. ³ Cristo þapera maika upaka imarã mija ime. Kirika bojariroka yija wãrõikapi ãrĩwa'ri Cristore mija þupaka jia o'aika ritaja þo'imajare ïawãrũpatayu. Aþerã wãrõrimaja þapera o'oeka narikaika upakamarĩa mija ime. Tuþarã, õñia imajiþarimaji Espiritu Santore mija þupakarã mijare kiña'ajããeka simamaka i'supaka sime. Moisés imaroyikakiro'si ãtaþãiarã Tuþarãte o'oeka upakamarĩa sime mae. I'supakamarĩa simamaka maþupaka Espiritu Santojo mare o'arijayuka.

⁴ Jia mijare yija wãrõerã Cristore yijare jeyobaayu. I'supaka simamaka “Nare yija wãrõikapi ãrĩwa'ri Cristore yapaika upaka baairã nime”, Tuþarãte ïaika wãjitãji yija ãrĩwãrũyu. ⁵ I'supaka jĩjimaka yija ãñua simako'omakaja yija þupayariji yija õñuapi ãrĩwa'rimarĩa jia yija wãrõyu. Tuþarãte yijare jeyobaaikapi ãrĩwa'ri takaja ritaja yija baawãrũyu. ⁶ Tuþarãjaoka imaki kimajaroka mamakukukaka bojaĩjirimaja yija imaokaro'si yijare jeyobaaiki. Suþa imarĩ “Yimakire ã'mitiripẽairãte yitããrãñu”, Tuþarãte ãñua bojaika sime mamakukukaka majaroka. Suþa imarĩ bikija Moisés imaroyikakite o'oeka ãrĩroyika upakamarĩa yija wãrõyu mae. Espiritu Santopi ãrĩwa'ri maþupaka o'amaka kire mayi'rirũkiakaka sabojayu mamakukukaka majaroka. Bikija Tuþarãte jã'meka o'oeka yi'rikopeirã þuri nareyarãka be'erõ'õ kika imajiþabesarãñurã. I'supakamarĩa sime mamakukukaka majaroka yi'yurãro'si þuri. Espiritu Santore nare ña'rĩjãimaka Tuþarãka õñia nimajiþarãñu ãrĩwa'ri sabojayu.

⁷⁻⁸ Kijã'meika ãta þãiarã o'otirã, Moisés imaroyirekakite mamarĩ Tuþarãte kire saja'ataeka. I'sia kire kija'ataekarĩmi Tuþarãte kãaeka be'erõ'õ simamaka jimarĩ jãjia Moisés þema yaaboaeaka. I'supaka simamaka Israeltatarã marãkã'ã baatirã sarakajepããberiwari kipema niariyapaberika. Bikija Tuþarãte jã'meka jiiitaka simaeka. I'supaka simaeka kopakaja Moisés þema jãjia yaaboaeaka. Suþa imariþotojo ï'rãrĩmi upakaja sariririjarika. Bikija Tuþarãte jã'meka o'oeka jãjia yaaboaikapitiyika þo'imajaro'si kire sakija'ataeka simako'omakaja sayi'riwãrũberiwari, Tuþarã þõ'irã þo'imajare a'riberika ãrĩwa'ri sabojayu. Mamarĩ kijã'meroyika yaaboaikapitiyika sakija'ataeka simako'omakaja satẽrĩwa'ribaji jia sime ika mamakukukaka majaroka. Suþa imarĩ õñia imajiþarũkiakaka Espiritu Santore maro'si e'era'aeka. I'supaka ima imarĩ, ñamajĩ aþerikurioka þurirũkimarĩa sime. ⁹ Bikija Moisés imaroyikakite kijã'merũkia Tuþarãte kire ïjikakaka þuri sayi'riberiwari “Tuþarãte yapaika upaka þo'imajare baabepakã'ã ba'iaja nare kimarũjerãñu”, sãñu. I'supaka imariþotojo jãjia yaaboaikapi setaeka. Ika mamakukukaka majaroka þuri Tuþarãte ïaika wãjitãji wãjia þo'imajare imarũjericakaka mare bojaika. Suþa imarĩ bikijakaka jãjia yaaboaikapi setako'omakaja mamakukukaka þuri tẽrĩwa'ribaji imatiyaika majaroka sime. ¹⁰ Jia simaroyika mamarĩ Moiséte jã'meroyika. Suþa simako'omakaja satẽrĩwa'ribaji imatiyaika sime ika mamakukukaka majaroka. I'supaka maþupajoaika simamaka, “Mamarĩ imara'aeka majaroka imatiyabeyua sime mae”, marĩþupajoayu. ¹¹ Ñoaka imarũkimarĩa imariþotojo Moiséte jã'meroyika jãjia yaaboaika watoþekapi etaeka. I'supaka simamaka, ika mamakukukaka majaroka Tuþarãte mare ja'ataeka þuri imajiþarũkia imarĩ, tẽrĩwa'ribaji imatiyaika sime.

¹² “Imajiþarũkia sime”, jia õrĩwãrũirã imarĩ, kĩkirimarĩaja þo'imajare sayija wãrõrijayu.

¹³ Imajiþarũkia simamaka, Moisés imaroyirekaki upaka yija imabeyu. Kipema jãjia yaaboaeaka yaririjarika Israelkarãre ïakoreka sayapãiapipi kipema kirãrĩta'aroyika. Kipema jãjia yaaboaeaka yaririjarika ãrĩrikopakaja mamarĩ Moiséte jã'meroyika tiyirijayua. ¹⁴ I'supaka simarijariko'omakaja Israelkarã þuri satiyirijayua ã'mitiripẽaberikarã imarĩ, maekakaoka i'supakaja imañujurã ruþu. I'supaka imarã nimamaka, Moiséte jã'meroyirekakaka niaika þoto, “Kopakaja Tuþarãte satiyetaeka”, ãrĩwãrũbeyurã nime. I'supaka imabekaja, Cristore takaja yi'yurã nimajĩkareka þuri jia sanorĩwãrũjĩñu.

¹⁵ I'supaka imariṗotojo maekaka ṗariji Moiséte o'oeka wārūriṗotojo sanorīwārūbeyukaji ruṗu. ¹⁶ I'supaka simakoṗeko'omakaja Maiṗamakire ĩ'rārimarāre yi'riū'mumaka ĩatirā nare kijeyobaayu “Saniawārūrū”, āriwa'ri. ¹⁷ Espiritu Santopi āriwa'ri Maiṗamakire mare jeyobaayu. I'supaka mare jeyobaabaraka maka kimarijayua simamaka, Moiséte jā'meroyika mayi'rikoṗeka ja'atirā, Cristore yaṗaika upakaja baawārūrā maime mae. ¹⁸ Kopakaja jia sōriwaṗu'atairā jariwa'ri, Maiṗamakire ṗuṗajoarijaparaka, tērīwa'ribaji kima morīwārūrījayu mae. I'supaka maimaṗi ĩ'rārīmi upakaja jībaji Maiṗamaki upakaja maimarijarirā Espiritu Santore maṗuṗaka mare o'arijayu.

4

¹ Yijare wayuñawa'ri, yijare wā'matirā kimajaroکا mamakukukaka ṗo'imajare wārōrimaja Tuṗarāte yijare imarūjeka. I'supaka simamaka, ba'iaja aṗerikuri yijaro'si simarijayua imako'omakaja, sayija wārōrija'atabeyu. ² Supa imarī aṗerāte kareaja i'yoa baarijayu upaka baabeyurā yija ime. I'supakajaoka “Jia ṗo'imajare yijare yi'rirū”, āriwa'ri waṗuju nare ṗakibeyurā yija ime. I'supaka imarā imarī, Tuṗarārika bojariroka aṗemijipi so'atirā yija oñu upakaja yija ṗuṗajoaika wārōbeyurā yija ime. Supa imarī Tuṗarāte ĩaika wājītāji jia wājiroka norīwaṗu'atawārūirokaṗi ṗo'imajare Tuṗarārika yija wārōyu. I'supaka yija baamaka “Ṗakibeyurā nime”, ṗo'imajare yijareka āriwārūyu. ³ I'supaka yija wārōika simako'omakaja “Ṗablorākare wārōika ĩ'rārimarāre ōriwaṗu'atabeyu”, āñurā mija ime ĩ'rārimarā. Ikupaka sime: Maiṗamakire yi'ririyaṗaberiwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā imarī, yija wārōika norīwaṗu'atawārūbeyu. ⁴ Cristore nayi'ribeyuṗi āriwa'ri ṗo'imajare kipakika upakaja Satanāre nare imarūjerijayu ruṗu. Supa imarī Jesúrika tērīwa'ribaji imatiyaiki bojariroka ōriwaṗu'atabeyaka nare kimarūjerijayu. I'supaka nimarijayua simamaka, “Tuṗarāte ima upakaja Jesúre ime”, narīwārūbeyu. ⁵ Jesucristore jiyiṗupaka oñurā imarī, yija baarijayuakaka takaja ṗuṗajoabaraka ṗo'imajare wārōbeyurā yija. “Imatiyairā Ṗablorākare ime mirākiyu”, mija āririka yaṗaberiwa'ri i'supaka yija baabeyu. I'supaka baabekaja “Jesucristo kime Maiṗamaki”, āparaka yija wārōrijayu. Supa imarī mijare ĩarīparaka yija ba'irabejirā Jesúre yijare ṗūataeka simamaka, kiyapaeka upakaja yija baarijayu. ⁶ Tuṗarā ṗuri ika wejea rubu'ataeka, neia simakoṗekareka saborirūjekaki. I'supakajaoka Cristore yija ōriberikoṗekareka, yijare kire kiōriwārūrūjeka. Supa imarī Jesucristore yija yi'ṗakā'ā Tuṗarāja tērīriki kimaoka yija ṗuṗarō'ōrā yijare ōrīrūjerapaki.

⁷ Tērītakakaka Tuṗarārika bojarī kipūataekarā imariṗotojo “Tērīrirā yija ime”, āribeyurā yija. ĩakōrī je'e: Waṗajā'rīmarīa jotoka'i jototōsiarā waṗajā'rīa jāma upaka imarā yija ime. I'supaka simamaka yija ṗuṗakarā Tuṗarārika yijareka imarā yija ime. Supa imarī “Naṗuṗajoaikaṗimarīa wārōrimaja nime. Tuṗarā tērīrikaja imakite nare jeyobaaikaṗi jia nabaayu”, ṗo'imajare yijareka āriwārūyu mae. ⁸ Ṗo'imajare Jesúrika bojariroka wārōriṗareaja, ĩ'rākurimarīa ba'iaja yija jūarijayu. I'supaka simako'omakaja, sarāja sayija ja'atarījaribeyu. I'supakajaoka “¿Marākā'ā yija baarāñu mae?”, āriṗuṗajoako'omakaja “Tuṗarāte yijare ja'atayu”, āribeyurā yija ime. ⁹ Rīkimarāja yijare ā'mijīairāte imako'omakaja Tuṗarā ṗuri yijare ja'atabeyuka. ĩ'rākurimarīa yijare jāārika ri'kakōṗeirā imarī, yijare nakāmibaaeka simako'omakaja Tuṗarāte yijare jeyobaaika simamaka yijare najāāwārūbeyu. ¹⁰ Yija turirijayurō'ō rakakaja nime ĩ'rārimarā yijare jāārika ri'karījayurā. Jesúre najāāeka upakajaoka yijare najāāriyaṗayu. I'supakajaoka ba'iaja kijūaeka upakaja jūariṗotojo jia sayija rakajepāāmaka ĩawa'ri, “Naṗuṗakareka Jesúre imamaka, kirikaṗi i'supaka nime”, ṗo'imajare āriwārūokaro'si supa yija imarijayu. ¹¹ Jesúrika bojariroka yija wārōriṗareareka, ĩ'rārīmi upakaja yijare jāārika nari'kaika watoṗekarekaja yija imarijayu. I'supaka yijaro'si simako'omakaja “Jesúre naṗuṗakareka imaṗi āriwa'ri kiupaka jia sanarakajepāārijayu”, yijareka ṗo'imajare

ārīwārūokaro'si i'suṓaka yija jūarijaju. ¹² I'suṓaka ba'iaja yija jūaika simako'omakaja, yija wārōika ā'mitiritirā samija yi'yuaṓi āriwa'ri Tuṓarāka ōñia mija imajiparāñu.

¹³ I'suṓaka simamaka ba'iaja yija ṓuṓaribeyu. Mija ĩabe, ikuṓaka sāñu Tuṓarā ma-jaroṓñu o'oekarā: “Tuṓarāte yi'yuka imarī, kirika bojariroka ṓo'imajare yiwārōyu”, ĩrīkate ārika. I'suṓakajaoka yija ṓuṓajoayu yijaro'si. Tuṓarāte ā'mitiripēairā imarī, kirika bojariroka ja'atarimarīaja yija wārōrijaju. ¹⁴ I'suṓaka ṓuṓajoairā imarī, ṓo'imaja yijare jāārika ri'kakopeika yija kīkibeyu. Maiṓamaki Jesucristo reyaekakite ōñia Tuṓarāte jariṓe'rirūjeka ate. Suṓa imarī Jesūrīā yija imamaka, “Yija reyakoṓeko'omakaja ōñia Tuṓarāte yijare jariṓe'rirūjerāñu ate”, yija āriṓuṓajoayu. I'suṓakajaoka mijare kibaarāñu. Suṓabatirā kimarō'ōrā Tuṓarāte mare e'ewa'rirāñu. ¹⁵ Suṓa simamaka, “Jia mijaro'si simarū”, āriwa'ri ba'iaja jūariṓotojo Tuṓarārika bojariroka mijare yija wārōrijaju. I'suṓaka yija baaika simamaka ĩrārīmi uṓakaja rīkimabaji Jesucristore yi'yurā ṓo'imajare imarijaju. Kire nayi'yuaṓi āriwa'ri jia Tuṓarāte nare baamaka “Mare wayuīaiki imarī, jia Tuṓarāte mare baayu”, narīrijaju. Suṓa imarī “Tērīrikaja imatiyaiki kime”, āriwa'ri ṓo'imajare kire jiyiṓuṓayeerijaju.

¹⁶ I'suṓaka simamaka ba'iaja ṓuṓapekaja Jesūrīka bojariroka ja'atarimarīaja yija wārōrijaju. Yija ṓo'ia ba'iaja jūabaraka rūetaka sajaririjariko'omakaja ĩrārīmi uṓakaja yija ṓuṓaka okajājia imaokaro'si Tuṓarāte yijare jeyobaarijaju. ¹⁷ Ritaja wejea yija turitaparō'ō ba'iaja yija jūarijayua ṓuri wejejē'rākaja imarūkimarīa sime. Suṓa yija jūako'omakaja, “Kika ōñia yija imajiparūkia ṓuri tērīwa'ribaji jia imarūkia sime yijaro'si”, āriṓuṓajoawa'ri, maekaka jimarī ba'iaja yija jūakoṓeika marā imabeyua yijaro'si. ¹⁸ Suṓa imarī ika ka'iareka yija ĩarijayua ṓuri ṓurirūkia sime. I'suṓakamarīa yija ĩabeyua ṓuri imajiparūkia ima. I'suṓaka simamaka, maekaka yija ĩarijayua ṓuṓajoatiyabekaja yija ime. Mabo'ikakurirā maimarūkiakaka ṓuri śiaberiripotojo sayija ṓuṓajoatiyarijaju.

5

¹ Ika maṓo'ia wejejē'rākaja ōñia imarūkiro'simarīa sime, ñojimarīji reyarūkia. I'suṓaka simako'omakaja “Mareyarāka be'erō'ō ōñia mare jariṓe'rirūjetirā maṓo'ia Tuṓarāte mare o'arāñu”, marīṓuṓajoayu. I'suṓaka mare kibaarūki ṓo'ipuri maekaka maṓo'ia ima uṓakamarīa imarāka, ōñia imajiparūkia imarī. ² Ika ka'iareka imabaraka ka'wisika majūarijaju ṓoto Tuṓarā ṓō'irā mamaka ṓo'iaṓi imarika maṓuṓajoarijaju. ³ Yiaṓuṓaka takarijimarīa Tuṓarā ṓō'irā maimarāka simamaka i'suṓaka ñañu. Mamaka ṓo'ia mare kio'arākaṓi kiṓō'irā maimarāñu. ⁴ Ba'iaja imarikareka rūñurā imariṓotojo dakoa okamirāmarīaja aṓekukurā imarika maimariṓuṓajoayu. I'suṓaka maṓuṓajoaika, “ṓo'imarīrā maimariyaṓayu”, āriwa'rimarīa samaṓuṓajoayu. Wāārō'ōrā maima ja'atirā, reyariba'ikakamarīa ṓo'ikirā maimariyaṓayu. ⁵ Suṓa imarī mareyarāka be'erō'ōṓi, ṓo'ia mare kija'atarākaṓi maimaokaro'si Tuṓarāte mare ṓo'ijiaeka. Suṓa imarī “Tuṓarā imaki i'suṓaka mare baarūkika”, marīwārūokaro'si Espīritu Santore mare kiña'ajāāeka.

⁶ I'tojīteṓi āriwa'ri maka kima moñua simamaka, Tuṓarāte mayi'yu. Ō'ōrā maima ṓoto ṓuri, maiṓamaki Jesucristo ṓō'irā maimabeyua simako'omakaja “Mareyarāka be'erō'ōṓi ṓuri kika maimarāñu”, jījimaka marīrijaju. ⁷ Maekaka wāārō'ōrā kire maibeyuka-jia simamaka i'suṓaka mañu. Jesūre yi'yurā imarī, “Mare kērīka uṓakaja maro'si simarāñu”, marīṓuṓajoayu samaibeyua simako'omakaja. ⁸ Suṓa imarī “Tuṓarāte ārika uṓaka baaiki imarī maṓo'ia mare kio'arāñu”, mañu. I'suṓaka simamaka, reyatirā sarekaja Maiṓamakika maimariyaṓakoṓeyu. ⁹ I'suṓaka ṓuṓajoariṓotojo ika ka'iareka ōñia maimatīyikurīji jījimaka kīajiyuika mabaarijaju. Ō'ōrā maima ṓoto mabaarijaju uṓakajaoka mareyarāka be'erō'ōṓi maimarāñurō'ōrā mabaarāñu. I'suṓaka imari-jarirūkirā maime. ¹⁰ I'suṓaka simamaka ritaja ika wejeareka kiro'si mabaaījika ĩrārīmi Cristore ĩarāñu. I'suṓaka kibaarāñurīmi jia, ba'iaoka kiro'si mabaaījika ko'aṓitorāja sawaṓa matōṓorāñu.

Ikuḗaka sime Tuḗarāka jia imarika

¹¹ I'suḗaka kiro'si yija baañjika “Kĩarũkia sime”, ārĩwa'ri Tuḗarārika bojariroka ḗo'imajare yi'yaokaro'si jia oyiaja nare yija wārōrijayu sayija ōrĩwārũirō'ōjĩrāja. I'suḗaka yija baaika, suḗabatirāoka kiyapaika uḗakaja yija imarijayua ōñuka Tuḗarā. I'suḗaka simamaka samija ōñu je'e mijaro'sioka. ¹² Mija ĩabe. “Jiirā nime”, yijareka mija āñāokaro'simarĩa i'suḗaka mijare yija bojayu ate. I'suḗaka baabekaja “ḗablorākare waḗuju mija jaiyuyeyu”, yijare jaiyuyeirāte mija āñāokaro'si mijare sayija bojarijayu. Ikuḗaka nime yijare jaiyuyeirā: “Jia wārōrimaja nime”, ḗo'imajare nareka āñāokaro'si nawārōrijayu. I'suḗaka baariḗotojo “¿Yaje yija ḗuḗarō'ōḗi ḗuri jia Tuḗarāka yija ime?”, narĩri imakoḗeyu. ¹³ Tuḗarāte yijiyiḗuḗayeetiariḗareaja “Waḗuju wejabiritikakiji kime ḗablo”, ĩrārimarāre yireka ārĩkoḗeika, marā imabeyua yiro'si. I'suḗaka narĩko'omakaja “Jia ōrĩḗũairā imarĩ, Tuḗarārika bojariroka jia yijare nawārōrijayu”, yijareka mija ārĩḗuḗajoajika jia sime. Jia mijare jeyobaaokaro'si i'suḗaka yija baayu. ¹⁴ “Cristore mare wayuĩatayayu”, ārĩḗuḗajoairā imarĩ, jērĩtarimarĩaja kirika bojariroka yija wārōrijayu. Mare wayuĩawa'ri ba'iaja mabaaika waḗa maro'si kireyañjika simamaka, kika reyaekarā uḗakaja maima maro'sioka. ¹⁵ Ritaja ḗo'imajare wayuĩawa'ri ba'iaja nabaaeka waḗa Jesũre naro'si reyañjika. Ikijioka imaki reyariḗotojo ōñia jariḗe'rikaki. Suḗa imarĩ “Jijimaka maimarũkia takaja ḗuḗajoabekaja maimaye'e mae”, ārĩḗuḗajoawa'ri kĩarĩjiyuika takaja mabaarijariye'e.

¹⁶ Suḗa imarĩ ḗo'imajare ĩatirā “I'suḗaka nime”, Tuḗarāte ōrĩbeyurāte ārĩka uḗaka yija ārĩbeyu mae. Cristore yi'ribeyukajirā yija imaroyirapaka ḗoto ḗuri “Muḗakaja imaki kime”, kireka ārĩḗuḗajoairā yija imaroyirape. Maekaka ḗuri jia Cristore yi'yurā imarĩ, aḗe uḗaka kireka yija ḗuḗajoayu. ¹⁷ Suḗabatirā Jesucristoriki ḗuri Tuḗarāte kiḗuḗaka o'aekaki imaki. Bikija kimaroyika mirākareka aḗeḗuḗaka kiḗuḗaka o'aekaki imarĩ, mamarokaḗi oyiaja ḗuḗajoaiki kime mae. ¹⁸ Tuḗarā ĩrĩkaja imaki maḗuḗaka o'aiki. Bikija ḗuri kire jo'ata'arimaja maimaeka simako'omakaja Jesucristore reyaekaḗi ārĩwa'ri “Jia yika mija imabe”, Tuḗarāte mare ārĩka. Suḗa imarĩ i'sia majaroka ḗo'imajare yija wārōikaḗi jia kika nimaerā, nare bojarimajaro'si yijare kiḗũataeka. ¹⁹ Mija ĩabe, ikuḗaka sime ḗo'imajare yija wārōika: Ritaja ḗo'imaja Tuḗarāte jo'ata'arimaja uḗaka nimako'omakaja jia kika nimarika kiyapaeka. Suḗa imarĩ ritaja ba'iaja nabaaika waḗa Jesucristore naro'si reyañjiokaro'si kire kiḗũataeka. Suḗabatirā kire nayi'yuapĩ ārĩwa'ri dako'a oka nare imabeyua Tuḗarāte ĩaika wājitāji. Suḗa imarĩ jĩjimakaḗi kirirā nare kimarũjeyu. Ika majaroka ritaja ḗo'imajare yija wārōḗapaokaro'si Tuḗarāte yijare ḗũataeka. ²⁰ I'suḗaka simamaka Cristoro'si kirika bojariroka bojañjirimaja yija ime. ḗo'imajare yija bojaika Tuḗarāja etatirā kibojari koḗakaja nare sayija bojayu. I'suḗaka yija ima simamaka, “Kirika bojariroka yi'riwa'ri jia kika mija imabe”, ḗo'imajare yija āñuapĩ ārĩwa'ri Tuḗarāte nare okajāārijayu. ²¹ Mija ĩabe. ĩrākurioka ba'iaja baakoribeyuka Jesũre imako'omakaja, ba'iaja baarimaji uḗaka reyarũkika Tuḗarāte kire imarũjeka. I'suḗaka kibaaekaḗi ba'iaja mabaaika waḗa kiwapakoyika simamaka “Ba'iaja nabaaikaḗitiyika nimabesarāñu mae Yimakirirā imarĩ”, mareka Tuḗarāte āñu.

6

¹ Tuḗarāte yijare jeyobaamaka kimajaroka wārōrimaja imarĩ, ikuḗaka mijare yija āñu: “Mijare wayuĩabaraka, jia Tuḗarāte mijare baaika simamaka jia kire ā'mitiripēarijaparaka mija imabe. Kire mija yi'riḗakiwā'imarĩa'si.” ² Mija ĩabe, kimajaroka o'oeka imapĩ ikuḗaka kērĩka:

“Mijare yijeyobaarũkirĩmi seyaeka ḗoto, mija jēñerijayua ā'mitiritirā jia mijare yijeyobaaeka ba'iaja mija jũaekareka mija waḗu'yaokaro'si”, ārĩwa'ri sabojayu.

Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Maekaka þuri þo'imajare ã'mitiritikaja, supabatirã ba'iaja nabaakareka nare tããerã imatikakiji Tuparãte imarijaju. Supa imarĩ maekaka þuri, kire najẽñerãka upakaja kibaarãnu.

³ Kirika bojariroka wãrõtãpabaraka ba'iaja yija baabeyu, “Þakirimajaroka nawãrõyu je'e”, þo'imajare yijareka ãrĩa'si ãrĩwa'ri. ⁴ Supa imarĩ “Rita sime, wãjia Tuparãro'si ba'irabeĩirimaja nime”, þo'imajare ãñaokaro'si Tuparãte yãpaika upakaja baabaraka yija imarijaju. Supa imarĩ ĩ'rãkurimarĩa ba'iaja aþerãte yijare baako'omakaja nare yija ruþuwãpae'ebeyu. I'supakajaoka ba'iaja yija jũarijaju þoto, sarekaja þupãpekaja Tuparãte yãpaika upakaja baabaraka yija ime. Mija ĩabe, ikuþaka sime ba'iaja yija jũarijaju: ⁵ Yijare naþajerijaju, wẽkomaka imariwi'iarãoka ĩ'rãkurimarĩa yijare natatikopeyu. Aþerikuri boebarã oyiaja rẽrĩtirã, þiþerikaþi “Nare majããerã”, ãþaraka nakasererijaju. Supabatirã rĩkimakaja ba'iraberika yijaro'si imamaka, jimarĩa aþerikuri yija rũrĩrijaju. I'supakajaoka ñamiareka kãpekaja yija imarijaju, aþerikuri ba'arika imabeyu þotooka yija kẽsirabarijaju. ⁶ Ritaja i'supaka ima yija rakajepããrijaju ĩawa'ri, “Rita sime Tuparãte yãpaika upakaja Þablorãkare baarijaju”, þo'imajare yijareka ãnu. I'supaka simamaka, jiiþuparã imarĩ, jiirokãpi yija imarijaju. I'supakajaoka jia Tuparãrika bojariroka õñurã yija ime. Supabatirã yija yãpabeyu þo'imajare yijare baako'omakaja sayija rakajepããrijaju. Tuparãte yãpaika upakaja baairã imarĩ, jia þo'imajare wayuĩawa'ri, nare yija jeyobaayu. Espĩritu Santore yijareka ña'rĩjãika imarĩ, kirikaþi jia yijare kijeyobaarijaju. I'supakajaoka þakirimarĩa, þo'imajare wayuĩairã imarĩ, jia nare yija baarijaju. ⁷ Tuparãte yijare jeyobaaikaþi kimajaroka bojaika upakaja sayija wãrõrijaju kiyãpaika upakaja simaokaro'si. I'supaka kirika bojariroka yija wãrõrijaju þoto, jia yija imamaka ĩawa'ri “Jiþupairã imarĩ, rita yijare nabojoyu”, narĩrãnu. ⁸ ĩrãrimarã imarã yijare jiyiþupayeeirã, aþerimarã þuri jẽno'o. I'supakajaoka ĩrãrimarã “Jia baarijaurã nime”, ãñurã imariþotojo, aþerã þuri i'supaka ãrĩbeyurã. Tuparãte þũataekarã yija imako'omakaja “Waþuju þakirimaja nime”, ĩrãrimarãre yijareka ãrĩkopeyu. ⁹ Rĩkimarãjaoka nime yijare õrĩriþotojo, “Ba'iratarã nime”, yijareka ãñurã. “Reyarũkirãja nime”, yijareka narĩko'omakaja, õñia yija ime ruþu. I'supakajaoka jimarĩa ba'iaja yijare nabaika simako'omakaja reyabeyukajirã yija ime ruþu. ¹⁰ I'supaka simamaka aþerikuri jimarĩa ba'iaja þupariþotojo Maipamakire jia yijare baarijaju þupajoawa'ri jijimaka yija imarijaju. I'supakajaoka wayuoka baairã imariþotojo Tuparãrika bojariroka yija wãrõikaþi ãrĩwa'ri rĩkimarã jia Tuparãte nare baarũkiakaka natõþoyu. Maekaka dakomarĩrã yija imako'omakaja Jesũrirã yija imamaka, ritaja jia oyiaja kirika Tuparãte yijare ja'atayu.

¹¹ Mija ã'mitipe yija jeyomarã, Corintowejeekarã. Ritaja yija þupajoaika ya'erimarĩaja mijare yija bojaju, mijare wayuĩatijairã imarĩ. ¹² I'supaka mijaka yija imako'omakaja mija þuri rakajerimakiji yijaka imarã. ¹³ ĩrĩka kimakarãte wãtawari naka kijaika upaka mijare yija bojarijaju. Supa imarĩ ba'iaja imabekaja mijare yija wayuĩaika upakaja yijare mija wayuĩabe mijaro'sioka.

¹⁴ Cristore yi'ribeyurãka rĩrãkibiritiirã mija ima'si. Tuparãte yãpaika upaka baairã, ba'iaja baarijaurãþitijika ĩrãtiji þupajoabaraka imawãrũberijĩrã. Mia je'e i'siroka morĩwãrũokaro'si sime neirõ'õ boirõ'õka rukubaka imaberijĩka ãnu. ¹⁵ I'supakajaoka, Cristo majamaki imarĩ, kika ĩrãtiji þupajoawãrũbeyuka kime Satanás. I'supakajaoka Cristore yi'yurã kire yi'ribeyurãka ĩrãtiji þupajoabaraka imawãrũbeyurã. ¹⁶ Naþupaka nare ãnu upakaja þupajoatirã waþuju imaja jẽrãka nabaekaja jiyiþupaka noñua Tuparãte jiyiþupaka õrĩriwi'iarã imaberiri imakopeika. I'supakajaoka sime maro'si. Tuparã õñia imajipaki maþupakarã ña'rĩjãitakarã imarĩ, i'supaka waþuju ima jiyiþupayeerãka jeyoaritiyabekaja maimaye'e. Mia, Tuparãja ikuþaka bojaekaki kimajaropũñurã: “Yire yi'yurã þupakareka ñimajiparãnu. Nimarõ'õþiji naka ñimarijarirãnu. Supa imarĩ najiyiþupayeerũkika ñimarãnu. I'supakajaoka yirirã nimarãnu naro'si”, ãrĩwa'ri

sabojayu kimajaroꝑũñurã.

¹⁷ Ikuꝑaka kēñu aꝑea:

“Yirika yi'ribeyurãka ĩ'rãtiji ꝑuꝑakirã mija ima'si. Supabatirã nare mija jeyoaritiya'si, yiyapabeyu uꝑaka naka mija baakoreka. Ñãñu uꝑakaja mija baarãkareka, yirirã mija imamaka, jĳimaka mijaka ñimarãñu”, mare kēñu.

¹⁸ “I'suꝑaka mijare yibaarãñu Mijapaki uꝑaka imawa'ri. I'suꝑaka mijare yibaamaka yimakarã mija imarãñu”, ãrĳwa'ri kibojayu Maiꝑamaki ritaja tērĳwa'ribaji imatiyaiki.

7

¹ Mija ã'mitipe yija jeyomarã. I'suꝑaka Tuꝑarãte mare bojaeka maro'siji ima. Suꝑa imarĳ Tuꝑarãte ĳaika wãjitãji ba'iaja baariyaꝑaberiwa'ri kiyapabeyua, suꝑabatirã maꝑuꝑajoaika uꝑakaja baabekaja maimaye'e. Ritaja i'suꝑaka imarijayua ja'atagirã, Tuꝑarãte oyiaja jiyiꝑuꝑayeewa'ri, kiyapãika uꝑakaja baabaraka maimaye'e.

Kire nayi'pakã'ã, jĳimaka Corintowejeakarãka Pablote imaeka

² Yija jeyomarã, yijare mija wayuñabe. “Ba'iaja baairã nime”, ĩ'rãrimarãre yijareka ãrĳko'omakaja, nirãreoka yija yaꝑaika uꝑaka ba'iaja baaberapãrã yija. I'suꝑakajaoka aꝑerãte ba'iaja baarũjekoribeyurã yija ime. Supabatirãoka yijaro'si niñerũ tōꝑorika yaꝑawa'riji ꝑo'imajare waꝑuju ꝑakiberapãrã yija. ³ “I'suꝑaka yijareka jairã mija ime”, ãrĳwa'rimarã mijare sayibojayu. Koꝑakaja jimarã mijare yija wãtatiyayu bikija mijare ñarĳtirape. I'suꝑaka simamaka, mijaka yija imarijayua, yija reyarãñu rō'õjĳrãrãja mijare yija wayuñarija'atabesarãñu. ⁴ I'suꝑaka simamaka, “Nare yibojaika uꝑakaja yire nayi'rirãñu”, mijareka ñarĳꝑuꝑajoayu. “Jia Tuꝑarãte yaꝑaika uꝑakaja baairã nime Corintowejeakarã”, ãrĳꝑuꝑajoawa'ri jĳimaka mijaka ñime. Suꝑa imarĳ ba'iaja yija jũarijayua simako'omakaja jiitakaja yiꝑuꝑayu.

⁵ Tróaderõ'õꝑi Macedonia ka'iarã yija etarapaka be'erõ'õ ĩ'rãkurioka jiĳpañaka jērĳtakoribeyukajirã yija imarape. I'suꝑakajaoka yija eyairõ'õ rakakaja ba'iaja oka yijare imarijariroyirapaka. I'suꝑaka simamaka, jimarã tokarãre yijaka okabojiroyirape. Ba'iaja ꝑuꝑaririka yijaro'si simarijariroyirape aꝑea. ⁶ I'suꝑaka yijaro'si simarijariroyirapaka simako'omakaja Titore yija ꝑõ'irã etamaka jia yija ꝑuꝑarape. Ba'iaja ꝑuꝑarijayurãte okajãjia imarũjeiki imarĳ, Tuꝑarãte yijare jeyobaarape. ⁷ Titore õ'õrã etarapakaꝑi takaja ãrĳwa'rimarã jĳimaka yija ime. Mija ꝑõ'irã kimarapaka ꝑoto, jia mija imamaka kĳarapaka imarĳ jĳimakapã õ'õrã ketarape. Saꝑi ãrĳwa'ri jĳimaka yija ime yijaro'sioka. Ikuꝑaka Titore yijare bojaetarape: “ ‘Ba'iaja yija ima ã'mitiritirã Pablote ba'iaja ꝑuꝑayu’, ãrĳwa'ri i'suꝑakajaoka Corintokarãre ime naro'si. Suꝑa imarĳ jimarã mire niariyaꝑayu. Supabatirãoka mire wãtawa'ri miyaꝑaika uꝑakaja nabaarijayu”, ãrĳwa'ri kibojetarape. Sã'mitiritirã, tērĳwa'ribaji jĳimaka ñime mae.

⁸ Supabatirã bikija ꝑapera mijare yiꝑũatarapaka ĳatirã ba'iaja mija ꝑuꝑarapakakaka ña'mitirape. I'suꝑaka simako'omakaja “I'sia ꝑapera yiꝑũataberiri imakoꝑerape”, ãrĳꝑuꝑajoabeyuka yi'i. Pãpera mijare yiꝑũatarapaka ꝑoto “Sĳatirã ba'iaja naꝑuꝑarirãñu je'e”, ñarĳꝑuꝑajoakoꝑerape. I'suꝑaka simako'omakaja, ba'iaja mija ꝑuꝑarapaka ñojimarĳji mijareka so'rape. ⁹ Suꝑa imarĳ sĳatirã ba'iaja mija ꝑuꝑayuapã ãrĳwa'rimarã jĳimaka ñime. Ikuꝑaka sime ã'mitirikõrĳ je'e: “Ba'iaja baarika ja'atagirã Tuꝑarãte yaꝑaika uꝑaka oyiaja nabaarijayu mae”, kērĳetarapaka ã'mitiriwa'ri jĳimaka ñime. I'suꝑaka simarika Tuꝑarãte yaꝑamaka i'suꝑaka mijaro'si simarape. Suꝑa imarĳ jiaro'si imarapakaja ba'iaja mija ꝑuꝑarika simamaka, “Yija ꝑaperaꝑi ba'iaja nare yija baaberape”, yija ãrĳꝑuꝑajoayu.

¹⁰ Ba'iaja mabaaike ĳatirã ba'iaja Tuꝑarãte mare ꝑuꝑarirũjeyu. I'suꝑaka kibaamaka, saja'atagirã kiyapãika uꝑaka oyiaja mabaakarõ'si i'suꝑaka mare kibaayu. I'suꝑaka simamaka ba'iaja mabaaike ye'kariatirã, tĳmarĳji mare kibaarũkia imareka mare sakitãayu. Saꝑi ãrĳwa'ri ba'iaja ꝑuꝑarijaribeyurã maime. Topi Tuꝑarãte yi'ribeyurã ꝑuri, ba'iaja nabaaikareka ba'iaja ꝑuꝑaripotojo “Sayija ja'ataerã yijare miwayuñabe”,

Tuṕarāte āriḅeyurā. Suṕa imarī kiṕō'irā a'rirūkimarīrā nime. ¹¹ Ā'mitirikōrī je'e. Tuṕarāte yapaika uṕaka mijaro'si yo'orapaka ĩtirā, ba'iaja mija ṕuṕarape. I'suṕaka imariṕotojo jia yijaka imariyapawa'ri ṅojimarīji ikuṕaka mija jarape: “T'tojīrāja, ba'iaja mibaarijayua mija'atabe”, mija watopekareka imakite mija ārāpe. Suṕabatirā “¿Dako baaerā ṅoaitakaja ‘Sareka kimaṕarū’, āriḅjeirā uṕaka mabaarape jee?”, āṕaraka i'yopiṕurā mija jarape. “ṅojimarīji oka yija jieberiripareaja, tīmarīji Tuṕarāte yijare baarāṅu je'e”, mija āriṕuṕajoarape. I'suṕaka imarā imarī yire jiyiṕuṕaka ōriwa'ri jimarīa yire mija ĩariyapayu. Suṕa imarī mija watopekarā ba'iaja baarapakite tīmarīji mija baarape ki'yopiyaokaro'si. Suṕa jia baaraparā mija imamaka dakoa oka imabeyua mijaro'si mae.

¹² I'suṕaka mija baarūkiakaka mijaro'si yo'orapaka simako'omakaja ba'iaja baarapakite, suṕabatirāoka sajūarimajire takaja ṕuṕajoawa'rimarīa sayo'orape. Tuṕarāte ĩaika wājitāji “Rita, jia Ṕablote majiyiṕuṕayeeyu”, āṅurā mija jayaokaro'si mijaro'si sayo'oījirape.

¹³ Suṕa imarī yiṕapera ĩtirā jia yire mija yi'yua ā'mitiritirā okajājia yija jayu. Suṕabatirā, jaibaraka mijaka Titore imarapaka simamaka, jia ṕuṕayuka kime mae. Jijimaka kimamaka ĩawa'ri, tēriwa'ribaji jījimaka yija jayu mae. ¹⁴ Mija ṕō'irā ke'rirā baarapaka ṕoto “Jia mire e'etoritirā, Corintokarāre mire yi'rirāṅu”, Titore ṅarītirape. Kire ṅarāṕaka uṕakaja mija baarape. Suṕa imarī dikapi āriwa'ri kirokapi i'yopi'ribeyuka yi'i mae. “Jia mire nabaarāṅu”, āriwa'ri Titore yija bojarapaka rita kire yija ārāpe mirākiyu. I'suṕakajaoka ĩrākuri uṕakaja mijare yija bojarapaka rita simarape. ¹⁵ Jia kika imarika yapawa'ri jiyiṕuṕakapi kire mija e'etorape. Suṕabatirā jiajaoka kire mija yi'rape. Ritaja i'suṕaka kire mija baaeka mirāka ṕuṕajoabaraka jībaji mijare kiwayuārijayu mae. ¹⁶ Suṕa imarī “Tuṕarāte yapaika uṕaka oyiaja baabaraka nimarāṅu”, āṕaraka jījimaka mijaka ṅime mae.

8

Wayuoka baairāte jījimakapi majeyobaaye'e

¹ Mija ā'mitiṕe yija jeyomarā. Ritaja Macedoniakarā* Jesúre yi'yurā majaroka mijare yija bojaerā baayu. Nare wayuūawa'ri jia Tuṕarāte nare jeyobaaika uṕakajaoka aṕerāte jia oyiaja nabaarijayu naro'si. ² Rīkimakaja ba'iaja aṕerāte nare ka'wisijūarūjeko'omakaja jījimaka nime. Suṕabatirā wayuokatakaja baairā imariṕotojo aṕerāte jeyobaarika ṕuṕajoawa'ri rīkimarāja niṅerū narēarape. ³ I'suṕaka jījimakapi narēarapaka yiṅakoapi ṅiarapaka simamaka, “Rita sime”, ṅaṅu. Nijirūkia imarō'ōjīrāja ĩjiriṕotojo wayuoka baairāte wayuūawa'ri, narikataka tuikoṕeikakaka ṕariji nare nijirape. Nare sayijēṅeberiko'omakaja wayuoka baairāte jeyobaawa'ri niṅerū yire nijirape naṕō'irā saye'ewa'yaokaro'si. ⁴ “Jesúre yi'yurā wayuoka baairā Jerusalénreka imarāte yija jeyobaayu. Suṕa imarī ika niṅerū naro'si mija e'ewa'ṕe”, āṕaraka yijare sanaja'atarape, nare jeyobaatiyawa'ri. “I'suṕaka nare jeyobaatirā jījimaka yija imarāṅu”, āriwa'ri i'suṕaka nabaarape. ⁵ “Ō'ōjīrāja najeyobaakoṕeĵika marā imabeyua”, yija āriṕuṕajoarape sanarēaerā baarapaka ruṕu. I'suṕaka yija ṕuṕajoarapaka simako'omakaja satēriwa'ribaji jia nabaarape. Sanarēaerā baaeka ikuṕaka narāpe mamarī: “Jesús, yija ĩṕamaki, miyapaika uṕakaja yija baarāṅu.” Suṕabatirāoka Tuṕarāte yapaika uṕakaja baairā imarī, “Yijare mija bojarāka uṕakaja yija yi'rirāṅu”, narāpe yijareoka. ⁶ Suṕa imarī mijaro'sioka jījimakapi niṅerū rēabaraka mija ima e'ebaraka Titore imaerā torā kire yija ṕūatarape. Ikijioaka imaki mamarītaka niṅerū rēarikakaka mijare jaiū'murapaki. I'suṕakajaoka jījimakapi samija rēaweaeerā “Nare kijeyobaarū”, āriwa'ri mija ṕō'irā kire yija ṕūatarape. ⁷ Suṕa imarī tēriwa'ribaji Tuṕarārikakaka jia ōṅurā imarī, i'suṕaka jia tokarāre mija jeyobaabe. I'suṕakajaoka “Rita āṅuka kime”, āriwa'ri, Jesucristore oyiaja jia mija yi'ririjayu. Suṕabatirā kirika bojariroka ōṅurā imarī, jia samija bojawārūyu.

* 8:1 Corinto se encontró en la provincia de Acaya. Macedonia era una provincia al norte de Acaya. Véase el mapa.

I'supaka baabaraka jimarĩa þo'imajare jeyobaairã mija ime. Supabatirãoka yijare jia wãtatiyairã mija ime. Supa imarĩ wayuoka baairãte tẽrĩrikaja wayuĩawa'ri jia nare mija jeyobaabe.

⁸ Mijare jã'merimarĩa sime, bojarika simamaka i'supaka ñaũu. “Jerusalénreka imarãte yija jeyobaarãũu”, ãrĩwa'ri Macedoniakarãre yijare ãrãþaka mija õrĩrika yaþawa'ri mijare sayibojayu. Sã'mitiritirã “Maro'sioka nare majeyobaaerã”, mija ãrĩrika yaþawa'ri i'supaka mijare yibojayu. I'supaka nare mija jeyobaamaka ãtirã, “Ritaoka aþerãte wayuĩairã nime”, mijareka ñarĩwãrũrãũu. ⁹ “Jia mare baaiki kime maipamaki Jesucristo”, ãrĩwãrũirã imarĩ, wayuoka baairãte jeyobaarika þupajoairã mija imabe. Tuþarãte imarõõrã tẽrĩwa'ribaji imatiyaiki imariþotojo mijare wayuĩawa'ri saja'atitirã þo'imaji kiþo'ijirika. Ika ka'iarã kimariþareaja wayuoka baaiki upaka kimaeka. I'supaka kimaeka, jia Tuþarãka dakoa jariwa'ririmarĩaja mija imaokaro'si.

¹⁰ Jia mija imarika yaþawa'ri mijare yokajãerã baayu. Bikija o'rapajẽ'rãrã mija baaũ'murapakarã ate mija þupajoarika yiyapayu. “Wayuoka baairãte majeyobaaerã”, ãrĩwa'ri aþerã ruþubajirã jĩjimakaþi niñerũ mija rãaũ'murape. ¹¹ Mamarĩ jĩjimakaþi samija baaũ'mutirapaka upakajaoka mija rikaikarõõjĩrãja jĩjibaraka jĩjimakaþiji samija rãawearika yiyapayu. ¹² Marikaika ko'aþitorãja maijijika jia sime. Jeyobaarika yaþawa'ri sakĩjika simamaka ãrãtiji oyiaja sime Tuþarãro'si. Marikaika tẽrĩwa'ribaji mare jẽñebeyuka kime Tuþarã.

¹³ Mija rikaika þemawa'ribajirã aþerãte jeyobaatirã wayuoka mija baaerãmarĩa i'supaka mijare ñaũu. ãrãtiji mija imaokaro'si i'supaka mijare ñaũu. ¹⁴ Mija þuri maekaka wayuoka nabaika þoto rĩkimakaja mija rikayu. I'supaka simamaka nare mija jeyobaabe. Ñamajĩ wayuoka mija baarãka þoto ãrã ate rĩkimakaja rikarãñurã je'e aþeyari. I'supaka simajĩkareka mijare najeyobaarãũu. Supa baawa'ri ãrãtiji rikaokaro'si jia mija jeyobaabu'arãũu. ¹⁵ I'supakajaoka Tuþarã majarõþũñurã Moisés imaroyikakite bojaeka ikupaka ãñua: “Rĩkimakaja manã ayeekarã, kũþajĩ ayeekarãte sanapibaeka. Supa imarĩ kũþajĩ ayekoþekarãro'si nayapaeka upakaja simaeka, supabatirã rĩkimaka ayeekarãro'sioka saþiyia tuiberika”, ãrĩwa'ri sabojayu.

“Titorãkare jia mija e'etope”, Pablote ãrĩka

¹⁶ Mijare yijeyobaariyaþaika upakajaoka Titore mijare jeyobaariyaþayu kiro'si. Tuþarãte i'supaka kire þupajoarũjeka simamaka “Jia mibaayu Tuþarã”, kire ñaũu. ¹⁷ “Nare jeyobaaokaro'si naþõ'irã me'þe ate”, kire ñapakã'ã, jia jĩjimakaþi Titore yire yi'raþe. I'supaka kire ñarĩbeyukajikã'ãja, jimarĩa mija þõ'irã a'ririyaþatikiji kimaraþe. Supa imarĩ kiyapaika upakaja mijare ãarĩ ke'rirã baayu mae.

¹⁸ Titoka ãrĩka majeyomakite mija þõ'irã yija þũatayu. Mija õñuka imarĩ, Jesucristorika bojariroka jia bojawaþu'atawãrũiki kimamaka ritaja Jesucristore ã'mitiripẽairã jia jiyiþupaka kire noñuka kime. ¹⁹ Ñamajĩ Corintõpi niñerũ yija e'ewa'rirãka þoto, Jerusalénrã yijaka ke'rirã kire naþũatarape. Torã eyatirã wayuoka baairãte jeyobaawa'ri niñerũ yija jĩrãũu. I'supaka yija baamaka ãtirã, “Ritaoka wayuoka baairãte jeyobaairã nime Jesũre yi'yurã”, yijareka þo'imajare ãrĩþupajoarãũu. I'supaka imawa'ri maipamaki Jesucristore najiyiþupayeerãũu. ²⁰ “Rĩkimakaja niñerũ narẽarapaka jia naba'iaribeyu”, ãrĩwa'ri yijareka nakẽrãjairika yaþabeyurã yija. I'supaka simakoreka ãrĩka yijaka a'rirũkika imatiiki. ²¹ Ba'iaja yijare nakẽrãjairika yaþaberwa'ri jia oyiaja Tuþarãte ãika wãjitãji yija baarãũu. Supabatirã þo'imajare ãika wãjitãji i'supakajaoka yija baarãũu.

²² Supabatirã imaki aþika majeyomaki mija þõ'irã naka yiþũataerã baaiki ate. Kire õñurã imarĩ, “Jia ba'irabeiki kime”, yija ãñu. ãrãkurimarĩa jia jeyobaatiki kimamaka i'supaka yija ãñu. “Jia yi'yurã nime Corintowejeekarã”, Titore ãpakã'ã ã'mitiritirã mijare jeyobaarĩ ke'ririyaþatiyayu mae. ²³ Supa imarĩ Titore, aþerã ã'parã majeyomarãþitiyika mija þõ'irã yiþũatarãũu. Jia Titore õñurã mija ime. Yijeyomaki imarĩ, yupakaja mijare

kiwārōrijayu. Kika ĩ'parā nime aḗerā majeyomarā jia Jesúre yi'yurā. “Jia Jesucristore nayi'yu”, āriwa'ri Macedoniakarāre kika pūataekarā nime. I'supaka nimamaka ĩatirā jia Cristore jiyipupaka noñu nimaupatiji. ²⁴ Mija pō'irā neyarāka poto jia nare mija e'etorika yiyapayu. I'supaka mija baamaka, “Ritaoka nare yapairā nime”, Macedoniakarāre āriḗupajoarāñu. I'supaka simamaka “ ‘Corintokarāre jia nare e'etorirāñu’, Pablote yijare ārāpaka rita sime”, narḗupajoarāñu.

9

¹⁻² “Jesucristore yi'yurā wayuoka baairāte jeyobaaokaro'si jiaḗi niñerū narēayu”, mijareka āñuka imariḗotojo mijaro'si sakaka yo'oerā baayu ruḗu. Acayaka'iareka Corintorā imarāte bikija o'rapajē'rā wayuoka baairāte mija jeyobaarika pupajoaū'murapakakaka jḗimakapi ō'ōrā Macedoniaka'iakarāre yibojarijayu. I'supaka yibojaika ā'mitiritirā jḗimaka jariwa'ri “Maro'sioka i'supakaja wayuoka baairāte majeyobaaye'e”, āḗaraka rḗikimarāja Macedoniaka'iakarāoka jḗimakapi niñerū ĩjiriyapairā. ³⁻⁴ I'supaka mijare āriḗiḗotojo yirupurō'ō Titorākare mija pō'irā yipūataweiyu niñerū rēaweirika mijare najeyobaaokaro'si. Ĩ'rārimarā Macedoniakarāre yika jeyoariwa'rirāñu je'e aḗeyari. I'supaka simamaka Titorākare mijare jeyobaarāñu “ ‘Rita sime wayuoka baairāte jeyobaaokaro'si niñerū rēaweitarā nimatiyu’, yijare merāpaka simako'omakaja, niñerū narēaweabeyu ruḗu”, Macedoniakarāre yija eyarāka poto yijare āriḗkoreka. “Jia wayuoka baairāte jeyobaarika yapairā nime”, aḗerāte yija āñua simako'omakaja i'supaka mija baabesarākareka nawājitāji i'yoa yija jūarāñu. Supabatirā i'supakajaoka mija jūarāñu je'e mijaro'sioka. ⁵ I'supaka simakoreka “Yirupu a'riweitirā nare mija jeyobaaweiaḗe”, āriwa'ri majeyomarā Titorākare mija pō'irā yipūataweiyu. Niñerū mija rēau'murapaka mija rēaweakaro'si mijare najeyobaarāñu. Supa imarḗ torā yeyarāka poto, sarēaweatika mija imarāñu. Supabatirāoka “Ñojimarḗji samaĳirika Pablote pakatayu”, āriḗrika imabesarāka. Jia wayuoka baairāte jeyobaariyapawa'ri jḗimakapi mija ĩjirijarirākareka jia simarāñu.

⁶ Nare ĩjirā baaeka ikupaka mija pupajoabe: Rḗikimaka ba'arika ōtebeyuka kūḗajḗji ba'arika rikaiki. Rḗikimaka ba'arika ōteripupaiki puri rḗikimakaja ba'arika rikaiki. Ikuḗaka āriḗrika sime samarḗĳikareka: Rita jia wayuoka baairāte jeyobaarika yapawa'ri ĩjirijayukate jia Tuparāte jeyobaarāñu. Kirikaika wātaripotojo kūḗajḗ ĩjikite puri kūḗajḗ sawapa Tuparāte ĩjirāñu. ⁷ Supa imarḗ “Ō'ōĳirāja yija ĩjirāñu”, mija āriḗupajoairō'ōĳirāja mija ĩjirijape. Wātaripotojo mija ĩjḗĳikareka puri jiamarḗa simajḗñu. Supabatirā mija ĩjiriyapaberiko'omakaja aḗikate mijare pakatapakā'ā ā'mitiritirā, mija ĩjḗĳikaoka jiamarḗa sime. Mija pupakarāja ĩjirika yapawa'ri mija ĩjḗĳika puri jia sime. Jḗimakapi aḗerāte jeyobaarijayaarāka jḗimaka Tuparāte ime. ⁸ I'supaka simamaka mija yapaika ḗemawa'ribaji mijare kija'atarāñu jia aḗerāte mija jeyobaarijayaokaro'si. Jia nare mija baamaka ĩatirā mijare kija'ataika ĩ'rākuri upakaja dakoa jariwa'ribesarāka mijaro'si. ⁹ Mija ĩabe. Ikuḗaka sāñu Tuparā majaropūñurā o'oeka:

“Tuparāte jiyipupayeeiki imaki kirikaika wātarimarḗaja wayuoka baairāte jeyobaarijaya. Supa imarḗ jia kibaaeka mirāka ye'karirimarḗaja jia Tuparāte kire baajḗparāñu”, āriwa'ri sabojayu.

¹⁰ Tuparā imaki ōterikiyapea moterūkia maro'si imarūjerijayuka. Ikijioka imaki ōterikiyapeapi ba'arika ḗo'imajare imaokaro'si baarijaya. I'supaka baaiki imarḗ, ritaja jia mijare kija'atarijayu, saḗi aḗerāte jia mija jeyobaarijayaokaro'si. I'supaka mija jeyobaarijayaupi āriwa'ri rḗikimarāja aḗerāte jia imarūjeiki kime Tuparā. ¹¹ Supabatirā dakoa jariwa'ririmarḗaja rikatirā jia aḗerāte ĩ'rākuri upakaja mija jeyobaarūkia mijare kija'atarāñu. Supa imarḗ torā eyatirā mija jeyobaarika nare yija ja'atarāka poto, “Jia mibaayu Tuparā”, āḗaraka kire najiyipupayeerāñu.

¹² Ika mija ĩjikapĩ jia majeyomarã Jerusalénrã wayuoka baairãte mija imarũjerũkitakajamarĩa simarãñu. Supabatirãoka i'supaka mija baaikapĩ arĩwa'ri, “Jia mibaayu Tuparã”, aþaraka jĩbaji kire najiyipupayeerãñu. ¹³ I'supaka mija baamaka, “Wapuju þakibekaja ritaitaka Jesurika bojariroka yi'yurã nime”, mijareka narĩpupajoarãñu. Supabatirã nare jeyobaatirã, i'supakajaoka aþerãte mija jeyobaarãka simamaka, jia Tuparãte najiyipupayeerãñu. ¹⁴ Supabatirãoka “Mare najeyobaaerã Tuparãte nare jeyobaarapakapĩ, arĩwa'ri jia mare nabaayu”, narĩrãñu. I'supaka simamaka “Jia yijare nabaayu”, arĩwa'ri jia jĩjimaitakapĩji Tuparãte mijaro'si najẽñeĩjirijarirãñu. ¹⁵ Jia nare baarũkirã mija ima pupajoatirã jĩjimaka ñime. I'sia tẽrĩwa'ribaji jia mare baawa'ri Kimakire Tuparãte maro'si pũataeka. Sõñurã imarĩ, dika aþea marãkã'ã arĩrika imabeyua maro'si. Supa imarĩ maimaupatiji “Jiitaka mibaayu Tuparã”, kire marĩrijariye'e.

10

“Tuparãte yire jã'meka upakaja kirika bojariroka yiwãrõrijayu”, Pablote arĩka

¹ Yi'i Pablo, oka mijaka jierika yapaiki imarĩ, ika mijare yiboaerã baaika mija arĩmitiririka yiyapayu. Po'imajare wayuñarimaji imarĩ, jiapĩji Jesure nare jairoyika upakaja mijaka yijairiyapayu yiro'si. Tokarã ĩrãrimarã ikupaka yireka añurã: “Maka kima þoto kĩkirimakiji maka Pablote jairijayu. Aþerõ'õrã imatirã þaperapĩ maro'si kio'oika þoto þuri okajãjiapĩ maro'si sakio'oyu”, aþaraka yireka najaiyuyerijayu. ² I'supaka simamaka wapuju ba'iaja yireka jairãte mija arĩmitiritiya'si. Yire mija yi'rityabe, sapĩ arĩwa'ri mija þõ'irã eyatirã okajãjia mijare yijaikoreka. I'supaka mijare yijaiberikoþerãkaoka, “Jesucristore yi'ribeyurã upaka Pablote ime”, añurãte þuri okajãjiapĩ jairika yipupajoayu. ³ Rita sime, mija upakajaoka þo'imaja yija ime yijaro'sioka. Jesucristore yi'ribeyurãka yija imarijayua simako'omakaja nimarijayu upakataka baarijaribeyurã yija ime. I'supaka simamaka, noñu upakaja pupajoatirã þo'imajare okabojirijayu upakamarĩa þakirimiji majaroka yija jaitaruirijayu. ⁴ Tuparãte yi'ribeyurãte jia jaikoþeika upakamarĩaja tẽrĩwa'ribaji Tuparãrikapĩ þo'imajare yija wãrõrijayu. I'supaka nare yija wãrõmaka, “Wapuju þakirimiji majaroka yija yi'rikoþeyu rukuya”, þo'imajare arĩwãrũrijayu. I'supakajaoka ritaja þakirimiji majaroka yi'yurãte yijare okae'emakaoka nare yija okatẽrĩrijayu sanaja'ataokaro'si. ⁵ “Tuparãrika jia wãjia imamiji arĩmitiritirã jia kire norĩrũ”, añurã imarĩ, jia napupajoakoþeikapĩ wãrõrimajare yija okatẽrĩwãrũyu Tuparãte jeyobaaikapĩ. Supabatirã “Aþerã jĩbaji pupajoairã yija ime”, arĩpupajoawa'ri, napupajoaimiji Tuparãte nare õrĩrũjebeyua sime. Supa imarĩ yija wãrõika yi'riwa'ri, napupape'yu. Supabatirã Tuparãte yijare jeyobaamaka, Cristore yapaika upaka oyiaja þo'imajare yija pupajoarũjerijayu. ⁶ Mija þõ'irã yija eyarãka þoto Jesucristore yapaika upakaja mija yi'rirãka jia simarãñu. Kire yi'ribesarãñurãte þuri sawapa yija yaparãka upakaja yija baarãñu.

⁷ Mija þõ'irã ima mija ĩawãrũbe: ĩrãrimarã mija watoþekarã “Jesucristore pũataekarã yija ime”, añurã. I'supaka añurã imarĩ, “Pabloraika Jesucristore pũataekarãjaoka imarã naro'si”, narĩrũ. ⁸ “Maipamaki Jesucristore pũataekarã imarĩ, mijare okajããbaraka yija wãrõyu”, ñañu. I'supaka mijare ñapakã'ã “Yire na'mitiripẽarũ”, arĩwa'ri i'supaka mare kẽñu”, yireka mija arĩpupajoayu je'e. “Cristore mija yi'yua bitatarikoþakaja jĩbaji Cristore mija yi'ririjayaokaro'si mijare yija jeyobaaerã, maipamaki Jesucristore yijare pũatarape”, ñañu. I'supaka simamaka “Cristore pũataekakimarĩka Pablote ime”, wapuju yireka añuapĩ maki yire i'yoþi'rirũjewãrũbesarãki. ⁹ “Makĩkirika yapawa'ri þaperapĩ okajãjia mare kijaiþũarijayu”, mija arĩpupajoajĩkareka i'supakamarĩa sime. ¹⁰ Mija ĩabe. ĩrãrimarã mija watoþekareka imarã yire jaiyuyebarakã, ikupaka añurã: “Þapera mare kio'oikapĩ okajãjia jairiþotojo maka kima þoto þuri wayuoka Pablote baaroyi”, nañu. “Supabatirãoka yijare kiwãrõroyika þoto, arĩmitirijubeyua upaka kijaikoþeroyi”, aþaraka

yire najaiyuyerijayu. ¹¹ I'supaka yireka jairijayurā: “Maka kimabeyu poto papperapi okajājia mare kijaika upakajaoka maka kimarāka poto mare kibaarāñu je'e”, narīrū.

¹² I'supaka simako'omakaja mija pō'irā ĩrārimarā “Tērīrirā marākā'ā mabaaberijika yija ime”, naṣuparō'ōpi āñurā. Supabatirā “Aperāte tērīwa'ribaji Tuṣarāro'si jairimaja yija ime”, āñurā nime, i'supakataka ārīrika pe'yoiki yi'i ṣuri. Natiyiaja nima ĩajiyutirā, i'supaka narīrijayu. I'supaka naṣupaka imarā imarī, rukubaka naṣupajoayu.

¹³ I'supakajaoka “Ritaja ĩrāweje jariwa'ririmarīaja pō'imajare yija wārōerā Tuṣarāte yijare pūataeka”, ārībeyurā yija. Ikuṣaka sime: Jesucristorika wārōrimajamatorā Tuṣarāte yijare pūataeka imarō'ō watopekareka sime Corintowejea. Suṣa imarī “Kijā'meikaṣi mijare yija wārōyu”, mijare yija ārīrijayua rita ima. ¹⁴ Mijare yija wārōmaka, “¿Dako baaerā Pablorākare mija ā'mitiyu?”, mijare narīko'omakaja, nare ruṣubajirā Jesúrika bojariroka mijare yija wārōū'murape. Mija pō'irā Tuṣarāte yijare pūataberirikareka ṣuri, “Mijare wārōirā yija ime”, mijare yija ārīberijāēka. I'supakamarīa sime. Mijare wārōrimaja yija imaerā Tuṣarāte mija pō'irā yijare pūataeka. ¹⁵ Supabatirāoka ĩrārimarāre jaikoṣeika upakamarīa yija jaiyu. Aperāte nare wārōmaka Jesucristore pō'imajare yī'yua ĩatirā “Nare yija wārōmaka i'supaka nime”, ārīṣakirijaribeyurā yija. Ikuṣaka yija yaṣayu: Jia Jesucristore yī'yurā mija jarirāka rīkimabaji pō'imajare Jesúrika bojariroka yija bojarāñu. ¹⁶ Suṣa imarī i'supaka simarāka poto mija a'riwa'ribajirā imarāte Jesucristorika bojariroka bojarī a'rīrika yija yaṣayu. Wārōrimajamatorā yija eyarāka, Jesúrika bojariroka ā'mitirikoribeyurāte sayija wārōrāka poto “Ikuṣaka jia nare yija wārōrape”, yija ārījika jia sime. ¹⁷ I'supaka jījimakaṣi nabaarijayuakaka ĩrārimarāre jaikoṣeko'omakaja, ikuṣaka sabojayu Tuṣarā majaroṣūñurā o'oeka: “Maṣupayariji mabaaikakaka jījimaka bojabekaja Tuṣarāte maro'si baarijayuakaka takaja jījimakaṣi mabojarijariye'e”, ārīwa'ri sabojayu. ¹⁸ Suṣa imarī ĩrīka “Jia wārōiki ñime”, kērīkoṣejika, dakowaṣamarīa sime. “Īĩ kime jia wārōiki”, Tuṣarāte ārīrijayukate ṣuri, “Jiitaki kime”, marīwārūyu maro'sioka.

11

“Ṣakirimiji majaroka wārōrimaja Tuṣarāte pūataekamarīrā nime”, Pablote ārīka

¹ “Imatiyaiki ñime”, āṣaraka aperāte bojabaraka ōrīṣūabeyurāte āñu upaka yijaiko'omakaja yire mija ā'mitirīṣarika yiyayayu ruṣu. I'supaka mija pō'irā ṣakirimiji majaroka wārōirāte ā'mitīṣaraka mija rakajepāāika upakaja yireoka mija rakajepāābe ruṣu. ² Jesucristore takaja mija ā'mitirīṣarijaririka yiyayayu. Ā'mitirīkōrī je'e: ĩrāko rōmo aṣikaka baakoribeyuko kotīmi imarukikaka takaja koṣupajoayu. I'supaka koima upakajaoka Cristore oyīaja ā'mitirīṣairā mija ime. Yī'i imaki i'supaka mija imaerā mamarī mijare wārōū'murapaki. Suṣa imarī Tuṣarāte ṣupajoaika upakajaoka mijare yīṣupajoayu yiro'si. “Jesúre na'mitirīṣarija'ata'si”, ārīwa'ri i'supaka ñimarijayu. ³ Mia. Bikija Satanāre āñakarā ña'rījāitirā Eva imaroyikakote jia kijaiṣakika. “I'supakajaoka nare kibaarāñu je'e aṣeyari”, mijareka ñarīṣupajoayu. “Jia Jesucristore ōñurā imariṣotojo ṣakirimiji majaroka ā'mitirirā Cristore jia nayi'ribesarāñu je'e”, āṣaraka ba'iaja mijareka yīṣupayu. ⁴ Ikuṣaka sime: Aperā waṣuju kotorō'ōṣiji wārōrī neta-maka, “Ikuṣaka Jesúre ime”, ñarīka upakamarīa nawārōko'omakaja jījimakaṣi nare mija ā'mitiyu. I'supakajaoka yija wārōika ā'mitirīṣawa'ri Espiritu Santore mijare ña'rījāikarā imariṣotojo, kima upakamarīakaka mijare nabojapakā'ā “Rita, i'supaka kimekā'ā”, mija āñu. Supabatirāoka “Ikuṣaka ba'iaja mabaaika waṣa Jesucristore maro'si waṣaṣjika”, ñarīka upakamarīa nawārōko'omakaja nare mija ā'mitiririjayu. ¿Dako baaerā jījimakaṣi naṣakimajaroka mija ā'mitiyu je'e? ⁵ “Tuṣarāte pūataekarā aperāte tērīwa'ribaji ōñurā yija ime”, āṣaraka nawārōrijarikoṣeyu. I'supakaja āñurā imariṣotojo “Yibo'ibajirā imabeyurā nime”, ñarīṣupajoayu. ⁶ Jia jaiwārūtiyairāte jaika upaka jaiberirīṣotojo Tuṣarārika bojariroka jia wājia ōñuka ñime. I'supaka simamaka kimajaroka jia mijare

yibojawapu'atawārūræpe. Ī'rākurimarīa yire ā'mitirika mirārā imarī, “Jia Tuṣarārika ōñuka Pablote ime”, yireka ārīwārūrā mija ime.

⁷ Tuṣarārika bojariroka mijare yiwārōrapaka ṣoto sawaṣa mijare jēñeberapaki yi'i. I'suṣaka yibaamaka, “Imatiyairāte baaika uṣakamarīa baaiki kime”, āṣaraka yireka mija jaiyuyeyu je'e. “Tuṣarāka jia nimarū”, ārīwa'ri waṣamarīaja jia mijare yijey-obaaræpe. ¿Yaje jiamarītakaja sime je'e i'suṣaka mijare yibaarapaka? Jēno'o, jia baawa'ri i'suṣaka mijare yibaaræpe. ⁸ Aṣerā Jesúre ā'mitiripēairāte niñerū yire ṣūatarapaka e'etoritirā mijare wārōbaraka ñimaræpe. Mijare jēñebeyuka ñimako'omakaja, aṣetata Cristore yi'yurā yire saṣūataraparā. ⁹ Mija ṣō'irā ñimarapaka ṣoto wayuoka yibaaræpe. I'suṣaka imariṣotojo mija ṣō'irā jia ñimaerā, “Yire mija jeyobaabe”, mijare ārīberapaki yi'i. Macedonia ka'iakarā Cristore yi'yurā mija ṣō'irā eyatirā jia ñimawārūrā wayuoka yibaaika yire nijiræpe. Ī'rākurioka niñerū mijare jēñekoriberapaki yi'i. Maekakaoka i'suṣakaja ñime ruṣu. ¹⁰ Jesúre wājia yiṣuṣaka jarirūjekaki imarī, wājia kibojaeka uṣakaja mijare yibojayu yiro'sioka. “Mijare sawaṣa jēñebekaja yiwārōrijayu”, ñaṅu. I'suṣaka ñaṅuapi jījimaka ñime. I'suṣaka ñimamaka Ī'rārimarā Acayaka'iakarā Corintorā imarāte yire jaiyuyekoṣeika marā imabeyua. ¹¹ Mijare jēñebeyuka imarī, ¿mijare wayuūabeyuka ñime bai je'e? Jēno'o i'suṣakamarīa sime. Jimarīa mijare wayuūaiki imarī, i'suṣaka yibaayu. Tuṣarāoka jia sōñuka i'suṣaka mijaka ñima.

¹² Suṣa imarī mijare waṣa jēñerimarīaja yiwārōrijarirāñu. Waṣuju ṣakirika wārōrimaja ṣuri sawaṣa mijare jēñerijayurā. “Tuṣarāro'si Pablorākare ba'irabejika uṣakaja yija ba'iraberijayu”, narīṣakika mija ārīwārūokaro'si, waṣamarīaja mijare yija wārōrijayu. ¹³ Tuṣarāte aṣōstolrākamarīrā nime i'suṣaka baairā. Ṣakirimaja imarī, “Jesúrika bojariroka yija wārōerā kiṣūataekarāoka yija ime yijaro'si”, narīṣakirijayu. ¹⁴ I'suṣaka narīrūkia ōrītikaja ñimaræpe. Satanásoka ángelrāka jia baairā uṣaka ṣemakotowiyuka aṣerikuri, ṣo'imajare ṣakiookaro'si. ¹⁵ I'suṣaka kimarijayua simamaka, “Kire yi'yurā ṣuri koṣakaja kiṣuṣaka jayurā”, mijare ñaṅu. Suṣa imarī “Tuṣarāro'si yija jā'meika simamaka ikupaka mija baabe jia kika mija imaokaro'si”, naṅu Satanáro'si ba'irabejirimaja ṣo'imajare ṣakibaraka. I'suṣaka nabaaikapi “Jia Tuṣarāro'si ba'irabejirā nime”, ṣo'imajare ārīṣuṣajoarika nayaṣayu. Ba'iaja nabaika waṣa tērīrikaja Ī'rārīmi ba'iaja jūarūkirā nime.

“Jesúro'si ba'irabejirimaji imarī, ba'iaja yijūaræpe”, Pablote ārīka

¹⁶ Ikuṣaka jairimaji marīka imariṣotojo Ī'rīka “Ikuṣaka jia baaiki ñime”, ārīwa'ri bojatarimaji uṣaka yijairā baayu. I'suṣaka yijaikoṣeko'omakaja, “Jia ōrīṣūabeyuka kime Pablo”, yireka mija ārīṣuṣajoa'si. I'suṣaka simaberikoṣerākaoka “Jia ōrīṣūabeyuka uṣaka Pablote jaiyu”, yireka mija ārīkoṣeko'omakaja, i'suṣaka yijairāñu. Koṣakaja ṣakirimajaroکا wārōrimajare ā'mitiyurā mija ime. Suṣa imarī nare mija ā'mitiririjayu uṣakaja yire mija ā'mitipe ruṣu. ¹⁷ Ika mijare yijaika uṣakamarīa mijare jaijīki maiṣamaki Jesucristo ṣuri. Kiṣuṣaka jaiṣekaja ōrīṣūabeyurāte jairijayu uṣaka yijaiyu. ¹⁸ Ritaja wejeareka imarā uṣaka “Ikuṣaka jia baairā yija ime”, āñurā mija watoṣekarā ima simamaka nuṣakaja mijare yijairā baayu yiro'sioka. ¹⁹ “Jia ōñurā yija ime”, āñurā imakoṣeripotojo “Tuṣarāte ṣūataekarā yija ime”, āṣaraka ōrīṣūabeyurāte jaikaja mija ā'mitiripēarijayu. Suṣa imarī yireoka mija ā'mitirirāñu je'e. ²⁰ Naṣoyarā uṣaka mijare naba'iariko'omakaja nare mija e'etoririjayu. “Mijare yija wārōika waṣa yijare mija waṣaṣibe”, mijare narīrijayua akata'abekaja naṅu uṣakaja nare samija ĩrijayu. Suṣabatirā jia nimarījarirūkitakaja ṣuṣajoatirā nayaṣaika uṣakaja mijare nabaarūjerijayu. Suṣabatirāoka mija ĩṣarimarātarā uṣaka mijare naba'iaririjayu. I'suṣakajaoka jia nare mija yi'ribeyu ṣareareka mijare naṣemaṣarijayu. Ritaja i'suṣaka mijare nabaako'omakaja sarūṣekaja nawārōika mija ā'mitiripēarijayu. ²¹ “Okajājimarīrā nime”, yijareka mija āñurā imarī, mijare nabaarijayu uṣakaja yija baawārūbeyu. ¿I'suṣaka mijare yija baabeyua, jiamarīa ruku sime je'e mijaro'si? Mae

ate ĩ'rārimarā “Ikuḗaka jia baairā yija ime”, āḗaraka bojataḗarimaja uḗaka mijare yijairā baayu. I'yorimarĭaja i'suḗaka nañua simamaka, i'suḗakajaoka yijaiye'e yiro'sioka.

²² Hebreotatarā imarĭ, “Aḗerāte tēriwa'ribaji imatiyairā yija ime”, nañu. I'suḗaka narĭkopeika marā imabeyua, hebreotatakijioka ñime yiro'si. Aḗea “Israelka'iakarā imarĭ, Tuḗarārirā yija ime”, nañu. Yi'ioka Israel ka'iakakiji ñime yiro'si. Suḗabatirā “Abraham riḗarāmerā yija ime”, nañu. Abraham riḗarāmijioka ñime yiro'sioka.

²³ Suḗabatirāoka “Jia Jesúro'si ba'irabeĭjirā yija ime”, nañu. (I'suḗakaja ōriḗūabeyuka uḗaka yijairijayu yiro'si). Nare ḗemawa'ribaji Jesúro'si ba'irabeĭjirimaji ñime. Mija ĩabe. “Cristoro'si yija ba'irabeĭjiyu”, waḗuju nañua simako'omakaja yi'i ḗuri jimarĭtakaja kiro'si ba'irabeĭjirijayuka. Suḗabatirā nare ḗemawa'ribaji wēkomaka imariwi'iarā ḗo'imajare yire tarijayu, Tuḗarārika yiwārōriḗarea. I'suḗakajaoka nare tēriwa'ribaji yire naḗajeroyirape. Suḗabatirāoka ĩrākurimarĭa yire jāārika nari'kakoperape.

²⁴ ĩrāḗitarakakuri yire nañi'arape. Yire nañi'aroyirapaka rakakaja treinta y nueve rakakuri ajeaḗi yire naḗajeroyirape. ²⁵ Suḗabatirā maekarakakuri tĭmarĭtakaja yaḗuaḗi yire naḗajerape. Suḗabatirā yire jāāerā ĩrākuri ātaḗi yire najāābarekoperape. Saḗi ya'rapaka waḗuru maekarakakuri ña'mirapaka. ĩrākuri yiña'mirapaka ḗoto ĩrāriimi suḗabatirā ĩrā ñami riapakiakareka yaḗuarā ñi'ajĭkaki ñimarape. ²⁶ I'suḗakajaoka jimarĭtakaja Tuḗarārika bojariroka wārōtaḗabaraka yituriroyirape. I'suḗaka turitaḗabaraka tēririkaja werika yijūarijayu. Ā'mitirikōri je'e. Riaka werikirō'ō, kareba'arimajare werika imarō'ō yituritaparoyirape. Suḗabatirā yitā'omaja imariḗotojo werika imarā ḗō'irā, suḗabatirāoka aḗetatarāte werika imarō'ōrā yituritaparoyirape. I'suḗakajaoka wejea jo'baka werika imarō'ōrā, wejemato, riapakiaka werika imarō'ōrāoka yituritaparape. Suḗabatirā waḗuju “Jesúre ā'mitiriḗairā yija ime”, āriḗipotojo werika imarā watoḗekarā yituritaparape. ²⁷ Niñerū yiba'ariwapa tōḗoerā ka'wisika ba'irabebarakā ĩrākurimarĭa kārĭrimarĭaja yiwārĭroyirape. I'suḗakajaoka ĩrākurimarĭa ba'arika, okoa jia yiro'si imaberiroyirapaka imamaka, aḗerikuri ḗuri kē'sitakaja ñimaroyirape. I'suḗakajaoka riĭkimaka jariromarĭka ñimarapaka simamaka jimarĭa jĭjia yijūaroyirape.

²⁸ I'suḗaka ñimakaka takajamarĭa ba'iaja yiḗuḗarape. “¿Marākā'ā nime ruku aḗewejeakarā Jesúre ā'mitiriḗairā? ¿Yaje rita jia kire nayi'ririjayu ruku?”, āriḗuḗajoabaraka jimarĭa ba'iaja yiḗuḗarijayu. ²⁹ Jesucristore jia ā'mitiriḗeatiyabeyurā imarĭ, ba'iaja baabaraka, ba'iaja naḗuḗayua ñiaika ḗoto, nuḗakaja ba'iaja ḗuḗayuka ñime yiro'sioka. Suḗabatirā Jesúre ā'mitiriḗaikite ba'iaja baarūjeirāka ḗuri boebaka ñime. ³⁰ Yibaaikakaka jairika yiro'si simajĭkareka ritaja ka'wisika yire so'rapakakaka ā'mitiritirā “Okajājimarĭki kime”, ĩrārimarāre āñuakaka yijairā baayu. ³¹ Ika mijare yibojaika, “Rita ḗablote āñu”, Tuḗarāte yireka āriwārūyu. Maḗamaki Jesús ḗaki majiyiḗuḗayeejḗarūkika kimamaka, kĭaika wājĭtāji ritaitaka mijare yibojayu. ³² Ikuḗaka yijūarape: Damasco wāmeika wejearā ñimarapaka ḗoto, “ḗablote ñi'atirā wēkomaka nabaarū”, āriwa'ri, wejeta'irō'ōrā ima koḗerekarā surararākare kiḗūatarape, tokaki ĩḗi Aretas rokajĭte jā'merimaji. ³³ Yire wēkomaka nabaarika yaḗariḗotojo yire nare kiñi'arūjewārūberape. I'sia wejea ta'tekarā kūḗajĭka koḗereka imaraparō'ō ḗi'iuḗakapĭ yire jāātaturā aḗeḗ'rōtorā yijeyomarāre yire ruetarape. Okajājimarĭka imariḗotojo i'suḗaka Tuḗarāte yire jeyobaarapaka simamaka toḗi yiru'rape.

12

Makārārūñuroka uḗakapĭ Tuḗarāte imarō'ō ḗablote kĭarūjerape

¹ Naḗuḗayariji ḗuḗajoatirā ḗakirimajaroka wārōrimajare mijare bojarika yiyapabeyu. I'suḗaka simako'omakaja “Tuḗarāte ḗūataekaki ḗablote ime”, yireka āñurā mija jariberiko'omakaja makārārūñuroka uḗakapĭ Maḗamakire yire beaeka mirākakaka

mijare yibojaerã baayu mae. ²⁻³ Bikija mabo'ikakuri piyikuku kimarõ'õrã Tuparãte yire e'eeyarapaka be'erõ'õ botarakaoũ'puarãe'earirakakuri wejejẽ'rãka seyawa'yu mae. Torã yire ke'eeyaeka, "I'supaka baatirã yire ke'eeyaeka", ãrĩwãrũbeyuka yi'i. ¿Yaje rita ritikataka yire ke'ewa'rape jee, yipupakatakaja ke'ewa'rape je'e apeyari? Tuparã ãrĩkaja sõñuka. Rita sime, "I'supaka baatirã yire ke'eeyaeka", ãrĩwãrũberiripotojo "Jiirõ'õrã Tuparãte yire e'eeyaeka", ñaũu ate. ⁴ Torã yeyarapaka poto po'imaja okaçi mabojawãrũbeyua ña'mitirape. Torã ña'mitirika mirãka yire bojarũjebeyuka Tuparã. ⁵ I'supaka yiro'si simarapakapi "Õrĩpũatiyaiki ñime", ãrĩjĩka upaki imakoþeripotojo supã ñarĩbeyu. Yipupayariji po'imajare yijaika poto tẽrĩmarĩka ñima nare yijairijayu. ⁶ "Ikupaka yiro'si simarape", ãparaka jĩjimakapi po'imajare yibojataparikareka, pakirimaji upakamarĩa ñimajããeka pakirimajaromarĩa bojaiki imawa'ri. I'supaka simako'omakaja, "Ikupaka yiro'si simarape", ãrĩwa'ri tẽrĩritaki upaka jĩjimakapi po'imajare sabojatapabeyuka yi'i, "Aþerã pemawa'ribaji õrĩpũatiyaiki Pablote ime", yireka narĩrika yapaberiwari. I'supaka ñimaberiko'omakaja jia yibaarijayua ãtirã, i'supakajaoka yiwãrõrijayu ã'mitiritirã, yire norĩrika þuri yiyapayu. ⁷ Makãrãrũñuroka upakapi Tuparãte yire bearapaka tẽrĩrikaja imatiyaikakaka imarapaka. I'supaka bearipotojo, "Aþerãte tẽrĩwa'ribaji imatiyaiki ñime", ñarĩrika yapaberiwari Satanarikakaka ya'rarika yire rĩkarapakareka Tuparãte yire ãarĩrĩberape. Supã imarĩ pota mare þaaiika be'erõ'õ maka'wisijũarijayu upaka yire simarijayu. ⁸ "Yiya'raika yire mibayabe", ãrĩwa'ri maekarakakuri Maipamakire yijẽñekoþerape. ⁹ I'supaka kire ñapakã'ã, ikupaka yire kiyi'rape: "Jẽno'o, mire yibayaberiko'omakaja, mire yiyawũaikapi ãrĩwa'ri yijeyobaaiika takaja miyapayu. Mia, marãkã'ã baaberijĩka mima poto jiiibaji mika imawa'ri mire jeyobaarimajiro'siji ñime", kẽrãpe. Supã imarĩ i'supaka ñimakaka jĩjimakapi yijairijayu. I'supaka simako'omakaja, "Cistorika kire ja'ataikapi jia kiro'si Pablote ba'iraberijayu", po'imajare yireka ãrĩwãrũyu mae. ¹⁰ I'supaka simamaka Cistoriki imarĩ, marãkã'ã baaberijĩki imariþotojo yipupaka þuri jia ima. ãrãkurimarĩa ba'iaja po'imajare yire jaiwã'imarãpe "Ki'yopĩ'rĩrũ", ãparaka. Supabatirãoka yiyapaika imaberiroyirapaka yiro'si. I'supakajaoka ãrãkurimarĩa jajua po'imajare yire baata'arape. Supabatirã Jesũrika bojariroka yiwãrõmaka, ãrãkurimarĩa ka'wisika yijũarape. I'supaka simako'omakaja jĩjimaka ñime ãrĩpupajoabaraka, "Marãkã'ã baawãrũberiwari iamariã imarãka Cristore jeyoariyapatiyayu." I'supaka simamaka rikitubamarĩa ñimakopeikareka jia Cristore yire jeyobaayu.

Corintowejekarãre þupajoabaraka, ba'iaja Pablote þuparika

¹¹ Kopakaja õrĩpũabeyuka upaka yimajãrobojaweyayu. "Yija põ'irã Tuparãte pũataekaki imarĩ, mare wãrõrimaji Pablote ime", mija ãrĩbeyua simamaka ñoũu upakaja i'supaka mijare ñaũu. "Wapamarĩki Pablote ime", Tuparãrika wãrõkoþeirãte yireka ãũu upakaja ñimajããeka Tuparãte yire jeyobaaberirikareka. I'supaka simako'omakaja "Jiitaka wãrõrimaja ñime", mija ãrĩkoþeirã yire pemawa'ribajimarĩrã ñime. Supã imarĩ "Tuparãte kire jeyobaamaka jia Pablote mare wãrõyu", mija ãrĩri imakoþerape. ¹² Mia, mija põ'irã ñimarapaka poto apõstol imarĩ maikoribeyu upaka ima mijare yibearijarape. ãrãkurimarĩa samija ãaeka simamaka "Rita oka, Tuparãte pũataekaki Pablote ime", yireka mija ãrĩri imakoþerape. ¹³ "Aþerã Jesucristore ã'mitiripẽairãte jiyipupayeeripotojo, mare þuri Pablote jiyipupayeebeyu", mija ãũua ¿rita sime bai je'e? "Yire mija jeyobaabe jia ñimaerã", aþerãte ñarãpaka upaka mijare ãrĩberapaki imariþotojo ãrãtiji oyiaja jiyipupaka mijare ñoũu. I'supaka simako'omakaja "Aþerãte kijẽñerapaka upakaja, yijare kijẽñeri imakoþerape", ãrĩwa'ri yireka mija jairijayu. ¿Yaje rita ba'iaja mijare yibaarape je'e? Ba'iaja mijare baaberapaki imarĩ, marãkã'ã baatirã "Jiamariã yibaarapakareka yire mija wayuãbe", mijare ñarĩwãrũbeyu.

¹⁴ Ī'pakuri mija pō'irā yituritika. Suḡa imarī maekarakakurireka mija pō'irā turirī a'yaokaro'si mae puritaka yipupajoaũ'muyu ate. Ā'mitirikōrī je'e: Makarāirā puri namakarāte yapaika tōḡoerā niñerū jierijayurā. Me'rārījaka puri napakiarāro'si i'supaka baabeyurā. Topi āriwa'ri yimakarā upaka yireka mija imamaka, mija pō'irā ñimarāka poto niñerū mijare jēñebesarāki yi'i. Mijare puri jia yika mija imarika yiyaparāñu, jia mijare yiwārōrimirīrkawa'yaokaro'si. ¹⁵ Mijare wayuñawa'ri mijare yijeyobaariyapayu. “Jesúre na'mitiripēarū”, āriwa'ri ritaja yibaawārūika upakaja rūrītiyaika rō'ōjīrā mijare yijeyobaarijarirāñu. Jia mijare wayuñaike ñimamaka yire mija wayuñabesarākareka, ba'iaja yipuparirāñu.

¹⁶ Mijaka ñimarapaka poto dakoa mijare yijēñeberapaka oñurā mija ime. I'supaka simako'omakaja, “Ritaja pakirika jia oñuka imarī, Pablote mijare pakiyu niñerū mijare karee'eokaro'si”, ĩ'rārimarāre yireka añu je'e. ¹⁷ “Maḡō'irā kipūataraparāpioka Pablote mare pakika”, ¿mija āriḡupajoayu bai je'e? Jēno'o mijare pakiberapaki yi'i. ¹⁸ Titore apika Jesúre ā'mitiripēaikipitiyika mija pō'irā yipūatarape niñerū mija rēawearika najeyobaokaro'si. ¿Yaje Titore mijare pakirape je'e? Jēno'o mijare pakikoriberapaki kime. Yupakaja jia pupajoaiki imarī, mijare jeyobaariyapawa'ri jia Tuparārika bojariroka mijare kiwārōeka, niñerū mijare jēñebekaja.

¹⁹ “Ba'iaja baabeyurā nime”, yijareka āriwa'ri jījimaka yijaka mija imaokaro'si takajamarīa, i'supaka mijare ñañu. Ikuḡaka simatipayu, ĩakōrī je'e: Jesúrīrā imarī, kiyapaika upakaja mijare yija jairijayu Tuparāte ĩaika wājītāji. Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Ritaja mijare yija bojarijayua, “Jībaji Jesúre na'mitiripēarijarirū”, āriwa'ri mijare sayija bojayu. ²⁰ Mijareka pupajoabaraka ba'iaja yipuparijayu. “Mija pō'irā yeyarāka poto ba'iaja baabaraka mija imarāka ñiaeyarāñu je'e aḡeyari”, mijareka ñarīpupajoarijayu. Wapabu'abaraka, supabatirā aḡerāte oakiparaka mija imarāka ñiaeyarāñu je'e. I'supakajaoka boebaparaka, supabatirā rakakaja napupajoaika upakaja baawa'ri jia jeyoaribekaja mija imarijayaoka ñiarāñu je'e. I'supakajaoka okabaapakibu'abaraka, supabatirā wapuju jaijairika baabaraka mija imarāka ñiarāñu je'e. Aḡerāte tēriwa'ribaji pupajoairā upaka baabaraka, supabatirā rakakaja pupajoawa'ri rukubaka mija rēñua ñiaeyarāñu je'e aḡeyari. Supabatirā, “Jesúre yapaika upakaja baabekaja nimañuju je'e”, ñarīpupajoaika upaka mija imamaka ĩtirā mijaka yiboobarirāñu. I'supakajaoka jījimaka yika mija imabesarāñu mijaro'sioka. ²¹ Ate mija pō'irā yeyarāka poto ba'iaja baabaraka mija ima ñiaeyarākareka “Nare yiwārōrapaka upakaja yi'ribeyurā nime”, āriwa'ri Tuparā wājītāji yi'yopirirāñu. Supabatirā “Bikija rīkimarāja ba'iaja nabaaeaka saja'atabekaja dajaka nabaarijayu je'e aḡeyari. Supabatirāoka ba'iaja rōmijāte nabaariwā'imarīrijayu. I'supakajaoka napupajoarijayu upakaja wāārō'ō ba'iaja nabaarijayu ruḡu”, āḡaraka ñiaeyarāka, ba'itakaja yipuparirāñu.

13

Ika ḡaperapi piyia jia Pablote nare okajāāeka

¹ Ika ya'rirā baaikapī maekarakakuri mija pō'irā yeyarāñu. Torā eyatirā Tuparā majaropūñu o'oeakarā añu upakaja yibaarāñu. Mia je'e: “Ī'rīkate ba'iaja baamaka ĩaekarā jaijeyobaabaraka ĩḡarā, maekarakamarā ‘Rita sime. I'supakatakaoka kibaarape’, āñurāte imajīkareka, okajierika sime kika”, āriwa'ri sabojayu. ² Bikija ĩ'pakuri mija pō'irā yitupapakareka, ba'iaja baairāte jia yokajāārape “Ba'iaja nabaaike naja'atarū”, āriwa'ri. Mae mija pō'irā imaberiripotojo ḡaperapi, “Ba'iaja mija baaika mija ja'atabe”, ñañu ba'iaja baarijayurāte. Aḡerāpititiyika ba'iaja baabaraka nimamaka ñiaeyarākareka, ba'iaja nabaaike wapa tīmarīji nare yibaarāñu. ³ “ ‘Rita Cristore oñuapī mibojarijayu’, yija āriwārūokaro'si, kirika yijare mibeabe”, mija añua sime. I'supaka simamaka, kirikapī tīmarīji nare yibaamaka ĩawa'ri “Cristore jā'meika upakaja kirikapī jairijayuka Pablote ime”, yireka mija āriwārūrāñu je'e. Okajājimarāa imabeyuka Cristo

mijaka. Ba'iaja baairāte jiamarīa jūaokaro'si kirika baabearimaji kime. ⁴ Muṣaka ṣo'iki imariṣotojo, yaṣua tetaekarā kire naṣatakīaeka simamaka, okajājimarīki uṣaka Cristore reyaeka mija ōñu. I'suṣaka kire nabaako'omakaja, Tuṣarārikapi āriwa'ri ōñia kime mae. Cristorirā imarī, kiupakaja okajājimarīrā yija ime ṣo'imajare yijare iamaka. I'suṣaka simako'omakaja kirirā imarī, Tuṣarārikapi āriwa'ri kiyapaika uṣakaja yija baarijaju. I'suṣaka imarā imarī, ṣaṣi āriwa'ri mija ṣō'irā ba'iaja baairāte tīmarīji yija baarāñu, jia nayi'rirū āriwa'ri.

⁵⁻⁶ Mija īabe. Cristore mija yi'yua ṣuṣajoatirā “¿Yaje rita Jesucristore yi'yurā maimē?”, mija āriṣuṣajoabe. “¿Mija ṣuṣakareka Cristore ña'rījāikarā mija ima ōriṣbeyurā mija bai je'e?” Topi ṣuri “Jesúre maṣuṣakarā ña'rījāiberikarā maimē”, āñurā ṣuri kire yi'ribeyurā nime. I'suṣaka simakoṣeko'omakaja “‘Jia kire yi'yurā yija ime’, āñurā mija ime”, mijareka ñarīṣuṣajoayu. Suṣa imarī mamarītaka kirika bojariroka mijare yija bojarapaika ā'mitiritirā jia kire mija yi'raṣaka simamaka, “Rita, Cristore nare ōriṣṣeikapi Ṣablorākare yijare bojarijaju”, āriwārūrā mija ime. ⁷ Ba'iaja baabaraka mija ima yija īaeyarākareka, Cristore yijare saṣā'metika simamaka, jiamarīa mijare yija jūarūjerāñu. I'suṣaka mijare yija baarākareka “Cristore nare jā'meikapi i'suṣaka Ṣablorākare mare baayu”, mija āriwārūrāñu. I'suṣaka mijare baariyaṣaberiwa'ri ba'ia mija baakoreka Tuṣarāte mijaro'si yija jēñeṣirijaju. Suṣa imarī Tuṣarāte yaṣaika uṣakaja mija baarākareka ṣuri, ba'iaja mijare yija baabesarāñu. Suṣa mijare yija baabepakā'ā īatirā “Yaje rukuya Cristore jā'meikapi tīmarīji yijare nabaatiyajīñu”, yijareka mija ārikoṣeṣikaoka, marā imabeyua yijaro'si. I'suṣaka simako'omakaja kiyapaika uṣaka oyiāja mija baaritakaja yija yaṣayu. ⁸ Suṣa imarī mija ṣō'irā yija eyarūki ruṣu kiyapaika uṣakaja baatikarā mija imarākareka ṣuri kijā'meikapi ba'iaja mijare yija jūarūjebesarāñu. Kiyapaika uṣakaja Cristore yijare jā'metikarā imarī, mijare jeyobaarimaja yija ime, ba'ia uṣakaja mijare baabekaja. ⁹ Suṣa imarī mija ṣō'irā eyatirā, jia Cristore yi'yurā mija ima īawārūtirā okajājiapi mijare yijaibesarāñu. “Okajājimarīrā imarī, Cristorikapi Ṣablorākare beabeyu”, yijareka mija ārikoṣeṣika, marā imabeyua yijaro'si. Jia mija yi'pakā'ā īawa'rīji, jia jījimaka imarūkirāja yija ime. Suṣabatirā “Mire ā'mitiripēawa'ri miyapaika uṣaka oyiāja nabaarū”, āriwa'ri, Tuṣarāte mijaro'si yija jēñerijaju. ¹⁰ I'suṣaka simamaka mija ṣō'irā eyatirā, okajājiapi mijare yijairiyaṣabeyu. Suṣa imarī ya'rirā baaika ruṣu, ika ṣaṣera mijare yiṣūatayu jībaji Jesúre yi'ṣaraka mija imaokaro'si. I'suṣaka mijare baarimaji ñimaokaro'si Maiṣamakite yijare jā'meka. Suṣa imarī kire mija yi'yua bitatarikoṣakaja jībaji kire mija yi'ririjayaokaro'si mijare yija jeyobaarijaju.

¹¹ Ō'ōjīrāja mijaro'si yo'oyu yijeyomarā. Jia mija imabe, Jesúre yaṣaika uṣaka oyiāja baabaraka. Ritaja ika ṣaṣeraṣi mijare yibojaika jia ā'mitiripēabaraka mija imabe. Írīka uṣakaja ṣuṣajoabaraka, oka imarijarirākaoka jiapi saṣiebaraka mija imabe. I'suṣaka mija baamaka, Tuṣarā, mare wayuīarimajire, mijaka imajīṣarāñu. Suṣabatirā jījimaka mare imarūjeiki kime. ¹² Jesúre ā'mitiripēairā imarī, mija rērīrijaju ṣoto jia jījimakapi jēñebu'abaraka mija imarijaṣe.

¹³ Ō'ōkarā Jesúre ā'mitiripēairā, “Jia nimarū”, āriwa'ri oka mijaro'si naṣūatayu. ¹⁴ “Jia nare mibaabe”, āriwa'ri maiṣamaki Jesucristore mijaro'si yijēñeyu. “Suṣabatirā Tuṣarāte mijare wayuīaika jia ōñurā mija imaokaro'si, suṣabatirāoka Espiritu Santo jia mijaka imajīṣarijajayuka kimarū”, āriwa'ri ritaja mijaro'si yijēñeṣirijaju yijeyomarā.

I'tojīrāja sime ruṣu.

Carta de San Pablo a los Filipenses

Pablo, kijeyomaki Timoteopitiyika Filiposwejeakarãro'si pãpera naþũataeka

¹ Yijeyomarã Filiposkarã, Jesucristore jia baaikaþi kirirã imarijaturã, suþabatirã kire yi'yurãte imaruþutarimaja, i'supakajaoka nare jeyobaarimaja “Jia mija imabe”, ãrĩwa'ri oka mijaro'si yija þũatayu. Yi'i Pablo, yijeyomaki Timoteopitiyika mijaro'si sayija þũatayu Jesucristoro'si ba'irabejirimaja imarĩ. ² Supa imarĩ, Maþaki Tuþarã, suþabatirã maiþamaki Jesucristoreoka “ ‘Jia dako okamirãmarĩaja nimarũ’, ãrĩwa'ri jia nare mija jeyobaabe”, ãþaraka mijaro'si nare yija jẽnerijayu.

“Filiposwejeakarã Jesucristore ã'mitiripẽairãte jia mibaayu Tuþarã”, Pablote ãrĩka

³ Mijareka yipupajoarijayu rakakaja “Jia mibaayu”, Tuþarãte narĩrijayu. ⁴⁻⁵ Suþabatirã Tuþarãte mijaro'si yijẽneika rakakaja jĩjimakãþi kire yijairijayu. Tuþarãte mija yi'riũ'muekarõ'õjĩteþi, maekakaoka aþerãte Jesũrika bojariroka bojatapabaraka yire mija jeyobaarijaya simamaka i'supaka yibaarijayu. ⁶ Rita sime, jia Tuþarãte mija pupaka baaũ'mutika simamaka, kiyapaika upakaja mija imamirĩrkawa'yaokaro'si mijare kijeyobaarijarirãnu, Jesucristore etarãñurĩmi rõ'õjĩrãrãja. ⁷ Mijare wãtaiki imarĩ, i'supaka mijareka yipupajoayu. Yire jeyobaariþupakirã imarĩ, ĩ'rãkurimarĩa yiyapaika yire mija þũatarijayu. Mia je'e, wẽkomaka imariwi'iarã imariþotojo Jesũrika bojarirokakaka yapabeyurã wãjitãji “Ikupaka sime”, ãrĩwa'ri nare okae'ebaaraka, yibojajirijayu. I'supaka yibaayu þo'imajare yibojawãrõrũkia Tuþarãte yire ja'ataeka simamaka. I'supaka ñimarijaya simamaka jia ñimaokaro'si yire mija þũatarijaya jia sime. ⁸ Jesucristore wãtaka mijare õñuapi ãrĩwa'ri i'supakajaoka mijaka ñima Tuþarãte õñua. I'supaka imaki imarĩ jimarĩa mijare ñiaripakatayu ate. ⁹⁻¹¹ I'supaka imawa'ri, ikupaka Tuþarãte mijaro'si yijaiĩjirijayu. “Jia mire õrĩrijaparaka miyapaika upakaja imamirĩrkawa'yurã imarĩ jĩbaji wayuĩabu'airã nimarũ. I'supaka imawa'ri miyapaika upaka imarika najẽrãko'arũ”, ãrĩwa'ri Tuþarãte mijaro'si yijaiĩjirijayu. I'supaka yiyapayu “Jia baarijaririka ja'atabekaja nimarũ”, ãrĩwa'ri. Supa mija imamaka ĩatirã “Dakoa okamirãmarĩaja jia yika nima nareka ñoñu”, Cristore þe'rietarãñurĩmi mijareka kẽrĩrika yiyapayu. Suþabatirãoka Jesucristore mijare jeyobaaikaþi “Tuþarãte yapaika upakaja baarijaturã nimarũ mae”, mijareka ñãnu. Supa imarĩ mijare kijeyobaamaka ĩatirã, “Tẽrĩwa'ribaji jia baaiki Tuþarãte ime”, ãþaraka aþerãte kire jiyipupayeeokaro'si naro'sioka kire yijaiĩjirijayu.

“Rĩkimarãja Jesucristorika bojariroka ã'mitiripẽairãte ime”, Pablote ãrĩka

¹² Yijeyomarã, Jesũrika bojariroka yiwãrõriþareareka ba'iaja yijũaika simako'omakaja, þo'imajare yibojarija'atabeyua sime. I'supaka yiro'si simako'omakaja rĩkimarãja aþerã yibojaika ã'mitiriwãrũtirã kire nayi'ririjayuakaka jia mija õrĩwãrũbe. ¹³ Mia je'e, “Cristore kiyi'yu þi'iwã'ri wẽkomaka imariwi'iarã kime”, ika wejea ĩþamaki wi'ia ĩarĩrĩrimaja surararãkare yireka ãrĩrijayu. Suþabatirã þo'imaja ritaja ika wejeareka imarãoka i'supaka yireka pupajoarijaturã. ¹⁴ Supa imarĩ, Cristore yi'ririya'ataberiwa'ri wẽkomaka imariwi'iarã ñima õrĩwa'ri, rĩkimarãja ika wejearã Maiþamakire yi'yurã jĩbaji kirika bojarijaturã ba'iaja jũarika kĩkibekaja.

¹⁵ I'supaka simako'omakaja, ĩ'rãrimarã þuri, “Wẽkomaka imariwi'iarã Pablote ima marã imabeyua”, ãñurã. I'supaka ãñurã imarĩ, “Pablote bojaikakaka ã'mitiriberiwa'ri rĩkimabaji yijare ã'mitiripẽairãte imarãnu je'e”, nañu yibaarijayuakaka oakiyurã. Aþerã þuri jia yika imawa'ri jiaþi Cristorika bojariroka bojarijaturã. ¹⁶ I'supaka yire wayuĩairã

imarĩ, “Tuṕarãṕi ãrĩwa'ri wêkomaka imariwi'iarã Pablote ime. Suṕa imarĩ Romawe-jeakarã ĩṕarimarã Cristorika bojariroka bojarika nayapabeyua simako'omakaja Pablote sanajêrĩamaka, nawãjitãji jia yi'riwãrũiki kime”, ãñurã nime. ¹⁷ Aṕerã imarã yire ṕemawa'ribaji imarika yapakopewa'ri “Cristorika bojariroka yija wãrõmaka yijare takaja ã'mitiripêairãte imarãñu je'e. I'suṕaka simamaka sã'mitiritirã yijare oakiriwa'ri, wêkomaka imariwi'iarã kimarõ'õṕi ba'iaja Pablote ṕuṕarirãñu”, narĩkoṕeyu.

¹⁸⁻¹⁹ I'suṕaka nabaarijayua marã imabeyua yiro'si. Ritaja Cristorika bojariroka nawãrõrijayuṕi ãrĩwa'ri ĩĵimaka ñime. I'suṕaka imarijayuka imarĩ, “Tuṕarãte yiro'si mija jêñeĵimaka, suṕabatirã Espĩritu Santore yire jeyobaamaka ṕariji ritaja yijũaika jia oyiaja yiro'si sawaṕu'rirãñu”, ñarĩṕuṕajoayu. ²⁰ I'suṕaka ṕuṕajoaiki imarĩ, ĩṕarimarã wãjitãji naka yijairãka ṕoto, “Dakoa i'yomarãja jaiki ñimarijarirãñu”, ãñuka ñime. Suṕa imawa'ri Cristorika bojariroka jia wãjia yibojarijariroyika upakaja nare sayibojaripayayu. Suṕa imarĩ yire najêrĩawearãka ṕoto, yire najããkoṕejika, yire naṕoatajikaoka, marã imabeyua yiro'si. Ritaja yibaarijayua Cristore jiyiṕuṕayeerũkiakaka simarika yiyapayu. ²¹⁻²² Suṕa imarĩ, yire najããbesarãkareka ritaja yibaarijayuṕi jia Cristore jiyiṕuṕayeebaraka ṕo'imajare imarika yiyapayu. Yire najããkoṕerãkaoka ĵiibaji yiro'si simarãñu Cristoka jia imarũkika ñima simamaka. I'suṕaka simako'omakaja yire naṕoatarãkarekaoka, Cristorika bojariroka yibojamaka rĩkimarãja sã'mitiripêarãñurã. Suṕa imarĩ, “¿Dika ĵiitaka imatiyaika je'e?”, ãrĩwãrũbeyuka ñime. ²³ I'suṕaka simamaka “Ika ĩ'ṕaba'iwã'taja jia yiro'si ima”, ñarĩwãrũbeyu. I'suṕaka simako'omakaja reyatirã mabo'ikakurirã ĵiibaji kika imarika simarãñu je'e yiro'si ñarĩṕuṕajoarijayu. ²⁴ I'suṕaka yiṕuṕaka imako'omakaja mijare jeyobaabaraka õñia imarika yiyapayu ĵiibaji mijaro'si simaerã. ²⁵ Suṕa imarĩ “Ĵiibaji Tuṕarãte yi'ṕaraka ĵĵimaka kika nimaokaro'si nare wãrõbaraka, naka ñimarãñu ate”, ãrĩṕuṕajoaiki ñime. ²⁶ Toṕi wêkomaka imariwi'iarã ñima be'erõ'õ mija ṕõ'irã yeyarãka ṕoto, “Wêkomaka imariwi'iarã kimarapãrõ'õṕi Pablote miṕoaeka ĵiitaka kire mibaayu”, Jesucristore ãṕaraka jia ĵĵimaka mija imarãñu.

²⁷⁻²⁸ I'suṕaka simako'omakaja, wêkomaka imariwi'iarã yiro'si simarãka upakaja simakoṕerãka marã imabeyua. Jia Cristorika bojariroka yi'yurã imarĩ, sabojaika upakaja jia baabaraka mija imarijape. I'suṕaka mija baabe mija ṕõ'irã yeyarãka uparãka, yeyabesarãkarekaoka jia ĩ'rãtiji ṕuṕajoairã imawa'ri, Cristore yi'ririĵa'atabeyurã mija ima ñoñaokaro'si. I'siaṕi ãrĩwa'ri, aṕerãte mijare okabaako'omakaja ĩ'rĩka ta'iarãja imarã imarĩ, Jesũrika bojariroka mijare yiwãrõrapaka upakaja mija imarijayua ñorĩrãñu. I'suṕaka imarã imawa'ri ba'iaja mijare baarijayurã ruṕu wayuṕi'ribekaja mija imabe. I'siareka mija ima ĩatirã “Rita, Tuṕarãka õñia imajipãrũkirã nime. Yija ṕuri ba'iaja nare jaiwã'imañurã yija imariṕareareka, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rirũkirã imarã”, narĩṕuṕajoarãñu. Mijare yibojaka upatiji Tuṕarãtakiji imaki ritaja sabaarimaji. ²⁹ I'suṕaka imaki imarĩ, jia mijare baawa'ri kirirãro'si Tuṕarãte mijare wã'maeka, “Yi-makire yi'ṕaraka nimarũ, suṕabatirãoka jia kire yi'riwa'ri ba'iaja ĵũabaraka nimarũ”, ãrĩwa'ri. Suṕa imarĩ kire mija yi'yua ja'atabekaja mija imamaka ĩatirã aṕerãoka Cristore yi'rirãñurã. ³⁰ Suṕa imarĩ mija ṕõ'irã ñimarapãka ṕoto ba'iaja yire nabaarapãka mija ĩarapãka upakaja ĵũairã mija ime mijaro'sioka mae. I'suṕakajaoka õ'õ Romaweĵearã aṕerãte ba'iaja yire baaika majaroka mija ã'mitiyu ate.

2

“Têrĩriki imariṕotoĵo ‘Imatiyaiki ñime’, ãrĩberikaki Cristo”, Pablote ãrĩka

¹⁻² Kirirã mija imamaka, jia ṕuṕapãraka mija imaokaro'si Cristore mijare jeyobaayu. I'suṕakajaoka mijare kiwãtayu iamarãja mija imakoreka. Suṕabatirãoka rĩrãkibiṕaraka Espĩritu Santore mijaka imarijayu. Toṕi jia Cristore mare wayuũaika simamaka ĵĵimaka ñimaokaro'si ikupãka mija imarika yiyapayu: Mija jeyomarãka ĩ'rãtiji ṕuṕakirã mija imabe. I'suṕakajaoka ritaja mija imaupatiji, jia wayuũabu'abaraka ĩ'rĩka ta'iarãja imawa'ri,

Cristore yapaika upakaja ĩ'rãrokarekaja ña'rĩyaarĩji pupajoairã mija imabe. ³ Aperãte pemawa'ribaji imarika yapabekaja mija imarijape. I'supakajaoka "Po'imajare yijare jiyipupayeerũ", ãrĩwa'ri mija baaikakaka mija jaiasi. I'siroka pupajoaberwa'ri "Yijare tẽrĩwa'ribaji imatiyairã nime je'e apeyari aperã", ãrĩwa'ri jiyipupaka nare mija õrĩrijape.

⁴ Mijaro'si takaja jia mija imarũkia pupajoabekaja aperãte jia imarũkiakakaoka mija pupajoarijape.

⁵ I'supaka mijare ñaũ Jesucristore imaekarokaþiji õrĩtirã kiupaka mija imarijayaokaro'si. ĩakõrĩ je'e, ikupaka sime:

⁶ Tuparãka ĩ'rãtiji imariþotojo, "Tẽrĩriki Tuparãte ima upakaja ñima yija'atabesarãũ", ãrĩbeyuka Cristore imaeka.

⁷ I'supaka ãrĩbekaja, tẽrĩwa'ribaji kima ja'atatirã, po'imaji kipo'ijirika. Supabatirã ba'irabeþirimaji imatiyabeyuka upaka kijarika.

⁸ Supa imarĩ ika ka'iarã kimaeka þoto, "Yire pemawa'ribajika mime", ãũuka upaka Kipakire kiyi'ririjarika. I'supaka imaekaki imarĩ, ba'iaja baarimajare najããroyika upaka yapua tetaekarã kire napatakãeka, sarã kireyaokaro'si þariji Tuparãte kiyi'rika.

⁹ Supabatirã kireyaeka be'erõõ õña kire jaripe'rirũjetirã, ikupaka Tuparãte kire ãrĩka: "Ritaja ima pemawa'ribajirã jiyipupaka õrĩrũkika mimabe. Supa imarĩ ritaja imarã pemawa'ribaji ĩþi mimarãũ", kire kẽrĩka.

¹⁰ I'supaka Tuparãte kire ãrĩka seyarãka þoto nimaupatiji kipo'iji'aekarã: Mabo'ikakurirã imarã, õ'õrã imarãoka, ka'irokareka imarã þariji Jesũre najiyipupayeerãũ.

¹¹ Nawãjitãji kimarãka þoto "Ritaja imarã ĩþamaki Jesucristore ime", wããrõ'õrãja ritaja imarãte kire ãrĩrãũ. I'supaka baawa'ri Kipaki Tuparãteoka jiyipupaka norĩrãũ.

Jesucristore imaekarokaþi õrĩtirã saþiji mija imarijape kire yi'ribeyurã wãjitãji

¹² Yijeyomarã, i'supaka Cristore baeaka pupajoawa'ri i'supakajaoka Tuparãte mija yi'rĩjĩũ. Mija þõ'irã ñimarapaka þoto jia kire yi'yurã mija imamaka ñiarape. Maekaka þuri mija þõ'irã ñimabeyua simamaka torã ñimarapaka þoto jia kire mija yi'rapaka upakaja jibaji kire yi'þaraka mija imarika yiyapayu. Supa imarĩ ba'iaja mija jũarũkiareka Tuparãte mijare satããeka simamaka kire kĩkibaraka, kiyapaika upakaja mija baarijape.

¹³ I'supaka mijare ñaũ "Yiyapaika takaja baariþupakirã nimarũ", ãrĩwa'ri Tuparãte mijare jeyobaarijayua simamaka.

¹⁴ Æ'mitirikõrĩ je'e: Mija baaika upakaja, ba'iaja jaibu'abekaja, jĩjimakaþi mija imarijape. ¹⁵⁻¹⁶ I'supaka mijare ñaũ, oka baabekaja, jia wãjiroka oyiaja baarijayurã mija imaokaro'si. Supa imarĩ ika wejeareka ba'iaja baarimaja watoþekarã imariþotojo, "Tuparãte yapaika upaka baairã nime. Dakoa oka imabeyua nareka", mijareka narĩrãũ. I'supaka jia baairã mija imarãkareka, Tuparãte yapairoka nare mija bearãũ. Supa imarĩ Cristore þe'rietarãñurĩmi "Nare yibojaeka upakaja baarijayurã nime", ãþaraka jĩjimakaþi kire sayibojarãũ. ¹⁷⁻¹⁸ Tuparãte yapaika upakaja Jesũrika bojariroka yibojariþareaja, yire najããrũjerãũ je'e apeyari.* I'supakajaoka sayi'yurã imawa'ri, ba'iaja mija jũarijayua simako'omakaja mijaka jĩjimaka ñime. I'supaka imaki imarĩ i'supakajaoka yika mija imarika yiyapayu yiro'si.

Timoteo, Epafroditoþitiyika ĩþarãte Filiposwejarã Pablote nare þũatariþupajoaeka

¹⁹ Maiþamaki Jesũre yaparãka upakaja, ñojimarĩji mija þõ'irã Timoteore yipũatarãũ je'e, yimajaroka mijare kibojamaka jia mija pupayaokaro'si. I'supaka simarãkareka õ'õrã ate kipe'rietarãka þoto mija majaroka yire kibojamaka ã'mitiritirã jia yipuparirãũ yiro'sioka. ²⁰ Jia mija imarika pupajoatiyaiki kimamaka, mija þõ'irã kire yipũatariyapayu.

* **2:17-18** Pablo compara su posible muerte con una ofrenda a Dios. También considera la fe de los filipenses como un ofrenda a Dios.

Maki apika kiupaka pupajoaiki imabeyuka o'ora. ²¹ Apera puri narimijitakaja nimarukiakaka pupajoabaraka imara. I'supaka imawa'ri Jesucristore yapaika upaka baarijaririka pupajoabeyura nime. ²² I'supaka pupajoairate ima simako'omakaja, "Timoteo puri Jesucristore yapaika upakaja baarijayuka", arwa'ri mija onuka kime. I'supaka kireka mija onua imari, "Kimaki upakaja jia Pablote kijeyobaarijayu, rikimabaji Cristorika bojariroka yi'yurate imarika yapawa'ri", kireka anura mija ime. ²³ Supa imari, "Ikuupaka iparimarare yire baaranu", narwarura foto, Timoteore mija porira yiputaranu yimajaro mizare kibojaera. ²⁴ Supabatira "Yi'ioka namaji napora ya'riranu je'e apanyari", naripujoyu. I'supaka yibaajika, nipamakire yire jeyobaarakapi arwa'ri supa simaranu.

²⁵ Majeyomaki Epafrodite yire jeyobaaera mija putarapaka jia sime. Yijuaika upakaja ba'iaja juaiki kime kiro'si Cristorika bojariroka warorimaji imari. Supabatira "Cristorika bojariroka mija boja'si", samitiripe'yorate anua imako'omakaja, yire jeyobaarimaji kime Epafrodite. Jia yire jeyobaarimaji kimako'omakaja mija porira kire yipe'ataera baayu.

²⁶ Ikuupaka sime: "Wamarua yijarapaka majaroka amitiritira, ba'iaja Filiposkara pupayu je'e", arwa'ri ba'iaja pupayuka imari, mizare iarika kiyapayu. ²⁷ Rita simarape, kupajikaro'siji kireyarukia jariwa'rikopeko'omakaja Tuparate kire wayuamaka kitarape. Yire pari wayuawa'ri, "Wekomaka imariwiaru kima foto ba'iaja kipupayua pemawa'ribaji Epafrodite reyamaka ba'iaja Pablote puparia'si", arwa'ri, Tuparate kire taraape. ²⁸ I'supaka simamaka nojimaraji mija porira kire yipe'ataera baayu. Supa imari jia dako risirika ba'ijuberikaki upakaja mija porira keyamaka itira jijimaka mija imaranu. I'supaka kire yipe'ataraka be'eroro'opi puri, ba'iaja puparitiyabekaja nimiranu yi'ioka. ²⁹⁻³⁰ Noakurira mija ima simamaka maraka'na baatira Cristorika bojariroka yiwaroka yire mija jeyobaawarubeyu. "Kire kijeyobaaru", arwa'ri mija putarapaki puri jia yire jeyobaaiki. I'supaka imaki imaripotojo koiteje kireyakoperapaka simamaka jia jiyipupaka kire mija ope. Jia jajika mija porira keyamaka jijimakapi kire mija etope mija upakaja Maipamakiriki kima simamaka. Supabatira, i'supakajaoka jia jiyipupaka mija ope kiupaka imarate.

3

Maipamaki Jesucristore oririka sime ritaja ima pemawa'ribaji imatiyauka

¹ Yijeyomara, jia jijimaka mija imabe "Jesucristorira yia ime", arwa'ri. Bikija mijaro'si yorapakakaka, maekakaoka japi so'otira mizare yiputatayu ate, sitira waju pakirimajaro bojarimajare mija yirikoreka. ² Werika yaiwewa* upaka ba'iaja baara nime. Supa imari pakirikapi sawarorimajare rakajekaja mija imabe. Supabatira "Tupararira imaokaro'si circuncion baarika sime", naripakirijayu. ³ "Circuncion baaekara imari Tupararira yia ime", narikopeika. Maa puri Tupararira maima. Cristore yi'yura puri Espiritu Santore mare jeyobaamaka Tuparate jia jiyipupaka moririjayu. Supabatira Jesucristore majiyipupayeeyu "Maro'si kireyakapi Tuparate mare wayuarijayu", arwa'ri jijimaka maimarijayu. "Mapo'ia mabaakapi arwa'ri Tupararira majariraru", arbeyura maima. ⁴⁻⁵ Karemarua yinekarate pupajoekaroka yipupajoarikareka "Moisere ja'mekakaka aperate yi'yua pemawa'ribajira jia sayi'yuka nime", anuka nimajinu. Iakori je'e, ikuupaka nimaeka bikija: "Tuparariki kimaruru", arwa'ri ipotennarirakarimi yipo'ijirika be'eroro' circuncion yire nabaeka. Benjamin imaekakaki riparami nime judiotataki imari. Supabatira apika yinekioka kimaeka Abraham. Iratomajaja nimaeka yinekarara. I'supaka imaekara imari, judiotataru tiyaja timiaribu'atira

* **3:2** Los judíos llamaban a los no judíos perros. Pero Pablo dice que estos maestros judíos realmente son los perros por tratar de imponer la circuncisión y otros ritos a los cristianos.

namakarārikaki imarī, judiotataki takiji ñime. Supa imarī fariseokaka pūpajoaiki ñimaeka. I'supakajaoka Moisés imaroyikakite Tuparāte jā'mekakaka jia jiyipupaka sōparaka sayi'yuka ñimakopeka ruḡu. ⁶ I'supaka sayi'ritiyawa'ri, “Cristore yi'yurā puri Moiséte jā'mekakaka riatarika pakatayurā imarā”, āriḡupajoakopebaraka jimarīa ba'iaja nare baawā'imañuka ñimaroyika. I'supaka ñimamaka, “Moiséte jā'meka yi'ribeyuka Pablote ime”, marā yireka āriberiroyirekarā. ⁷⁻⁸ I'supaka ñimaeka simako'omakaja “Sapi āriwa'ri, jījimaka Tuparāte yika ime”, āribeyuka ñime mae. Maekaka puri Cristore yi'yuka ñimamaka bikija ñimakoperoyirapaka wapamarīa ima. Supabatirāoka maipamaki Jesucristore ōrīrika ritaja tēriwa'ribaji ima simamaka ritaja imakopeika wapamarīa ima yiro'si. Jiibaji kire ōrīriyapawa'ri, “Ritaja yibaaroyirapaka mirāka jia Tuparāka ñimarūkiro'simarīaja sime mirākiyu”, āriwārūiki ñime mae. Supa imarī ritaja yiro'si jītaka imaeka mirāka ja'ataekaki ñime, Cristorikitakaja jayaokaro'si. ⁹ Kiriki imarī, “Moiséte jā'meka yi'riwa'ri Tuparāka jia ñime”, ñarībeyu. Cristore yi'riwa'ri takaja puri jia Tuparāka ñime. Sapi āriwa'ri Tuparā ñakoreka ba'iaja baabeyuka ñime mae. ¹⁰ Supa imarī, ikupaka simamaka jiibaji Cristore ñorīriyapayu: Reyariḡotojo Tuparāte ōñia kire jarirūjekapi āriwa'ri kiyapaika upakaja ñimariyapayu. Supabatirāoka kika rīrākibiyuka imarī, ba'iaja Cristore jūaeka upakaja Tuparāte yi'riwa'ri ba'iaja yijūarākareka, marā imabeyua. I'supaka imawa'ri Cristore reyaeka upakaja jia Tuparāte yiyi'ririyaḡayu yireyarāka rō'ōjīrā. ¹¹ I'supaka ñime, “Yireyarāka be'erō'ōpi ōñia Tuparāte yire jarirūjerāñu”, āriwa'ri.

“Tuparāte yapaika upaka oyiaja baabaraka maimaye'e”, Pablote ārika

¹² Ritaja mijaro'si yo'oika “Yi'i puri kopakaja sayi'ripatatirā Tuparāte yapaika upakaja jaritiki mae”, āriwa'rimarīa ñañu. I'supaka simamaka, Cristore ima upakaja imarika yapawa'ri kiyapairokapi ñimarijayu, saja'atabekaja. I'supaka yibaarijayu kiupakaja jia baaiki ñimaerā yire kiwā'maeka simamaka. ¹³ Mija ā'mitipe yijeyomarā. “Cristore ima upaka takaja jaritiki ñime”, āribeyuka yi'i. Ikupaka sime: Jia sareka baabaraka ñimaroyirapaka puri pūpajoarija'atarijayuka ñime. Sapūpajoabekaja yirupurō'ō Cristore yapaika upaka oyiaja yipūpajoarijayu. Kiyapaika upakaja yibaaokarāka rō'ōjīrāja yibaarāñu. ¹⁴ Cristore imarokapi imaki jaririka yapawa'ri, ōñia ñimatiyikuriji i'supaka baarika ja'atabeyuka ñime. I'supaka baawa'ri, sawapa yitōporāñu Tuparā pō'irā yeyarāka poto. Supa imarī Jesucristore yiro'si reyaeka simamaka mabo'ikakurirā Tuparāte yire imarūjerāñu ōñia Jesúka ñimajipaokaro'si.

¹⁵ Supa imarī, yipūpajoaika upaka oyiaja mija pūpajoabe ritaja jia Cristore yi'yurā upatiji. I'supaka imariḡotojo aḡerō'ōpañakarā mija pūpajoaika waarīkajīkareka jia samija ōñiaokaro'si Tuparāte mijare jeyobaarāñu. ¹⁶ Mia je'e: Tuparāte yapaika morīwapu'atatika rō'ōjīrāja kiyapaika upakaja maimaye'e.

¹⁷ Yijeyomarā, supa imarī, Tuparāte yapaika upaka ñimara'aeka upakaja mija imarijape mijaro'si. Mija wājītāji yija baarapaka upakaja torā imarāte baarijapakā'ā nareka ĩaji'abaraka mija imabe. ¹⁸⁻¹⁹ ĩ'rārimarā puri “Cristore yi'yurā yija ime”, āriḡipotojo, ba'iaja imarijayurā. Supabatirāoka ba'iaja baarika maja'ataokaro'si yapua tetaekarā Cristore reyaekakaka wapamarīa upakaja narō'si sime. Tuparāte yapaika upaka baabekaja, napupakapi nabaarijitoika upakaja baarijayurā nime. Supabatirāoka, i'yorimarīaja jījimakapi najeyomarāre sanabojarijayu. I'supaka nabaarijayu Cristore yi'ribeyurāte baaika takaja pūpajoairā imarī. I'simijipi āriwa'ri ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā nime. I'supaka nimarijayuakaka ĩ'rākurimarīa mijare yibojatika upakaja, mijare sayibojape'ayu ate ba'iaja nareka pūpariwa'ri. ²⁰ Jesucristore yi'yurā maimamaka, maro'si puri i'supakamarīa sime, mabo'ikakuri maimajiparūkirō'ō maro'si ima simamaka. Supabatirāoka “Mabo'ikakurirō'ōpioka maipamaki Jesucristore i'tarāñu ba'iaja majūarūkia imaekareka mare tāārī”, āriḡupajoawa'ri jījimaka maima. ²¹ Supa

imarĩ maþo'ia reyarũkia imakoþeika kio'arãñu jiiika kima upaka simaokaro'si. I'supaka mare kibaarãñu ritaja baawãrũþataiki imarĩ.

4

¹ Supa imarĩ, yijeyomarã, jia mija ã'mitipe. Mijare wãtaka õñuka imarĩ, jimarĩa mijare ñiariyapayyu. Jijimakapi mijareka ñarĩþupajoarijayu. I'supaka mijare yo'oika upakaja jia maipamakire Jesucristore jia yi'þaraka mija imarijape.

“Mijare yiwãrõrapaka upakaja jia Cristore yi'þaraka mija imarijape”, Pablote ãrĩka

² Jiama mijare ñañu Evodia, Síntiqueþitiyika ĩ'þakorãwã'taja ĩ'rãko upakaja mija þupajoabe, Maipamakire yi'riwa'ri kirirã mija ima simamaka. ³ Supa imarĩ tokaki, jia yire jeyobaarapaki, jia Evodia, Síntiqueþitiyika ĩ'þakorãre mijeyobaabe oka najiebu'arũ ãrĩwa'ri. I'supaka ñañu Cristorika bojariroka bojabaraka torã ñimarapaka þoto jia yire jeyobaaraparã nimamaka. I'supaka yika nimarapaka þoto imarapakioka Clemente, supabatirã ritaja aþerã yire jeyobaarimaja. Yire jeyobaaraparã, “Ikarakamarã nime yika imajiparũkirã”, ãrĩwa'ri nawãmea kipõ'irã Tupaarãte o'ojĩ'aekeã.

⁴ Mija ĩabe. Maipamakirirã mija ima þupajoawa'ri mija jijimaape. Supabatirã i'sirokaoka ate mijare ñarĩþe'ayu jijimaitakaja mija imarijape ãrĩwa'ri. ⁵⁻⁶ Supabatirãoka jia oyiaja aþerãte mija baarijape “Jiipuparã nime”, ritaja mijareka nañaokaro'si. Ikuþaka mija õpe: No'ojĩrãmarĩaja sajariwa'yu õ'õrã Maipamakire etarũkia.

Sapi ãrĩwa'ri wayuþiribekaja mija imabe. Ba'iaja þuparikopakaja mija yapaikareka Tupaarãte jẽñebaraka mija imarijape. Mañu upakaja ã'mitiyuka kimamaka, “Jiitaka oyiaja yire mibaayu Tupaarã”, kire ãþaraka mija imarijape. ⁷ Ka'wisika jũariþotojo ba'iaja þupapekaja mija imaerã, Tupaarãte mijare jeyobaarijarirãñu Jesucristorirã mija imamaka. Supa imarĩ ka'wisika jũariþotojo “¿Marãkã'ã simamaka ba'iaja þupapekaja sareka maimẽ?”, ãñurã mija imarãñu.

⁸ Yijeyomarã, ikuþaka sime: Wãjimijikaka oyiaja þupajoabaraka mija imarijape. I'supakajaoka þo'imajare jiyipupaka õrĩrikakaka, jiiroka takapi oyiaja imarikakakaoka mija þupajoabe. Supabatirã jiitakaja ima simamaka jijimaka þo'imajare ã'mitiyu oyiaja þupajoabaraka mija imabe.

⁹ Supabatirãoka, mijare yiwãrõrapaka upakaja baabaraka mija imabe. Ritaja yibaarapaka, mijare yijairapakaoka kopakaja õñurã mija ime. I'supaka baabaraka mija imarãkareka okamirãmarĩaja mijare imarũjebaraka Tupaarãte mijakaja imajiparijarirãñu.

Filiposkarãre kire jeyobaamaka jijimaka Pablote imaeka

¹⁰ Jia yire mija baayu, yire wayuñawa'ri yiyapaika yire mija þũataika. Supa imarĩ, jijimakapi “Jiitaka yire mibaayu”, Tupaarãte ñañu. Ñoaka yire saþũataerã mija ba'erapaka simako'omakaja “Marãkã'ã saþũataberiwa'ri supa nabaarape je'e”, mijareka ñarĩþupajoayu. ¹¹ “Jimarĩtakaja sayiyapakoþerape”, ãrĩwa'rimarĩa i'supaka ñañu, rĩkimaka yirikajĩka, dakomarĩa ñimakopeikaoka yiyapaika upakaja jijimakapi oyiaja imawãrũtikaki ñime. ¹² I'supaka simamaka yiba'arũkia ima þoto, simabeyu þotooka Cristore yire jeyobaaika simamaka okamirãmarĩaja ñimarijayu. Supabatirãoka wayuoka baaiki ñima þoto, yiyapaika yireka ima þotooka jijimaka oyiaja ñime. ¹³ Cristore yire jeyobaamaka, ritaja ka'wisika, ka'wisimarĩaoka i'supaka imawãrũtikaki ñime. ¹⁴ I'supaka ñimako'omakaja yire jeyobaawa'ri niñerũ yire mija þũatarapaka jiitakaja yire mija baarape.

¹⁵⁻¹⁶ Filiposkarã, yire mija jeyobaarapakapi ãrĩwa'ri mija ka'ia Macedoniapi ya'rape aþerõ'õrã wãrõþapaokaro'si. Mamarĩtaka Cristorika bojariroka yi'yurã mija jarapaka be'erõ'õ i'supaka yire mija jeyobaarape. Aþerõ'õkarã þuri nare yiwãrõmaka Cristore ã'mitirĩþeãraparã imariþotojo, i'supaka yire jeyobaaberaparã. Mija þuri, Tesalõnicawejeã ñimarapaka þoto ĩ'rãkurimarĩa niñerũ yire þũataraparã. ¹⁷ “Ate i'supakajaoka niñerũ yire mija þũatajiparika yiyapayu”, ãrĩwa'rimarĩa i'supaka mijare

ñañu. Jia yire mija baamaka sawapa jia Tuparāte mijare ja'atarika puri yiyapayu. ¹⁸ Yire mija pūatarapaka puri simaja Epafroditore yire ijirape. Yire sakijirapaka poto sañiamaka yipupajoarapaka pemawa'ribajirā yiro'si mija pūataeka mirākirape. I'supaka mija baarapakapi āriwa'ri jia jijimaka Tuparāte mijaka ime. ¹⁹ Supabatirā ritaja jia oyiaja ima ipamaki kime Tuparā. I'supaka imaki imarī Jesucristorirā mija imamaka ritaja mija yapaika upakaja mijare ijirimaji kime. ²⁰ I'supaka simamaka Mapaki Tuparāte jijimakapi majiyipupayeejipaye'e. I'supaka oyiaja simarijarirū.

“Jia po'imajare imarū”, Pablote ārīka

²¹ Mae torā imarā, Cristore ā'mitiripēairāro'si “Jia mija imabe”, āriwa'ri oka yipūatayu. Supabatirā yika Jesúre yi'paraka imarāoka i'supakajaoka mijaro'si pūatairā.

²² I'supakajaoka ritaja Cristore yi'yurā ō'ōrā imarāte mijareka ãñu. Supabatirā Romakaki ipiro'si ba'iraberimaja Cristore yi'yurā i'supakajaoka ãñurā.

²³ Jia maipamaki Jesucristore mijare baarijarirūkirāro'siji mija imarū mijareka ãñu. I'tojirāja sime ruḡu.

Primera carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Tesalónicawejeakarãro'si Pablote paþera pũataeka

¹ ¿Yaje mija ime Tesalónicawejeakarã? Yi'i Pablo, supabatirã majeyomarã Silvano, Timoteopitiyika ika paþera mijaro'si yija pũatayu. I'supaka mijaro'si sayija pũatayu Maþaki Tuparãrirã, supabatirã maipamaki Jesucristorirãoka mija imamaka. I'supaka simamaka Maþaki Tuparãte jia mijare baarũ, jia mija imaokaro'si.

Tesalónicakarã Jesúrika bojariroka jia ã'mitiripẽaekarã

²⁻³ I'supakajaoka mijaka jĩjimaka imawa'ri, “Jia mibaayu Tuparã”, mijaro'si kire yija ãrĩrijayu. I'supaka mijaro'si yija baarijayu, mijaka yija imaroyirapaka þoto, Jesucristore yi'yurã imarĩ, jia kiro'si mija baaroyirapaka yija õñua simamaka. ã'mitirikõrĩ je'e: Wayuñabu'airã imarĩ, jia mija jeyobaabu'aroyirape. I'supakajaoka “Rita sime maipamaki Jesucristore ate þe'rietarũkia”, ãñurã imarĩ, ba'iaja jũarika mija rakajepããrijaroyirape. I'supaka mija imamaka, ĩrãkurimarĩa Maþaki Tuparãte mijaro'si yija jẽñeĩjirijayu. ⁴ Mija ã'mitipe yijeyomarã, Tuparãte mijare wayuñarijayu. I'supakajaoka “Tuparãte nare wã'maeka”, yija ãrĩpupajoayu mijareka. ⁵ Jesucristorika bojariroka mijare yija wãrou'murapaka þoto okatakapimarĩa mijare sayija wãõrape. Espĩritu Santore yijare jeyobaarapakapi ãrĩwa'ri jia mijare sayija wãõrape. I'supaka yija baarapaka simamaka “Rita sime ika majaroka”, ãrĩpupajoawãrũraparã imarĩ, samija ã'mitiripẽatiyarape. Supabatirãoka mija þõ'irã yija imarapaka þoto jia yija baaroyirapaka ĩaraparã imarĩ, “Jia maimaokaro'si maþõ'irã netarape. Ritaitaka oka namajaroka ma'mitiriroyi mirãkiyu”, ãrĩwãrũraparã mija ime. I'supaka pupajoaraparã mija imamaka, “Tuparãte wã'maekarã nime”, mijareka yija ãrĩpupajoayu.

⁶ Tuparãrika bojariroka mija yi'pakã'ã ĩawa'ri, aþerãte ba'iaja mijare baako'omakaja, Espĩritu Santore jeyobaarapakapi ãrĩwa'ri jĩimakapi samija ã'mitirape. “Pablorãkaro'si, Jesúro'sioka i'supakaja simaeka”, ãrĩwãrũwa'ri, jĩimakapi sã'mitiritirã samija yi'rape mijaro'sioka. ⁷ I'supaka mijaro'si simarapaka simamaka Macedonia* ka'iareka imarã supabatirã Acaya ka'iarãoka jia mija imaroyirapaka ĩaji'araparã imarĩ, mija upakajaoka tokarã Jesucristore ã'mitiripẽarijayarãte baaroyirape naro'si. ⁸ Supa imarĩ Maipamakirika bojariroka Macedonia ka'iakarã, Acaya ka'iakarã takajamarĩa imaraparã sã'mitiraparã. Supabatirã “Jesúrika bojariroka jia yi'yurã nime”, mijareka narĩpupajoarijayu. I'supaka simamaka, aþerãte dirokapi ãrĩwa'ri rĩkimaitakaja yija bojaberijĩka sime, kopakaja ritaja sana'mitiriwãrũtiika simamaka. ⁹⁻¹⁰ I'supaka simamaka, “Jesucristorika bojariroka nare mija wãõdeka jia Tesalónicakarãre yi'yu”, ãrĩwa'ri yijare nabojoyu. “Wapuju imaja jẽrãka jiyipupaka norĩkoþeroyirapaka ja'ataraparã nime, Tuparã õñia imakite takaja jiyipupayeewa'ri. Supabatirãoka Tuparã Maki, Jesús mabo'ikakurirã maekaka imaki õ'õrã etarũkika kime. Ikiji imaki þo'imajare kire jããeka simakoþeko'omakaja õñia Tuparãte kire jarirũjeka. Supa imarĩ ba'iaja wẽkomakareka maimarũkia imakoþeikareka Jesúre mare tããeka. I'supaka simamaka jia Tuparãka imarã imarĩ, Jesúre etarũkia jĩimakapi ta'abaraka maimaerã', ãþaraka þo'imajare bojabaraka nimarijayu”, ãrĩwa'ri yijare nabojoyu.

2

Tesalónicawejearã Pablote ba'irabeka

* **1:7** Provincia (o departamento) romana en Grecia. Tesalónica se encontró en Macedonia en el norte de Grecia. Acaya fue el departamento al sur de Macedonia.

1-2 Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Mija pō'irā eyarī yija a'raḡaka ḡoto Filiposwejearā mamarī yija eyaū'muraḡe. Torā yija imaraḡaka ḡoto yijare jiyiḡuḡayeebekaja jimarīa ba'iaja yijare nabaaraḡe. Mija wejearā yija eyaraḡaka ḡoto rīkimarāja yijare jo'ata'airāte imako'omakaja okajāja yija imaokaro'si Tuḡarāte yijare jeyobaaraḡe. Supa imarī, “Ika majaroka mija bojaḡibarika yija yaḡabeyu”, mija wejeakarāre yijare ārikoḡeko'omakaja, kirika bojarirokakakapi kīkirimarīaja mijare yija bojaraḡe. Supa yija baaraḡaka ōrītiirā imarī, “Jia maimaerā ḡablorākare mare wārōraḡe. Maḡō'irā nimaraḡaka ḡoto rīkimarāja ḡo'imaja Jesucristorika bojariroka yi'raḡarā”, yijareka āñurā mija ime. ³ I'suḡaka simamaka waḡuju jairimirākamarīa mijare yija majarobojaroyiraḡe. Rita imaroka mijare yija wārōraḡe. Supabatirā mijare yija ḡakiberaḡe. Jīa yija tōḡookaro'si ba'iaja ḡuḡarirokaḡimarīa mijare yija bojaraḡe. ⁴ Yijare ōrīwārūiki imarī, “Yiyapaika uḡakaja baairā nime”, yijareka āriḡuḡajoaekaki Tuḡarā. Supa imarī yijare kiḡūataeka kirika bojariroka yija wārōokaro'si. I'suḡaka simamaka kiyapaika uḡakaja yija baarijaju. Ā'mitirikōrī je'e: ikuḡaka sime: Tuḡarāte jījimaka yijaka imarika takaja yaḡarijajurā yija ime. Jījimaka ḡo'imaja yijaka imarū āriwa'rimarīa nare yija wārōyu. ⁵ Yija wārōraḡaka mija ā'mitirijiyuokaro'si waḡuju jia mijaka jaiberaḡarā yija. I'suḡakajaoka niñerū sawaḡa tōḡokaro'simarīa mijare sayija wārōraḡe. Tuḡarāte yijare ĩaika wājitāji rita mijare āñurā yija ime. ⁶ Supa imarī “Jiitarā mija ime”, ḡo'imajare yijareka āñaokaro'simarīa mijare sayija wārōraḡe. ⁷ Apōstolrāka yija imako'omakaja, mijare jā'merūkirā uparā yija imakoḡeraḡe. I'suḡaka baarimarīaja rōmo komakarāte wayuīaiko imarī nare kowātaika uḡakaja mijare yija baaraḡe. ⁸ Mijare wayuīawa'ri jījimakaḡi Tuḡarārika bojariroka mijare yija wārōriyaḡatirayaraḡe. I'siatakajaro'simarīa, ritaja yija baawārūikarō'ōjīrāja mijare yija jeyobaariyaḡaraḡe, mijare wayuīairā imarī. ⁹ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mija pō'irā yija imaraḡaka ḡoto jāja yija ba'iraberaḡaka mija ōñu. Yija ba'iraberiwatoḡekarekaja Tuḡarārika bojariroka mijare yija wārōraḡe waḡamarīaja. Nami, ĩmi ḡariji i'suḡaka yija baaraḡe yija yaḡaraḡaka mijare jēñekoreka.

¹⁰ Mija pō'irā yija imaraḡaka ḡoto jia oyiaja mijaka yija imaroyiraḡe. I'suḡaka imaroyiraḡarā imarī, Tuḡarāte yaḡaika uḡakatakaja yija baarijariroyiraḡe. I'suḡaka yija imamaka ĩawa'ri, “Jia oyiaja baarijajurā nime”, yijareka āñurā mija ime. I'suḡaka simamaka yijare mija ĩaika uḡakajaoka Tuḡarāte yijare ĩayu kiro'si. ¹¹ Supa simamaka “Jiitakaja yijare nawārōraḡe”, yijareka āñurā mija ime. Supa simamaka ĩ'rīka kimakire wayuīaika uḡakaja jia mijare yija baamaka mija ōñu. ¹² I'suḡaka baaraḡarā imarī, jia ḡuḡaraḡaka okajāja mija imaerā “Tuḡarāte yaḡaika uḡaka oyiaja mija baarijaḡe jījimaka mijaka kimaokaro'si”, āḡaraḡa mijare yija bojaroyiraḡe. I'suḡaka mijare yija bojaroyiraḡe jiitakaḡi mijare kiwā'mayu kijā'merūkirā mija imaokaro'si. Supabatirā mijare kiakayu tērīwa'ribaji kima mija ōñaokaro'si.

¹³ Supa imarī, Tuḡarārika bojariroka mijare yija bojaraḡaka ḡoto, “Naḡuḡaka nare āñua ḡuḡajoapaḡitirāmarīa yijare nawārōraḡe. Rita Tuḡarārika bojariroka sime”, āriḡuḡajoairā mija imaraḡe. Rita mija ḡuḡajoayu, Tuḡarārika bojariroka sime. Sayi'yurā mija imamaka, kiyapaika uḡaka oyiaja mija baawārūerā mijare kijeyobaarijaju. I'suḡaka simamaka, mijare ḡuḡajoawa'ri, “Jia mibaayu Tuḡarā”, kire yija āriḡirajaju. ¹⁴ Yijeyomarā, Judeaka'iakarā, Jesucristore jiyiḡuḡaka ōñaokaro'si rērīrijajurā uḡaka mija jaju mae. Mija wejeakarāre ba'iaja mijare baata'amaka ba'iaja mija jūarijaju uḡakajaoka najūarijaju Judeaka'iarā Jesucristorirā naro'si. ¹⁵ Ā'mitirikōrī je'e: Judīorāka kire yi'riberikatata nimaeka maiḡamaki Jesucristore jāēekarā. Nañekiarāoka i'suḡakaja baarijarikarā Tuḡarāro'si bojaījirimaja imaroyirekarāte. I'suḡaka baara'aekarā uḡaka imarā maekakaoka ĩ'rākurimarīa nawejeaḡi yijare ḡoatarijajurā. I'suḡaka imarā imarī, ritaja ḡo'imajare majamarā nime. Supa imarī ba'iaja Tuḡarāte naka ime. ¹⁶ Ritaja ḡo'imaja majamarā imarī, “Judīotatarāteoka Jesūre tāāriyaḡayu”, āriwa'ri nare yija bojamaka judīotatarāre yijare sabojarūjebeyu. Rīkimakaja ba'iaja nabaarijajua imatika

imako'omakaja ĩ'rārĩmi upakaja ba'iaja nabaarijayu. Bikijarāja i'supaka nabaarijarika ĩara'aekaki imarĩ, “Ba'iaja nabaarijayu waɓa ba'iaja nare yijũarũjerũkirĩmi no'ojĩrãmarĩa sajariwa'yu sarã seyarũkia”, Tuparãte ãrĩpupajoayu.

Tesalónicawejeakarã p̄ō'irã turipe'arĩ Pablote a'ririyaɓaeka

¹⁷ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mijare yija ɓe'ritaparaɓaka be'erō'ōpi no'ojĩrãmarĩaja mijareka yija p̄upajoarape ate. Mija p̄ō'irã imaberiripotojo yija p̄upakapi ɓuri mija p̄ō'irã imarã upakaja yija imarape. Supa imarĩ, ate jimarĩa mija p̄ō'irã a'rirã yija rutukoɓerape. ¹⁸ Yi'i Pablo ĩ'rãkurimarĩa mija p̄ō'irã a'ririka yirutukoɓerape. I'supaka ñimako'omakaja, Satanãre yiro'si satã'teroyirape. ¹⁹ I'supaka mijareka p̄upajoairã imarĩ, maipamaki Jesũre etarãka ɓoto, ikupaka kire yija ãrĩrãñu: “Tesalónicakarã mirika bojariroka nare yija wãrõrapaka ɓoto, jia sayi'raparã. Supa imarĩ, ja'atarimarĩaja jia sayi'rimirĩrikawa'yurã nime”, ãrĩwa'ri jĩjimakapi kire yija bojarãñu. I'supaka kire bojarũkirã imarĩ, mijaka yija imariyaɓayu ate. Aɓerã tẽrĩwa'ribaji mijareka p̄upajoawa'ri, jĩjimaka yija ime. ²⁰ Rita sime, jia mijareka p̄uparĩtirã jĩjimaka yija õñurã mija ime.

3

¹⁻² I'supaka simamaka mija majaroka ã'mitiririka yapairã imarĩ, sarakajepããwãrũberĩwa'ri yija jeyomaki Timoteore mija p̄ō'irã yija pũatarape. Yupakajaoka Tuparãte ba'irabejĩirimaji imarĩ, Jesucristorika bojariroka bojataɓarimaji kima õñurã mija ime. I'supaka imaki kimamaka, jiibaji Jesucristore mija yi'yaokaro'si, supabatirã ba'iaja jũariɓotojo, sarakajepããekaja mija imaokaro'si mija p̄ō'irã kire yija pũatarape. Yija ĩ'ɓarã ɓuri Atenas wãmeika wejearã tuiraparã. ³ Ba'iaja jũawa'ri, ba'iaja naɓuparia'si ãrĩwa'ri Jesucristorika bojariroka mija ja'atakoreka mija p̄ō'irã kire yija pũatarape. ã'mitirikõrĩ je'e: Jesũre yi'yurã maimamaka, aɓerãte ba'iaja mare baayu. “I'supakaja yire yi'yurãro'si simarãñu”, Tuparãte ãrĩtika simamaka, kire yi'ɓaraka sarakajepããrũkirã maima. ⁴ I'supakajaoka mijaka yija imarapaka ɓoto “Jesũre yi'yurã mija imamaka, ba'iaja aɓerãte mijare baarãñu”, ãrĩwa'ri mijare yija bojatirape. Mijare yija bojarapaka upakaja mijaro'si simarapaka simamaka, jia sõrĩwãrũtikarã mija ime mae. ⁵ I'supaka simamaka “Jesucristore naja'ataokaro'si Satanãre koɓakaja nare ɓakitirape je'e aɓeyari”, ãrĩwa'ri ba'iaja mijareka yipuparape. I'supakajaoka “Nare kitẽrĩrãkareka waɓuju waɓamarĩa nare yija wãrõkoɓerapaka jarĩrãka je'e aɓeyari”, mijareka ñarĩpupajoarape. I'supaka jũairã mija imamaka, mija majaroka õrĩrika rakajepããwãrũberĩwa'ri Timoteore mija p̄ō'irã yipũatarape.

⁶ Mae mija p̄ō'irã turapaki Timoteore õ'õrã ɓe'rietayu. Supa imarĩ õ'õrã etatirã mijamajaroka yijare kibojayu. Ikuɓaka kẽñu: “Jesucristore jia yi'ririyaɓurã nime ruɓu, ãrĩwa'ri. Supabatirã i'supakajaoka wayuĩabu'airã nime. ‘Mijareka jia yija p̄upajoayu’, nañu”, ãrĩwa'ri yijare kibojayeyu. Supabatirãoka “Yijare mija ĩariyaɓarijayu upakajaoka mijare ĩarika yija yapakoɓeroyi’, nañu”, ãrĩwa'ri kibojayu. ⁷ I'supaka mijareka kẽñua ã'mitiritirã “Jesũre nayi'ririya'atabeyu mirãkiyu”, ãrĩwa'ri ba'iaja jũariyaɓurã imariɓotojo jĩjimaka yija ime. ⁸ “Cristore jiapi yi'riñujurã nime ruɓu”, kẽɓakã'ã ã'mitiritirã jia yija p̄upayu mae. ⁹ I'supaka mija imamaka, mijareka p̄upajoabaraka, “Jia mibaayu Tuparã”, yija ãrĩriya'atabeyu. I'supakajaoka Tuparãka yija jaika ɓoto, “Jesucristore jia yi'yurã nimamaka jia mibaayu”, ãrĩpupajoawãrũtirã jia jĩjimaka mijare yija õñu. ¹⁰ ĩmiareka, ñamiareka ɓariji Tuparãte yija jẽñerijayu, mija p̄ō'irã yija eyaokaro'si yijare kijeyobaaerã. Mija p̄ō'irã yija a'ririyaɓayu, jiibaji Jesucristore mija ã'mitirĩp̄eãokaro'si mija õrĩbeyua mijare yija wãrõerã.

¹¹ Mija p̄ō'irã ĩarĩ yija a'rirã Mapaki Tuparã, supabatirã maipamaki Jesucristore jia yijare jeyobaarũ. ¹² Jiibaji wayuĩabu'abaraka mija imarijarirã Maipamakire mijare jeyobaarũ, i'supakaja mijaro'sioka aɓerãte mija wayuĩaerã kijeyobaarũ. I'supaka mijare kibaarũ, mijare yija wayuĩamirĩrikawa'yu upakaja mija imaokaro'si. ¹³ I'supaka

maiɸamaki Jesúre yija jěñeyu, jia oyiaja mija baaerã kijeyobaaokaro'si. I'suɸaka mijare kijeyobaamaka, wãjia ɸuɸajoairã mija imarãñu. Suɸa imarĩ, maiɸamaki Jesúre, kirirãka ɸe'rietarãñurĩmi, Maɸaki Tuɸarãte ïarãka wãjitãji, dakoa okamirãmarĩaja mija imarãñu. Ikupaka oyiaja simarijarirũ.

4

Tuɸarãte jia ïajiyuikakaka

¹ Mae ate yija jeyomarã, aɸea mijaro'si yo'oerã baayu. “Ikupaka mija imarãkareka, jĩjimaka Tuɸarãte mijaka imarãñu”, ãrĩwa'ri mijare yija wãrõraɸe. “I'suɸakaja imarijayurã nime ruɸu”, mijareka yija ãñu. Kiyapaika uɸaka oyiaja jiiɸaji mija baarijaririka yija yaɸayu. I'suɸaka mijare yija okajããrijayu mijare yija wãrõokaro'si Maiɸamakire yijare jã'meka simamaka.

² Maiɸamaki Jesúre yijare jã'meka uɸakaja yija wãrõraɸaka õrĩtikarã mija ime. ³ Suɸa imarĩ rõmimarĩka, tĩmiamarĩko, suɸabatirã rõmiki, tĩmiaiko, ba'iaja baabu'arika imabeyua. Kirirã mija ima simamaka, kiyapaika uɸaka oyiaja mija baarika Tuɸarãte yaɸayu. ⁴⁻⁵ Mija rõmimarĩã, tĩmiamarĩrãka waɸuju baabekaja mija imabe. Tuɸarãte yi'ribeyurã ɸuri, ba'iuɸakaja baariwã'imarĩrijayurã. Nabaaiika uɸaka baabekaja mija imabe mija ɸuri. I'suɸaka baabekaja, rakajepããrikakaka õrĩwãrũirã mija imabe. I'suɸaka imarã imarĩ Tuɸarãte yaɸaika uɸakaja baabaraka ɸo'imajare jiyiɸuɸaka õñurã mija imarãñu. ⁶ Suɸa imarĩ, i'suɸaka ba'iaja mija baawã'imarĩa'si, rĩrãkibiparaka mijaka imarãte ba'iaja mija baakoreka. “I'suɸaka baairãte ba'iaja Tuɸarãte baarãñu”, ãrĩwa'ri mijare yija bojatiraɸe. ⁷ Ba'iaja mabaaerãmarĩa Tuɸarãte mare wã'maeka. Kirirã imarĩ, kiyapaika uɸaka oyiaja baabaraka maimarika kiyapaɸayu. ⁸ Tuɸarãte yi'yurã imariɸotojo, ika yija wãrõika yaɸabeyurã, yijare takajamarĩa ïariɸe'yoirã. I'suɸaka imawa'ri Tuɸarãteoka yi'ribeyurã nime. Espĩritu Santore Tuɸarãte mijareka ña'ajããeka, ba'iaja nabaaiika naja'atarũ ãrĩwa'ri.

⁹ Mija ã'mitipe, wayuĩabu'arikakaka mijare yibojaerã baayu. Mija wayuĩabu'aokaro'si Tuɸarãte mijare wãrõtika simamaka yija ɸuri, dakoa ãrĩwa'ri sakaka mijaro'si o'obeyurã. ¹⁰ Rita, jia wayuĩabu'airã mija ime. I'suɸaka imarã imarĩ, ritaja Macedonia ka'iareka Jesúre yi'yurãte jia mija wayuĩayu. I'suɸaka simamaka, jiiɸaji nare mija wayuĩamirĩrĩkawa'ririka yija yaɸayu. ¹¹ I'suɸaka oyiaja dakoa okamirãmarĩaja, mija ɸuɸayariji jia mija imabe. Suɸabatirãoka ba'irabebarakã imarãte ba'iaja baata'abekaja mija imabe. I'suɸaka baabekaja jia imaerã mija ɸuɸayarijĩkaja ba'irabebarakã mija imabe mijare yija bojaeka uɸakaja. ¹² I'suɸaka mija baarãka dakoa wayuoka baaberĩwa'ri aɸerãte ba'iaja baata'abekaja mija imarãñu. I'suɸaka mija baamaka ïatirã Jesúre yi'ribeyurã ɸariji jia jiyiɸuɸaka mijare norĩrãñu.

Ikupaka sime Maiɸamakire ɸe'rietarũkia

¹³ Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Jesucristore yi'rika mirãrãte reyaekakaka mijare yija bojaerã baayu, ba'iaja mija ɸuɸarikoreka. “Reyakoɸerĩɸotojo õñia najaribesarãñu ate”, ãrĩwa'ri naruɸurõ'õ jĩjimakapi ɸuɸajoabekaja nime Tuɸarãte yi'ribeyurã ɸuri. Suɸa imarĩ wayuɸi'ritiyairãja nime. Nimaupaka mija imarika yija yaɸabeyu. Mija ɸuri “Jesúre yi'rika mirãrã imarĩ reyaekarã õñia jarĩtirã Tuɸarã ɸõ'irã a'rĩrãñurã”, ãrĩɸuɸajoairã. ¹⁴ “Jesúre reyariɸotojo õñia Tuɸarãte kire jariɸe'rĩrũjeka”, ãrĩɸuɸajoawãrũirã imarĩ, “Jesúre ã'mitirĩpãeka mirãrãteoka õñia Tuɸarãte jariɸe'rĩrũjerãñu. Suɸabatirã mabo'ikakurĩpi Jesúre ɸe'rietarãka ɸoto, kika nare ke'ewa'rĩrãñu”, ãrĩwãrũirã maime.

¹⁵ Maiɸamakite yire õrĩrũjekakaka sime ika mijare yibojaika. Maiɸamakire ɸe'rietarãrĩmi kire yi'rika mirãrã reyariɸotojo õñia jariɸe'ritirã, kipõ'irã a'rĩrãñurã. O'õrã õñia imañujurãoka naka ïrãtiji oyiaja kipõ'irã a'rĩrãñurã. ¹⁶ Ikupaka simarãñu: Maiɸamakire jã'memaka mabo'ikakuri jãjia okaarĩrãka. Suɸabatirã ãngelrãka ïɸamakite jãjĩrokapi jairãñu, i'suɸakajaoka Tuɸarã tromɸeta okaarĩrãka. I'suɸaka sokaarĩrãka

watopekapi maiɓamaki Jesucristojo ruira'arāki mabo'ikakuriɓi. Oko ũmakakarā kimarāka ɓoto kire ā'mitiripēaeka mirārā reyaekarāte ōñia jariɓe'rirāñu. ¹⁷ Suɓabatirā Jesúre ā'mitiripēairā ōñia imarāteoka ōñia kijarirūjeirāpitiyika oko ũmakaka imarō'ōrā Tuɓarāte mare akamiarāñu. Torā a'ritirā Maiɓamakika mako'apirirāñu, kika imajipakaro'si. ¹⁸ I'supaka imarūkia ōñurā imarī, jia rikitubakapi sakaka jaibu'abaraka mija imabe. “I'sia ɓoto reyaeka mirārā maka ōñiaja nimarāñu ate mirākiyu”, āñurā imarī ba'iaja ɓuɓaritiyabekaja mija imabe.

5

Jesúre ɓe'rietarūkia ta'atikaja maimarijariye'e

¹ Yijeyomarā, “I'sirīmi ketarāñu Maiɓamaki. I'sijē'rā rō'ōjite simarāñu”, ārīwa'ri mijaro'si ārīo'obeyuka yi'i. ² I'supaka ñañu “I'sirīmi Jesucristore etarāñu je'e”, ārīwārūberirika sime”, ārīrika ōñurā mija imamaka. “I'tojite mawi'iarā kareba'arimajire etarāñu”, marīwārūbeyu upaka sime Maiɓamakire etarūkia. ³ I'sia ɓoto, “Kopakaja dakoa jūarūkimarīrā maima”, ārīwa'ri ɓuɓajoabaraka ɓo'imajare imatirāka ɓoto, ikuparō'ōɓiji ba'itakaja naro'si simarāñu. I'supaka najūarāka ɓoto, marākā'ā baatirā i'rīkaoka nakaki ru'riwārūbesarāki. Ā'mitirikōrī je'e: Ikuparō'ōɓiji rōmore makarārirā ɓakatayu upaka simarāñu. Makioka satá'tebesarāki. ⁴⁻⁵ Yijeyomarā mija ɓuri, ketarūkia ōrītikarā imarī, ikuparō'ōɓiji ketarāka ɓoto ɓuɓatabesarāñurā. Jesúre yi'ribeyurāro'si ɓuri morībeyu ɓoto, ñami kareba'arimajire etaika upakaja simarāñu. Nima upakamarīa imarā imarī, ketarūkia ta'airā mija. ⁶ I'supaka simamaka, kārītikarā upakamarīa, Maiɓamakire etarūkia ta'atikaja maimaye'e. Suɓabatirāoka Tuɓarāte yaɓabeyuakaka rakajekaja maimaye'e. Tuɓarāte ōrībeyurā ɓuri kārītikarā upakaja imarā ketarūkia ōrībeyurā imarī. ⁷ Ā'mitirikōrī je'e: Tuɓarāte yi'ribeyurā, ñami makāñu ɓoto morībeyu upaka, Jesúre ɓe'rietarūkia ōrībeyurā nime. I'supakajaoka ñami ukuwejabiyurāte rakajebekaja ima upakaja nime. ⁸ Tuɓarāte yi'yurā ɓuri, boirō'ō simamaka jia ritaja ñairā upaka imarā maima. I'supaka maima simamaka, kiyapabeyua rakajekaja, jia oyiaja baabaraka maimaye'e. “Kēñu upakaja baaiki kime Jesús”, ārīwa'ri jia kire mayi'riye'e. Suɓabatirāoka jia mawayuñabu'aye'e. “Jesúre yi'yurā maimamaka ba'iaja mabaaike wapa Tuɓarāte ba'iaja mare baabesarāñu”, ārīwa'ri ɓuɓajoaweitikaja maimarāñu. I'supaka oyiaja ɓuɓajoabaraka maimarijariye'e Satanāre ba'iaja mare baata'akoɓeka mayi'rikoreka. ⁹ “Ba'iaja nabaaike wapa ba'iaja nare yibaarāñu”, ārīwa'rimarīa Tuɓarāte mare wā'maeka. Maiɓamaki Jesucristore reyaekapi ārīwa'ri mare sawapa kijēñebesarāñu. ¹⁰ Jia mare baawa'ri maro'si kireyaeka kika maimajipakaro'si. Suɓa imarī, kipe'rietarāñurīmi ōñia imarāte, reyaekarāteoka mare ke'ewa'rirāñu kika maimajipakaro'si. ¹¹ I'siakaka ōrītirā imarī, jaibu'abaraka, jeyobaabu'abaraka, jjimakapi rikitubaka mija imarijape.

Piyiroka Pablote nare okajāāeka

¹²⁻¹³ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mija ɓō'irā imarā imaruɓutarimaja, “Jesucristore yapaika upaka mabaarijariye'e”, ārīwa'ri mijare okajāārijayurā. I'supaka jia mijare ni-maruɓutaika simamaka jiyipupaka nare mija ōrīrika yiyapayu. Nare mija wayuñarijape. I'supakajaoka ritajaka jia mija imabe.

¹⁴ Yijeyomarā, mija ɓō'irā ba'irabebekaja imarāte, “Pupape'ritirā, mija ba'irabebe”, ārīwa'ri okajājiapi mija bojabe. Mija ɓō'irā imarā ba'iaja ɓuɓaribaraka imarāte, jia okajājia naɓuɓajoakaro'si nare mija jeyobaabe. I'supakajaoka Tuɓarāte yaɓabeyuakaka rakajebeyurā, suɓabatirā jia Tuɓarāte yi'ribeyukajirāteoka mija jeyobaabe. Jajumarīaja jia jjimakapi ritajaka mija imabe. I'supaka mija imarijaririka yija yapayu.

¹⁵ Jia mija p̄p̄ajoabe. Āp̄erāte ba'iaja mijare baakōpeko'omakaja nare mija rūpuw̄ap̄ae'ea'si. I'sūp̄aka baabekaja jia oyiaja mija imabu'abe. Sūp̄abatirā ritaja wejeareka imabayurākaoka i'sūp̄akaja mija imarijape.

¹⁶⁻¹⁸ Tūp̄arāte p̄p̄ajoabaraka j̄jimaka mija imarijape. I'sūp̄akajaoka kika mija jairi-jayua mija ja'ata'asi. I'sūp̄akajaoka jia, jiamarīaoka mijaro'si simarāka, “Jia mibaayu Tūp̄arā”, kire mija ā̄r̄irijape. Jesucristorirā mija imamaka, i'sūp̄aka mija baarika Tūp̄arāte yapayu.

¹⁹ Mija watōpekareka Esp̄iritu Santore mijare jeyobaarāka p̄oto kire mija ā'mitiripe'yoa'si. Īakōrī je'e: i'sūp̄aka mija baajīka okoap̄i p̄ekaō'toa yataika up̄aka mija baajīñu. ²⁰ I'sūp̄akajaoka, “Ikup̄aka Esp̄iritu Santore yire ō̄r̄irūjeika”, ā̄r̄iwa'ri Tūp̄arāro'si bojāj̄irimajare bojaikakaka ā'mitiripe'yobekaja mija imabe. ²¹ Sā'mitiripe'yobekaja “¿Yaje rita Tūp̄arārikataka najaiyu? Noñu up̄akaja p̄p̄ajoatirā najaiyu je'e ap̄eyari”, ā̄r̄iwa'ri jia mija ā'mitipe rūpu. “Rita Tūp̄arārika najaiyu”, mija ā̄r̄iwārūrārō'ō̄j̄rā p̄uri nare mija yi'pe. ²² Ritaja Tūp̄arāte yap̄abeyua mija ā'mitiripe'a'si.

²³ Tūp̄arā imaki jia ña'r̄iyaar̄iji maimaokaro'si mare jeyobaarimaji. I'sūp̄aka simamaka ikup̄aka mijaro'si kire yija jēñerijayu: “ ‘Ba'iaja baabekaja jia oyiaja baabaraka nimarū', ā̄r̄iwa'ri nare mijeyobaabe. Sūp̄a imarī, mire takaja ā'mitiripēabaraka nare mimarūjebe”, ā̄r̄iwa'ri kire yija ā̄r̄irijayu. I'sūp̄akajaoka, “Jia oyiaja baabaraka Jesúre na'mitiripēarū, kiyapaika up̄akaja p̄p̄ajoabaraka nimarū”, ā̄r̄iwa'ri Tūp̄arāte yija jēñēj̄irijayu. Sūp̄a imarī, maip̄amaki Jesucristore p̄e'rietarāñurīmi dikaoka ba'iaja baabeyurā mija imarika yija yapayu. ²⁴ I'sūp̄aka maimaokaro'si, “Yire takaja mija ā'mitiripēabe”, Tūp̄arāte ā̄r̄ika. I'sūp̄aka mare jā'meiki imarī, kiyapaika up̄akaja mabaawārūrā jia mare jeyobaari-jarirūkika kime.

“Ō'ō̄j̄rāja sime, jia nimarū”, Pablote ā̄r̄ika

²⁵ Yijeyomarā, yijaro'sioka Tūp̄arāte mija jēñēj̄ibe.

²⁶ Mija rē̄r̄rāka p̄oto j̄jimakāpi mija jēñabu'abe, Jesúr̄irā imarī.

²⁷ Tokarā Jesúre ā'mitiripēairā imarā up̄atikaja rē̄r̄tirā, ika p̄ap̄era nare mija jaibojabe. Ritaja sā'mitirika Maip̄amakire yap̄amaka i'sūp̄aka mijare yijā'meyu.

²⁸ “Maip̄amaki Jesucristore jia mijare baarū”, ā̄r̄iwa'ri kire yijēñerijayu.

I'toj̄rāja sime rūpu.

Segunda carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Jesucristore yi'yurã Tesalónicakarãro'si Pablote paþera þũataeka ate

¹ Jesucristore yi'yurã Tesalónicawejeakarã, ¿yaje mija ime? Yi'i Pablu, supabatirã majeyomarã Silvano, Timoteopitiyika ika paþera mijaro'si yija þũatayu, Maþaki Tuþarãrirã, maipamaki Jesucristorirãoka mija imamaka. ² “Jia Tesalónicakarãre mija baabe”, ãrĩwa'ri Maþaki Tuþarãte, supabatirã maipamaki Jesucristoreoka mijaro'si yija jẽnerijayu. I'supakajaoka yija baayu jia dako okamirãmarĩa mizare nimarũjeokaro'si.

³ Mija ã'mitipe yijeyomarã, jibaji Jesucristore yi'riwa'ri, ãrĩrĩmi upakaja jibaji mija wayuñabu'arijayua simamaka “Jia mibaayu Tuþarã”, kire yija ãrĩrijayu mijareka yija þupajoaika rakakaja. Supa imarĩ, i'supaka Tuþarãte yija ãrĩrijayu jia sime. ⁴ I'supakajaoka, yija eyarijayurõ'õrã, aþerã Jesũre yi'yurãte i'supaka mija imakaka jĩimakapi yija bojarijayu. “Tesalónicawejeakarã jia Tuþarãte yi'yurã imarĩ, kire yi'ririya'atabeyurã. I'supakajaoka wayuþi'ribekaja, okajãjia þupajoairã nime, aþerãte ba'iaja nare baako'omakaja, sanarakajepããrijayu”, ãrĩwa'ri nare yija bojayu. ⁵ Tuþarãte yi'yurã mija imamaka, aþerãte ba'iaja mizare baayu. I'supaka simako'omakaja “Tuþarãte ãnu upakaja kibaarãnu”, ãnurã imarĩ kire mija yi'ririya'atabeyu. Supa imarĩ “Ba'iaja nare imabeyua”, mijareka ãrĩwa'ri ritajare kijã'merãka þoto kika mizare kimarũjerãnu. I'supaka Tuþarãte baarũkia õrĩwa'ri, “Rita, jia oyiaja baaiki kime”, ãrĩwãrũirã maima.

⁶ Jia wãjioyiaja baaiki imarĩ, ba'iaja mizare baairãte ba'iaja kibaarãnu. ⁷ Maekaka ba'iaja jũairã imariþotojo i'supaka oyiaja imajiparũkimarĩã mija ime, ãrĩrĩmi sakitiyetarãka simamaka. I'supakajaoka yijaro'si ba'iaja yija jũakoþeika kitiyetarãnu. Maipamaki Jesús, kiãngelrãka tẽritaka baawãrũirãþitiyika ki'tarãka þoto i'supaka kibaarãnu. Mabo'ikakuriþi ki'tarãnu, þeka jũ'rẽika upaka jãjia yaaboika watoþekapi. ⁸ Torãjite Tuþarãte õrĩriyaþabeyurã imarĩ, Jesũrika bojarirokaoka ã'mitiripe'yoirãte ba'iaja kibaarãnu. ⁹ Ba'iaja jũajiparũkirã nimamaka, Maipamakire imarõ'õ tá'teka oyiaja naro'si imajiparãka. Tẽrĩwa'ribaji kirikapi jiiitaka kiyaaboika ãrũkimarĩrãro'si nimarãnu. ¹⁰ I'supaka kibaarãnu Jesũre ate etarãnurĩmi. Supa imarĩ jĩimakapi kirirãte kire e'etorirãnu. Kire ãtirã “Jiitaki kime. Tẽrĩwa'ribaji jia mare baaiki kime”, ãrĩwa'ri kire najiyiþupayeerãnu. Mizare yija wãrõrapaka yi'yurã imarĩ, naka mija imarãnu mijaoka.

¹¹ Ika þupajoawa'ri Tuþarãte mijaro'si yija jẽnejiparijayu. Kiyapaika upakaja baairã mija imaokaro'si mizare kiakaeka. Supa imarĩ, kiyapaika upaka mija baamaka ãawa'ri “Nare yakaikapi ãrĩwa'ri yirirã najayua jia sime mae”, kẽñaokaro'si, kire yija jẽnerijayu. Supabatirã “Simauþatiji jia baarika nayapaika nabaawãrũokaro'si nare mijeyobaabe. Supabatirã mire yi'riwa'ri nabaarijayua jia saweiookaro'si mirikapi nare mijeyobaabe”, ãþaraka kire yija jẽnerijayu. ¹² I'supaka þo'imajare ãrãka wãjitãji jia mija baamaka ãawa'ri maipamaki Jesucristore najiyiþupayeerãnu. Kirirã mija ima simamaka, i'supakajaoka mizare kibaarãnu. Tuþarã, maipamaki Jesucristopitiyika jia mizare nabaamaka i'supaka mijaro'si simarãnu.

2

Ikuþaka simarãnu Jesucristore etaerã baarãka ruþu

¹ Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Maipamaki Jesucristore etarãnu ate kika maimaokaro'si mare rãarĩ. I'supaka simarãka simamaka ketarũkirĩmikaka mizare yiwãrõerã baayu mae. ² Ikuþarõ'õþiji, “Kopakaja Jesũre etarijẽ'raka seyatiyu”, ãrĩwa'ri ãrĩrimarãre mizare bojapakimaka ã'mitiritirã, õrĩþũabeyurã upakataka rukubaka mija þupajoa'si. Supabatirã

“Rita mijare ñañu. Espiritu Santo yijare sōrĩrũjerapaki”, narĩpakikopemakaoka nare mija yi'ria'si. I'supakajaoka “Papersi Pablote yijare sabojayu”, napakãã nare mija ã'mitiripẽa'si. ³ I'supaka mijare ãrĩkopeirãte mija bojakirũjea'si. Ketaerã baarũki ruþu ikupaka simarãñu: Tuparãte ja'atagirã “Kimajamarã yija ime”, ãrĩwa'ri þo'imajare kire yi'ribesarãñu. I'tojĩte Ba'iaja baarimijikaka jã'meikite etarãñu. Ik-iji kime “Ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã yipũatarũkika”, bikijarãja Tuparãte ãrĩkaki. ⁴ Ikuþaka Ba'iaja baarimijikaka jã'meikite baarãñu: Ritaja jiyipupaka þo'imajare õrĩrijayua imakopeika nareka kijãjibaarãñu. Tuparã majamaki kima imarĩ, “Tẽrĩrikiji ñime, yire takaja mija ã'mitiripẽabe”, þo'imajare kẽrĩrãñu. I'supaka kipupaka ima simamaka Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iarã kãkatirã imatiyairõ'õrã eyarupariritã, “Tuparãja yi'i”, kẽrĩpakirãñu.

⁵ Mijaka ñimarapaka þoto i'supaka imarũkiakaka mijare yibojawãrõtiraþe. “Ye'karibeyurã nimarijiyu”, mijareka ñarĩþupajoayu. ⁶ Ba'iaja baarimijikaka jã'meiki i'tawãrũbeyukajika maekaka. “Ikuþaka simamaka ki'tawãrũbeyu ruþu. Ketarũkirĩmi ruþubajirãja ketakoreka kire satã'teyu ruþu”, ãrĩwa'ri mijare yibojarapaka õñurã mija ime. ⁷⁻⁸ Supa simako'omakaja, þo'imajare õrĩwãrũbeyuapi, ba'iaja wejeareka Satanãre baaũ'mutiya. I'supaka baariþotojo, wããrõ'õrãja etarũkikate etawãrũbeyu ruþu. Kire tá'teikite kire ãpẽabesarãka þoto þuri ritaja þo'imaja wãjitãji Ba'iaja baarimijikaka jã'meikite etarãñu. I'supaka kima imako'omakaja maipamaki Jesũre kire tẽrĩrãñu. Ketarãñurĩmi tẽrĩwa'ribaji kibaawãrũika beawa'ri, kipuritarãkapiji kire kiriatarãñu. ⁹ Ika yibojaika ruþubajirã, ikupaka simarãñu: Satanãrikapi ãrĩwa'ri Ba'iaja baarimijikaka jã'meiki ritaja maikoribeyua þo'imajare beapakirĩ etarãki. ¹⁰ Ritaja ba'iaja baawãrũiki imarĩ, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rĩrũkirãte sapi kipakirãñu. Tuparãrika bojariroka yi'ririyaþaberiwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã na'rĩrãñu. Kirika bojariroka nay'rĩrikareka þuri sapi natãrĩrũkia simajããeka. ¹¹ Sanayi'riberika simamaka, Tuparãte rukubaka nare þupajoarũjerãñu Ba'iaja baarimijikaka jã'meiki þakirimajaroka nayi'yaokaro'si. ¹² Tuparãrika bojariroka ã'mitiripẽabekaja, jĩjimakapi ba'iaja baarijaturãte ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'yaokaro'si i'supaka kibaarãñu.

Ikuþaka Jesucristore yi'yurãte ime

¹³ Mija ã'mitipe yija jeyomarã, jia Maipamakire wayuãirã. Wejea kipo'ijiaeka þotorãja kitããrũkirã mija imaokaro'si Tuparãte wã'matĩkarã mija ime. Supa imarĩ, Espiritu Santore mijare jeyobaaikapi ba'iaja baarika ja'atagirã, kirika bojariroka yi'riwa'ri õñia mija imajipaokaro'si i'supaka Tuparãte baaeka. I'supaka mijaro'si simaeka þupajoawa'ri “Jia mibaayu Tuparã”, mijaro'si yija ãrĩja'atabesarãñu. ¹⁴ Jesucristorika bojariroka mijare yija wãrõekapi ãrĩwa'ri Tuparãte mijare wã'maeka. I'supaka simamaka, mabo'ikakurirã mae-yarãka þoto ritaja ima tẽrĩwa'ribaji kirika maipamaki Jesucristore bearãñu. I'supakajaoka simarãñu mijaro'sioka kika.

¹⁵ Yijeyomarã, i'supaka imarũkirã imarĩ, Jesucristore mija yi'yua ja'atarimarĩaja mija imabe. Ritaja wãjirokakaka mijare yija wãrõrapaka, supabatirã papersi mijare yija o'orapakaoka mija ã'mitiripẽarijape. ¹⁶⁻¹⁷ Jia Mapaki Tuparã mare baaiki, supabatirã mare wayuãiki imarĩ, jĩjimaka þupajoabaraka maimaerã mare kijeyobaaeka. “Kika õñia maimajiparãñu”, ãrĩwa'ri sata'abaraka jia jĩjimaka mare þuparirũjeiki kime. Supa imarĩ, jia oyiaja baabaraka, ba'iaja jairimarĩaja mija imaokaro'si mijare kijeyobaarũ maipamaki Jesucristopitiyika.

3

“Yijaro'si Tuparãte mija jẽñeñirijape mijaro'sioka”, Pablote ãrĩka

¹ Mae þiyia mijare yibojaerã baayu yijeyomarã. Ñojimarĩji Maipamakirika bojariroka aþerõ'õrã yija bojapibaokaro'si Tuparãte mija jẽñebe. Supabatirãoka kirika bojariroka

ã'mitiriwa'ri jia j̄jimaka samija yi'rapaka upakaja aþerãte sayi'yaokaro'si. ² I'supakajaoka, ba'iaja baairãte ba'iaja yijare baakoreka, Tuparãte nare tá'terã yijaro'si kire mija jẽnebe. I'supaka mija baabe rikimarãja aþerã Jesucristore ã'mitiripẽariyapabeyurãte ima simamaka. ³ I'supaka imarijayurãte ima simako'omakaja mare ja'atabeyuka kime Maiþamaki. I'supaka imaki imarĩ kire mija yi'ririya'atakoreka mijare kijeyobaarãnu. Supabatirã Satanãre ba'iaja mijare baakoreka, mijaro'si kire kitá'terãnu. ⁴ “Kẽnu upakaja baaiki kime Maiþamaki. Supa imarĩ, kire yi'yurã nimamaka, jia oyiaja Tesalonicakarãre baawãrũokaro'si nare kijeyobaarãnu. I'supaka simamaka nare yija ãrĩka upakaja nayi'ririjarirãnu”, mijareka yija ãrĩrijayu. ⁵ Supabatirã “Tuparãte nare wayuãika norĩwãrũrũ. Supabatirãoka ba'iaja jũariþotojo mirakajepããeka upakaja sanarakajepããwãrũokaro'si nare mijeyobaabe”, ãrĩwa'ri maiþamaki Jesũre mijaro'si yija jẽneĩjirijayu.

Maimaupatiji ba'irabebarakã oyiaja maimajĩkareka jia sime

⁶ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Maiþamaki Jesucristore mare jã'memaka, ikupaka mijare yija jã'meyu: Īrĩka Jesũre yi'yuka imariþotojo ba'iraberiyapabeyukaka mija jeyoaria'si. Yija wãrõeka upaka baabeyuki kime. ⁷ Mija þõ'irã yija imarapaka þoto ba'irabebekaja imaberaparã yija. I'supaka yija baarapaka mija ĩarapaka simamaka, i'supakajaoka mija baabe mijaro'si. ⁸ Supabatirã mijaba'arika wapamarĩaja yija ba'aberape. Mijare takaja jẽnebekaja, ĩmiareka, ñamiarekaoka, jãjia yija ba'iraberape yija yaparapaka yijare mija ĩjikoreka. ⁹ Mijare wãrõrimaja yija imamaka, yijare mija jeyobaarũkirã imariþotojo mijare sayija jẽneberape. Yijare ĩatirã “Nupakaja mabaaye'e maro'sioka”, mija ãñaokaro'si supa yija baarape. ¹⁰ Mijaka yija imarapaka þoto, “Ba'iraberiyapabeyuka þuri ba'abekaja kimarũ”, mijare yija ãrãpe. ¹¹ I'supaka yija ãrãpaka simako'omakaja “Maekaka ĩrãrimarã nawatoþekarã ba'irabebekaja imarã. Supabatirãoka aþerã jia ba'iraberijayurãte najo'ayu're”, ãrĩwa'ri yijare nabojayu. ¹² “Jia imaokaro'si, aþerãte jo'arimarĩaja mija ba'irabebe mijaro'siji, mija ba'iraberiwapapiji mija yapaika mija wapaĩjiokaro'si”, ãrĩwa'ri nare yija jã'mepũayu, maiþamaki Jesucristore jã'meka upakaja.

¹³ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Jia mija baarijayua mija rũrĩa'si. ¹⁴ Īrãrimarã ika þapera yo'oeka yi'ribeyurã imarã je'e aþeyari. I'supaka nimamaka “Īrã imarã Þablote jã'meika yi'ririyaþabeyurã”, ãrĩwãrũtirã naka mija jeyoaria'si. I'supaka nare mija baarãkareka ni'yoþi'rirãnu. I'supaka mija baabe napupape'rirũ ãrĩwa'ri. ¹⁵ I'supaka nare baariþotojo nare mija majamarãria'si. Jesũre yi'yurã nimamaka, nare mija okajããbe ba'iaja nabaar-ijarikoreka.

“Jia mija imabe”, ãþaraka Þablote naro'si o'otiyika

¹⁶ Jia maimaokaro'si mare jeyobaaiki kime Maiþamaki. I'supaka simamaka, ĩrãkuri upakaja j̄jimakaþi jia mija imaokaro'si mijare kijeyobaarũ. Supabatirã ritaja mijaka kimajiparũ.

¹⁷ “Jia nimarũ”, ãþaraka yi'i Pablo yipitakaþi ika mijaro'si yo'oyu. I'supakaja satiyiyu þapera yo'oika. I'supaka o'oiki ñime. Sĩawa'ri “Rita oka Þablote þũataeka sime”, mija ãrĩwãrũokaro'si. ¹⁸ Ritaja mija imaupatireje jia maiþamaki Jesucristore baajiparũ.

I'tojrãja sime ruþu.

Carta de Santiago

Judíorāka Jesucristore yi'yurāro'si p̄ap̄era o'otirā Santiagore p̄ūataeka

¹ Yaje mija ime yijeyomarā. Tuṗarā, suṗabatirā maiṗamaki Jesucristore yaṗaika uṗakaja baarijajayuka Santiago nime ika p̄ap̄era mijaro'si p̄ūataiki. Ba'iaja jūawa'ri p̄ibikarā, aṗetomaja watoṗekarā i'p̄oū'p̄uarāe'earirakatata judíorāka imarāro'si ika yo'oyu.

Kire majēñemaka ḡrīwārūrika Tuṗarāte mare ja'atayu

² Mija ā'mitiṗe yijeyomarā. Ba'iaja jūarijajayurā imariṗotojo “Jia oyiaja yijaro'si simarāñu”, j̄jimaka ārīṗuṗajoairā mija imabe. ³⁻⁴ Suṗa imarī ba'iaja mijaro'si simar-ijariko'omakaja j̄ibaji Tuṗarāte ā'mitirip̄ēairā mija jaririjayu. I'suṗakajaoka “Kire mayi'rija'ataberiye'e”, ārīwārūirā mija ime. Suṗa imarī ba'iaja mijaro'si simar-ijariko'omakaja, wayuṗi'ribekaja kire yi'riwa'ri samija rakajep̄āñāñu. I'suṗaka imawa'ri j̄ibaji Tuṗarāte yaṗaika uṗakaja imarā mija jaṗakā'ā dakoa mijaro'si jariwa'ribesarāka.

⁵ Suṗa imarī “Ba'iaja yijūaika ṗoto, ikuṗaka n̄imarika Tuṗarāte yaṗayu”, mija ārīwārūberiyē'e, kire samija jēñebe. I'suṗaka mija baamaka j̄iaṗi mijare sakiḡrīrūjerāñu, ritaja nayayāika uṗaka ṗo'imajare jeyobaarimaji imarī. ⁶⁻⁸ Toṗi ṗuri kire jēñebaraka, “Yijare sakiḡrīrūjebesarāñu je'e aṗeyari”, mija ārīṗuṗajoa'si. Ōrīkōrī je'e: Rukubaka ṗuṗajoabaraka imarijajayurā i'rārokapiji n̄a'rīyaarīji imawārūbeyurā. Saṗi ārīwa'ri, “Tuṗarāte yija jēñeika uṗakaja yijare sakija'atabesarāñu je'e”, āñurā nimamaka, dakoa nare kiḡrīrūjebesarāñu.

⁹ Mija ā'mitiṗe aṗeroka: “Wayuoka baairā imariṗotojo, Jesucristore yija ā'mitirip̄ēaika simamaka, Tuṗarā n̄akoareka imatijairā yija ime”, āñurā ṗuri j̄jimaka imarijajayurā. ¹⁰ Mia, ba'irījia rīkimakaja rikairāoka, n̄oaka nare imarūjerūkimarīa simamaka, Jesucristore yi'yurā jariwa'ri “Imatijarimajamarīrā yija imaroyikā'ā”, āñurā ṗuri j̄jimaka imarijajayurā. ¹¹ Ōrīkōrī je'e: N̄oaka ijia yaamaka taya j̄ñūa. I'suṗakajaoka s̄ō'ōrika j̄rīwa'ri j̄j̄jika saro'si. Suṗa imarī j̄iyurika s̄ōibeyu. Maeje mijare yibojaweaika uṗaka nime rīkimaka ba'irījia rikairā. “Rīkimabaji mayap̄arijajayua mat̄oṗoerā”, āṗaraka sawaṗa niñerū mo'arīji reyarūkirā nime.

“Ka'wisika jūariṗotojo yire yi'riwa'ri sarakajep̄āñārijayurāte jia yibaarāñu”, Tuṗarāte āñu

¹² Ka'wisika jūarijajayurā imariṗotojo okaj̄jirā imarī, samarakajep̄āñārijayua iatirā “Jia yire nayi'yu”, Tuṗarāte mareka ārīrāñu. Suṗa imarī “Yika rīrākibiriwa'ri yire yi'ririṗajayurāte ḡñia imajip̄arika yija'atarāñu”, Tuṗarāte ārīka simamaka jia mare kibaarāñu. ¹³ Suṗa imarī ba'iaja mija baarijitoika, “Tuṗarā yire saṗa'meiki”, āṗekaja mija imabe. Tuṗarā imaki, ba'iaja baarijitoibeyuka, suṗabatirā, ba'iaja mare baarūjebeyuka. ¹⁴⁻¹⁵ I'suṗaka simako'omakaja, maṗuṗakarāja ba'iaja baarika ṗuṗajoatirā, “Jia simaṗaj̄ñu je'e yiro'si”, marīrijayu. I'suṗaka maṗuṗajoaikapi ārīwa'ri ba'iaja mabaarijayu. Suṗabatirāoka ba'ioyiaja baarijajayurā maimarijarirāka, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā maimarāñu.

Tuṗarātaki ṗuri ba'iaja mare baarūjebeyuka

¹⁶ I'suṗaka simamaka, “Tuṗarāja yijare saṗa'meiki ba'iaja yija baaokaro'si”, ārīwa'ri ṗakirika mija ṗuṗajoa'si yijeyomarā. ¹⁷ I'suṗaka mare imarūjebeyuka imarī, jia Maṗaki Tuṗarāte mare baayu, kiyāṗaika uṗakaja maimamirīrīkawa'yaokaro'si. I'suṗaka baari-maji Tuṗarājaoka kime, aiyaka, tā'pia ritaja ṗo'ij̄iaekaki. Kip̄o'ij̄iaeka ṗuri sarā'rārika, sayaaboikaoka o'arijajayua simako'omakaja Tuṗarā ṗuri kimarijajayureka o'abeyuka

imarĩ, jia ima oyiaja mare ja'atajiparimaji kime. ¹⁸ Supa imarĩ kiyapairokapi kirika rita bojariroka mayi'pakã'ã õñia kika maimajiparũkia Tuparãte mare ja'atatika. Supa imarĩ “Yirirã nimarũ”, mareka kërĩtika simamaka ritaja kipõ'ijiaekareka mamarĩjiji kire yi'riũ'muekarã maime.

Tuparãrika bojariroka ã'mitiritirã sima upakaja mayi'ririjariye'e

¹⁹ Yijeyomarã, ika mijare yibojaerã baaika mija ye'kariritiya'si. Tuparãrika rita bojariroka mijare jaibojarãñurãte jiaipi mija ã'mitiripẽabe. I'supakajaoka mija pupakareka ima ñojimarĩtaka nare bojabekaja mija imabe. Supabatirã ñojimarĩji nare mija boebaria'si. ²⁰ Topi puri wapuju boebayurã maimarãkareka, jiirokapi maimarika Tuparãte yapaika upaka majaribesarãñu. ²¹ I'supakajaoka ritaja ba'iaja baarika imakaka mija ja'atabe. Supabatirãoka “Tërĩriki ñime”, ãrĩkõpeikite pupajoaika upaka pupajoabekaja mija imabe. I'supaka imawa'ri, Tuparãrika bojariroka mijare kiõrĩrũjeikakaka takaja jiaipi mija yi'ririjape. I'supaka mija imarãkareka puri ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã mija a'rirũkia imakõpeikareka Tuparãte mijare tããrãñu.

²²⁻²⁴ Õrĩwãrũikõrĩ je'e: Ûperiaipi ïrĩkate kipema yaeripotojo jiamarĩa ima rũ'rẽbekaja ke'rirãka i'supakaja satuirãñu. Ñojimarĩ i'supakaja ima kiye'karirirãñu. I'supaka mija imajĩñu Tuparãrika bojariroka ã'mitiripotojo samija yi'riberijĩkareka. Tuparãrika bojariroka ã'mitiritirã sãñu upakaja yi'rirũkia sime. Supa mabaabesarãkareka puri, “Tuparãte yi'yurã yija ime”, mañua, moñu upakaja mapakiyu. ²⁵ Tuparãrika bojariroka jia wãrũbaraka sayi'ririjayukate puri, ba'iaja baarika kire saja'atarũjerijayu. Rita sime Tuparãrika bojariroka. Supa imarĩ saye'kariribekaja, sajã'meika upakaja baarijayukate, ritajareka jia kire sakijeyobaarijarirãñu.

²⁶ Aperimarã puri “Tuparã ñakoareka, kire jiyipupaka õñurã imarĩ, kiyapaika upakaja baarijayurã yija ime”, ãñurã. I'supaka ãñurã imaripotojo ba'iaja najairijayua ja'atabeyurã imarĩ, noñu upakaja pakirimaja nime. I'supaka imarã nimamaka “Tuparãte jiyipupaka õñurã yija ime”, narĩkõpeika wapamarĩa sajayu. ²⁷ Mapaki Tuparãreka ikupaka nime kire jiyipupaka õñurã: Pakiamarĩã jarikarã wayuoka baairãte, supabatirã natĩmiaka reyatapaekarãteoka jia jeyobaairã, i'supakajaoka ba'iaja baarimajare ima upaka jaribeyurã nime.

2

Ïrãtiji oyiaja jia jiyipupaka morĩbu'aye'e

¹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Ritaja ima pemawa'ribajirã imatiyaiki maipamaki Jesucristore ima simamaka, jiyipupaka kire morĩrijayu. “Jia kire yi'yurã yija ime”, ãñurã imaripotojo, wayuoka baairãte wayuĩabekaja, ba'irĩjia rĩkimaka rikairãte takaja jia jiyipupaka õrĩrijayurã mija ime. ² Mia je'e: Karemarĩa mija rërĩrijayurõ'õrã ïrĩka wapajã'rĩakaka jarirooka jããtirã, sajeyoa* i'supakajaoka kipitawãjoarã taka'ratatirã etaiki. Apika imaki wayuoka baaiki imarĩ, jariromajaka jããtirã etaiki. ³⁻⁴ Jia jarirooka jããtirã etaikite jiyipupaka õrĩwa'ri, “Ikarã mirupabe”, mija ãñu. Wayuoka baaikite puri, “Torãja mirĩkamape, merĩberiyey'e torãja mirupapabe”, mija ãrĩrijayu. I'supaka wayuoka baairãte ãñurã imaripotojo, “Imatiyairã nime”, ãrĩwa'ri jia rĩkimakaja ba'irĩjia rikairãte mija baairokapi puri ba'iaja mija baayu. I'supaka simamaka ïrãtiji jiyipupaka õrĩbu'aberwa'ri, ïrĩka ta'iarãja imarijaribeyurã mija ime.

⁵ Ate jia mija ã'mitipe yijeyomarã. “Yire mija ã'mitiripẽabe”, Tuparãte ãrĩkaroka yi'yurã rĩkimarãja nime wayuoka baaripotojo sayi'yurã. “Wayuoka baairã ba'iratarã nime”, Tuparãte yi'ribeyurãte nareka ãrĩrijayua imaripotojo, Jesucristore yi'yurã nimamaka, “Jiibaji kire yi'yurã najarirũ”, ãrĩwa'ri jia Tuparãte nare jeyobaarijarirãñu. Supa imarĩ kërĩka upakaja kika rĩrãkibiriwa'ri kire yi'ririjayurã kijã'merũkirõ'õrã eyarũkirã

* 2:2 Anillo

imarã. ⁶⁻⁷ I'supaka kērīka simako'omakaja wayuoka baairãte jiyipupaka õrībeyurã mija ime. Wayuoka baairãreka i'supaka õrīripotojo, rīkimaka ba'irījia rikairãte takaja jiyipupaka õrīrijayurã mija ime. “¿Napareareka ba'iaja majūarijaju”, mija ārīwārūbeyu bai je'e? Mia: Ba'iaja mijare baawa'ri ĩparimarã pō'irã mijare okabaarī ne'ewa'ririjaju. Supabaturã jītakiji Jesúre imako'omakaja kirika bojariroka ā'mitiriripe'yowa'ri ba'iaja kireka jaiyuyeurã nime. Jesúrirã imaripotojo ¿dikapi ārīwa'ri jia nareka mija pupajoayu je'e?

⁸ Ikuþaka maipamaki Jesúre mare jā'meka: “Mipō'ia miwãtaika upakaja aþerãteoka miwayuĩabe”, ārīwa'ri sabojayu Tuparã majaropũñureka. I'supaka sareka añua mija yirirãkareka jia baairã mija imarijarirãñu. ⁹ Ika mijare ñañua õñurã imaripotojo, jia mijare eyairãte takaja mija wayuĩamaka, “Mija õñu upakaja ba'iaja baairã mija jaju, yijã'meika yiribeyurã imarĩ”, Tuparãte mijare añu. ¹⁰ Mare kijã'meika simaja yiyurã imaripotojo, ĩrãba'i mayiribeyua imarãkareka, “Ba'iaja baairã nime yijã'meika yiribeyurã imarĩ”, mareka kērīrãñu. ¹¹ Ikuþaka sime aþeba'i Tuparãte bojaeka: “Rõmikirã, i'supakajaoka tĩmiakirã, aþerãka ba'iaja baawã'imapekaja mija imabe. Supabaturãoka þo'imajare jāãbekaja mija imabe”, mare kērīka. Rõmikirã þuri i'supaka kērīka yiparaka imarã, aþerãka ba'iaja baawã'imarībeyurã imaripotojo þo'imajare mija jāãrãkareka kijã'meika yiribeyurã mija imarãñu. ¹²⁻¹³ Ba'iaja baarika maja'ataokaro'si kirika bojariroka Tuparãte mare õrīrūjeyu. I'supaka simamaka samayi'rika, mayiriberikaoka ĩtirã simaupakaja sawapa mare kibaarãñu. Supa imarĩ mokapi, maimabaayu upakaja aþerãte mija wayuĩabe. ĩakõrĩ je'e: Aþerimarãre wayuĩabekaja imarã, nare wayuĩabekaja sawapa Tuparãte nare jẽñerãñu. Aþerãte wayuĩabaraka imarã þuri “Wayuĩarikapi Tuparãte yijare ĩarãñu”, ārīwa'ri jījimaka imarã.

Jia baarijaturã maima ĩtirã, “Rita jia yire yiyurã nime”, Tuparãte mareka ārīrãñu

¹⁴ Mija ā'mitipe yijeyomarã. ĩrīka “Cristore yiyuka ñime”, ārīripotojo, Tuparãte yapaika upaka aþerãte kijeyobaabesarãka, dakowapamarĩa kijaikoþeika jarirãka. I'supaka simamaka “Cristore yiyuka ñime”, kẽñutakapiji Tuparãte tããrũkimarĩka kime. ¹⁵⁻¹⁶ Ā'mitirikõrĩ je'e: ĩrãrimarã muþaka Tuparãte yiyurãte kësia baajĩka, supabaturã jariroakaoka wayuoka nabaajĩka ĩaripotojo, “Ba'arika, jariroakaoka jia mija tōþoerã Tuparãte jia mijare baarũ”, ārīrimĩrãkaja mija añua jiamarĩa sime. I'supaka ārīripotojo nare jeyobaariþupamarĩã mija imajĩka wapamarĩaja simajĩñu nare mija jaikoþeika. ¹⁷ I'supakajaoka sime Tuparãte yiririkakaka. “Tuparãte yiyurã yija ime”, añurã imaripotojo aþerãte jeyobaariþupamarĩã nimajĩka, kire yiriberiwa'ri supa nabaajĩñu.

¹⁸ Yijaika yiriberiwa'ri ikuþaka ĩrãrimarãre yire ārījĩñu je'e aþeyari: “¿Yaje Tuparãte miyiritiyayu je'e mi'ioka?”, yire narĩjĩñu. I'supaka napakã'ã, “Ãã, Tuparãro'si jia yibaarijajuapi kire yiyuka ñima mijare yibeayu”, nare ñarĩrãñu. I'supaka imaki imarĩ, jia nabaarijaju yire nabeabepakã'ã, “Jia Tuparãte yiyurã nime”, nareka ārīwārūbeyuka y'i. Yire þuri ritaja jia yibaarijaju ĩtirã, “Rita, jia Tuparãte yiyuka kime”, narĩwārũrãñu. ¹⁹ Napupajoaikapi þuri “ĩrĩkaja kime Tuparã”, ārīþupajoairã nime. Rita sime. I'supaka rita ima najaika simako'omakaja aþerãte wayuĩabeyurã nimamaka, “Tuparãte yiyurã nime”, nareka marĩwārūbeyu. ĩakõrĩ je'e: “ĩrĩkaja kime Tuparã”, ārīþupajoairã nime Satanarika ima naro'si. Sõñurã imaripotojo tararikapi kire nakĩkirijayu nare kiwẽkomabaarũkirã imarĩ. ²⁰⁻²¹ Jia mija ā'mitipe õrīþuariþupamarĩã. Aþerãte jeyobaabeyurã mija imamaka, dako wapamarĩa sime Tuparãte yiyu upaka mija imakoþeika. Sõñurã mija imaerã mañeki Abraham imaroyikaki majarokakaka mijare yibojaerã baayu mae. Jia Tuparãte yiyuka imawa'ri kimakireje kiro'si kijoeĩjirã baakoþeka. I'supaka kibaamaka ĩawa'ri, “Jītakaja yiyuka kime Abraham”, Tuparãte kireka ārīka. ²²⁻²³ Tuparãte jītakarãja yiritiyaiki imarĩ kiyapaeka upakaja Abrahamre baaeka. I'supaka kibaekapi “Jītakaja Tuparãte yirimirĩkawa'yuki kijarika”, kireka

ārīwārūrā mija ime. Bikijarā ikupaka Tuṣarā majaroka bojañjirimajire o'oeka: “Jia Tuṣarāte yi'yuka Abrahamre imaeka. Suṣa imarī ‘Dako okamirāmarīja jia yika kima ñoñu’, Tuṣarāte ārīka”, sāñu. I'supaka kireka kērīka be'erō'ō Tuṣarāte yi'ritiyawa'ri kimakireje kiro'si kijāāerā baakoṣeka simamaka Tuṣarā majaropññurā o'oeka rita ima.† Suṣabatirāoka “‘Yijeyomaki mime’, Abrahamre kērīka”, sāñu.

²⁴ I'supaka Abrahamre baaeka oññurā imarī, “‘Tuṣarāte yija yi'yu’, mañujīkatakapiimarīa jia kika majayu”, ārīwārūrā maima. Kire yi'riwa'ri, kiyapaika upakaja baabaraka maimarākareka “Dakoa okamirāmarīja jia yika nima ñoñu”, Tuṣarāte mareka ārīrāñu. ²⁵ Ikupaka sime aṣea: Niñerū e'eokaro'si imirījaka ba'iaja wā'imarīrirōmo imariṣotojo ikupaka Rahab imaroyikakote baaeka Tuṣarāte yi'riwa'ri. Judiorāka ipamarāre pñūataekarāre etamaka itirā, “Mija majamarāre mijare jāñ'si, yiwi'iarā mija ru'rikākabe. Suṣabatirā ma'a mija ru'riwa'rirūkīrō'ō mijare yibojarāñu”, nare kōrīka jia nare baawa'ri.‡ I'supaka kobaamaka itirā, “Jiitaka baaiko koime”, Tuṣarāte koreka ārīka. ²⁶ Ōrīkōrī je'e: Maṣo'ia oññimakarīa simajīka dakoapi ārīwa'ri oñña imaberijīka. I'supaka imarika upakajaoka sime, Tuṣarāte yapaika upakaja baaberikoṣeripotojo, “Kire yi'yurā yija ime”, marīkoṣejīka.

3

Ba'iaja jairikapi ārīwa'ri rīkimakaja ba'iaja mabaarijaju

¹ Yijeyomarā, ī'rīka upakaja Tuṣarārika bojariroka wārōrimaja oyiaja imarika mija ṣupajoa'si. Īrārimarāja sawārōrimaja mija imajīkareka jia simajīñu. Ikupaka mija oññu: Tuṣarārika nare nawārōika upakaja nayi'riberijīkareka, aṣerā ṣemawa'ribaji sawapa nare Tuṣarāte jēñerāñu. ² Rīkimakaja sime ba'iaja mabaaiika. I'supaka simako'omakaja, sarakajepāātīrā jia jaibaraka imarā tarāja nime ritaja Tuṣarāte yapaika upakaja baawārūrījayurā. ³ Kūṣajīka marērōkaka imako'omakaja, ṣapi jaibaraka rīkimaka ba'iaja maṣoajiyeyu. Ā'mitirikōrī je'e: ikupaka sime ba'iaja majaika: Jo'baki kawarute imakoṣeko'omakaja kūṣajīka ṣerumijia kirijokoṣearā maṣi'ṣeikapi ārīwa'ri kire mabaarūjeika upakaja yi'yuka kime. ⁴ I'supakajaoka sime jo'baka kūmua saro'si. Wīrōa jājia baeko'omakaja kūṣajīka wērūṣaiṣi samatemarīkawārūyu, ma'ririyapairō'ōrā sa'ririka yaṣawa'ri. ⁵ I'supakajaoka sime marērōkaka. Kūṣajīka simako'omakaja ṣapi ārīwa'ri aṣerāreka ba'iaja majaiyu, “Imatīyairā imarī, aṣerāte ṣemawa'ribajirā yija ime”, ārīṣupajoawa'ri. Mia, i'supakajaoka sime ṣeka saro'si. Kūṣajītakajīkapi mawāaiika imariṣotojo jo'baka riopakiaka sajoeyu. ⁶ I'supaka sime marērōkaka. ṣapi ba'iaja jaibaraka rīkimarā aṣerāte ba'iaja majūarūjeyu. Majaika ā'mitiritirā “Ritaoka ba'iaja baairā nime”, aṣerāte mareka ārīwārūrījayu. Ba'iaja jaiwa'ri maimarika mabitatarījayu. Suṣabatirā aṣerāte ba'iaja baairā majarirūjeyu. Satanāre ba'iaja mare jairūjemaka, i'supaka maro'si simarijaju. ⁷ Mia. Ritaja ba'irījia ima, wī'ñaka, āñaka, suṣabatirā riakakakaoka ṣo'imajarūjewārūrā maima. ⁸ I'supaka simako'omakaja ba'iaja majaika ṣoto, “I'supaka jaibekaja maimaye'e”, ārīwārūbeyurā maima, sarakajepāāwārūberīwa'ri. I'supakajaoka āñaka mare kukuika ṣoto sayi'aika upaka majaikapi ba'iaja aṣerāte maimarūjeyu. ⁹⁻¹⁰ I'supaka simamaka “Jia yijare mibaayu”, Maṣaki Tuṣarāte āñurā imariṣotojo, “Ba'iaja najūarū”, ārīwa'ri aṣerāreka majairījayu. Yijeyomarā, i'supaka jaiyuyebu'abekaja maimaye'e, “Ñima upakaja nimarū”, ārīwa'ri Tuṣarāte ṣo'ijiaekarā maimamaka. ¹¹ Ōrīkōrī je'e: ¿Okokoṣea jia waria okoa ṣoataika, jū'akapitīyika rukubaka ṣorijīka rukuya mijareka? ¹² I'supakajaoka hīguerajūki imariṣotojo olivo wāmeika oterikirika upaka ruiberijīka. I'supakajaoka iyaka, hīguerarika upaka rikariberijīka. Suṣa imarī okoa rukubaka imabeyu upaka aṣerāreka ba'iaja jaibekaja maimaye'e yijeyomarā.

† 2:22-23 Véase Génesis 15.1-6; 22.10-12. ‡ 2:25 Véase Josué 2.1-21.

Tuṣarāte mare jeyobaamaka ḡrĩṣuṣairā maimarāñu

¹³ Ī'rīka mija ṣō'irā “Tuṣarāte yaṣaikakaka ḡrĩṣuṣaiki ñime”, āñukate imajīkareka jia oyiaja kibaajīñu. I'suṣakajaoka aṣerāte ṣemawa'ribaji imabekaja, jia nare kijeyobaari-jarijīñu. I'suṣaka kibaamaka ĩatirā, “Jia ḡrĩṣuṣaiki imawa'ri, jia baawārūiki kime”, aṣerāte kireka ārīrāñu. ¹⁴ Aṣerāte oakiriwa'ri nare mija ā'mijīrāka, suṣabatirā aṣerāte ṣemawa'ribaji imarika mijaro'si takajīkaja ṣuṣajoariṣotojo, “Jia ḡrĩṣuṣairā yija ime”, āṣaraka jījimakaṣi aṣerāte mija jaikoṣeyu. I'suṣaka imawa'ri jia wājia imakoṣeikakaka mija ā'mitiripe'yorijayu. ¹⁵ I'suṣaka imarā Tuṣarāte yaṣaika uṣakamarīa ṣuṣajoawa'ri, ḡrĩṣuṣakirāmarīrā nime. Wejeareka imarāte ṣuṣajoairokaṣi nimarijayu. Suṣabatirāoka Eṣpīritu Santore ā'mitiripeṣabekaja, ba'iaja naṣuṣaka nare āñua Satanārikaṣi i'taika sime. ¹⁶ I'suṣakajaoka nare oakīṣaraka aṣerāte na'mijīrāka, suṣabatirā “Nare ṣemawa'ribaji ḡñurā yija ime”, narīrāka rukubaka ṣuṣajoairā jariwa'ri, i'suṣakajaoka ritaja nayapaika uṣakaja ba'iaja baairā najarirāñu. ¹⁷ I'suṣaka mare simakoreka, ikuṣaka sime Tuṣarāte yaṣaika uṣaka imarikakaka: Jia oyiaja baabaraka, suṣabatirāoka jia aṣerāka imariyaṣawa'ri oka naka jiebaraka maimarijarirāñu. I'suṣaka simamaka aṣerāte āñua ā'mitiritirā, mayapaikatakaja ṣuṣajoabekaja, jia nare mawayuīarāñu. Suṣabatirāoka wayuīabu'awa'ri jia ĩrātiji jeyobaabu'abaraka maimarijariye'e. I'suṣakajaoka waṣuju ṣakibu'abekaja, mañu uṣakaja baabaraka maimaye'e. ¹⁸ Suṣabatirā aṣerāka jia imarijariwa'ri, oka jiebaraka jia natiyiaja nimaerā aṣerāte jeyobaarimaja ṣuri jīitakaja baairā imarā. I'suṣaka imarā nimamaka, najeyobaairāoka jia imarā jarirāñurā naro'si.

4

Ba'iaṣuṣakirāre ima uṣaka imarika yaṣaberīwa'ri Tuṣarāte yaṣaika uṣaka maimaye'e

¹ I'suṣaka yi'ribu'abeyurā imarī mija tiyiaja jājirokaṣi ba'iaja jaibu'arika imarijayu mijaro'si. ĩakōrī je'e: Mija ṣuṣaka mijare āñu uṣakaja baariyaṣawa'ri Tuṣarāte yaṣaika uṣaka mija baabeyu. ² I'suṣaka imarā imarī mija yaṣaika uṣaka mijare imarūjebeyurāte mija ri'kakoṣeyu. Nayapaika uṣaka ima tōṣowārūirāte ĩatirā nare mija oakiririjayu nuṣaka satōṣowārūbeyurā imarī. Marākā'ā baatirā satōṣowārūbeyurā imarī, boebariwa'ri okajājiapi mija ṣipebu'arijayu. I'suṣaka mijaro'si sime mija yaṣaika Tuṣarāte mija jēñerijaribeyua simamaka. ³ Kire mija jēñekoṣeika ṣoto ba'iaṣiji kire mija jēñeika simamaka mijare sakija'atabeyu. Mia je'e: Mijaro'sitakaja ṣuṣajoabaraka Tuṣarāte mija jēñekoṣeyu, jījimaka mija imarūkitakaja ṣuṣajoarijayurā imarī. ⁴ I'suṣaka imawa'ri Tuṣarāte yaṣabeyurāte ima uṣaka mija ime mijaro'si. Tuṣarāte yi'ribeyurā ṣuri, ḡñia nimatiyikuriji nayapaika takaja ṣuṣajoawa'ri ba'iaja baarijayurā nime. Nuṣaka ṣuṣajoawa'ri ba'iuṣakaja Tuṣarāte baawā'imarīrimaja uṣaka mija jayu. ⁵ Rita sime, ĩakōrī je'e. Ikuṣaka sabojayu Tuṣarā majaroṣūñurā kire bojaījirimajire o'oeaka: Mare kiṣo'ijiaeka simamaka, “Yire oyiaja ā'mitiripeṣatīyairā nimarū”, ārīwa'ri Tuṣarāte mare wayuīayu. ⁶ I'suṣaka simamaka “Jia ṣo'imajare yire ā'mitiripeṣarū”, ārīwa'ri nare jeyobaarika ṣuṣajoarijayuka kime Tuṣarā. Rita ñañu ĩakōrī je'e: “Naṣuṣaka nare ṣakimakaja ‘Ōrītīyairā yija ime’, āñurāte jeyobaabeyuka kime Tuṣarā. ‘Aṣerāte ṣemawa'ribaji imabeyurā yija ime’, āñurāte ṣuri jia kijeyobaayu”, ārīwa'ri sabojayu kimajaroṣūñurā. ⁷ I'suṣaka ima ṣuṣajoawa'ri “Tuṣarā, ñiṣamaki mime”, ārīwa'ri kiyapaika uṣaka oyiaja baabaraka mija imabe. ṣaṣi mija imarākareka Satanāre mija ṣe'yomaka mijare ba'iaja baarūjewārūberīwa'ri mijareka kiru'rīrāñu. ⁸ Tuṣarāka jībaji rīrākibīṣaraka mija imarākareka jībaji mijare kiwayuīarāñu. Mija ā'mitipe ba'iaja baairā. I'suṣaka mijare baaiki kimamaka ba'iaja mija baaika ja'atatirā, jia oyiaja mija imarijape. I'suṣakajaoka ba'iaja ṣuṣajoabekaja “Tuṣarāte yaṣaika takaja yija baarāñu”, ārīwa'ri ĩrārokaṣiji ña'rīyaarīji mija imabe. ⁹ Mia je'e: Ba'iaja baariṣotojo jījimaka mija imarijayu. I'suṣaka imabekaja, “Ba'itakaja baairā yija ime”, āṣaraka rīomarītīrā mija ṣuṣape'pe.

¹⁰ Topi mae kireka pemawa'ribaji mija pupaka baabeyurã mija ima ãtirã “Imatiyairã nimajiparũ”, Tuparãte mijareka ãrãrãnu.

Majeyomarãre ba'iaja jaiwã'imarĩbekaja maimaye'e

¹¹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Ba'iaja jaiwã'imarĩbu'abekaja mija imabe. Supabatirã “Ba'iaja imawa'ri ba'iaja jũarũkirã nime”, nareka mija ãrĩrjaria'si. Ika mijare ñãnu ya'pekaja ba'iaja mija jeyomarãreka jaiwã'imañurã mija imarãkareka puri, “Mija po'ia mija wãtaika upakaja aperedate mija wãtãbe”, ãrĩwa'ri Tuparãte jã'meika yi'ribeyurã mija imarãnu. “Tuparãte jã'meika yi'rĩrũkima'ria sime”, ãñurã upaka “Ba'iaja jũarũkirã nime”, mija ãrĩkopeyu. ¹² I'supaka simako'omakaja Tuparã i'rĩkaja imaki “Ikupaka jia mija baabe”, ãrĩwa'ri mare jã'mewãrũiki. Supa imarĩ Tuparãjaoka imaki ritaja po'imajare baaika ãawãrũtirã, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã na'rĩrũkia imaekareka nare jeyobaaiki. I'supakajaoka, ikijioka imaki ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã po'imajare pũatarimaji. ¿Tuparã i'rĩkaja i'supaka baarimajire imako'omakaja mija jeyomarãreka “Ba'iaja baarimaja nime”, ãrĩwãrũirã mija ime bai je'e?

Tuparãte jẽrĩbekaja kibo'ibajirã upaka mapupayariji majẽ'rãko'aberijĩnu

¹³ Mia je'e. “Ireje ma'riberiyee, waeroka apea wejearã a'ritirã i'rãkuri wejejẽ'rãkareka mawaruaka ijipatatirã rĩkimakaja niñerũ matõpoari”, ãparaka jĩjimaka mija imarijaju i'rãrimarã. I'supaka ãñurãte yokajããerã baayu mae. ¹⁴ “Waeroka i'supaka yijaro'si simarãnu”, mija ãrĩwãrũbeyua sime. Ñoaka õña imarũkima'riã maima. Ñakõrĩ je'e: Bikitajo namasika ruika ñojimarĩji riripataika upaka maima. ¹⁵ “Tuparãte yapajikareka, õña yija imatiyikuri ikupaka yija baarãnu, isiaoka yija baajĩnu”, mija ãrĩrãka jia simarãnu mijaro'si. ¹⁶ I'supaka simako'omakaja Tuparãte yapaika pupajoabekaja mija pupayariji mija baarũkitakaja bojarijaparaka jĩjimaka mija ime. I'supaka mija bojakopeika yapabeyuka Tuparã. ¹⁷ Supa imarĩ ika mijaro'si yo'orijayua ãtirã, “Ikupaka maimarika Tuparãte yapayu're”, ãrĩwãrũripotojo samija baabesarãkareka, ba'iaja baairã mija imarãnu.

5

Aperedate ba'iaja baawa'ri, wayuoka baabeyurã ba'iaja jũarãñurã”, Santiagore ãrĩka

¹ Dakoa wayuoka baabeyurã imarihotojo Tuparãte yi'ribeyurã, yire mija ã'mitiritiyabe. Ñamajĩ ba'iaja jũarũkirã imarĩ ba'itakaja puparibaraka mija imabe. ² Mia je'e, ritaja mija rikaika rabaika upaka sime. Supabatirã, jã jariroaka mija rikakopeikaoka butu ba'arikaro'siji sime. ³ Supabatirã mija oro, i'supakajaoka mija niñerũ rĩkimakaja tõpotirã samija jietarupamaka bitamarĩka upaka sajaju. I'supaka simamaka ãawa'ri “Wayuoka baairãte sapĩ najeyobaari imakopeyu”, aperedate mijareka ãrãrãnu. No'ojĩrãmarĩaja wejetiyia seyarũkia jariwa'riko'omakaja rĩkimabaji niñerũ mija mo'arijaju. Sapĩ ãrĩwa'ri ba'iaja baarika tiyibeyurõ'õrã a'rĩrũkirãja mija ime. ⁴ Apea, mija õteriki rioa ba'iraberimajare wapaĩjibeyurã mija ime. I'supaka mija baaika ãaiki kime Tuparã. Supabatirã “Jia naro'si yija ba'irabeko'omakaja, yijare nawapaĩjibeyu”, mijareka ñãnu ã'mitiyuka kime. ⁵⁻⁶ Supabatirã ba'iaja baabeyurãteje mija okabaarijaju iparimarã wãjitãji. I'supaka nare mija baaripareareka i'rãrimarã wayuoka baairãteje najããroyika. I'supaka ba'iaja nare mija baamaka, marãkã'ã mabaaberijĩka naro'si simamaka ba'iaja nare mija baaeka narakajepããeka. Dika jariwa'rĩmarĩaja rikairã imarĩ õña mija imatikurijĩkaja mija baariyapaika upakaja baarijajurã mija ime. Ikupaka sime ã'mitirikõrĩ je'e: Wa'ibikirãwẽkoa najããerã baaika rupe rĩkimakaja sanaji'ayu jia ũkirika sajarirãka poto sajããokaro'si. I'suparã mija imamaka “Õña nimarõ'õjĩtejĩka takaja jia nimakopeyu, ba'iaja jũarũkirã imarihotojo”, Tuparãte mijareka ãnu.

Ba'iaja jũarihotojo Tuparãte yi'riwa'ri samarakajepããye'e

⁷ Yijeyomarã wātaka ñoñurã, mae aþea ate mijare yibojaerã baayu. ã'mitirikõrĩ je'e: Aþerãte ba'iaja mijare baariwã'imarĩko'omakaja Maiþamakire i'tarũkia þuþajoabaraka kiyapaika upakaja baabaraka mija imarijape. Mia aþea, ikupaka õterikia õterimajire ime: Sakiõterãka be'erõ'õ þu'erõ'õ seyarãka þoto “Jãjia yiro'si jariwa'ri jia saruirãñu je'e”, ãrĩwa'ri jajumarĩaja sakita'ayu. ⁸ I'supakajaoka mija imarijape mijaoka, Maiþamakire þe'rietarũkia ta'abaraka kiyapaika upaka baarija'atabekaja. “No'ojĩrãmarĩaja sa-jariwa'yu þo'imajare baaika mirãka ãrĩ ketarũkia”, ãrĩwa'ri i'supaka mija imabe.

⁹ Yijeyomarã, “Ba'iaja baarimajarata nime”, aþaraka Tuparãte yi'yurãreka jaibu'abekaja mija imabe, sawapa Maiþamakite ba'iaja mijare jũarũjekoreka. “No'ojĩrãmarĩaja sajariwa'yu kipe'rietarũkia”, ãrĩwa'ri i'supaka mijare ñañu.

¹⁰ Yijeyomarã, ã'mitirikõrĩ je'e. Ikuþaka nimaeka Tuparãro'si bojaĩjirimaja: Ba'iaja þo'imajare nare baako'omakaja, sarakajepããbaraka Tuparãro'si bojaĩjirijaparaka nimaeka. I'supaka nimaeka simamaka nimaeka upakaja mija imabe mijaro'si. ¹¹ Õrĩkõrĩ je'e: Ba'iaja jũariþotojo Tuparãte yi'riwa'ri sarakajepããrijayurãreka “Jiirã nime Tuparã ñakoareka”, ãñurã maime. I'supaka kimaeka Job imaroyikaki kiro'si. Ìrãba'imarĩa ba'iaja jũariþotojo Tuparãte yi'ririya'atabeyuka kimaeka. Supa imarĩ ba'iaja kijũaeka be'erõ'õþi þuri jia imarika kitõþoeka õñurã mija ime. Supa simamaka “Mare wayuĩatiyaiki imarĩ, jia Tuparãte mare baarũkirã maime”, ãñurã mija ime.

¹² Yijeyomarã ikupaka sime aþea imatiyaikakaka: “Ikuþaka yija baarãñu”, mija ãñu be'erõ'õ simaupakaja mija baarijape. Rita mija ãñua, “Tuparã þariji õñuka yija ãñua”, mija ãrĩa'si. Supa imarĩ rita ãrĩrijayurã mija imamaka, “Jee”, mija ãrĩrãka, “Jẽno'o”, mija ãrĩrãkaoka, mijare nayi'rirãñu. I'supaka imarã mija imamaka, sawapa Tuparãte mijare jẽñebesarãñu.

Ikuþaka sime Tuparãte yi'riwa'ri kire jẽñerika

¹³ Aþea mia. Ka'wisika mija jũaika þoto, “Tuparã, yire mijeyobaabe”, kire mija ãrĩrijape. I'supakajaoka jĩjimaka mija imarãka þoto Tuparãte jiyiþuþayeebaraka mija bayakoyabe. ¹⁴⁻¹⁵ I'supakajaoka Ìrĩkate wãmarĩa jarirãka þoto Cristorika yi'yurãte imaruþutarimajare mija akabe. Nare mija akamaka wãmarĩa imaki þõ'irã etatirã kũþaji iyebaka kipo'iarã nabu'arãñu. Supabatirã “Marãkã'ã baawãrũberiwari Tuparã þuri kire tããrãki”, ãrĩwa'ri kire najẽñemaka, wãmarĩa imakite jãjirãñu. Supabatirã ba'iaja kibaaeka kireka imajĩkarekaoka sareka kire kiwayuĩarãñu. ¹⁶ I'supaka wayuĩaiki Tuparãte imamaka ba'iaja mija baaika mija bojabu'abe. Samija bojabu'arãka be'erõ'õþi mija tiyiaja Tuparãte mija jẽñebe sareka mijare kijieokaro'si. Tuparãte yapaika upakaja jiiþuparã maimarãkareka, kire majẽñeika upakaja jiaþi mare ã'mitiritirã tẽrĩwa'ribaji mare jeyobaarũkika kime. ¹⁷ Tuparãro'si bojaĩjirimaji, Elías imaroyirekaki, muþaka þo'imajiji imaekaki kiro'si. I'supaka imariþotojo, Israel ka'iarã okoa jaririka yaþaberiwa'ri Tuparãte kijẽñeka upakaja, maekarakakuri wejejẽ'rã aþejẽ'rã ñe'metãjirõ'õjirã okoa jariberika. ¹⁸ I'supaka simaeka be'erõ'õ, torã okoa jaririka yaþawa'ri Tuparãte ki-jẽñemaka okoa jarika ate. I'supaka sabaaka be'erõ'õþi jia õterikia ruika mae.

¹⁹⁻²⁰ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mija watopekarã Ìrĩka Tuparãte yapaika upaka imarika õrĩriþotojo saja'atawa'ri ba'iaja baarimaji jarijĩkite, mija jeyobaabe. Jia Jesucristore yi'yuka kijariþe'aokaro'si kire jeyobaaiki þuri jia kire baarãki. Ika jia mija õþe: I'supaka jia kire kijeyobaamaka, rĩkimaka ba'iaja kibaaikareka Tuparãte kire saye'kariarãñu. I'supaka simamaka kireyarãka þoto ba'iaja jũarika tiyibeyurõ'õrã ke'rirũkia imakoþeikareka kire kitããrãñu.

I'tojĩrãja sime ruþu.

Primera carta de San Juan

Jesucristore yi'yurāro'si Juanre o'oeka

¹ Yijeyomarā, “Ikuḗaka Jesucristore ime”, āriwa'ri mijaro'si yo'oerā baayu mae. Ā'mitirikōrī je'e: Tuḗarāte āñu uḗakaja mare baabeaiki imarī, imajiparūkīrā mare imarūjerimaji kime. Suḗabatirāoka wejea ḗo'ijirirā baaeka ruḗubajirā imatikaki kime. Yija ōñu uḗakaja kire yija ā'mitirika, kire yija ĩaeka, suḗabatirā kire raberoyikarā imarī, i'suḗaka mijare sayibojayu. ² Kika yija imaroyika ḗoto kire yija ĩaeka simamaka, “Rita sime”, āriwa'ri mijare sayibojærā baayu. Ā'mitirikōrī je'e: Iki Jesucristojo imaki mareyarāka ḗoto ōñia kika mare imajiparūjerūkika. Suḗabatirāoka, Kīpaki Tuḗarāka imajiparoyikaki kimaeka. I'suḗaka simamaka, Tuḗarāte yija ḗo'irā kire ḗūataeka kire yija ĩaokaro'si. ³ I'suḗaka simamaka yija ĩaeka, yija ā'mitirika mirākaoka mijare yibojayu yijaka ĩ'rīka uḗakaja mija ḗuḗajoaokaro'si. Maḗaki Tuḗarāte, Kimaki Jesucristoḗitiyika ĩ'rīka uḗakaja naḗuḗaka ima uḗakaja ḗuḗajoirā yija ime yijaro'si. Suḗa imarī, i'suḗakajaoka mija imarika yaḗawa'ri ikuḗaka mijaro'si yo'oyu. ⁴ Ikuḗaka mijare sayibojayu ĩ'rīka uḗaka oyiaja ḗuḗajoatirā jījimaka maimaerā.

Jia Tuḗarāka maimarijarirā, ba'iaja baabekaja maimaye'e

⁵⁻⁶ Mija ā'mitipe. “Ba'iaja baariroka imabeyua Tuḗarāreka”, āḗaraka Jesúre yijare bojarape. Ikuḗaka sime: Ba'iaja baarijayurā imariḗotojo “Tuḗarāte ḗuḗajoaika uḗakajaoka ḗuḗakirā yija ime yijaro'si”, āñurā ḗuri jairimirākatakaja sajairiwā'imañurā. I'suḗaka imawa'ri, wājiroka ima yi'ribeyurā nime. ⁷ I'suḗaka baabekaja Tuḗarāte ḗuḗajoaika uḗaka jia oyiaja baabaraka maimarāka ḗuri, ĩ'rīka uḗakaja maimarijarirāñu. I'suḗaka simamaka Kimaki Jesucristore maro'si riwejurubaraka reyañjikapi āriwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijayua mareka kiye'kariarijayu.

⁸ “Ba'iaja baabeyurā yija ime”, āñurā ḗuri, waḗuju imaja yi'yurā imariḗotojo noñu uḗakaja naḗo'iaja ḗarebaarijayurā. ĩ'rājaoka imarā wājiroka ḗuḗajoarika yaḗaberirijayurā. ⁹ I'suḗaka baabekaja “Ikuḗaka ba'iaja yibaayu”, āḗaraka wāārō'ōrāja Tuḗarāte samabojarākareka, sakiye'kariarijarirāñu. I'suḗaka mare baatirā “Oka nare imabeyua mae”, mare kērīrāñu. I'suḗaka jia mare kibaarāñu wājirokapi kēñu uḗaka oyiaja baaiki imarī. ¹⁰ “Ba'iaja baairā oyiaja ḗo'imajare ime”, Tuḗarāte āritika sime. I'suḗaka simako'omakaja “Ba'iaja baakoribeyurā yija ime”, āñurā ḗuri “Tuḗarāte āñua ḗakirika sime”, āñurā uḗaka nime.

2

Tuḗarāka maro'si maimakaka jaiñjirimaji kime Jesucristo

¹ Ā'mitirikōrī je'e. Yimakarā uḗakaja wātaka ñoñurā mija ime. Suḗa imarī, ba'iaja mija baakoreka, ikuḗaka mijaro'si yo'oyu. Aḗerikuri ba'iaja mabaarijayua simako'omakaja, Jesucristore maro'si Maḗaki Tuḗarāka jaiñjirijayu. Tuḗarāte ĩarijiyuika oyiaja baaiki imarī, i'suḗaka maro'si baawārūiki kime. ² I'suḗaka baaiki imarī, ba'iaja mabaaika waḗa maro'si kireyaeka, saḗi āriwa'ri ba'iaja mabaaika Tuḗarāte mare ye'kariarūkia simamaka. Maro'si takajamarā, ritaja ḗo'imajaro'si ḗariji i'suḗaka simaokaro'si suḗa kibaeka.

³ Ikuḗaka sime: Tuḗarāte jā'meika uḗakaja yi'riwa'ri, “Kire ōñurā maima”, marīwārūyu. ⁴ “Tuḗarāte ōñurā yija ime”, āriḗiḗotojo, kijā'meika yi'ribeyurā ḗuri, waḗuju ḗakirimaja nime. I'suḗaka nabaarijayu Tuḗarārikakaka wājia ima uḗaka imarijaribeyurā. ⁵ Tuḗarāte jā'meika uḗakaja baarijayuka ḗuri, kire yaḗatiyarīji yaḗaiki. I'suḗaka imawa'ri,

“Tuparāka ĩ'rātiji pūpaika maimē”, marīwārūrāñu. ⁶ Supa imarī, “Tuparāka ĩ'rātiji pūpakirā maimē”, mañaokaro'si Jesucristore imaroyika upakaja imarijaririka sime.

Bikijakaka jā'merika simako'omakaja mamaka upakaja jā'meika

⁷ Yijeyomarā, ika pāperaipi maekaka jā'merikakaka pō'ijiyumarīa mijare yibojayu. Bikijarāja mawayuñabu'arūkia mija ā'mitiriū'mura'atikaja sime. ⁸ Maejekakamarīa simako'omakaja, pō'imajare wayuñabaraka Jesucristore imaroyika pūpajoatirā “Mamamiji yi'rimirīrkawa'rirūkiaro'si sime”, marīwārūyu mae. Mijaoka sā'mitiripēairā imawa'ri apherāte wayuñairā mija imarijayu mae. Supa imarī, “Ba'iaja baarika ja'atagirā, mamaka jia imarūkia yijare beairā nime”, pō'imajare mijareka āñu.

⁹ ĩ'rīka, “Ba'iaja baabekaja Tuparāka ĩ'rātiji pūpajoabaraka ñime”, āriřipotojo, Cristore yi'yukate ĩaripe'yoiki Tuparāka jia imabeyuka ruḡu. ¹⁰ Cristore yi'ririjayurāte wayuñaiiki pūri, Tuparāte pūpajoaika upaka jia oyiaja baarijayuka kime. I'supaka imaki imarī, ba'ia pūpajoaberiwari jia oyiaja Tuparāka kimarijayu. ¹¹ Supabatirā Cristore yi'yurāte ĩaripe'yoiki pūri Tuparāka ĩ'rātiji pūpajoabeyuka kime. I'supaka baarijari, Tuparārikakaka yi'ririyaabeyuka imarī, ba'iaja kibaarijarirāñu. Ōrikōrī je'e: Neirō'ōrā mawejaḡayu upaka imaki kime.

¹² Yimakarā upakaja wātaka ñoñurā, “Jesucristore reyaekapi āriwa'riji ba'iaja mabaaiika Tuparāte mare saye'kariaeka”, āñurā mija imamaka, ika pāpera mijaro'si yo'oyu.

¹³ Pakiarimarā, jia Cristore yi'yurā imarī, mija ā'mitipe mijaro'sioka. Wejea pō'ijirirā baaeka ruḡubajirā imaū'muekakite ōñurā mija imamaka, ika pāpera mijaro'si yo'opūayu. Mija ā'mitipe bikirimaja, kire yi'rimirīrkawa'yurā. Satanás, ba'iaja baarimajite ĩ'rāpē'rōtorāja taairā mija ime. I'supaka imarā mija imamaka, ika pāpera mijaro'si yo'oyu.

¹⁴ Yimakarā upaka wātaka ñoñurāro'si sayo'oyu ika, Maḡaki Tuparāte ōñurā mija imamaka. Mija pakiarimarā, wejea pō'ijirirā baaeka ruḡubajirā imaū'muekakite ōñurā mija imamaka, ika pāpera mijaro'si yo'opūayu. Mija bikirimaja, okajājirā imawa'ri, Tuparārika bojariroka jia yi'ririjayurā mija ime. Supa imarī, Satanás, ba'iaja baarimajite ĩ'rāpē'rōtorāja taairā mija ime. I'supaka mija imamaka, ika pāpera mijare yipūatayu.

¹⁵ Ika wejeareka ba'iaja baarimajare baarijayuakaka baarika pūpapekaja mija imabe. Supabatirāoka ba'irījia mija yaḡaikareka takaja mija pūparia'si. Wejeareka ba'iaja imakopeika yaḡatiyaiki pūri, Maḡaki Tuparāte yaḡabeyuka kime. ¹⁶ Ika wejeareka ba'iaja baarimajare pūpajoairokapi mija pūpajoa'si. Ā'mitirikōrī, ikupaka pūpajoairā nime: Ba'iaja baaritakaja yaḡawa'ri, naḡupaka nare āñu upaka ba'iaja nabaarijayu.

Supabatirā ritaja ima jiyurika ĩawa'ri, ritaja rikarika nayayayu. I'supakajaoka “Mia. Dakoareka wayuoka baabeyuka ñime”, āriwa'ri jijimaka nare simapakirūjeyu. I'supaka ba'iaja nabaarijayua ika wejeakarā pō'imajapiji pō'ijiyua imarī, Maḡakirikamarīa sime. ¹⁷ Ika wejeareka Tuparāte yi'ribeyurā, supabatirā ba'iaja nabaarijitoikaoka pūrirāka. Tuparāte yaḡaika upaka oyiaja baairā pūri ōñia imajiparāñurā.

Rīkimarāja Cristore yaḡabeyurā imarā

¹⁸ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Kūpajiji sajariwa'yu wejetiyarā seyarūkia. I'supaka simaerā baarāka ruḡu “Cristore Jo'ata'aikite* i'tarāñu”, āriwārūtikarā mija ime. I'supaka simarāka simako'omakaja, apherā rīkimarāja Cristore jo'ata'airā imatirijayurā maekakaoka. I'supaka simamaka, “Koyiaja sajariwa'yu wejetiyarā maeyarūkia”, marīpūpajoawārūrijayu. ¹⁹ Ikupaka nime, ā'mitirikōrī je'e: “Maka imakoperaparā Jesucristore mayi'yurokamarīa yi'rikopeirā nimarape”, nareka āriwārūrā maimē. I'supaka imawa'ri mare nakōrōtapaḡape. I'supaka Jesucristore mayi'yu upakaja

* 2:18 El Anticristo

nimarikareka p̄uri mare nakōrōtapaberijããeka. Sup̄a nabaamaka, “Jesucristorirãmarirã nime”, marĩwãrũrijayu.

²⁰ Mija p̄uri jia rita wãjimijikaka Tuparãrika õñurã imarã. I'sup̄aka mija ime Esp̄iritu Santore mijareka Jesúre ña'ajããeka simamaka. I'sup̄aka mijare kibaaeka simamaka, “Ika nawãrõika rita sime, ika p̄uri pakirika ima”, ãrĩwãrũirã mija ime. ²¹ Rita ima õrĩbeyurã mija imamakarã ikup̄aka mijaro'si yo'oyu. Rita ima mija õrĩwãrũyu. I'sup̄akajaoka rita wãjimijikakarã ã'rãrimarãre wãrõrap̄aka ã'mitiritirã, “Pakirimaja nime”, ãrĩwãrũirã mija imamaka, ika p̄aperap̄i mijare sayibojayu. ²² Ikup̄aka nañu pakirimaja: “Jã'merũkika Tuparãte wã'maekakimarãka kime Jesús.” I'sup̄aka pakirimaja Cristore jo'ata'airã nime. Sup̄a imawa'ri “Jesús Pakimarãka Tuparãte ime, sup̄abatirã Kimakimarãka kime Jesús”, ãñurã nime pakirimaja. ²³ “Tuparãmakimarãka kime Jesús”, ãñuka p̄uri, Tuparãrikimarãka kime. “Tuparã Makitaki Jesúre ime”, ãñuka p̄uri Jesús Pakika ã'rãtijiji p̄up̄aiki kime.

²⁴ Cristorika bojariroka ã'mitiparaka mija imara'aeka ã'mitirip̄ebaraka mija imabe. I'sup̄aka mija baarijarirãkareka Jesús, Kipakika ã'rãtiji p̄up̄aparaka rĩrãkibiritiirã mija imarijarirãñu. ²⁵ I'sup̄aka simarãñu, “Yire ã'mitirip̄eairã õñia imajiparãñurã”, Jesucristore mare ãrĩtika simamaka.

²⁶ ã'mitirikõrĩ je'e: ã'rãrimarã nap̄up̄ajoaika up̄akaja wap̄uju pakirika mijare wãrõriyap̄airã. I'sup̄aka õñurã imarĩ, rakajekaja mija imaokaro'si ika p̄ap̄era mijaro'si yo'op̄ũayu. ²⁷ Jesucristore mijareka Esp̄iritu Santo ña'ajããekarã imarã mija p̄uri. Mijaka imaki imarĩ, mijare wãrõrimaji Esp̄iritu Santore imarijayu. I'sup̄aka imarã imarĩ, ap̄erãte mijare wãrõrika yap̄abeyurã mija ime. Dika jariwa'ririmarã, pakirimarãja Esp̄iritu Santore mijare wãrõrijayurã imarĩ, rita imatiyaika mijare kiwãrõrijayu up̄akaja mija imarijap̄e. I'sup̄aka imawa'ri Jesucristoka ã'rãtiji p̄up̄aparaka jia mija imarijap̄e.

²⁸ Yimakarã up̄akaja wãtaka ñoñurã, ika jia mija ã'mitipe. Jesúka ã'rãtijiji p̄up̄aparaka, kiyap̄aika up̄akaja jia mija imarijap̄e. I'sup̄aka mija baarijarirãkareka, ate ketarãñurĩmi kiñakoareka i'yop̄i'ribekaja mija imarãñu.

²⁹ “Tuparãte ãarijiyuika oyiaja baaiki kime Jesús”, mija ãrĩwãrũika simamaka, “Jia oyiaja baarijayurã nime Tuparã makarã”, ãrĩwãrũirã mija ime.

3

Tuparãrirã maimakaka

¹ Mija ã'mitipe. Map̄aki Tuparã imaki mare wayuĩatiyaiki. I'sup̄aka maka imawa'ri, “Yimakarã mija ime”, mare kẽñu. Rita sime i'sup̄aka mare kẽñua, kimakarã tarãjaoka maima. I'sup̄aka simako'omakaja, rĩkimarãja nime p̄o'imaja i'sup̄aka maima ãwãrũbeyurã. Tuparãte õrĩbeyurã imarĩ, kimakarã maima niawãrũbeyu. ² Mija ã'mitipe yijeyomarã. Tuparã makarã maima mae. I'sup̄aka simako'omakaja kimakarã maimamaka, ñamajĩ ap̄eup̄aka mare kimarũjerũkia p̄uri, mare kiõrĩrũjebeyua sime. Maekaka sõrĩbeyurã imarip̄otojo “Jesúre etarãñurĩmi p̄uri, kire ãawa'ri kima up̄akaja maimarãñu”, ãrĩwãrũirã maima. ³ “Rita, kima yija ãarãñu”, ãñurã ba'iaja baabekaja nimarijayu, “Cristore ba'iaja baakoribeyu up̄aka yija imariyap̄ayu”, ãrĩwa'ri.

⁴ Ba'iaja baarijayurã p̄uri Tuparãte jã'meika yi'ribeyurã imarã. Mia, kijã'meika yi'riberirika sime ba'iaja baarika. ⁵ I'sup̄aka simamaka, ba'iaja baakoribeyuka Jesucristore ima õñurã mija ime. I'sup̄aka imaki imawa'ri, “ ‘Ba'iaja nabaalka yiwapakoyimaka, ba'iaja baap̄e'abekaja nimarũ’, ãrĩwa'ri, ika ka'iarã ketaeka”, ãrĩwãrũirã mija ime. ⁶ Jesúka rĩrãkibiritiirã imarã, ba'iaja baarijaribekaja nime. Ba'iaja baarijayurã p̄uri Jesucristore jẽrãkoaberiwa'ri kika ã'rãtiji p̄up̄aribeyurã imarã. ⁷ Yimakarã up̄akaja wãtaka ñoñurã, “Ba'iaja mabaajika marã imabeyua”, mijare bojayurãte mija ã'mitirip̄e'a'si. Tuparãte yap̄aika up̄akaja baarijayurã mija imajikareka, Cristo jia oyiaja baaiki up̄aka mija ime. ⁸ Ba'ioyiaja baarijayuka p̄uri Satanãre kire jã'meika up̄akaja baarijayuka imaki. I'sup̄aka ñañu, wejea p̄o'ijirirã baaeka rup̄ubajirã

ba'iaja baarimajiji imara'aekaki Satanáre imatika simamaka. I'supaka imara'aekaki imarĩ ba'iaja p̄o'imajare kibaarũjerijayua riataokaro'si õ'õrã Tuparã Makire etaeka.

⁹ Ba'iaja baabeyuka Tuparãte imamaka, i'supakajaoka nime kimakarã naro'si. Jia oyiaja imarũkirã Tuparãte nare jarirũjeika simamaka ba'iaja baarũkimarĩrã nime. ¹⁰ Ikuþaka nime Tuparãrirã, supabatirã Satanãrirã. Mia je'e: "Jesucristore yi'yurã yija ime", ãrĩripotojo, Tuparãte ãjijubeyua baairã kirirãmarĩrã nime. Supabatirã Tuparãte yi'yurãte ba'iuþakaja õñurãoka kirirãmarĩrãoka imarã.

Írãtiji wayuũabu'abaraka maimarijariye'e

¹¹ Bikijarãja Cristore mija yi'riũ'muekarõ'õjĩtepi "Matiyiaja jia mawayuũabu'arijariye'e", ãñua õrĩtirã mija ime. ¹² Caín imaekakite baaeka upaka mabaaberijĩñu. Satanáre yi'riwa'ri jiiþupaki kibe'erõ'õkaki imaekakite kijãæka. Ikuþaka ãrĩwa'ri kire kijãæka. Æ'mitirikõrĩ je'e: Ba'ika imarĩ, "Jiika kime yirĩĩ", ãþaraka kire ã'mijĩawa'ri i'supaka kire kibaaeka.

¹³ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Ika wejeareka ba'iaja baarimaja imarãte mijare ã'mijĩamaka, "Aya, ¿dako baaerã yijare na'mijĩayu?", ãrĩþupajoabekaja mija imabe. ¹⁴ Cristore yi'ribeyukajirã maimaroyika poto reyatarã upakaja maimaeka ruþu Tuparãte ñakoareka. Maekaka þuri õñia imajiparũkirã imarĩ, aþeupaka maþupaka mare o'aeakarã maime. I'supaka maima õñurã maime aþerã kire yi'yurãte mawayuũarijajayua simamaka. Nare wayuũabeyurã þuri reyatika upakaja imarã. ¹⁵ I'supaka simamaka Cristore yi'yukate ã'mijĩaiki þuri kire jããrimaji upakaja kime, Tuparãte ãmaka. Supabatirã "P̄o'imajare jããrimaji õñia imajiparũkimarĩkaja kime", ãrĩwãrũirã mija ime. ¹⁶ Ikuþaka sime: Jesucristore maro'si reyaekakaka õñurã imarĩ, "Mare wayuũaiki kime", ãrĩwãrũirã maime. Sõñurã imarĩ, i'supakajaoka aþerã kire yi'yurãte wayuũawa'ri mareyarãka rõ'õjĩrã jẽrãika nare jeyobaabaraka maimarijariye'e. ¹⁷ Aþeroka, kikoyiaja ba'irĩjia rikaiki, "Tuparãka rĩrãkibiritiiki ñime", ãrĩripotojo Jesure yi'yurã wayuoka baairãte jeyobaabeyuka kima simamaka i'supaka kẽrĩkoþeika þakirika oyiaja kiro'si jayua. ¹⁸ Wãtaka ñoñurã, rita jia aþerãte wayuũariþupakirã imawa'ri nare majeyobaarijariye'e. Moka mirãkaþi takaja nare mawayuũakoþejĩka þuri jiamarĩa sime.

Jesure yi'yurã imarĩ Tuparãte kĩkibekaja imarika

¹⁹ I'supaka nare wayuũariþupakirã imarĩ, nare jeyobaarijajayurã nime. Supa imarĩ "Tuparãte rita wãjia bojaika yi'ririjayurã maime", marĩwãrũrijayu. I'supaka simamaka Tuparãte ãika wãjitãji kĩkirimarĩaja maimarijajayu. ²⁰ "Tuparãrika bojariroka jia yi'ribeyurã yija ime je'e", maþupaka ãñuaja ba'iaja maþuparirãkareka, "Jia Tuparãka maimabesarãñu je'e", marĩþupajoarijajayu. Ba'iaja maþupayua simako'omakaja, saþemawa'ribaji mare wayuũaiki Tuparãte ime. Supabatirãoka maimarijajuyakaka ritaja õñuka kime. I'supaka imaki imarĩ, ba'iaja maþupayuaareka mare jeyobaawãrũiki kime. ²¹ Yijeyomarã, mija ã'mitipe. Moñu upakaja ba'iaja maþuparibesarãkareka, kĩkibekaja maimarijarirãñu Tuparãte ãika wãjitãji. ²² Supabatirãoka Tuparãte ãñua yi'riwa'ri kiyapaika upakaja baairã maimamaka, kire majẽñeika poto mayapaika upakaja mare kiyi'rirãñu. ²³ Mija ã'mitipe, ikuþaka Tuparãte mare jã'meka: "Yimaki Jesucristore yi'þaraka mija imarijape. Supabatirã mijare kijã'meka upakaja wayuũabu'abaraka mija imabe." ²⁴ I'supaka kẽrĩka jiyiþupaka õrĩrijayurã þuri Tuparãte yapaika upakaja kika Írãtiji þupajoairã imarĩ rĩrãkibiritiirã imarã. Espĩritu Santore mare kiña'ajãæka simamaka, i'supaka maima moñu.

4

"¿Yaje rita Espĩritu Santore jeyobaakaþitaka nawãrõtiyayu je'e?", ãrĩwa'ri jia mija ã'mitirijape

¹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. “Tuþarã oka bojañjirimaja yija ime Espiritu Santore yijare jeyobaamaka”, ãñurãte mija þõ'irã etarãñu. I'supaka napakã'ã “¿Yaje rita oka Espiritu Santore nare jeyobaaikapì nawãrõtiyayu je'e?”, ãrñwa'ri jia nare mija ã'mitipe. “Þakirimaja nimarãkareka nare mayi'riberiyee”, ãrñwa'ri i'supaka mijare ñañu. Ika wejea sareka maima ritatojoreka rñkimarãja þakiriwãrõrimajare ime. ² “Maþo'ia upaka kiþo'ijirirã ika wejeareka Tuþarãte þũataekaki kime Jesucristo”, ãñua wãrõrãñurãte þuri “Rita oka, Espiritu Santore jeyobaaikapitaka jairã nime”, nareka mija ãrñwãrũrãñu. ³ Aþerimarã þuri i'sirokapi wãrõbeyurã imarñ, Espiritu Santore jeyobaaikapimarña wãrõirã nime. I'supaka nabaayu, Cristore Jo'ata'aikirikakaka wãrõrimaja imarñ. I'supaka simamaka “I'supaka ima wãrõrimajare imarãñu”, ãñua õrñtikarã mija ime. Maekakaoka “Ika wejea ritatorekaja nimatiyu i'supaka ima wãrõrimaja”, ãrñwa'ri mijare yibojayu.

⁴ Mija ã'mitipe wãtaka ñoñurã. Tuþarãrirã mija ime. Suþabatirã þakimajaroka nawãrõika mija ã'mitiripe'yoyu. Satanãre þakirika wãrõrimajare jeyobaako'omakaja ãrãþe'rõtorãja nare mija baayu Satanãre tẽrñwa'ribaji õñuka kimamaka Tuþarã. ⁵ Tuþarãte yapabeyumiji wãrõrimaja þuri þo'imajare wapuþu þuþajoairokapiþi wãrõirã. I'supaka nawãrõmaka, ika ritatojo wejeareka imarãte nare ã'mitiripeþayu Tuþarãte õrñberiwari. ⁶ Maa þuri, Tuþarãrirã maime. I'supaka simamaka mawãrõrijayua ã'mitiripeþairã nime Tuþarãte yi'yurã þuri. Tuþarãte yi'ribeyurã þuri, mawãrõrijayua ã'mitiripe'yoirã. Suþa imarñ nawãrõika ã'mitiritirã, “Ika rita bojariroka sime. I'sia þuri wapuþu þakirimajaroka sime”, ãrñwãrũirã maime.

Mare wayuñarimaji Tuþarãte ime

⁷ Mija ã'mitipe yijeyomarã, mawayuñabu'arijariye'e, aþerãte mare wayuñarũjerijayuki Tuþarãte ima simamaka. Suþa imarñ wayuñabu'arijayurã nime Tuþarã makarã, suþabatirã jia kire õñurã nime. ⁸ Po'imajare wayuñarimaji Tuþarãte imamaka, wayuñabu'abeyurã þuri kire õrñbeyurã nime. ⁹ Ikuþaka Tuþarãte maro'si baaeka mare wayuñawa'ri: Kimaki ãrñkaja imakiteje maro'si kiþũataeka õñia maimajiparũ ãrñwa'ri. ¹⁰ Ikuþaka sime aþerãte wayuñarika: Tuþarãte mayapaika upakamarña sime. Ikuþaka sime, ãkõrñ je'e: Tẽrñrikaja mare wayuñawa'ri Kimakire maro'si Tuþarãte þũataeka kireyaekapi ãrñwa'ri ba'iaja mabaika ye'kariaokaro'si.

¹¹ Mija ã'mitipe yijeyomarã, i'supaka Tuþarãte jimarña mare wayuñatiyaeka simamaka, mawayuñabu'ajññu maaoka. ¹² Maki imabeyuka Tuþarãte ãaiki. I'supaka simako'omakaja mawayuñabu'ajñkareka kika ãrñrãtiji þupakirã maime. Suþabatirã kiupakaja mare kjarirũjeyu. Suþa imarñ kire yapatijarñi yapairã majayu. ¹³ Tuþarãte Espiritu Santore mare ña'ajããeka simamaka, “Kika ãrñrãtiji þupakirã maime, suþabatirã kiupakaja mare kjarirũjeyu”, ãrñwãrũirã maime. ¹⁴ Suþabatirã yija ãaeka mirãka mijare yija bojaerã baayu. Ritatojo wejeareka imarãte tããrimaji imarũkikaro'si Kimakire maro'si þũataekaki Maþaki. ¹⁵ “Tuþarã Maki kime Jesús”, ãñurã þuri, Tuþarãka ãrñrãtiji þupakirã nime. I'supakajaoka naka kime kiro'si.

¹⁶ Tuþarãte mare wãtaika koritiirã imarñ, mare kiwayuñaikakaka yi'ririjayurã maime.

Mija ãabe: Po'imajare wayuñarijayuka kime Tuþarã. Suþa imarñ, kiupakaja aþerãte wayuñarijayurã þuri, Tuþarãka ãrñrãtiji þupakirã nime, suþabatirã kiupakaja nare kjarirũjeyu. ¹⁷ I'supaka imarã imarñ, Tuþarãte yapaika upakaja þo'imajare wayuñairã majayu. Suþa simamaka þo'imajare kiwã'marãñurñmi seyarãka þoto “Ba'iaja mare kibaarãñu je'e”, ãrñwa'ri kñkibekaja maimarãñu, Jesucristore imarijarika upakaja õ'õrã maimarijayua simamaka. ¹⁸ Tuþarãte yapatijarñi yapairã imarñ kire makñkibesarãñu. I'supaka imawa'ri kire makñkirũkia imakopeika ãrñãþe'rõtorãja mataayu. “Ba'iaja yibaaika wapa ba'iaja Tuþarãte yire baarãñu je'e”, ãrñpuþajoairã þuri saruþu kñkibaraka ba'iaja þupayurã. “I'supaka nimamaka jia kire yapatijarñi yapabeyukajirã nime ruþu”, nareka marñwãrũyu.

¹⁹ Mamarĩji Tuparãte mare wayuĩau'mutika simamaka, kire, supabatirã þo'imajareoka yapatiyarĩji yaparijayurã maima maaoka. ²⁰ "Tuparãka rĩrãkibiritiiki ñime", ãrĩripotojo, apika kire yi'yukate ĩarĩpe'yoiki þuri þakirimaji kime. Wããrõ'õrã imarãte wayuĩabeyuka þuri, wããrõ'õrãja imabeyuka Tuparãteoka yapawãrũbeyuka kime. ²¹ Ikuþaka Tuparãte mare jã'meka: "Yire mija yaparãkareka Jesúre yi'yurãteoka mija wayuĩabe."

5

Tuparã makarã imarĩ, kiyapaika upakaja baarijarirũkirã maima

¹ "Mare kitããerã Tuparãte wã'maekaki kime Jesús", ãrĩwa'ri sayi'yurã þuri Tuparã makarã nime. Supabatirã Maþaki Tuparãte yapatiyarĩji yapairã imarĩ, kire yi'yurãteoka nawayuĩayu. ² I'supaka simamaka Tuparãte yapawa'ri i'supakajaoka kijã'meika ãñu upakaja yi'riwa'ri "Kire yi'yurãte wayuĩarũkirã maima", marĩwãrũrijayu. ³ Tuparãte jã'meika yi'yurã imarĩ, "Tuparãte yapatiyarĩji yaparijayurã maima", marĩwãrũyu. Supabatirãoka "Kijã'meika ka'wisitakamarãja sime", marĩwãrũyu. ⁴ I'supaka mañu Tuparã makarã imawa'ri, wejearitorãja ima ba'iaja baarimijikaka ĩrãþẽ'rõtorãja mataarijayu. I'supaka ba'iaja baarimijikaka nabaaike upakaja mabaabeyu Jesucristore yi'riwa'ri. ⁵ Supabatirã "Tuparã Maki kime Jesús", ãrĩrijayurã imarã, wejeareka ima ba'iaja baabeyurã.

"Yimaki Jesúre ime", Tuparãte ãrĩka

⁶⁻⁸ Õ'õrã kimaeka þoto maekarakaba'ikaka kireka õrĩwa'ri "Tuparãte þũataekaki kime Jesucristo", mañu. Mamarĩ, okoapi Jesucristore kiruþuko'a jũjerũjeka. Supabatirãoka sabe'erõ'õþi yapua tetaekareka riwejurubaraka kireyaeka. I'supakajaoka rita ãñuka imarĩ, "Tuparã Maki kime Jesucristo", Espĩritu Santore mare ãrĩrijayu. Ika maekarakaba'i õñurã imawa'ri, "Tuparã Maki kime Jesucristo", marĩwãrũyu. Jesúre kiruþuko'a jũjerũjeka, supabatirã yapua tetaekareka kiriwejurueka, Espĩritu Santore mare bojarĩjayua maekarakawãme imaripotojo ĩrãtĩji oyiaja sabojayu. ⁹ Po'imajare mare ãñua yi'rĩrũkia oyiaja sime. I'supaka simako'omakaja "Yimaki kime ĩĩ", Tuparãte ãrĩkaroka takaja ima sapemawa'ribajirã mayi'rĩrũkia. ¹⁰ Tuparã Makire yi'yurã þuri, "Kimakireka Tuparãte bojaeka rita sime", ãrĩwa'ri naþupakarã sõñurã nime. "Tuparã Makimarĩka Jesúre ime", ãñurã þuri Tuparãte kireka bojaeka yi'ribeyurã nime. I'supaka ãñurã imarĩ, "Wapuju þakirika sime 'Yimaki Jesúre ime', Tuparãte ãñua", narĩrijayu. ¹¹ Mija ã'mitĩpe, ikupaka sime Tuparãte kireka bojaekakaka: Kimakipi ãrĩwa'ri õñia mare kimajiparũjeka. ¹² Tuparã Makika ĩrãtĩji þupakirã, õñia kika imajipatiirã imarã. Kika ĩrãtĩji þupamarĩrã þuri kika õñia imajipabeyurã.

Bojajiibaraka þiyia Juanre naro'si o'oeke

¹³ Tuparã Makire yi'yurã imarĩ, kika õñia imajiparã mija ime. I'sia jia mija õñaokaro'si ika þapera o'otirã mijaro'si yipũatayu.

¹⁴ I'supaka simamaka jia kika ĩrãtĩji þupakirã imarĩ "Tuparãte yapairokapi kire majẽnerãkareka, mare kiã'mitirĩþearãñu", ãñurã maima. ¹⁵ "Mare ã'mitirĩþeaike kime Tuparã", ãñurã imarĩ, "Kire majẽneika upakaja mare ja'ataiki kime", ãrĩþupajoairãoka maima.

¹⁶ Ikuþaka sime apea: ĩrĩka Jesúre yi'yuka, mija watoþekakaki imaripotojo ba'iaja kibaaika mija ĩarãkareka, Tuparãte kiro'si mija jẽñeĩjibe. Ba'iaja jũarũkiwapa imakoþekareka Tuparãte ye'kariariba'ikaka simaye'e i'supaka kiro'si mija baarãka. I'supaka kiro'si mija baamaka ba'iaja kibaaikareka Tuparãte kire wayuĩarãñu ate jia kika kimaokaro'si. Aþeba'i ba'iaja baarika ima, sawapa ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rĩrũkia. I'supaka ĩrĩkate baarãkareka, "Kiro'si Tuparãte mija jẽñeibe", mijare ãrĩbeyuka yi'i. ¹⁷ Ritaja ba'iaja mabaaike jiamarĩa oyiaja ima Tuparãte ĩaika wãjitãji. I'supaka simako'omakaja, ba'iaja mabaaike simaupatimarĩa sime Maipamakire imarõ'õ mare tá'terũkia.

¹⁸ Ikuṗaka moñu: Tuṗarãmakarã imarĩ ba'iaja baarijaribeyurã maima, Tuṗarã Makire mare ãarĩñua simamaka. Suṗa imarĩ Satanáre ba'iaja mare baarũjewãrũbeyu. ¹⁹ “Tuṗarã makarã maima”, ãrĩwãrũirã maima. Kire yi'ribeyurã ika wejearitatorjoreka imarãte ṗuri ba'iaja Satanáre baarũjerijayu. ²⁰ Mia je'e, ikuṗakaoka moñua sime: Ika maima ka'iarã Tuṗarã Makire ṗo'ijirika. Suṗabatirã Tuṗarã imatiyaikite moñaokaro'si mare kiõrĩwãrũrũjeka. Suṗabatirã Kimaki Jesucristoka ãrãtiji uṗakaja ṗuṗakirã imarijayurã imarĩ, Tuṗarãrirãoka maima. Ikiji Tuṗarã kime, suṗabatirã ikijioka kime mare õña imajiparũjeiki. ²¹ Yijeyomarã, i'suṗaka kima õñurã imarĩ, waṗuju ṗo'imajare baaṗo'ijiaeka mija yi'ririjaria'si.*

I'tojĩrãja sime ruṗu.

---

* **5:21** Juan quería que los creyentes rechazen las enseñanzas falsas que no dicen la verdad de como es Jesucristo. Lo mismo como los idolos de dioses falsos no muestran la verdad de como es Dios.

Apocalipsis

Makārārũñuroka upakapi Jesucristore Juanre bojaeka

¹ Ika p̄aperareka o'oeka bojaika ikuparō'ōp̄iji imarũkiakaka. I'supaka imarũkia kiyapaika upaka baarijayurāte sōñaokaro'si Kimaki Jesucristore sakija'ataeka Tuparā, nare sakibojaokaro'si. Supa imarĩ ángelte yip̄ō'irā kip̄ũataeka yire sakiōr̄iwār̄ūr̄jeokaro'si. Juan, kiyapaika upaka baarijayuka ñime. ² Yi'i Juan, yire p̄emakotowiritirā ángelte ritaja yire bearapakarō'ōj̄r̄āja yibojayu, sapemawa'ribaji pañakarāja p̄eawa'ri pakibekaja. I'supaka yiro'si simarape Tuparārika bojariroka Jesucristore yire ōr̄ir̄ujemaka.

³ I'supaka ima ikuparō'ōp̄iji etararirāka simamaka ikupaka mijare ñañu mae. Supa imarĩ ika ñañua bojarimaja, supabatirā sayi'rirāñurāoka jia j̄jimaka imarijarirāñurā.

Īp̄otēñarirakaweje Jesúre yi'yurā imaekarāro'si Juanre o'oeka

⁴⁻⁵ Mae, Asia ka'iarā Īp̄otēñarirakawejeareka Jesúre yi'ririjaparaka imarāro'si ika yo'oyu yi'i Juan. Supa imarĩ Tuparā, Jesucristo, Esp̄iritu Santo p̄it̄iyika maekaraka-marā jia mijare najeyobaarũ, jia naka mijare imarũjewa'ri. Bikija imara'aekaki imari p̄otojo maekakaoka imarijayuka Tuparāte ime. I'supakajaoka ñamajĩ imajiparāki kime. I'supakajaoka Tuparāte j̄a'merupa w̄ajit̄aji imarijayurā Īp̄otēñarirakamarā imarā*. Esp̄iritu Santo ritaja ōr̄ip̄ataiki kime ār̄irikop̄akaja i'supaka kiw̄ajit̄aji nimarijayu. Supabatirā Jesucristo imaki Kip̄akire añua upakatakaja bojarimaji. I'supaka imaki imarĩ, reyari p̄otojo ōñia kijaripe'rika ate. I'supaka kibaaũ'muekapi ār̄iwa'ri r̄ikimarāja reyari p̄otojo sabe'erō'ō ōñia jaripearāñurā ate. Supa imarĩ ritatojo wejeareka ĩp̄amarāre j̄a'meiki kime. I'supakajaoka mare w̄atawa'ri maro'si riwejurubaraka kireyaekapi ba'iaja mabaaika kiwapakoyika. ⁶ I'supaka mare kibaaeka simamaka, kij̄a'merũkirāro'siji maimarāñu. Supabatirā kurarāka upakajaoka Kip̄aki Tuparāte yapaika upakaja baari-maja maima. Supa imarĩ, “Ritaja ĩp̄amaki imarĩ dika jariwa'ririmar̄ija j̄a'mewār̄up̄ataiki kime. I'supaka kimamaka apea ima p̄emawa'ribaji j̄itakaja j̄iyip̄up̄aka mor̄ir̄ukika kime”, āparaka j̄jimaka kika maimarijarirāñu. I'supaka oyiaja imarijarir̄ukikaro'si simarũ.

⁷ Ikupaka imarũkiaoka jia mija ōr̄ir̄ijape, ĩakōr̄i je'e: Oko ũmaka watopekapi Cristore i'tarāñu. Ritatojo wejeareka imarā, supabatirā kire j̄aãekarā p̄arijioka ĩp̄atarāñurā i'supaka imarāka. “Ba'iaja yijare kij̄uar̄jerāñu”, ār̄iwa'ri orirāñurā. I'supaka simarũ.

⁸ Ikupaka kibojayu: “Alfa,† Omega upaka imaki ñime. Alfa ñime ñañu ritaja p̄o'ij̄iaekaki imarĩ. Supabatirā Omega ñañua ‘Ñamajĩ wejea tiyir̄ũjer̄ukika ñime’, ār̄ir̄ika sime. Ritaja ima t̄er̄iwa'ribaji imaki ñime. Bikija imara'aekaki imari p̄otojo maekakaoka imarijayuka ñime. Supabatirā yi'ij̄ioka imaki imajiparijarir̄ukika”, ār̄iwa'ri Tuparāte bojayu.

Juan, makārārũñuroka upakapi Cristore k̄iaeka

⁹ Yi'i Juan, Jesucristore yi'yuka ñime mija jeyomaki imarĩ. Mija upakaja Tuparāte yire j̄a'mēr̄ukikaoka ñime yiro'si. I'supaka imaki imarĩ, mija upakajaoka p̄o'imajare yire ba'iaja j̄uar̄jer̄ijayu, Mai p̄amakirirā upatiji i'supaka oyiaja j̄uar̄kirā maima simamaka. I'supaka j̄uar̄ip̄otojo Jesucristore ā'mitir̄ip̄eaike imarĩ, sayirakajep̄āayu. Supa imarĩ Patmos w̄ameirō'ō j̄um̄ur̄ikarā yire nataarape Tuparārika bojariroka yibojarapaka p̄areaja w̄ekomakareka ñimaokaro'si. ¹⁰ Domingor̄imi Tuparāte j̄iyip̄up̄ayeebaraka ñimarapaka poto, Esp̄iritu Santor̄ikapi yire ña'aj̄aãekaki. Ikuparō'ōp̄iji makārārũñuroka upakapi

* **1:4-5** Siete esp̄iritus † **1:8** En el alfabeto griego, alfa es la primera letra y omega es la última.

yire kīarūjerape. I'supaka ñimarapaka poto yipēterō'ōpi trompeta naḡuḡuika jājia okaayurō'ōjīrā jājirokapi ī'rīkate jaimaka ña'mitirape. ¹¹ Topi mae ikupaka yire kērīkorape:

—Maekaka mire yibeaike papearā samio'obe. Supabatirā Asiaka'iarā Jesúre yi'yurā ī'potēñarirakawejeareka imarāro'si samipūatabe. Ikupaka wāmeika sime wejea samipūatarūkirō'ō: Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardes, Filadelfia, supabatirā Laodiceakarā nime,— kērīkorape.

¹² Torājīrā mae “¿Maki torā yire jaiki?”, āparaka jorowa'ri yiyoirape kire ĩarika yapawa'ri. Yoirā baakōrī ī'potēñarirakabi peritērīa yaaboaike orokaka baeke imamaka ñiarape. ¹³ Supabatirā sawatopekarā ī'rīka po'imaji upaka ĩoikite imarape. Kijariroaka saya upaka ima kiūpusikarō'ōjīrā ñoaka jāāiki kimarape. I'supakajaoka orokaka baeke kikārīmaki wājītāji jāāpiaekaki kimarape. ¹⁴ Supabatirā kiruḡuko'a kiruḡua boitaka sōirape. Kiñakoa pūri peka jū'rēike upaka ōirapaka. ¹⁵ I'supakajaoka kiū'pua bronce najoeike poto ya'taika upaka sōirape. Kijaika āta jājia we'rīrīkaika upaka okaarapaka. ¹⁶ Supabatirā kipitaka ritapē'rōtopi ī'potēñarirakamaki tā'pia kirikarape. Kirijokopeapi ī'papē'rōtowā'taja opijieka sara wararapaka. Kipema jīitakaja aiyate yaaika upaka ōirapaka.

¹⁷ Torājīrā mae kire ĩakopekaja kiwājītāji ña'rītīrā, jaiberijīka, rī'meberijīka yijarape. I'supaka yibaamaka kipitaka ritapē'rōtopi yire rabetirā, ikupaka yire kērāpe:

—Mikīkia'si. Ritaja po'ijiaekaki imarī, supabatirā ñamajī wejea tiyirūjerūkika ñime.†

¹⁸ Ōñia imajiparūkika ñime, reyariḡotojo ōñia yijaripe'rika be'erō'ō apekurioka reyariūkimarīka ñima simamaka. I'supaka imaki imarī, nareyaikareka po'imajare e'etorirūkika ñime ōñia nimajipaokaro'si. Supabatirāoka topi nare ja'ajiyerūkimarīka ñime. Supa imarī reyaeka mirārāte imarō'ō kopereka wierimajiji ñime,— yire kērāpe makārārūñuroka upakapi yipō'irā pemakotowiritirā.

¹⁹ I'supaka yire ārīweatirā ikupaka yire kērāpe ate:

—Maekaka, ñamajī imarūkiaro'si samiaika simamaka ika miaika upakaja samio'obe.

²⁰ Mia, ritapē'rōto ī'potēñarirakamaki tā'pia yirikaika ĩariḡotojo, “I'supakaro'si simekā'ā”, ārīwārūbeyuka mime. Ikupaka imarūkiaro'si i'supaka sime: Ī'potēñarirakamarā tā'pia miaika ima ī'potēñarirakawejekarā yire ā'mitiripēarimajare imaruḡutarimaja ārīrikopakaja. I'supakajaoka sime peritērīa yaaboaike miaika. Ī'potēñarirakawejerā yire yi'yurāte ime ārīrikopakaja sime,— yire kērāpe.

2

Éfeso wāmeika wejeareka imaekarāro'si papeara o'otirā Juanre pūataeka

¹ I'tojīrā, yire pemakotowirapakire ikupaka yire ārāpe ate:

—Éfesoreka imaki yire ā'mitiripēarimajare imaruḡutarimajiro'si ikupaka mio'obe: “Ī'potēñarirakamarā tā'pia rikaiki, i'siarakatērīoka peritērī watopekarā turitapaki imarī ikupaka yibojayu: ² Ā'mitirikōrī je'e. Ritaja mija baarijayua ōñuka ñime. I'supaka simamaka, po'imajare yire yi'ririka yapawa'ri mija ka'wisijūayu. I'supakajaoka aḡerāte ba'iaja mijare baako'omakaja yire mija yi'ririja'atabeyua jia ñoñua sime. I'supakajaoka ‘Cristorika bojariroka bojarimaja yija ime’, ĩrārīmarāre ārīpakiko'omakaja, ‘¿Yaje rita nañu?’, añurā mija ime. Supa imarī nabaarijayua jia ĩawārūtīrā, i'supakajaoka nawārōika ā'mitiritirā, ‘Waḡuju pakibaraka ba'iaja baairā nime’, mija añua ñorīḡataika sime. ³ I'supaka imarijayurā imarī, aḡerāte ba'iaja mijare baako'omakaja yire ā'mitiripēarija'atabeyurā mija ime. Ka'wisika imarijayuareka wayuḡi'pekaja sarakajepāārijayurā imarī, yire mija yi'yua ja'atabeyurā mija ime. ⁴ I'supaka simako'omakaja mamarītaka yire yi'riū'mubaraka yika mija rīrākibirapaka upakamarīa

† **1:17** La traducción en español dice: “Yo soy el primero y el último.” También en Apocalipsis 2.8 y 22.13, y Isaías 41.4; 44.6; 48.12

imarã mija jayu mae. I'supaka simamaka mijaka jia j̄jimaka imabeyukajika ruþu yi'i. ⁵ Supa imarĩ, yika rĩrãkibiriwa'ri jia yire mija yi'riũ'muraparõ'õ þupape'ritirã, 'Jia mika yija imarapaka upakamarĩa yija jayua ba'itaka sime', añurã mija jape. Supa aþaraka mamarĩ yika jia imatiyawa'ri jia mija baarapaka upakaja mija baabe ate. I'supaka mija baabesarãka no'ojĩrãmarĩaja mija þeritẽria yaaboabaraka imakoþeika mijareka se'marĩ yetarãnu. I'supaka yibaarãkareka yire jiyiþupayeerimajare rẽrĩrijaribesarãnu torã mae. ⁶ Mae mijare ñãnu, jia yika mija imarapaka upakamarĩa jayurã imariþotojo ĩ'rãba'i jia mija baayu ñiamaka. Nicolaítas tatarãte ba'iaja baaika mija ĩariþe'yoika jia sime. I'supakajaoka sime yiro'si. ⁷ Mija ã'mitipe ritaja wejeareka yire yi'þaraka imarijaturã. Jia samija õrĩþũariyapaye'e, Espĩritu Santore yire jeyobaaikaþi yibojaika jia mija ã'mitipe. Ba'iaja nabaakoþeka naja'atayu Satanãre ĩ'rãþẽ'rõtorãja baairã. I'supaka baarãñurãte Tuþarã rioñe'metãji õñioyapũrika nare yiji'arãnu", ãrĩwa'ri mio'obe, — yire kẽrãþe makãrãrũnuroka upakaþi yire þemakotowirapaki.

Esmirna wãmeika wejeareka imaekarãro'si þapera o'otirã Juanre þũataeka

⁸ Sapemajĩrã ikupaka yire kẽrãþe ate:

—Esmirna wejearã yire ã'mitirĩþẽarimajare imaruþutarimajiro'si ikupaka mio'obe: "Ritaja þo'ijiaekaki imarĩ, supabatirã ñamajĩ wejea tiyirũjerũkika ñime. Yi'ijioaka imaki reyarĩþotojo õñia jariþe'rikaki. I'supaka jarikaki imarĩ ikupaka mire ñãnu: ⁹ Mia je'e. Ba'iaja mijare nabaamaka, jiamarĩa mija jũarijayua õñuka ñime. Supabatirã wayuoka baairã mija imaoka ñorĩþataika sime. I'supaka mija ima simako'omakaja Tuþarãte mijare saja'ataekapi ãrĩwa'ri, imatiyaika rikairã mija ime. I'supakajaoka 'Judĩorãka imarĩ, Tuþarãrirãtakaja yija ime', aþaraka, 'Ba'iaja baarimaja nime', aþaraka mijareka kẽ'rãjairimajareoka õñuka ñime. I'supaka nabaayu Tuþarãte yi'riberiwa'ri Satanãre yapaika upaka baarijayurã imarĩ. ¹⁰ Wẽkomaka imariwi'iarã ba'iaja mija jũarijarirãka kĩkibekaja mija imabe. I'supaka Satanãre nare þupajoarũjemaka ĩ'rãrimarãre torã natarãnu. Yire mija ã'mitirĩþẽaika mija ja'atarika yapakoþewa'ri i'supaka mijare kibaata'arãnu ĩ'þapĩtarakarĩmirõ'õjĩrã. I'supaka jũariþotojo mijare najããrãkarõ'õjĩrãoka, yire mija ã'mitirĩþẽarija'ata'si. I'supaka samija rakajepããrãkareka, 'Õñia imajĩþarũkirã nimarũ', mijareka ñarĩrãnu. ¹¹ Mija ã'mitipe ritaja wejeareka yire yi'þaraka imarijaturã. Jia samija õrĩþũariyapaye'e, Espĩritu Santore yire jeyobaaikaþi yibojaika jia mija ã'mitipe. Ba'iaja jũariþotojo yire ã'mitirĩþẽabaraka imarijaturã þuri, ba'iaja jũarika tiyibeyurõ'õrã yiþũatarãñurãka a'rirũkimarĩrã nime", ãrĩwa'ri mio'obe, — yire þemakotowirapakire mijare bojayu.

Pérgamo wãmeika wejeareka imaekarãro'si þapera o'otirã Juanre þũataeka

¹² Torãjĩrã ate yire þemakotowirapakire ikupaka yire ãrãþe:

—Pérgamo wejearã yire ã'mitirĩþẽarimajare imaruþutarimajiro'si ikupaka mio'obe: "Mia je'e ikupaka ñãnu ĩ'þapẽ'rõto opika sara rikaiki imarĩ. ¹³ Ritaja mija imarijayua ñiaika simamaka, Satanãre jã'meirõ'õrã mija imaoka ñorĩþatayu. Torã imariþotojo yire yi'riwa'ri Satanãre ã'mitirĩþẽabeyurã mija ime. Mia je'e, torã jia yire yi'riwa'ri Antĩþas wãmeikite yirika bojariroka bojaja'atabeyuka kimamaka, kire najããeka. I'supaka tokarãre kire baako'omakaja yire mija yi'yua ja'atabeyurã mija imarape. ¹⁴⁻¹⁵ I'supaka simako'omakaja Balaam imaroyirekaki, Balac imaroyikate kiwãrõekamijikaka yi'yurãte ã'mitirĩþẽarijayurã nime ĩ'rãrimarã mija þõ'irã. Supa imarĩ j̄jimaka mijaka imabeyukajika yi'i. Mia je'e, ikupaka sime Balaamre wãrõekamijikaka: 'Israelkarãre ikupaka mibojabe ba'iaja nabaakarõ'si: "Jẽrãka jiyeka jiyiþupaka õrĩwa'ri, wa'iro'si ri'ia yija þããrijayua mija ba'arãka marã imabeyua. I'supakajaoka yija tã'omaja rõmitikaka mija yapaika upakaja mija wã'imarĩkoþebe" ', ãrĩwa'ri Balaamre kire wãrõeka. Bikija Israelkarãre Balaamre wãrõeka yi'riwa'ri ba'iaja nabaakea. I'supakajaoka ĩ'rãrimarãre mija watoþekarã ba'iaja baarijayu Nicolaítas tatarãte wãrõika yi'riwa'ri. ¹⁶ I'supaka

simamaka ‘Pakirimajaroکا ā'mitiripēawa'ri ba'iaja mija baa'si', nare āribeyurā mija imarākareka no'ojirāmarīaja mija pō'irā yeyarāka poto yirijokopearā sara imapi ba'iaja nare yibaarāñu sana'mitiripēarija'atabepakā'ā. ¹⁷ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōriḡūariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikaḡi yibojaika jia mija ā'mitipe. Ba'iaja nabaaika ja'ataeka imarāte puri ba'arika maiko-ribeyua manā wāmeika yiji'arāñu. Supabatirā āta boia mamaka wāmea sarā o'oeka ima nare ñijirāñu, so'oeka marāoka ĩawārūbeyua simarāñu. I'supaka simako'omakaja se'etorirāki ĩ'rīkaja sīawārūrāki”, āriwa'ri mio'obe, — makārārūñuroka upakaḡi yire pemakotowirapakire bojarape.

Tiatira wāmeika wejeareka imaekarāro'si paḡera o'otirā Juanre pūataeka

¹⁸ Topi ikupaka makārārūñuroka upakaḡi pemakotowirapakire yire ārāpe ate:

—Tiatirarā yire ā'mitiripēarimajare imaruputarimajiro'si ikupaka o'otirā miḡūatabe: “Peka jūrēika upaka yiñakoa ya'taiki ñime. I'supakajaoka, bronze najoemaka saya'taika upaka saya'tayu ñu'pua', yi'i Tuparā Makiji mijare yibojayu. ¹⁹ Ritaja mija baaika ōriḡataiki ñime. Supa imarī ‘Po'imajare wayuīarimaja, supabatirā yire ā'mitiripēairā nime’, mijareka ñarīrijayu. I'supakajaoka ritaja aḡerāte mija jeyobaaika ōriḡataiki ñime. Yire ā'mitiripēairā mija imamaka, ba'iaja aḡerāte mijare baarijayu. I'supaka mijare nabaako'omakaja yire mija ā'mitiripēaika ja'atabeyurā mija ime. I'supaka simamaka ‘Mamarī yire nayi'riū'murapaka pēmawa'ribaji jia baairā nime’, mijareka ñañu. ²⁰ I'supaka simako'omakaja ikupaka mija baarijayu: ĩ'rāko rōmo Jezabel wāmeikote ba'iaja jaiko'omakaja ‘Kopakaja, mijaitiyibe mae’, kore āḡekaja wiriwirikā'āja kore mija ā'mitirikopeyu. Supa imarī mijaka jīitakaja jījimaka ñimabeyukaji ruḡu. Mia je'e ikupaka kōririjayu: ‘Tuparāro'si jaiījirirōmojo ñime.’ I'supaka imako imarī ‘Aḡerāka mija yapaika upakaja mija wā'imarīkopebe. I'supakajaoka jērāka jiyipupayeewa'ri sapō'irā wa'iro'si ri'ia napāāika mija ba'akoḡeḡika', āḡaraka kobojaḡakirijayu. I'supaka kōḡakā'ā ā'mitiritirā, rukubaka pupajoairā jariwa'ri, yire yi'yurāte ba'iaja baayu. ²¹ I'supaka simamaka ba'iaja kobaaika ja'atarika yaḡawa'ri, yita'akoḡerape ruḡu. I'supaka simako'omakaja, ba'iaja kowā'imarīrijayua ja'atariyapabeyuko koime. ²² Mia, i'supaka koima simamaka, ‘Jimarīa wāmarīa jaritirā, kokārīḡeyurūkiareka ba'iaja kojūapeyurāñu’, koreka ñañu. Supabatirā koka wā'imarīrijayurā upatireje i'supakajaoka yibaarāñu i'supaka ima ja'atabekaja nimarākareka. ²³ Supabatirā kowārōika ā'mitiripēawa'ri i'sirokaḡi imarijayurāteoka yiriataḡatarāñu. I'supaka yibaarāka ĩatirā, ‘Ritaja maḡupajoaika ōriḡataiki kime’, yireka narīwārūrāñu ika wejeareka yire yi'yurā upatiji. Supabatirāoka ‘Maimarijayu upakaja, tērīrika ima, pēmakaḡañakaja imaoka mare sakiwapaḡaiyu’, mija āriwārūrāñu. ²⁴⁻²⁵ Tiatirareka imarā ĩrārīmarā puri kowārōika ā'mitiripēabeyurā. ‘Ikupaka sime imatiyaika bojariroka makioka ōribeyua’, āriwa'ri ḡakirirōmore wārōika ā'mitiripēarimajare mijare bojako'omakaja samija ā'mitiripe'yoyu. ‘Imatiyaika bojariroka sime’, narīḡakiyu Satanārika simako'omakaja. I'supaka ima ā'mitiripe'yoirā mija imamaka aḡea mijare jā'mebesarāki yi'i. Mae mijare ñarīrā baaika upakatakaja mija imarijaḡe. Mia je'e: Yipe'rietarūkia ta'abaraka jia yire ā'mitiripēarija'atabekaja mija imarijaḡe. ²⁶⁻²⁸ Yire ā'mitiripēarija'atabekaja, supabatirā ōñia nimatiyikuri yiyapaika upaka baarija'atabeyurāte ikupaka ñarīrāñu: ‘Ritaja wejeakarāre mijā'mebe’, Yīḡakire yire ārika upakaja, ‘Ritaja wejeakarāre jā'meirā mija imarāñu’, nare ñarīrāñu. I'supaka simamaka Tuparāte yi'ririyaḡabeyurā ritatojo ika wejeareka imarāte wā'imakaja mija riatarāñu. Supabatirā yire ā'mitiripēarija'atabeyurā mija imamaka, wārīrika ru'ara'aerā baaika poto tā'ḡia ōaika mijare yija'atarāñu ‘Ba'iaja baarika tēñurā nime’, āriwa'ri. ²⁹ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōriḡūariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikaḡi yibojaika jia mija ā'mitipe’, āriwa'ri mio'obe,— yire kibojarape.

3

Sardes wāmeika wejeareka imaekarāro'si papera o'otirā Juanre pūataeka

¹ I'sia pemajirā ikupaka yire kērāpe ate:

—Sardes wejeareka yire ā'mitiripēairāte imaruputarimajiro'si ikupaka mio'oījibe: “Ī'potēñarirakamarā upaka tērīwa'ribaji imatiyaiki Espiritu Santo pupakapi baarijayuka ñime. Supabatirā Ī'potēñarirakamarā tā'pia* rikaiki ñime. Mia je'e: Ritaja mija baaika ōrīpataiki ñime. Mijare ĩatirā ‘Cristore jia yi'yurā nime’, po'imajare mijareka ārīko'omakaja yireka puri yiyapaika upaka baabeyurā imarī, yire ā'mitiripēabeyurā upakaja mija ime. ² Jia mija pupajoabe! Yire yi'ribeyurā upakaja mija jayua simamaka, jia pupape'ritirā yire mija ā'mitiripēabe ate, yire mija yi'yua mija ja'atakoreka. Tuparā ñakoarekaoka kiyapaika upakataka baabeyurā mija ime ruḡu. ³ Supabatirā mamarī yirika bojariroka mija wārūū'murapakakaka jia mija pupajoape'abe. I'supaka jia sōrīwapu'ape'atirā, ba'iaja mija baaika mija ja'atabe. I'supaka mija baabesarākareka, ikuparō'ōpiji karee'erimajire etaika upakaja mija ōrībeyurō'ōpiji mija pō'irā etatirā mijare sayiwapajairāñu. ⁴ I'supaka simako'omakaja, ĩrārimarā takaja imarā Sardereka ba'iaja baabeyurā. I'supaka imarā puri jarirooka ka'imarā jāāirā upaka imarā. Supa imarī ‘Ba'iaja baaripe'yoirā imarī, jia boia jarirooka jāātirā yika nimarāñu’, ñañua jia sime. ⁵ I'supaka simamaka imarāreje Satanāre ĩ'rāpē'rōtorāja baairāte jarirooka jia boia yijāārūjerāñu. Supa imarī ‘Īkarakamarā nime yika imajiparūkirā’, pāpera pūñurā āñua yirū'rēbesarāñu. I'supakajaoka, Yipakire ĩarāka wājītāji, supabatirāoka kiāngelrākare ĩarāka wājītāji ‘Yire yi'yurā nime’, nareka ñarīrāñu. ⁶ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōrīpūariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapī yibojaika jia mija ā'mitipe”, ārīwa'ri mio'obe,— yire kibojaraḡe.

Filadelfia wāmeika wejeareka imaekarāro'si pāpera o'otirā Juanre pūataeka

⁷ —Topi ate Filadelfia wejeareka yire ā'mitiripēairāte imaruputarimajiro'si ikupaka mio'oījibe: “Tuparāpi imarijayuka imarī ñañu upakaja baarijayuka ñime. Supabatirā ĩpi David imaroyikaki riparāmi imarī, kiupakajaoka Tuparārirāre jā'merimaji ñime. I'supaka simamaka ĩrīkate yijā'merūkirō'ōrā kākakaro'si kopereka yiwierāka, maki satātewārūberijīki. Supabatirāoka ĩrīkate sarā kākakoreka kopereka yitāterāka maki wieberijīki. ⁸ Ritaja mija baarijayua ōñuka ñime. Po'imajare mijare ĩaikareka puri ‘Imatiyarimaja nime’, mijareka ārībeyurā. I'supaka mijareka ñañua simako'omakaja yiwārōeka jia yi'ririjayurā mija ime. Supabatirāoka aḡerāte kīkiwa'ri ‘Jesucristore yi'ribeyurā yija’, ārībeyurā mija ime. Mija ĩabe, maki mijare jājibaakoreka, kopereka mijaro'si yiwieyu, yibojariroka mija wārōrijayaokaro'si. ⁹ Mija ā'mitipe. Torā imarā pakirika jaibaraka ‘Tuparārirā yija ime’, ārīripotojo Satanāre yapaika upaka baarijayurā. I'supaka imarā nimamaka ñamajī mija wājītāji nare yīñukuruparūjerāñu mijare najiyipupayeeokaro'si. I'supaka nare yibaarāñu ‘Jesucristore wātairā nime’, mijareka ñañao'okaro'si. ¹⁰ ‘Ba'iaja aḡerāte mijare baako'omakaja, yire ā'mitiripēabaraka mija imabe’, mijare ñarāpaka upakaja yi'yurā mija ime. Supa imarī ritaja po'imajare ba'iaja jūarijē'rāka seyarāka poto mijare ĩarīparaka ñimarijarirāñu. I'tojīte ritatojo wejeareka imarāte ĩatirā ‘Īrā imarā ba'iaja jūawa'ri pupape'ritirā yire ā'mitiripēairā, aḡerimarā puri jēno'o bajijayurā’, ñarīwārūrāñu. ¹¹ Mia, no'ojīrāmarā ikuparō'ōpiji eyarūkika ñime. I'supaka simamaka yire mija ā'mitiripēarijayua ja'atabekaja mija imabe. I'supaka mija imamaka, ñamajī jībaji Tuparāte mijare baarāñu. Supa imarī ba'iaja baairāte mija ā'mitiripēa'si. ¹² Yire ā'mitiripēarija'atabesarāñurāte, Yipaki pō'irā yeyarūjerāñu. Supa imarī Yipaki Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā bota ima upaka torā imajiparūkirāro'si nimarāñu, topi porirūkimarīrā. I'supaka nimamaka, maekarakawāme nare yiwāmejī'arāñu. Ikuḡaka sime i'sia: Yipaki Tuparā wāmea, mamaka Jerusalén wāmea, supabatirā mamaka

* 3:1 Véase versículo 1.20. Los siete líderes de las siete iglesias

yiwāmea nareka yo'oekarā nimarāñu. Ikuḗaka sime: Īmipi Yipakire wejea mamaka ruetarāñu. ¹³ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōrīpūariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapī yibojaika jia mija ā'mitipe”, āriwa'ri mio'obe.—

Laodicea wāmeika wejeareka imaekarāro'si paḗera o'otirā Juanre pūataeka

¹⁴ Torājirā yire pemakotowirapakire ikupaka yire jairape ate:

—Laodiceawejeareka yire ā'mitiripēairāte imaruḗutarimajiro'si ikupaka mio'oñjibe: “Yi'ipi āriwa'ri Tuḗarāte puḗajoaika upakaja simaokaro'si baarimaji ñime. Ritaja ñarīka upakaja baawa'ri, wājiroka Tuḗarāte ima bojarijayuka ñime. Suḗabatirā yi'ipi āriwa'rijioka ritatojo ika wejeareka ima Tuḗarāte ḗo'ijiaeka. I'suḗaka imaki kime, ika mijare bojaiki’, āriwa'ri naro'si mio'obe. ¹⁵ Ritaja mija baaika ōrīḗataiki ñime. Yire yi'ririya'atabeyurā mija imako'omakaja, Jiibaji kika marīrākibipakā'ā jia sime’, yireka āribeyurā mija ime. I'suḗaka imarā imarī, ukurūkia ijitakamaria, suḗabatirā jijitakamarīa upaka mija ime. I'suḗaka mija imarika yapabeyuka yi'i. ¹⁶ I'suḗaka yika imarā mija imamaka, jiamarīa imawa'ri, kopakaja mijare yija'ataerā baayu mae. ¹⁷ Mia, ‘Ritaja Tuḗarārikakaka ōrīwārūrā maimē. Suḗa imarī rīkimakaja ba'irījia rikairā upaka imawa'ri, dakoa mare jariwa'ribeyua’, mija āñu. I'suḗaka mija āriko'omakaja, yiñakoareka imatiyaika ōrīpūabeyurā mija ime jia yire ā'mitiripēabeyurā imarī. Ba'irījimarirā, suḗabatirā jariromarīrā, yoibeyurā upaka mija ime mijare ñiaikareka. ¹⁸ I'suḗaka mija imamaka, ikupaka mijare yibojaerā baayu mae. Mija ā'mitipe, yire yi'ripēawa'ri jia okajājia mija imariyapaye'e, ba'iaja mija puḗaka ima ja'atatirā, yire mija jēñebe. I'suḗaka mija baamaka ‘Tuḗarāte yapaika upakaja maimaye'e’, āñurā mijare ñimarūjerāñu. Īakōrī je'e: I'suḗaka mija imamaka, oro rukuberika yireka waruayurā upaka yirika imatiyaikakaka mija ōrīwāpu'arāñu. Jariromarīrā imarī i'yoa jūarikopakaja jariroaka boia yire jēñetirā sajāñirā upaka mija imabe yiñakoareka ba'iaja baabeyurā mija imaokaro'si. I'suḗakajaoka jia ĩaokaro'si ñakoĩkoa yapairā upaka kīkirimarīa yire mija jēñebe yipuḗajoaika ōñurā mija imaokaro'si. ¹⁹ Mija ā'mitipe. Wātaka ñoñurā upatata yokajāāmaka, ba'iaja mija baaika mija ja'atabe. Saja'atatirā yire takaja ā'mitiripēairā mija imabe. ²⁰ Mija ĩabe, ‘Naka rīrākibiparaka ñimarū’, āriwa'ri mijare yakayu. I'suḗaka simamaka yoka ā'mitiripēatirā, ‘Ā'ā, i'suḗakaja mika yija imarū’, yire āñurāka jia ñimarāñu. ²¹ Suḗa imarī ba'iaja jūariḗotojo yire ā'mitiripēarija'atabekaja imarijayurāte, mabo'ikakurirō'ōrā yire jā'mejeyobaarimaja ñimarūjerāñu. Yipakire yi'ririya'atabeyuka imarī, kire jā'mejeyobaarimaji ñima upakaja nimarāñu yika naro'si. ²² Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōrīpūariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapī yibojaika jia mija ā'mitipe”, āriwa'ri mio'obe,— yire kibojarape.

4

Ikuḗaka mabo'ikakurirā Tuḗarāte jiyipupayeebaraka nimamaka Juanre ĩaeka

¹ I'suḗaka simarapaka be'erō'ō ikupaka simarape ate: Mabo'ikakurirā kopereka wieka imamaka ñiarape. Sañiarapaka ḗoto tromḗeta jājia okaayu upakapī yire jaiū'murapakite ikupaka yire ārāpe ate:

—Ō'ōrā mi'tabe, ñamajī imarūkiakaka mire yibeakaro'si,— yire kērīkorape.

² Toḗi mae makārārūñuroka upakapī ñimarapaka ḗoto mabo'ikakurirā Espiritu Santore yire eyarūjerape. Torā eyatirā ĩpi ruḗarikūmuareka* ĩrīkate ruḗamaka ñiarape. ³ Āta jasḗe, suḗabatirā cornalina ya'tarika ima upaka ya'taiki kimarape torā ruḗarapaki. Torā ruḗarapaki wā'tarā ne'epurea, esmeralda wāmeika āta upaka ya'taika imarapaka. ⁴ Suḗabatirā kiruḗaraparō'ōrā ĩrīka ḗo'imaji baatirā botarakamaki pakiarimarā saya boia jāñtiirā kiwā'tarā narākuruḗarape ruḗarikūmuḗitiyika. Īḗarimarāro'si simarape

* 4:2 En la Biblia el trono de un rey es un simbolo de autoridad y poder.

ruparikūmua. Supabatirā orokaka baaeka bu'ya tuaekarā nimarape. ⁵ Supabatirā nañe'metāji nipamakire ruparapakūmupi wīpoa yaajiyeika upaka sabaarape. I'supaka baawa'ri jājitaka wīpoa jaika upaka sokaarape. Kiruparapaka wājītāji ī'potēñarirakabi peka jū'rēika imarapaka. I'supaka peka jū'rērapaka Espiritu Santo kopakaja ima simarape. ⁶ I'supakajaoka Tuparā ruparikūmuwājītāji riapakiaka jia waria okoika imarapaka.

Supabatirā, botarakamarā maikoribeyu upaka ūoirā watopekarā kiruparape. Napemape'rōtopi, napēterō'ōpioka rīkimakaja ñakokirā nimarape. ⁷ Mamarī ōiū'murapaki yaia león upaka ūoika imarapaki. Apika imarapaki wa'ibikirāwēko upaka ūoiki. Kibe'erō'ōjite kimarape po'imaja pema upakaja pemaiki. Piyika imarapaki awapakiaka wiyu upaka imaki. ⁸ Maikoribeyurā upaka ūoirā nimarapaka imarī, ī'rōtēñarirakato kajekirā nimarape. Napo'iareka rīkimakaja ñakoirā nimarape, nakajerokarō'ōpioka. Īmi, ñami pariiji Tuparāte jiyipupayeabaraka ikupaka nabayakoyarijau:

—Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. I'supakajaoka ritaja ima tērīwa'ribaji imaki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imarihotojo, maekakaoka imarijauyuka mime. Supabatirā mi'ijioka imaki imajiparijarirūkika,— āparaka nabayakoyarape.

⁹ Īpire kiruparikūmuarā rupamaka ĩatirā kire jiyipupayeabaraka ikupaka narīrijau:
—Ritaja ima pemawa'ribajirā jiiitakiji mime. Supa imarī mi'ī rīkaja tērīkaja jiyipupaka ōrīrūkika mimarijau. Jiiitaka mibaayu,— āparaka reyariba'imarīka imakite najiyipupayeeyu.

¹⁰ Īrākurimarā i'supaka baabaraka nima poto veinticuatro rakamarā pakiarimarā kiwājītāji mo'ipāñawa'yurā reyariba'imarīka imakite jiyipupayeabaraka. Supabatirā nabu'ya orokaka baaeka e'etaturā kiwā'tarā pāājiyetirā ikupaka kire narīrijau ate:

¹¹—Yija ĩpamaki Tuparā, mi'ī rīkaja imaki jiyipupaka yija ōrīrūkika. Supabatirā mi'ijioka imaki ritaja po'ijiaekaki, miyapaeka upakaja mi'po'ijiaeka ritaja imañujua ruṣu. I'supaka simamaka ikupaka po'imajare mire ārīrijarirūkika mime: “Ritaja ima pemawa'ribajirā jiiitakiji imarī, mi'ī rīkaja tērīkaja jiyipupaka ōrīrūkika mime. I'supakajaoka ritaja jā'merimaji mime”,— kire narāpe.

5

Papera bupeka wierimaji

¹ I'supaka simarapaka be'erō'ō ĩpire kiruparikūmuarā ruparapaki pitaka ritapē'rōtopi papera bupeka kirikamaka ñiarape. Sapemarā, sarokapioka o'oeka, supabatirā ī'potēñarirakaba'i papatāteka simarape sareka. ² Topi mae ángel tērīwa'ribaji imatiyaiki pemakotowiritirā ikupaka ārāpaki:

—¿Maki imaki Tuparā ñakoareka, ika papera bupeka papatāteka bebetirā sawierūkika?— ārīwa'ri jājirokapi kijērīakoperape.

³⁻⁴ I'supaka kērīko'omakaja ni'iooka, ĩmirā imaki, ika wejeareka imakioka, supabatirā marokakakurikakioka sawierūkika Tuparā ñakoareka imaberapaki. Īrīka sīaturā jairimajire imabepakā'ā ĩawa'ri jimarā yorape. ⁵ I'supaka ñimamaka ĩatirā, īrīka pakiki ikupaka yire bojarapaki:

—I'tojrāja mioritiyibe. Ō'ōrā miyoibe mae. Ō'ōrā īrīkate ime Satanāre tērīkaki. León jājika upaka ĩpi marākā'ā mabaaberijiki Judātatarākaki, supabatirā David ĩpi imaroyirekaki riparāmi imarī, ī'potēñarirakakuku papera papatāteka wierūkika kime,— ārīwa'ri yire kibojarape.

⁶ I'supaka simarapaka poto, pakiarimarā watopeka, supabatirā botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparā watopekarā, ĩpi ruparikūmua imaraparō'ōrā īrīka Oveja weiwa'yua upaka ūoikite* imarape. Po'imajare kire jāēka kāmia kire imako'omakaja

* 5:6 El cordero representa a Jesucristo.

õña imakite ñiarape. Supabatirã ñ'potēñarirakabi wakaiki kimarape okajãjiki imarĩ. Topi i'sirakaojoka ñakoika kimarape. Espiritu Santo, tēñritakire ika ka'ia ñ'rãkõ'rĩmatomarĩa Tuparãte pũatayu ãñrikopakaja simarape kiñakoa. ⁷ Topi mae Tuparã ruparikũmurõ'õrã ke'rape pãpera bupeka e'erĩ. Sarã keyarapaka poto kipitaka ritapē'rõtopi Tuparãte kire sñjirape. ⁸ I'supakajaoka botarakamarã maikoribeyu upaka imaraparã, supabatirã veinticuatro rakamarã pakiarimarã, kiwãjitãji namo'ipãñawa'rape kire jiyipupayeewa'ri. Nimarakamarãja baya koyabaraka nabirerijayua arpa rikatirã, i'supakajaoka orokaka seroa narikarape. Sareka sajãitarape samajoemaka jia jiiñsia ooika. Sanajoeika ñmakaka mirĩwa'yua, Tuparãte yi'yurã kire najēñerijayu upakaja imarapaka. ⁹⁻¹⁰ Supabatirã kiwãjitãji mo'ipãñawa'raparã ikupaka mamaroka ma'mitirikoribeyua bayakoyaraparã:

—Po'imajare mire jããeka. I'supaka mire nabaako'omakaja ritaja wejeareka imarã po'imajaro'si, i'supakajaoka ritaja po'imajatatarãte imabayu upakaja, supabatirã noka ima upakaja jaibaraka imarãte mireyaeka riweapi ãñwa'ri ba'iaja nabaaika miwapakoyika, Tuparãrirã nimaokaro'si. I'supaka mibaaeka simamaka kurarãka upakaja, Mipaki Tuparãte yapaika upakaja baairã nime naro'si. Supabatirãoka mi'ipi ãñwa'ri ritatojo wejeareka imarãte jã'mewãrũrũkirã nime. I'supaka simamaka mi'ijioka imaki pãpera bupeka wierũkika,— ãparaka nabayakoyarape.

¹¹ Torãjirã ate, Tuparã ruparikũmu wã'tarã botarakamarã maikoribeyu upaka imaraparã, supabatirã veinticuatro rakamarã pakiarimarãre ima pēterõ'õpi, narupurõ'õpioka rĩkimarãja ángelrãka imaraparãre bayakoyarape. Rĩkimarãja majoapataberijññurã nimamaka ñiarape. ¹² Topi mae jãjirokapi ikupaka nabayakoyarape:

—Po'imajare ba'iaja baaikareka nare tããwa'ri, Oveja weiwa'yua upaka imakite reyaeka. I'supaka baaekaki imarĩ tēñriki, supabatirãoka jia wãjia õñuka kime. I'supakajaoka dika jariwa'ririmarĩa jã'mewãrũiki kimamaka, ritaja kirika oyiaja sime. I'supakaja imaki imarĩ kire oyiaja jiyipupayeerũkika kime. Supabatirã “Ritaja ima tēñwa'ribaji jiiitakiji kime”, po'imajare ãñrũkika Oveja weiwa'yua upaka imakite ime,— ãparaka jiyipupakapi ángelrãkare kireka bayakoyarape.

¹³ Supabatirã ritaja õñirã Tuparãte po'ijiaekarã mabo'ikakurirã imarã, õ'õrã imarãoka jaimaka ña'mitirape. I'supakajaoka ka'ia watopekarã imarã, okowatopekareka ima pariiji jaimaka ña'mitirape. Supabatirãoka Tuparã, Oveja weiwa'yua upaka imakite pariiji jiyipupayeabaraka ikupakã'ã nabayakoyarape:

—Ipi kiruparikũmuareka rupakite, kiwã'tarã Oveja weiwa'yua upaka imakiteoka ma-jiyipupayeerũkirã nime. Jiyipupaka mijare õñrijarirãri, “Jiitarã mija ime”, ritaja mijare narĩjarirũ. Ritaja ima pemawa'ribajirã jiiitarãja, supabatirã ritaja jã'merimaja imarijayurã mija ime. I'supaka oyiaja simarijarirũ,— nareka najaikopakã'ã ña'mitirape.

¹⁴ Topi mae,

—I'supaka oyiaja baarijarirũkia simarũ,— botarakamarã maikoribeyu upaka imaraparãte ãñkorape.

Supa imarĩ i'tojĩteje, ñpiruparikũmuarã ruparapakite, supabatirã Oveja weiwa'yua upaka imakite jiyipupayeewa'ri veinticuatro rakamarã pakiarimarãre nawãjitãji mo'ipãñawa'rape.

6

Ñrõtēñarirakaba'i sapapatãteka ima pãpera bupeka

¹ I'supaka simarapaka be'erõ'õ Oveja weiwa'yua upaka imakite, mamarĩkakuku pãpera bupeka papatãteka kiwiemaka ñiarape. Torãjirã mae, botarakamarã maikoribeyu upaka imaraparãkaki wĩpoa jãjitaka jã'mitaika upaka jaibaraka ikupaka ãrãpaki:

—Mi'tabe.—

² I'supaka kēpakā'ā ĩapũataerā baakōrī, ĩ'rīka kawaru boikate i'tarijapakā'ā ĩiarape. Kĩpemarā tuyurapakĩ tēmupāia rikatirā, kirupuko'arā bu'ya Tuṕarāte kire tuaekaki kimamaka ĩiarape. Saṕi ārīwa'ri tērīrimaji imarī, aṕeka'iarā imarāte tērīrijari ke'rape mae.

³ Supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ate aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕaṕatāteka kiwierapaka ṕoto ikupaka aṕika maikoribeyu upaka imarapakite ārīkorape:

—Mi'tabe.—

⁴ I'supaka kēpakā'ā kawaru jũ'akite i'tarijapakā'ā ĩiarape. Kĩpemarā tuyurapakite sara ṕo'imajare jāārũkia Tuṕarāte ĩjakite imamaka ĩiarape. ṕo'imajare jāābu'abaraka imaokaro'si Tuṕarāte jā'mekaki kimarape.

⁵ I'kire a'ritaparaṕaka be'erō'ō Oveja weiwa'yua upaka imaki aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕaṕatāteka kiwierape. I'tojĩte ate aṕika maikoribeyu upaka imarapakite ārīkorape,

—Mi'tabe.—

Torājĩrā voirā baakōrī kawaru neikate ĩiarape. Kĩpemarā tuyurapakĩ no'ojĩrā rīkia jērābaarũkia rikaiki kimarape. ⁶ Supabatirā maikoribeyurā upaka imaraparā watoṕekaṕi ikupaka sārīkorape kawaru ṕemarā tuyurapakite:

—Trigo, supabatirā cebada ĩjitirā kũṕajĩrĩti niñerũ sawaṕa e'erũkia samijarirũjebe. I'supaka simamaka ĩ'rārĩmi ba'iraberiwawa ĩ'rāwajojĩkaja trigo tōṕorika simarāñũ. I'supakajaoka simarāñũ ĩ'rārĩmi ba'iraberiwawa maekarakawajojĩka cebada tōṕorika simarāñũ. I'supaka simako'omakaja, olivoṕitiyika, iyaka ĩ'ṕaba'i ōterikia mirũetarirũjebesarāñũ. Iyaokoa, olivo iyebaka yo'arũkiaoka wawaṕjā'rĩmarĩ mijarirũjerāñũ,— āṕaraka sajaikorape kawaru ṕemarā tuyurapakite.

⁷ I'kire a'rapaka be'erō'ō, aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕaṕatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. I'supaka kibaarapaka be'erō'ōjĩte ikupaka ṕiyika maikoribeyu upaka imarapaki ārīkorapaki:

—Mi'tabe.—

⁸ Supa kērāṕaka be'erō'ōjĩte, ṕo'ibosirika jũaiki upaka ĩoika ṕoyaiki kawarute ĩiarape. Kĩpemareka tuyurapakĩ reyarika jā'merimaji wāmeiki kimarape. Kibe'erō'ō imarapaki, “Reyaeka mirārāte imarō'ō”, wāmeiki kimarape. I'supaka nimarapaka ṕoto ikupaka Tuṕarāte nare ārīkorape:

—Ika wejeareka imarā ṕo'imaja ṕitā'muapi, kēsiaṕi, risirikapi, makaṕoyamajakapioka mija jāāṕatabe. I'supaka baawa'ri ritaja ṕo'imajare botarakario'ro ṕibatirā ĩ'rāo'ro ṕurirāñũ,— kērīkorape.

⁹ Torājĩrā ate aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕaṕatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. Supa kibaarapaka ṕoto joeĩjiritērĩ wā'tarā najāāekarāte imamaka ĩiarape. I'supaka torā nimamaka ĩiaraparā ōñia nimaeka ṕoto Tuṕarā majaroka wārōbaraka “Jesúre yi'yurā yija ime”, nañua ja'atabeyurā nimamaka Tuṕarāte ā'mitiripēabeyurāre jāāekarā nimarape. ¹⁰ ĩ'rā mae jājirokapi ikupaka ārāṕarā:

—Ritaja jā'merimaji, ĩ'rākuri ba'iaja baakoribeyuka mime, supabatirā wājia bojarijayuka imarī, meñũ upakaja baaiki mime. I'supaka simamaka, yijare jāāṕarāte ba'iaja baamaka ĩatirā, “Ba'iaja imarika tiyibesarāka mijaro'si”, nare merĩrũkia, ¿no'ojĩrā yaje sarā seyarũkia jariwa'yua?— kire narāṕe.

¹¹ I'supaka napakā'ā saya upaka jariroaka jia boia nare kĩjirape. Nare sĩjitirā,

—Jajua baabekaja mija imabe. Aṕerā imañũjurā ruṕu mija upakaja yimajaroka bojarimaja. Saṕi'iwa'ri ba'iaja baarimajare nare jāārũkirā nime,— Tuṕarāte ārāṕe.

¹² Torājĩrā ate, aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕaṕatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. I'supaka kibaarapakarō'ōjĩte jājia ka'ia iyirapaka. I'supaka sabaarapaka ṕoto ĩmikaki aiyate ta'sikā'āja ririwa'rape. Supabatirā ñamikaki jũ'aitakaja riwerō'ōjĩrā jarapaki kiro'si. ¹³ Supabatirā tā'ṕia ka'iarā jũjirapaka, rĩkimaka higuerarika wĩrōa baṕatemaka jũjika upaka. ¹⁴ Torājĩrā mae wejṕema ñe'metājirā ta'ritatirā sarirape. I'tojĩteje ṕusia,

jūmurika imakoꝑeikaoka aꝑerō'ōrā oyiaja Tuꝑarāte wiataꝑatarape. ¹⁵ I'suꝑaka sima-maka āta wi'iarā, ꝑusiareka āta watoꝑekarā ꝑo'imajare ru'rape. Īꝑarimarā, suꝑabatirā jā'merimaja, imatiyarimaja, imatiyabeyurāoka, suꝑabatirā aꝑerāro'si ba'iraberimaja, aꝑerāro'si ba'irabeĭjibeyurāoka, sareka naru'rikākarape. I'suꝑakajaoka rĭkimaka niñerū rikairā, wayuoka baairāꝑitiyika ritaja ꝑo'imajare sarā ru'rape. ¹⁶⁻¹⁷ Suꝑabatirā ikuꝑaka ꝑusia narāꝑe mae:

—Yijare mika'ratātebe ĩꝑi ruꝑarikūmuarā ruꝑarapakite yijare ĩatōꝑokoreka. Suꝑabatirāoka Oveja weiwa'yua uꝑaka imakite ba'iaja yijare jūarūjekoreka. Koꝑakaja i'suꝑaka ꝑo'imajaro'si imarūkirĭmi yijare seyayu mae. I'suꝑaka simamaka ni'ioka sareka ru'riwārūbesarāki,— āꝑaraka ꝑusia najairape.

7

144,000 rakamarā Israel ka'iakarāre Tuꝑarāte ĩarĭrĭrāñu

¹ Torājĭrā mae botarakamarā ángelrākare ñiarape. Ī'rĭka jā'ātĭꝑē'rōtoꝑi rĭkamarapakĭ. Aꝑika wayeruꝑitĭkapi, aꝑika rĭkamarapakĭ wejerĭrĭkapi. Suꝑabatirā aꝑika aꝑeꝑē'rōto wejerĭrĭkapi rĭkamarapakĭ. I'suꝑaka rĭkamaritirā wĭrōa riabo'i, yaꝑubo'irā, ka'iarā baekoꝑeikaoka nabaetiyirūjerape. ² Torājĭrā aꝑika ángel jā'ātĭkapi i'tamaka ñiarape, Tuꝑarā, oñia imajĭꝑarimaji wāmea kio'oĭĭ'arūkia* rikatirā. Suꝑabatirā aꝑerā ángelrāka riapakiaka, ka'ia Tuꝑarāte ba'iaja baarūjekarā ꝑō'irā etatirā jājĭrokapi ikuꝑaka nare kērāꝑe:

³ —Yaꝑua, riaka, ka'ia mĭja bitata'si, Tuꝑarāte yaꝑaika uꝑakaja baarimaja kū'arā kiwāmea yĭja o'oĭĭ'arāñu ruꝑu. I'suꝑaka nare yĭja baarāka be'erō'ōꝑi ꝑuri, samĭja bitataꝑuarāñu,— nare kērāꝑe.

⁴⁻⁸ Torājĭrā mae,

—Nimaꝑatĭĭi ꝑuri 144,000 rakamarā nime Israelkarā Tuꝑarā wāmea yĭja o'oĭĭ'arūkirā,— sārĭkorapakā ña'mitirape.

Ā'mitirikōrĭ je'e: ikuꝑaka wāmeirā nimarape ĩ'ꝑoū'ꝑuarāe'earirakatata imaraparā: Judá imaroyirekaki tatarā doce mil rakamarā imaraparā. Toꝑi aꝑerā i'siarakamarā oyiaja nimarape ikuꝑaka wāmeirā:

Rubén,
Gad,
Aser,
Neftalí,
Manasés,
Simeón,
Leví,
Isacar,
Zabulón,
José,
Benjamín

Ī'ꝑoū'ꝑuarāe'earirakatata nimarape. Ī'rātata uꝑakaja doce mil rakamarā nimarape.

Rĭkĭmarāja saya boia jāāirā Tuꝑarāte jĭyĭꝑuꝑayeebaraka imaraparā

⁹ I'sia be'erō'ō Tuꝑarā ruꝑarikūmu wāĭĭtāĭi, suꝑabatirā Oveja weiwa'yua uꝑaka imaki wāĭĭtāĭi rĭkĭmarāja ꝑo'imajare rĭkamapakā'ā ñiarape. Ī'rāka'ikarāmarĭrā, ĩ'rāwejekarāmarĭrā, ritaja ꝑo'imaja oka jairā, suꝑabatirāoka ritaja ꝑo'imajatata uꝑatĭkarā nimarape. Suꝑa imarĭ marākā'ā baatirā majoꝑuaberĭjĭñurā nimarape. Nimaꝑatĭĭi saya boia jāātĭrā ne'eĭĭjoa ĩoika rikabaraka nimarape. ¹⁰⁻¹¹ Toꝑi mae jĭĭmaka imawa'ri jājĭrokapi ikuꝑaka narāꝑe:

* 7:2 El sello de Dios

—Tuṕarāte jā'mebaraka ruṕarijayurō'ōrā ruṕaki, suṕabatirā Oveja weiwa'yua uṕaka imakiṕitiyika ī'ṕarāwā'taja jiamarīareka mare tāārimaja nime, — naṕakā'ā űa'mitirape.

I'suṕaka ṕo'imajare āñukā'āja, Tuṕarā ruṕarikūmu wā'tarā botarakamarā maiko-ribeyu uṕaka imarāte imarape. Suṕabatirā veinticuatro rakamarā ṕakiarimarāre ima ṕeterō'ōṕi, naruṕurō'ōṕioka ritaja ángelrākare rīkajiyerape. Toṕi nimauṕatiji kiruṕarikūmu wājitāji Tuṕarāte jiyiṕuṕayeebaraka namo'ipāñawa'rape. ¹² Suṕabatirā kire jiyiṕuṕaka ōrīwa'ri, ikuṕaka jaibaraka nimarape:

—Rita sime. “Jiitakiji mime”, mire ṕo'imajare ārīrijarirūkika mime. I'suṕakajaoka ritaja ṕemawa'ribajirā jiitakiji mime, ritaja ōñuka, “Jiitaka yijare mibaarijayu”, mire ṕo'imajare ārīrijarirūkika mime. Ritaja ṕo'imaja jiyiṕuṕaka mire ōñurā, tērīritakiji mimamaka, maki aṕika mire ṕemawa'ribaji tērīriki imabeyuka. Tuṕarā, i'suṕaka oyiaja miro'si simajīṕarijarirū,— āṕaraka nimarape.

¹³ I'suṕaka narāṕaka be'erō'ō, ī'rīka ṕakiakite ikuṕaka yire ārāṕe:

—¿Marā nime saya uṕaka ima jariooaka boia jāātirā imarā? ¿No'okarā nime?— yire kērāṕe.

¹⁴ Suṕa kēṕakā'ā ikuṕaka kire yiyi'rape:

—Ōrībeyuka yi'i. Mi'i ṕañaka ōñuka je'e, yire samibojabe,— kire ñarāṕe.

I'suṕaka kire ñaṕakā'ā ikuṕaka yire kibojarape:

—Jimarī jūarūkijē'rāka seyamaka sareka aṕerāte nare ba'iaja baamaka rakajepāwa'ri nareyarjarika simako'omakaja Jesúre yi'ririja'ataberikarā nime. I'suṕaka imarā imarī, ba'iaja baakoribeyurā nime Tuṕarāte ĩamaka. Suṕa imarī Oveja weiwa'yua uṕaka imaki riweaṕi nasaya uṕaka ima jariooaka jūjetirā, jia boioyiaja jāātirā uṕaka nime.

¹⁵ I'suṕaka simamaka ĩṕire kiruṕarikūmuarā ruṕarapaki wājitāji kire jiyiṕuṕayeebaraka nime. Suṕabatirā kiwi'iarā, ĩmi, ñamioka kiyapaika uṕakaja baarijayurā imarī, dakoa jūarūkimarīrā nime, Tuṕarāte nare ĩarīrīrijarirāñurā imarī.

¹⁶ Suṕabatirā kēsirababeyurā, okoa ukurijitobeyurā, suṕabatirā aiyapekareka ijia jūarūkimarīrā nimarāñu.

¹⁷ I'suṕaka nimaerā Tuṕarā ruṕarikūmuwājitāji imaki imarī, jia oveja tuerimaji uṕaka Oveja weiwa'yua uṕaka imakite nare ĩarīrīrāñu kiro'si. Suṕabatirā ōñio okoa imarō'ōrā nare sasīarī kiruṕutawa'rīrāñu. Suṕa imarī “Aṕekurioka ba'iaja jūarūkimarīrā, i'suṕakajaoka oriṕe'arūkimarīrā nimarū”, āṕaraka jia Tuṕarāte nare baarāñu,— ārīwa'ri yire kibojarape.

8

Piyikuku ṕaṕera buṕeka ṕaṕatāteka imarāṕaka kiwieraṕarō'ō

¹ Torājīrā mae Oveja weiwa'yua uṕaka imaki ī'ṕotēñarirakakuku ṕaṕera buṕeka ṕaṕatāteka ima kiwierape. Sakiwieraṕakarō'ōjīte treinta minuto rō'ōjīrā mabo'ikakurirō'ō űa'kikā'āja jarapaka. ² I'suṕaka simarapaka be'erō'ō ī'ṕotēñarirakamarā ángelrākare Tuṕarā wājitāji narīkamapakā'ā ñiarape. Suṕabatirā ī'ṕotēñarirakao tromṕeta Tuṕarāte nare ĩjīkarā nimarape. ³ I'tojīrā ate aṕika ángel orokaka baeaka ōñioka ṕearūkia rikatirā etarapaki. Tuṕarāte jiyiṕuṕayeewa'ri joeĭjiritērīa orokaka baeaka wājitāji ṕemaari keyarīkarape. Torā kimarapaka ṕoto, rīkimakaja ōñioka ima ĩṕi ruṕarikūmuarā ruṕarapakite kire ĩjirape joeĭjiritērīarā kijoeokaro'si. Tuṕarāro'si sajieĭjibaraka kirirāre kire jēñerapaka kiṕō'irā eyarapaka ũmakakaka ĩ'rātiji. ⁴ Ōñioka kijoeika ũmakajijīsia ṕitiyika kire najēñerijayua Tuṕarā ṕō'irā eyarapaka. ⁵ Torājīrā ōñioka ṕearūkia kirikarapakarā Tuṕarāte jiyiṕuṕayeebaraka joeĭjiritērīakaka ṕeka ya'tarika sarā kijāṕorotarape. I'suṕaka sabaatirā ika wejearitatorāja sakiwe'aña'tarape. Suṕa kibaarapakarō'ōjīte jimarīa jājia wīṕoa yaarapaka. Jājia jaitirā yoeṕi aṕea jā'mijiyeriokabayurape. Torājīte ka'ia iyirapaka mae.

Trompeta ángelrākare puḗueka

⁶ Torājīrā mae, trompeta puḗuokaro'si sarikatikaja ī'potēñarirakamarā ángelrākare imarape.

⁷ Mamarītaka saḗupurapakite puḗurapakaka, ī'rātiji riwerukubaka okoa jiyikapitiiyika peka ya'tarika jūjirapaka. I'supaka sabaarapaka be'erō'ōpi ka'ia wejeareka ima ñe'metāji rokajīrā* ru'arī ojibakarāja oorapaka. I'supakajaoka yaḗua, taya ōñia ñe'metāji rokajīrā oorapaka.

⁸ Kirokajīte imarapakite puḗurapaka ḗoto puḗia rīkamaka upaka jū'rētirā riapakiakarā saña'rape. Supabatirā riapakiaka ñe'metāji rokajīrā soko riwearo'si jarapaka. ⁹ I'supaka simamaka riapakiakareka imakoḗeika ñe'metāji rokajīrā jīrīpatarapaka. I'tojīrā rō'ōjīrājaoka kūmuḗpakiaka sareka imarapaka ña'mīpatarapaka.

¹⁰ I'tojīrā apika ángel puḗurapaki ate. I'kire puḗurapakarō'ōjīte, īmīpi tā'pīpakiaka peka jū'rēika upaka jū'rēña'rāpaka ñiarape. Riaka, supabatirā okoa koḗeapi juruika nukuroyika imaoka ñe'metāji rokajīrā ru'ajī'ari saña'rape. ¹¹ I'supaka baarapaki jīmia wāmeiki tā'pire imarape. Ikiḗi ārīwa'ri ñe'metāji rokajīrā ru'ajī'ari jīmia okoa jarapaka. I'supaka simamaka sukutirā rīkimarāja ḗo'imajare reyarape.

¹² I'tojīte kirokajīkaki ángelte puḗurape. Sakīpuḗurapaka ḗoto aiyaka, ñamikakioka, ñe'metāji rokajīrā sayaaboaika ruirīkarapaka. Rīkamakaja tā'piaoka imarapaka ñe'metāji rokajīrā rirīpatarijarapaka. I'supaka imawa'ri botarakakuri aiyajērā rō'ōjīrā ī'rārīmi upakaja aiyate neiñamita'rape. Ñamikaki i'tojīrājaoka ñoaka ī'rāñami upakaja neiñamita'rirījarapaki.

¹³ Topi mae yu'awa'ri īaerā baakōrī awaka wirapaka ñiarape. Iki mae jājirokapi ikupaka ārīkorapaki:

—Aya, ba'itakaja ritatojo wejeareka imarāte jūaerā baayu. Maekarakamarā ángelrāka trompeta puḗubeyukajirā imarāte saḗupurāñu ḗoto i'supaka simarāñu,— kērīkorapaka ña'mitirape.

9*Koḗea tiyibeyuakaka*

¹ Torājīrā apika saḗupurapaki. I'kire saḗupurapakarō'ōjīte tā'pi upaka īoika ña'rāpaka ate. I'ki imarapaki koḗea tiyibeyua wierūkia Tuparā kire ījikaki. ² Supa imarī, saḗi mae koḗea kiwierape. Sakiwierapaka ḗoto, peka jājia jū'rēwa'ri ūmakapuyū upaka saḗi ḗorapaka. I'sia ritatojo wejeḗemarā koyimaka aiyate neiñamita'rape. ³ I'supakajaoka ūmaka watoḗekapi rīkimakaja ñimia kārīḗorapaka no'ojariwa'rīmarīa ritatojo wejeareka simarape. Ñimia imako'omakaja kūaparāka upaka tuteika Tuparāte nare imarūjerape.

⁴ Supa imarī “Taya, yaḗua, ōterikia puḗi mija bitata'si”, ārīwa'ri Tuparāte okajāāeka simarape. “Tuparāriki kime ī'ī', āñua wāmea nakū'areka o'ojī'abeyurāte oyiaja ba'iaja mija baabe”, Tuparāte ārītikarā simarape. ⁵ “Ba'iaja ḗo'imajare mija jūarūjebe”, Tuparāte ārīkarā nimako'omakaja, “ḗo'imajare mija jāābe”, kērīberikarā nimarape. Supa imarī ī'rāḗitarakamarā aiyarō'ōjīrā ḗo'imajare tutebaraka nare kimarūjerape. I'supaka kijā'merapakapi ārīwa'ri nare satuteka kūaparāka tuteika yi'aika upaka nare sayi'amaka jimarīa ba'iaja najūarape.

⁶ I'supaka simarāka ḗoto jimarīa ḗo'imajare reyariḗakata'rikoperāñu. I'sia yaḗariḗotojo reyawārūbeyurā nimarāñu.

⁷⁻⁸ Ñiarapakareka ñimi upaka imakoḗeraparā kawarurāka jīñaokaro'si imatīkarā upakaja nimarape. Supabatirā ḗo'imapeḗa upaka ḗemakirā, orokaka baeaka bu'ya narupuko'arā tuaekarā, supabatirā rōmitirupua upaka ruḗukirā nimarape. Noḗia puḗi yaioḗia upaka īoika imarapaka. ⁹ I'supaka imaraparā imarī ḗeruakaka baeaka

* 8:7 La tercera parte de la tierra

wa'ititia ōika jāāirā nimarape. Nawirapaka poto jimarī sokaarikorape, ka'iaḡi tūrūrūkia viewa'paraka rīkimaka kawaru rīñua okaayu upaka. ¹⁰ Īrājaoka űimia imariḡotojo kūaparāka upaka pīkokirā imaraparā. I'supaka imaraparā imarī Īrāpitarakamarā aiyarō'ōjīrā pō'imajare tutebaraka nimarape. ¹¹ Supabatirā niḡamaki ángel mirāki imaroyikaki, koḡea tiyibeyua ĩḡamaki kimarape. Hebreo okaḡi kiwāmea imarapaka Abadón. Supabatirā griego okaḡi pūri Aḡolión wāmeiki kimarape. Riatarimaji ārīrika simarape i'supaka kiwāmea imarapaka.

¹² I'supaka simarape mamarītaka ba'iaja jūaū'murūkia. Mija ĩabe, i'sia be'erō'ōḡi ĩ'pakurikaka jariwa'riñujurapaka ruḡu.

¹³ I'supaka simarapaka be'erō'ō aḡika tromḡeta pūpūrapaki. Kipūpūrapakarō'ōjīte Tuḡarā wājītāji kire joeĳiritēria orokaka baaeka botarakaba'i wakaika imarapaka watoḡekapī sajaikorape. ¹⁴ Supabatirā torā tromḡeta pūpūrapaki ángelte ikupaka sārāpaka űa'mitirape:

—Riapakiaka Éufrates wāmeirarijerā botarakamarā ángelrāka ji'apairāte mikototabe,— sāpakā'ā űa'mitirape.

¹⁵ I'supaka sārīkorapaka poto botarakamarā ángelrākate kikitotarape. Ritatojo wejeareka imarā pō'imajare űe'metāji rokajīrā* najāāpuaokaro'si, “I'siwejeje'rāreka, i'ki aiyareka, i'sirīmireka, i'tojīrā aiyajēraka imarāka poto nare mija jāābe”, āriwa'ri kijā'metikarā nimarape. ¹⁶ Nare kikitotarapaka be'erō'ō rīkimarāja surararāka kawaru pamarā tuyumaka űiarape. I'supaka nimarapaka poto, “Doscientos millones rakamarā nime”, sārīkorapaka űa'mitirape.

¹⁷ Supa imarī makārārūñuroka upakaḡi naro'si oyiaja peruakaka baaeka jāāirā nimamaka űiarape. Jū'apañaka ya'tarika, supabatirā neiḡañakarāja jī'mia, supabatirā aḡea azufre upaka jū'siḡoa simarape najīrīriko'a. I'supakajaoka kawaru imariḡotojo yaia león ruḡuko'a upaka ruḡuko'akirā nimarape. Narijokoḡeapī ḡeka, űmakaka ḡorapaka, supabatirā dajaka jīsia azufre saḡijioka ḡorapaka. ¹⁸ I'siarakaba'i kawaru rijokoḡeareka ḡorapakaḡi āriwa'ri, ritatojo wejeareka imarā pō'imajare űe'metāji rokajīrā puajīyerapaka. ¹⁹ Supabatirā āñaruḡuko'a upaka ḡkoika imatiirā, narijokoḡeapī, naḡīkorō'ōḡioka pō'imajare jāārika ōñurā nimarape.

²⁰ Rīkimarāja pō'imajare najāārapaka ĩariḡotojo, ba'iaja nabaarijayua ja'ataberaparā aḡerimarā ruḡu. Supabatirāoka Satanārika ima jiyiḡupayeerimaja imarī, waḡuju imaja jērāka oro, ḡlata, bronze, ātakaka, yaḡuakakaoka baabaraka nimaroyirape jiyiḡupaka noñao'aro'si. Nabaarapaka yoibeyua, turibeyua, ā'mitiribeyua simako'omakaja jiyiḡupaka sōrīrijaparaka nimarijarape ruḡu. ²¹ Supabatirā pō'imajare jāārika, ye'oaḡi aḡerāte nabitarijayua, rōmitika nawā'imañua, nakaree'erijayuaoka ja'atabeyurā nimarape.

10

Ángel ḡapera buḡeka rikaekakite imaekarō'ō

¹⁻² I'supaka simamaka űiarapaka be'erō'ō, ĩrīka ángel jājika űmakakaḡi butekaki, mabo'ikakuripi ruira'amaka űiarape. Mae mia, kiruḡuko'a bo'i ne'eḡporea imarapaka. Kipema aiyaka upaka yaarīkaiki imatirā kiñika ḡeka jū'rēika upaka kimarape. Ikijioka ḡapera buḡekajīka wietikaja rikarapaki. Kiū'pua ritapē'rōto riapakiakarā rī'karipotojo, aḡeḡē'rōtoḡi pūri bo'irā kirī'karape. ³ Supabatirā yaia león akaika upaka jājirokaḡi kiakaseremaka, ĩḡotēñarirakakuri wīḡoa kire yi'rikorapaka. ⁴ Wīḡoa jaikorapaka upaka yo'oerā baamaka, mabo'ikakurirō'ōḡi ikupaka yire sārīkorape:

—Wīḡoa jairapaka aḡerāte miboja'si. Supabatirā samio'oa'si,— yire sārīkorape.

* **9:15** La tercera parte de la humanidad

5-7 Torājīrā ate īrāpē'rōto kiū'pua riapakiakarā rīkamarītīrā aḗpē'rōto ka'iarā rīkamañukate ritapē'rōto kipitaka ĩmirā mi'matatīrā, ikupaka kērāḗ:

—Tuparā ōñia imajipaki wejeḗpema, ka'ia, riapakiaka supabatirā ritaja sareka ima ḗo'ijiaekaki. I'supaka simamaka, rita sime kīaika wājītāji ikupaka ñañua: Kopakaja i'tojīrāja sime mae, dakoa mata'arūkia imabeyua aḗea. Piyika ángeltes ḗupurāka ḗoto “Ikupaka yibaarāñu”, kērīka upakaja Tuparāte baarāñu. Bikija ḗuri ritaja ḗo'imajare kibojaberika ruḗu. I'supaka simako'omakaja kiro'si bojañjirimajare takaja sakibojaeaka. I'supaka simamaka nare kibojaeaka upakaja simarāñu ḗiyikate saḗupurāka ḗoto,— kērāḗ.

⁸ Topi ate ĩmipi ikupaka yire sārīkorape:

—Ángel, īrāpē'rōto kiū'pua riapakiakarā rīkamarītīrā, aḗpē'rōto bo'irā rīkamañuka ḗō'irā me'ḗe. Kipō'irā a'ritirā ḗapera buḗeka kirikaika me'ebe,— yire sārīkorapaka ña'mitirape.

⁹ I'supaka sārīkorapaka ā'mitiritirā kipō'irā ya'rape. Kipō'irā eyatirā ḗapera buḗeka kireka yijēñerape. Topi ikupaka yire kērāḗ:

—Āja'a, samiba'abe. Samiba'arāka ḗoto mumioko upaka mirijokopearā sajariko'omakaja mise'kurarirāñu,— yire kērāḗ.

¹⁰ I'supaka kēpakā'ā, se'etirā, yiba'arape. Sayiba'arapaka be'erō'ō mumiokoa mukuika upaka yirijokopearā sajarape. I'supaka simako'omakaja sayiba'arapaka be'erō'ō yiñe'meā yire yi'arapaka. ¹¹ Topi ikupaka yire kērāḗ ate:

—ḗo'imatata imaupatiji, naka'iareka noka jaibaraka imarā upatiro'si, supabatirā ritaja ĩparimarāre, “Ikupaka mijare simaerā baayu”, Tuparāro'si bojañjirika ima mire ate,— ángeltes yire ārāḗ.

11

Īparā rita ima jaiwaḗu'atañjirimaja

¹ I'sia be'erō'ō jērābaarūkia ángeltes yire ĩjirape. Sĳitirā ikupaka Tuparāte añua ángeltes yire ārāḗ:

—Ikapi yire jiyipupaka ōrīriwi'ia mijērābaape, supabatirāoka sareka joeĳiritērā mijērābaabe. I'supakajaoka yiwī'iarā dikarakamarā yire jiyipupayeerimajare imarika mijoabe. ² Yiwī'ipēte ĩrākō'rĳmato ḗuri mijērābaa'si, yire yi'ribeyurāte imarūkirō'ō simarū ārīwa'ri nare ñijikarō'ō simamaka. Īrā imarā maekarakakuri wejejē'rāka aḗejē'rā ñe'metājirā Jerusalénwejeakarāre ba'iaja baataḗarijarirāñurā. ³ Supa simako'omakaja ĩparā yire jaiwaḗu'atañjirimajare yipūatarāñu. Jariromajaka kĳeka najāāmaka ĩtirā “Ba'iaja yija baaikareka yija ḗupape'riri imakopēyu”, ḗo'imajare ārīrū ārīwa'ri. Maekarakakuri wejejē'rāka aḗejē'rā ñe'metājirō'ōjīrā nare ñorĳrūjeika ḗo'imajare bojabaraka imarāñurā,— Tuparāro'si ángeltes yire ārāḗ.

⁴ Ika ĩḗaba'i upaka imarā nime Tuparāte jaiwaḗu'atañjirimaja, ĩakōrĳ je'e: Wejeĳpamaki Tuparā wājītāji olivo ĩḗajūki, supabatirā i'siarakabĳioka ḗeritērā yaaboaika upaka nime. * ⁵ Supa imarĳ namajamarāre ba'iaja nare baakopemaka, narijokopēapi jū'rēḗoyua. I'supaka ima simamaka saḗi nare najoeriatapayua. ⁶ Supabatirā okoa najarirūjebepakā'ā, jaribesarāka. Supa imarĳ “Tuparāro'si jaibaraka yija imarāka wejejē'rārō'ōjīrā okoa jaribesarāka”, nañu. I'supakajaoka okoa riwearo'si jarirāka, supabatirā ika wejeareka imarāteoka ba'iaja najūaerā nayapaika upakaja† baarimaja nime.

⁷ Torājīrā, Tuparāte jaiwaḗu'atañjibaraka nima ḗuyarirāka ḗoto werikapakiaki kopea tiyibeyurō'okakite naka jīrĳ mirĳeyarāñu. I'supaka baawa'ri, nare kĳjāārāñu. ⁸ I'supaka nare baatirā ma'a ñe'metājirā nare kipāñjiyerāñu, wejeareka bikija yaḗua tetaekarā

* **11:4** Véase el libro de Zacarías 4.1-4, 11-14 † **11:6** Hacerles sufrir con toda clase de plagas.

niḡamakire naḡatakĩaekarõ'õrã. Torã imatiyaika wejeareka imarã ba'iaja baairã imarĩ, Sodoma, suḡabatirã Egiptoka'iaakarãre ba'iaja baaroyika uḡaka baairã nime. ⁹ Maekarakarĩmi imaeka aḡerĩmi wãjitãji aiyarõ'õjĩrã namajaka torã imarãka. Torãjĩrã ritaja ḡo'imatatarãte namajaka ĩarãñu. Namajaka ĩaripotojo nare ã'mijĩaekarã imarĩ, nare nayayerũjebesarãñu. ¹⁰ Torãjĩrã mae, jaiwaḡu'atarimajare reyamaka, rĩkimarãja ḡo'imajare jĩjimaka jarirãñu. I'suḡaka imawa'ri “Maekaka koḡakaja ĩ'ḡarã ba'iaja mare baata'arimajare riyu”, ãḡaraka rẽrĩtirã jĩjimakaḡi ba'irĩjia ḡibabu'abaraka nimarãñu.

¹¹ Suḡa nimarapaka ḡoto maekarakarĩmi be'erõ'õ aḡerĩmi ĩmi ñe'metãjirõ'õjĩrã simarapaka ḡoto, õñia Tuḡarãte nare jarirũjerape ate. I'suḡaka nare kibaamaka, nami'mirĩkarãka ĩatirã, jimarĩa ḡo'imajare nare kĩkirape. ¹² Toḡiji mabo'ikakurĩḡi,

—Õ'õrã mija i'tabe,— jãjirokakaḡi nare sãrĩkorape.

Sã'mitiritirã, nare ã'mijĩarimaja ñakoarekaja, oko ũmaka watopekaḡi na'raḡe. ¹³ Mabo'ikakurirã na'rapakarõ'õjĩte jimarĩ jãjia ka'ia iyirapaka. I'suḡaka sabaamaka rĩkimaitakaja wi'ia imarapakakaka kũḡaji sakuyupeaterape†. I'suḡaka baawa'ri siete mil rakamarã ḡo'imajare sariatarape. Õñia jariwa'raparã ḡuri sĩatirã ḡupatawa'ri “Tẽrĩritakaji mabo'ikakurirã imakite ime”, narãḡe Tuḡarãreka.

¹⁴ Mamarĩrokajĩtekaka ba'iaja jũarũkia ima koḡakaja yibojaweayu. Sabe'erõ'õjĩte no'õjĩrãmarĩaja ba'iaja najũarika jariwa'rapaka.

Piyika ángelte tromḡeta ḡuḡueka

¹⁵ Ka'ia jimarĩ jãjia iyirapaka be'erõ'õ, ḡiyika ángelte tromḡeta ḡuḡurape. Sakipupeḡurapaka ḡoto mabo'ikakurirõ'õḡi rĩkimarãja jãjirokakaḡi ikupeka narĩkorape:

—Ritatojo wejeareka imarãte najã'meika koḡakaja Tuḡarãte tiyetayu mae. Maiḡamaki Tuḡarã, suḡabatirã Cristoḡitiyika, ḡo'imaja ĩḡamarã najayu. Suḡa imarĩ ritatojo wejeareka imarãte jã'mejĩḡarimaji kimarãñu,— narĩkorape.

¹⁶⁻¹⁷ I'suḡaka simekã'ãja veinticuatro rakamarã ḡakiarimarã Tuḡarã wãjitãji ĩḡarimarãre ruḡarũkiareka narupeḡe. Saḡi mi'mitirã ka'iareka namo'ĩḡãñawa'raḡe, Tuḡarãte jiyiḡupeḡeewa'ri. Toḡi ikupeka narãḡe:

—Yija ĩḡamaki Tuḡarã, ritaja ima ḡemawa'ribaji imaki mime. Suḡa imarĩ bikija imara'aekaki imariḡotojo, maekakaoka imaki mime. Jia mibaayu yija ĩḡamaki, tẽrĩriki imarĩ, maekaka ritatojo wejeareka imarã ḡo'imajare jã'merimaji mijayu.

¹⁸ Mia je'e, nimaupeḡitiji ḡo'imatata mire yi'ribeyurã jimarĩa mire naḡe'yorijarika. I'suḡaka ĩatirã, nare miboebaritiyaeka. Suḡa imarĩ reyaeka mirãrã ba'iaja nabaaeka ḡareareka nare ba'iaja mibaarũkirĩmi koḡakaja seyayu mae. Simako'omakaja mire yi'yurãte ikupeka mibaarãñu: Miro'si bojawaḡu'atarimaja, ĩḡarimarã, suḡabatirã imatiyabeyurãoka, mire yi'riwa'ri jia nabaaeka mirãka simamaka sawaḡa jia nare mibaarãñu mae. Ika wejeareka ḡo'imajare riatarijayurã ḡuri, nare miriatarãñurĩmi seyayu mae,— narãḡe.

¹⁹ I'sia be'erõ'õ mabo'ikakurirã Tuḡarãte jiyiḡupeḡa õrĩriwi'ia wieka ñiarape. Satõsuarã imatiyaikoto imarapaka. I'sikoto tõsuarã “Ikupeka yire yi'yurãro'si yibaarãñu”, ãñua o'oeka imarapaka. Sañiarapaka ḡoto ikupeḡarõ'õḡiji jãjia wiḡoḡa ḡaarapakarõ'õjĩte ka'iaoka iyirapaka. Suḡabatirã okojiyia werikitaka jũjirapaka.

12

Rõmo ḡõ'irã kajuyaiḡakiaka uḡaka ĩoika eyaeka

¹⁻² Sabe'erõ'õ mabo'ikakurirã imatiyaika ḡemakotowipakã'ã ñiarape. Mia, aiyate yaaika uḡaka saya jããekako koimarape. Ñamikakirã rĩkamañukoreka ĩ'ḡoũ'ḡuarãe'earirakamaki tã'ḡia kobu'yareka imarapaka. Yataarikako imawa'ri sarikarika ḡakataparakã ba'iaja kojũarape. ³ Be'erõ'õjĩte ate ñiarape: Kowã'tarã

† 11:13 Se derrumbó la décima parte

kajuyaiṗakiaka uṗaka ṗoika jũ'apakiaka, ĩ'ṗotēñarirakao ĩṗarimarã bu'yakaka tuaeka ruṗuko'aika simarape. Suṗabatirãoka ĩ'ṗapitarakabi sawaka imarapaka. ⁴ Tã'ṗia ñe'metãji rokajĩrã* kiṗĩkoapi kipaña'ruirape. Suṗabatirã rōmo wã'tarã keyarĩkarape, komakarãka ṗo'ijĩpakã'ã ba'aokaro'si. ⁵ I'suṗaka kimekã'ãja ritaja ṗo'imaja ĩṗamaki imarũkikate korikarape. Tuṗarãte ṗũataekaki imarĩ, jia jã'mewãrũrũkika kimarape. Kajuyaiṗakiaka uṗaka ṗoika kire ba'ariyapamaka kire korikarapaka be'erõ'õ Tuṗarãte ruṗarõ'õrã kire kija'aṗearape, kika jã'merimaji kimaokaro'si. ⁶ I'suṗaka kibaarapaka ṗotojo ṗo'imajamatorã kiṗako mirãkote ru'rape. “Õ'õrã jia kore ñiarĩrĩrãñũ”, Tuṗarãte ãrĩtikarõ'õrã ko'rape. Torã koimarapaka ṗoto maekarakakuri wejejë'rã aṗejë'rã ñe'metãjirõ'õjĩrã kore ĩarĩṗaraka Tuṗarãte imarape.

⁷ I'suṗaka kore kibaarapaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õrã ṗitã'muareka imarãte ñiarape. Miguelrĩrã ángelrãka, kajuyaiṗakiaka uṗaka ṗoikirirãka najĩrãṗe. ⁸ I'suṗaka simako'omakaja Miguelrãkare natēĩwãrũberape. Suṗa imarĩ mabo'ikakuri Tuṗarãte imarõ'õrã imarũkimarĩrã najarape. ⁹ I'suṗaka nare baatirã kajuyaiṗakiaka uṗaka ṗoikire kirirãṗitiyika Tuṗarãte ṗoatarape ika ka'iarã takaja nimaokaro'si. Tuṗarãte ṗoatarapakiji kime Satanás wãmeiki. Ikiyioka imaki bikija ãñakarã ña'rĩjãroyikaki. Suṗabatirã ritatojo wejeareka imarãte ṗakirimaji kime. I'suṗakajaoka Diablo wãmeika kime ba'iaja jaita'arimaji ãrĩrirokapi. ¹⁰ Torãjĩrã mae jãjĩrokapi ikuṗaka sãrĩkorape:

—Kopakaja Tuṗarãte yi'ririṗaraka imarã ṗo'imajare tããrũkirĩmi seyayu. Suṗabatirã ritaja ima tēĩwa'ribaji imaki imarĩ, ritaja wejeareka ṗo'imajare kijã'meũ'muyu. Suṗabatirã “Yiro'si ritaja wejeareka imarãte mijã'mebe”, Tuṗarãte kire ãñua simamaka, nare jã'merimaji Cristore ime kiro'si. I'suṗaka kime Tuṗarã, Satanãre ṗoataekaki imarĩ. Kiṗoataekaki imaki Jesúre yi'yurãte ba'iaja baata'arimaji. ĩmi, ñami ṗariji Tuṗarãte ĩaika wãjĩtãji muṗaka Cristore yi'yurãte jaita'rubaraka, “Ba'irã nime”, Tuṗarãte ãrĩrijarikopeiki.

¹¹ I'suṗaka nare kijaiṗakiko'omakaja, Oveja weiwa'yua uṗaka imakite reyaeka riweapi ba'iaja nabaarijayua kijũjemaka, Satanãre tēĩkarã majeyomarã. “Jesúrika bojariroka mawãrõmaka õrĩwãrũbeyurãte mare jããrãñũ je'e', marĩko'omakaja okajãjiapi rakajebekaja maimaye'e. Suṗa imarĩ samabojarija'ata'si”, narĩṗuṗajoaeka. I'suṗaka imawa'ri ba'ikate natēĩka.

¹² Satanãre õ'õrã imawãrũberapakã'ã, jia jĩjimaka maimae mae. Mija ka'iareka imarã ṗuri, suṗabatirã wãṗuruṗi riṗakiakareka imarijayurãteoka ba'iaja sabaarãñũ. I'suṗaka mijaro'si simarãñũ mija ṗõ'irã Satanãre ruiwa'yua simamaka. “Ñojimarĩji Tuṗarãte wēkomaka yire baarũkia jariwa'yua”, ãrĩwa'ri jimarĩa kibobeyu mae. Suṗa imarĩ ba'iaja mijare jũarũjebarakã kimarijayu,—sãrĩkorape.

¹³ “Mabo'ikakurireka ñimapi kopakaja ka'iarã Tuṗarãte yire ṗoatayu”, ãrĩwa'ri makarããrapako mirãko rōmore sarĩrãṗe kajuyaiṗakiaka uṗaka ṗoika. ¹⁴ Kore kirĩrĩko'omakaja awapakikajea ĩ'ṗato jo'barito Tuṗarãte kore ĩjirape kowiyaokaro'si. Suṗa imarĩ ṗo'imajamatorã eyaerã kajuyaiṗakiaka uṗaka ṗoika kowiritapawa'rape. Torã maekarakakuri wejejë'rãka aṗejë'rã ñe'metãjirã ba'arika kore ji'abaraka Tuṗarãte kore ĩarĩrãṗe. ¹⁵ Koru'pakã'ã ĩatirã, kore jããrika kiri'kakoperape. Suṗa imarĩ kirijokopeapi rĩkimakaja okoa kiṗoatarape kore ña'metarika yapakopewa'ri.

¹⁶ I'suṗaka kibaako'omakaja Tuṗarãte kore jeyobaamaka, ka'ia ru'ritaraparõ'õrã okoa kiṗoatakoperapaka ririwa'rapaka. ¹⁷ I'suṗaka simamaka ĩatirã, jimarĩa rōmore kibobearape. Kore jããwãrũberiwã'ri korĩṗarãmerãka jĩrĩrĩ ke'rape. ĩrã nimarape, Tuṗarãte jã'meika yi'yurã, suṗabatirã ritaja Jesucristore nare bojaekakaka ja'atabeyurã.

¹⁸ Topi mae riṗakirijerã kajuyaiṗakiaka uṗaka ṗoikite tuiĩkarape.

* **12:4** La tercera parte de las estrellas

13

Īrīka werika maikoribeyu upaka ĩoiki riapakiakakaki

1-2 I'sia be'erō'ō ĩrīka werikapakiaki maikoribeyukate riapakiakapi marīra'arape. Ī'potēñarirakao ruṗuko'a, supabatirā ĩ'pāpitarakabi bu'ya tuaeka wakaiki kimarape.* Supabatirā jiamarīa Tuṗarāreka jaika kiruṗuko'a upatikaja o'ojī'aeka kimarape. Yaiupaka ĩoiki imariṗotojo oso wāmeika upaka jo'baka ũ'ṗuiki kimarape. Supabatirā león rijokoṗe upaka simarape kirijokoṗea. Kajuyaiṗakiaka upaka ĩoiki kiōñua kire ja'ataekaki kimarape. Supa imarī, “Yiruparikūmuarā ĩpi upaka mirupabe. Tērītaka ñima upaka mire ñimarūjeyu. Supabatirā ritaja wejeareka imarā ṗo'imajare yijā'meika upaka nare mijā'mebe”, kajuyaiṗakiaka upaka ĩoikite kire ārāṗe. 3 Ī'rō kiruṗuko'arā matārīberijīkarō'ōjīrā jo'baka kāmimirāka yayaeka sareka imarapaka. I'supaka imariṗotojo “¿Dako baaerā kireyatiyaberika jee?”, āṗaraka rīkimarāja ritatojo wejeareka imarā kire yi'ririṗayurāte imarape. 4 Supabatirāoka, kajuyaiṗakiaka upaka ĩoikite jiyiṗupayeebaraka ṗo'imajare imarape, werikapakiakite kijā'merūkia kija'atamaka. I'supakajaoka werikapakiakite jiyiṗupayeebaraka ikupaka narāṗe:

—Maki aṗika ĩ'ī rō'ōjīrā imaki imabeyuka, supa imarī marā ṗitā'muareka kire tērīwārūberijīrā,— āṗaraka nimarape.

5-6 “Yi'i ĩrīkaja imaki tērīwa'ribaji imatiyaiki. Maki aṗika ñima upaka imabeyuka”, werikapakiakite ārāṗe. I'supaka āṗaraka, “Tuṗarāte ima upaka imaki yi'i”, ba'iaja āṗaraka kimarape, “I'supaka jaiṗekaja mimabe”, Tuṗarāte kire ārīberapākā'ā. Supa imarī maekarakakuri wejejē'rāka aṗejē'rā ñe'metājirō'ōjīrā “Tuṗarā, kika imarā, kimarō'ō oka waṗamarīa ima”, āṗaraka ba'iaja ṗo'imajare jairuṗutabaraka kimarape. 7 I'supakajaoka Tuṗarāte ā'mitiripēairāte tērāṗaki kimarape. Supabatirā ritatojo wejeareka imabayurāte jā'merimaji kijarape, “Jēno'o, ba'iaja nare mibaa'si”, Tuṗarāte kire ārībeyukaji simamaka ruṗu. 8 Ritatojo wejeareka imaraparā ima upatipañakaja kire jiyiṗupayeeirā oyiaja jaraparā. Oveja weiwa'yua upaka imaki, najāāekakite rikarapapūñurā nawāmea o'oberikarā nimarape. Ika wejea Tuṗarāte ṗo'ijiaerā baaeka ruṗubajirā “Īrā nimarāñu yire yi'riwa'ri oñia imajiparūkirā”, ārīwa'ri nawāmea kipapera pūñurā Jesúre o'otikarā nime.

9 Tuṗarāte bojaika mija ōrīwapu'ataripayape'e jia samija ā'mitipe:

10 “Yirirā imawa'ri Cristore na'mitiripēamaka wēkomaka imariwi'iarā ĩ'rārimarāre ne'ewa'rirāñu”, Tuṗarāte añua upakaja naro'si simarāñu. I'supakajaoka “Aṗerimarā najāārūkirā nime”, kēñu upakaja naro'si simarāñu.

Supa simamaka yirirā imarī, i'supaka jūariṗotojo, rakajepāāeka mija imabe. Supabatirā, yire mija yi'yua ja'atabekaja mija imabe.

Aṗika weriki maikoribeyu upaka ĩoiki ka'iakaki

11 I'sia be'erō'ō aṗika weriki waṗuju ko'torō'ōṗiji ka'iaṗi kiwararīkamaka ñiarape. Ī'pabi waka yabirījaka oveja weiwa'yua waka upaka wakaiki imariṗotojo, kajuyaiṗakiaka jairapaka upaka kijairape kiro'si. 12 Mamarīkaki werikapakiaka kāmimirāka yayaekakite jā'merapaka upakaja kibaarape. Supa imarī jiyiṗupaka ritaja ṗo'imajare kire yi'yaokaro'si kibe'erō'ōjī etarapakite kiro'si ba'iraberape. 13 I'supaka mamarīkakiro'si ba'irabewa'ri maikoribeyua upaka kibaaroyirape. Ā'mitirikōrī je'e, ikupaka ṗariji kibaaroyirape: ṗo'imajare ĩaika wājitāji ṗeka jūrēika ĩmipi kiña'aroyirape. 14 I'supaka mamarīkakite jeyobaairokapi ba'irabewa'ri ritatojo wejeareka imarā ṗo'imajare kipakirape. I'supaka nare kipakimaka, “Tuṗarā upakaja imaki kime”, mamarīkakiereka ārīṗupajoairā najarape. Mamarīkaki matārīberijīka upaka kāmia yayaeka mirāki jērāka ṗo'imajare kibaapō'ijiarūjerape. I'supaka kibaarape “Ba'itakaja ṗo'imajare ṗakibekaja mimabe”, Tuṗarāte kire ārīberapākā'ā. 15 I'supaka Tuṗarāte kire ārīberapaka

* 13:1-2 Los diez cuernos coronados representan diez reyes.

simamaka, mamarĩkaki jērāka kiyiatarũjerape. Po'imaja upaka jaika sakijarirũjerape. I'supaka imawa'ri, “Yire jiyipupaka õrĩbeyurā, jāārũkirā oyiaja imarāñurā”, ārĩwa'ri sajairape. ¹⁶ Topi imaraparā upatireje mamarĩkaki wāmea kio'ojĩ'arũjerape. Īrārimarā napitaka ritapē'rōtorā, apermārā nakũ'arā kiwāmea o'ojĩ'aekarā nimarape. Imatiyarimaja, imatiyabeyurāoka, rĩkimakaja niñerũ rikairā, wayuoka baairā, jia napupayariji imarāteoka, apermārā napoyarā upakaja ba'irabeĩjirimajareoka ni'ioaka jariwa'ririmarĩaja mamarĩkaki werikapakiaki wāmea kio'ojĩ'arũjerape. ¹⁷ Sawapa wapaĩjirika nari'kako'omakaja kiwāmea o'ojĩ'aberikarāte nayapakoperapaka ĩjirika kijājibaarape. I'supakajaoka simarape kiwāmea o'ojĩ'abeyurā niñerũ tōpoerā ba'irĩjia ĩjirika imaberapaka. Kire ĩawārũrũkia kopakaja kiwāmea, supabatirā kinũmero simarape.

¹⁸ Kiwāme kopakaja simarape 666. Po'imaja wāmea ārĩrika simarape samarĩjikareka. “I'supaka ārĩrikopakaja sime”, ārĩwārũokaro'si jia samija ĩawārũbe.

14

Oveja weiwa'yua upaka imaki, kirirā ciento cuarenta y cuatro mil rakamarāpitiyika imarapaki

¹ I'supaka simarapaka be'erō'õ Siõn wāmeika pusipemarā Oveja weiwa'yua upaka imakite rĩkamapakā'ā ñiarape. Ciento cuarenta y cuatro mil rakamarā po'imajare kika imarape. Nakũ'arā kiwāmea, Kĩpaki wāmeaoka nareka o'ojĩ'amo'mekarā nimarape. ² Sabe'erō'õjĩte mabo'ikakurirō'õpi ikupaka sokaarikorape ate. Āta jājia okaayu upaka, wĩpoa jājia paaika upaka, supabatirā rĩkimarāja arpa birebaraka nimarō'õ upaka sokarĩkamarāpe. ³ Botarakamarā maikoribeyu uparā, supabatirā veinticuatro rakamarā pakiarimarā ĩpire ruparapaka wājĩtāji imaraparā. Nawājĩtāji ciento cuarenta y cuatro mil rakamarā mamaka baya koyabaraka imaraparā. Nirā apermārā imaberaparā nabayakoyarapaka õñurā. Ritatojo wejeareka imarāte Satanāre jā'merũkiareka wapu'rikarā nimarape. ⁴ Wapuju rōmitika baariwā'imarĩbeyurā upaka imarika pupajoirā, wapuju ima jiyipupayeebeyurā imarĩ, Tuparāte takaja jiyipupayeeirā nimarape. Supabatirāoka Oveja weiwa'yua upaka imakite a'yu upakaja, kika a'ririjayurā. Ritatojo wejeareka imaraparāre ĩatirā kirirā, Tuparārirāoka nimaerā ba'irokareka mamarĩ kitāāekarā nimarape. ⁵ Supa imarĩ ĩrĩkaoka pakirimaji imaberapaki naka, Tuparāte ĩaika wājĩtāji paremarirā nimarape.

Maekarakamarā ángelrāka Tuparāte bojawaapu'ataĩjirimaja

⁶ Sabe'erō'õ ĩrĩka ángelte mabo'ikakurirō'õrā wĩpakā'ā ñiarape. Iki imarapaki, “Kimakipi ārĩwa'ri po'imajare õñia imajiparũkia Tuparā ja'ataikaki”, majaroka o'ariba'imarĩa añua bojarimaji. Ritaja ka'iareka dikaoka jariwa'ririmarĩa, supabatirā po'imajatata jariwa'ririmarĩa, noka imabayu upakaja jairā, supabatirā ritaja wejeareka imarāte sabojarimaji kimarape. ⁷ Supa imarĩ ikupaka jājirokapi kijaikorape:

—Ritaja ima tēriwa'ribaji imaki Tuparāte imamaka, sapi ārĩwa'ri kire mija jiyipupayeebe. I'supaka ñañu po'imajare ba'iaja baaika wapa jēñerũkirĩmi seyaika simamaka. Tuparā imaki wejepema, ka'ia, riaka, okoa jurupoajiyekaoka baaekaki. I'supaka baaekaki kimamaka jiyipupaka kire õrĩrũkirā mija ime,— ángelte ārĩkorape.

⁸ Sabe'erō'õ apika ángelte wirapaka ñiarape. Ikupaka kijaikorape:

—Babiloniawejea, supabatirā sareka imarāte ba'iaja baaripareareka Tuparāte sariatarape. Babiloniakarā ba'iaja ritatojo wejeareka imarā Tuparāte naja'ataokaro'si baata'airā imaraparā,— ángelte ārĩkorape.

⁹⁻¹⁰ I'sia be'erō'õ apika ángelte ñiarape. I'kioka ikupaka jājirokapi jaikorapaki:

—Werikapakiakite jiyipupayeeirā, supabatirā kijērāka nabaapo'ijiarapakite jiyipupayeeirāoka, kiwāmea napitakarā, nakũ'arā o'ojĩ'arũjekarāte boebariwa'ri Tuparāte ba'iaja nare jũarũjerāñu. Mia je'e, i'supaka nimamaka sawapa azufre peka jũ'rēirō'õrā

ba'iaja jũarĩ na'rirãñu. Tuparãrirã ángelrãkare ãarãka wãjitãji, supabatirã Oveja weiwa'yua upaka imakite ãarãka wãjitãjioka, ba'iaja najũarãñu. ¹¹ Ba'iaja nabaeka pãreja nare joerãka ãmakaka pũri tiyirũkimarã imarãka. I'supaka werikapakiaki upaka imarapakite jiyipupaka õñurã, supabatirã kijerãka baaekaoka jiyipupayeewa'ri kiwãmea o'ojĩ'aeakarã ba'iaja jũajiparãñurã,— kërĩkorape.

¹² I'supaka simamaka, Tuparãrirã, kijã'meika yi'paraka Jesúreoka yi'ririjayurã imarĩ, kire yi'ririja'atarimarã sime narosi.*

¹³ I'sia be'erõ'õ mabo'ikakuripi ikupaka yire sãrĩkorape:

—Mire yibojaika mio'obe. Maiãpamaki Jesúre yi'ririja'atabekaja reyaekarã, jãjimaka mija imabe,— yire sãrĩkorape.

I'supaka sãrĩkorapaka ã'mitiritirã, ikupaka Espiritu Santore ãrĩkorape:

—Rita sime, i'supakatakajaoka simarũ. Ka'wisi be'erõ'õ naba'iraberijayua ja'atirã, najerĩtarãñu. Mabo'ikakurã neyarãka poto, ba'iaja jũaeakarã imariõotojo kiyapaika upakaja jia nabaeka õñuka imarĩ, jia sawapa Tuparãte nare baarãñu,— Espiritu Santore ãrĩkorape.

“Ritatojo wejeareka imarãte ba'iaja baaeka ãtirã, wẽkomaka nare mibaabe”, ángelte ãrĩkorape

¹⁴ I'tojĩrã oko ãmakaka boia ima pãmarã po'imaji upaka imakite rupamaka ñiarape. Orokaka baaeka bu'ya tuaekaki sara opika rikaiki kimarape. ¹⁵ Torãjĩrã mae, apika ángel Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iaipi kipopakã'ã ñiarape. Oko ãmakapãmarã ruparapakite jãjirokapi ikupaka ãrĩkorape:

—Kopakaja ka'iareka ima õterikia rabaerã baaika mae, supa imarĩ sata'tepatetirã same'epatabe,— kire kërĩkorape.†

¹⁶ I'supaka kãpakã'ã ã'mitiritirã, ta'tepatetirã oko ãmakaka pãmarã ruparapakite se'erape.

¹⁷ I'sia be'erõ'õ, ãmirã Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iaipi apika ángelte porape ate. I'kioka sara opika rikarapaki kiro'si. ¹⁸ I'sia be'erõ'õ, apika ángel, joejiritẽrã ãrĩrĩrimaji, apika põ'irã ke'pakã'ã ñiarape. Topi mae opika sara rikarapakite jãjirokapi ikupaka kërĩkorape:

—Ka'iareka ima iyaka rẽñua mae. Supa imarĩ misara opikapi sata'tetirã same'ebe, — kire kërĩkopakã'ãja ña'mitirape. (Kire na'mitiripẽaberika wapa Jesúre nare jẽñerãñu ãrĩrikopakaja simarape i'supaka baarika).‡

¹⁹ I'supaka kãpakã'ã ã'mitiritirã, kisarapi ka'iareka imarapaka õterikia ta'tepatetirã ke'erape. Se'etirã, sokoã bikerũkirõ'õrã sakitaarape. “Po'imajare ba'iaja baaika ãtirã jimarã ba'iaja Tuparãte nare jũarũjerãñu”, ãrĩrika upaka sime i'sia. ²⁰ Supa imarĩ weje a'riwa'rirã iyaka narĩ'kapa'serape. Sanarĩ'kapa'semaka riaka upaka sajururape riwea. Supabatirã trescientos kilómetro rõ'õjĩrã yoerã sajuruwa'rape. I'supaka baawa'ri kawaru wãmujã'ãrõ'õjĩrã ãkiria saarape.

15

Ïpotẽñarirakamarã ángelrãka ba'iaja po'imajare jũarũkia rikarimaja

¹ I'sia be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õrã apea maikoribeyua imatiyaikakaka ñiarape. Ángelrãka Ïpotẽñarirakamarã narakakaja ba'iaja po'imajare jũarũkiakaka narikarape. Jimarã po'imajare boebariwa'ri, sapi piyia ba'iaja Tuparãte nare jũarũjerãñu, “Ba'iaja nabaarijayua naja'atarũ”, ãrĩwa'ri.

* **14:12** Posiblemente este versículo es un comentario de Juan al oír lo que dijo el ángel. † **14:15** La primera cosecha puede ser la recogida de la gente rebelde para castigarla, o posiblemente es la recogida de los creyentes para rescatarlos. ‡ **14:18** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la figura.

² Supabatirã riapakiaka jia waria okoika þeka jũ'rëika upaka ima rukubaka imaria simamaka ñiarape. I'siriarijerã rĩkimakaja þo'imajare rĩkajiyerape. Werikapakiaki upaka imaki, supabatirã kijërãka þo'imajare baaeka jiyipupayeebeyurã, supabatirãoka kinúmero jĩ'tabeyurã imarĩ werikapakiakite tērĩkarã nimarape. Supabatirãoka arpa Tuparãte nare ĩjika þariji narĩkajiyerape. ³ Sapi Tuparãro'si kiþo'imajare imaruputarimaji imaroyirekaki, Moiséte bayakoyaroyireka mirãka bayakoyabaraka nimarape. I'supakajaoka Oveja weiwa'yua upaka imakite jiyipupayeokaro'si ikupaka nabayakoyarape:

—Tuparã, ritaja ima tērĩwa'ribaji imaki imarĩ, ritaja ima þemawa'ribaji jĩitaka mibaaika ime. Jia wãjirokapi meñu upakaja jia oyiaja baaiki mime. ĩ'rãkõ'rĩmato ka'iareka jariwa'ririmarĩa þo'imaja ritaja ĩþamaki imajiparijayuka mime.

⁴ Yija ĩþamaki, marã mire kĩkibekaja, supabatirãoka mire jiyipupayeebekaja imabesarãñurã. Mi'i ĩ'rĩkaja ĩ'rãkurioka ba'iaja baakoribeyuka mimamaka, i'supaka nimarãñu. Ritatojo wejeareka mire yi'ribeyurãte jiaþi miwëkomabaarãka þoto ritaja þo'imaja ima upatataja miþõ'irã rërĩrãñurã mire jiyipupayeokaro'si, — bayakoyabaraka narãpe.

⁵ I'supaka bayakoyabaraka nimarapaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õrã Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iarã kima kuraraka wiritamaka ñiarape. ⁶ Torã Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iaþi ĩ'þotëñarirakamarã ángelrãka ba'iaja þo'imajare jũarũkia rikairãte þopakã'ã ñiarape. Jarirooka jia boia ka'imarĩa jããtirã, wa'eyoka orokaka õñimaki wãjitãjirõ'õjĩrã jërãyua naji'arape. ⁷ Torãjĩrã mae ĩ'þotëñarirakato seroa orokaka baaeka botarakamarã maikoribeyu upaka imaraparakakite rikarape. Supa imarĩ ĩ'þotëñarirakamarã ángelrãkare nimarakamakireje sakĩjimaka ñiarape. Kire yi'ribeyurã rĩkimarãja þo'imajare imamaka, Tuparã, õñia imajiparimajire boebayuakaka õñijĩrika þururapaka sareka. ⁸ Seroa nare kĩjirapaka þoto Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iarã ũmakaka þururapaka. I'supaka sabaarape ritaja ima þemawa'ribajirã jĩitakiji Tuparãte ima beawa'ri. Tërĩritakiji imakite torã imarapaka simamaka, i'supaka simarape. ĩ'þotëñarirakamarã ángelrãkare ba'iaja þo'imajare jũarũkia rikairãte saba'irabetiyibeyukaji ũmakaka torã þurumaka, makioka kãkaberijĩrõ'õ simarape.

16

Tuparãte boebayuakaka õñijĩrika þururika seroareka ima

¹ Sabe'erõ'õ Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iaþi ikupaka ĩ'þotëñarirakamarã jãjirokapi ángelrãkare sãrĩkorapaka ña'mitirape ate:

—Tuparãte ĩariþe'yoirã þo'imajare ba'iaja jũaerã, seroareka mija rikaika õñijĩrika ka'iarã mija we'aña'tabe. I'supaka samija baabe, Tuparãte boebayuakaka sarã ima simamaka,— sãrĩkorape.

² Topi mae mamarĩkaki ángelte seroareka kirikarapaka ka'iarã kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka þoto werikapakiaki jërãka nabaækakite jiyipupayeeirã, supabatirã kiwãmea o'ojĩ'aekarãte naþo'iarã dajaka ã'mika kãmia nare þo'ijirapaka.

³ Kibe'erõ'õjĩ imarapaki ángelte seroapi kirikarapaka riapakiakarã kiwe'aña'tarape. Sakiwe'aña'tarapaka þoto, reyaekarã riweupakaja okoa jararapaka mae. I'supaka sabaamaka, riapakiakareka ima, ba'irĩjiaka ritaja jĩrĩpatarapaka.

⁴ ĩ'parã be'erõ'õjĩkaki ángel seroapi kirikarapaka riakarã, supabatirã okokopeapi þoyurõ'õrã sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka þoto riwearo'si okoa jarapaka saro'si mae. ⁵ Ángel okoa ĩarĩrĩrimajire ikupaka jaikorape:

—Tuparã, jia wãjirokapi meñu upakaja jia oyiaja baaiki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imariþotojo, maekakaoka imarijayuka mime. I'supaka simamaka þo'imajare ba'iaja baaika ĩakopeka boebariwa'ri, ikupaka nare mibaayu:

6 Miyi'yurāte najāāmaka, jimarīa nariwea jururapaka. Supabatirā miro'si bojañjirimajare i'supakajaoka nabaarape. I'supaka baaraparā nimamaka okoa naro'si imabepakā'ā, “Riwearo'si jayuaja nukurū”, meñua jia sime,— kērīkorape ángel okoa ĩarĩrĩrimaji.

7 I'supaka kērīkorapaka be'erō'ō joeñjiritērīa imarō'ōpi ikupaka kire sayi'rikorape: —Rita sime Tuparā, i'supakatakaoka sime. Yija ĩpamaki, ritaja ima tērīwa'ribaji imatiyaikiji mime. Ritaja ĩawārūiki imarĩ, pō'imajare ba'iaja baaeka imarō'ōjĩrāja jjirokaپی nare sawapa jēñeiki mime,— sārīkorape topi.

8 Maekarakamarā be'erō'ōjĩkaki ángel seroapi kirikarapaka aiyakarā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka poto aiyapeka jājia pō'imajare joerapaka.

9 I'supaka kibaarapakapi oobaraka ba'itakaja pō'imajare jūarape. I'supaka nare sabaako'omakaja, ba'iaja nabaaiika ja'atabekaja nimarape. Supabatirā kijā'merapakapi ritaja ba'iaja jūawa'ri Tuparāte jiyipupayeerika pō'imajare yapaberape. I'supaka imawa'ri kire jiyipupayeerikopakaja ba'iaja Tuparāreka jaibaraka nimarape.

10-11 Botarakamarā be'erō'ōjĩ imarapaki ángelte, ikupaka baarape: Werikapakiaki jā'meruparikūmu pamarā seroareka kirikarapaka kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka poto jā'mebaraka kimaraparō'ō neiñamita'rapaka. I'supaka imawa'ri ritaja nare sayi'amaka marā baaberīwa'ri narērōkaka pāriji nakukurijarape. I'supaka imariṽotojo ba'iaja nabaaiika ja'atabekaja, Tuparā, mabo'ikakurirō'ōrā jā'merimajireka ba'iaja jaibaraka nimarape.

12 ĩrāpitarakamarā be'erō'ōjĩte imarapaki ángelte seroapi kirikarapaka riapakiaka Éufrates wāmeiriarā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaamaka riaka sarekaja pōporapaka. I'supaka sajarape jā'ātika pē'rōtopi i'taraparā ĩparimarāre nasurararākapitiyika nawaata'yaokaro'si.

13 I'supaka simarapaka be'erō'ō Satanārīka ima maekarakamarā ĩparuka upaka ĩoika ñiarape. ĩrīka imarapaki kajuyaiṽakiaka upaka ĩoiki rijokoṽeapi ṽorapaki. Apika ĩparuka ṽorapaki werikapakiaki rijokoṽeapi. Apika ĩparuka imarapaki weriki wapuju pakibaraka, “Tuparāro'si bojañjirimaji ñime”, ārāpaki rijokoṽeapi ṽorapaki. 14 ĩrā maekarakamarā Satanārīka ima ĩparuka upaka ĩoirā imaraparā maikoribeyua baabearimaja. I'supaka simamaka ritatojo wejeareka imarā ĩparimarāte, nasurararākapitiyika ĩrīka jariwa'rīrimarīa narērīrūjerape. Tuparā, ritaja ima tērīwa'ribaji imaki, piyia pō'imajare ba'iaja baaika wapa kijēñerārimi seyarāka poto pītā'mua pō'ijiataokaro'si torā na'rape. 15 “Yire mija ā'mitipe”, Jesucristore ārīkorape: “ ĩ'tojĩte mawi'iarā kareba'arimajire etarāñu’, mija ārīwārūbeyu mijaro'si ima upaka sime yetarūkia saro'si. Yetarūkia ta'abaraka yiyapaika upakaja baabaraka imatikaja imarāñurā pūri jĩjimaka imarāñurā. I'supaka imarā imarĩ, rakajetikaja najarīroaka jāātīkarāja imarā upaka nimarāñu. I'supaka imarāñurā pūri jariromarīa imawa'ri aṽerā wājītāji i'yopī'ribeyurā upaka nimarāñu”, kērīkorape.

16 Supa imarĩ Satanārīka ima ka'iareka imarā ĩparimarāre narērīrūjerārō'ō Har-magedón wāmeika sime boarikarō'ō Hebreo okapi.

17 Piyika ángel seroapi kirikarapaka wapuko'torō'ōrā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka poto Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā kiruparikūmua imarō'ōpi ikupaka jājirokaپی sajaikorape:

—Kopakaja satiyiyu mae,— sārīriokaabayurape.

18 I'supaka sārīkorapaka tiyiwa'raparō'ōjĩte wĩṽoa yaataira'katirā, paarapaka. Supabatirā werika okaaribaraka ka'ia jājia iyirapaka, sareka pō'imajare imaeka poto siyika pēmawa'ribajirā. 19 Siyirapakaka ĩrātiji Babiloniawejea imakoṽerapaka maekarakaweje upaka sajarirīkarape. I'supakajaoka ritaja wejeareka imakoṽeika wejea rirīpatarapaka. Babiloniakarā ba'iaja nabaaiika ye'kariribeyuka imarĩ, nare boebarīwa'ri ba'itakaja napareareka Tuparāte nare jūarūjerape. 20 I'supakajaoka ka'ia

iyimaka jūmurika, supabatirā p̄usia riripatarap̄aka. ²¹ Supabatirā ĩmipi okojiyia cuarenta y cinco kilos rō'ōjirā ima jūjirap̄aka. I'sup̄aka jūjirap̄aka nare p̄a'semaka jimarīa ba'iaja Tuṗarāreka jaibaraka p̄o'imajare imarape.

17

Werikap̄akiakite, rōmoka imaeka

¹ Supabatirā ĩ'potēñarirakamarā ángelrāka seroa rikarap̄arākakite yip̄ō'irā etarape. Toṗi mae ikup̄aka yire kērāpe:

—Ō'ōrā mi'tabe, rīkimaka riamakairō'ōrā ima ba'iaja baariwejea, sakaka mire yi-bojaerā baayu. Mia je'e: Ritaja ĩmirījaka wā'imarītiyaiko up̄aka sareka imarā ni-mamaka, Tuṗarāte ba'iaja nare jūarūjerāñu. ² I'sup̄aka i'sia wejeakarāre ba'iaja nare baarup̄utamaka, ritatojo wejeareka imarā ĩparimarāre ba'iaja naka baarape. ĩmirījaka wā'imarīrirōmote ba'iaja nare baarup̄utaeka imarī, ikup̄aka nimarape i'sia wejeakarā: Waṗuju imaja jiyip̄up̄aka oñurā imarī, ritatojo wejeareka imarāte jiyip̄up̄aka sanoñaokaro'si maerumajaka up̄aka nare nimarūjerape,— ángelte yire ārāpe.

³ I'sup̄aka yire kērāp̄aka p̄oto Esp̄iritu Santore jeyobaaikaṗi ārīwa'ri ikup̄aka yire sabaarape: ĩ'rīka ángel p̄o'imajamatorā yire e'ewa'rap̄aki. Torā eyatirā werikap̄akiaki jū'aka imarap̄aki p̄emarā rōmore rop̄amaka ñiarape. Tuṗarāte jaiyuyerikakaka wāmea o'oeka kireka jī'ijyerap̄aka. Supabatirā ĩ'potēñarirakao rup̄uko'a, ĩ'p̄apitarakabi wakaiki kimarape. ⁴ Kosaya iyayapea up̄aka ĩoika, supabatirā jū'aka imarap̄aka. Supabatirā rīkimakaja, orokaka, supabatirā āta waṗajā'rīakaka, p̄erlas wameikakaka baaekaoka kōjiioka kōp̄o'iareka imarap̄aka. Supabatirāoka ikup̄aka seroa orokaka baaeka p̄ururika: Noñu up̄akaja p̄up̄ajoatirā dajaitakaja nabaaeka waṗuju imaja kojyip̄up̄ayeerijayua, supabatirāoka ba'itakaja kowā'imañua korikarape. ⁵ Ikup̄aka ārīrikop̄akaja kokū'arā majērāko'abeyua wāmea o'ojī'aeka imarap̄aka. Ā'mitirikōrī je'e: “Babiloniawejea”, āñua simarape kowāmea. “Ritajaka ba'iaja baawā'imarīrimajare wārōrimajo imarī, naṗako up̄aka koime. Supabatirā ritaja ba'ia Tuṗarāte yaṗabeyuakaka p̄o'imajare wārōrimaja Babiloniawejeakarāre ime”, ārīrika simarape kokū'arā o'ojī'aeka. ⁶ Kore ñiawārūmaka, ikup̄aka koimarape: Iyaokoa ukutirā wejabiyuko up̄aka koimarape. Tuṗarārīrā, supabatirā kirika bojariroka yi'riwa'ri bojarimajare najāārāp̄aka riwea kōpakaja simarape i'sia iyaokoa. I'sup̄aka koimamaka marākā'ā ārīberijīka yijarape.

⁷ I'sup̄aka ñimamaka, ikup̄aka ángelte yire bojarape:

—¿Dako baaerā i'sup̄aka mime? Rōmo miako'oko, “Ikup̄akaro'si simekā'ā”, merīwārūokaro'si mire sayibojawap̄u'ataerā baayu. Supabatirā werikap̄akiaki ĩ'potēñarirakao rup̄uko'aiki, ĩ'p̄apitarakabi wakaiki kore e'ewa'pakā'ā miako'oki, “Ikup̄akaro'si simekā'ā”, jia merīwārūerā ĩ'p̄aba'iwā'taja mire sayibojawap̄u'ataerā baayu. ⁸ Werikap̄akiaki miako'oka bikija oñia kimarape ruṗu. Imarip̄otojo maekaka p̄uri kimabeyu. I'sup̄aka simako'omakaja torā kime morībeyu p̄oto kopea tiyibeyurō'ōṗi p̄orira'atirā kimarāñu. I'sup̄aka kibaamaka ĩatirā, jimarīa ritatojo wejeareka imarāte p̄up̄atarāñu. I'sup̄aka imarip̄otojo sabe'erō'ōṗi p̄uri Tuṗarāte kire riatarūkirō'ōrā ke'rīrāñu. Kīṗap̄era p̄ññurā Tuṗarāte nawāmea o'oberikarā nime werikap̄akiaki up̄aka imakite ĩatirā p̄up̄atarūkirā. Ika wejea kīp̄o'ijiaerā baaeka rup̄ubajirā kīṗap̄era p̄ññurā Tuṗarāte o'oeka, “Ikarakamarā nime oñia imajip̄arūkirā”, ārīwa'ri sakio'oeka.

⁹ Sarekaja ā'mitiriwārūkiro'si p̄uri o'rīrūkia sime. ĩ'potēñarirakao rup̄uko'aiki miako'a ĩ'potēñarirakabi p̄usi up̄aka sime. I'sup̄akajaoka koime rōmo saṗemarā rop̄ako'oko. Aṗeroka ĩ'potēñarirakamarā ĩparimarā up̄aka sime kirup̄uko'a. ¹⁰ I'sup̄aka simako'omakaja ĩ'rāpitarakamarā nime ĩparimarā bikija reyaekarā. Nabe'erō'ō tuikaki imaki maekaka p̄o'imajare jā'merijayuka. Kibe'erō'ōjī imarūkika p̄uri oibeyukajika ruṗu. Ñamajī p̄uri matikurijīkaja p̄o'imajare kijā'mekōp̄erāñu. I'sup̄aka imarip̄otojo Tuṗarāte

ārīrāka upakaja kiro'si simarāñu. ¹¹ Werikapakiaki imaroyirekaki, maekaka p̄uri ōñia imaberiripotojo ñamajī p̄uri nabe'erō'ō piyia jā'merimaji kimarāñu. Ī'p̄otēñarirakamarā jā'meka mirārāte jā'meka upakaja jā'merimaji kimarāñu. I'supaka ba'iaja kibaarāka be'erō'ōpi p̄uri Tuparāte riatarūkikaro'siji kime.

¹² Ī'p̄apitarakabi waka miako'a, ĩ'p̄apitarakamaki ĩ'parimarā upaka ima. I'supaka simako'omakaja, p̄o'imajare jā'meū'mubeyukajirā nime ruḡu. Ñamajī werikapakiakika jā'merūkīrāro'si nime. I'supaka baarimaja imaripotojo ñoaka jā'mebaraka nimabesarāñu.

¹³ Ī'p̄apitarakamarā imaripotojo ĩ'rīka ta'iarāja p̄upajoirā nimarāñu. I'supaka imarā imarī, “Miyapaika upakaja mibaarika yapawa'ri mikaja mire jeyobaabaraka yija imarāñu”, werikapakiakite narīrāñu. ¹⁴ I'supaka imawa'ri Oveja weiwa'yua upaka imakika najīrīrāñu. Supa simako'omakaja nare kitērīrāñu. Supa imarī aḡerā imatiyarimaja tērīwa'ribaji imaki imarī supa kibaarāñu. Supabatirā ĩ'parimarātarā imarā ĩ'pamaki kime. Oveja weiwa'yua upaka imakika imarā Tuparāte wā'maekarā imarī, kire ye'kariribekaja kiyapaika upakaja baarijayurā nime,— ángelte yire ārāḡe.

¹⁵ Ikupaka aḡea ángelte yire bojarape:

—Rōmore ruḡairō'ōrā, rīkimakaja ima riamaka miako'a, p̄o'imaja kopakaja riamaka ime. Supa imarī ĩ'rā wejekarā jariwa'ririmarīa, ĩ'rātata p̄o'imaja p̄āwa'rimarīa, supabatirā naka'iareka imabayurā upatataja sime miako'a. ¹⁶ Ī'p̄apitarakamaki ĩ'parimarā werikapakiaki upaka imakika miako'orā, rōmore ĩariḡe'yorimaja nime. Supa imarī ba'iaja kore baawa'ri, ritaja koba'irījia ē'matirā jariromarīko kore naja'atarāñu. Supa imarī kore jāātirā, kori'ia ba'aḡuatirā, koū'a p̄uri p̄ekarā najoeriatarāka. Iko rōmore ima upaka ima weje simamaka i'supaka sanariatarāñu.* ¹⁷ I'supaka i'sia wejeakarāre nabaarāñu kipupajoaika upakaja Tuparāte nare baarūjemaka. Supabatirā ĩ'rīka ta'iarāja p̄upajowawa'ri werikapakiakite ĩ'pamaki nimarūjerāñu. Supa imarī kiyapaika upakaja kire najeyobaarāñu, “Kopakaja sajē'rāka ñarīkarā seyayu mae”, Tuparāte ārīrāñu rō'ōjīte. ¹⁸ I'ko rōmo miako'oko ba'itaka wejea kopakaja koime. I'supaka simamaka tokarā ĩ'parimarā aḡea wejeakarā ĩ'parimarāte jā'merimaja imarā,— ángelte yire ārāḡe.

18

Babiloniareka imaekarāte ba'iaja jūaeka

¹ I'supaka simarapaka be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōpi ángel jā'merimajite ruira'amaka ñiarape. Jājia ya'tariki imarī, ka'ia ritatojo kiyaaboarape. ² I'tojīrā mae, jājirokapi ikupaka kērīkorape:

—Babiloniawejea ririrūkiaro'si sime. I'supakajaoka sareka imakoḡeirāte purirāñu. I'supaka baawa'ri Satanarīka ima wejea, supabatirā ritaja wiriba'ia, ba'irīji dajaka wejearo'si sajarirāñu.

³ Mia, ikupaka baarijayurā nimarape: Babiloniakarā ba'iaja baarirōmo upaka imarī, ritatojo wejeareka imarāte wapuḡu imaja jiyipupaka ōñurā najayaokaro'si nare sīawejabarijayuko koime. Supa imarī ritatojo wejeareka imarā ĩ'parimarā ba'iaja koka nabaarape. I'supakajaoka aḡerō'ōkarāreka ba'irījia wapajā'rīakaja yapatiyawa'ri, sanawapañjirape. Supa imarī ritatojo wejeareka waruomarāre rīkimakaja niñerū tōḡoirā najarape,— ángelte ārāḡe.

⁴ I'supaka kērāpaka be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōpi ikupaka Tuparāro'si sārīkorape:

—Yire ā'mitiripēarijayurā, i'sia wejearā mija ima'si. I'supakajaoka ba'iaja nabaarapaka upaka baabekaja mija imabe, ba'iaja najūarapaka upaka mija jūakoreka.

⁵ Tokarāre ba'itakaja baarijaparaka ima kopakaja ñiarūñaayu,— kiro'si sārīkorape.

⁶ I'supaka simamaka boebariwa'ri ba'iaja baarimajare riatarūkīrāte ikupaka sārīkorape:

* **17:16** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la figura.

—Aperâte ba'iaja nabaarapaka simamaka, saɸemawa'ribaji ba'iaja nare mija baarãñu.

⁷⁻⁸ Mia je'e, rĩkimakaja dakoa jariwa'ririmarĩaja rikairã nime. “Imatiyairã maime”, ãrĩpupajoairã imarĩ, nayapaika upakaja nabaarijaju. I'supaka nabaarijaju ko'apitorõ'õjĩrãja ba'iaja nare mija jũarũjebe. “Jã'merimaja rõmijã maime. Natĩmiarã nare reyatapamaka ba'iaja pupayurã upakamarĩa maime”, ãrĩpupajoairã nimako'omakaja, ĩ'rãrĩmi tokarãre ba'iaja jũarãñu. Supa imarĩ reyairã, kësia jũarũkirã, supabatirã aɸerã ba'iaja puparirikarekaja imarãñurã riomaka imawa'ri. Supabatirã nawejea oorãka. Ika ñañu ritaja i'sia wejeareka imarãte yijoeriatarãka simamaka. I'supaka ñañu ritaja ima tẽrĩwa'ribaji yirikapĩ sayibaarãka simamaka,— Tuparãro'si sãrĩkoɸakã'ã ña'mitirape.

⁹ —I'sia wejea ooripakã'ã ĩatirã, jimarĩa aɸea ka'iareka imarã ĩparimarãre ba'iaja puparirãñu, “Nimamaka dako jariwa'ririmarĩaja yija yapaika upakaja naka yija baakoɸeroyirape”, ãɸaraka. I'supaka ĩparimarãre ãrĩrãñu Babiloniakarãka ba'iaja baarijeyoarika mirãrã. ¹⁰ I'supaka simako'omakaja Babiloniakarãka ba'iaja jũarika yapaberiwari ñoakurirãja natuirãñu. Toɸi oɸaraka ikupaka narĩrãñu:

“¡Aya! Jimarĩa jo'baka wejeɸakiaka imariɸotojo sooriyu. Ritaja ima aɸeriweje bo'ibajirã imatiyairõ'õ simakoɸerape. I'supaka simako'omakaja tokarãre ba'iaja baariɸareareka ikuparõ'õɸiji i'supaka Tuparãte sabaayu”, nawejeareka imabayurã ĩparimarãre ãrĩrãñu.

¹¹⁻¹⁴ I'supakajaoka oro, ɸlata, ãta wapajã'rĩa, ɸerlas, sayapãia wapajã'rĩakaka*, supabatirã jia jiiĩsia jĩaikakaka yapua wapajã'rĩa ima, marfilkaka nabaaeka, ɸeruakaka, supabatirã broncekakaoka nabaaekakaka, ayabaka, supabatirã jiiĩsia napo'ia imaerã iyebaka napukerũkia, supabatirã canela, ba'irĩjia ba'arika rukerũkia jiiibaji jĩsika, iyaokoa, iyebaka yo'aba'arũkia, trigo, trigo jĩa oyeka, napoyarã, wa'ibikirãwẽkoa, oveja, kawaru, supabatirãoka kawarupi tũrũrũki upaka na'ririjayuaoka, ritaja õ'õrã yija bojaekarakaba'i Babiloniakarãre e'etoparaka imakoɸeroyirape. I'supaka simamaka ĩakoɸeka ritaja waruaka nare ĩjirimaja mirãrã oribaraka nimarãñu. I'supaka nimarãñu ritaja narikakoɸeika pupajoawa'ri,

“No'orã aɸekurioka sayija ĩjibesarãñu mae. Jĩakaka nayapakoɸeroyirapaka, supabatirã ritaja ba'irĩjia wapajã'rĩa narikakoɸeroyirapaka ɸitiyika naririwa'yu mae, aɸekurioka sanarikaerãmarĩa”, narĩrãñu.

¹⁵ Supa imarĩ Babiloniarã ba'irĩjia ĩjitirã rĩkimakaja niñerũ tõpokoɸeka mirãrã, soorãñurĩmi yoepi oribaraka nimarãñu, “Naka ĩ'rãtiji ba'iaja torã yija jũaa'si”, ãrĩwa'ri.

¹⁶ Toɸi imatirã ikupaka ba'iaja puparibaraka narĩrãñu:

“¡Aya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea. Rõmo jiyuritaka imakote ima upaka imaweje simakoɸeroyirape. Supabatirã sayapãia wapajã'rĩa iyayapea ĩoika supabatirã jũ'aka jããtirã, rĩkimakaja kojiioaka koɸo'ireka imarapaka, orokaka baaeka, supabatirã ãta wapajã'rĩakaka baaeka, ɸerlas wameikakaka baaeka upaka imaweje simakoɸeroyirape.

¹⁷ Supabatirãoka ritaja narikakoɸeroyirapaka ñojimarĩji oopataika”, ba'irĩjia torã ĩjikoɸeroyikarãte ãrĩrãñu.

Wapuru ĩparimarã, naro'si ba'iraberimaja, supabatirã wapuruɸi waruaka e'ewa'ritirã ĩjirimaja ñoakuripi i'supaka imarãka ĩañumarãñurã. ¹⁸ I'supakajaoka ate, Babilonia oobaraka jimarĩa sũmakapupakã'ã ĩawa'ri ɸañebaabaraka ikupaka nakasererãñu: “I'siweje imaroyiraparõ'õjĩrã ima weje imabeyua mae”, narĩrãñu. ¹⁹ Tẽrĩrikaja ba'iaja pupariwa'ri narupuko'areka ka'ia napearãñu. I'supaka baatirã ɸañebaabaraka ikupaka narĩrãñu:

“¡Aya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea imakoɸeroyirapaka. Wapuru jo'baka rikairã sapĩ waruaka torã e'ewa'ɸaraka nare ĩjitirã, rĩkimakaja niñerũ tõpokoɸeroyiraparã.

* **18:11-14** Telas de lino fino, seda, de color pũrpura y rojo

Ñojimarĩji soopatayu mae”, narĩrãñu waþurureka imarã,— mabo'ikakurirõ'õþi Tuþarãro'si sãrĩkorape.

²⁰ Torãjĩrã ikupaka sajaikorakã'ã ña'mitirape ate:

—I'sia wejea oopatamaka ãtirã, jĩjimaka mija imabe mabo'ikakurirõ'õreka imarã. Kirika bojariroka mija bojaerã Cristore þũataekarã, Tuþarãte nare ãñua bojaĩjirimajaoka, suþabatirã Tuþarãte yi'yurã uþatiji jĩjimaka mija jaþe. I'supaka mija imabe torã imaroyiraparãte ba'iaja mijare baawã'imarĩka waþa ba'iaja najũaika simamaka,— sãrĩkorape.

²¹ Torãjĩrã ate aþika ángel jãjikate ñiarape. Suþa imarĩ, jo'baka ãta trigo mukerũkia uþaka ima e'etirã riakarã kiyiatarape. I'supaka sabaatirã, ikupaka kërãþe:

—Ãta yiyiataika uþakaja, Babilonia Tuþarãte riataþatarãñu. Suþa imarĩ aþekurioka þo'imajare ãape'arũkimarĩa simarãñu.

²² I'supaka simamaka torã arþa birebaraka nabayakoyarijaya, suþabatirã ma'saka naþuþurijayua, tromþeta naþuþurijayua, aþekurioka ã'mitirirũkimarĩa sajarirãñu. Suþa imarĩ i'sia wejeareka jia oyiaja ba'irĩjia baarika õñurã aþekurioka sarã ba'irabebaraka imabesarãñurã. I'supakajaoka simarãñu trigo oyerimajaro'sioka.

²³ I'supakajaoka jia yaaboabaraka torã ima aþekurioka yaaboabaraka imabesarãka. Suþabatirã jĩjimaka þitañi'awa'ri nimarijaya imabesarãka mae. Mija ã'mitipe Babiloniawejeakarã. Ritatojo wejeareka imabayurã bo'ibajirã waruamarã mijakarã imakoþerape. Mija ye'oapĩ ritatojo wejeareka imarãte mija þakirape mija waruaka takaja nayapatiyaokaro'si. Suþa imarĩ Tuþarãte jiyiþuþayeebeyurã najarape.

²⁴ Tuþarãte nare ãñua bojaĩjirimajare, suþabatirã kire yi'yurãte, i'supakajaoka ritaja þo'imajatatarãre jããbaraka mija imaroyirape. I'supaka mija baaroyirapaka waþa ba'itakaja mija jũayu mae,— ãta jo'baka riakarã yiatarapakite ãrãþe.

19

¹ I'supaka simarapaka be'erõ'õ rĩkimarã mabo'ikakuripi najaimaka ña'mitirape. Ikuþaka jãjirokaþi narĩkorape:

—“Aleluya. Tërĩrikaja jiika maipamaki Tuþarãte ime”, kireka marĩrijariye'e. I'ki Tuþarãja imaki ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã ma'rirũkia imakoþekareka mare tããekaki. Ritaja ima bo'ibajirã imaki kime, suþabatirã ritaja ima þemawa'ribajirã jiiitakiji kime.

² “Ba'iaja ritajaka wã'imarĩtiyaikote yiwẽkomabaarãñu”, rita ãñuka imarĩ, waþujumarĩa ba'iaja kore kibaayu. Ba'iaja kobaaekapĩ ritatojo wejeareka imaekarãte ba'iaja koimaruputaeka. I'supaka simamaka Tuþarãte yapaika baaroyiraparãte jããekakote, i'supaka kobaaroyirapaka ãrapaki imarĩ, kore kiriatarape mae,— narĩriokabayurape mabo'ikakurirõ'õþi.

Ba'iaja ritajaka wã'imarĩtiyaiko uþaka þo'imajare Babiloniawejeakarã ba'iaja imaruputairã imamaka i'supaka narãþe.

³ Suþabatirã ikupaka narĩriokabayurape ã'rãjaoka ate:

—“Tërĩrikaja jiika maipamaki Tuþarãte ime”, kireka marĩrijariye'e, Babiloniawejea ooea ũmakapuritiyirũkimarĩa ima simamaka,— narĩkorape.

⁴ I'supaka narĩkorapaka þoto, Tuþarã ruþarikũmu wãjitãji veinticuatro rakamarã þakiarimarã, suþabatirã botarakamarã maikoribeyu uþaka imaraparãte mo'ipãñawa'rape. Toþi imatirã ikupaka narãþe:

—I'supaka nañua rita sime. Tërĩrikaja jiika maipamaki Tuþarãte ime,— narãþe kire jiyiþuþayeeewa'ri.

⁵ I'supaka simarapaka be'erõ'õ Tuþarã ruþarikũmua imarõ'õþi ikupaka sajaikorape:

—“Tērīrikaja jiiika mime”, āparaka jījimaka Tuṗarāka maimaye'e. Po'imajare ĩaika wājītāji imatīyarimaja, imatīyabeyurā uṗaka imakoṗeirāoka, ritaja kiyāṗaika uṗakaja kiro'si baarijayurā kire jiyīṗuṗayeabaraka jījimaka maimarijariye'e,— sārīkorape.

Jesús, Oveja weiwa'yua uṗaka imakiro'si nabayakoyaeka

⁶ I'suṗaka simarapaka be'erō'ō, rīkimarāja jairiokabayurā, suṗabatirā āta okaayu uṗaka, suṗabatirā wīṗoa jaika uṗaka baatirā ikuṗaka narīkorape:

—Aleluya. I'suṗaka imaki imarī, ritajare kijā'merijayu. Suṗa imarī “Ritaja imabo'ibajirā tērīrikiji imaki kime”, āparaka kire majiyīṗuṗayeerijariye'e.

⁷ Oveja weiwa'yua uṗaka imakite ṗitañi'airā uṗaka mija imarīmi seyayu mae. I'suṗaka simamaka Tuṗarāte jījimakaṗi jiyīṗuṗaka ōparaka maimaye'e, kika maimajīparāka imarī. Oveja weiwa'yua uṗaka imaki jeyomakore* ketarūkia jījimakaṗi ta'atikaja koima uṗaka kiruṗu nimarijayu.

⁸ Jíakaka boia ka'imarīa jariroaka najāārūkia Tuṗarāte nare ĩjirape,— sārīkorape.

Najāāika ka'imarīa ima, “Ba'iaja baabekaja Tuṗarāte yi'yurā”, ārīrikopakaja simarape.

⁹ Sarokajīte ikuṗaka ángelte yire ārāpe ate:

—Mae mire nārīrā baaika jia samio'obe: “Oveja weiwa'yua uṗaka imakite ṗitañi'aika uṗaka baarāka baya niaerā kioyibojaekarāre jījimaka jarirāñu jīitaka Tuṗarāte nare baamaka”, āñua mio'obe,— ángelte yire ārāpe.

Suṗabatirā,

—Rita sime ika mire yibojaika, Tuṗarārika bojariroka imatiyaika simamaka,— yire kērāpe.

¹⁰ I'suṗaka kēṗakā'ā, jiyīṗuṗaka kire ōrīwa'ri kiwājītāji yimo'ipāñarape.

—Mimo'ipāña'si yiwājītāji. Mima uṗakaja, suṗabatirā mijeyomarā Jesúre yi'yurā uṗakajaoka Tuṗarāte yāṗaika baaiki ñime yiro'si. Suṗabatirā “Ikuṗaka kime Tuṗarā”, ārīwa'ri Jesúre wārōekakaka bojarijayurā maima. I'suṗaka ĩrātīji bojarijayurā maima-maka, Tuṗarāte takaja mijiyīṗuṗayeetiyabe,— ángelte yire ārāpe.

Kawaru boika ṗemarā tuyuki tērīritakaja imarimaji

¹¹ I'suṗaka kērāpaka be'erō'ō, mabo'ikakurirā koṗereka uṗaka wiritamaka ñiarape. Sawiritarapaka ṗoto kawaru boika torā rīkamarapaki ṗemarā, ĩrīka ṗo'imajire tuyurape. “Kērīrijayu uṗakaja baaiki, wājīmiji bojarimaji”, wāmeiki kimarape kireka tuyurapaki. Wājia ṗo'imajare jā'meiki, suṗabatirā kimajamarāre ba'iaja baaeka ṗi'iwa'ri ṗitā'mua ṗo'ijiaiki kimarape. ¹² Kiñakoa ṗeka jūrēika uṗaka yaaboarapaka. Kiruṗuko'areka rīkimakaja niṗarimarā mirārā bu'ya tuaekaki kimarape. Wāmea kireka o'ojī'aeka, ĩ'ki ĩrīkaja kiōñua simarape. ¹³ Riwearā ñu'aeka saya uṗaka jariroaka jāāiki kimarape. “Tuṗarāte nare āñu uṗakaja ṗo'imajare baabeaiki ñime”, āñua wāmeiki kimarape. ¹⁴ Suṗa imarī kisurararāka mabo'ikakurirā jariro boia ka'imarīa jāāekarā imaraparā. Suṗabatirā kawaru boirā ṗemarā tuyutirā kibe'erō'ō na'ririjarape. ¹⁵ Naruṗurō'ō a'ririjarapaki rijokoṗeareka sara oṗika imarapaka. Sara koṗakaja kioka imarāñu. I'suṗaka kiokaṗi kimajamarāre ĩrāṗē'rōtorāja kibaarāka simamaka. I'suṗaka imawa'ri ritaja jā'mewārūiki imarī, ba'iaja baarimajare baaika ĩariṗe'yowa'ri nare kiwēkomabaarāñu. Ritaja ima tērīwa'ribaji imaki Tuṗarāte nare boebapakā'ā ba'itakaja nare baarimaji kimarāñu kiro'si. ¹⁶ Kijariroakarā suṗabatirā kirijoarāoka ikuṗaka āñua o'oeka jī'itarapaka: “Ī ĩ kime ritaja ĩparimarā ĩṗamaki, suṗabatirāoka ritaja imatīyarimajare jā'merimaji”, āñua simarape.

¹⁷⁻¹⁸ I'suṗaka simarapaka be'erō'ō ĩrīka ángelte aiyakareka rīkamapakā'ā ñiarape. Weṗeṗemareka wiyua wayurika rabarika ba'arimajaka simamaka ikuṗaka jājirokaṗi nare kērāpe:

* **19:7** La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.

—Tuparāte mijaro'si baaweirāka mija ĩara'abe. Kawaru boiareka tuyukate jããpaterākakaka rēĩra'atirā þo'imaja rabarika mija ba'arape. ĩparimarā, supabatirā jãjirā, kawarurāka, napemapi a'ririjayurāteoka supabatirā surararāka ĩparimarā, napupayariji imarijaturā, toþi i'supakajaoka aþerāte ba'irabeĩjirimaja, imatijarimaja, imatijarimajamarĩrāoka nari'ia mija ba'arape,— ángelte nare ārãþe.

19-20 I'supaka simarapaka be'erō'ō werikapakiaki upaka imarapaki ritaja ĩparimarā nasurararākapitiyika nare kirēamaka ĩiarape. Supabatirā torā imarapaki kijeyomakioka “Yi'i imaki Tuparāro'si bojaĩjirimaji”, ārĩkoþebaraka werikapakiakite ĩaika wãjitãji maiko-ribeyua baabeawa'ri, werikapakiaki jērāka jiyipupaka ōrãþarā þo'imajare, supabatirā kiwãmea o'ojĩ'araparāre kipakirape. I'supaka imaraparāte rērãþe, kawaru þemarā tuyurapaki, supabatirā kisurararākapitiyika þitã'mua ko'api'yaokaro'si. Kawaru boika þemarā tuyurapaki naka jĩþaraka ĩ'þarā ba'iaja baarimajare kiĩni'arape. Supa imarĩ werikapakiaki, supabatirā, “Tuparāro'si bojaĩjirimaji ĩime”, ārĩroyirapakiteoka ōĩnirāja þeka azufreþi jũ'rēiritarā nare kitaarape. ²¹ Supabatirā ĩparimarā, nasurararākapitiyika etaraparāte þuri kawaru boika þemarā tuyurapaki kirijokoparā sara imarapakapi ba'iuþakaja nare jããpaterapaki. I'supaka simamaka dajaka ima ba'aika wayurika kopakaja ĩa'þirapaka kijããpateraparā ri'ia ba'abaraka.

20

Mil rakakuri wejejē'rāka jã'mebaraka Jesúre imarũkia

¹ I'sia be'erō'ō, mabo'ikakurirō'ōþi þerumijia jo'baka, kajuyaiþakiaka upaka ĩoikite kipi'þerũkia rikatirā ángelte rui'ra'amaka ĩiarape. Supabatirā kopea tiyibeyua ima kiwierũkiaoka kirikarape. ²⁻³ Ruetatirā kajuyaiþakiaka upaka ĩoikite kiĩni'arape. Mia je'e mae, i'supaka kibaarapaki kime Satanás, bikija aññaka upaka ĩoiki þo'ijiritirā þakiroyirekaki. Kire ĩi'atirā þerumijiaþi ángelte kire þi'þerape, ĩoaka mil rakakuri wejejē'rā rō'ōjĩrā kopea tiyibeyurō'ōrā kimaokaro'si. Supabatirā sareka kire kitāterape ĩoaka þo'imajare þakibekaja kimaokaro'si. I'sia be'erō'ōþi þuri matikuriþi kimaerā kire kija'ataerā baarape.

⁴ Toþi mae jã'mebaraka narupairō'ōrā rupajiyeraparāte ĩiarape. Mia je'e mae, Jesúre ye'kariberiwa'ri, kimajaroka ja'atabeyurā, werikapakiakire kijērākapitiyika jiyipupayeeberewa'ri kiwãmea nakũ'arā, supabatirā napitakarā o'ojĩ'aberika mirārā nimarape. Supa imarĩ wãmua natoata'ruekarā imariþotojo, ōñia jariþe'ritirā mil rakakuri wejejē'rāka Cristoka jã'merimaja nimarape. ⁵ Aþerā reyaekarā þuri mil rakakuri wejejē'rāka kijã'merāka be'erō'ōrā ōñia jariþe'rirũkirā imaraparā. ⁶ Supa imarĩ wãmua natoata'ruekarāte mamarĩþi ōñia Tuparāte jariþe'rirũjemaka jĩjimaka nimarãñu. Kire ã'mitiripēairā imarĩ, aþekurioka nareyabesarãñu. Supa imarĩ Tuparāte yapaika kurarākare baaika upaka baarimaja nimarãñu. I'supakaja Cristoro'sioka baarimaja imarĩ, mil rakakuri wejejē'rāka kika najã'merãñu.

Þiyia Satanáre nakutekopeka

⁷ Mil rakakuri wejejē'rāka o'rirāka be'erō'ō ja'atarũkika kime Satanás. ⁸⁻⁹ Toþi þoritirā Gog wãmeirā, supabatirā Magog wãmeirāte kiyapaika upakaja baarũjebaraka kimarãñu ate. Gog, supabatirā Magog kopakaja ritatojo wejeareka Tuparāte yapaþeyutatarā nimarãñu.

I'sirokapi nare kipakirāka ã'mitiritirā ritaja ka'iaþi narēĩrãñu, þitã'mua Tuparãrirāka ko'api'yaokaro'si. Tērĩrikaja rĩkimarā nimarãñu ritaja tatararā þo'imaja. Supa imarĩ, Tuparāte wātaka ōñurāre imaweje namorape. I'supaka nabaako'omakaja ĩmiþi þeka Tuparāte kimajamarāre ĩa'atarãñu, nimaupatiþi nooriyaokaro'si. ¹⁰ I'supakajaoka þeka

azufrepi jũ'rëiritarã Satanãre, þo'imajare þakirimajire, kitaarãñu. I'sia ruþubaji sareka-jaoka werikaþakiaki, suþabatirã “Tuþarãte bojañjirimaji ñime”, ãrĩþakiroyikakite ki-taekarõ'õrã simarape. I'suþaka nare kibaamaka ñmiareka, ñmiarekaoka ba'iaja jũarĩji torã nimarãñu.

Po'imajare imaeka mirãka uþakaja ïatirã þiyitaka sawaþa Tuþarãte nare jëñerũkia

¹¹ I'suþaka simarapaka be'erõ'õ jo'baka tẽrĩriki ruþarikũmua boitaka imarapakarã ïrĩkate ruþamaka ñiarape. Ritaja ima bo'ibajirã tẽrĩrikiji kimamaka, kĩarapaka wãjitãji ritatojo wejea rirapaka. I'suþaka baawa'ri aþekurioka maiberijika sajarape. ¹²⁻¹³ Riapakiakarã ña'miririkarã þuþamirãka suþabatirã reyaekarã þuþamirãka tuikarõ'õrã ima þoatirã õñia kijariþe'rirũjerape ate. Reyaeka mirãrã õñia jariþe'ritirã, torã ruþarapaki wãjitãji narĩkajiyemaka ñiarape. Imatiyarimaja, imatiyabeyurãoka nimarape. Torã narĩkajiyerapaka þoto þaþera þũñu Tuþarãte wierape. I'siþũñurã ritaja þo'imajare baaeka mirãka o'oeka imarapaka. I'suþaka simamaka sareka ïatirã, “Ikuþaka baaeka mirãrã mija ime”, torã ruþarapakite nare ãrãþe. Suþabatirã “Ikarakamarã nime yika imarũkirã”, ãrĩwa'ri kio'oeka þũñuoka kiwierape. ¹⁴⁻¹⁵ I'sia be'erõ'õ reyaeka mirãrãte imaeka mirãrõ'õ rërãrĩ e'etirã þeka azufrepi jũ'rëiritarã Tuþarãte sataarape. Suþabatirã þaþera þũñurã “Ikarakamarã nime yika imajiparũkirã”, ãñua kirikarapapũñurã nawãmea o'ojl'aberikarãte ïatirã þeka jũ'rëiritarã nare kitaarape. I'suþaka baawa'ri aþekurioka nare kĩabesarãñu.

21

Wejea mamaka, wejeþema mamaka imarũkia

¹ Ritatajo ka'ia, riapakiaka, wejeþema rirapaka be'erõ'õ, mamaka ate Tuþarãte ka'ia, wejeþema þo'ijiamaka ñiarape. ² I'suþaka simamaka jia oyiaja baabaraka nimarũkirõ'õ mamaka Jerusalén Tuþarã þõ'ipi ruira'atirã saña'rĩþañamaka ñiarape. Ìakõrĩ je'e: Rõmo þitañi'aerã baaeka kotĩmite kore Ìajiyuokaro'si saya jia jããweitirã koima uþaka jiyurika imarõ'õ simarape. ³ I'suþaka sabaarapaka be'erõ'õjĩte, Tuþarã ruþarikũmua imarõ'õþi ikuþaka jãjirokapi sãrĩkorape:

—Mija Ìabe. jPo'imajaka Tuþarãte ime mae! I'suþaka simamaka, “Mabo'ikakurireka Tuþarãte ime”, ãrĩrika imabeyua. Po'imajaka Tuþarãte ima simamaka, i'suþakajaoka nime naro'si, “Yija Ìþamaki mime”, kire ãþaraka. ⁴ Tuþarãka imarimaja nimamaka reyarika, ba'iaja þuþaririka, oririka, ã'mika najũakoþekaoka imabesarãka mae. Suþabatirã nare kijiyiþuþayeerãñu ate norikoreka. I'suþaka simarãñu bikija ba'iaja jũarika imakoþeka imabepakã'ã,— sãrĩkorape mabo'ikakurirõ'õþi.

⁵ Torãjĩrã kiruþarikũmua ruþatiirã ikuþaka Tuþarãte yire ãrĩkorape:

—Miabe, ritaja bikija imakoþeroyireka, mamaka oyiaja sõ'toarã yo'ayu mae,— kërĩkorape.

I'suþakajaoka,

—Ika mire yibojaika uþakaja samio'obe. Mire þakibeyuka yi'i. Mire yibojaika uþakaja ñamajĩ simarãñu,— yire kërĩkorape.

⁶ I'suþaka yire ãrĩweatirã, ikuþaka yire kibojakorape ate:

—Kopakaja ritaja yijieyu mae. I'suþaka simamaka Alfa, Omega uþaka imaki ñime. Alfa ñime ñañu ritaja þo'ijiaekaki imarĩ. I'suþakajaoka Omega ñañua “Ñamajĩ wejea tiyirũjerũkika ñime”, ãrĩrika sime. Okoa ukurika mare jitotiyaiika uþaka yire þuþajoatirã, yire jëñeirãte ba'iaja najũaeka be'erõ'õ yipõ'irã netarãka þoto õñio okoa wapamarãja nare yisãrãñu nimajipaokaro'si. ⁷ I'suþakajaoka yibaarãñu yire ã'mitiripëarija'atabesarãñurãte. Yire takaja jiyiþuþaka õrĩrãñurã þuri, yimakarã uþakaja yika imarãñurã. ⁸ Jesúre ã'mitiripëabeyurã þuri ikuþaka baarijaturã: “Po'imajare mare ã'mijã'si”, ãrĩwa'ri kire ã'mitiripëabeyurã, i'suþakajaoka yiyapabeyua baairã, þo'imaja

jäärimaja, nayapaika upakaja rõmitikaka wã'imarĩrijayurã, supabatirã po'imajare bitar-ijayurãteoka wëkomaka yibaarãñu. I'supakajaoka wapuju imaja jërãka jiyipupayeeirã, supabatirã pakirimajareoka peka jũ'rëiritarã nare yitaarãñu apekurioka nare ïakoreka,— yire kërĩkorape.

Mamaka Jerusalén wãmeika

⁹ I'supaka simarapaka be'erõ'õ ï'rĩka ángelte yipõ'irã etarape. Iki imarapaki ï'potëñarirakamarãkaki ba'iaja po'imajare jũarũkia seroarã rikaeka mirãki. Mae, ikupaka yire kërãpe:

—Dajoa, Oveja weiwa'yua upaka imaki rũmuro'si imarũkikote mire yibeaeerã,— yire kërãpe.

¹⁰ I'supaka yire kërãpaka be'erõ'õ, Espíritu Santore yire jeyobaamaka ikupaka yire sabearape: Pusia jo'baka ïmitakarãja ima rupututuarã yire ke'ewa'rape. Torã kika yeyarapaka poto ba'iaja baarũkimato, mamaka Jerusalénwejea Tuparã põ'ipi ruirã'atirã saña'rĩpañarapaka yire kibearape. ¹¹ Mia je'e, i'siwejea puri Tuparãte yaaboaikapiji yaaboaiweje imarapaka. I'supaka imawa'ri äta jaspe wãmeika jia waria mayoiwapu'ataika upaka õirõ'õ simarape. ¹²⁻¹³ I'sia wejerijerã jia ïmirã jaarãkueka simarape. Supabatirã ï'poũ'puarãe'earirakao koperekaika simarape. Jã'ätipë'rõtopi maekaraka kopereka, wayerupitipë'rõtopi i'siaraka koperekajaoka. Supabatirã wejerĩrĩka pë'rõtopioka i'siraka kopereka, ma'karoka pë'rõtopi i'tojĩrãjaoka koperekaika simarape. Israelkarã ï'poũ'puarãe'earirakatatarã imarã wãmea ï'rãba'iji kopereka rakakaja o'ojĩ'aeka imarapaka. I'supakajaoka kopereka rakakaja ï'rãrimaki ángelrãkare sareka rĩkarape. ¹⁴ I'supaka simamaka, äta pãätateka õrĩa'si ãrĩwa'ri ï'poũ'puarãe'earirakao sajã'ärã äta jo'bari'okapi turirupamo'meka simarape. ï'pawãjoũ'puarãe'earirakamaki Oveja weiwa'yua upaka imakite pũataekarã, apóstolrãka wãmea jĩ'itarapaka, nimarapaka upatiji äta imarapaka simamaka.

¹⁵ Ángel yika jairapaki wejea kijërãbaarũkia orokaka baaeka rikarapaki, kopereka, supabatirã äta pãätateka jërãbaarũkiaro'si. ¹⁶ Supa imarĩ sakijërãbaamaka, dos mil doscientorakakuri kilómetro rõ'õjĩrã oyiaja sajërãka simarape, sajo'baka, sañoakaoka. ¹⁷ Äta pãätateka po'imajare jërãbaaikapi sakijërãbaamaka, sesenta y cinco metros rõ'õjĩrã mo'rĩa simarape.

¹⁸ Jaspe wãmeika ätakaka baaeka simarape wejea äta pãätateka. Supabatirã apeapi rukebekaja orotakakaka baaekaweje simarape. ¹⁹ Supabatirã äta pãätateka rokarã ï'poũ'puarãe'earirakao äta ima, jia jiyurika äta wapaãjã'rĩakaka baaeka simarape. Mamarĩkao, jaspe, jia waria ya'tarikakaka imarapaka. Rokajĩkao zafiro wejepema jĩ'mia upaka imarapaka. ï'porokajĩkao wãmea ágata pũñua upaka jĩ'mia imarapaka. Maekarakaorokajĩkao esmeralda imarapaka. ²⁰ Supabatirã botarakaorokajĩkao äta ónice jũ'aka boiapitiyika yariraka imarapaka. ï'rãpitarakaorokajĩkao jia jũ'aka cornalina imarapaka. ï'rõtëñarirakaorokajĩkao jũ'sipoa crisólito imarapaka. ï'potëñarirakaorokajĩkao jĩ'mia berilo imarapaka. Maekarakaotëñarirokajĩkao jũ'sipoa topacio imarapaka. Botarakaotëñarirokajĩkao crisoprasa jĩ'miajaoka imarapaka. Piyio bo'io wejepema upaka jĩ'mia äta jacinto imarapaka. Piyio imarapaka amatista arebosiakaka. ²¹ ï'poũ'puarãe'earirakato kopereka ñiarape. Sarakakaja ï'rõ perlakaka baaeka simarape. Supabatirãoka wejeñe'metãji imarapaka ma'a apeapitiyika rukubekaja orotakakaka baaeka imarapaka.

²² I'sia wejeareka Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'ia ïatõpoberapaki yi'i. Maipamaki Tuparã ritaja ima bo'ibajirã tërĩrikaja imaki, supabatirã Oveja weiwa'yua upaka imakiteoka napõ'irãja nimamaka nayapairõ'õrãja po'imajare nare jiyipupayeerape. I'supaka simamaka nare jiyipupayeerũki wi'ia imabeyurõ'õ simarape. ²³ I'supakajaoka ritaja ima pemawa'ribajirã jiiitakiji Tuparãte imaraparõ'õ imarĩ, ikiji torã yaaboarapaki.

Supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakioka i'supakajaoka kiyaaboarape. Supa imarī aiyate yaaika, ñamikakite yaaboikaoka yapabeyurō'ō simarape. ²⁴ I'sia wejea yaaboikapi ritatojo wejeareka imarāte jia imarijarirāñu. Niparimarā narikarijayua wapajā'rīa imatiyaikakaka e'era'atirā Tuparāte nijirāñu kire jiyipupaka ōrīwa'ri. ²⁵ I'supaka nabaarūkirō'ō imarī, wiekaja kopereka imajiparijarirūkirō'ō simarāñu. I'supaka simarāñu ñamia imabesarāñurō'ō imarī. ²⁶ Torā ritaja wapajā'rīa imatiyaikakaka ritatojo wejeareka imarāoka narikaika e'era'atirā Tuparāte nijirāñu kire jiyipupayeewa'ri. ²⁷ I'supaka simamaka Tuparāte yapabeyua imarūkimarīrō'ō imarī ba'iaja baarimaja, pakirimajareoka sakākabesarāñu. Oveja weiwa'yua upaka imaki papepa pūñurā, “Ikarakamarā nime yika imarūkirā”, arīwa'ri nawāmea sareka o'ojī'aeakarā takaja kākarūkirō'ō simarāñu.

22

¹ I'supaka yire kibearapaka be'erō'ō, jia waria ima riaka ōñio okoraka imajiparūkiria ángeltes yire bearape. Tuparā ruparikūmua, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ruparikūmua sarupaka imaria simarape. ² Wejeñe'metāji ma'a imarapakarā sañe'metājite juruteparia simarape. Supabatirā i'siriarijereka ĩ'papē'rōto wā'tarāja ōñio yapua rīkajiyerapaka. ĩ'rīka aiya o'atarimarāja ruirijayua simamaka, ĩ'rākuri wejeñe'rākareka ĩ'pōū'puarāe'earirakakuri ruirijayua simarape. Ritatojo wejeareka imarāte jiiokaro'si ōñioka simarape sapūñua. ³ Supabatirā Tuparāte ĩaripe'yoika imabeyurō'ō simamaka, “Ba'iaja simarū”, kērīrūkimato simarāñu. Torā Tuparārika, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ruparikūmua imarāka. I'supaka simamaka ritaja torā imarāñurā Tuparāte yapaika upaka oyiaja baabaraka kire najiyipupayeerijarirāñu. ⁴ Maekaka maki Tuparāte ĩabeyua simako'omakaja, wejea mamaka kipo'ijiarāñurō'ōrā puri kire ĩarika imarāka. Supabatirā kiwāmea nakū'areka kio'o'jī'arāñu. ⁵ Supabatirā maipamaki Tuparāja nare kiyaaboarāñurō'ō imarī, aiyaka, yaaboika yapabeyurō'ō simarāñu. Supabatirāoka ñamia imabeyurō'ō simarāñu. I'supakajaoka torā kika jā'mebaraka nimajiparāñu.

Jesucristore etarūkia koyiaja jariwa'yua

⁶ I'sia be'erō'ō ikupaka ángeltes yire arāpe ate:

—Ritaja makārārūñuroka upakapi Tuparāte mire ĩarūjeika, mire kiā'mitirirūjeikaoka rita ima. I'supaka simamaka ritaja mire yibojaika upakaja simarāñu. Maipamaki Tuparā imaki kiro'si bojaĳirimajare jia jaiwārūerā nare jeyobaarijayuka. I'supaka imaki imarī, ikijioka imaki ika ritaja mire yibojaerā yire pūatarapaki,— yire kērāpe.

⁷ Supabatirā ikupaka yire kērāpe ate:

—Ikupaka Jesúre añu: “Mija ā'mitipe. Ñojimarāji mija pō'irā ya'rirāñu ate. I'supaka simamaka, ika majaroka ‘Ikupaka simarāñu’, arīwa'ri Tuparāte bojaekakaka o'oea pūñurā yī'yurā ĳĳimakapi imarāñurā”, kērībojayu,— ángeltes yire arāpe.

⁸ Juan ñime ika ritaja ĩatirā, sā'mitiritirāoka so'oiki. Ángeltes yire sabearapaka poto jiyipupaka kire ōrīwa'ri kiwājitāji yimo'ipāñarape. ⁹ Ikupaka puri yire kērāpe:

—Mimo'ipāña'si. Miupakaja Tuparāte yapaika upakaja baaike ñime yiro'sioka. Tuparāro'si bojaĳirimaja, supabatirā ika papepa pūñu o'oea yī'yurā upakaja imaki ñime. I'supaka simamaka, Tuparāte takaja mijiyipupayebe,— ángeltes yire arāpe.

¹⁰ Torājīrā ate ikupaka yire kērāpe:

—Ika majaroka mio'oika, po'imajare miōrīrūjebe, samio'oika upakaja simarūkia koyiaja jariwa'yua simamaka. ¹¹ Koyiaja sajariwa'pakā'ā, ba'iaja baarimaja puri nima upakaja nabaarijaririyapaye'e nayapaika upakaja nimaparū. I'supakajaoka ba'iaja pupajoairā napupaka nare añu upakaja napupajoaparū. Supabatirā “Jia baairā nime”, Tuparāte nare añurā puri ĳĳimaka kiyapaika baabaraka nimarū. I'supakajaoka Tuparāte jiyipupaka ōrīwa'ri ba'iaja baarika ja'atarika yapairāja sanaja'atarijarirū,— ángeltes yire arāpe.

¹² Ikuṕaka Jesúre ārāṕe:

—Mija ĩabe. Ńojimarĩji mija ṕō'irā ya'rirāñu ate. Mija ṕō'irā eyatirā ṕo'imajare baaeka uṕakaja jia baaekarāte, i'suṕakajaoka ba'iaja baaekarāte simauṕakaja sawaṕa nare yibaarāñu. ¹³ I'suṕaka yibaarāñu Alfa, Omega uṕaka imaki imarĩ. Yi'ĩṕi ārĩwa'riji ritaja simaũ'mueka. Suṕabatirā yi'ĩṕi ārĩwa'rijioka ritaja ima tiyirāka.

¹⁴ Ba'iaja naba aika jũjerũjekarā saya uṕaka ima jarirooka ka'imariā jāairā uṕaka imarā. ĩrātarāja imarā wejea mamaka Tuṕarāte ṕo'ijiarāñurō'ōrā kākarũkirā. Suṕabatirāoka torā eyatirā ōñio yaṕurika ba'arũkirā. I'suṕaka imarāñurā imawa'ri, jĩjimaka torā nimarijarirāñu. ¹⁵ Mia je'e: Aṕerāte bitarijayurā, nare sajitoika uṕakaja aṕerāka wā'imarĩrijayurā, ṕo'imajare jāarĩjayurā, waṕuju imaja jērāka jiyiṕuṕayeeirā, suṕabatirā ṕakirikarĩji imarijayurā, Tuṕarāte yaṕabeyua baawa'ri, kiṕō'irā aṕekurioka eyabesarāñurā.

¹⁶ I'suṕaka simamaka yi'i, Jesús, i'sia majaroka mijare ángelte bojaerā kire yiṕũataeka, yire yi'riwa'ri rērĩrijararaka jĩjimakarĩ sōrĩwārũrijayurā mija imamaka. David imaroyikaki riṕarāmi mirāki ñime. Yireka ṕuṕajoaweitirā “Wārĩrika ru'ara'aerā baaika ruṕujĩte warara'aiki tā'ṕia jo'baki uṕaka Tuṕarāte ṕũatarāki kimarāñu”, Moisés imaekakite o'oeka,— Jesúre ārāṕe.

¹⁷ Espĩritu Santo, suṕabatirā Oveja weiwa'yua uṕaka imaki jeyomako* ĩrātiji oyiaja jairā.

—Mija i'tabe Cristore yi'yurā mija jayaokaro'si,— ṕo'imajare nañu.

I'suṕakajaoka aṕerāte narĩrũ sã'mitiyurā naro'si.

—Ōñio okoa ukurika mijare jitomaka, waṕamarĩaja sukurĩ mija i'tabe,— nañu.

¹⁸ —Ika ṕaṕera jaiika ã'mitiririjarirāñurāte, yi'i, Jesús ikupaka nare sabojarijayuka: Ika ṕaṕera ṕũñurā o'oeka ima ṕemawa'ribaji noñu uṕakaja ṕuṕajoatirā o'orāñurāte ba'iaja Tuṕarāte baarāñu ika ṕaṕera ṕũñurā ãñu uṕakaja. ¹⁹ Suṕabatirā ika ñañua waṕuju ṕakibaraka ĩrārĩba'i e'etairā ōñio yaṕurika ba'arũkimarĩrā nimarāñu. I'suṕaka imarāñurā imarĩ, wejea mamaka Tuṕarāte ṕo'ijiarāñurō'ōrā eyarũkimarĩrā ñime. Iṕũñurā ñañu uṕakaja simarāñu ba'iaja baarimajaro'si.

²⁰ “Rita iṕũñurā sãñu”, ãñuka imarĩ, “Ńojimarĩji mija ṕō'irā ya'rirāñu ate”,— Jesúre ãñu.

—Meñu uṕakaja simarũ. Mi'tabe Ńiṕamaki Jesús,— mire ñañu.

²¹ Maiṕamaki Jesús ritaja jia oyiaja Tuṕarārirāte kibaarũ. I'suṕaka oyiaja simarijarirũ. I'tojĩrāja sime ruṕu.

* **22:17** La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.